నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

సమ్మోహవినోదనీ నామ

విభఙ్గ-అట్ఠకథా

౧. ఖన్ధవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

చతుసచ్చదసో నాథో, చతుధా ధమ్మసఙ్గణిం;
పకాసయిత్వా సమ్బుద్ధో, తస్సేవ సమనన్తరం.

ఉపేతో బుద్ధధమ్మేహి, అట్ఠారసహి నాయకో;
అట్ఠారసన్నం ఖన్ధాది-విభఙ్గానం వసేన యం.

విభఙ్గం దేసయీ సత్థా, తస్స సంవణ్ణనాక్కమో;
ఇదాని యస్మా సమ్పత్తో, తస్మా తస్సత్థవణ్ణనం.

కరిస్సామి విగాహేత్వా, పోరాణట్ఠకథానయం;
సద్ధమ్మే గారవం కత్వా, తం సుణాథ సమాహితాతి.

౧. **పఞ్చక్ఖన్ధా – రూపక్ఖన్ధో…పే… విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి** ఇదం విభఙ్గప్పకరణస్స ఆదిభూతే ఖన్ధవిభఙ్గే సుత్తన్తభాజనీయం నామ. తత్థ **పఞ్చాతి** గణనపరిచ్ఛేదో. తేన న తతో హేట్ఠా న ఉద్ధన్తి దస్సేతి. **ఖన్ధాతి** పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. తత్రాయం ఖన్ధ-సద్దో సమ్బహులేసు ఠానేసు దిస్సతి – రాసిమ్హి, గుణే, పణ్ణత్తియం, రుళ్హియన్తి. “సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహాసముద్దే న సుకరం ఉదకస్స పమాణం గహేతుం – ఏత్తకాని ఉదకాళ్హకానీతి వా ఏత్తకాని ఉదకాళ్హకసతానీతి వా ఏత్తకాని ఉదకాళ్హకసహస్సానీతి వా ఏత్తకాని ఉదకాళ్హకసతసహస్సానీతి వా, అథ ఖో అసఙ్ఖ్యేయ్యో అప్పమేయ్యో మహాఉదకక్ఖన్ధోత్వేవ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ”తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౫౧; ౬.౩౭) హి రాసితో ఖన్ధో నామ. నహి పరిత్తకం ఉదకం ఉదకక్ఖన్ధోతి వుచ్చతి, బహుకమేవ వుచ్చతి. తథా న పరిత్తకో రజో రజక్ఖన్ధో, న అప్పమత్తకా గావో గవక్ఖన్ధో, న అప్పమత్తకం బలం బలక్ఖన్ధో, న అప్పమత్తకం పుఞ్ఞం పుఞ్ఞక్ఖన్ధోతి వుచ్చతి. బహుకమేవ హి రజో రజక్ఖన్ధో, బహుకావ గవాదయో గవక్ఖన్ధో, బలక్ఖన్ధో, పుఞ్ఞక్ఖన్ధోతి వుచ్చన్తి. “సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో”తిఆదీసు (దీ. ని. ౩.౩౫౫) పన గుణతో ఖన్ధో నామ. “అద్దసా ఖో భగవా మహన్తం దారుక్ఖన్ధం గఙ్గాయ నదియా సోతేన వుయ్హమాన”న్తి (సం. ని. ౪.౨౪౧). ఏత్థ పణ్ణత్తితో ఖన్ధో నామ. “యం చిత్తం

మనో మానసం...పే.... విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తిఆదీసు (ధ. స. ౬౩, ౬౫) రుళ్హితో ఖన్ధో నామ. స్వాయమిధ రాసితో అధిప్పేతో. అయఞ్హి ఖన్ధట్ఠో నామ పిణ్డట్ఠో పూగట్ఠో ఘటట్ఠో రాసట్ఠో. తస్మా ‘రాసిలక్ఖణా ఖన్ధా’తి వేదితబ్బా. కోట్ఠాసట్ఠోతిపి వత్తుం వట్టతి; లోకస్మిఞ్హి ఇణం గహేత్వా చోదియమానా ‘ద్వీహి ఖన్ధేహి దస్సామ, తీహి ఖన్ధేహి దస్సామా’తి వదన్తి. ఇతి ‘కోట్ఠాసలక్ఖణా ఖన్ధా’తిపి వత్తుం వట్టతి. ఏవమేత్థ **రూపక్ఖన్ధో**తి రూపరాసి రూపకోట్ఠాసో, **వేదనాక్ఖన్ధో**తి వేదనారాసి వేదనాకోట్ఠాసోతి ఇమినా నయేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీనం అత్థో వేదితబ్బో.

ఏత్తావతా సమ్మాసమ్బుద్ధో య్వాయం “చత్తారో చ మహాభూతా చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూప”న్తి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నాదీసు ఏకాదససు ఓకాసేసు విభత్తో ‘పఞ్చవీసతి రూపకోట్ఠాసా’తి చ ‘ఛన్నవుతి రూపకోట్ఠాసా’తి చ ఏవంపభేదో రూపరాసి, తం సబ్బం పరిపిణ్డేత్వా రూపక్ఖన్ధో నామాతి దస్సేసి. యో పనాయం “సుఖా వేదనా, దుక్ఖా వేదనా, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా”తి తేసుయేవ ఏకాదససు ఓకాసేసు విభత్తో చతుభూమికవేదనారాసి, తం సబ్బం పరిపిణ్డేత్వా వేదనాక్ఖన్ధో నామాతి దస్సేసి. యో పనాయం “చక్ఖుసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా...పే.... మనోసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా”తి తేసుయేవ ఏకాదససు ఓకాసేసు విభత్తో చతుభూమికసఞ్ఞారాసి , తం సబ్బం పరిపిణ్డేత్వా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో నామాతి దస్సేసి. యో పనాయం “చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనా...పే.... మనోసమ్ఫస్సజా చేతనా”తి తేసుయేవ ఏకాదససు ఓకాసేసు విభత్తో చతుభూమికచేతనారాసి, తం సబ్బం పరిపిణ్డేత్వా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో నామాతి దస్సేసి. యో పనాయం “చక్ఖువిఞ్ఞాణం, సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణం, మనోధాతు, మనోవిఞ్ఞాణధాతూ”తి తేసుయేవ ఏకాదససు ఓకాసేసు విభత్తో చతుభూమికచిత్తరాసి, తం సబ్బం పరిపిణ్డేత్వా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామాతి దస్సేసి.

అపిచేత్థ సబ్బమ్పి చతుసముట్ఠానికం రూపం రూపక్ఖన్ధో, కామావచరఅట్ఠకుసలచిత్తాదీహి ఏకూననవుతిచిత్తేహి సహజాతా వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ఫస్సాదయో ధమ్మా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, ఏకూననవుతి చిత్తాని విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి. ఏవమ్పి పఞ్చసు ఖన్ధేసు ధమ్మపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో.

౧. రూపక్ఖన్ధనిద్దేసో

౨. ఇదాని తే రూపక్ఖన్ధాదయో విభజిత్వా దస్సేతుం **తత్థ కతమో రూపక్ఖన్ధో**తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థా**తి తేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు. **కతమో**తి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. **రూపక్ఖన్ధో**తి పుచ్ఛితధమ్మనిదస్సనం. ఇదాని తం విభజన్తో **యం కిఞ్చి రూప**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **యం కిఞ్చీ**తి అనవసేసపరియాదానం. **రూప**న్తి అతిప్పసఙ్గనియమనం. ఏవం పదద్వయేనాపి రూపస్స అనవసేసపరిగ్గహో కతో హోతి.

తత్థ కేనట్ఠేన రూపన్తి? రుప్పనట్ఠేన రూపం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “కిఞ్చ , భిక్ఖవే, రూపం వదేథ? రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతి. కేన రుప్పతి? సీతేనపి రుప్పతి, ఉణ్హేనపి రుప్పతి, జిఘచ్ఛాయపి రుప్పతి, పిపాసాయపి రుప్పతి, డంసమకసవాతాతపసరిసపసమ్ఫస్సేనపి రుప్పతి. రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతీ”తి (సం. ని. ౩.౭౯).

తత్థ **కిన్తి** కారణపుచ్ఛా; కేన కారణేన రూపం వదేథ, కేన కారణేన తం రూపం నామాతి అత్థో. రుప్పతీతి ఏత్థ **ఇతీతి** కారణుద్దేసో. యస్మా రుప్పతి తస్మా రూపన్తి వుచ్చతీతి అత్థో. **రుప్పతీతి** కుప్పతి ఘట్టీయతి పీళియతి భిజ్జతీతి అత్థో. ఏవం ఇమినా ఏత్తకేన ఠానేన రుప్పనట్ఠేన రూపం వుత్తం. రుప్పనలక్ఖణేన రూపన్తిపి వత్తుం వట్టతి. రుప్పనలక్ఖణఞ్హేతం.

సీతేనపి రుప్పతీతిఆదీసు పన **సీతేన** తావ **రుప్పనం లోకన్తరికనిరయే** పాకటం. తిణ్ణం తిణ్ణఞ్హి చక్కవాళానం అన్తరే ఏకేకో లోకన్తరికనిరయో నామ హోతి అట్ఠయోజనసహస్సప్పమాణో, యస్స నేవ హేట్ఠా పథవీ అత్థి, న ఉపరి చన్దిమసూరియదీపమణిఆలోకో, నిచ్చన్ధకారో. తత్థ నిబ్బత్తసత్తానం తిగావుతో అత్తభావో హోతి. తే వగ్గులియో వియ పబ్బతపాదే దీఘపుథులేహి నఖేహి లగ్గిత్వా అవంసిరా ఓలమ్బన్తి. యదా సంసప్పన్తా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స హత్థపాసగతా హోన్తి అథ ‘భక్ఖో నో లద్ధో’తి మఞ్ఞమానా తత్థ బ్యావటా విపరివత్తిత్వా లోకసన్ధారకే ఉదకే పతన్తి, సీతవాతే పహరన్తేపి పక్కమధుకఫలాని వియ ఛిజ్జిత్వా ఉదకే పతన్తి. పతితమత్తావ అచ్చన్తఖారేన సీతోదకేన ఛిన్నచమ్మన్హారుమంసఅట్ఠీహి భిజ్జమానేహి తత్తతేలే పతితపిట్ఠపిణ్డి వియ పటపటాయమానా విలీయన్తి. ఏవం సీతేన రుప్పనం లోకన్తరికనిరయే పాకటం. మహింసకరట్ఠాదీసుపి హిమపాతసీతలేసు పదేసేసు ఏతం పాకటమేవ. తత్థ హి సత్తా సీతేన భిన్నచ్ఛిన్నసరీరా జీవితక్ఖయమ్పి పాపుణన్తి.

ఉణ్హేన రుప్పనం అవీచిమహానిరయే పాకటం. తత్థ హి తత్తాయ లోహపథవియా నిపజ్జాపేత్వా పఞ్చవిధబన్ధనాదికరణకాలే సత్తా మహాదుక్ఖం అనుభవన్తి.

జిఘచ్ఛాయ రుప్పనం పేత్తివిసయే చేవ దుబ్భిక్ఖకాలే చ పాకటం. పేత్తివిసయస్మిఞ్హి సత్తా ద్వే తీణి బుద్ధన్తరాని కిఞ్చిదేవ ఆమిసం హత్థేన గహేత్వా ముఖే పక్ఖిపన్తా నామ న హోన్తి . అన్తోఉదరం ఆదిత్తసుసిరరుక్ఖో వియ హోతి. దుబ్భిక్ఖే కఞ్జికమత్తమ్పి అలభిత్వా మరణప్పత్తానం పమాణం నామ నత్థి.

పిపాసాయ రుప్పనం కాలకఞ్జికాదీసు పాకటం. తత్థ హి సత్తా ద్వే తీణి బుద్ధన్తరాని హదయతేమనమత్తం వా జివ్హాతేమనమత్తం వా ఉదకబిన్దుం లద్ధుం న సక్కోన్తి. ‘పానీయం పివిస్సామా’తి నదిం గతానమ్పి నదీ వాలికాతలం సమ్పజ్జతి. మహాసముద్దం పక్ఖన్తానమ్పి మహాసముద్దో పిట్ఠిపాసాణో హోతి. తే సుస్సన్తా బలవదుక్ఖపీళితా విచరన్తి.

ఏకో కిర కాలకఞ్జికఅసురో పిపాసం అధివాసేతుం అసక్కోన్తో యోజనగమ్భీరవిత్థారం మహాగఙ్గం ఓతరి. తస్స గతగతట్ఠానే ఉదకం ఛిజ్జతి, ధూమో ఉగ్గచ్ఛతి, తత్తే పిట్ఠిపాసాణే చఙ్కమనకాలో వియ హోతి. తస్స ఉదకసద్దం సుత్వా ఇతో చితో చ విచరన్తస్సేవ రత్తి విభాయి. అథ నం పాతోవ భిక్ఖాచారం గచ్ఛన్తా తింసమత్తా పిణ్డచారికభిక్ఖూ దిస్వా – “కో నామ త్వం, సప్పురిసా”తి పుచ్ఛింసు. “పేతోహమస్మి, భన్తే”తి. “కిం పరియేససీ”తి? “పానీయం, భన్తే”తి. “అయం గఙ్గా పరిపుణ్ణా, కిం త్వం న పస్ససీ”తి? “న ఉపకప్పతి, భన్తే”తి. “తేన హి గఙ్గాపిట్ఠే నిపజ్జ, ముఖే తే పానీయం ఆసిఞ్చిస్సామా”తి. సో వాలికాపులినే ఉత్తానో నిపజ్జి. భిక్ఖూ తింసమత్తే పత్తే నీహరిత్వా ఉదకం ఆహరిత్వా ఆహరిత్వా తస్స ముఖే ఆసిఞ్చింసు. తేసం తథా కరోన్తానంయేవ వేలా ఉపకట్ఠా జాతా. తతో “భిక్ఖాచారకాలో అమ్హాకం, సప్పురిస; కచ్చి తే అస్సాదమత్తా లద్ధా”తి ఆహంసు. పేతో “సచే మే, భన్తే, తింసమత్తానం అయ్యానం తింసమత్తేహి పత్తేహి ఆసిత్తఉదకతో అడ్ఢపసతమత్తమ్పి పరగలగతం, పేతత్తభావతో మోక్ఖో మా హోతూ”తి ఆహ. ఏవం పిపాసాయ రుప్పనం పేత్తివిసయే పాకటం.

డంసాదీహి రుప్పనం డంసమక్ఖికాదిసమ్బహులేసు పదేసేసు పాకటం. ఏత్థ చ **డంసాతి** పిఙ్గలమక్ఖికా, **మకసాతి** మకసావ **వాతాతి** కుచ్ఛివాతపిట్ఠివాతాదివసేన వేదితబ్బా. సరీరస్మిఞ్హి వాతరోగో ఉప్పజ్జిత్వా హత్థపాదపిట్ఠిఆదీని భిన్దతి, కాణం కరోతి, ఖుజ్జం కరోతి, పీఠసప్పిం కరోతి. **ఆతపోతి** సూరియాతపో. తేన రుప్పనం **మరుకన్తారాదీసు** పాకటం. ఏకా కిర ఇత్థీ మరుకన్తారే రత్తిం సత్థతో ఓహీనా దివా సూరియే ఉగ్గచ్ఛన్తే వాలికాయ తప్పమానాయ పాదే ఠపేతుం అసక్కోన్తీ సీసతో పచ్ఛిం ఓతారేత్వా అక్కమి. కమేన పచ్ఛియా ఉణ్హాభితత్తాయ ఠాతుం అసక్కోన్తీ తస్సా ఉపరి సాటకం ఠపేత్వా అక్కమి. తస్మిమ్పి సన్తత్తే అఙ్కేన గహితం పుత్తకం అధోముఖం నిపజ్జాపేత్వా కన్దన్తం కన్దన్తం అక్కమిత్వా సద్ధిం తేన తస్మింయేవ ఠానే ఉణ్హాభితత్తా కాలమకాసి.

సరీసపాతి యే కేచి దీఘజాతికా సరన్తా గచ్ఛన్తి. తేసం సమ్ఫస్సేన రుప్పనం ఆసీవిసదట్ఠాదీనం వసేన వేదితబ్బం.

ఇదాని 'యం కిఞ్చి రూప'న్తి పదేన సంగహితం పఞ్చవీసతికోట్ఠాసఛన్నవుతికోట్ఠాసప్పభేదం సబ్బమ్పి రూపం అతీతాదికోట్ఠాసేసు పక్ఖిపిత్వా దస్సేతుం **అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న**న్తి ఆహ. తతో పరం తదేవ అజ్ఝత్తదుకాదీసు చతూసు దుకేసు పక్ఖిపిత్వా దస్సేతుం **అజ్ఝత్తం వా బహిద్ధా వాతి**ఆది వుత్తం. తతో పరం సబ్బమ్పేతం ఏకాదససు పదేసేసు పరియాదియిత్వా దస్సితం రూపం ఏకతో పిణ్డం కత్వా దస్సేతుం **తదేకజ్ఝ**న్తిఆది వుత్తం.

తత్థ **తదేకజ్ఝ**న్తి తం ఏకజ్ఝం; **అభిసఞ్ఞూహిత్వాతి** అభిసంహరిత్వా; **అభిసఙ్ఖిపిత్వాతి** సఙ్ఖేపం కత్వా; ఇదం వుత్తం హోతి – సబ్బమ్పేతం వుత్తప్పకారం రూపం రుప్పనలక్ఖణసఙ్ఖాతే ఏకవిధభావే పఞ్ఞాయ రాసిం కత్వా రూపక్ఖన్ధో నామాతి వుచ్చతీతి. ఏతేన సబ్బమ్పి రూపం రుప్పనలక్ఖణే రాసిభావూపగమనేన రూపక్ఖన్ధోతి దస్సితం హోతి. న హి రూపతో అఞ్ఞో రూపక్ఖన్ధో నామ అత్థి. యథా చ రూపం, ఏవం వేదనాదయోపి వేదయితలక్ఖణాదీసు రాసిభావూపగమనేన. న హి వేదనాదీహి అఞ్ఞో వేదనాక్ఖన్ధాదయో నామ అత్థి.

౩. ఇదాని ఏకేకస్మిం ఓకాసే పక్ఖిత్తం రూపం విసుం విసుం భాజేత్వా దస్సేన్తో **తత్థ కతమం రూపం అతీత**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థాతి** ఏకాదససు ఓకాసేసు పక్ఖిపిత్వా ఠపితమాతికాయ భుమ్మం. ఇదం వుత్తం హోతి – అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నన్తిఆదినా నయేన ఠపితాయ మాతికాయ యం అతీతం రూపన్తి వుత్తం, తం కతమన్తి? ఇమినా ఉపాయేన సబ్బపుచ్ఛాసు అత్థో వేదితబ్బో. **అతీతం నిరుద్ధ**న్తిఆదీని పదాని నిక్ఖేపకణ్డస్స అతీతత్తికభాజనీయవణ్ణనాయం (ధ. స. అట్ఠ. ౧౦౪౪) వుత్తానేవ. **చత్తారో చ మహాభూతాతి** ఇదం అతీతన్తి వుత్తరూపస్స సభావదస్సనం. యథా చేత్థ ఏవం సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఇమినా ఇదం దస్సేతి – అతీతరూపమ్పి భూతాని చేవ భూతాని ఉపాదాయ నిబ్బత్తరూపఞ్చ, అనాగతమ్పి...పే.... దూరసన్తికమ్పి . న హి భూతేహి చేవ భూతాని ఉపాదాయ పవత్తరూపతో చ అఞ్ఞం రూపం నామ అత్థీతి.

అపరో నయో – **అతీతంసేన సఙ్గహిత**న్తి అతీతకోట్ఠాసేనేవ సఙ్గహితం, ఏత్థేవ గణనం గతం. కిన్తి? చత్తారో చ మహాభూతా చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూపన్తి. ఏవం సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. అనాగతపచ్చుప్పన్ననిద్దేసపదానిపి హేట్ఠా వుత్తత్థానేవ.

ఇదం పన అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం నామ సుత్తన్తపరియాయతో అభిధమ్మనిద్దేసతోతి దువిధం. తం సుత్తన్తపరియాయే భవేన పరిచ్ఛిన్నం. పటిసన్ధితో హి పట్ఠాయ అతీతభవేసు నిబ్బత్తం రూపం, అనన్తరభవే వా నిబ్బత్తం హోతు కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకే వా, సబ్బం అతీతమేవ నామ. చుతితో పట్ఠాయ అనాగతభవేసు నిబ్బత్తనకరూపం, అనన్తరభవే వా నిబ్బత్తం హోతు కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకే వా, సబ్బం అనాగతమేవ నామ. చుతిపటిసన్ధిఅనన్తరే పవత్తరూపం పచ్చుప్పన్నం నామ. అభిధమ్మనిద్దేసే పన ఖణేన పరిచ్ఛిన్నం. తయో హి రూపస్స ఖణా – ఉప్పాదో, ఠితి, భఙ్గోతి. ఇమే తయో ఖణే పత్వా నిరుద్ధం రూపం, సమనన్తరనిరుద్ధం వా హోతు అతీతే కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకే వా, సబ్బం అతీతమేవ నామ. తయో ఖణే అసమ్పత్తం రూపం, ఏకచిత్తక్ఖణమత్తేన వా అసమ్పత్తం హోతు అనాగతే కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకే వా, సబ్బం అనాగతమేవ నామ. ఇమే తయో ఖణే సమ్పత్తం రూపం పన పచ్చుప్పన్నం నామ. తత్థ కిఞ్చాపి ఇదం సుత్తన్తభాజనీయం, ఏవం సన్తేపి అభిధమ్మనిద్దేసేనేవ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నరూపం నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం.

అపరో నయో – ఇదఞ్హి రూపం అద్ధాసన్తతిసమయఖణవసేన చతుధా అతీతం నామ హోతి. తథా అనాగతపచ్చుప్పన్నం. అద్ధావసేన తావ ఏకస్స ఏకస్మిం భవే పటిసన్ధితో పుబ్బే అతీతం, చుతితో ఉద్ధం అనాగతం, ఉభిన్నమన్తరే పచ్చుప్పన్నం. సన్తతివసేన సభాగఏకఉతుసముట్ఠానం ఏకాహారసముట్ఠానఞ్చ పుబ్బాపరియవసేన పవత్తమానమ్పి పచ్చుప్పన్నం. తతో పుబ్బే విసభాగఉతుఆహారసముట్ఠానం అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం. చిత్తజం ఏకవీథిఏకజవనఏకసమాపత్తిసముట్ఠానం పచ్చుప్పన్నం. తతో పుబ్బే అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం. కమ్మసముట్ఠానస్స పాటియేక్కం సన్తతివసేన అతీతాదిభేదో నత్థి. తేసఞ్ఞేవ పన ఉతుఆహారచిత్తసముట్ఠానానం ఉపత్థమ్భకవసేన తస్స అతీతాదిభేదో వేదితబ్బో. సమయవసేన ఏకముహుత్తపుబ్బణ్హసాయన్హరత్తిదివాదీసు సమయేసు సన్తానవసేన పవత్తమానం తం తం సమయం పచ్చుప్పన్నం నామ. తతో పుబ్బే అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం. ఖణవసేన ఉప్పాదాదిక్ఖణత్తయపరియాపన్నం పచ్చుప్పన్నం నామ. తతో పుబ్బే అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం.

అపిచ అతిక్కన్తహేతుపచ్చయకిచ్చం అతీతం. నిట్ఠితహేతుకిచ్చం అనిట్ఠితపచ్చయకిచ్చం పచ్చుప్పన్నం. ఉభయకిచ్చమసమ్పత్తం అనాగతం. సకిచ్చక్ఖణే వా పచ్చుప్పన్నం. తతో పుబ్బే అతీతం, పచ్ఛా అనాగతం. ఏత్థ చ ఖణాదికథావ నిప్పరియాయా, సేసా సపరియాయా. తాసు నిప్పరియాయకథా ఇధ అధిప్పేతా. అజ్ఝత్తదుకస్సాపి నిద్దేసపదాని హేట్ఠా అజ్ఝత్తత్తికనిద్దేసే (ధ. స. అట్ఠ. ౧౦౫౦) వుత్తత్థానేవ. ఓళారికాదీని రూపకణ్డవణ్ణనాయం (ధ. స. అట్ఠ. ౬౭౪) వుత్తత్థానేవ.

౬. హీనదుకనిద్దేసే **తేసం తేసం సత్తాన**న్తి బహూసు సత్తేసు సామివచనం. అపరస్సాపి అపరస్సాపీతి హి వుచ్చమానే దివసమ్పి కప్పసతసహస్సమ్పి వదన్తో ఏత్తకమేవ వదేయ్య. ఇతి సత్థా ద్వీహేవ పదేహి అనవసేసే సత్తే పరియాదియన్తో 'తేసం తేసం సత్తాన'న్తి ఆహ. ఏత్తకేన హి సబ్బమ్పి అపరదీపనం సిద్ధం హోతి. **ఉఞ్ఞాత**న్తి అవమతం. **అవఞ్ఞాత**న్తి వమ్భేత్వా ఞాతం. రూపన్తిపి న విదితం. **హీళిత**న్తి అగహేతబ్బట్ఠేన ఖిత్తం ఛడ్డితం, జిగుచ్ఛితన్తిపి వదన్తి. **పరిభూత**న్తి కిమేతేనాతి వాచాయ పరిభవితం. **అచిత్తీకత**న్తి న గరుకతం. **హీన**న్తి లామకం. **హీనమత**న్తి హీనన్తి మతం, లామకం కత్వా ఞాతం. **హీనసమ్మత**న్తి హీనన్తి లోకే సమ్మతం, హీనేహి వా సమ్మతం, గూథభక్ఖేహి గూథో వియ. **అనిట్ఠ**న్తి అప్పియం, పటిలాభత్థాయ వా అపరియేసితం. సచేపి నం కోచి పరియేసేయ్య, పరియేసతు. ఏతస్స పన ఆరమ్మణస్స ఏతదేవ నామం.

అకన్తన్తి అకామితం, నిస్సిరికం వా. **అమనాప**న్తి మనస్మిం న అప్పితం. తాదిసఞ్హి ఆరమ్మణం మనస్మిం న అప్పీయతి. అథ వా మనం అప్పాయతి వడ్ఢేతీతి మనాపం, న మనాపం అమనాపం.

అపరో నయో – **అనిట్ఠం** సమ్పత్తివిరహతో. తం ఏకన్తేన కమ్మసముట్ఠానేసు అకుసలకమ్మసముట్ఠానం. **అకన్తం** సుఖస్స అహేతుభావతో. **అమనాపం** దుక్ఖస్స హేతుభావతో. **రూపా సద్దా**తి ఇదమస్స సభావదీపనం. ఇమస్మిఞ్హి పదే అకుసలకమ్మజవసేన అనిట్ఠా పఞ్చ కామగుణా విభత్తా. కుసలకమ్మజం పన అనిట్ఠం నామ నత్థి, సబ్బం ఇట్ఠమేవ.

పణీతపదనిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పన పదే కుసలకమ్మజవసేన ఇట్ఠా పఞ్చ కామగుణా విభత్తా. కుసలకమ్మజఞ్హి అనిట్ఠం నామ నత్థి, సబ్బం ఇట్ఠమేవ. యథా చ కమ్మజేసు ఏవం ఉతుసముట్ఠానాదీసుపి ఇట్ఠానిట్ఠతా అత్థి ఏవాతి ఇమస్మిం దుకే ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణం పటివిభత్తన్తి వేదితబ్బం. అయం తావ ఆచరియానం సమానత్థకథా. వితణ్డవాదీ పనాహ – **ఇట్ఠానిట్ఠం** నామ పాటియేక్కం పటివిభత్తం నత్థి, తేసం తేసం రుచివసేన కథితం.

యథాహ –

> “మనాపపరియన్తం ఖ్వాహం, మహారాజ, పఞ్చసు కామగుణేసు అగ్గన్తి వదామి. తేవ, మహారాజ, రూపా ఏకచ్చస్స మనాపా హోన్తి, ఏకచ్చస్స అమనాపా హోన్తి. తేవ, మహారాజ, సద్దా, గన్ధా, రసా, ఫోట్ఠబ్బా ఏకచ్చస్స మనాపా హోన్తి, ఏకచ్చస్స అమనాపా హోన్తీ”తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౩).

ఏవం యస్మా తేయేవ రూపాదయో ఏకో అస్సాదేతి అభినన్దతి, తత్థ లోభం ఉప్పాదేతి. ఏకో కుజ్ఝతి పటిహఞ్ఞతి, తత్థ దోసం ఉప్పాదేతి. ఏకస్స ఇట్ఠా హోన్తి కన్తా మనాపా, ఏకస్స అనిట్ఠా అకన్తా అమనాపా. ఏకో చేతే ‘ఇట్ఠా కన్తా మనాపా’తి దక్ఖిణతో గణ్హాతి, ఏకో ‘అనిట్ఠా అకన్తా అమనాపా’తి వామతో. తస్మా ఇట్ఠానిట్ఠం నామ పాటియేక్కం పటివిభత్తం నామ నత్థి. పచ్చన్తవాసీనఞ్హి గణ్డుప్పాదాపి ఇట్ఠా హోన్తి కన్తా మనాపా, మజ్ఝిమదేసవాసీనం అతిజేగుచ్ఛా. తేసఞ్చ మోరమంసాదీని ఇట్ఠాని హోన్తి, ఇతరేసం తాని అతిజేగుచ్ఛానీతి.

సో వత్తబ్బో – “కిం పన త్వం ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణం పాటియేక్కం పటివిభత్తం నామ నత్థీతి వదేసీ”తి? “ఆమ నత్థీ”తి వదామి. పున తథేవ యావతతియం పతిట్ఠాపేత్వా పఞ్హో పుచ్ఛితబ్బో – “నిబ్బానం నామ ఇట్ఠం ఉదాహు అనిట్ఠ”న్తి? జానమానో “ఇట్ఠ”న్తి వక్ఖతి. సచేపి న వదేయ్య, మా వదతు. నిబ్బానం పన ఏకన్తఇట్ఠమేవ. “నను ఏకో నిబ్బానస్స వణ్ణే కథియమానే కుజ్ఝిత్వా – ‘త్వం నిబ్బానస్స వణ్ణం కథేసి, కిం తత్థ అన్నపానమాలాగన్ధవిలేపనసయనచ్ఛాదనసమిద్ధా పఞ్చ కామగుణా అత్థీ’తి వత్వా ‘నత్థీ’తి వుత్తే ‘అలం తవ నిబ్బానేనా’తి నిబ్బానస్స వణ్ణే కథియమానే కుజ్ఝిత్వా ఉభో కణ్ణే థకేతీతి ఇట్ఠేతం. ఏతస్స పన వసేన తవ వాదే నిబ్బానం అనిట్ఠం నామ హోతి . న పనేతం ఏవం గహేతబ్బం. ఏసో హి విపరీతసఞ్ఞాయ కథేతి. సఞ్ఞావిపల్లాసేన చ తదేవ ఆరమ్మణం ఏకస్స ఇట్ఠం హోతి, ఏకస్స అనిట్ఠం”.

ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణం పన పాటియేక్కం విభత్తం అత్థీతి. కస్స వసేన విభత్తన్తి? మజ్ఝిమకసత్తస్స. ఇదఞ్హి న అతిఇస్సరానం మహాసమ్మతమహాసుదస్సనధమ్మాసోకాదీనం వసేన విభత్తం. తేసఞ్హి దిబ్బకప్పమ్పి ఆరమ్మణం అమనాపం ఉపట్ఠాతి. న అతిదుగ్గతానం దుల్లభన్నపానానం వసేన విభత్తం. తేసఞ్హి కణాజకభత్తసిత్థానిపి పూతిమంసరసోపి

అతిమధురో అమతసదిసో చ హోతి. మజ్ఝిమకానం పన గణకమహామత్తసేట్ఠికుటుమ్బికవాణిజాదీనం కాలేన ఇట్ఠం కాలేన అనిట్ఠం లభమానానం వసేన విభత్తం. ఏవరూపా హి ఇట్ఠానిట్ఠం పరిచ్ఛిన్దితుం సక్కోన్తీతి.

తిపిటకచూళనాగత్థేరో పనాహ – "ఇట్ఠానిట్ఠం నామ విపాకవసేనేవ పరిచ్ఛిన్నం, న జవనవసేన. జవనం పన సఞ్ఞావిపల్లాసవసేన ఇట్ఠస్మింయేవ రజ్జతి, ఇట్ఠస్మింయేవ దుస్సతి; అనిట్ఠస్మింయేవ రజ్జతి, అనిట్ఠస్మింయేవ దుస్సతీ"తి. విపాకవసేనేవ పనేతం ఏకన్తతో పరిచ్ఛిజ్జతి. న హి సక్కా విపాకచిత్తం వఞ్చేతుం. సచే ఆరమ్మణం ఇట్ఠం హోతి, కుసలవిపాకం ఉప్పజ్జతి. సచే అనిట్ఠం, అకుసలవిపాకం ఉప్పజ్జతి. కిఞ్చాపి హి మిచ్ఛాదిట్ఠికా బుద్ధం వా సఙ్ఘం వా మహాచేతియాదీని వా ఉళారాని ఆరమ్మణాని దిస్వా అక్ఖీని పిదహన్తి, దోమనస్సం ఆపజ్జన్తి, ధమ్మసద్దం సుత్వా కణ్ణే థకేన్తి, చక్ఖువిఞ్ఞాణసోతవిఞ్ఞాణాని పన నేసం కుసలవిపాకానేవ హోన్తి.

కిఞ్చాపి గూథసూకరాదయో గూథగన్ధం ఘాయిత్వా 'ఖాదితుం లభిస్సామా'తి సోమనస్సజాతా హోన్తి, గూథదస్సనే పన తేసం చక్ఖువిఞ్ఞాణం, తస్స గన్ధఘాయనే ఘానవిఞ్ఞాణం, రససాయనే జివ్హావిఞ్ఞాణఞ్చ అకుసలవిపాకమేవ హోతి. బన్ధిత్వా వరసయనే సయాపితసూకరో చ కిఞ్చాపి విరవతి, సఞ్ఞావిపల్లాసేన పనస్స జవనస్మింయేవ దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి, కాయవిఞ్ఞాణం కుసలవిపాకమేవ. కస్మా? ఆరమ్మణస్స ఇట్ఠతాయ.

అపిచ ద్వారవసేనాపి ఇట్ఠానిట్ఠతా వేదితబ్బా. సుఖసమ్ఫస్సఞ్హి గూథకలలం చక్ఖుద్వారఘానద్వారేసు అనిట్ఠం, కాయద్వారే ఇట్ఠం హోతి. చక్కవత్తినో మణిరతనేన పోథియమానస్స, సువణ్ణసూలే ఉత్తాసితస్స చ మణిరతనసువణ్ణసూలాని చక్ఖుద్వారే ఇట్ఠాని హోన్తి, కాయద్వారే అనిట్ఠాని. కస్మా? మహాదుక్ఖస్స ఉప్పాదనతో. ఏవం ఇట్ఠానిట్ఠం ఏకన్తతో విపాకేనేవ పరిచ్ఛిజ్జతీతి వేదితబ్బం.

తం తం వా పనాతి ఏత్థ న హేట్ఠిమనయో ఓలోకేతబ్బో. న హి భగవా సమ్ముతిమనాపం భిన్దతి, పుగ్గలమనాపం పన భిన్దతి. తస్మా తంతంవాపనవసేనేవ ఉపాదాయుపాదాయ హీనప్పణీతతా వేదితబ్బా. నేరయికానఞ్హి రూపం కోటిప్పత్తం **హీనం** నామ; తం ఉపాదాయ తిరచ్ఛానేసు నాగసుపణ్ణానం రూపం **పణీతం** నామ. తేసం రూపం హీనం; తం ఉపాదాయ పేతానం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ జానపదానం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ గామభోజకానం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ జనపదసామికానం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ పదేసరాజూనం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ చక్కవత్తిరఞ్ఞో రూపం పణీతం నామ. తస్సాపి హీనం; తం ఉపాదాయ భుమ్మదేవానం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ చాతుమహారాజికానం దేవానం రూపం పణీతం నామ. తేసమ్పి హీనం; తం ఉపాదాయ తావతింసానం దేవానం రూపం పణీతం నామ...పే.... అకనిట్ఠదేవానం పన రూపం మత్థకప్పత్తం పణీతం నామ.

౭. దూరదుకనిద్దేసే **ఇత్థిన్ద్రియా**దీని హేట్ఠా విభత్తానేవ. ఇమస్మిం పన దుకే దుప్పరిగ్గహట్ఠేన లక్ఖణదుప్పటివిజ్ఝతాయ సుఖుమరూపం **దూరే**తి కథితం. సుఖపరిగ్గహట్ఠేన లక్ఖణసుప్పటివిజ్ఝతాయ ఓళారికరూపం **సన్తికే**తి. కబళీకారాహారపరియోసానే చ నియ్యాతనట్ఠానేపి 'ఇదం వుచ్చతి రూపం దూరే'తి న నీయ్యాతితం. కస్మా? దువిధఞ్హి దూరే నామ – లక్ఖణతో చ ఓకాసతో చాతి. తత్థ లక్ఖణతో దూరేతి న కథితం, తం ఓకాసతో కథేతబ్బం. తస్మా దూరేతి అకథితం. ఓళారికరూపం ఓకాసతో దూరేతి దస్సేతుం అనియ్యాతేత్వావ **యం వా పనఞ్ఞమ్పీ**తిఆదిమాహ. సన్తికపదనిద్దేసేపి ఏసేవ

నయో. తత్థ **అనాసన్నే**తి న ఆసన్నే, **అనుపకట్ఠే**తి నిస్సటే, **దూరే**తి దూరమ్హి, **అసన్తికే**తి న సన్తికే. **ఇదం వుచ్చతి రూపం దూరే**తి ఇదం పణ్ణరసవిధం సుఖుమరూపం లక్ఖణతో దూరే, దసవిధం పన ఓళారికరూపం యేవాపనకవసేన ఓకాసతో దూరేతి వుచ్చతి. సన్తికపదనిద్దేసో ఉత్తానత్థోయేవ.

ఇదం వుచ్చతి రూపం సన్తికేతి ఇదం దసవిధం ఓళారికరూపం లక్ఖణతో సన్తికే, పఞ్చదసవిధం పన సుఖుమరూపం యేవాపనకవసేన ఓకాసతో సన్తికేతి వుచ్చతి. కిత్తకతో పట్ఠాయ పన రూపం ఓకాసవసేన సన్తికే నామ? కిత్తకతో పట్ఠాయ దూరే నామాతి? పకతికథాయ కథేన్తానం ద్వాదసహత్థో సవనూపచారో నామ హోతి. తస్స ఓరతో రూపం సన్తికే, పరతో దూరే. తత్థ సుఖుమరూపం దూరే హోన్తం లక్ఖణతోపి ఓకాసతోపి దూరే హోతి; సన్తికే హోన్తం పన ఓకాసతోవ సన్తికే హోతి, న లక్ఖణతో. ఓళారికరూపం సన్తికే హోన్తం లక్ఖణతోపి ఓకాసతోపి సన్తికే హోతి; దూరే హోన్తం ఓకాసతోవ దూరే హోతి, న లక్ఖణతో.

తం తం వా పనాతి ఏత్థ న హేట్ఠిమనయో ఓలోకేతబ్బో. హేట్ఠా హి భిన్దమానో గతో. ఇధ పన న లక్ఖణతో దూరం భిన్దతి, ఓకాసతో దూరమేవ భిన్దతి. ఉపాదాయుపాదాయ దూరసన్తికఞ్హి ఏత్థ దస్సితం. అత్తనో హి రూపం సన్తికే నామ; అన్తోకుచ్ఛిగతస్సాపి పరస్స దూరే. అన్తోకుచ్ఛిగతస్స సన్తికే; బహిఠితస్స దూరే. ఏకమఞ్చే సయితస్స సన్తికే; బహిపముఖే ఠితస్స దూరే. అన్తోపరివేణే రూపం సన్తికే; బహిపరివేణే దూరే. అన్తోసఙ్ఘారామే రూపం సన్తికే; బహిసఙ్ఘారామే దూరే. అన్తోసీమాయ రూపం సన్తికే; బహిసీమాయ దూరే. అన్తోగామఖేత్తే రూపం సన్తికే; బహిగామక్ఖేత్తే దూరే. అన్తోజనపదే రూపం సన్తికే; బహిజనపదే దూరే. అన్తోరజ్జసీమాయ రూపం సన్తికే; బహిరజ్జసీమాయ దూరే. అన్తోసముద్దే రూపం సన్తికే; బహిసముద్దేరూపం దూరే. అన్తోచక్కవాళే రూపం సన్తికే; బహిచక్కవాళే దూరేతి.

అయం రూపక్ఖన్ధనిద్దేసో.

౨. వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసో

౮. వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసాదీసు హేట్ఠా వుత్తసదిసం పహాయ అపుబ్బమేవ వణ్ణయిస్సామ. **యా కాచి వేదనా**తి చతుభూమికవేదనం పరియాదియతి. **సుఖా వేదనా**తిఆదీని అతీతాదివసేన నిద్దిట్ఠవేదనం సభావతో దస్సేతుం వుత్తాని. తత్థ సుఖా వేదనా అత్థి కాయికా, అత్థి చేతసికా . తథా దుక్ఖా వేదనా. అదుక్ఖమసుఖా పన చక్ఖాదయో పసాదకాయే సన్ధాయ పరియాయేన 'అత్థి కాయికా, అత్థి చేతసికా'. తత్థ సబ్బాపి కాయికా కామావచరా. తథా చేతసికా దుక్ఖా వేదనా . చేతసికా సుఖా పన తేభూమికా. అదుక్ఖమసుఖా చతుభూమికా. తస్సా సబ్బప్పకారాయపి సన్తతివసేన, ఖణాదివసేన చ అతీతాదిభావో వేదితబ్బో.

తత్థ సన్తతివసేన ఏకవీథిఏకజవనఏకసమాపత్తిపరియాపన్నా, ఏకవిధవిసయసమాయోగప్పవత్తా చ పచ్చుప్పన్నా. తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. ఖణాదివసేన ఖణత్తయపరియాపన్నా పుబ్బన్తాపరన్తమజ్ఝగతా సకిచ్చఞ్చ కురుమానా వేదనా పచ్చుప్పన్నా. తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. తత్థ ఖణాదివసేన అతీతాదిభావం సన్ధాయ అయం నిద్దేసో కతోతి వేదితబ్బో.

౧౧. ఓళారికసుఖుమనిద్దేసే **అకుసలా వేదనా**తిఆదీని జాతితో ఓళారికసుఖుమభావం దస్సేతుం వుత్తాని. **దుక్ఖా వేదనా ఓళారికా**తిఆదీని సభావతో. **అసమాపన్నస్స వేదనా**తిఆదీని పుగ్గలతో. **సాసవా**తిఆదీని లోకియలోకుత్తరతో ఓళారికసుఖుమభావం దస్సేతుం వుత్తాని. తత్థ అకుసలా తావ సదరథట్ఠేన దుక్ఖవిపాకట్ఠేన చ ఓళారికా. కుసలా నిద్దరథట్ఠేన సుఖవిపాకట్ఠేన చ సుఖుమా. అబ్యాకతా నిరుస్సాహట్ఠేన అవిపాకట్ఠేన చ సుఖుమా. కుసలాకుసలా సఉస్సాహట్ఠేన సవిపాకట్ఠేన చ ఓళారికా. అబ్యాకతా వుత్తనయేనేవ సుఖుమా.

దుక్ఖా అసాతట్ఠేన దుక్ఖట్ఠేన చ ఓళారికా. సుఖా సాతట్ఠేన సుఖట్ఠేన చ సుఖుమా. అదుక్ఖమసుఖా సన్తట్ఠేన పణీతట్ఠేన చ సుఖుమా. సుఖదుక్ఖా ఖోభనట్ఠేన ఫరణట్ఠేన చ ఓళారికా. సుఖవేదనాపి హి ఖోభేతి ఫరతి. తథా దుక్ఖవేదనాపి. సుఖఞ్హి ఉప్పజ్జమానం సకలసరీరం ఖోభేన్తం ఆలుళేన్తం అభిసన్దయమానం మద్దయమానం ఛాదయమానం సీతోదకఘటేన ఆసిఞ్చయమానం వియ ఉప్పజ్జతి. దుక్ఖం ఉప్పజ్జమానం తత్తఫాలం అన్తో పవేసన్తం వియ తిణుక్కాయ బహి ఝాపయమానం వియ ఉప్పజ్జతి. అదుక్ఖమసుఖా పన వుత్తనయేనేవ సుఖుమా. అసమాపన్నస్స వేదనా నానారమ్మణే విక్ఖిత్తభావతో ఓళారికా . సమాపన్నస్స వేదనా ఏకత్తనిమిత్తేయేవ చరతీతి సుఖుమా. సాసవా ఆసవుప్పత్తిహేతుతో ఓళారికా. ఆసవచారో నామ ఏకన్తఓళారికో. అనాసవా వుత్తవిపరియాయేన సుఖుమా.

తత్థ ఏకో నేవ కుసలత్తికే కోవిదో హోతి, న వేదనాత్తికే. సో 'కుసలత్తికం రక్ఖామీ'తి వేదనాత్తికం భిన్దతి; 'వేదనాత్తికం రక్ఖామీ'తి కుసలత్తికం భిన్దతి. ఏకో 'తికం రక్ఖామీ'తి భూమన్తరం భిన్దతి. ఏకో న భిన్దతి. కథం? "సుఖదుక్ఖా వేదనా ఓళారికా, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా సుఖుమా"తి హి వేదనాత్తికే వుత్తం. తం ఏకో పటిక్ఖిపతి – న సబ్బా అదుక్ఖమసుఖా సుఖుమా. సా హి కుసలాపి అత్థి అకుసలాపి అబ్యాకతాపి. తత్థ కుసలాకుసలా ఓళారికా, అబ్యాకతా సుఖుమా. కస్మా? కుసలత్తికే పాళియం ఆగతత్తాతి. ఏవం కుసలత్తికో రక్ఖితో హోతి, వేదనాత్తికో పన భిన్నో.

కుసలాకుసలా వేదనా ఓళారికా, అబ్యాకతా వేదనా సుఖుమా"తి యం పన కుసలత్తికే వుత్తం, తం ఏకో పటిక్ఖిపతి – న సబ్బా అబ్యాకతా సుఖుమా. సా హి సుఖాపి అత్థి దుక్ఖాపి అదుక్ఖమసుఖాపి. తత్థ సుఖదుక్ఖా ఓళారికా, అదుక్ఖమసుఖా సుఖుమా. కస్మా? వేదనాత్తికే పాళియం ఆగతత్తాతి. ఏవం వేదనాత్తికో రక్ఖితో హోతి, కుసలత్తికో పన భిన్నో. కుసలత్తికస్స పన ఆగతట్ఠానే వేదనాత్తికం అనోలోకేత్వా వేదనాత్తికస్స ఆగతట్ఠానే కుసలత్తికం అనోలోకేత్వా కుసలాదీనం కుసలత్తికలక్ఖణేన, సుఖాదీనం వేదనాత్తికలక్ఖణేన ఓళారికసుఖుమతం కథేన్తో న భిన్దతి నామ.

యమ్పి "కుసలాకుసలా వేదనా ఓళారికా, అబ్యాకతా వేదనా సుఖుమా"తి కుసలత్తికే వుత్తం, తత్థేకో 'కుసలా లోకుత్తరవేదనాపి సమానా ఓళారికా నామ, విపాకా అన్తమసో ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసహజాతాపి సమానా సుఖుమా నామ హోతీ'తి వదతి. సో ఏవరూపం సన్తం పణీతం లోకుత్తరవేదనం ఓళారికం నామ కరోన్తో, ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం అహేతుకం హీనం జళం వేదనం సుఖుమం నామ కరోన్తో 'తికం రక్ఖిస్సామీ'తి భూమన్తరం భిన్దతి నామ. తత్థ తత్థ భూమియం కుసలం పన తంతంభూమివిపాకేనేవ సద్ధిం యోజేత్వా కథేన్తో న భిన్దతి నామ. తత్రాయం నయో – కామావచరకుసలా హి ఓళారికా; కామావచరవిపాకా సుఖుమా . రూపావచరారూపావచరలోకుత్తరకుసలా ఓళారికా; రూపావచరారూపావచరలోకుత్తరవిపాకా సుఖుమాతి. ఇమినా నీహారేన కథేన్తో న భిన్దతి నామ.

తిపిటకచూళనాగత్థేరో పనాహ – “అకుసలే ఓళారికసుఖుమతా నామ న ఉద్ధరితబ్బా. తఞ్హి ఏకన్తఓళారికమేవ. లోకుత్తరేపి ఓళారికసుఖుమతా న ఉద్ధరితబ్బా. తఞ్హి ఏకన్తసుఖుమ”న్తి . ఇమం కథం ఆహరిత్వా తిపిటకచూళాభయత్థేరస్స కథయింసు – ఏవం థేరేన కథితన్తి. తిపిటకచూళాభయత్థేరో ఆహ – “సమ్మాసమ్బుద్ధేన అభిధమ్మం పత్వా ఏకపదస్సాపి ద్విన్నమ్పి పదానం ఆగతట్ఠానే నయం దాతుం యుత్తట్ఠానే నయో అదిన్నో నామ నత్థి, నయం కాతుం యుత్తట్ఠానే నయో అకతో నామ నత్థి. ఇధ పనేకచ్చో ‘ఆచరియో అస్మీ’తి విచరన్తో అకుసలే ఓళారికసుఖుమతం ఉద్ధరమానో కుక్కుచ్చాయతి. సమ్మాసమ్బుద్ధేన పన లోకుత్తరేపి ఓళారికసుఖుమతా ఉద్ధరితా”తి. ఏవఞ్చ పన వత్వా ఇదం సుత్తం ఆహరి – “తత్ర, భన్తే, యాయం పటిపదా దుక్ఖా దన్ధాభిఞ్ఞా, అయం, భన్తే, పటిపదా ఉభయేనేవ హీనా అక్ఖాయతి – దుక్ఖత్తా దన్ధత్తా చా”తి (దీ. ని. ౩.౧౨౨). ఏత్థ హి చతస్సో పటిపదా లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితా.

తం తం వా పనాతి ఏత్థ న హేట్ఠిమనయో ఓలోకేతబ్బో. తంతంవాపనవసేనేవ కథేతబ్బం. దువిధా హి అకుసలా – లోభసహగతా దోససహగతా చ. తత్థ దోససహగతా ఓళారికా, లోభసహగతా సుఖుమా. దోససహగతాపి దువిధా – నియతా అనియతా చ. తత్థ నియతా ఓళారికా, అనియతా సుఖుమా. నియతాపి కప్పట్ఠితికా ఓళారికా, నోకప్పట్ఠితికా సుఖుమా. కప్పట్ఠితికాపి అసఙ్ఖారికా ఓళారికా, ససఙ్ఖారికా సుఖుమా. లోభసహగతాపి ద్విధా – దిట్ఠిసమ్పయుత్తా దిట్ఠివిప్పయుత్తా చ. తత్థ దిట్ఠిసమ్పయుత్తా ఓళారికా, దిట్ఠివిప్పయుత్తా సుఖుమా. దిట్ఠిసమ్పయుత్తాపి నియతా ఓళారికా, అనియతా సుఖుమా. సాపి అసఙ్ఖారికా ఓళారికా, ససఙ్ఖారికా సుఖుమా.

సఙ్ఖేపతో అకుసలం పత్వా యా విపాకం బహుం దేతి సా ఓళారికా, యా అప్పం సా సుఖుమా. కుసలం పత్వా పన అప్పవిపాకా ఓళారికా, బహువిపాకా సుఖుమా. చతుబ్బిధే కుసలే కామావచరకుసలా ఓళారికా, రూపావచరకుసలా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, అరూపావచరకుసలా సుఖుమా . సాపి ఓళారికా, లోకుత్తరకుసలా సుఖుమా. అయం తావ భూమీసు అభేదతో నయో.

భేదతో పన కామావచరా దానసీలభావనామయవసేన తివిధా. తత్థ దానమయా ఓళారికా, సీలమయా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, భావనామయా సుఖుమా. సాపి దుహేతుకా తిహేతుకాతి దువిధా. తత్థ దుహేతుకా ఓళారికా, తిహేతుకా సుఖుమా. తిహేతుకాపి ససఙ్ఖారికఅసఙ్ఖారికభేదతో దువిధా. తత్థ ససఙ్ఖారికా ఓళారికా, అసఙ్ఖారికా సుఖుమా. రూపావచరే పఠమజ్ఝానకుసలవేదనా ఓళారికా, దుతియజ్ఝానకుసలవేదనా సుఖుమా...పే.... చతుత్థజ్ఝానకుసలవేదనా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలవేదనా సుఖుమా ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలవేదనా ఓళారికా...పే.... నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలవేదనా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, విపస్సనాసహజాతా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, సోతాపత్తిమగ్గసహజాతా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా...పే.... అరహత్తమగ్గసహజాతా సుఖుమా.

చతుబ్బిధే విపాకే కామావచరవిపాకవేదనా ఓళారికా, రూపావచరవిపాకవేదనా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా...పే.... లోకుత్తరవిపాకవేదనా సుఖుమా. ఏవం తావ అభేదతో.

భేదతో పన కామావచరవిపాకా అత్థి అహేతుకా, అత్థి సహేతుకా. సహేతుకాపి అత్థి దుహేతుకా, అత్థి తిహేతుకా. తత్థ అహేతుకా ఓళారికా, సహేతుకా సుఖుమా. సాపి దుహేతుకా ఓళారికా, తిహేతుకా సుఖుమా. తత్థాపి ససఙ్ఖారికా ఓళారికా,

అసఙ్ఖారికా సుఖుమా. పఠమజ్ఝానవిపాకా ఓళారికా, దుతియజ్ఝానవిపాకా సుఖుమా…పే॰… చతుత్థజ్ఝానవిపాకా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, ఆకాసానఞ్చాయతనవిపాకా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా…పే॰… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవిపాకా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, సోతాపత్తిఫలవేదనా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, సకదాగామి…పే॰… అరహత్తఫలవేదనా సుఖుమా.

తీసు కిరియాసు కామావచరకిరియవేదనా ఓళారికా, రూపావచరకిరియవేదనా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, అరూపావచరకిరియవేదనా సుఖుమా. ఏవం తావ అభేదతో. భేదతో పన అహేతుకాదివసేన భిన్నాయ కామావచరకిరియాయ అహేతుకకిరియవేదనా ఓళారికా, సహేతుకా సుఖుమా. సాపి దుహేతుకా ఓళారికా, తిహేతుకా సుఖుమా. తత్థాపి ససఙ్ఖారికా ఓళారికా, అసఙ్ఖారికా సుఖుమా. పఠమజ్ఝానే కిరియవేదనా ఓళారికా, దుతియజ్ఝానే సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, తతియే…పే॰… చతుత్థే సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, ఆకాసానఞ్చాయతనకిరియవేదనా సుఖుమా. సాపి ఓళారికా, విఞ్ఞాణఞ్చా…పే॰… నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకిరియవేదనా సుఖుమా. యా ఓళారికా సా హీనా. యా సుఖుమా సా పణీతా.

౧౩. దూరదుకనిద్దేసే అకుసలవేదనా విసభాగట్ఠేన విసంసట్ఠేన చ కుసలాబ్యాకతాహి దూరే. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు దూరతా వేదితబ్బా. సచేపి హి అకుసలాదివేదనాసమఙ్గినో దుక్ఖాదివేదనాసమఙ్గినో చ తయో తయో జనా ఏకమఞ్చే నిసిన్నా హోన్తి, తేసమ్పి తా వేదనా విసభాగట్ఠేన విసంసట్ఠేన చ దూరేయేవ నామ. సమాపన్నవేదనాదిసమఙ్గీసుపి ఏసేవ నయో. అకుసలా పన అకుసలాయ సభాగట్ఠేన సరిక్ఖట్ఠేన చ సన్తికే నామ. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు సన్తికతా వేదితబ్బా. సచేపి హి అకుసలాదివేదనాసమఙ్గీసు తీసు జనేసు ఏకో కామభవే, ఏకో రూపభవే, ఏకో అరూపభవే, తేసమ్పి తా వేదనా సభాగట్ఠేన సరిక్ఖట్ఠేన చ సన్తికేయేవ నామ. కుసలాదివేదనాసమఙ్గీసుపి ఏసేవ నయో.

తం తం వా పనాతి ఏత్థ హేట్ఠిమనయం అనోలోకేత్వా తం తం వాపనవసేనేవ కథేతబ్బం. కథేన్తేన చ న దూరతో సన్తికం ఉద్ధరితబ్బం, సన్తికతో పన దూరం ఉద్ధరితబ్బం. దువిధా హి అకుసలా – లోభసహగతా దోససహగతా చ. తత్థ లోభసహగతా లోభసహగతాయ సన్తికే నామ, దోససహగతాయ దూరే నామ. దోససహగతా దోససహగతాయ సన్తికే నామ, లోభసహగతాయ దూరే నామ. దోససహగతాపి నియతా నియతాయ సన్తికే నామాతి. ఏవం అనియతా. కప్పట్ఠితికఅసఙ్ఖారికససఙ్ఖారికభేదం లోభసహగతాదీసు చ దిట్ఠిసమ్పయుత్తాదిభేదం సబ్బం ఓళారికదుకనిద్దేసే విత్థారితవసేన అనుగన్త్వా ఏకేకకోట్ఠాసవేదనా తంతంకోట్ఠాసవేదనాయ ఏవ సన్తికే, ఇతరా ఇతరాయ దూరేతి వేదితబ్బాతి.

అయం వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసో.

౩. సఞ్ఞాక్ఖన్ధనిద్దేసో

౧౪. సఞ్ఞాక్ఖన్ధనిద్దేసే **యా కాచి సఞ్ఞాతి** చతుభూమికసఞ్ఞం పరియాదియతి. **చక్ఖుసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞాతి**ఆదీని అతీతాదివసేన నిద్దిట్ఠసఞ్ఞం సభావతో దస్సేతుం వుత్తాని. తత్థ చక్ఖుసమ్ఫస్సతో చక్ఖుసమ్ఫస్సస్మిం వా జాతా చక్ఖుసమ్ఫస్సజా నామ. సేసాసుపి ఏసేవ నయో . ఏత్థ చ పురిమా పఞ్చ చక్ఖుపసాదాదివత్థుకావ. మనోసమ్ఫస్సజా హదయవత్థుకాపి అవత్థుకాపి. సబ్బా చతుభూమికసఞ్ఞా.

౧౭. ఓళారికదుకనిద్దేసే **పటిఘసమ్ఫస్సజాతి** సప్పటిఘే చక్ఖుపసాదాదయో వత్థుం కత్వా సప్పటిఘే రూపాదయో ఆరబ్భ ఉప్పన్నో ఫస్సో పటిఘసమ్ఫస్సో నామ. తతో తస్మిం వా జాతా పటిఘసమ్ఫస్సజా నామ. చక్ఖుసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా...పే.... కాయసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞాతిపి తస్సాయేవ వత్థుతో నామం. రూపసఞ్ఞా...పే.... ఫోట్ఠబ్బసఞ్ఞాతిపి తస్సాయేవ ఆరమ్మణతో నామం. ఇదం పన వత్థారమ్మణతో నామం. సప్పటిఘాని హి వత్థూని నిస్సాయ, సప్పటిఘాని చ ఆరమ్మణాని ఆరబ్భ ఉప్పత్తితో ఏసా పటిఘసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞాతి వుత్తా. మనోసమ్ఫస్సజాతిపి పరియాయేన ఏతిస్సా నామం హోతియేవ. చక్ఖువిఞ్ఞాణఞ్హి మనో నామ. తేన సహజాతో ఫస్సో మనోసమ్ఫస్సో నామ. తస్మిం మనోసమ్ఫస్సే, తస్మా వా మనోసమ్ఫస్సా జాతాతి మనోసమ్ఫస్సజా. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణం మనో నామ. తేన సహజాతో ఫస్సో మనోసమ్ఫస్సో నామ. తస్మిం మనోసమ్ఫస్సే, తస్మా వా మనోసమ్ఫస్సా జాతాతి మనోసమ్ఫస్సజా.

అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞాతిపి పరియాయేన ఏతిస్సా నామం హోతియేవ. తయో హి అరూపినో ఖన్ధా సయం పిట్ఠివట్టకా హుత్వా అత్తనా సహజాతాయ సఞ్ఞాయ అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞాతిపి నామం కరోన్తి. నిప్పరియాయేన పన పటిఘసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా నామ పఞ్చద్వారికసఞ్ఞా , అధివచనసమ్ఫస్సజా సఞ్ఞా నామ మనోద్వారికసఞ్ఞా. తత్థ పఞ్చద్వారికసఞ్ఞా ఓలోకేత్వాపి జానితుం సక్కాతి ఓళారికా. రజ్జిత్వా ఉపనిజ్ఝాయన్తఞ్హి 'రజ్జిత్వా ఉపనిజ్ఝాయతీ'తి, కుజ్ఝిత్వా ఉపనిజ్ఝాయన్తం 'కుజ్ఝిత్వా ఉపనిజ్ఝాయతీ'తి ఓలోకేత్వావ జానన్తి.

తత్రిదం వత్థు – ద్వే కిర ఇత్థియో నిసీదిత్వా సుత్తం కన్తన్తి. ద్వీసు దహరేసు గామే చరన్తేసు ఏకో పురతో గచ్ఛన్తో ఏకం ఇత్థిం ఓలోకేసి. ఇతరా తం పుచ్ఛి 'కస్మా ను ఖో తం ఏసో ఓలోకేసీ'తి? 'న ఏసో భిక్ఖు మం విసభాగచిత్తేన ఓలోకేసి, కనిట్ఠభగినీసఞ్ఞాయ పన ఓలోకేసీ'తి. తేసుపి గామే చరిత్వా ఆసనసాలాయ నిసిన్నేసు ఇతరో భిక్ఖు తం భిక్ఖుం పుచ్ఛి – 'తయా సా ఇత్థీ ఓలోకితా'తి? 'ఆమ ఓలోకితా'. 'కిమత్థాయా'తి? 'మయ్హం భగినీసరిక్ఖత్తా తం ఓలోకేసి'న్తి ఆహ. ఏవం పఞ్చద్వారికసఞ్ఞా ఓలోకేత్వాపి జానితుం సక్కాతి వేదితబ్బా. సా పనేసా పసాదవత్థుకా ఏవ. కేచి పన జవనప్పవత్తాతి దీపేన్తి. మనోద్వారికసఞ్ఞా పన ఏకమఞ్చే వా ఏకపీఠే వా నిసీదిత్వాపి అఞ్ఞం చిన్తేన్తం వితక్కేన్తఞ్చ 'కిం చిన్తేసి, కిం వితక్కేసీ'తి పుచ్ఛిత్వా తస్స వచనవసేనేవ జానితబ్బతో సుఖుమా. సేసం వేదనాక్ఖన్ధసదిసమేవాతి.

అయం సఞ్ఞాక్ఖన్ధనిద్దేసో.

౪. సఙ్ఖారక్ఖన్ధనిద్దేసో

౨౦. సఙ్ఖారక్ఖన్ధనిద్దేసే **యే కేచి సఙ్ఖారాతి** చతుభూమికసఙ్ఖారే పరియాదియతి. **చక్ఖుసమ్ఫస్సజా చేతనాతిఆదీని** అతీతాదివసేన నిద్దిట్ఠసఙ్ఖారే సభావతో దస్సేతుం వుత్తాని. **చక్ఖుసమ్ఫస్సజాతిఆదీని** వుత్తత్థానేవ. **చేతనాతి** హేట్ఠిమకోటియా పధానసఙ్ఖారవసేన వుత్తం. హేట్ఠిమకోటియా హి అన్తమసో చక్ఖువిఞ్ఞాణేన సద్ధిం పాళియం ఆగతా చత్తారో సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి. తేసు చేతనా పధానా ఆయూహనట్ఠేన పాకటత్తా. తస్మా అయమేవ గహితా. తంసమ్పయుత్తసఙ్ఖారా పన తాయ గహితాయ గహితావ హోన్తి. ఇధాపి పురిమా పఞ్చ చక్ఖుపసాదాదివత్థుకావ. మనోసమ్ఫస్సజా హదయవత్థుకాపి అవత్థుకాపి. సబ్బా చతుభూమికచేతనా. సేసం వేదనాక్ఖన్ధసదిసమేవాతి.

అయం సఙ్ఖారక్ఖన్ధనిద్దేసో.

౫. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధనిద్దేసో

౨౬. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధనిద్దేసే **యం కిఞ్చి విఞ్ఞాణన్తి** చతుభూమకవిఞ్ఞాణం పరియాదియతి. **చక్ఖువిఞ్ఞాణన్తిఆదీని** అతీతాదివసేన నిద్దిట్ఠవిఞ్ఞాణం సభావతో దస్సేతుం వుత్తాని. తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ చక్ఖుపసాదాదివత్థుకానేవ, మనోవిఞ్ఞాణం హదయవత్థుకమ్పి అవత్థుకమ్పి. సబ్బం చతుభూమకవిఞ్ఞాణం. సేసం వేదనాక్ఖన్ధసదిసమేవాతి.

అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధనిద్దేసో.

పకిణ్ణకకథా

ఇదాని పఞ్చసుపి ఖన్ధేసు సముగ్గమతో, పుబ్బాపరతో, అద్ధానపరిచ్ఛేదతో, ఏకుప్పాదనానానిరోధతో, నానుప్పాదఏకనిరోధతో, ఏకుప్పాదఏకనిరోధతో, నానుప్పాదనానానిరోధతో, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నతో, అజ్ఝత్తికబాహిరతో, ఓళారికసుఖుమతో, హీనపణీతతో, దూరసన్తికతో, పచ్చయతో, సముట్ఠానతో, పరినిప్ఫన్నతో, సఙ్ఖతతోతి సోళసహాకారేహి పకిణ్ణకం వేదితబ్బం.

తత్థ దువిధో **సముగ్గమో** – గబ్భసేయ్యకసముగ్గమో, ఓపపాతికసముగ్గమోతి. తత్థ **గబ్భసేయ్యకసముగ్గమో** ఏవం వేదితబ్బో – గబ్భసేయ్యకసత్తానఞ్హి పటిసన్ధిక్ఖణే పఞ్చక్ఖన్ధా అపచ్ఛాఅపురే ఏకతో పాతుభవన్తి. తస్మిం ఖణే పాతుభూతా కలలసఙ్ఖాతా రూపసన్తతి పరిత్తా హోతి. ఖుద్దకమక్ఖికాయ ఏకవాయామేన పాతబ్బమత్తాతి వత్వా పున 'అతిబహుం ఏతం, సణ్హసూచియా తేలే పక్ఖిపిత్వా ఉక్ఖిత్తాయ పగ్ఘరిత్వా అగ్గే ఠితబిన్దుమత్త'న్తి వుత్తం. తమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా 'ఏకకేసే తేలతో ఉద్ధరిత్వా గహితే తస్స పగ్ఘరిత్వా అగ్గే ఠితబిన్దుమత్త'న్తి వుత్తం. తమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా 'ఇమస్మిం జనపదే మనుస్సానం కేసే అట్ఠధా ఫాలితే తతో ఏకకోట్ఠాసప్పమాణో ఉత్తరకురుకానం కేసో; తస్స పసన్నతిలతేలతో ఉద్ధటస్స అగ్గే ఠితబిన్దుమత్త'న్తి వుత్తం. తమ్పి పటిక్ఖిపిత్వా 'ఏతం బహు, జాతిఉణ్ణా నామ సుఖుమా; తస్సా ఏకఅంసునో పసన్నతిలతేలే పక్ఖిపిత్వా ఉద్ధటస్స పగ్ఘరిత్వా అగ్గే ఠితబిన్దుమత్త'న్తి వుత్తం. తం పనేతం అచ్ఛం హోతి విప్పసన్నం అనావిలం పరిసుద్ధం పసన్నతిలతేలబిన్దుసమానవణ్ణం . వుత్తమ్పి చేతం –

> తిలతేలస్స యథా బిన్దు, సప్పిమణ్డో అనావిలో;
> ఏవం వణ్ణపటిభాగం, కలలన్తి పవుచ్చతీతి.

ఏవం పరిత్తాయ రూపసన్తతియా తీణి సన్తతిసీసాని హోన్తి – వత్థుదసకం, కాయదసకం, ఇత్థియా ఇత్థిన్ద్రియవసేన పురిసస్స పురిసిన్ద్రియవసేన భావదసకన్తి. తత్థ వత్థురూపం, తస్స నిస్సయాని చత్తారి మహాభూతాని, తంనిస్సితా వణ్ణగన్ధరసోజా, జీవితన్తి – ఇదం వత్థుదసకం నామ. కాయపసాదో, తస్స నిస్సయాని చత్తారి మహాభూతాని, తన్నిస్సితా వణ్ణగన్ధరసోజా, జీవితన్తి – ఇదం కాయదసకం నామ. ఇత్థియా ఇత్థిభావో, పురిసస్స పురిసభావో, తస్స నిస్సయాని చత్తారి మహాభూతాని, తన్నిస్సితా వణ్ణగన్ధరసోజా, జీవితన్తి – ఇదం భావదసకం నామ.

ఏవం గబ్భసేయ్యకానం పటిసన్ధియం ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన సమతింస కమ్మజరూపాని రూపక్ఖన్ధో నామ హోతి. పటిసన్ధిచిత్తేన పన సహజాతా వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, సఙ్ఖారా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, పటిసన్ధిచిత్తం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోతి. ఏవం

గబ్భసేయ్యకానం పటిసన్ధిక్ఖణే పఞ్చక్ఖన్ధా పరిపుణ్ణా హోన్తి. సచే పన నపుంసకపటిసన్ధి హోతి, భావదసకం హాయతి. ద్విన్నం దసకానం వసేన సమవీసతి కమ్మజరూపాని రూపక్ఖన్ధో నామ హోతి. వేదనాక్ఖన్ధాదయో వుత్తప్పకారా ఏవాతి. ఏవమ్పి గబ్భసేయ్యకానం పటిసన్ధిక్ఖణే పఞ్చక్ఖన్ధా పరిపుణ్ణా హోన్తి.

ఇమస్మిం ఠానే తిసముట్ఠానికప్పవేణీ కథేతబ్బా భవేయ్య. తం పన అకథేత్వా **'ఓపపాతికసముగ్గమో'** నామ దస్సితో. ఓపపాతికానఞ్హి పరిపుణ్ణాయతనానం పటిసన్ధిక్ఖణే హేట్ఠా వుత్తాని తీణి, చక్ఖుసోతఘానజివ్హాదసకాని చాతి సత్త రూపసన్తతిసీసాని పాతుభవన్తి. తత్థ చక్ఖుదసకాదీని కాయదసకసదిసానేవ. నపుంసకస్స పన భావదసకం నత్థి. ఏవం పరిపుణ్ణాయతనానం ఓపపాతికానం సమసత్తతి చేవ సమసట్ఠి చ కమ్మజరూపాని రూపక్ఖన్ధో నామ. వేదనాక్ఖన్ధాదయో వుత్తప్పకారా ఏవాతి. ఏవం ఓపపాతికానం పటిసన్ధిక్ఖణే పఞ్చక్ఖన్ధా పరిపుణ్ణా హోన్తి. అయం 'ఓపపాతికసముగ్గమో' నామ. ఏవం తావ పఞ్చక్ఖన్ధా **'సముగ్గమతో'** వేదితబ్బా.

'పుబ్బాపరతో'తి ఏవం పన గబ్భసేయ్యకానం అపచ్ఛాఅపురే ఉప్పన్నేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు కిం రూపం పఠమం రూపం సముట్ఠాపేతి ఉదాహు అరూపన్తి? రూపం రూపమేవ సముట్ఠాపేతి, న అరూపం. కస్మా? పటిసన్ధిచిత్తస్స న రూపజనకత్తా. సబ్బసత్తానఞ్హి పటిసన్ధిచిత్తం, ఖీణాసవస్స చుతిచిత్తం, ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాని, చత్తారి అరూపవిపాకానీతి సోళస చిత్తాని రూపం న సముట్ఠాపేన్తి. తత్థ పటిసన్ధిచిత్తం తావ వత్థునో దుబ్బలతాయ అప్పతిట్ఠితతాయ పచ్చయవేకల్లతాయ ఆగన్తుకతాయ చ రూపం న సముట్ఠాపేతి. తత్థ హి సహజాతం వత్థు ఉప్పాదక్ఖణే దుబ్బలం హోతీతి వత్థునో దుబ్బలతాయ రూపం న సముట్ఠాపేతి. యథా చ పపాతే పతన్తో పురిసో అఞ్ఞస్స నిస్సయో భవితుం న సక్కోతి, ఏవం ఏతమ్పి కమ్మవేగక్ఖిత్తత్తా పపాతే పతమానం వియ అప్పతిట్ఠితం. ఇతి కమ్మవేగక్ఖిత్తత్తా, అప్పతిట్ఠితతాయపి రూపం న సముట్ఠాపేతి.

పటిసన్ధిచిత్తఞ్చ వత్థునా సద్ధిం అపచ్ఛాఅపురే ఉప్పన్నం. తస్స వత్థు పురేజాతం హుత్వా పచ్చయో భవితుం న సక్కోతి. సచే సక్కుణేయ్య, రూపం సముట్ఠాపేయ్య. యత్రాపి వత్థు పురేజాతం హుత్వా పచ్చయో భవితుం సక్కోతి, పవేణీ ఘటియతి, తత్రాపి చిత్తం అఙ్గతో అపరిహీనంయేవ రూపం సముట్ఠాపేతి. యది హి చిత్తం ఠానక్ఖణే వా భఙ్గక్ఖణే వా రూపం సముట్ఠాపేయ్య, పటిసన్ధిచిత్తమ్పి రూపం సముట్ఠాపేయ్య. న పన చిత్తం తస్మిం ఖణద్వయే రూపం సముట్ఠాపేతి. యథా పన అహిచ్ఛత్తకమకులం పథవితో ఉట్ఠహన్తం పంసుచుణ్ణం గహేత్వావ ఉట్ఠహతి, ఏవం చిత్తం పురేజాతం వత్థుం నిస్సాయ ఉప్పాదక్ఖణే అట్ఠ రూపాని గహేత్వావ ఉట్ఠహతి. పటిసన్ధిక్ఖణే చ వత్థు పురేజాతం హుత్వా పచ్చయో భవితుం న సక్కోతీతి పచ్చయవేకల్లతాయపి పటిసన్ధిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతి.

యథా చ ఆగన్తుకపురిసో అగతపుబ్బం పదేసం గతో అఞ్ఞేసం – 'ఏథ భో, అన్తోగామే వో అన్నపానగన్ధమాలాదీని దస్సామీ'తి వత్తుం న సక్కోతి, అత్తనో అవిసయతాయ అప్పహుతతాయ, ఏవమేవ పటిసన్ధిచిత్తం ఆగన్తుకన్తి అత్తనో ఆగన్తుకతాయపి రూపం న సముట్ఠాపేతి. అపిచ సమతింస కమ్మజరూపాని చిత్తసముట్ఠానరూపానం ఠానం గహేత్వా ఠితానీతిపి పటిసన్ధిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతి.

ఖీణాసవస్స పన చుతిచిత్తం వట్టమూలస్స వూపసన్తత్తా న సముట్ఠాపేతి. తస్స హి సబ్బభవేసు వట్టమూలం వూపసన్తం అభబ్బుప్పత్తికం పునబ్భవే పవేణీ నామ నత్థి. సోతాపన్నస్స పన సత్త భవే ఠపేత్వా అట్ఠమేవ వట్టమూలం

వూపసన్తం. తస్మా తస్స చుతిచిత్తం సత్తసు భవేసు రూపం సముట్ఠాపేతి , సకదాగామినో ద్వీసు, అనాగామినో ఏకస్మిం. ఖీణాసవస్స సబ్బభవేసు వట్టమూలస్స వూపసన్తత్తా నేవ సముట్ఠాపేతి.

ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు పన ఝానఙ్గం నత్థి, మగ్గఙ్గం నత్థి, హేతు నత్థీతి చిత్తఙ్గం దుబ్బలం హోతీతి చిత్తఙ్గదుబ్బలతాయ తాని రూపం న సముట్ఠాపేన్తి. చత్తారి అరూపవిపాకాని తస్మిం భవే రూపస్స నత్థితాయ రూపం న సముట్ఠాపేన్తి. న కేవలఞ్చ తానేవ, యాని అఞ్ఞానిపి తస్మిం భవే అట్ఠ కామావచరకుసలాని, దస అకుసలాని, నవ కిరియచిత్తాని, చత్తారి ఆరుప్పకుసలాని, చతస్సో ఆరుప్పకిరియా, తీణి మగ్గచిత్తాని, చత్తారి ఫలచిత్తానీతి ద్వేచత్తాలీస చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి, తానిపి తత్థ రూపస్స నత్థితాయ ఏవ రూపం న సముట్ఠాపేన్తి. ఏవం పటిసన్ధిచిత్తం రూపం న సముట్ఠాపేతి.

ఉతు పన పఠమం రూపం సముట్ఠాపేతి. కో ఏస ఉతు నామాతి? పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పన్నానం సమతింసకమ్మజరూపానం అబ్భన్తరా తేజోధాతు. సా ఠానం పత్వా అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతి. ఉతు నామ చేస దన్ధనిరోధో; చిత్తం ఖిప్పనిరోధం. తస్మిం ధరన్తేయేవ సోళస చిత్తాని ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝన్తి. తేసు పటిసన్ధిఅనన్తరం పఠమభవఙ్గచిత్తం ఉప్పాదక్ఖణేయేవ అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతి. యదా పన సద్దస్స ఉప్పత్తికాలో భవిస్సతి, తదా ఉతుచిత్తాని సద్దనవకం నామ సముట్ఠాపేస్సన్తి. కబళీకారాహారోపి ఠానం పత్వా అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతి. కుతో పనస్స కబళీకారాహారోతి? మాతితో. వుత్తమ్పి చేతం –

> "యఞ్చస్స భుఞ్జతీ మాతా, అన్నం పానఞ్చ భోజనం;
> తేన సో తత్థ యాపేతి, మాతుకుచ్ఛిగతో నరో"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౩౫);

ఏవం కుచ్ఛిగతో దారకో మాతరా అజ్ఝోహటఅన్నపానఓజాయ యాపేతి. సావ ఠానప్పత్తా అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతి. నను చ సా ఓజా ఖరా? వత్థు సుఖుమం? కథం తత్థ పతిట్ఠాతీతి? పఠమం తావ న పతిట్ఠాతి; ఏకస్స వా ద్విన్నం వా సత్తాహానం గతకాలే పతిట్ఠాతి. తతో పన పురే వా పతిట్ఠాతు పచ్ఛా వా; యదా మాతరా అజ్ఝోహటఅన్నపానఓజా దారకస్స సరీరే పతిట్ఠాతి, తదా అట్ఠ రూపాని సముట్ఠాపేతి.

ఓపపాతికస్సాపి పకతిపటియత్తానం ఖాదనీయభోజనీయానం అత్థిట్ఠానే నిబ్బత్తస్స తాని గహేత్వా అజ్ఝోహరతో ఠానప్పత్తా ఓజా రూపం సముట్ఠాపేతి. ఏకో అన్నపానరహితే అరఞ్ఞే నిబ్బత్తతి, మహాఛాతకో హోతి, అత్తనోవ జివ్హాయ ఖేళం పరివత్తేత్వా గిలతి. తత్రాపిస్స ఠానప్పత్తా ఓజా రూపం సముట్ఠాపేతి.

ఏవం పఞ్చవీసతియా కోట్ఠాసేసు ద్వేవ రూపాని రూపం సముట్ఠాపేన్తి – తేజోధాతు చ కబళీకారాహారో చ. అరూపేపి ద్వేయేవ ధమ్మా రూపం సముట్ఠాపేన్తి – చిత్తఞ్చేవ కమ్మచేతనా చ. తత్థ రూపం ఉప్పాదక్ఖణే చ భఙ్గక్ఖణే చ దుబ్బలం, ఠానక్ఖణే బలవన్తి ఠానక్ఖణే రూపం సముట్ఠాపేతి. చిత్తం ఠానక్ఖణే చ భఙ్గక్ఖణే చ దుబ్బలం, ఉప్పాదక్ఖణేయేవ బలవన్తి ఉప్పాదక్ఖణేయేవ రూపం సముట్ఠాపేతి. కమ్మచేతనా నిరుద్ధావ పచ్చయో హోతి. అతీతే కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకేపి హి ఆయూహితం కమ్మం ఏతరహి పచ్చయో హోతి. ఏతరహి ఆయూహితం అనాగతే కప్పకోటిసతసహస్సపరియోసానేపి పచ్చయో హోతీతి. ఏవం '**పుబ్బాపరతో**' వేదితబ్బా.

‘**అద్ధానపరిచ్ఛేదతో**’తి రూపం కిత్తకం అద్ధానం తిట్ఠతి? అరూపం కిత్తకన్తి? రూపం గరుపరిణామం దన్ధనిరోధం. అరూపం లహుపరిణామం ఖిప్పనిరోధం. రూపే ధరన్తేయేవ సోళస చిత్తాని ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝన్తి. తం పన సత్తరసమేన చిత్తేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి. యథా హి పురిసో ‘ఫలం పాతేస్సామీ’తి ముగ్గరేన రుక్ఖసాఖం పహరేయ్య, ఫలాని చ పత్తాని చ ఏకక్ఖణేయేవ వణ్టతో ముచ్చేయ్యుం. తత్థ ఫలాని అత్తనో భారికతాయ పఠమతరం పథవియం పతన్తి, పత్తాని లహుకతాయ పచ్ఛా. ఏవమేవ ముగ్గరప్పహారేన పత్తానఞ్చ ఫలానఞ్చ ఏకక్ఖణే వణ్టతో ముత్తకాలో వియ పటిసన్ధిక్ఖణే రూపారూపధమ్మానం ఏకక్ఖణే పాతుభావో; ఫలానం భారికతాయ పఠమతరం పథవియం పతనం వియ రూపే ధరన్తేయేవ సోళసన్నం చిత్తానం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝనం; పత్తానం లహుకతాయ పచ్ఛా పథవియం పతనం వియ రూపస్స సత్తరసమేన చిత్తేన సహ నిరుజ్ఝనం.

తత్థ కిఞ్చాపి రూపం దన్ధనిరోధం గరుపరిణామం, చిత్తం ఖిప్పనిరోధం లహుపరిణామం, రూపం పన అరూపం అరూపం వా రూపం ఓహాయ పవత్తితుం న సక్కోన్తి. ద్విన్నమ్పి ఏకప్పమాణావ పవత్తి. తత్రాయం ఉపమా – ఏకో పురిసో లకుణ్టకపాదో, ఏకో దీఘపాదో. తేసు ఏకతో మగ్గం గచ్ఛన్తేసు యావ దీఘపాదో ఏకపదవారం అక్కమతి, తావ ఇతరో పదే పదం అక్కమిత్వా సోళసపదవారేన గచ్ఛతి. దీఘపాదో లకుణ్టకపాదస్స సోళస పదవారే అత్తనో పాదం అఞ్ఛిత్వా ఆకడ్ఢిత్వా ఏకమేవ పదవారం కరోతి. ఇతి ఏకోపి ఏకం అతిక్కమితుం న సక్కోతి. ద్విన్నమ్పి గమనం ఏకప్పమాణమేవ హోతి. ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. లకుణ్టకపాదపురిసో వియ అరూపం; దీఘపాదపురిసో వియ రూపం; దీఘపాదస్స ఏకం పదవారం అక్కమణకాలే ఇతరస్స సోళసపదవారఅక్కమనం వియ రూపే ధరన్తేయేవ అరూపధమ్మేసు సోళసన్నం చిత్తానం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝనం; ద్విన్నం పురిసానం లకుణ్టకపాదపురిసస్స సోళస పదవారే ఇతరస్స అత్తనో పాదం అఞ్ఛిత్వా ఆకడ్ఢిత్వా ఏకపదవారకరణం వియ రూపస్స సత్తరసమేన చిత్తేన సద్ధిం నిరుజ్ఝనం; ద్విన్నం పురిసానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనోహాయ ఏకప్పమాణేనేవ గమనం వియ అరూపస్స రూపం రూపస్స అరూపం అనోహాయ ఏకప్పమాణేనేవ పవత్తనన్తి. ఏవం ‘**అద్ధానపరిచ్ఛేదతో**’ వేదితబ్బా.

‘**ఏకుప్పాదనానానిరోధతో**’తి ఇదం పచ్ఛిమకమ్మజం ఠపేత్వా దీపేతబ్బం. పఠమఞ్హి పటిసన్ధిచిత్తం, దుతియం భవఙ్గం, తతియం భవఙ్గం...పే.... సోళసమం భవఙ్గం. తేసు ఏకేకస్స ఉప్పాదట్ఠితిభఙ్గవసేన తయో తయో ఖణా. తత్థ ఏకేకస్స చిత్తస్స తీసు తీసు ఖణేసు సమతింస సమతింస కమ్మజరూపాని ఉప్పజ్జన్తి. తేసు పటిసన్ధిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే సముట్ఠితం కమ్మజరూపం సత్తరసమస్స భవఙ్గచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతి; ఠితిక్ఖణే సముట్ఠితం ఠితిక్ఖణేయేవ; భఙ్గక్ఖణే సముట్ఠితం భఙ్గక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతి. ఏవం దుతియభవఙ్గచిత్తం ఆదిం కత్వా అత్తనో అత్తనో సత్తరసమేన చిత్తేన సద్ధిం యోజేత్వా నయో నేతబ్బో. ఇతి సోళస తికా అట్ఠచత్తాలీస హోన్తి. అయం అట్ఠచత్తాలీసకమ్మజరూపపవేణీ నామ. సా పనేసా రత్తిఞ్చ దివా చ ఖాదన్తానమ్పి భుఞ్జన్తానమ్పి సుత్తానమ్పి పమత్తానమ్పి నదీసోతో వియ ఏకన్తం పవత్తతి యేవాతి. ఏవం ‘**ఏకుప్పాదనానానిరోధతో**’ వేదితబ్బా.

‘**నానుప్పాదఏకనిరోధతా**’ పచ్ఛిమకమ్మజేన దీపేతబ్బా. తత్థ ఆయుసంఖారపరియోసానే సోళసన్నం చిత్తానం వారే సతి హేట్ఠాసోళసకం ఉపరిసోళసకన్తి ద్వే ఏకతో యోజేతబ్బాని. హేట్ఠాసోళసకస్మిఞ్హి పఠమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే సముట్ఠితం సమతింసకమ్మజరూపం ఉపరిసోళసకస్మిం పఠమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతి; ఠితిక్ఖణే సముట్ఠితం తస్స ఠితిక్ఖణేయేవ భఙ్గక్ఖణే సముట్ఠితం తస్స భఙ్గక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతి. హేట్ఠిమసోళసకస్మిం పన దుతియచిత్తస్స...పే....

సోళసమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే సముట్ఠితం సమతింసకమ్మజరూపం చుతిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతి; తస్స ఠితిక్ఖణే సముట్ఠితం చుతిచిత్తస్స ఠితిక్ఖణేయేవ; భఙ్గక్ఖణే సముట్ఠితం చుతిచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతి. తతో పట్ఠాయ కమ్మజరూపపవేణీ న పవత్తతి. యది పవత్తేయ్య, సత్తా అక్ఖయా అవయా అజరా అమరా నామ భవేయ్యుం.

ఏత్థ పన యదేతం 'సత్తరసమస్స భవఙ్గచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేయేవ నిరుజ్ఝతీ'తిఆదినా నయేన 'ఏకస్స చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం రూపం అఞ్ఞస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరుజ్ఝతీ'తి అట్ఠకథాయం ఆగతత్తా వుత్తం, తం "యస్స కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీ"తి? "ఆమన్తా"తి (యమ. ౨.సఙ్ఖారయమక.౭౯) ఇమాయ పాళియా విరుజ్ఝతి. కథం? కాయసఙ్ఖారో హి చిత్తసముట్ఠానో అస్సాసపస్సాసవాతో. చిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చ చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పజ్జిత్వా యావ అఞ్ఞాని సోళస చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి తావ తిట్ఠతి. తేసం సోళసన్నం సబ్బపచ్ఛిమేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి. ఇతి యేన చిత్తేన సద్ధిం ఉప్పజ్జతి, తతో పట్ఠాయ సత్తరసమేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి; న కస్సచి చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే వా ఠితిక్ఖణే వా నిరుజ్ఝతి, నాపి ఠితిక్ఖణే వా భఙ్గక్ఖణే వా ఉప్పజ్జతి. ఏసా చిత్తసముట్ఠానరూపస్స ధమ్మతాతి నియమతో చిత్తసఙ్ఖారేన సద్ధిం ఏకక్ఖణే నిరుజ్ఝనతో "ఆమన్తా"తి వుత్తం.

యో చాయం చిత్తసముట్ఠానస్స ఖణనియమో వుత్తో కమ్మాదిసముట్ఠానస్సాపి అయమేవ ఖణనియమో. తస్మా పటిసన్ధిచిత్తేన సహుప్పన్నం కమ్మజరూపం తతో పట్ఠాయ సత్తరసమేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి. పటిసన్ధిచిత్తస్స ఠితిక్ఖణే ఉప్పన్నం అట్ఠారసమస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరుజ్ఝతి. పటిసన్ధిచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే ఉప్పన్నం అట్ఠారసమస్స ఠానక్ఖణే నిరుజ్ఝతీతి ఇమినా నయేనేత్థ యోజనా కాతబ్బా. తతో పరం పన ఉతుసముట్ఠానికపవేణీయేవ తిట్ఠతి. 'నీహరిత్వా ఝాపేథా'తి వత్తబ్బం హోతి. ఏవం '**నానుప్పాదఏకనిరోధతో**' వేదితబ్బా.

'**ఏకుప్పాదఏకనిరోధతో**'తి రూపం పన రూపేన సహ ఏకుప్పాదం ఏకనిరోధం. అరూపం అరూపేన సహ ఏకుప్పాదం ఏకనిరోధం. ఏవం '**ఏకుప్పాదఏకనిరోధతో**' వేదితబ్బా.

'**నానుప్పాదనానానిరోధతా**' పన చతుసన్తతిరూపేన దీపేతబ్బా. ఇమస్స హి ఉద్ధం పాదతలా అధో కేసమత్థకా తచపరియన్తస్స సరీరస్స తత్థ తత్థ చతుసన్తతిరూపం ఘనపుఞ్జభావేన వత్తతి. ఏవం వత్తమానస్సాపిస్స న ఏకుప్పాదాదితా సల్లక్ఖేతబ్బా. యథా పన ఉపచికరాజి వా కిపిల్లికరాజి వా ఓలోకియమానా ఏకాబద్ధా వియ హోతి, న పన ఏకాబద్ధా. అఞ్ఞిస్సా హి సీససన్తికే అఞ్ఞిస్సా సీసమ్పి ఉదరమ్పి పాదాపి, అఞ్ఞిస్సా ఉదరసన్తికే అఞ్ఞిస్సా సీసమ్పి ఉదరమ్పి పాదాపి, అఞ్ఞిస్సా పాదసన్తికే అఞ్ఞిస్సా సీసమ్పి ఉదరమ్పి పాదాపి హోన్తి. ఏవమేవ చతుసన్తతిరూపానమ్పి అఞ్ఞస్స ఉప్పాదక్ఖణే అఞ్ఞస్స ఉప్పాదోపి హోతి ఠితిపి భఙ్గోపి, అఞ్ఞస్స ఠితిక్ఖణే అఞ్ఞస్స ఉప్పాదోపి హోతి ఠితిపి భఙ్గోపి, అఞ్ఞస్స భఙ్గక్ఖణే అఞ్ఞస్స ఉప్పాదోపి హోతి ఠితిపి భఙ్గోపి. ఏవమేత్థ '**నానుప్పాదనానానిరోధతా**' వేదితబ్బా.

'**అతీతాదీని**' పన దూరదుకపరియోసానాని పాళియం ఆగతానేవ. '**పచ్చయసముట్ఠానాని**'పి "కమ్మజం, కమ్మపచ్చయం, కమ్మపచ్చయఉతుసముట్ఠాన"న్తిఆదినా (ధ. స. అట్ఠ. ౯౭౫) నయేన హేట్ఠా కథితానియేవ. పఞ్చపి పన ఖన్ధా **పరినిప్ఫన్నావ** హోన్తి, నో అపరినిప్ఫన్నా; **సఙ్ఖతావ** నో అసఙ్ఖతా; అపిచ నిప్ఫన్నాపి హోన్తియేవ. సభావధమ్మేసు హి నిబ్బానమేవేకం అపరినిప్ఫన్నం అనిప్ఫన్నఞ్చ. నిరోధసమాపత్తి పన నామపఞ్ఞత్తి చ కథన్తి? నిరోధసమాపత్తి లోకియలోకుత్తరాతి వా సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాతి వా పరినిప్ఫన్నాపరినిప్ఫన్నాతి వా న వత్తబ్బా. నిప్ఫన్నా పన హోతి

సమాపజ్జన్తేన సమాపజ్జితబ్బతో. తథా నామపణ్ణత్తి. సాపి హి లోకియాదిభేదం న లభతి; నిప్ఫన్నా పన హోతి నో అనిప్ఫన్నా; నామగ్గహణఞ్హి గణ్హన్తోవ గణ్హాతీతి.

కమాదివినిచ్ఛయకథా

ఏవం పకిణ్ణకతో ఖన్ధే విదిత్వా పున ఏతేసుయేవ –

ఖన్ధేసు ఞాణభేదత్థం, కమతోథ విసేసతో;
అనూనాధికతో చేవ, ఉపమాతో తథేవ చ.

దట్ఠబ్బతో ద్విధా ఏవం, పస్సన్తస్సత్థసిద్ధితో;
వినిచ్ఛయనయో సమ్మా, విఞ్ఞాతబ్బో విభావినా.

తత్థ ‘**కమతో**’తి ఇధ ఉప్పత్తిక్కమో, పహానక్కమో, పటిపత్తిక్కమో, భూమిక్కమో, దేసనాక్కమోతి బహువిధో కమో.

తత్థ “పఠమం కలలం హోతి, కలలా హోతి అబ్బుద”న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౩౫) ఏవమాది ఉప్పత్తిక్కమో. “దస్సనేన పహాతబ్బా ధమ్మా, భావనాయ పహాతబ్బా ధమ్మా”తి (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౮) ఏవమాది పహానక్కమో. “సీలవిసుద్ధి, చిత్తవిసుద్ధీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౫౯; పటి॰ మ॰ ౩.౪౧) ఏవమాది పటిపత్తిక్కమో. “కామావచరా , రూపావచరా”తి ఏవమాది భూమిక్కమో. “చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౫) వా “దానకథం సీలకథ”న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౬౯; దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౮) వా ఏవమాది దేసనాక్కమో. తేసు ఇధ ఉప్పత్తిక్కమో తావ న యుజ్జతి, కలలాదీనం వియ ఖన్ధానం పుబ్బాపరియవవత్థానేన అనుప్పత్తితో; న పహానక్కమో కుసలాబ్యాకతానం అప్పహాతబ్బతో; న పటిపత్తిక్కమో అకుసలానం అప్పటిపజ్జనీయతో; న భూమిక్కమో వేదనాదీనం చతుభూమకపరియాపన్నత్తా.

దేసనాక్కమో పన యుజ్జతి. అభేదేన హి యం పఞ్చసు ఖన్ధేసు అత్తగ్గాహపతితం వేనేయ్యజనం సమూహఘనవినిబ్భోగదస్సనేన అత్తగ్గాహతో మోచేతుకామో భగవా హితకామో తస్స జనస్స సుఖగ్గహణత్థం చక్ఖుఆదీనమ్పి విసయభూతం ఓళారికం పఠమం రూపక్ఖన్ధం దేసేసి. తతో ఇట్ఠానిట్ఠరూపసంవేదితం వేదనం, యం వేదయతి తం సఞ్జానాతీతి ఏవం వేదనావిసయస్స ఆకారగ్గాహికం సఞ్ఞం, సఞ్ఞావసేన అభిసఙ్ఖారకే సఙ్ఖారే, తేసం వేదనాదీనం నిస్సయం అధిపతిభూతఞ్చ విఞ్ఞాణన్తి ఏవం తావ ‘కమతో’ వినిచ్ఛయనయో విఞ్ఞాతబ్బో.

‘**విసేసతో**’తి ఖన్ధానఞ్చ ఉపాదానక్ఖన్ధానఞ్చ విసేసతో. కో పన తేసం విసేసో? ఖన్ధా తావ అవిసేసతో వుత్తా, ఉపాదానక్ఖన్ధా సాసవఉపాదానీయభావేన విసేసేత్వా. యథాహ –

“పఞ్చ, భిక్ఖవే, ఖన్ధే దేసేస్సామి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే చ, తం సుణాథ. కతమే చ, భిక్ఖవే, పఞ్చక్ఖన్ధా? యం కిఞ్చి, భిక్ఖవే, రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం…పే॰… సన్తికే వా – అయం వుచ్చతి, రూపక్ఖన్ధో. యా కాచి వేదనా…పే॰… యా కాచి సఞ్ఞా…పే॰… యే కేచి సఙ్ఖారా…పే॰… యం కిఞ్చి విఞ్ఞాణం …పే॰… సన్తికే వా – అయం వుచ్చతి, విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో. ఇమే వుచ్చన్తి, భిక్ఖవే, పఞ్చక్ఖన్ధా. కతమే చ, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా? యం కిఞ్చి, భిక్ఖవే,

రూపం…పే॰… సన్తికే వా సాసవం ఉపాదానియం – అయం వుచ్చతి, రూపూపాదానక్ఖన్ధో. యా కాచి వేదనా…పే॰… యం కిఞ్చి విఞ్ఞాణం…పే॰… సన్తికే వా సాసవం ఉపాదానియం – అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణుపాదానక్ఖన్ధో. ఇమే వుచ్చన్తి, భిక్ఖవే, పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా’’తి (సం॰ ని॰ ౩.౪౮).

ఏత్థ చ యథా వేదనాదయో అనాసవాపి సాసవాపి అత్థి, న ఏవం రూపం. యస్మా పనస్స రాసట్ఠేన ఖన్ధభావో యుజ్జతి తస్మా ఖన్ధేసు వుత్తం. యస్మా రాసట్ఠేన చ సాసవట్ఠేన చ ఉపాదానక్ఖన్ధభావో యుజ్జతి తస్మా ఉపాదానక్ఖన్ధేసు వుత్తం. వేదనాదయో పన అనాసవావ ఖన్ధేసు వుత్తా, సాసవా ఉపాదానక్ఖన్ధేసు. ‘**ఉపాదానక్ఖన్ధా**’తి ఏత్థ చ ఉపాదానగోచరా ఖన్ధా ఉపాదానక్ఖన్ధాతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. ఇధ పన సబ్బేపేతే ఏకజ్ఝం కత్వా ఖన్ధాతి అధిప్పేతా.

‘**అనూనాధికతో**’తి కస్మా పన భగవతా పఞ్చేవ ఖన్ధా వుత్తా అనూనా అనధికాతి? సబ్బసఙ్ఖతసభాగేకసఙ్గహతో, అత్తత్తనియగ్గాహవత్థుస్స ఏతప్పరమతో, అఞ్ఞేసఞ్చ తదవరోధతో. అనేకప్పభేదేసు హి సఙ్ఖతధమ్మేసు సభాగవసేన సఙ్గయ్హమానేసు రూపం రూపసభాగసఙ్గహవసేన ఏకో ఖన్ధో హోతి, వేదనా వేదనాసభాగసఙ్గహవసేన ఏకో ఖన్ధో హోతి. ఏస నయో సఞ్ఞాదీసుపి. తస్మా సబ్బసఙ్ఖతసభాగసఙ్గహతో పఞ్చేవ వుత్తా. ఏతపరమఞ్చేతం అత్తత్తనియగ్గాహవత్థు యదిదం రూపాదయో పఞ్చ. వుత్తఞ్హేతం – ‘‘రూపే ఖో, భిక్ఖవే, సతి రూపం ఉపాదాయ రూపం అభినివిస్స ఏవం దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి – ‘ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా’తి (సం॰ ని॰ ౩.౨౦౭). వేదనాయ… సఞ్ఞాయ… సఙ్ఖారేసు…. విఞ్ఞాణే సతి విఞ్ఞాణం ఉపాదాయ విఞ్ఞాణం అభినివిస్స ఏవం దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి – ‘ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా’’’తి. తస్మా అత్తత్తనియగ్గాహవత్థుస్స ఏతపరమతోపి పఞ్చేవ వుత్తా. యేపి చఞ్ఞే సీలాదయో పఞ్చ ధమ్మక్ఖన్ధా వుత్తా, తేపి సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నత్తా ఏత్థేవ అవరోధం గచ్ఛన్తి. తస్మా అఞ్ఞేసం తదవరోధతోపి పఞ్చేవ వుత్తాతి. ఏవం ‘అనూనాధికతో’ వినిచ్ఛయనయో విఞ్ఞాతబ్బో.

‘**ఉపమాతో**’తి ఏత్థ హి గిలానసాలూపమో రూపుపాదానక్ఖన్ధో గిలానూపమస్స విఞ్ఞాణుపాదానక్ఖన్ధస్స వత్థుద్వారారమ్మణవసేన నివాసనట్ఠానతో, గేలఞ్ఞూపమో వేదనుపాదానక్ఖన్ధో ఆబాధకత్తా, గేలఞ్ఞసముట్ఠానూపమో సఞ్ఞుపాదానక్ఖన్ధో కామసఞ్ఞాదివసేన రాగాదిసమ్పయుత్తవేదనాసమ్భవా, అసప్పాయసేవనూపమో సఙ్ఖారుపాదానక్ఖన్ధో వేదనాగేలఞ్ఞస్స నిదానత్తా. ‘‘వేదనం వేదనత్తాయ సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీ’’తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) హి వుత్తం. తథా ‘‘అకుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం కాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతి దుక్ఖసహగత’’న్తి (ధ॰ స॰ ౫౫౬). గిలానూపమో విఞ్ఞాణుపాదానక్ఖన్ధో వేదనాగేలఞ్ఞేన అపరిముత్తత్తా. అపిచ చారకకారణఅపరాధకారణకారకఅపరాధికూపమా ఏతే భాజనభోజనబ్యఞ్జనపరివేసకభుఞ్జకూపమా చాతి, ఏవం ‘ఉపమాతో’ వినిచ్ఛయనయో విఞ్ఞాతబ్బో.

‘**దట్ఠబ్బతో ద్విధా**’తి సఙ్ఖేపతో విత్థారతో చాతి ఏవం ద్విధా దట్ఠబ్బతో పేత్థ వినిచ్ఛయనయో విఞ్ఞాతబ్బో. సఙ్ఖేపతో హి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా ఆసివిసూపమే (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౮) వుత్తనయేన ఉక్ఖిత్తాసికపచ్చత్థికతో, భారసుత్తవసేన (సం॰ ని॰ ౩.౨౨) భారతో, ఖజ్జనీయపరియాయవసేన (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) ఖాదకతో, యమకసుత్తవసేన (సం॰ ని॰ ౩.౮౫) అనిచ్చదుక్ఖానత్తసఙ్ఖతవధకతో దట్ఠబ్బా.

విత్థారతో పనేత్థ ఫేణపిణ్డో వియ రూపం దట్ఠబ్బం, ఉదకపుబ్బుళో వియ వేదనా, మరీచికా వియ సఞ్ఞా, కదలిక్ఖన్ధో వియ సఙ్ఖారా, మాయా వియ విఞ్ఞాణం. వుత్తఞ్హేతం –

"ఫేణపిణ్డూపమం రూపం, వేదనా పుబ్బుళూపమా;

మరీచికూపమా సఞ్ఞా, సఙ్ఖారా కదలూపమా;

మాయూపమఞ్చ విఞ్ఞాణం, దేసితాదిచ్చబన్ధునా"తి. (సం॰ ని॰ ౩.౯౫);

తత్థ రూపాదీనం ఫేణపిణ్డాదీహి ఏవం సదిసతా వేదితబ్బా – యథా హి ఫేణపిణ్డో నిస్సారోవ ఏవం రూపమ్పి నిచ్చసారధువసారఅత్తసారవిరహేన నిస్సారమేవ. యథా చ సో 'ఇమినా పత్తం వా థాలకం వా కరిస్సామీ'తి గహేతుం న సక్కా, గహితోపి తమత్థం న సాధేతి భిజ్జతేవ; ఏవం రూపమ్పి 'నిచ్చ'న్తి వా 'ధువ'న్తి వా 'అహ'న్తి వా 'మమ'న్తి వా గహేతుం న సక్కా, గహితమ్పి న తథా తిట్ఠతి, అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా అసుభఞ్ఞేవ హోతీతి. ఏవం **'ఫేణపిణ్డసదిసమేవ'** హోతి.

యథా వా పన ఫేణపిణ్డో ఛిద్దావఛిద్దో అనేకసన్ధిఘటితో బహూనం ఉదకసప్పాదీనం పాణానం ఆవాసో, ఏవం రూపమ్పి ఛిద్దావఛిద్దం అనేకసన్ధిఘటితం. కులవసేన చేత్థ అసీతి కిమికులాని వసన్తి. తదేవ తేసం సూతిఘరమ్పి వచ్చకుటిపి గిలానసాలాపి సుసానమ్పి. న తే అఞ్ఞత్థ గన్త్వా గబ్భవుట్ఠానాదీని కరోన్తి. ఏవమ్పి ఫేణపిణ్డసదిసం. యథా చ ఫేణపిణ్డో ఆదితోవ బదరపక్కమత్తో హుత్వా అనుపుబ్బేన పబ్బతకూటమత్తోపి హోతి, ఏవం రూపమ్పి ఆదితో కలలమత్తం హుత్వా అనుపుబ్బేన బ్యామమత్తమ్పి గోమహింసహత్థిఆదీనం వసేన పబ్బతకూటమత్తమ్పి హోతి, మచ్ఛకచ్ఛపాదీనం వసేన అనేకయోజనసతప్పమాణమ్పి. ఏవమ్పి ఫేణపిణ్డసదిసం. యథా చ ఫేణపిణ్డో ఉట్ఠితమత్తోపి భిజ్జతి, థోకం గన్త్వాపి, సముద్దం పత్వా పన అవస్సమేవ భిజ్జతి; ఏవమేవ రూపమ్పి కలలభావేపి భిజ్జతి, అబ్బుదాదిభావే, అన్తరా పన అభేజ్జమానమ్పి వస్ససతాయుకానం వస్ససతం పత్వా అవస్సమేవ భిజ్జతి, మరణముఖే చుణ్ణవిచుణ్ణం హోతి. ఏవమ్పి ఫేణపిణ్డసదిసం.

యథా పన పుబ్బుళో అసారో, ఏవం వేదనాపి. యథా చ సో అబలో, అగయ్హుపగో, న సక్కా తం గహేత్వా ఫలకం వా ఆసనం వా కాతుం, గహితగ్గహితోపి భిజ్జతేవ; ఏవం వేదనాపి అబలా, అగయ్హుపగా, న సక్కా 'నిచ్చా'తి వా 'ధువా'తి వా గహేతుం, గహితాపి న తథా తిట్ఠతి. ఏవం అగయ్హుపగతాయపి వేదనా **'పుబ్బుళసదిసా'**. యథా పన తస్మిం తస్మిం ఉదకబిన్దుమ్హి పుబ్బుళో ఉప్పజ్జతి చేవ నిరుజ్ఝతి చ, న చిరట్ఠితికో హోతి; ఏవం వేదనాపి ఉప్పజ్జతి చేవ నిరుజ్ఝతి చ, న చిరట్ఠితికా హోతి, ఏకచ్ఛరక్ఖణే కోటిసతసహస్ససఙ్ఖ్యా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి. యథా చ పుబ్బుళో ఉదకతలం, ఉదకబిన్దుం , ఉదకజల్లకం సఙ్కడ్ఢిత్వా పుటం కత్వా గహణవాతఞ్చాతి చత్తారి కారణాని పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి; ఏవం వేదనాపి వత్థుం, ఆరమ్మణం, కిలేసజాలం, ఫస్ససఙ్ఘట్టనఞ్చాతి చత్తారి కారణాని పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి. ఏవమ్పి వేదనా పుబ్బుళసదిసా.

సఞ్ఞాపి అసారకట్ఠేన **'మరీచిసదిసా'**. తథా అగయ్హుపగట్ఠేన; న హి సక్కా తం గహేత్వా పివితుం వా న్హాయితుం వా భాజనం వా పూరేతుం. అపిచ యథా మరీచి విప్ఫన్దతి, సఞ్జాతూమివేగో వియ ఖాయతి; ఏవం నీలసఞ్ఞాదిభేదా సఞ్ఞాపి నీలాదిఅనుభవనత్థాయ ఫన్దతి విప్ఫన్దతి. యథా చ మరీచి మహాజనం విప్పలమ్భేతి , 'పరిపుణ్ణవాపీ వియ పరిపుణ్ణనదీ వియ దిస్సతీ'తి వదాపేతి; ఏవం సఞ్ఞాపి విప్పలమ్భేతి, 'ఇదం నీలకం సుభం సుఖం నిచ్చ'న్తి వదాపేతి. పీతకాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం విప్పలమ్భనేనాపి మరీచిసదిసా.

సఙ్ఖారాపి అసారకట్ఠేన '**కదలిక్ఖన్ధసదిసా**'. తథా అగయ్హుపగట్ఠేన. యథేవ హి కదలిక్ఖన్ధతో కిఞ్చి గహేత్వా న సక్కా గోపానసీఆదీనమత్థాయ ఉపనేతుం, ఉపనీతమ్పి న తథా హోతి; ఏవం సఙ్ఖారాపి న సక్కా నిచ్చాదివసేన గహేతుం, గహితాపి న తథా హోన్తి. యథా చ కదలిక్ఖన్ధో బహువట్టిసమోధానో హోతి, ఏవం సఙ్ఖారక్ఖన్ధోపి బహుధమ్మసమోధానో. యథా చ కదలిక్ఖన్ధో నానాలక్ఖణో, అఞ్ఞోయేవ హి బాహిరాయ పత్తవట్టియా వణ్ణో, అఞ్ఞో తతో అబ్భన్తరబ్భన్తరానం; ఏవమేవ సఙ్ఖారక్ఖన్ధేపి అఞ్ఞదేవ ఫస్సస్స లక్ఖణం, అఞ్ఞం చేతనాదీనం. సమోధానేత్వా పన సఙ్ఖారక్ఖన్ధోత్వేవ వుచ్చతీతి. ఏవమ్పి సఙ్ఖారక్ఖన్ధో కదలిక్ఖన్ధసదిసో.

విఞ్ఞాణమ్పి అసారకట్ఠేన '**మాయాసదిసం**'. తథా అగయ్హుపగట్ఠేన. యథా చ మాయా ఇత్తరా లహుపచ్చుపట్ఠానా, ఏవం విఞ్ఞాణం. తఞ్హి తతోపి ఇత్తరతరఞ్చేవ లహుపచ్చుపట్ఠానతరఞ్చ. తేనేవ హి చిత్తేన పురిసో ఆగతో వియ, గతో వియ, ఠితో వియ, నిసిన్నో వియ హోతి. అఞ్ఞదేవ చాగమనకాలే చిత్తం, అఞ్ఞం గమనకాలాదీసు. ఏవమ్పి విఞ్ఞాణం మాయాసదిసం. మాయా చ మహాజనం వఞ్చేతి, యం కిఞ్చిదేవ 'ఇదం సువణ్ణం రజతం ముత్తా'తిపి గహాపేతి. విఞ్ఞాణమ్పి మహాజనం వఞ్చేతి, తేనేవ చిత్తేన ఆగచ్ఛన్తం వియ, గచ్ఛన్తం వియ, ఠితం వియ, నిసిన్నం వియ కత్వా గాహాపేతి. అఞ్ఞదేవ చ ఆగమనే చిత్తం, అఞ్ఞం గమనాదీసు. ఏవమ్పి విఞ్ఞాణం మాయాసదిసం. విసేసతో చ సుభారమ్మణమ్పి ఓళారికమ్పి అజ్ఝత్తికరూపం అసుభన్తి దట్ఠబ్బం. వేదనా తీహి దుక్ఖతాహి అవినిముత్తతో దుక్ఖాతి సఞ్ఞాసఙ్ఖారా అవిధేయ్యతో అనత్తాతి విఞ్ఞాణం ఉదయబ్బయధమ్మతో అనిచ్చన్తి దట్ఠబ్బం.

'**ఏవం పస్సన్తస్సత్థసిద్ధితో**'తి ఏవఞ్చ సఙ్ఖేపవిత్థారవసేన ద్విధా పస్సతో యా అత్థసిద్ధి హోతి, తతోపి వినిచ్ఛయనయో విఞ్ఞాతబ్బో, సేయ్యథిదం – సఙ్ఖేపతో తావ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధేసు ఉక్ఖిత్తాసికపచ్చత్థికాదిభావేన పస్సన్తో ఖన్ధేహి న విహఞ్ఞతి. విత్థారతో పన రూపాదీని ఫేణపిణ్డాదిసదిసభావేన పస్సన్తో న అసారేసు సారదస్సీ హోతి. విసేసతో చ అజ్ఝత్తికరూపం అసుభతో పస్సన్తో కబళీకారాహారం పరిజానాతి , అసుభే సుభన్తి విపల్లాసం పజహతి, కామోఘం ఉత్తరతి, కామయోగేన విసంయుజ్జతి, కామాసవేన అనాసవో హోతి, అభిజ్ఝాకాయగన్థం భిన్దతి, కాముపాదానం న ఉపాదియతి. వేదనం దుక్ఖతో పస్సన్తో ఫస్సాహారం పరిజానాతి, దుక్ఖే సుఖన్తి విపల్లాసం పజహతి, భవోఘం ఉత్తరతి, భవయోగేన విసంయుజ్జతి, భవాసవేన అనాసవో హోతి, బ్యాపాదకాయగన్థం భిన్దతి, సీలబ్బతుపాదానం న ఉపాదియతి. సఞ్ఞం సఙ్ఖారే చ అనత్తతో పస్సన్తో మనోసఞ్చేతనాహారం పరిజానాతి, అనత్తని అత్తాతి విపల్లాసం పజహతి, దిట్ఠోఘం ఉత్తరతి, దిట్ఠియోగేన విసంయుజ్జతి, దిట్ఠాసవేన అనాసవో హోతి, ఇదం సచ్చాభినివేసకాయగన్థం భిన్దతి, అత్తవాదుపాదానం న ఉపాదియతి. విఞ్ఞాణం అనిచ్చతో పస్సన్తో విఞ్ఞాణాహారం పరిజానాతి, అనిచ్చే నిచ్చన్తి విపల్లాసం పజహతి, అవిజ్జోఘం ఉత్తరతి, అవిజ్జాయోగేన విసంయుజ్జతి, అవిజ్జాసవేన అనాసవో హోతి, సీలబ్బతపరామాసకాయగన్థం భిన్దతి, దిట్ఠుపాదానం న ఉపాదియతి.

ఏవం మహానిసంసం, వధకాదివసేన దస్సనం యస్మా;
తస్మా ఖన్ధే ధీరో, వధకాదివసేన పస్సేయ్యాతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౩౨. ఇదాని అభిధమ్మభాజనీయం హోతి. తత్థ రూపక్ఖన్ధనిద్దేసో హేట్ఠా రూపకణ్డే విత్థారితనయేనేవ వేదితబ్బో.

౩౪. వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసే **ఏకవిధేనా**తి ఏకకోట్ఠాసేన. **ఫస్ససమ్పయుత్తో**తి ఫస్సేన సమ్పయుత్తో. సబ్బాపి చతుభూమికవేదనా. సహేతుకదుకే సహేతుకా చతుభూమికవేదనా, అహేతుకా కామావచరావ. ఇమినా ఉపాయేన కుసలపదాదీహి వుత్తా వేదనా జానితబ్బా. అపిచాయం వేదనాక్ఖన్ధో ఏకవిధేన ఫస్ససమ్పయుత్తతో దస్సితో, దువిధేన సహేతుకాహేతుకతో, తివిధేన జాతితో , చతుబ్బిధేన భూమన్తరతో, పఞ్చవిధేన ఇన్ద్రియతో. తత్థ సుఖిన్ద్రియదుక్ఖిన్ద్రియాని కాయప్పసాదవత్థుకాని కామావచరానేవ. సోమనస్సిన్ద్రియం ఛట్ఠవత్థుకం వా అవత్థుకం వా తేభూమకం . దోమనస్సిన్ద్రియం ఛట్ఠవత్థుకం కామావచరం. ఉపేక్ఖిన్ద్రియం చక్ఖాదిచతుప్పసాదవత్థుకం ఛట్ఠవత్థుకం అవత్థుకఞ్చ చతుభూమకం. ఛబ్బిధేన వత్థుతో దస్సితో. తత్థ పురిమా పఞ్చ వేదనా పఞ్చప్పసాదవత్థుకా కామావచరావ ఛట్ఠా అవత్థుకా వా సవత్థుకా వా చతుభూమికా.

సత్తవిధేన తత్థ మనోసమ్ఫస్సజా భేదతో దస్సితా, అట్ఠవిధేన తత్థ కాయసమ్ఫస్సజా భేదతో, నవవిధేన సత్తవిధభేదే మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్ఫస్సజా భేదతో, దసవిధేన అట్ఠవిధభేదే మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్ఫస్సజా భేదతో. ఏతేసు హి సత్తవిధభేదే మనోసమ్ఫస్సజా మనోధాతుసమ్ఫస్సజా, మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్ఫస్సజాతి ద్విధా భిన్నా. అట్ఠవిధభేదే తాయ సద్ధిం కాయసమ్ఫస్సజాపి సుఖా దుక్ఖాతి ద్విధా భిన్నా. నవవిధభేదే సత్తవిధే వుత్తా మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్ఫస్సజా కుసలాదివసేన తిధా భిన్నా. దసవిధభేదే అట్ఠవిధే వుత్తా మనోవిఞ్ఞాణధాతుసమ్ఫస్సజా కుసలాదివసేనేవ తిధా భిన్నా.

కుసలత్తికో చేత్థ కేవలం పూరణత్థమేవ వుత్తో. సత్తవిధఅట్ఠవిధనవవిధభేదేసు పన నయం దాతుం యుత్తట్ఠానే నయో దిన్నో. అభిధమ్మఞ్హి పత్వా తథాగతేన నయం దాతుం యుత్తట్ఠానే నయో అదిన్నో నామ నత్థి. అయం తావ దుకమూలకే ఏకో వారో.

సత్థా హి ఇమస్మిం అభిధమ్మభాజనీయే వేదనాక్ఖన్ధం భాజేన్తో తికే గహేత్వా దుకేసు పక్ఖిపి, దుకే గహేత్వా తికేసు పక్ఖిపి, తికే చ దుకే చ ఉభతోవడ్ఢననీహారేన ఆహరి; సత్తవిధేన, చతువీసతివిధేన, తింసవిధేన, బహువిధేనాతి సబ్బథాపి బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధం దస్సేసి. కస్మా? పుగ్గలజ్ఝాసయేన చేవ దేసనావిలాసేన చ. ధమ్మం సోతుం నిసిన్నదేవపరిసాయ హి యే దేవపుత్తా తికే ఆదాయ దుకేసు పక్ఖిపిత్వా కథియమానం పటివిజ్ఝితుం సక్కోన్తి, తేసం సప్పాయవసేన తథా కత్వా దేసేసి. యే ఇతరేహి ఆకారేహి కథియమానం పటివిజ్ఝితుం సక్కోన్తి, తేసం తేహాకారేహి దేసేసీతి. అయమేత్థ **'పుగ్గలజ్ఝాసయో'**. సమ్మాసమ్బుద్ధో పన అత్తనో మహావిసయతాయ తికే వా దుకేసు పక్ఖిపిత్వా, దుకే వా తికేసు ఉభతోవడ్ఢనేన వా, సత్తవిధాదినయేన వా, యథా యథా ఇచ్ఛతి తథా తథా దేసేతుం సక్కోతి. తస్మాపి ఇమేహాకారేహి దేసేసీతి అయమస్స **'దేసనావిలాసో'**.

తత్థ తికే ఆదాయ దుకేసు పక్ఖిపిత్వా దేసితవారో దుకమూలకో నామ. దుకే ఆదాయ తికేసు పక్ఖిపిత్వా దేసితవారో తికమూలకో నామ. తికే చ దుకే చ ఉభతో వడ్ఢేత్వా దేసితవారో ఉభతోవడ్ఢితకో నామ. అవసానే సత్తవిధేనాతిఆదివారో బహువిధవారో నామాతి ఇమే తావ చత్తారో మహావారా.

తత్థ **దుకమూలకే** దుకేసు లబ్భమానేన ఏకేకేన దుకేన సద్ధిం తికేసు అలబ్భమానే వేదనాత్తికపీతిత్తికసనిదస్సనత్తికే అపనేత్వా, సేసే లబ్భమానకే ఏకూనవీసతి తికే యోజేత్వా, దుతియదుకపఠమత్తికయోజనవారాదీని నవవారసతాని

పఞ్ఞాసఞ్చ వారా హోన్తి. తే సబ్బేపి పాళియం సంఖిపిత్వా తత్థ తత్థ దస్సేతబ్బయుత్తకం దస్సేత్వా వుత్తా. అసమ్మొహన్తేన పన విత్థారతో వేదితబ్బా.

తికమూలకేపి తికేసు లబ్భమానేన ఏకేకేన తికేన సద్ధిం దుకేసు అలబ్భమానే పఠమదుకాదయో దుకే అపనేత్వా, సేసే లబ్భమానకే సహేతుకదుకాదయో పఞ్ఞాస దుకే యోజేత్వా, పఠమత్తికదుతియదుకయోజనవారాదీని నవవారసతాని పఞ్ఞాసఞ్చ వారా హోన్తి. తేపి సబ్బే పాళియం సఙ్ఖిపిత్వా తత్థ తత్థ దస్సేతబ్బయుత్తకం దస్సేత్వా వుత్తా. అసమ్మొహన్తేన పన విత్థారతో వేదితబ్బా.

ఉభతోవడ్ఢితకే దువిధభేదే దుతియదుకం తివిధభేదే చ పఠమతికం ఆదిం కత్వా లబ్భమానేహి ఏకూనవీసతియా దుకేహి లబ్భమానే ఏకూనవీసతితికే యోజేత్వా దుతియదుకపఠమతికయోజనవారాదయో ఏకూనవీసతివారా వుత్తా. ఏస దుకతికానం వసేన ఉభతోవడ్ఢితత్తా ఉభతోవడ్ఢితకో నామ తతియో మహావారో.

బహువిధవారస్స సత్తవిధనిద్దేసే ఆదితో పట్ఠాయ లబ్భమానేసు ఏకూనవీసతియా తికేసు ఏకేకేన సద్ధిం చతస్సో భూమియో యోజేత్వా ఏకూనవీసతి సత్తవిధవారా వుత్తా. చతువీసతివిధనిద్దేసేపి తేసంయేవ తికానం వసేన ఏకూనవీసతివారా వుత్తా. తథా బహువిధవారే చాతి . తింసవిధవారో ఏకోయేవాతి సబ్బేపి అట్ఠపఞ్ఞాస వారా హోన్తి. అయం తావేత్థ వారపరిచ్ఛేదవసేన పాళివణ్ణనా.

ఇదాని అత్థవణ్ణనా హోతి. తత్థ సత్తవిధనిద్దేసో తావ ఉత్తానత్థోయేవ. చతువీసతివిధనిద్దేసే **చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా వేదనాక్ఖన్ధో అత్థి కుసలో**తి కామావచరఅట్ఠకుసలచిత్తవసేన వేదితబ్బో. **అత్థి అకుసలో**తి ద్వాదసఅకుసలచిత్తవసేన వేదితబ్బో. **అత్థి అబ్యాకతో**తి తిస్సో మనోధాతుయో, తిస్సో అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో, అట్ఠ మహావిపాకాని, దస కామావచరకిరియాతి చతువీసతియా చిత్తానం వసేన వేదితబ్బో.

తత్థ అట్ఠ కుసలాని ద్వాదస అకుసలాని చ జవనవసేన లబ్భన్తి. కిరియమనోధాతు ఆవజ్జనవసేన లబ్భతి. ద్వే విపాకమనోధాతుయో సమ్పటిచ్ఛనవసేన, తిస్సో విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో సన్తీరణతదారమ్మణవసేన, కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు వోట్ఠబ్బనవసేన, అట్ఠ మహావిపాకచిత్తాని తదారమ్మణవసేన, నవ కిరియచిత్తాని జవనవసేన లబ్భన్తి. సోతఘానజివ్హాకాయద్వారేసుపి ఏసేవ నయో.

మనోద్వారే పన **అత్థి కుసలో**తి చతుభూమకకుసలవసేన కథితం, **అత్థి అకుసలో**తి ద్వాదసఅకుసలవసేన. **అత్థి అబ్యాకతో**తి ఏకాదసన్నం కామావచరవిపాకానం, దసన్నం కిరియానం , నవన్నం రూపావచరారూపావచరకిరియానం, చతున్నం సామఞ్ఞఫలానన్తి చతుత్తింసచిత్తుప్పాదవసేన కథితం. తత్థ చతుభూమకకుసలఞ్చేవ అకుసలఞ్చ జవనవసేన లబ్భతి. కిరియతో అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు ఆవజ్జనవసేన, ఏకాదస విపాకచిత్తాని తదారమ్మణవసేన, తేభూమకకిరియా చేవ సామఞ్ఞఫలాని చ జవనవసేనేవ లబ్భన్తి. తాని సత్తవిధాదీసు యత్థ కత్థచి ఠత్వా కథేతుం వట్టన్తి. తింసవిధే పన ఠత్వా దీపియమానాని సుఖదీపనాని హోన్తీతి తింసవిధస్మింయేవ ఠత్వా దీపయింసు.

ఏతాని హి సబ్బానిపి చిత్తాని చక్ఖుద్వారే ఉపనిస్సయకోటియా, సమతిక్కమవసేన, భావనావసేనాతి తీహాకారేహి లబ్భన్తి. తథా సోతద్వారమనోద్వారేసుపి. ఘానజివ్హాకాయద్వారేసు పన సమతిక్కమవసేన, భావనావసేనాతి

ద్వీహేవాకారేహి లబ్భన్తీతి వేదితబ్బాని. కథం? ఇధ భిక్ఖు విహారచారికం చరమానో కసిణమణ్డలం దిస్వా ‘కిం నామేత’న్తి పుచ్ఛిత్వా ‘కసిణమణ్డల’న్తి వుత్తే పున ‘కిం ఇమినా కరోన్తీ’తి పుచ్ఛతి. అథస్స ఆచిక్ఖన్తి – ‘ఏవం భావేత్వా ఝానాని ఉప్పాదేత్వా, సమాపత్తిపదట్ఠానం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా, అరహత్తం పాపుణన్తీ’తి. అజ్ఝాసయసమ్పన్నో కులపుత్తో ‘భారియం ఏత’న్తి అసల్లక్ఖేత్వా ‘మయాపి ఏస గుణో నిబ్బత్తేతుం వట్టతి, న ఖో పన సక్కా ఏస నిపజ్జిత్వా నిద్దాయన్తేన నిబ్బత్తేతుం, ఆదితోవ వీరియం కాతుం సీలం సోధేతుం వట్టతీ’తి చిన్తేత్వా సీలం సోధేతి. తతో సీలే పతిట్ఠాయ దస పలిబోధే ఉపచ్ఛిన్దిత్వా, తిచీవరపరమేన సన్తోసేన సన్తుట్ఠో, ఆచరియుపజ్ఝాయానం వత్తపటివత్తం కత్వా, కమ్మట్ఠానం ఉగ్గణ్హిత్వా, కసిణపరికమ్మం కత్వా, సమాపత్తియో ఉప్పాదేత్వా, సమాపత్తిపదట్ఠానం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా, అరహత్తం పాపుణాతి. తత్థ సబ్బాపి పరికమ్మవేదనా కామావచరా, అట్ఠసమాపత్తివేదనా రూపావచరారూపావచరా, మగ్గఫలవేదనా లోకుత్తరాతి ఏవం చక్ఖువిఞ్ఞాణం చతుభూమికవేదనానిబ్బత్తియా బలవపచ్చయో హోతీతి చతుభూమికవేదనా చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం తావ **‘ఉపనిస్సయవసేన’** లబ్భన్తి.

చక్ఖుద్వారే పన రూపే ఆపాథగతే ‘ఇట్ఠే మే ఆరమ్మణే రాగో ఉప్పన్నో, అనిట్ఠే పటిఘో, అసమపేక్ఖనాయ మోహో, వినిబన్ధస్స పన మే మానో ఉప్పన్నో, పరామట్ఠస్స దిట్ఠి, విక్ఖేపగతస్స ఉద్ధచ్చం, అసన్నిట్ఠాగతస్స విచికిచ్ఛా, థామగతస్స అనుసయో ఉప్పన్నో’తి పరిగ్గహే ఠితో కులపుత్తో అత్తనో కిలేసుప్పత్తిం ఞత్వా ‘ఇమే మే కిలేసా వడ్ఢమానా అనయబ్యసనాయ సంవత్తిస్సన్తి, హన్ద నే నిగ్గణ్హామీ’తి చిన్తేత్వా ‘న ఖో పన సక్కా నిపజ్జిత్వా నిద్దాయన్తేన కిలేసే నిగ్గణ్హితుం; ఆదితోవ వీరియం కాతుం వట్టతి సీలం సోధేతు’న్తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పటిపజ్జిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. తత్థ సబ్బాపి పరికమ్మవేదనా కామావచరా, అట్ఠసమాపత్తివేదనా రూపావచరారూపావచరా, మగ్గఫలవేదనా లోకుత్తరాతి ఏవం రూపారమ్మణే ఉప్పన్నం కిలేసం సమతిక్కమిత్వా గతాతి చతుభూమికవేదనా చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం **‘సమతిక్కమవసేన’** లబ్భన్తి.

చక్ఖుద్వారే పన రూపే ఆపాథగతే ఏకో ఏవం పరిగ్గహం పట్ఠపేతి – ‘ఇదం రూపం కిం నిస్సిత’న్తి? తతో నం ‘భూతనిస్సిత’న్తి ఞత్వా చత్తారి మహాభూతాని ఉపాదారూపఞ్చ రూపన్తి పరిగ్గణ్హాతి, తదారమ్మణే ధమ్మే అరూపన్తి పరిగ్గణ్హాతి. తతో సప్పచ్చయం నామరూపం పరిగణ్హిత్వా తీణి లక్ఖణాని ఆరోపేత్వా విపస్సనాపటిపాటియా సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. తత్థ సబ్బాపి పరికమ్మవేదనా కామావచరా, అట్ఠసమాపత్తివేదనా రూపావచరారూపావచరా, మగ్గఫలవేదనా లోకుత్తరాతి ఏవం రూపారమ్మణం సమ్మసిత్వా నిబ్బత్తితాతి అయం వేదనా చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం **‘భావనావసేన’** లబ్భన్తి.

అపరో భిక్ఖు సుణాతి – ‘కసిణపరికమ్మం కిర కత్వా సమాపత్తియో ఉప్పాదేత్వా సమాపత్తిపదట్ఠానం విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరహత్తం పాపుణన్తీ’తి. అజ్ఝాసయసమ్పన్నో కులపుత్తో ‘భారియం ఏత’న్తి అసల్లక్ఖేత్వా ‘మయాపి ఏస గుణో నిబ్బత్తేతుం వట్టతీ’తి పురిమనయేనేవ పటిపజ్జిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. తత్థ సబ్బాపి పరికమ్మవేదనా కామావచరా, అట్ఠసమాపత్తివేదనా రూపావచరారూపావచరా, మగ్గఫలవేదనా లోకుత్తరాతి ఏవం సోతవిఞ్ఞాణం చతుభూమికవేదనా నిబ్బత్తియా బలవపచ్చయో హోతీతి చతుభూమికవేదనా సోతసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం తావ **‘ఉపనిస్సయవసేన’** లబ్భన్తి.

సోతద్వారే పన సద్దే ఆపాథగతేతి సబ్బం చక్ఖుద్వారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవం సద్దారమ్మణే ఉప్పన్నం కిలేసం సమతిక్కమిత్వా గతాతి చతుభూమికవేదనా సోతసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం '**సమతిక్కమవసేన**' లబ్భన్తి.

సోతద్వారే పన సద్దే ఆపాథగతే ఏకో ఏవం పరిగ్గహం పట్ఠపేతి – అయం సద్దో కిం నిస్సితోతి సబ్బం చక్ఖుద్వారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవం సద్దారమ్మణం సమ్మసిత్వా నిబ్బత్తితాతి అయం వేదనా సోతసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం '**భావనావసేన**' లబ్భన్తి.

ఘానజివ్హాకాయద్వారేసు పన గన్ధారమ్మణాదీసు ఆపాథగతేసు 'ఇట్ఠే మే ఆరమ్మణే రాగో ఉప్పన్నో'తి సబ్బం చక్ఖుద్వారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవం గన్ధారమ్మణాదీసు ఉప్పన్నం కిలేసం సమతిక్కమిత్వా గతాతి చతుభూమికవేదనా ఘానజివ్హాకాయసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం తీసు ద్వారేసు '**సమతిక్కమవసేన**' లబ్భన్తి.

ఘానద్వారాదీసు పన గన్ధాదీసు ఆపాథగతేసు ఏకో ఏవం పరిగ్గహం పట్ఠపేతి – 'అయం గన్ధో, అయం రసో, ఇదం ఫోట్ఠబ్బం కిం నిస్సిత'న్తి సబ్బం చక్ఖుద్వారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవం గన్ధారమ్మణాదీని సమ్మసిత్వా నిబ్బత్తితాతి అయం వేదనా ఘానజివ్హాకాయసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం '**భావనావసేన**' లబ్భన్తి.

మనోద్వారే పన తీహిపి ఆకారేహి లబ్భన్తి. ఏకచ్చో హి జాతిం భయతో పస్సతి, జరం బ్యాధిం మరణం భయతో పస్సతి, భయతో దిస్వా 'జాతిజరాబ్యాధిమరణేహి ముచ్చితుం వట్టతి, న ఖో పన సక్కా నిపజ్జిత్వా నిద్దాయన్తేన జాతిఆదీహి ముచ్చితుం, ఆదితోవ వీరియం కాతుం సీలం సోధేతుం వట్టతీ'తి చిన్తేత్వా చక్ఖుద్వారే వుత్తనయేనేవ పటిపజ్జిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. తత్థ సబ్బాపి పరికమ్మవేదనా కామావచరా, అట్ఠసమాపత్తివేదనా రూపావచరారూపావచరా, మగ్గఫలవేదనా లోకుత్తరాతి ఏవం జాతిజరాబ్యాధిమరణం చతుభూమికవేదనానిబ్బత్తియా బలవపచ్చయో హోతీతి చతుభూమికవేదనా మనోసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం తావ '**ఉపనిస్సయవసేన**' లబ్భన్తి.

మనోద్వారే పన ధమ్మారమ్మణే ఆపాథగతేతి సబ్బం చక్ఖుద్వారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవం ధమ్మారమ్మణే ఉప్పన్నం కిలేసం సమతిక్కమిత్వా గతాతి చతుభూమికవేదనా మనోసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం '**సమతిక్కమవసేన**' లబ్భన్తి.

మనోద్వారే పన ధమ్మారమ్మణే ఆపాథగతే ఏకో ఏవం పరిగ్గహం పట్ఠపేతి – 'ఏతం ధమ్మారమ్మణం కిం నిస్సిత'న్తి? 'వత్థునిస్సిత'న్తి. 'వత్థు కిం నిస్సిత'న్తి? 'మహాభూతాని నిస్సిత'న్తి. సో చత్తారి మహాభూతాని ఉపాదారూపఞ్చ రూపన్తి పరిగ్గణ్హాతి, తదారమ్మణే ధమ్మే అరూపన్తి పరిగ్గణ్హాతి. తతో సప్పచ్చయం నామరూపం పరిగ్గణ్హిత్వా తీణి లక్ఖణాని ఆరోపేత్వా విపస్సనాపటిపాటియా సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. తత్థ సబ్బాపి పరికమ్మవేదనా కామావచరా, అట్ఠసమాపత్తివేదనా రూపావచరారూపావచరా, మగ్గఫలవేదనా లోకుత్తరాతి ఏవం ధమ్మారమ్మణం సమ్మసిత్వా నిబ్బత్తితాతి అయం వేదనా మనోసమ్ఫస్సపచ్చయా నామ జాతా. ఏవం '**భావనావసేన**' లబ్భన్తి. యా పనేతా సబ్బేసమ్పి చతువీసతివిధాదీనం వారానం పరియోసానేసు చక్ఖుసమ్ఫస్సజా వేదనా...పే.... మనోసమ్ఫస్సజా వేదనాతి ఛ ఛ వేదనా వుత్తా, తా సమ్పయుత్తపచ్చయవసేన వుత్తాతి.

అయం వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసో.

సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదయోపి ఇమినా ఉపాయేన వేదితబ్బా. కేవలఞ్హి సఞ్ఞాక్ఖన్ధనిద్దేసే తికేసు వేదనాత్తికపీతిత్తికాపి లబ్భన్తి, దుకేసు చ సుఖసహగతదుకాదయోపి. సఙ్ఖారక్ఖన్ధనిద్దేసే ఫస్సస్సాపి సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నత్తా ఫస్ససమ్పయుత్తోతి అవత్వా చిత్తసమ్పయుత్తోతి వుత్తం. దుకేసు చేత్థ హేతుదుకాదయోపి లబ్భన్తి. తికా సఞ్ఞాక్ఖన్ధసదిసా ఏవ . విఞ్ఞాణక్ఖన్ధనిద్దేసే చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదిభావం అవత్వా చక్ఖువిఞ్ఞాణన్తిఆది వుత్తం. న హి సక్కా విఞ్ఞాణం మనోసమ్ఫస్సజన్తి నిద్దిసితుం. సేసమేత్థ సఞ్ఞాక్ఖన్ధే వుత్తసదిసమేవ. ఇమేసం పన తిణ్ణమ్పి ఖన్ధానం నిద్దేసేయేవ వేదనాక్ఖన్ధనిద్దేసతో అతిరేకతికదుకా లద్ధా. తేసం వసేన వారప్పభేదో వేదితబ్బోతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౧౫౦. ఇదాని పఞ్హాపుచ్ఛకం హోతి. తత్థ పఞ్హాపుచ్ఛనే పఞ్చన్నం ఖన్ధానం “కతికుసలా? కతిఅకుసలా? కతిఅబ్యాకతా”తిఆదినా నయేన యం లబ్భతి, యఞ్చ న లబ్భతి, తం సబ్బం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనే “రూపక్ఖన్ధో అబ్యాకతో”తిఆదినా నయేన యం లబ్భతి తదేవ ఉద్ధటన్తి వేదితబ్బం. యత్థ యత్థ చ ‘ఏకో ఖన్ధో’తి వా ‘ద్వే ఖన్ధా’తి వా పరిచ్ఛేదం అకత్వా “సియా ఉప్పన్నా, సియా అనుప్పన్నా”తిఆదినా నయేన తన్తి ఠపితా, తత్థ తత్థ పఞ్చన్నమ్పి ఖన్ధానం గహణం వేదితబ్బం. సేసో తేసం తేసం ఖన్ధానం కుసలాదివిభాగో హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౯౮౫) వుత్తోయేవ.

ఆరమ్మణత్తికేసు పన చత్తారో ఖన్ధా పఞ్చపణ్ణాస కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ రజ్జన్తస్స దుస్సన్తస్స ముయ్హన్తస్స సంవరన్తస్స సమ్మసన్తస్స పచ్చవేక్ఖన్తస్స చ పరిత్తారమ్మణా హోన్తి, సత్తవీసతి రూపారూపావచరధమ్మే ఆరబ్భ రజ్జన్తస్స దుస్సన్తస్స ముయ్హన్తస్స సంవరన్తస్స పరిగ్గహం పట్ఠపేన్తస్స మహగ్గతారమ్మణా, మగ్గఫలనిబ్బానాని పచ్చవేక్ఖన్తస్స అప్పమాణారమ్మణా, పఞ్ఞత్తిం పచ్చవేక్ఖణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణాతి.

తేయేవ సేక్ఖాసేక్ఖానం మగ్గపచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణా హోన్తి, మగ్గకాలే సహజాతహేతునా మగ్గహేతుకా, మగ్గం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖణకాలే ఆరమ్మణాధిపతినా మగ్గాధిపతినో , వీరియజేట్ఠకం వా వీమంసజేట్ఠకం వా మగ్గం భావేన్తస్స సహజాతాధిపతినా మగ్గాధిపతినో, ఛన్దజేట్ఠకం పన చిత్తజేట్ఠకం వా భావేన్తస్స నవత్తబ్బారమ్మణా నామ హోన్తి.

అతీతాని పన ఖన్ధధాతుఆయతనాని ఆరబ్భ రజ్జన్తస్స దుస్సన్తస్స ముయ్హన్తస్స సంవరన్తస్స పరిగ్గహం పట్ఠపేన్తస్స అతీతారమ్మణా హోన్తి, అనాగతాని ఆరబ్భ అనాగతారమ్మణా హోన్తి, పచ్చుప్పన్నాని ఆరబ్భ పచ్చుప్పన్నారమ్మణా హోన్తి, పఞ్ఞత్తిం వా నిబ్బానం వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స నవత్తబ్బారమ్మణా హోన్తి.

తథా అత్తనో ఖన్ధధాతుఆయతనాని ఆరబ్భ రజ్జన్తస్స దుస్సన్తస్స ముయ్హన్తస్స సంవరన్తస్స పరిగ్గహం పట్ఠపేన్తస్స అజ్ఝత్తారమ్మణా హోన్తి, పరేసం ఖన్ధధాతుఆయతనాని ఆరబ్భ ఏవం పవత్తేన్తస్స బహిద్ధారమ్మణా, పణ్ణత్తినిబ్బానపచ్చవేక్ఖణకాలేపి బహిద్ధారమ్మణాయేవ, కాలేన అజ్ఝత్తం కాలేన బహిద్ధా ధమ్మేసు ఏవం పవత్తేన్తస్స అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకాలే నవత్తబ్బారమ్మణాతి వేదితబ్బా.

ఇతి భగవా ఇమం ఖన్ధవిభఙ్గం సుత్తన్తభాజనీయాదివసేన తయో పరివట్టే నీహరిత్వా భాజేన్తో దస్సేసి. తీసుపి హి పరివట్టేసు ఏకోవ పరిచ్ఛేదో. రూపక్ఖన్ధో హి సబ్బత్థ కామావచరోయేవ. చత్తారో ఖన్ధా చతుభూమకా లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితాతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఖన్ధవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఆయతనవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౧౫౪. ఇదాని తదనన్తరే ఆయతనవిభఙ్గనిద్దేసే సుత్తన్తభాజనీయం తావ దస్సేన్తో **ద్వాదసాయతనాని చక్ఖాయతనం రూపాయతనన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ పాళిముత్తకేన తావ నయేన –

అత్థలక్ఖణతావత్వా, కమసఙ్ఖేపవిత్థారా;
తథా దట్ఠబ్బతో చేవ, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ విసేసతో తావ చక్ఖతీతి **చక్ఖు**; రూపం అస్సాదేతి, విభావేతి చాతి అత్థో. రూపయతీతి **రూపం**; వణ్ణవికారం ఆపజ్జమానం హదయఙ్గతభావం పకాసేతీతి అత్థో. సుణాతీతి **సోతం**. సప్పతీతి **సద్దో**; ఉదాహరియతీతి అత్థో. ఘాయతీతి **ఘానం**. గన్ధయతీతి **గన్ధో**; అత్తనో వత్థుం సూచయతీతి అత్థో. జీవితం అవ్హాయతీతి **జివ్హా**. రసన్తి తం సత్తాతి **రసో**; అస్సాదేన్తీతి అత్థో. కుచ్ఛితానం సాసవధమ్మానం ఆయోతి **కాయో**. ఆయోతి ఉప్పత్తిదేసో. ఫుసీయతీతి **ఫోట్ఠబ్బం**. మనతీతి **మనో**. అత్తనో లక్ఖణం ధారయన్తీతి **ధమ్మా**.

అవిసేసతో పన ఆయతనతో, ఆయానం తననతో, ఆయతస్స చ నయనతో ఆయతనన్తి వేదితబ్బం. చక్ఖురూపాదీసు హి తంతంద్వారారమ్మణా చిత్తచేతసికా ధమ్మా సేన సేన అనుభవనాదినా కిచ్చేన ఆయతన్తి ఉట్ఠహన్తి ఘటేన్తి వాయమన్తీతి వుత్తం హోతి. తే చ పన ఆయభూతే ధమ్మే ఏతాని తనోన్తి విత్థారేన్తీతి వుత్తం హోతి. ఇదఞ్చ అనమతగ్గే సంసారే పవత్తం అతీవ ఆయతం సంసారదుక్ఖం యావ న నివత్తతి తావ నయన్తేవ, పవత్తయన్తీతి వుత్తం హోతి. ఇతి సబ్బేపి మే ధమ్మా ఆయతనతో ఆయానం తననతో ఆయతస్స చ నయనతో 'ఆయతనం ఆయతన'న్తి వుచ్చన్తి.

అపిచ నివాసట్ఠానట్ఠేన, ఆకరట్ఠేన, సమోసరణట్ఠానట్ఠేన , సఞ్జాతిదేసట్ఠేన, కారణట్ఠేన చ ఆయతనం వేదితబ్బం. తథా హి లోకే "ఇస్సరాయతనం వాసుదేవాయతన"న్తిఆదీసు నివాసట్ఠానం ఆయతనన్తి వుచ్చతి . "సువణ్ణాయతనం రజతాయతన"న్తిఆదీసు ఆకరో. సాసనే పన "మనోరమే ఆయతనే సేవన్తి నం విహఙ్గమా"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౫.౩౮) సమోసరణట్ఠానం. "దక్ఖిణాపథో గున్నం ఆయతన"న్తిఆదీసు సఞ్జాతిదేసో. "తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి సతిఆయతనే"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౫.౨౩) కారణం.

చక్ఖురూపాదీసు చాపి తే తే చిత్తచేతసికా ధమ్మా నివసన్తి తదాయత్తవుత్తితాయాతి చక్ఖాదయో నేసం నివాసనట్ఠానం. చక్ఖాదీసు చ తే ఆకిణ్ణా తం నిస్సితత్తా తదారమ్మణత్తా చాతి చక్ఖాదయో నేసం ఆకరో. చక్ఖాదయో చ నేసం సమోసరణట్ఠానం, తత్థ తత్థ వత్థుద్వారారమ్మణవసేన సమోసరణతో. చక్ఖాదయో చ నేసం సఞ్జాతిదేసో; తం నిస్సయారమ్మణభావేన తత్థేవ ఉప్పత్తితో. చక్ఖాదయో చ నేసం కారణం, తేసం అభావే అభావతోతి. ఇతి నివాసట్ఠానట్ఠేన, ఆకరట్ఠేన, సమోసరణట్ఠానట్ఠేన, సఞ్జాతిదేసట్ఠేన, కారణట్ఠేనాతి ఇమేహి కారణేహి ఏతే ధమ్మా 'ఆయతనం ఆయతన'న్తి వుచ్చన్తి. తస్మా యథావుత్తేనత్థేన చక్ఖు చ తం ఆయతనఞ్చాతి **చక్ఖాయతనం...పే.... ధమ్మా** చ తే ఆయతనఞ్చాతి **ధమ్మాయతనన్తి** ఏవం తావేత్థ 'అత్థతో' విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘లక్ఖణతో’తి చక్ఖాదీనం లక్ఖణతోపేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. తాని చ పన నేసం లక్ఖణాని హేట్ఠా రూపకణ్డనిద్దేసే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

‘తావత్వతో’తి తావభావతో. ఇదం వుత్తం హోతి – చక్ఖాదయోపి హి ధమ్మా ఏవ. ఏవం సతి ధమ్మాయతనమిచ్చేవ అవత్వా కస్మా ద్వాదసాయతనాని వుత్తానీతి చే? ఛ విఞ్ఞాణకాయుప్పత్తిద్వారారమ్మణవవత్థానతో. ఇధ ఛన్నం విఞ్ఞాణకాయానం ద్వారభావేన ఆరమ్మణభావేన చ వవత్థానతో అయమేవ తేసం భేదో హోతీతి ద్వాదస వుత్తాని. చక్ఖువిఞ్ఞాణవీథిపరియాపన్నస్స హి విఞ్ఞాణకాయస్స చక్ఖాయతనమేవ ఉప్పత్తిద్వారం, రూపాయతనమేవ చారమ్మణం . తథా ఇతరాని ఇతరేసం. ఛట్ఠస్స పన భవఙ్గమనసఙ్ఖాతో మనాయతనేకదేసోవ ఉప్పత్తిద్వారం, అసాధారణఞ్చ ధమ్మాయతనం ఆరమ్మణన్తి . ఇతి ఛన్నం విఞ్ఞాణకాయానం ఉప్పత్తిద్వారారమ్మణవవత్థానతో ద్వాదస వుత్తానీతి. ఏవమేత్థ ‘తావత్వతో’ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘కమతో’తి ఇధాపి పుబ్బే వుత్తేసు ఉప్పత్తిక్కమాదీసు దేసనాక్కమోవ యుజ్జతి. అజ్ఝత్తికేసు హి ఆయతనేసు సనిదస్సనసప్పటిఘవిసయత్తా చక్ఖాయతనం పాకటన్తి పఠమం దేసితం. తతో అనిదస్సనసప్పటిఘవిసయాని సోతాయతనాదీని. అథ వా దస్సనానుత్తరియసవనానుత్తరియహేతుభావేన బహూపకారత్తా అజ్ఝత్తికేసు చక్ఖాయతనసోతాయతనాని పఠమం దేసితాని. తతో ఘానాయతనాదీని తీణి. పఞ్చన్నమ్పి గోచరవిసయత్తా అన్తే మనాయతనం. చక్ఖాదీనం పన గోచరత్తా తస్స తస్స అనన్తరాని బాహిరేసు రూపాయతనాదీని. అపిచ విఞ్ఞాణుప్పత్తికారణవవత్థానతోపి అయమేవ తేసం కమో వేదితబ్బో. వుత్తఞ్హేతం “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే.... మనఞ్చ పటిచ్చ ధమ్మే చ ఉప్పజ్జతి మనోవిఞ్ఞాణ”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౧) ఏవం ‘కమతో’పేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘సఙ్ఖేపవిత్థారా’తి సఙ్ఖేపతో హి మనాయతనస్స చేవ ధమ్మాయతనేకదేసస్స చ నామేన, తదవసేసానఞ్చ ఆయతనానం రూపేన సఙ్గహితత్తా ద్వాదసాపి ఆయతనాని నామరూపమత్తమేవ హోన్తి.

విత్థారతో పన అజ్ఝత్తికేసు తావ చక్ఖాయతనం జాతివసేన చక్ఖుపసాదమత్తమేవ, పచ్చయగతినికాయపుగ్గలభేదతో పన అనన్తప్పభేదం. తథా సోతాయతనాదీని చత్తారి. మనాయతనం తేభూమకకుసలాకుసలవిపాకకిరియవిఞ్ఞాణభేదేన ఏకాసీతిప్పభేదం, వత్థుపటిపదాదిభేదతో పన అనన్తప్పభేదం. రూపగన్ధరసాయతనాని సముట్ఠానభేదతో చతుప్పభేదాని, సద్దాయతనం ద్విప్పభేదం. సభాగవిసభాగభేదతో పన సబ్బానిపి అనన్తప్పభేదాని. ఫోట్ఠబ్బాయతనం పథవీధాతుతేజోధాతువాయోధాతువసేన తిప్పభేదం, సముట్ఠానతో చతుప్పభేదం, సభాగవిసభాగతో అనేకప్పభేదం. ధమ్మాయతనం తేభూమకధమ్మారమ్మణవసేన అనేకప్పభేదన్తి. ఏవం సఙ్ఖేపవిత్థారా విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘దట్ఠబ్బతో’తి ఏత్థ పన సబ్బానేవేతాని ఆయతనాని అనాగమనతో అనిగ్గమనతో చ దట్ఠబ్బాని. న హి తాని పుబ్బే ఉదయా కుతోచి ఆగచ్ఛన్తి, నాపి ఉద్ధం వయా కుహిఞ్చి గచ్ఛన్తి; అథ ఖో పుబ్బే ఉదయా అప్పటిలద్ధసభావాని, ఉద్ధం వయా పరిభిన్నసభావాని, పుబ్బన్తాపరన్తవేమజ్ఝే పచ్చయాయత్తవుత్తితాయ అవసాని పవత్తన్తి. తస్మా అనాగమనతో అనిగ్గమనతో చ దట్ఠబ్బాని. తథా నిరీహతో అబ్యాపారతో చ. న హి చక్ఖురూపాదీనం ఏవం హోతి – ‘అహో వత అమ్హాకం సామగ్గియా విఞ్ఞాణం నామ ఉప్పజ్జేయ్యా’తి, న చ తాని విఞ్ఞాణుప్పాదనత్థం ద్వారభావేన వత్థుభావేన ఆరమ్మణభావేన వా

ఈహన్తి, న బ్యాపారమాపజ్జన్తి; అథ ఖో ధమ్మతాపేసా యం చక్ఖురూపాదీనం సామగ్గియం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని సమ్భవన్తి. తస్మా నిరీహతో అబ్యాపారతో చ దట్ఠబ్బాని. అపిచ అజ్ఝత్తికాని సుఞ్ఞగామో వియ దట్ఠబ్బాని ధువసుభసుఖత్తభావవిరహితత్తా, బాహిరాని గామఘాతకచోరా వియ అజ్ఝత్తికానం అభిఘాతకత్తా. వుత్తఞ్హేతం – "చక్ఖు, భిక్ఖవే, హఞ్ఞతి మనాపామనాపేహి రూపేహీతి విత్థారో. అపిచ అజ్ఝత్తికాని ఛ పాణకా వియ దట్ఠబ్బాని, బాహిరాని తేసం గోచరా వియాతి. ఏవమేత్థ 'దట్ఠబ్బతో' విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఇదాని తేసం విపస్సితబ్బాకారం దస్సేతుం **చక్ఖుం అనిచ్చ**న్తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ చక్ఖు తావ హుత్వా అభావట్ఠేన **అనిచ్చ**న్తి వేదితబ్బం. అపరేహిపి చతూహి కారణేహి అనిచ్చం – ఉప్పాదవయవన్తతో, విపరిణామతో, తావకాలికతో, నిచ్చపటిక్ఖేపతోతి.

తదేవ పటిపీళనట్ఠేన **దుక్ఖం**. యస్మా వా ఏతం ఉప్పన్నం ఠితిం పాపుణాతి, ఠితియం జరాయ కిలమతి, జరం పత్వా అవస్సం భిజ్జతి; తస్మా అభిణ్హసమ్పటిపీళనతో, దుక్ఖమతో, దుక్ఖవత్థుతో, సుఖపటిక్ఖేపతోతి ఇమేహి చతూహి కారణేహి దుక్ఖం.

అవసవత్తనట్ఠేన పన **అనత్తా**. యస్మా వా ఏతం ఉప్పన్నం ఠితిం మా పాపుణాతు, ఠానప్పత్తం మా జీరతు, జరప్పత్తం మా భిజ్జతూతి ఇమేసు తీసు ఠానేసు కస్సచి వసవత్తిభావో నత్థి, సుఞ్ఞం తేన వసవత్తనాకారేన; తస్మా సుఞ్ఞతో, అస్సామికతో, అకామకారియతో, అత్తపటిక్ఖేపతోతి ఇమేహి చతూహి కారణేహి అనత్తా.

విభవగతికతో , పుబ్బాపరవసేన భవసఙ్కన్తిగమనతో, పకతిభావవిజహనతో చ **విపరిణామధమ్మం**. ఇదం అనిచ్చవేవచనమేవ. **రూపా అనిచ్చా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. అపిచేత్థ ఠపేత్వా చక్ఖుం తేభూమకధమ్మా అనిచ్చా, నో చక్ఖు. చక్ఖు పన చక్ఖు చేవ అనిచ్చఞ్చ. తథా సేసధమ్మా దుక్ఖా, నో చక్ఖు. చక్ఖు పన చక్ఖు చేవ దుక్ఖఞ్చ. సేసధమ్మా అనత్తా, నో చక్ఖు. చక్ఖు పన చక్ఖు చేవ అనత్తా చాతి. రూపాదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఇమస్మిం పన సుత్తన్తభాజనీయే తథాగతేన కిం దస్సితన్తి? ద్వాదసన్నం ఆయతనానం అనత్తలక్ఖణం. సమ్మాసమ్బుద్ధో హి అనత్తలక్ఖణం దస్సేన్తో అనిచ్చేన వా దస్సేతి, దుక్ఖేన వా, అనిచ్చదుక్ఖేహి వా. తత్థ "చక్ఖు, అత్తాతి యో వదేయ్య, తం న ఉపపజ్జతి. చక్ఖుస్స ఉప్పాదోపి వయోపి పఞ్ఞాయతి. యస్స ఖో పన ఉప్పాదోపి వయోపి పఞ్ఞాయతి 'అత్తా మే ఉప్పజ్జతి చ వేతి చా'తి ఇచ్చస్స ఏవమాగతం హోతి. తస్మా తం న ఉపపజ్జతి – చక్ఖు అత్తాతి యో వదేయ్య ఇతి చక్ఖు అనత్తా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౨). ఇమస్మిం సుత్తే అనిచ్చేన అనత్తలక్ఖణం దస్సేసి. "రూపం, భిక్ఖవే, అనత్తా. రూపఞ్చ హిదం, భిక్ఖవే, అత్తా అభవిస్స, న యిదం రూపం ఆబాధాయ సంవత్తేయ్య; లబ్భేథ చ రూపే – ఏవం మే రూపం హోతు, ఏవం మే రూపం మా అహోసీతి. యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, రూపం అనత్తా తస్మా రూపం ఆబాధాయ సంవత్తతి; న చ లబ్భతి రూపే – ఏవం మే రూపం హోతు, ఏవం మే రూపం మా అహోసీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౫౯; మహావ॰ ౨౦) ఇమస్మిం సుత్తే దుక్ఖేన అనత్తలక్ఖణం దస్సేసి. "రూపం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం, యదనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తా, యదనత్తా తం నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౧౫) అనిచ్చదుక్ఖేహి అనత్తలక్ఖణం దస్సేసి. కస్మా? అనిచ్చదుక్ఖానం పాకటత్తా.

హత్థతో హి తట్టకే వా సరకే వా కిస్మిఞ్చిదేవ వా పతిత్వా భిన్నే ‘అహో అనిచ్చ’న్తి వదన్తి. ఏవం అనిచ్చం పాకటం నామ. అత్తభావస్మిం పన గణ్డపిళకాదీసు వా ఉట్ఠితాసు ఖాణుకణ్టకాదీహి వా విద్ధాసు ‘అహో దుక్ఖ’న్తి వదన్తి. ఏవం దుక్ఖం పాకటం నామ. అనత్తలక్ఖణం అపాకటం అన్ధకారం అవిభూతం దుప్పటివిజ్ఝం దుద్దీపనం దుప్పఞ్ఞాపనం . అనిచ్చదుక్ఖలక్ఖణాని ఉప్పాదా వా తథాగతానం అనుప్పాదా వా పఞ్ఞాయన్తి. అనత్తలక్ఖణం వినా బుద్ధుప్పాదా న పఞ్ఞాయతి, బుద్ధుప్పాదేయేవ పఞ్ఞాయతి. మహిద్ధికా హి మహానుభావా తాపసపరిబ్బాజకా సరభఙ్గసత్థారాదయోపి ‘అనిచ్చం దుక్ఖ’న్తి వత్తుం సక్కోన్తి, ‘అనత్తా’తి వత్తుం న సక్కోన్తి. సచే హి తే సమ్పత్తపరిసాయ అనత్తాతి వత్తుం సక్కుణేయ్యుం, సమ్పత్తపరిసాయ మగ్గఫలపటివేధో భవేయ్య. అనత్తలక్ఖణపఞ్ఞాపనఞ్హి అఞ్ఞస్స కస్సచి అవిసయో, సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానమేవ విసయో. ఏవమేతం అనత్తలక్ఖణం అపాకటం. తస్మా సత్థా అనత్తలక్ఖణం దస్సేన్తో అనిచ్చేన వా దస్సేసి, దుక్ఖేన వా, అనిచ్చదుక్ఖేహి వా. ఇధ పన తం అనిచ్చదుక్ఖేహి దస్సేసీతి వేదితబ్బం.

ఇమాని పన లక్ఖణాని కిస్స అమనసికారా అప్పటివేధా, కేన పటిచ్ఛన్నత్తా, న ఉపట్ఠహన్తి? అనిచ్చలక్ఖణం తావ ఉదయబ్బయానం అమనసికారా అప్పటివేధా, సన్తతియా పటిచ్ఛన్నత్తా, న ఉపట్ఠాతి. దుక్ఖలక్ఖణం అభిణ్హసమ్పటిపీళనస్స అమనసికారా అప్పటివేధా, ఇరియాపథేహి పటిచ్ఛన్నత్తా, న ఉపట్ఠాతి. అనత్తలక్ఖణం నానాధాతువినిబ్భోగస్స అమనసికారా అప్పటివేధా, ఘనేన పటిచ్ఛన్నత్తా, న ఉపట్ఠాతి. ఉదయబ్బయం పన పరిగ్గహేత్వా సన్తతియా వికోపితాయ అనిచ్చలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి. అభిణ్హసమ్పటిపీళనం మనసికత్వా ఇరియాపథే ఉగ్ఘాటితే దుక్ఖలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి. నానాధాతుయో వినిబ్భుజిత్వా ఘనవినిబ్భోగే కతే అనత్తలక్ఖణం యాథావసరసతో ఉపట్ఠాతి.

ఏత్థ చ అనిచ్చం అనిచ్చలక్ఖణం, దుక్ఖం దుక్ఖలక్ఖణం, అనత్తా అనత్తలక్ఖణన్తి అయం విభాగో వేదితబ్బో. తత్థ **అనిచ్చన్తి** ఖన్ధపఞ్చకం. కస్మా? ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తభావా, హుత్వా అభావతో వా; ఉప్పాదవయఞ్ఞథత్తం **అనిచ్చలక్ఖణం,** హుత్వా అభావసఙ్ఖాతో ఆకారవికారో వా. “యదనిచ్చం తం దుక్ఖ”న్తి వచనతో పన తదేవ ఖన్ధపఞ్చకం **దుక్ఖం**. కస్మా? అభిణ్హసమ్పటిపీళనతో; అభిణ్హసమ్పటిపీళనాకారో **దుక్ఖలక్ఖణం**. “యం దుక్ఖం తం అనత్తా”తి పన వచనతో తదేవ ఖన్ధపఞ్చకం **అనత్తా**. కస్మా? అవసవత్తనతో; అవసవత్తనాకారో **అనత్తలక్ఖణం**. ఇతి అఞ్ఞదేవ అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా, అఞ్ఞాని అనిచ్చదుక్ఖానత్తలక్ఖణాని. పఞ్చక్ఖన్ధా, ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస ధాతుయోతి ఇదఞ్హి సబ్బమ్పి అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా నామ. వుత్తప్పకారాకారవికారా అనిచ్చదుక్ఖానత్తలక్ఖణానీతి.

సఙ్ఖేపతో పనేత్థ దసాయతనాని కామావచరాని, ద్వే తేభూమకాని. సబ్బేసుపి సమ్మసనచారో కథితోతి వేదితబ్బో.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౧౫౫. అభిధమ్మభాజనీయే యథా హేట్ఠా విపస్సకానం ఉపకారత్థాయ “చక్ఖాయతనం రూపాయతన”న్తి యుగలతో ఆయతనాని వుత్తాని, తథా అవత్వా అజ్ఝత్తికబాహిరానం సబ్బాకారతో సభావదస్సనత్థం “చక్ఖాయతనం సోతాయతన”న్తి ఏవం అజ్ఝత్తికబాహిరవవత్థాననయేన వుత్తాని.

౧౫౬. తేసం నిద్దేసవారే **తత్థ కతమం చక్ఖాయతనన్తి**ఆదీని హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

౧౬౭. యం పనేతం ధమ్మాయతననిద్దేసే “తత్థ కతమా అసఙ్ఖతా ధాతు? రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో”తి వుత్తం, తత్రాయమత్థో – **అసఙ్ఖతా ధాతూ**తి అసఙ్ఖతసభావం నిబ్బానం. యస్మా పనేతం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీయన్తి, తస్మా రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి వుత్తం. అయమేత్థ ఆచరియానం సమానత్థకథా.

వితణ్డవాదీ పనాహ – ‘పాటియేక్కం నిబ్బానం నామ నత్థి, కిలేసక్ఖయోవ నిబ్బాన’న్తి. ‘సుత్తం ఆహరా’తి చ వుత్తే “నిబ్బానం నిబ్బానన్తి ఖో, ఆవుసో సారిపుత్త, వుచ్చతి; కతమం ను ఖో, ఆవుసో, నిబ్బానన్తి? యో ఖో, ఆవుసో, రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో – ఇదం వుచ్చతి నిబ్బాన”న్తి ఏతం జమ్బుఖాదకసుత్తం ఆహరిత్వా ‘ఇమినా సుత్తేన వేదితబ్బం పాటియేక్కం నిబ్బానం నామ నత్థి, కిలేసక్ఖయోవ నిబ్బాన’న్తి ఆహ. సో వత్తబ్బో – ‘కిం పన యథా చేతం సుత్తం తథా అత్థో’తి? అద్ధా వక్ఖతి – ‘ఆమ , నత్థి సుత్తతో ముఞ్చిత్వా అత్థో’తి. తతో వత్తబ్బో – ‘ఇదం తావ తే సుత్తం ఆభతం; అనన్తరసుత్తం ఆహరా’తి. అనన్తరసుత్తం నామ – “అరహత్తం అరహత్తన్తి, ఆవుసో సారిపుత్త, వుచ్చతి; కతమం ను ఖో, ఆవుసో, అరహత్తన్తి? యో ఖో, ఆవుసో, రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో – ఇదం వుచ్చతి అరహత్త”న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౧౫) ఇదం తస్సేవానన్తరం ఆభతసుత్తం.

ఇమస్మిం పన నం ఆభతే ఆహంసు – ‘నిబ్బానం నామ ధమ్మాయతనపరియాపన్నో ధమ్మో, అరహత్తం చత్తారో ఖన్ధా. నిబ్బానం సచ్ఛికత్వా విహరన్తో ధమ్మసేనాపతి నిబ్బానం పుచ్ఛితోపి అరహత్తం పుచ్ఛితోపి కిలేసక్ఖయమేవ ఆహ. కిం పన నిబ్బానఞ్చ అరహత్తఞ్చ ఏకం ఉదాహు నాన’న్తి? ‘ఏకం వా హోతు నానం వా. కో ఏత్థ తయా అతిబహుం చుణ్ణీకరణం కరోన్తేన అత్థో’? ‘న త్వం ఏకం నానం జానాసీతి. నను ఞాతే సాధు హోతీ’తి ఏవం పునప్పునం పుచ్ఛితో వఞ్చేతుం అసక్కోన్తో ఆహ – ‘రాగాదీనం ఖీణన్తే ఉప్పన్నత్తా అరహత్తం రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో’తి వుచ్చతీతి. తతో నం ఆహంసు – ‘మహాకమ్మం తే కతం. లఞ్జం దత్వాపి తం వదాపేన్తో ఏతదేవ వదాపేయ్య. యథేవ చ తే ఏతం విభజిత్వా కథితం, ఏవం ఇదమ్పి సల్లక్ఖేహి – నిబ్బానఞ్హి ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీణాతి నిబ్బానం రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి వుత్తం. తీణిపి హి ఏతాని నిబ్బానస్సేవ అధివచనానీ’తి.

సచే ఏవం వుత్తే సఞ్ఞత్తిం గచ్ఛతి ఇచ్చేతం కుసలం; నో చే, బహునిబ్బానతాయ కారేతబ్బో. కథం? ఏవం తావ పుచ్ఛితబ్బో – ‘రాగక్ఖయో నామ రాగస్సేవ ఖయో ఉదాహు దోసమోహానమ్పి? దోసక్ఖయో నామ దోసస్సేవ ఖయో ఉదాహు రాగమోహానమ్పి? మోహక్ఖయో నామ మోహస్సేవ ఖయో ఉదాహు రాగదోసానమ్పీ’తి? అద్ధా వక్ఖతి – ‘రాగక్ఖయో నామ రాగస్సేవ ఖయో, దోసక్ఖయో నామ దోసస్సేవ ఖయో, మోహక్ఖయో నామ మోహస్సేవ ఖయో’తి.

తతో వత్తబ్బో – ‘తవ వాదే రాగక్ఖయో ఏకం నిబ్బానం హోతి, దోసక్ఖయో ఏకం, మోహక్ఖయో ఏకం; తిణ్ణం అకుసలమూలానం ఖయే తీణి నిబ్బానాని హోన్తి, చతున్నం ఉపాదానానం ఖయే చత్తారి, పఞ్చన్నం నీవరణానం ఖయే పఞ్చ, ఛన్నం తణ్హాకాయానం ఖయే ఛ, సత్తన్నం అనుసయానం ఖయే సత్త, అట్ఠన్నం మిచ్ఛత్తానం ఖయే అట్ఠ, నవన్నం తణ్హామూలకధమ్మానం ఖయే నవ, దసన్నం సంయోజనానం ఖయే దస, దియడ్ఢకిలేససహస్సస్స ఖయే పాటియేక్కం పాటియేక్కం నిబ్బానన్తి బహూని నిబ్బానాని హోన్తి. నత్థి పన తే నిబ్బానానం పమాణన్తి. ఏవం పన అగ్గహేత్వా నిబ్బానం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీణాతి ఏకమేవ నిబ్బానం రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి వుచ్చతి. తీణిపి హేతాని నిబ్బానస్సేవ అధివచనానీతి గణ్హ’.

సచే పన ఏవం వుత్తేపి న సల్లక్ఖేతి, ఓళారికతాయ కారేతబ్బో. కథం? 'అన్ధబాలా హి అచ్ఛదీపిమిగమక్కటాదయోపి కిలేసపరియుట్ఠితా వత్థుం పటిసేవన్తి. అథ నేసం పటిసేవనపరియన్తే కిలేసో వూపసమ్మతి. తవ వాదే అచ్ఛదీపిమిగమక్కటాదయో నిబ్బానప్పత్తా నామ హోన్తి. ఓళారికం వత తే నిబ్బానం థూలం, కణ్ణేహి పిళన్ధితుం న సక్కాతి. ఏవం పన అగ్గహేత్వా నిబ్బానం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీణాతి ఏకమేవ నిబ్బానం రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి వుచ్చతి. తీణిపి హేతాని నిబ్బానస్సేవ అధివచనానీతి గణ్హ'.

సచే పన ఏవం వుత్తేపి న సల్లక్ఖేతి, గోత్రభునాపి కారేతబ్బో. కథం? ఏవం తావ పుచ్ఛితబ్బో – 'త్వం గోత్రభు నామ అత్థీతి వదేసీ'తి? 'ఆమ వదామీ'తి. 'గోత్రభుక్ఖణే కిలేసా ఖీణా, ఖీయన్తి, ఖీయిస్సన్తీ'తి? న ఖీణా, న ఖీయన్తి; అపిచ ఖో ఖీయిస్సన్తీతి. 'గోత్రభు పన కిం ఆరమ్మణం కరోతీ'తి? 'నిబ్బానం'. 'తవ గోత్రభుక్ఖణే కిలేసా న ఖీణా, న ఖీయన్తి; అథ ఖో ఖీయిస్సన్తి. త్వం అఖీణేసుయేవ కిలేసేసు కిలేసక్ఖయం నిబ్బానం పఞ్ఞపేసి, అప్పహీనేసు అనుసయేసు అనుసయప్పహానం నిబ్బానం పఞ్ఞపేసి. తం తే న సమేతి. ఏవం పన అగ్గహేత్వా నిబ్బానం ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీణాతి ఏకమేవ నిబ్బానం రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి వుచ్చతి. తీణిపి హేతాని నిబ్బానస్సేవ అధివచనానీతి గణ్హ'.

సచే పన ఏవం వుత్తేపి న సల్లక్ఖేతి, మగ్గేన కారేతబ్బో. కథం? ఏవం తావ పుచ్ఛితబ్బో – 'త్వం మగ్గం నామ వదేసీ'తి? 'ఆమ వదేమీ'తి. 'మగ్గక్ఖణే కిలేసా ఖీణా, ఖీయన్తి, ఖియిస్సన్తీ'తి? జానమానో వక్ఖతి – 'ఖీణాతి వా ఖీయిస్సన్తీతి వా వత్తుం న వట్టతి, ఖీయన్తీతి వత్తుం వట్టతీ'తి. 'యది ఏవం, మగ్గస్స కిలేసక్ఖయం నిబ్బానం కతమం? మగ్గేన ఖీయనకకిలేసా కతమే? మగ్గో కతమం కిలేసక్ఖయం నిబ్బానం ఆరమ్మణం కత్వా కతమే కిలేసే ఖేపేతి? తస్మా మా ఏవం గణ్హ. నిబ్బానం పన ఆగమ్మ రాగాదయో ఖీణాతి ఏకమేవ నిబ్బానం రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి వుచ్చతి. తీణిపి హేతాని నిబ్బానస్సేవ అధివచనానీ'తి.

ఏవం వుత్తే ఏవమాహ – 'త్వం ఆగమ్మ ఆగమ్మాతి వదేసీ'తి? 'ఆమ వదేమీ'తి. 'ఆగమ్మ నామాతి ఇదం తే కుతో లద్ధ'న్తి? 'సుత్తతో లద్ధ'న్తి . 'ఆహర సుత్త'న్తి. "ఏవం అవిజ్జా చ తణ్హా చ తం ఆగమ్మ, తమ్హి ఖీణా, తమ్హి భగ్గా, న చ కిఞ్చి కదాచీ"తి. ఏవం వుత్తే పరవాదీ తుణ్హీభావం ఆపన్నోతి.

ఇధాపి దసాయతనాని కామావచరాని, ద్వే పన చతుభూమకాని లోకియలోకుత్తరమిస్సకానీతి వేదితబ్బాని.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౧౬౮. ఇధాపి పఞ్హాపుచ్ఛకే యం లబ్భతి యఞ్చ న లబ్భతి, తం సబ్బం పుచ్ఛిత్వా లబ్భమానవసేనేవ విస్సజ్జనం వుత్తం; న కేవలఞ్చ ఇధ, సబ్బేసుపి పఞ్హాపుచ్ఛకేసు ఏసేవ నయో. ఇధ పన దసన్నం ఆయతనానం రూపభావేన అబ్యాకతతా వేదితబ్బా. ద్విన్నం ఆయతనానం ఖన్ధవిభఙ్గే చతున్నం ఖన్ధానం వియ కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. కేవలఞ్హి చత్తారో ఖన్ధా సప్పచ్చయావ సఙ్ఖతావ ధమ్మాయతనం పన "సియా అప్పచ్చయం, సియా అసఙ్ఖత"న్తి ఆగతం. ఆరమ్మణత్తికేసు చ అనారమ్మణం సుఖుమరూపసఙ్ఖాతం ధమ్మాయతనం న-వత్తబ్బకోట్ఠాసం భజతి. తఞ్చ ఖో అనారమ్మణత్తా న పరిత్తాదిభావేన నవత్తబ్బధమ్మారమ్మణత్తాతి అయమేత్థ విసేసో. సేసం తాదిసమేవ. ఇధాపి హి చత్తారో

ఖన్ధా వియ ద్వాయతనా పఞ్చపణ్ణాస కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ రజ్జన్తస్స దుస్సన్తస్స ముయ్హన్తస్స సంవరన్తస్స సమ్మసన్తస్స పచ్చవేక్ఖన్తస్స చ పరిత్తారమ్మణాతి సబ్బం ఖన్ధేసు వుత్తసదిసమేవాతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఆయతనవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ధాతువిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౧౭౨. ఇదాని తదనన్తరే ధాతువిభఙ్గే సబ్బా ధాతుయో ఛహి ఛహి ధాతూహి సఙ్ఖిపిత్వా తీహి ఛక్కేహి సుత్తన్తభాజనీయం దస్సేన్తో **ఛ ధాతుయో**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఛా**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ధాతుయో**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. **పథవీధాతూ**తిఆదీసు ధాత్వట్ఠో నామ సభావట్ఠో, సభావట్ఠో నామ సుఞ్ఞతట్ఠో, సుఞ్ఞతట్ఠో నామ నిస్సత్తట్ఠోతి ఏవం సభావసుఞ్ఞతనిస్సత్తట్ఠేన పథవీయేవ ధాతు **పథవీధాతు**. ఆపోధాతుఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ పదసమాసం విదిత్వా ఏవమత్థో వేదితబ్బో – **పథవీధాతూ**తి పతిట్ఠానధాతు. **ఆపోధాతూ**తి ఆబన్ధనధాతు. **తేజోధాతూ**తి పరిపాచనధాతు. **వాయోధాతూ**తి విత్థమ్భనధాతు. **ఆకాసధాతూ**తి అసమ్ఫుట్ఠధాతు. **విఞ్ఞాణధాతూ**తి విజాననధాతు.

౧౭౩. పథవీధాతుద్వయన్తి పథవీధాతు ద్వే అయం. అయం పథవీధాతు నామ న ఏకా ఏవ అజ్ఝత్తికబాహిరభేదేన పన ద్వే ధాతుయో ఏవాతి అత్థో. తేనేవాహ – “అత్థి అజ్ఝత్తికా అత్థి బాహిరా”తి. తత్థ **అజ్ఝత్తికా**తి సత్తసన్తానపరియాపన్నా నియకజ్ఝత్తా. **బాహిరా**తి సఙ్ఖారసన్తానపరియాపన్నా అనిన్ద్రియబద్ధా. **అజ్ఝత్తం పచ్చత్త**న్తి ఉభయమ్పేతం నియకజ్ఝత్తాధివచనమేవ. ఇదాని తం సభావాకారతో దస్సేతుం **కక్ఖళ**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **కక్ఖళ**న్తి థద్ధం. **ఖరిగత**న్తి ఫరుసం. **కక్ఖళత్త**న్తి కక్ఖళభావో. **కక్ఖళభావో**తి కక్ఖళసభావో. **అజ్ఝత్తం ఉపాదిన్న**న్తి నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతం ఉపాదిన్నం. ఉపాదిన్నం నామ సరీరట్ఠకం. సరీరట్ఠకఞ్హి కమ్మసముట్ఠానం వా హోతు మా వా, తం సన్ధాయ ఉపాదిన్నమ్పి అత్థి అనుపాదిన్నమ్పి; ఆదిన్నగ్గహితపరామట్ఠవసేన పన సబ్బమ్పేతం ఉపాదిన్నమేవాతి దస్సేతుం “అజ్ఝత్తం ఉపాదిన్న”న్తి ఆహ.

ఇదాని తమేవ పథవీధాతుం వత్థువసేన దస్సేతుం **సేయ్యథిదం కేసా లోమా**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సేయ్యథిద**న్తి నిపాతో. తస్సత్థో – యా సా అజ్ఝత్తికా పథవీధాతు సా కతమా? యం వా అజ్ఝత్తం పచ్చత్తం కక్ఖళం నామ తం కతమన్తి? **కేసా లోమా**తిఆది తస్సా అజ్ఝత్తికాయ పథవీధాతుయా వత్థువసేన పభేదదస్సనం. ఇదం వుత్తం హోతి – కేసా నామ అజ్ఝత్తా ఉపాదిన్నా సరీరట్ఠకా కక్ఖళత్తలక్ఖణా ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో. లోమా నామ…పే… కరీసం నామ. ఇధ పన అవుత్తమ్పి పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౪) పాళిఆరుళ్హం **మత్థలుఙ్గం** ఆహరిత్వా మత్థలుఙ్గం నామ అజ్ఝత్తం ఉపాదిన్నం సరీరట్ఠకం కక్ఖళత్తలక్ఖణం ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో. పరతో ఆపోధాతుఆదీనం నిద్దేసే పిత్తాదీసుపి ఏసేవ నయో.

ఇమినా కిం దస్సితం హోతి? ధాతుమనసికారో. ఇమస్మిం పన ధాతుమనసికారే కమ్మం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా ఉత్తమత్థం అరహత్తం పాపుణితుకామేన కిం కత్తబ్బం? చతుపారిసుద్ధిసీలం సోధేతబ్బం. సీలవతో హి కమ్మట్ఠానభావనా ఇజ్ఝతి. తస్స సోధనవిధానం విసుద్ధిమగ్గే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. విసుద్ధసీలేన పన సీలే పతిట్ఠాయ దస పుబ్బపలిబోధా ఛిన్దితబ్బా. తేసమ్పి ఛిన్దనవిధానం విసుద్ధిమగ్గే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఛిన్నపలిబోధేన ధాతుమనసికారకమ్మట్ఠానం ఉగ్గణ్హితబ్బం. ఆచరియేనాపి ధాతుమనసికారకమ్మట్ఠానం ఉగ్గణ్హాపేన్తేన సత్తవిధం ఉగ్గహకోసల్లం దసవిధఞ్చ మనసికారకోసల్లం ఆచిక్ఖితబ్బం. అన్తేవాసికేనాపి ఆచరియస్స సన్తికే బహువారే సజ్ఝాయం కత్వా నిజ్జటం పగుణం కమ్మట్ఠానం కాతబ్బం. వుత్తఞ్హేతం అట్ఠకథాయం – “ఆదికమ్మికేన భిక్ఖునా జరామరణా ముచ్చితుకామేన సత్తహాకారేహి ఉగ్గహకోసల్లం ఇచ్ఛితబ్బం, దసహాకారేహి మనసికారకోసల్లం ఇచ్ఛితబ్బ”న్తి.

తత్థ వచసా, మనసా, వణ్ణతో, సణ్ఠానతో, దిసతో, ఓకాసతో, పరిచ్ఛేదతోతి ఇమేహి సత్తహాకారేహి ఇమస్మిం ధాతుమనసికారకమ్మట్ఠానే **'ఉగ్గహకోసల్లం'** ఇచ్ఛితబ్బం. అనుపుబ్బతో, నాతిసీఘతో, నాతిసణికతో, విక్ఖేపపటిబాహనతో , పణ్ణత్తిసమతిక్కమతో, అనుపుబ్బముఞ్చనతో, లక్ఖణతో, తయో చ సుత్తన్తాతి ఇమేహి దసహాకారేహి **'మనసికారకోసల్లం'** ఇచ్ఛితబ్బం. తదుభయమ్పి పరతో సతిపట్ఠానవిభఙ్గే ఆవి భవిస్సతి.

ఏవం ఉగ్గహితకమ్మట్ఠానేన పన విసుద్ధిమగ్గే వుత్తే అట్ఠారస సేనాసనదోసే వజ్జేత్వా పఞ్చఙ్గసమన్నాగతే సేనాసనే వసన్తేన అత్తనాపి పఞ్చహి పధానియఙ్గేహి సమన్నాగతేన పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతపటిక్కన్తేన వివిత్తోకాసగతేన కమ్మట్ఠానం మనసికాతబ్బం. మనసికరోన్తేన చ వణ్ణసణ్ఠానదిసోకాసపరిచ్ఛేదవసేన కేసాదీసు ఏకేకకోట్ఠాసం మనసికరిత్వా అవసానే ఏవం మనసికారో పవత్తేతబ్బో – ఇమే **కేసా** నామ సీసకటాహపలివేఠనచమ్మే జాతా. తత్థ యథా వమ్మికమత్థకే జాతేసు కుణ్ఠతిణేసు న వమ్మికమత్థకో జానాతి 'మయి కుణ్ఠతిణాని జాతానీ'తి, నాపి కుణ్ఠతిణాని జానన్తి 'మయం వమ్మికమత్థకే జాతానీ'తి, ఏవమేవ న సీసకటాహపలివేఠనచమ్మం జానాతి 'మయి కేసా జాతా'తి, నాపి కేసా జానన్తి 'మయం సీసకటాహపలివేఠనచమ్మే జాతా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి కేసా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

లోమా సరీరవేఠనచమ్మే జాతా. తత్థ యథా సుఞ్ఞగామట్ఠానే జాతేసు దబ్బతిణేసు న సుఞ్ఞగామట్ఠానం జానాతి 'మయి దబ్బతిణాని జాతానీ'తి, నాపి దబ్బతిణాని జానన్తి 'మయం సుఞ్ఞగామట్ఠానే జాతానీ'తి, ఏవమేవ న సరీరవేఠనచమ్మం జానాతి 'మయి లోమా జాతా'తి, నాపి లోమా జానన్తి 'మయం సరీరవేఠనచమ్మే జాతా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి లోమా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

నఖా అఙ్గులీనం అగ్గేసు జాతా. తత్థ యథా కుమారకేసు దణ్డకేహి మధుకట్ఠికే విజ్ఝిత్వా కీళన్తేసు న దణ్డకా జానన్తి 'అమ్హేసు మధుకట్ఠికా ఠపితా'తి, నాపి మధుకట్ఠికా జానన్తి 'మయం దణ్డకేసు ఠపితా'తి, ఏవమేవ న అఙ్గులియో జానన్తి 'అమ్హాకం అగ్గేసు నఖా జాతా'తి, నాపి నఖా జానన్తి 'మయం అఙ్గులీనం అగ్గేసు జాతా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి నఖా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

దన్తా హనుకట్ఠికేసు జాతా. తత్థ యథా వడ్ఢకీహి పాసాణఉదుక్ఖలేసు కేనచిదేవ సిలేసజాతేన బన్ధిత్వా ఠపితథమ్భేసు న ఉదుక్ఖలాని జానన్తి 'అమ్హేసు థమ్భా ఠితా'తి, నాపి థమ్భా జానన్తి 'మయం ఉదుక్ఖలేసు ఠితా'తి, ఏవమేవ న హనుకట్ఠికా జానన్తి 'అమ్హేసు దన్తా జాతా'తి , నాపి దన్తా జానన్తి 'మయం హనుకట్ఠికేసు జాతా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి దన్తా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

తచో సకలసరీరం పరియోనన్ధిత్వా ఠితో. తత్థ యథా అల్లగోచమ్మపరియోనద్ధాయ మహావీణాయ న మహావీణా జానాతి 'అహం అల్లగోచమ్మేన పరియోనద్ధా'తి, నాపి అల్లగోచమ్మం జానాతి 'మయా మహావీణా పరియోద్ధా'తి, ఏవమేవ న సరీరం జానాతి 'అహం తచేన పరియోనద్ధ'న్తి, నాపి తచో జానాతి 'మయా సరీరం పరియోనద్ధన్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం

ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి తచో నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

మంసం అట్ఠిసఙ్ఘాటం అనులిమ్పిత్వా ఠితం. తత్థ యథా మహామత్తికాయ లిత్తాయ భిత్తియా న భిత్తి జానాతి 'అహం మహామత్తికాయ లిత్తా'తి, నాపి మహామత్తికా జానాతి 'మయా మహాభిత్తి లిత్తా'తి, ఏవమేవ న అట్ఠిసఙ్ఘాటో జానాతి 'అహం నవమంసపేసిసతప్పభేదేన మంసేన లిత్తో'తి, నాపి మంసం జానాతి 'మయా అట్ఠిసఙ్ఘాటో లిత్తో'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి మంసం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

న్హారు సరీరబ్భన్తరే అట్ఠీని ఆబన్ధమానా ఠితా. తత్థ యథా వల్లీహి వినద్ధేసు కుట్టదారూసు న కుట్టదారూని జానన్తి 'మయం వల్లీహి వినద్ధానీ'తి, నాపి వల్లియో జానన్తి 'అమ్హేహి కుట్టదారూని వినద్ధానీ'తి, ఏవమేవ న అట్ఠీని జానన్తి 'మయం న్హారూహి ఆబద్ధానీ'తి, నాపి న్హారూ జానన్తి 'అమ్హేహి అట్ఠీని ఆబద్ధానీ'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి న్హారు నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

అట్ఠీసు పణ్హికట్ఠి గోప్ఫకట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితం. గోప్ఫకట్ఠి జఙ్ఘట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితం. జఙ్ఘట్ఠి ఊరుట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితం. ఊరుట్ఠి కటిట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితం . కటిట్ఠి పిట్ఠికణ్టకం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితం. పిట్ఠికణ్టకో గీవట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితో. గీవట్ఠి సీసట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితం. సీసట్ఠి గీవట్ఠికే పతిట్ఠితం. గీవట్ఠి పిట్ఠికణ్టకే పతిట్ఠితం. పిట్ఠికణ్టకో కటిట్ఠిమ్హి పతిట్ఠితో. కటిట్ఠి ఊరుట్ఠికే పతిట్ఠితం. ఊరుట్ఠి జఙ్ఘట్ఠికే పతిట్ఠితం. జఙ్ఘట్ఠి గోప్ఫకట్ఠికే పతిట్ఠితం. గోప్ఫకట్ఠి పణ్హికట్ఠికే పతిట్ఠితం.

తత్థ యథా ఇట్ఠకదారుగోమయాదిసఞ్చయేసు న హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా జానన్తి 'మయం ఉపరిమే ఉపరిమే ఉక్ఖిపిత్వా ఠితా'తి, నాపి ఉపరిమా ఉపరిమా జానన్తి 'మయం హేట్ఠిమేసు హేట్ఠిమేసు పతిట్ఠితా'తి, ఏవమేవ న పణ్హికట్ఠి జానాతి 'అహం గోప్ఫకట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి, న గోప్ఫకట్ఠి జానాతి 'అహం జఙ్ఘట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి, న జఙ్ఘట్ఠి జానాతి 'అహం ఊరుట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి, న ఊరుట్ఠి జానాతి 'అహం కటిట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి, న కటిట్ఠి జానాతి 'అహం పిట్ఠికణ్టకం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి, న పిట్ఠికణ్టకో జానాతి 'అహం గీవట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితో'తి, న గీవట్ఠి జానాతి 'అహం సీసట్ఠిం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి, న సీసట్ఠి జానాతి 'అహం గీవట్ఠిమ్హి పతిట్ఠిత'న్తి, న గీవట్ఠి జానాతి 'అహం పిట్ఠికణ్టకే పతిట్ఠిత'న్తి, న పిట్ఠికణ్టకో జానాతి 'అహం కటిట్ఠిమ్హి పతిట్ఠితో'తి, న కటిట్ఠి జానాతి 'అహం ఊరుట్ఠిమ్హి పతిట్ఠిత'న్తి, న ఊరుట్ఠి జానాతి 'అహం జఙ్ఘట్ఠిమ్హి పతిట్ఠిత'న్తి, న జఙ్ఘట్ఠి జానాతి 'అహం గోప్ఫకట్ఠిమ్హి పతిట్ఠిత'న్తి, న గోప్ఫకట్ఠి జానాతి 'అహం పణ్హికట్ఠిమ్హి పతిట్ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి అట్ఠి నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

అట్ఠిమిఞ్జం తేసం తేసం అట్ఠీనం అబ్భన్తరే ఠితం. తత్థ యథా వేళుపబ్బాదీనం అన్తో పక్ఖిత్తేసు సిన్నవేత్తగ్గాదీసు న వేళుపబ్బాదీని జానన్తి 'అమ్హేసు వేత్తగ్గాదీని పక్ఖిత్తానీ'తి, నాపి వేత్తగ్గాదీని జానన్తి 'మయం వేళుపబ్బాదీసు ఠితానీతి, ఏవమేవ న అట్ఠీని జానన్తి 'అమ్హాకం అన్తో అట్ఠిమిఞ్జం ఠిత'న్తి, నాపి అట్ఠిమిఞ్జం జానాతి 'అహం అట్ఠీనం అన్తో ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి అట్ఠిమిఞ్జం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

వక్కం గలవాటకతో నిక్ఖన్తేన ఏకమూలేన థోకం గన్త్వా ద్విధా భిన్నేన థూలన్హారునా వినిబద్ధం హుత్వా హదయమంసం పరిక్ఖిపిత్వా ఠితం. తత్థ యథా వణ్టుపనిబద్ధే అమ్బఫలద్వయే న వణ్టం జానాతి 'మయా అమ్బఫలద్వయం ఉపనిబద్ధ'న్తి, నాపి అమ్బఫలద్వయం జానాతి 'అహం వణ్టేన ఉపనిబద్ధ'న్తి, ఏవమేవ న థూలన్హారు జానాతి 'మయా వక్కం ఉపనిబద్ధ'న్తి, నాపి వక్కం జానాతి 'అహం థూలన్హారునా ఉపనిబద్ధ'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి వక్కం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

హదయం సరీరబ్భన్తరే ఉరట్ఠిపఞ్జరమజ్ఝం నిస్సాయ ఠితం. తత్థ యథా జిణ్ణసన్దమానికపఞ్జరబ్భన్తరం నిస్సాయ ఠపితాయ మంసపేసియా న జిణ్ణసన్దమానికపఞ్జరబ్భన్తరం జానాతి 'మం నిస్సాయ మంసపేసి ఠపితా'తి, నాపి మంసపేసి జానాతి 'అహం జిణ్ణసన్దమానికపఞ్జరబ్భన్తరం నిస్సాయ ఠితా'తి, ఏవమేవ న ఉరట్ఠిపఞ్జరబ్భన్తరం జానాతి 'మం నిస్సాయ హదయం ఠిత'న్తి, నాపి హదయం జానాతి 'అహం ఉరట్ఠిపఞ్జరబ్భన్తరం నిస్సాయ ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి హదయం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

యకనం అన్తోసరీరే ద్విన్నం థనానం అబ్భన్తరే దక్ఖిణపస్సం నిస్సాయ ఠితం. తత్థ యథా ఉక్ఖలికపాలపస్సమ్హి లగ్గే యమకమంసపిణ్డే న ఉక్ఖలికపాలపస్సం జానాతి 'మయి యమకమంసపిణ్డో లగ్గో'తి, నాపి యమకమంసపిణ్డో జానాతి 'అహం ఉక్ఖలికపాలపస్సే లగ్గో'తి, ఏవమేవ న థనానం అబ్భన్తరే దక్ఖిణపస్సం జానాతి 'మం నిస్సాయ యకనం ఠిత'న్తి, నాపి యకనం జానాతి 'అహం థనానం అబ్భన్తరే దక్ఖిణపస్సం నిస్సాయ ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి యకనం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

కిలోమకేసు పటిచ్ఛన్నకిలోమకం హదయఞ్చ వక్కఞ్చ పరివారేత్వా ఠితం, అపటిచ్ఛన్నకిలోమకం సకలసరీరే చమ్మస్స హేట్ఠతో మంసం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం. తత్థ యథా పిలోతికపలివేఠితే మంసే న మంసం జానాతి 'అహం పిలోతికాయ పలివేఠిత'న్తి, నాపి పిలోతికా జానాతి 'మయా మంసం పలివేఠిత'న్తి, ఏవమేవ న వక్కహదయాని సకలసరీరే మంసఞ్చ జానాతి 'అహం కిలోమకేన పటిచ్ఛన్న'న్తి, నాపి కిలోమకం జానాతి 'మయా వక్కహదయాని సకలసరీరే మంసఞ్చ పటిచ్ఛన్న'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి కిలోమకం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

పిహకం హదయస్స వామపస్సే ఉదరపటలస్స మత్థకపస్సం నిస్సాయ ఠితం. తత్థ యథా కోట్ఠకమత్థకపస్సం నిస్సాయ ఠితాయ గోమయపిణ్డియా న కోట్ఠకమత్థకపస్సం జానాతి 'గోమయపిణ్డి మం నిస్సాయ ఠితా'తి, నాపి గోమయపిణ్డి జానాతి 'అహం కోట్ఠకమత్థకపస్సం నిస్సాయ ఠితా'తి, ఏవమేవ న ఉదరపటలస్స మత్థకపస్సం జానాతి 'పిహకం మం నిస్సాయ ఠిత'న్తి, నాపి పిహకం జానాతి 'అహం ఉదరపటలస్స మత్థకపస్సం నిస్సాయ ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి పిహకం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

పప్ఫాసం సరీరబ్భన్తరే ద్విన్నం థనానం అబ్భన్తరే హదయఞ్చ యకనఞ్చ ఉపరిఛాదేత్వా ఓలమ్బన్తం ఠితం. తత్థ యథా జిణ్ణకోట్ఠబ్భన్తరే ఓలమ్బమానే సకుణకులావకే న జిణ్ణకోట్ఠబ్భన్తరం జానాతి 'మయి సకుణకులావకో ఓలమ్బమానో

ఠితో’తి, నాపి సకుణకులావకో జానాతి ‘అహం జిణ్ణకోట్ఠబ్భన్తరే ఓలమ్బమానో ఠితో’తి , ఏవమేవ న సరీరబ్భన్తరం జానాతి ‘మయి పప్ఫాసం ఓలమ్బమానం ఠిత’న్తి, నాపి పప్ఫాసం జానాతి ‘అహం ఏవరూపే సరీరబ్భన్తరే ఓలమ్బమానం ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి పప్ఫాసం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

అన్తం గలవాటకతో కరీసమగ్గపరియన్తే సరీరబ్భన్తరే ఠితం. తత్థ యథా లోహితదోణికాయ ఓభుజిత్వా ఠపితే ఛిన్నసీసధమనికళేవరే న లోహితదోణి జానాతి ‘మయి ధమనికళేవరం ఠిత’న్తి, నాపి ధమనికళేవరం జానాతి ‘అహం లోహితదోణికాయం ఠిత’న్తి, ఏవమేవ న సరీరబ్భన్తరం జానాతి ‘మయి అన్తం ఠిత’న్తి, నాపి అన్తం జానాతి ‘అహం సరీరబ్భన్తరే ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి అన్తం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

అన్తగుణం అన్తన్తరే ఏకవీసతి అన్తభోగే బన్ధిత్వా ఠితం. తత్థ యథా పాదపుఞ్ఛనరజ్జుమణ్డలకం సిబ్బేత్వా ఠితేసు రజ్జుకేసు న పాదపుఞ్ఛనరజ్జుమణ్డలకం జానాతి ‘రజ్జుకా మం సిబ్బేత్వా ఠితా’తి, నాపి రజ్జుకా జానన్తి ‘మయం పాదపుఞ్ఛనరజ్జుమణ్డలకం సిబ్బేత్వా ఠితా’తి, ఏవమేవ న అన్తం జానాతి ‘అన్తగుణం మం ఆబన్ధిత్వా ఠిత’న్తి, నాపి అన్తగుణం జానాతి ‘అహం అన్తం బన్ధిత్వా ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి అన్తగుణం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

ఉదరియం ఉదరే ఠితం అసితపీతఖాయితసాయితం. తత్థ యథా సువానదోణియం ఠితే సువానవమథుమ్హి న సువానదోణి జానాతి ‘మయి సువానవమథు ఠితో’తి, నాపి సువానవమథు జానాతి ‘అహం సువానదోణియం ఠితో’తి, ఏవమేవ న ఉదరం జానాతి ‘మయి ఉదరియం ఠిత’న్తి, నాపి ఉదరియం జానాతి ‘అహం ఉదరే ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి ఉదరియం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

కరీసం పక్కాసయసఙ్ఖాతే అట్ఠఙ్గులవేళుపబ్బసదిసే అన్తపరియోసానే ఠితం. తత్థ యథా వేళుపబ్బే ఓమద్దిత్వా పక్ఖిత్తాయ సణ్హపణ్డుమత్తికాయ న వేళుపబ్బం జానాతి ‘మయి పణ్డుమత్తికా ఠితా’తి, నాపి పణ్డుమత్తికా జానాతి ‘అహం వేళుపబ్బే ఠితా’తి, ఏవమేవ న పక్కాసయో జానాతి ‘మయి కరీసం ఠిత’న్తి, నాపి కరీసం జానాతి ‘అహం పక్కాసయే ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి కరీసం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

మత్థలుఙ్గం సీసకటాహబ్భన్తరే ఠితం. తత్థ యథా పురాణలాబుకటాహే పక్ఖిత్తాయ పిట్ఠపిణ్డియా న లాబుకటాహం జానాతి ‘మయి పిట్ఠపిణ్డి ఠితా’తి, నాపి పిట్ఠపిణ్డి జానాతి ‘అహం లాబుకటాహే ఠితా’తి, ఏవమేవ న సీసకటాహబ్భన్తరం జానాతి ‘మయి మత్థలుఙ్గం ఠిత’న్తి, నాపి మత్థలుఙ్గం జానాతి ‘అహం సీసకటాహబ్భన్తరే ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి మత్థలుఙ్గం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో థద్ధో పథవీధాతూతి.

యం వా పనఞ్ఞమ్పీతి ఇమినా ఆపోకోట్ఠాసాదీసు తీసు అనుగతం పథవీధాతుం లక్ఖణవసేన యేవాపనకం పథవిం కత్వా దస్సేతి.

బాహిరపథవీధాతునిద్దేసే **అయో**తి కాళలోహం. **లోహ**న్తి జాతిలోహం, విజాతిలోహం, కిత్తిమలోహం, పిసాచలోహన్తి చతుబ్బిధం. తత్థ అయో, సజ్ఝు, సువణ్ణం, తిపు, సీసం, తమ్బలోహం, వేకన్తకన్తి ఇమాని సత్త జాతిలోహాని నామ. నాగనాసికలోహం విజాతిలోహం నామ. కంసలోహం, వట్టలోహం, ఆరకూటన్తి తీణి కిత్తిమలోహాని నామ. మోరక్ఖకం, పుథుకం, మలినకం, చపలకం, సేలకం, ఆటకం, భల్లకం, దూసిలోహన్తి అట్ఠ పిసాచలోహాని నామ. తేసు పఞ్చ జాతిలోహాని పాళియం విసుం వుత్తానేవ. తమ్బలోహం, వేకన్తకలోహన్తి ఇమేహి పన ద్వీహి జాతిలోహేహి సద్ధిం సేసం సబ్బమ్పి ఇధ లోహన్తి వేదితబ్బం.

తిపూతి సేతతిపు. **సీస**న్తి కాళతిపు. **సజ్ఝూ**తి రజతం. **ముత్తా**తి సాముద్దికముత్తా. **మణీ**తి ఠపేత్వా పాళిఆగతే వేళురియాదయో సేసో జోతిరసాదిభేదో సబ్బోపి మణి. **వేళురియో**తి వంసవణ్ణమణి. **సఙ్ఖో**తి సాముద్దికసఙ్ఖో. **సిలా**తి కాళసిలా, పణ్డుసిలా, సేతసిలాతిఆదిభేదా సబ్బాపి సిలా. **పవాళ**న్తి పవాళమేవ. **రజత**న్తి కహాపణో. **జాతరూప**న్తి సువణ్ణం. **లోహితఙ్కో**తి రత్తమణి. **మసారగల్ల**న్తి కబరమణి. తిణాదీసు బహిసారా అన్తమసో నాళికేరాదయోపి **తిణం** నామ. అన్తోసారం అన్తమసో దారుఖణ్డమ్పి **కట్ఠం** నామ. **సక్ఖరా**తి ముగ్గమత్తతో యావ ముట్ఠిప్పమాణా మరుమ్బా సక్ఖరా నామ. ముగ్గమత్తతో పన హేట్ఠా **వాలికా**తి వుచ్చతి. **కఠల**న్తి యం కిఞ్చి కపాలం. **భూమీ**తి పథవీ. **పాసాణో**తి అన్తోముట్ఠియం అసణ్ఠహనతో పట్ఠాయ హత్థిప్పమాణం అసమ్పత్తో పాసాణో నామ. హత్థిప్పమాణతో పట్ఠాయ పన ఉపరి **పబ్బతో** నామ. **యం వా పనా**తి ఇమినా తాలట్ఠి-నాళికేర-ఫలాదిభేదం సేసపథవిం గణ్హాతి. **యా చ అజ్ఝత్తికా పథవీధాతు యా చ బాహిరా**తి ఇమినా ద్వేపి పథవీధాతుయో కక్ఖళట్ఠేన లక్ఖణతో ఏకా పథవీధాతు ఏవాతి దస్సేతి.

౧౭౪. **ఆపోధాతు**నిద్దేసాదీసు హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **ఆపో ఆపోగత**న్తిఆదీసు ఆబన్ధనవసేన ఆపో. తదేవ ఆపోసభావం గతత్తా ఆపోగతం నామ. స్నేహవసేన **స్నేహో**. సోయేవ స్నేహసభావం గతత్తా **స్నేహగతం** నామ. **బన్ధనత్తం రూపస్సా**తి అవినిబ్భోగరూపస్స బన్ధనభావో. **పిత్తం సేమ్హ**న్తిఆదీనిపి వణ్ణసణ్ఠానదిసోకాసపరిచ్ఛేదవసేన పరిగ్గహేత్వా ధాతువసేనేవ మనసికాతబ్బాని.

తత్రాయం నయో – **పిత్తేసు** హి అబద్ధపిత్తం జీవితిన్ద్రియపటిబద్ధం సకలసరీరం బ్యాపేత్వా ఠితం, బద్ధపిత్తం పిత్తకోసకే ఠితం. తత్థ యథా పూవం బ్యాపేత్వా ఠితే తేలే న పూవం జానాతి 'తేలం మం బ్యాపేత్వా ఠిత'న్తి, నాపి తేలం జానాతి 'అహం పూవం బ్యాపేత్వా ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న సరీరం జానాతి 'అబద్ధపిత్తం మం బ్యాపేత్వా ఠిత'న్తి, నాపి అబద్ధపిత్తం జానాతి 'అహం సరీరం బ్యాపేత్వా ఠిత'న్తి. యథా చ వస్సోదకేన పుణ్ణే కోసాతకీకోసకే న కోసాతకీకోసకో జానాతి 'మయి వస్సోదకం ఠిత'న్తి, నాపి వస్సోదకం జానాతి 'అహం కోసాతకీకోసకే ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న పిత్తకోసకో జానాతి మయి బద్ధపిత్తం ఠితన్తి, నాపి బద్ధపిత్తం జానాతి 'అహం పిత్తకోసకే ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి పిత్తం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

సేమ్హం ఏకపత్థపూరప్పమాణం ఉదరపటలే ఠితం. తత్థ యథా ఉపరి సఞ్జాతఫేణపటలాయ చన్దనికాయ న చన్దనికా జానాతి 'మయి ఫేణపటలం ఠిత'న్తి, నాపి ఫేణపటలం జానాతి 'అహం చన్దనికాయ ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న ఉదరపటలం జానాతి

‘మయి సేమ్హం ఠిత’న్తి, నాపి సేమ్హం జానాతి ‘అహం ఉదరపటలే ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి సేమ్హం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

పుబ్బో అనిబద్ధోకాసో, యత్థ యత్థేవ ఖాణుకణ్టకప్పహరణఅగ్గిజాలాదీహి అభిహటే సరీరప్పదేసే లోహితం సణ్ఠహిత్వా పచ్చతి, గణ్డపీళకాదయో వా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ తత్థేవ తిట్ఠతి. తత్థ యథా ఫరసుప్పహారాదివసేన పగ్ఘరితనియాసే రుక్ఖే న రుక్ఖస్స ఫరసుప్పహారాదిప్పదేసా జానన్తి ‘అమ్హేసు నియ్యాసో ఠితో’తి, నాపి నియ్యాసో జానాతి ‘అహం రుక్ఖస్స ఫరసుప్పహారాదిప్పదేసేసు ఠితో’తి, ఏవమేవ న సరీరస్స ఖాణుకణ్టకాదీహి అభిహటప్పదేసా జానన్తి ‘అమ్హేసు పుబ్బో ఠితో’తి, నాపి పుబ్బో జానాతి ‘అహం తేసు పదేసేసు ఠితో’తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి పుబ్బో నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

లోహితేసు సంసరణలోహితం అబద్ధపిత్తం వియ సకలసరీరం బ్యాపేత్వా ఠితం. సన్నిచితలోహితం యకనట్ఠానస్స హేట్ఠాభాగం పూరేత్వా ఏకపత్తపూరణప్పమాణం వక్కహదయయకనపప్ఫాసాని తేమేన్తం ఠితం. తత్థ సంసరణలోహితే అబద్ధపిత్తసదిసోవ వినిచ్ఛయో. ఇతరం పన యథా జజ్జరకపాలట్ఠే ఉదకే హేట్ఠా లేడ్డుఖణ్డాని తేమయమానే న లేడ్డుఖణ్డాని జానన్తి ‘మయం ఉదకేన తేమియమానా ఠితా’తి, నాపి ఉదకం జానాతి ‘అహం లేడ్డుఖణ్డాని తేమేమీ’తి, ఏవమేవ న యకనస్స హేట్ఠాభాగట్ఠానం వక్కాదీని వా జానన్తి ‘మయి లోహితం ఠితం, అమ్హే వా తేమయమానం ఠిత’న్తి, నాపి లోహితం జానాతి ‘అహం యకనస్స హేట్ఠాభాగం పూరేత్వా వక్కాదీని తేమయమానం ఠిత’న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి లోహితం నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

సేదో అగ్గిసన్తాపాదికాలేసు కేసలోమకూపవివరాని పూరేత్వా తిట్ఠతి చేవ పగ్ఘరతి చ. తత్థ యథా ఉదకా అబ్బూళ్హమత్తేసు భిసముళాలకుముదనాళకలాపేసు న భిసాదికలాపవివరాని జానన్తి ‘అమ్హేహి ఉదకం పగ్ఘరతీ’తి, నాపి భిసాదికలాపవివరేహి పగ్ఘరన్తం ఉదకం జానాతి ‘అహం భిసాదికలాపవివరేహి పగ్ఘరామీ’తి, ఏవమేవ న కేసలోమకూపవివరాని జానన్తి ‘అమ్హేహి సేదో పగ్ఘరతీ’తి, నాపి సేదో జానాతి ‘అహం కేసలోమకూపవివరేహి పగ్ఘరామీ’తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి సేదో నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

మేదో థూలస్స సకలసరీరం ఫరిత్వా కిసస్స జఙ్ఘమంసాదీని నిస్సాయ ఠితో పత్థిన్నస్నేహో. తత్థ యథా హలిద్దిపిలోతికపటిచ్ఛన్నే మంసపుఞ్జే న మంసపుఞ్జో జానాతి ‘మం నిస్సాయ హలిద్దిపిలోతికా ఠితా’తి, నాపి హలిద్దిపిలోతికా జానాతి ‘అహం మంసపుఞ్జం నిస్సాయ ఠితా’తి, ఏవమేవ న సకలసరీరే జఙ్ఘాదీసు వా మంసం జానాతి ‘మం నిస్సాయ మేదో ఠితో’తి, నాపి మేదో జానాతి ‘అహం సకలసరీరే జఙ్ఘాదీసు వా మంసం నిస్సాయ ఠితో’తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి మేదో నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో పత్థిన్నస్నేహో పత్థిన్నయూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

అస్సు యదా సఞ్జాయతి తదా అక్ఖికూపకే పూరేత్వా తిట్ఠతి వా పగ్ఘరతి వా. తత్థ యథా ఉదకపుణ్ణేసు తరుణతాలట్ఠికూపకేసు న తరుణతాలట్ఠికూపకా జానన్తి 'అమ్హేసు ఉదకం ఠిత'న్తి, నాపి ఉదకం జానాతి 'అహం తరుణతాలట్ఠికూపకేసు ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న అక్ఖికూపకా జానన్తి 'అమ్హేసు అస్సు ఠిత'న్తి, నాపి అస్సు జానాతి 'అహం అక్ఖికూపకేసు ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి అస్సు నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

వసా అగ్గిసన్తాపాదికాలే హత్థతలహత్థపిట్ఠిపాదతలపాదపిట్ఠినాసపుటనలాటఅంసకూటేసు ఠితవిలీనస్నేహో. తత్థ యథా పక్ఖిత్తతేలే ఆచామే న ఆచామో జానాతి 'మం తేలం అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠిత'న్తి, నాపి తేలం జానాతి 'అహం ఆచామం అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న హత్థతలాదిప్పదేసో జానాతి 'మం వసా అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠితా'తి, నాపి వసా జానాతి 'అహం హత్థతలాదిప్పదేసే అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠితా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి వసా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

ఖేళో తథారూపే ఖేళుప్పత్తిపచ్చయే సతి ఉభోహి కపోలపస్సేహి ఓరోహిత్వా జివ్హాయ తిట్ఠతి. తత్థ యథా అబ్బోచ్ఛిన్నఉదకనిస్సన్దే నదీతీరకూపకే న కూపతలం జానాతి 'మయి ఉదకం సన్తిట్ఠతీ'తి, నాపి ఉదకం జానాతి 'అహం కూపతలే సన్తిట్ఠామీ'తి , ఏవమేవ న జివ్హాతలం జానాతి 'మయి ఉభోహి కపోలపస్సేహి ఓరోహిత్వా ఖేళో ఠితో'తి, నాపి ఖేళో జానాతి 'అహం ఉభోహి కపోలపస్సేహి ఓరోహిత్వా జివ్హాతలే ఠితో'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి ఖేళో నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

సిఙ్ఘాణికా యదా సఞ్జాయతి తదా నాసాపుటే పూరేత్వా తిట్ఠతి వా పగ్ఘరతి వా. తత్థ యథా పూతిదధిభరితాయ సిప్పికాయ న సిప్పికా జానాతి 'మయి పూతిదధి ఠిత'న్తి, నాపి పూతిదధి జానాతి 'అహం సిప్పికాయ ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న నాసాపుటా జానన్తి 'అమ్హేసు సిఙ్ఘాణికా ఠితా'తి, నాపి సిఙ్ఘాణికా జానాతి 'అహం నాసాపుటేసు ఠితా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి సిఙ్ఘాణికా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

లసికా అట్ఠికసన్ధీనం అబ్భఞ్జనకిచ్చం సాధయమానా అసీతిసతసన్ధీసు ఠితా. తత్థ యథా తేలబ్భఞ్జితే అక్ఖే న అక్ఖో జానాతి 'మం తేలం అబ్భఞ్జిత్వా ఠిత'న్తి, నాపి తేలం జానాతి 'అహం అక్ఖం అబ్భఞ్జిత్వా ఠిత'న్తి, ఏవమేవ న అసీతిసతసన్ధయో జానన్తి 'లసికా అమ్హే అబ్భఞ్జిత్వా ఠితా'తి, నాపి లసికా జానాతి 'అహం అసీతిసతసన్ధయో అబ్భఞ్జిత్వా ఠితా'తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి లసికా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి.

ముత్తం వత్థిస్స అబ్భన్తరే ఠితం. తత్థ యథా చన్దనికాయ పక్ఖిత్తే అధోముఖే రవణఘటే న రవణఘటో జానాతి 'మయి చన్దనికారసో ఠితో'తి, నాపి చన్దనికారసో జానాతి 'అహం రవణఘటే ఠితో'తి, ఏవమేవ న వత్థి జానాతి 'మయి ముత్తం ఠిత'న్తి, నాపి ముత్తం జానాతి 'అహం వత్థిమ్హి ఠిత'న్తి. అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆభోగపచ్చవేక్ఖణరహితా ఏతే ధమ్మా. ఇతి ముత్తం నామ

ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో యూసభూతో ఆబన్ధనాకారో ఆపోధాతూతి. **యం వా పనాతి** అవసేసేసు తీసు కోట్ఠాసేసు ఆపోధాతుం సన్ధాయ వుత్తం.

బాహిరఆపోధాతునిద్దేసే మూలం పటిచ్చ నిబ్బత్తో రసో **మూలరసో** నామ. **ఖన్ధరసా**దీసుపి ఏసేవ నయో. ఖీరాదీని పాకటానేవ. యథా పన భేసజ్జసిక్ఖాపదే ఏవమిధ నియమో నత్థి. యం కిఞ్చి ఖీరం ఖీరమేవ. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **భుమ్మానీ**తి ఆవాటాదీసు ఠితఉదకాని. **అన్తలిక్ఖానీ**తి పథవిం అప్పత్తాని వస్సోదకాని. **యం వా పనాతి** హిమోదకకప్పవినాసకఉదకపథవీసన్ధారకఉదకాదీని ఇధ యేవాపనకట్ఠానం పవిట్ఠాని.

౧౭౩. **తేజోధాతు**నిద్దేసే తేజనవసేన **తేజో**. తేజోవ తేజోభావం గతత్తా **తేజోగతం. ఉస్మా**తి ఉణ్హాకారో. ఉస్మావ ఉస్మాభావం గతత్తా **ఉస్మాగతం. ఉసుమ**న్తి చణ్డఉసుమం. తదేవ ఉసుమభావం గతత్తా **ఉసుమగతం. యేన చాతి** యేన తేజోగతేన కుప్పితేన. **సన్తప్పతీ**తి అయం కాయో సన్తప్పతి, ఏకాహికజరాదిభావేన ఉసుమజాతో హోతి. **యేన చ జీరీయతీ**తి యేన అయం కాయో జీరీయతి, ఇన్ద్రియవేకల్లతం బలపరిక్ఖయం వలిపలితాదిభావఞ్చ పాపుణాతి. **యేన చ పరిడయ్హతీ**తి యేన కుప్పితేన అయం కాయో డయ్హతి, సో చ పుగ్గలో 'డయ్హామి డయ్హామీ'తి కన్దన్తో సతధోతసప్పిగోసీతచన్దనాదిలేపనఞ్చేవ తాలవణ్టవాతఞ్చ పచ్చాసీసతి. **యేన చ అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మా పరిణామం గచ్ఛతీ**తి యేనేతం అసితం వా ఓదనాది, పీతం వా పానకాది, ఖాయితం వా పిట్ఠఖజ్జకాది, సాయితం వా అమ్బపక్కమధుఫాణితాది సమ్మా పరిపాకం గచ్ఛతి, రసాదిభావేన వివేకం గచ్ఛతీతి అత్థో. ఏత్థ చ పురిమా తయో తేజోధాతూ చతుసముట్ఠానా, పచ్ఛిమో కమ్మసముట్ఠానోవ. అయం తావేత్థ పదసంవణ్ణనా.

ఇదం పన మనసికారవిధానం – ఇధ భిక్ఖు 'యేన సన్తప్పతి, అయం ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో పరిపాచనాకారో తేజోధాతూ'తి మనసి కరోతి; 'యేన జీరీయతి, యేన పరిడయ్హతి, యేన అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మా పరిణామం గచ్ఛతి, అయం ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో పరిపాచనాకారో తేజోధాతూ'తి మనసి కరోతి. **యం వా పనాతి** ఇమస్మిం సరీరే పాకతికో ఏకో ఉతు అత్థి, సో యేవాపనకట్ఠానం పవిట్ఠో.

బాహిరతేజోధాతునిద్దేసే కట్ఠం పటిచ్చ పజ్జలితో కట్ఠుపాదానో అగ్గి **కట్ఠగ్గి** నామ. సకలికగ్గిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **సఙ్కారగ్గీ**తి కచవరం సంకడ్ఢిత్వా జాలాపితో కచవరగ్గి. **ఇన్దగ్గీ**తి అసనిఅగ్గి. **అగ్గిసన్తాపో**తి జాలాయ వా వీతచ్చికఙ్గారానం వా సన్తాపో. **సూరియసన్తాపో**తి ఆతపో. **కట్ఠసన్నిచయసన్తాపో**తి కట్ఠరాసిట్ఠానే సన్తాపో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **యం వా పనాతి** పేతగ్గి కప్పవినాసగ్గి నిరయగ్గిఆదయో ఇధ యేవాపనకట్ఠానం పవిట్ఠా.

౧౭౪. **వాయోధాతు**నిద్దేసే వాయనవసేన **వాయో**. వాయోవ వాయోభావం గతత్తా **వాయోగతం. థమ్భితత్తం రూపస్సా**తి అవినిబ్భోగరూపస్స థమ్భితభావో. **ఉద్ధఙ్గమా వాతా**తి ఉగ్గారహిక్కాది పవత్తకా ఉద్ధం ఆరోహనవాతా . **అధోగమా వాతా**తి ఉచ్చారపస్సావాదినీహరణకా అధో ఓరోహనవాతా. **కుచ్ఛిసయా వాతా**తి అన్తానం బహివాతా. **కోట్ఠాసయా వాతా**తి అన్తానం అన్తోవాతా. **అఙ్గమఙ్గానుసారినో వాతా**తి ధమనిజాలానుసారేన సకలసరీరే అఙ్గమఙ్గాని అనుసటా సమిఞ్జనపసారణాదినిబ్బత్తకా వాతా. **సత్థకవాతా**తి సన్ధిబన్ధనాని కత్తరియా ఛిన్దన్తా వియ పవత్తవాతా. **ఖురకవాతా**తి ఖురేన వియ హదయం ఫాలనవాతా. **ఉప్పలకవాతా**తి హదయమంసమేవ ఉప్పాటనకవాతా. **అస్సాసో**తి

అన్తోపవిసననాసికావతో. **పస్సాసో**తి బహినిక్ఖమననాసికావతో. ఏత్థ చ పురిమా సబ్బే చతుసముట్ఠానా, అస్సాసపస్సాసా చిత్తసముట్ఠానావ. అయమేత్థ పదవణ్ణనా.

ఇదం పన మనసికారవిధానం – ఇధ భిక్ఖు ఉద్ధఙ్గమాదిభేదే వాతే ఉద్ధఙ్గమాదివసేన పరిగ్గహేత్వా 'ఉద్ధఙ్గమా వాతా నామ ఇమస్మిం సరీరే పాటియేక్కో కోట్ఠాసో అచేతనో అబ్యాకతో సుఞ్ఞో నిస్సత్తో విత్థమ్భనాకారో వాయోధాతూ'తి మనసి కరోతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **యం వా పనా**తి సేసే వాయోకోట్ఠాసే అనుగతా వాతా ఇధ యేవాపనకట్ఠానం పవిట్ఠా.

బాహిరవాయోధాతునిద్దేసే **పురత్థిమా వాతా**తి పురత్థిమదిసతో ఆగతా వాతా. **పచ్ఛిముత్తరదక్ఖిణేసు**పి ఏసేవ నయో. **సరజా వాతా**తి సహ రజేన సరజా. **అరజా వాతా**తి రజవిరహితా సుద్ధా అరజా నామ. **సీతా**తి సీతఉతుసముట్ఠానా సీతవలాహకన్తరే సముట్ఠితా. **ఉణ్హా**తి ఉణ్హఉతుసముట్ఠానా ఉణ్హవలాహకన్తరే సముట్ఠితా. **పరిత్తా**తి మన్దా తనుకవాతా. **అధిమత్తా**తి బలవవాతా. **కాళా**తి కాళవలాహకన్తరే సముట్ఠితా, యేహి అబ్భాహతో ఛవివణ్ణో కాళకో హోతి. తేసం ఏతం అధివచనన్తిపి ఏకే. **వేరమ్భవాతా**తి యోజనతో ఉపరి వాయనవాతా. **పక్ఖవాతా**తి అన్తమసో మక్ఖికాయపి పక్ఖాయూహనసముట్ఠితా వాతా. **సుపణ్ణవాతా**తి గరుళవాతా. కామఞ్చ ఇమేపి పక్ఖవాతావ ఉస్సదవసేన పన విసుం గహితా. **తాలవణ్టవాతా**తి తాలపణ్ణేహి వా అఞ్ఞేన వా కేనచి మణ్డలసణ్ఠానేన సముట్ఠాపితా వాతా. **విధూపనవాతా**తి బీజనపత్తకేన సముట్ఠాపితా వాతా. ఇమాని చ తాలవణ్టవిధూపనాని అనుప్పన్నమ్పి వాతం ఉప్పాదేన్తి, ఉప్పన్నమ్పి పరివత్తేన్తి. **యం వా పనా**తి ఇధ పాళిఆగతే ఠపేత్వా సేసవాతా యేవాపనకట్ఠానం పవిట్ఠా.

౧౭౭. **ఆకాసధాతు**నిద్దేసే అప్పటిఘట్టనట్ఠేన న కస్సతీతి **ఆకాసో**. ఆకాసోవ ఆకాసభావం గతత్తా **ఆకాసగతం**. అఘట్టనీయతాయ **అఘం**. అఘమేవ అఘభావం గతత్తా **అఘగతం** . **వివరో**తి అన్తరం. తదేవ వివరభావం గతత్తా **వివరగతం**. **అసమ్ఫుట్ఠం మంసలోహితేహీ**తి మంసలోహితేహి నిస్సటం. కణ్ణచ్ఛిద్దన్తిఆది పన తస్సేవ పభేదదస్సనం. తత్థ **కణ్ణచ్ఛిద్ద**న్తి కణ్ణస్మిం ఛిద్దం వివరం మంసలోహితేహి అసమ్ఫుట్ఠోకాసో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **యేనా**తి యేన వివరేన ఏతం అసితాదిభేదం అజ్ఝోహరణీయం అజ్ఝోహరతి, అన్తో పవేసేతి. **యత్థా**తి యస్మిం అన్తోఉదరపటలసఙ్ఖాతే ఓకాసే ఏతదేవ చతుబ్బిధం అజ్ఝోహరణీయం తిట్ఠతి. **యేనా**తి యేన వివరేన సబ్బమ్పేతం విపక్కం కసటభావం ఆపన్నం నిక్ఖమతి, తం ఉదరపటలతో యావ కరీసమగ్గా విదత్థిచతురఙ్గులమత్తం ఛిద్దం మంసలోహితేహి అసమ్ఫుట్ఠం నిస్సటం ఆకాసధాతూతి వేదితబ్బం. **యం వా పనా**తి ఏత్థ చమ్మన్తరం మంసన్తరం న్హారున్తరం అట్ఠిన్తరం లోమన్తరన్తి ఇదం సబ్బం యేవాపనకట్ఠానం పవిట్ఠం.

బాహిరకఆకాసధాతునిద్దేసే **అసమ్ఫుట్ఠం చతూహి మహాభూతేహీ**తి చతూహి మహాభూతేహి నిస్సటం భిత్తిఛిద్దకవాటఛిద్దాదికం వేదితబ్బం. ఇమినా యస్మిం ఆకాసే పరికమ్మం కరోన్తస్స చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని ఉప్పజ్జన్తి తం కథితం.

౧౭౮. **విఞ్ఞాణధాతు**నిద్దేసే చక్ఖువిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతా ధాతు **చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు**. సేసాసుపి ఏసేవ నయో. ఇతి ఇమాసు ఛసు ధాతూసు పరిగ్గహితాసు అట్ఠారస ధాతుయో పరిగ్గహితావ హోన్తి. కథం? పథవీతేజోవాయోధాతుగ్గహణేన తావ ఫోట్ఠబ్బధాతు గహితావ హోతి, ఆపోధాతుఆకాసధాతుగ్గహణేన ధమ్మధాతు, విఞ్ఞాణధాతుగ్గహణేన తస్సా పురేచారికపచ్ఛాచారికత్తా మనోధాతు గహితావ హోతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదయో సుత్తే ఆగతా ఏవ. సేసా నవ ఆహరిత్వా

దస్సేతబ్బా . చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుగ్గహణేన హి తస్సా నిస్సయభూతా చక్ఖుధాతు, ఆరమ్మణభూతా రూపధాతు చ గహితావ హోన్తి. ఏవం సోతవిఞ్ఞాణధాతుఆదిగ్గహణేన సోతధాతుఆదయోతి అట్ఠారసాపి గహితావ హోన్తి. తాసు దసహి ధాతూహి రూపపరిగ్గహో కథితో హోతి. సత్తహి అరూపపరిగ్గహో. ధమ్మధాతుయా సియా రూపపరిగ్గహో, సియా అరూపపరిగ్గహో. ఇతి అడ్ఢేకాదసహి ధాతూహి రూపపరిగ్గహో, అడ్ఢట్ఠధాతూహి అరూపపరిగ్గహోతి రూపారూపపరిగ్గహో కథితో హోతి. రూపారూపం పఞ్చక్ఖన్ధా. తం హోతి దుక్ఖసచ్చం. తంసముట్ఠాపికా పురిమతణ్హా సముదయసచ్చం . ఉభిన్నం అప్పవత్తి నిరోధసచ్చం. తంపజాననో మగ్గో మగ్గసచ్చన్తి ఇదం చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం అట్ఠారసధాతువసేన అభినివిట్ఠస్స భిక్ఖునో యావ అరహత్తా మత్థకం పాపేత్వా నిగమనం కథితన్తి వేదితబ్బం.

౧౭౯. ఇదాని దుతియచక్కం దస్సేన్తో **అపరాపి చ ధాతుయోతి**ఆదిమాహ. తత్థ **సుఖధాతు దుక్ఖధాతూ**తి కాయప్పసాదవత్థుకాని సుఖదుక్ఖాని సప్పటిపక్ఖవసేన యుగళకతో దస్సితాని. సుఖఞ్హి దుక్ఖస్స పటిపక్ఖో, దుక్ఖం సుఖస్స. యత్తకం సుఖేన ఫరితట్ఠానం తత్తకం దుక్ఖం ఫరతి. యత్తకం దుక్ఖేన ఫరితట్ఠానం తత్తకం సుఖం ఫరతి. **సోమనస్సధాతు దోమనస్సధాతూ**తి ఇదమ్పి తథేవ యుగళకం కతం. సోమనస్సఞ్హి దోమనస్సస్స పటిపక్ఖో, దోమనస్సం సోమనస్సస్స. యత్తకం సోమనస్సేన ఫరితట్ఠానం తత్తకం దోమనస్సం ఫరతి. యత్తకం దోమనస్సేన ఫరితట్ఠానం తత్తకం సోమనస్సం ఫరతి.

ఉపేక్ఖాధాతు అవిజ్జాధాతూతి ఇదం పన ద్వయం సరిక్ఖకవసేన యుగళకం కతం. ఉభయమ్పి హేతం అవిభూతత్తా సరిక్ఖకం హోతి. తత్థ సుఖదుక్ఖధాతుగ్గహణేన తం సమ్పయుత్తా కాయవిఞ్ఞాణధాతు, వత్థుభూతా కాయధాతు, ఆరమ్మణభూతా ఫోట్ఠబ్బధాతు చ గహితావ హోన్తి. సోమనస్సదోమనస్సధాతుగ్గహణేన తం సమ్పయుత్తా మనోవిఞ్ఞాణధాతు గహితా హోతి. అవిజ్జాధాతుగ్గహణేన ధమ్మధాతు గహితా. ఉపేక్ఖాధాతుగ్గహణేన చక్ఖుసోతఘానజివ్హావిఞ్ఞాణధాతుమనోధాతుయో , తాసంయేవ వత్థారమ్మణభూతా చక్ఖుధాతురూపధాతుఆదయో చ గహితాతి ఏవం అట్ఠారసపి ధాతుయో గహితావ హోన్తి. ఇదాని తాసు దసహి ధాతూహి రూపపరిగ్గహోతిఆది సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవమ్పి ఏకస్స భిక్ఖునో యావ అరహత్తా మత్థకం పాపేత్వా నిగమనం కథితం హోతీతి వేదితబ్బం. తత్థ **కతమా సుఖధాతు యం కాయికం సాత**న్తి ఆదీని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ.

౧౮౦. తతియచక్కే **కామోతి** ద్వే కామా – వత్థుకామో చ కిలేసకామో చ. తత్థ కిలేసకామం సన్ధాయ కామపటిసంయుత్తా ధాతు **కామధాతు,** కామవితక్కస్సేతం నామం. వత్థుకామం సన్ధాయ కామోయేవ ధాతు **కామధాతు,** కామావచరధమ్మానమేతం నామం. బ్యాపాదపటిసంయుత్తా ధాతు **బ్యాపాదధాతు,** బ్యాపాదవితక్కస్సేతం నామం. బ్యాపాదోవ ధాతు బ్యాపాదధాతు, దసఆఘాతవత్థుకస్స పటిఘస్సేతం నామం. విహింసా పటిసంయుత్తా ధాతు **విహింసాధాతు,** విహింసావితక్కస్సేతం నామం. విహింసాయేవ ధాతు విహింసాధాతు, పరసత్తవిహేసనస్సేతం నామం. అయం పన హేట్ఠా అనాగతత్తా ఏవం అత్థాదివిభాగతో వేదితబ్బా – విహింసన్తి ఏతాయ సత్తే, విహింసనం వా ఏతం సత్తానన్తి విహింసా. సా విహేఠనలక్ఖణా, కరుణాపటిపక్ఖలక్ఖణా వా; పరసన్తానే ఉబ్బేగజననరసా, సకసన్తానే కరుణావిద్ధంసనరసా వా; దుక్ఖాయతనపచ్చుపట్ఠానా; పటిఘపదట్ఠానాతి వేదితబ్బా. నేక్ఖమ్మం వుచ్చతి లోభా నిక్ఖన్తత్తా అలోభో, నీవరణేహి నిక్ఖన్తత్తా పఠమజ్ఝానం, సబ్బాకుసలేహి నిక్ఖన్తత్తా సబ్బకుసలం. నేక్ఖమ్మపటిసంయుత్తా ధాతు **నేక్ఖమ్మధాతు,** నేక్ఖమ్మవితక్కస్సేతం నామం. నేక్ఖమ్మమేవ ధాతు నేక్ఖమ్మధాతు, సబ్బస్సాపి కుసలస్సేతం నామం. అబ్యాపాదపటిసంయుత్తా ధాతు

అబ్యాపాదధాతు, అబ్యాపాదవితక్కస్సేతం నామం. అబ్యాపాదోవ ధాతు అబ్యాపాదధాతు, మేత్తాయేతం నామం. అవిహింసాపటిసంయుత్తా ధాతు **అవిహింసాధాతు**, అవిహింసా వితక్కస్సేతం నామం. అవిహింసావ ధాతు అవిహింసాధాతు, కరుణాయేతం నామం.

౧౮౨. ఇదాని తమేవత్థం దస్సేతుం **తత్థ కతమా కామధాతూ**తి పదభాజనం ఆరద్ధం. తత్థ **పటిసంయుత్తో**తి సంపయోగవసేన పటిసంయుత్తో. **తక్కో వితక్కో**తిఆదీని వుత్తత్థానేవ. **విహేఠేతీ**తి బాధేతి, దుక్ఖాపేతి. **హేఠనా**తి పాణిప్పహారాదీహి బాధనా, దుక్ఖుప్పాదనా. బలవహేఠనా **విహేఠనా**. హింసన్తి ఏతాయాతి **హింసనా**. బలవహింసనా **విహింసనా**. **రోసనా**తి ఘట్టనా. **విరోసనా**తి బలవఘట్టనా. సబ్బత్థ వా 'వి' ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. ఉపహనన్తి ఏతేనాతి ఉపఘాతో, పరేసం ఉపఘాతో **పరూపఘాతో**.

మేత్తాయన్తి ఏతాయాతి **మేత్తి**. మేత్తాయనాకారో **మేత్తాయనా**. మేత్తాయ అయితస్స మేత్తాసమఙ్గినో భావో **మేత్తాయితత్తం**. బ్యాపాదేన విముత్తస్స చేతసో విముత్తి **చేతోవిముత్తి**. ఏత్థ చ పురిమేహి తీహి ఉపచారప్పత్తాపి అప్పనాపత్తాపి మేత్తా కథితా, పచ్ఛిమేన అప్పనాపత్తావ.

కరుణాయన్తి ఏతాయాతి **కరుణా**. కరుణాయనాకారో **కరుణాయనా**. కరుణాయ అయితస్స కరుణాసమఙ్గినో భావో **కరుణాయితత్తం**. విహింసాయ విముత్తస్స చేతసో విముత్తి **చేతోవిముత్తి**. ఇధాపి పురిమనయేనేవ ఉపచారప్పనాభేదో వేదితబ్బో. ఉభయత్థాపి చ పరియోసానపదే మేత్తాకరుణాతి చేతోవిముత్తివిసేసనత్థం వుత్తం.

ఏత్థ చ కామవితక్కో సత్తేసుపి ఉప్పజ్జతి సఙ్ఖారేసుపి. ఉభయత్థ ఉప్పన్నోపి కమ్మపథభేదోవ. బ్యాపాదో పన సత్తేసు ఉప్పన్నోయేవ కమ్మపథం భిన్దతి, న ఇతరో. విహింసాయపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ దువిధా కథా – సబ్బసఙ్గాహికా చేవ అసమ్భిన్నా చ. కామధాతుగ్గహణేన హి బ్యాపాదవిహింసాధాతుయోపి గహితా. కామధాతుయాయేవ పన నీహరిత్వా నీహరిత్వా ద్వేపి ఏతా దస్సితాతి. అయం తావేత్థ సబ్బసఙ్గాహికకథా . ఠపేత్వా పన బ్యాపాదవిహింసాధాతుయో సేసా సబ్బాపి కామధాతు ఏవాతి. అయం అసమ్భిన్నకథా నామ. నేక్ఖమ్మధాతుగ్గహణేనాపి అబ్యాపాదఅవిహింసాధాతుయో గహితాయేవ. నేక్ఖమ్మధాతుతో పన నీహరిత్వా నీహరిత్వా తదుభయమ్పి దస్సితన్తి అయమేత్థాపి సబ్బసఙ్గాహికకథా. ఠపేత్వా అబ్యాపాదఅవిహింసాధాతుయో అవసేసా నేక్ఖమ్మధాతూతి అయం అసమ్భిన్నకథా నామ.

ఇమాహి చ ఛహి ధాతూహి పరిగ్గహితా హి అట్ఠారస ధాతుయో పరిగ్గహితావ హోన్తి. సబ్బాపి హి తా కామధాతుతోవ నీహరిత్వా నీహరిత్వా లభాపేతబ్బా అట్ఠారస ధాతుయోవ హోన్తీతి తిణ్ణం ఛక్కానం వసేన అట్ఠారస హోన్తి. ఏవం పన అగ్గహేత్వా ఏకేకస్మిం ఛక్కే వుత్తనయేన అట్ఠారస అట్ఠారస కత్వా సబ్బానిపి తాని అట్ఠారసకాని ఏకజ్ఝం అభిసఙ్ఖిపిత్వా అట్ఠారసేవ హోన్తీతి వేదితబ్బా. ఇతి ఇమస్మిం సుత్తన్తభాజనీయే సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే తేభూమికాతి ఏవమేత్థ సమ్మసనచారోవ కథితోతి వేదితబ్బో.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౧౮౩. అభిధమ్మభాజనీయే సరూపేనేవ సబ్బాపి ధాతుయో దస్సేన్తో **అట్ఠారస ధాతుయో – చక్ఖుధాతు రూపధాతూ**తిఆదిమాహ. తత్థ ఉద్దేసవారే తావ –

> అత్థతో లక్ఖణాదితో, కమతావత్వసఙ్ఖతో;
> పచ్చయా అథ దట్ఠబ్బా, వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ ‘**అత్థతో**’తి చక్ఖతీతి **చక్ఖు**. రూపయతీతి **రూపం**. చక్ఖుస్స విఞ్ఞాణం **చక్ఖువిఞ్ఞాణ**న్తి ఏవమాదినా తావ నయేన చక్ఖాదీనం విసేసత్థతో వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో. అవిసేసేన పన విదహతి, ధీయతే, విధానం, విధీయతే ఏతాయ, ఏత్థ వా ధీయతీతి **ధాతు**. లోకియా హి ధాతుయో కారణభావేన వవత్థితా హుత్వా సువణ్ణరజతాదిధాతుయో వియ సువణ్ణరజతాదిం అనేకప్పకారం సంసారదుక్ఖం విదహన్తి ; భారహారేహి చ భారో వియ సత్తేహి ధీయన్తే ధారీయన్తేతి అత్థో. దుక్ఖవిధానమత్తమేవ చేతా అవసవత్తనతో. ఏతాహి చ కరణభూతాహి సంసారదుక్ఖం సత్తేహి అనువిధీయతి; తథావిహితఞ్చేతం ఏతాస్వేవ ధీయతి ఠపీయతీతి అత్థో. ఇతి చక్ఖాదీసు ఏకేకో ధమ్మో యథాసమ్భవం విదహతి ధీయతేతిఆదిఅత్థవసేన ధాతూతి వుచ్చతి.

అపిచ యథా తిత్థియానం అత్తా నామ సభావతో నత్థి, న ఏవమేతా. ఏతా పన అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి ధాతుయో. యథా చ లోకే విచిత్తా హరితాలమనోసిలాదయో సిలావయవా ధాతుయోతి వుచ్చన్తి, ఏవమేతాపి ధాతుయో వియ ధాతుయో. విచిత్తా హేతా ఞాణఞేయ్యావయవాతి. యథా వా సరీరసఙ్ఖాతస్స సముదాయస్స అవయవభూతేసు రససోణితాదీసు అఞ్ఞమఞ్ఞం విసభాగలక్ఖణపరిచ్ఛిన్నేసు ధాతుసమఞ్ఞా, ఏవమేతేసుపి పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స అత్తభావస్స అవయవేసు ధాతుసమఞ్ఞా వేదితబ్బా. అఞ్ఞమఞ్ఞవిసభాగలక్ఖణపరిచ్ఛిన్నా హేతే చక్ఖాదయోతి. అపిచ ధాతూతి నిజ్జీవమత్తస్సేతం అధివచనం. తథా హి భగవా – “ఛ ధాతురో అయం, భిక్ఖు, పురిసో”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౪౩-౩౪౪) జీవసఞ్ఞాసమూహనత్థం ధాతుదేసనం అకాసీతి. తస్మా యథావుత్తేనత్థేన చక్ఖు చ తం ధాతు చాతి చక్ఖుధాతు …పే.… మనోవిఞ్ఞాణఞ్చ తం ధాతు చాతి మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఏవం తావేత్థ అత్థతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**లక్ఖణాదితో**’తి చక్ఖాదీనం లక్ఖణాదితో పేత్థ వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో. తాని చ పన తేసం లక్ఖణాదీని హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

‘**కమతో**’తి ఇధాపి పుబ్బే వుత్తేసు ఉప్పత్తిక్కమాదీసు దేసనాక్కమోవ యుజ్జతి. సో చ పనాయం హేతుఫలానుపుబ్బవవత్థానవసేన వుత్తో. చక్ఖుధాతు రూపధాతూతి ఇదఞ్హి ద్వయం హేతు. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతూతి ఫలం. ఏవం సబ్బత్థ కమతో వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**తావత్వతో**’తి తావభావతో. ఇదం వుత్తం హోతి – తేసు తేసు హి సుత్తాభిధమ్మపదేసేసు ఆభాధాతు, సుభధాతు, ఆకాసానఞ్చాయతనధాతు, విఞ్ఞాణఞ్చాయతనధాతు, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనధాతు , నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనధాతు, సఞ్ఞావేదయితనిరోధధాతు, కామధాతు, బ్యాపాదధాతు, విహింసాధాతు, నేక్ఖమ్మధాతు, అబ్యాపాదధాతు, అవిహింసాధాతు, సుఖధాతు, దుక్ఖధాతు, సోమనస్సధాతు, దోమనస్సధాతు, ఉపేక్ఖాధాతు , అవిజ్జాధాతు, ఆరమ్భధాతు, నిక్కమధాతు, పరక్కమధాతు, హీనధాతు, మజ్ఝిమధాతు, పణీతధాతు, పథవీధాతు, ఆపోధాతు, తేజోధాతు, వాయోధాతు, ఆకాసధాతు, విఞ్ఞాణధాతు, సఙ్ఖతధాతు, అసఙ్ఖతధాతు, అనేకధాతునానాధాతులోకోతి ఏవమాదయో అఞ్ఞాపి ధాతుయో దిస్సన్తి.

ఏవం సతి సబ్బాసం వసేన పరిచ్ఛేదం అకత్వా కస్మా అట్ఠారసాతి అయమేవ పరిచ్ఛేదో కతోతి చే? సభావతో విజ్జమానానం సబ్బధాతూనం తదన్తోగధత్తా. రూపధాతుయేవ హి ఆభాధాతు. సుభధాతు పన రూపాదిప్పటిబద్ధా. కస్మా? సుభనిమిత్తత్తా. సుభనిమిత్తఞ్హి సుభధాతు. తఞ్చ రూపాదివినిముత్తం న విజ్జతి, కుసలవిపాకారమ్మణా వా రూపాదయో ఏవ సుభధాతూతి రూపాదిమత్తమేవేసా. ఆకాసానఞ్చాయతనధాతుఆదీసు చిత్తం మనోవిఞ్ఞాణధాతు. సేసా ధమ్మా ధమ్మధాతు. సఞ్ఞావేదయితనిరోధధాతు పన సభావతో నత్థి; ధాతుద్వయనిరోధమత్తమేవ హి సా. కామధాతు ధమ్మధాతుమత్తం వా హోతి, యథాహ "తత్థ కతమా కామధాతు? కామపటిసంయుత్తో తక్కో ...పే.... మిచ్ఛాసఙ్కప్పో"తి; అట్ఠారసపి ధాతుయో వా, యథాహ "హేట్ఠతో అవీచినిరయం పరియన్తం కత్వా ఉపరితో పరనిమ్మితవసవత్తిదేవే అన్తోకరిత్వా యం ఏతస్మిం అన్తరే ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా ఖన్ధధాతుఆయతనా, రూపా, వేదనా, సఞ్ఞా, సఙ్ఖారా, విఞ్ఞాణం – అయం వుచ్చతి కామధాతూ"తి. నేక్ఖమ్మధాతు ధమ్మధాతు ఏవ; "సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా నేక్ఖమ్మధాతూ"తి వా వచనతో మనోవిఞ్ఞాణధాతుపి హోతియేవ. బ్యాపాదవిహింసాఅబ్యాపాదఅవిహింసాసుఖదుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సుపేక్ఖాఅవిజ్జాఆరమ్భనిక్కమపరక్కమధాతుయో ధమ్మధాతుయేవ.

హీనమజ్ఝిమపణీతధాతుయో అట్ఠారసధాతుమత్తమేవ. హీనా హి చక్ఖాదయో హీనధాతు. మజ్ఝిమపణీతా చక్ఖాదయో మజ్ఝిమా చేవ పణీతా చ ధాతూ. నిప్పరియాయేన పన అకుసలా ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో హీనధాతు. లోకియా కుసలాబ్యాకతా ఉభోపి చక్ఖుధాతుఆదయో చ మజ్ఝిమధాతు. లోకుత్తరా పన ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో పణీతధాతు. పథవీతేజోవాయోధాతుయో ఫోట్ఠబ్బధాతుయేవ. ఆపోధాతు ఆకాసధాతు చ ధమ్మధాతుయేవ. విఞ్ఞాణధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసత్తవిఞ్ఞాణధాతుసఙ్ఖేపోయేవ. సత్తరస ధాతుయో ధమ్మధాతుఏకదేసో చ సఙ్ఖతధాతు. అసఙ్ఖతధాతు పన ధమ్మధాతుఏకదేసోవ. అనేకధాతునానాధాతులోకో పన అట్ఠారసధాతుప్పభేదమత్తమేవాతి. ఇతి సభావతో విజ్జమానానం సబ్బధాతూనం తదన్తోగధత్తా అట్ఠారసేవ వుత్తాతి.

అపిచ విజాననసభావే విఞ్ఞాణే జీవసఞ్ఞీనం జీవసఞ్ఞాసమూహనత్థమ్పి అట్ఠారసేవ వుత్తా . సన్తి హి సత్తా విజాననసభావే విఞ్ఞాణే జీవసఞ్ఞినో. తేసం చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణమనోవిఞ్ఞాణధాతుభేదేన తస్సా అనేకత్తం, చక్ఖురూపాదిపచ్చయాయత్తవుత్తితాయ అనిచ్చతఞ్చ పకాసేత్వా దీఘరత్తానుసయితం జీవసఞ్ఞం సమూహనితుకామేన భగవతా అట్ఠారస ధాతుయో పకాసితా. కిఞ్చ భియ్యో? తథా వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన; యే చ ఇమాయ నాతిసఙ్ఖేపవిత్థారాయ దేసనాయ వేనేయ్యా సత్తా, తదజ్ఝాసయవసేన చ అట్ఠారసేవ పకాసితా.

సఙ్ఖేపవిత్థారనయేన తథా తథా హి,
ధమ్మం పకాసయతి ఏస యథా యథాస్స;
సద్ధమ్మతేజవిహతం విలయం ఖణేన,
వేనేయ్యసత్తహదయేసు తమో పయాతీతి.

ఏవమేత్థ 'తావత్వతో' వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**సఙ్ఖతో**’తి చక్ఖుధాతు తావ జాతితో ఏకో ధమ్మోత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి చక్ఖుపసాదవసేన. తథా సోతఘానజివ్హాకాయరూపసద్దగన్ధరసధాతుయో సోతపసాదాదివసేన. ఫోట్ఠబ్బధాతు పన పథవీతేజోవాయోవసేన తయో ధమ్మాతి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు కుసలాకుసలవిపాకవసేన ద్వే ధమ్మాతి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణధాతుయో. మనోధాతు పన పఞ్చద్వారావజ్జనకుసలాకుసలవిపాకసమ్పటిచ్ఛనవసేన తయో ధమ్మాతి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. ధమ్మధాతు తిణ్ణం అరూపక్ఖన్ధానం, సోళసన్నం సుఖుమరూపానం, అసఙ్ఖతాయ చ ధాతుయా వసేన వీసతిధమ్మాతి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. మనోవిఞ్ఞాణధాతు సేసకుసలాకుసలాబ్యాకతవిఞ్ఞాణవసేన ఛసత్తతిధమ్మాతి సఙ్ఖం గచ్ఛతీతి ఏవమేత్థ ‘సఙ్ఖతో’ వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**పచ్చయా**’తి చక్ఖుధాతుఆదీనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదీసు పచ్చయతో వేదితబ్బో వినిచ్ఛయో. సో పనేతేసం పచ్చయభావో నిద్దేసవారే ఆవి భవిస్సతి.

‘**దట్ఠబ్బా**’తి దట్ఠబ్బతోపేత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి అత్థో. సబ్బా ఏవ హి సఙ్ఖతా ధాతుయో పుబ్బన్తాపరన్తవివిత్తతో, ధువసుభసుఖత్తభావసుఞ్ఞతో, పచ్చయాయత్తవుత్తితో చ దట్ఠబ్బా. విసేసతో పనేత్థ భేరితలం వియ చక్ఖుధాతు దట్ఠబ్బా, దణ్డో వియ రూపధాతు, సద్దో వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు . తథా ఆదాసతలం వియ చక్ఖుధాతు, ముఖం వియ రూపధాతు, ముఖనిమిత్తం వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. అథ వా ఉచ్ఛుతిలాని వియ చక్ఖుధాతు, యన్తచక్కయట్ఠి వియ రూపధాతు, ఉచ్ఛురసతేలాని వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. తథా అధరారణీ వియ చక్ఖుధాతు, ఉత్తరారణీ వియ రూపధాతు, అగ్గి వియ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. ఏస నయో సోతధాతుఆదీసుపి.

మనోధాతు పన యథాసమ్భవతో చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదీనం పురేచరానుచరా వియ దట్ఠబ్బా. ధమ్మధాతుయా వేదనాక్ఖన్ధో సల్లమివ సూలమివ చ దట్ఠబ్బో ; సఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధా వేదనాసల్లసూలయోగా ఆతురా వియ; పుథుజ్జనానం వా సఞ్ఞా ఆసాదుక్ఖజననతో రిత్తముట్ఠి వియ, అయథాభుచ్చనిమిత్తగ్గాహకతో వనమిగో వియ; సఙ్ఖారా పటిసన్ధియం పక్ఖిపనతో అఙ్గారకాసుయం ఖిపనకపురిసో వియ, జాతిదుక్ఖానుబన్ధనతో రాజపురిసానుబన్ధచోరా వియ, సబ్బానత్థావహస్స ఖన్ధసన్తానస్స హేతుతో విసరుక్ఖబీజాని వియ; రూపం నానావిధూపద్దవనిమిత్తతో ఖురచక్కం వియ దట్ఠబ్బం.

అసఙ్ఖతా పన ధాతు అమతతో సన్తతో ఖేమతో చ దట్ఠబ్బా. కస్మా? సబ్బానత్థపటిపక్ఖభూతత్తా. మనోవిఞ్ఞాణధాతు గహితారమ్మణం ముఞ్చిత్వాపి అఞ్ఞం గహేత్వావ పవతనతో వనమక్కటో వియ, దుద్దమనతో అస్సఖళుఙ్కో వియ, యత్థకామనిపాతితో వేహాసం ఖిత్తదణ్డో వియ, లోభదోసాదినానప్పకారకిలేసయోగతో రఙ్గనటో వియ దట్ఠబ్బోతి.

౧౮౪. నిద్దేసవారే **చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చా**తి ఇదఞ్చ ద్వయం పటిచ్చ అఞ్ఞఞ్చ కిరియామనోధాతుఞ్చేవ సమ్పయుత్తఖన్ధత్తయఞ్చాతి అత్థో. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా హి చక్ఖు నిస్సయపచ్చయో హోతి, రూపం ఆరమ్మణపచ్చయో, కిరియమనోధాతు విగతపచ్చయో, తయో అరూపక్ఖన్ధా సహజాతపచ్చయో. తస్మా ఏసా చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు ఇమే చత్తారో పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి నామ. **సోతఞ్చ పటిచ్చా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

నిరుద్ధసమనన్తరాతి నిరుద్ధాయ సమనన్తరా. **తజ్జా మనోధాతూ**తి తస్మిం ఆరమ్మణే జాతా కుసలాకుసలవిపాకతో దువిధా మనోధాతు సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చా. **సబ్బధమ్మేసు వా పన పఠమసమన్నాహారో**తి ఏతేసు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు

సబ్బధమ్మేసు ఉప్పజ్జమానేసు పఠమసమన్నాహారో; చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదీనం వా ఆరమ్మణసఙ్ఖాతేసు సబ్బధమ్మేసు పఠమసమన్నాహారోతి అయమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఏతేన పఞ్చద్వారావజ్జనకిచ్చా కిరియమనోధాతు గహితాతి వేదితబ్బా.

మనోధాతుయాపి ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధసమనన్తరాతి ఏత్థ **పి**-కారో సమ్పిణ్డనత్థో. తస్మా మనోధాతుయాపి మనోవిఞ్ఞాణధాతుయాపీతి అయమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. తేన యా చ విపాకమనోధాతుయా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధాయ సమనన్తరా ఉప్పజ్జతి సన్తీరణకిచ్చా విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు, యా చ తస్సా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధాయ సమనన్తరా ఉప్పజ్జతి వోట్ఠబ్బనకిచ్చా కిరియమనోవిఞ్ఞాణధాతు, యా చ తస్సా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధాయ సమనన్తరా ఉప్పజ్జతి జవనకిచ్చా మనోవిఞ్ఞాణధాతు – తా సబ్బాపి కథితా హోతీతి వేదితబ్బా. **మనఞ్చ పటిచ్చాతి** భవఙ్గమనం. **ధమ్మే చాతి** చతుభూమికధమ్మారమ్మణం. **ఉప్పజ్జతి మనోవిఞ్ఞాణన్తి** సహావజ్జనకం జవనం నిబ్బత్తతి.

ఇమస్మిం పన ఠానే హత్థే గహితపఞ్హం నామ గణ్హింసు. మహాధమ్మరక్ఖితత్థేరో కిర నామ దీఘభాణకాభయత్థేరం హత్థే గహేత్వా ఆహ – ‘పటిచ్చాతి నామ ఆగతట్ఠానే ఆవజ్జనం విసుం న కాతబ్బం, భవఙ్గనిస్సితకమేవ కాతబ్బ’న్తి. తస్మా ఇధ **మనోతి** సహావజ్జనకం భవఙ్గం. **మనోవిఞ్ఞాణన్తి** జవనమనోవిఞ్ఞాణం. ఇమస్మిం పన అభిధమ్మభాజనీయే సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చతుభూమికా లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితాతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౧౮౩. పఞ్హాపుచ్ఛకే అట్ఠారసన్నం ధాతూనం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేనేవ కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన **ఛ ధాతుయో పరిత్తారమ్మణాతి** ఇదం పన పఞ్చన్నం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం మనోధాతుయా చ ఏకన్తేన పఞ్చసు రూపారమ్మణాదీసు పవత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. **ద్వే ధాతుయోతి** వుత్తానం పన ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం మనాయతనధమ్మాయతనేసు వుత్తనయేనేవ పరిత్తారమ్మణాదితా వేదితబ్బా. ఇతి ఇమస్మిమ్పి పఞ్హాపుచ్ఛకే సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చతుభూమికా లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితా. ఏవమయం ధాతువిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దేసితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ధాతువిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సచ్చవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౧౮౯. ఇదాని తదనన్తరే సచ్చవిభఙ్గే **చత్తారీ**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **అరియసచ్చానీ**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. **దుక్ఖం అరియసచ్చ**న్తిఆదిమ్హి పన ఉద్దేసవారే –

విభాగతో నిబ్బచన-లక్ఖణాదిప్పభేదతో;
అత్థత్థుద్ధారతో చేవ, అనూనాధికతో తథా.

కమతో అరియసచ్చేసు, యం ఞాణం తస్స కిచ్చతో;
అన్తోగధానం పభేదో, ఉపమాతో చతుక్కతో.

సుఞ్ఞతేకవిధాదీహి, సభాగవిసభాగతో;
వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో, విఞ్ఞునా సాసనక్కమే.

తత్థ **'విభాగతో'**తి దుక్ఖాదీనఞ్హి చత్తారో చత్తారో అత్థా విభత్తా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా, యే దుక్ఖాదీని అభిసమేన్తేహి అభిసమేతబ్బా. యథాహ, "దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో, సఙ్ఖతట్ఠో, సన్తాపట్ఠో, విపరిణామట్ఠో – ఇమే చత్తారో దుక్ఖస్స దుక్ఖట్ఠా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా. సముదయస్స ఆయూహనట్ఠో, నిదానట్ఠో, సంయోగట్ఠో, పలిబోధట్ఠో…పే.… నిరోధస్స నిస్సరణట్ఠో, వివేకట్ఠో, అసఙ్ఖతట్ఠో, అమతట్ఠో…పే.… మగ్గస్స నియ్యానట్ఠో, హేతుట్ఠో, దస్సనట్ఠో, ఆధిపతేయ్యట్ఠో – ఇమే చత్తారో మగ్గస్స మగ్గట్ఠా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా"తి (పటి॰ మ॰ ౨.౮). తథా "దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో, సఙ్ఖతట్ఠో, సన్తాపట్ఠో, విపరినామట్ఠో, అభిసమయట్ఠో"తి (పటి॰ మ॰ ౨.౧౧) ఏవమాది. ఇతి ఏవం విభత్తానం చతున్నం చతున్నం అత్థానం వసేన దుక్ఖాదీని వేదితబ్బానీతి. అయం తావేత్థ విభాగతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

'నిబ్బచనలక్ఖణాదిప్పభేదతో'తి ఏత్థ పన 'నిబ్బచనతో' తావ ఇధ **'దు'**ఇతి అయం సద్దో కుచ్ఛితే దిస్సతి; కుచ్ఛితఞ్హి పుత్తం దుపుత్తోతి వదన్తి. **'ఖం'**సద్దో పన తుచ్ఛే; తుచ్ఛఞ్హి ఆకాసం **ఖ**న్తి వుచ్చతి. ఇదఞ్చ పఠమసచ్చం కుచ్ఛితం అనేకఉపద్దవాధిట్ఠానతో, తుచ్ఛం బాలజనపరికప్పితధువసుభసుఖత్తభావవిరహితతో. తస్మా కుచ్ఛితత్తా తుచ్ఛత్తా చ **దుక్ఖ**న్తి వుచ్చతి. **'సం'**ఇతి చ అయం సద్దో "సమాగమో సమేత"న్తిఆదీసు (విభ॰ ౧౯౯; దీ॰ ని॰ ౨.౩౯౬) సంయోగం దీపేతి; **'ఉ'**ఇతి అయం సద్దో "ఉప్పన్నం ఉదిత"న్తిఆదీసు (పారా॰ ౧౭౨; చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౪౧) ఉప్పత్తిం. **'అయ'**సద్దో పన కారణం దీపేతి. ఇదఞ్చాపి దుతియసచ్చం అవసేసపచ్చయసమాయోగే సతి దుక్ఖస్సుప్పత్తికారణం. ఇతి దుక్ఖస్స సంయోగే ఉప్పత్తికారణత్తా **దుక్ఖసముదయ**న్తి వుచ్చతి.

తతియసచ్చం పన యస్మా 'ని'సద్దో అభావం **'రోధ'**సద్దో చ చారకం దీపేతి, తస్మా అభావో ఏత్థ సంసారచారకసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖరోధస్స సబ్బగతిసుఞ్ఞత్తా, సమధిగతే వా తస్మిం సంసారచారకసఙ్ఖాతస్స దుక్ఖరోధస్స అభావో హోతి తప్పటిపక్ఖత్తాతిపి **దుక్ఖనిరోధ**న్తి వుచ్చతి, దుక్ఖస్స వా అనుప్పాదనిరోధపచ్చయత్తా దుక్ఖనిరోధన్తి. చతుత్థసచ్చం పన యస్మా ఏతం

దుక్ఖనిరోధం గచ్ఛతి ఆరమ్మణవసేన తదభిముఖీభూతత్తా, పటిపదా చ హోతి దుక్ఖనిరోధప్పత్తియా, తస్మా దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదాతి వుచ్చతి.

యస్మా పనేతాని బుద్ధాదయో అరియా పటివిజ్ఝన్తి, తస్మా **అరియసచ్చానీ**తి వుచ్చన్తి. యథాహ – ‘‘చతారిమాని, భిక్ఖవే, అరియసచ్చాని (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౭). కతమాని…పే॰… ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారి అరియసచ్చాని. అరియా ఇమాని పటివిజ్ఝన్తి, తస్మా **అరియసచ్చానీ**తి వుచ్చన్తీ’’తి. అపిచ అరియస్స సచ్చానీతిపి అరియసచ్చాని. యథాహ – ‘‘సదేవకే, భిక్ఖవే, లోకే…పే॰… సదేవమనుస్సాయ తథాగతో అరియో, తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీ’’తి. అథ వా ఏతేసం అభిసమ్బుద్ధత్తా అరియభావసిద్ధితోపి అరియసచ్చాని. యథాహ – ‘‘ఇమేసం ఖో, భిక్ఖవే, చతున్నం అరియసచ్చానం యథాభూతం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో ‘అరియో’తి వుచ్చతీ’’తి. అపిచ ఖో పన అరియాని సచ్చానీతిపి అరియసచ్చాని; అరియానీతి తథాని అవితథాని అవిసంవాదకానీతి అత్థో. యథాహ – ‘‘ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారి అరియసచ్చాని తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని, తస్మా అరియసచ్చానీతి వుచ్చన్తీ’’తి. ఏవమేత్థ నిబ్బచనతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

కథం ‘**లక్ఖణాదిప్పభేదతో**’? ఏత్థ హి బాధనలక్ఖణం దుక్ఖసచ్చం, సన్తాపనరసం, పవత్తిపచ్చుపట్ఠానం. పభవలక్ఖణం సముదయసచ్చం, అనుపచ్ఛేదకరణరసం, పలిబోధపచ్చుపట్ఠానం. సన్తిలక్ఖణం నిరోధసచ్చం, అచ్చుతిరసం, అనిమిత్తపచ్చుపట్ఠానం . నియ్యానలక్ఖణం మగ్గసచ్చం, కిలేసప్పహానకరణరసం, వుట్ఠానపచ్చుపట్ఠానం. అపిచ పవత్తిపవత్తకనివత్తినివత్తకలక్ఖణాని పటిపాటియా. తథా సఙ్ఖతతణ్హాఅసఙ్ఖతదస్సనలక్ఖణాని చాతి ఏవమేత్థ ‘లక్ఖణాదిప్పభేదతో’ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘**అత్థత్థుద్ధారతో చేవా**’తి ఏత్థ పన **అత్థతో** తావ కో సచ్చట్ఠోతి చే? యో పఞ్ఞాచక్ఖునా ఉపపరిక్ఖమానానం మాయావ విపరీతకో, మరీచీవ విసంవాదకో, తిత్థియానం అత్తావ అనుపలబ్భసభావో చ న హోతి; అథ ఖో బాధనపభవసన్తినియ్యానప్పకారేన తచ్ఛావిపరీతభూతభావేన అరియఞాణస్స గోచరో హోతియేవ; ఏస అగ్గిలక్ఖణం వియ, లోకపకతి వియ చ తచ్ఛావిపరీతభూతభావో సచ్చట్ఠోతి వేదితబ్బో. యథాహ – ‘‘ఇదం దుక్ఖన్తి ఖో, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత’’న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో. అపిచ –

నాబాధకం యతో దుక్ఖం, దుక్ఖా అఞ్ఞం న బాధకం;
బాధకత్తనియామేన, తతో సచ్చమిదం మతం.

తం వినా నాఞ్ఞతో దుక్ఖం, న హోతి న చ తం తతో;
దుక్ఖహేతునియామేన, ఇతి సచ్చం విసత్తికా.

నాఞ్ఞా నిబ్బానతో సన్తి, సన్తం న చ న తం యతో;
సన్తభావనియామేన, తతో సచ్చమిదం మతం.

మగ్గా అఞ్ఞం న నియ్యానం, అనియ్యానో న చాపి సో;
తచ్ఛనియ్యానభావత్తా, ఇతి సో సచ్చసమ్మతో.

ఇతి తచ్ఛావిపల్లాస-భూతభావం చతూసుపి;

దుక్ఖాదీస్వవిసేసేన, సచ్చట్ఠం ఆహు పణ్డితాతి.

ఏవం 'అత్థతో' వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

కథం **'అత్థుద్ధారతో'**? ఇధాయం 'సచ్చ'సద్దో అనేకేసు అత్థేసు దిస్సతి, సేయ్యథిదం – "సచ్చం భణే, న కుజ్ఝేయ్యా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౨౨౪) వాచాసచ్చే. "సచ్చే ఠితా సమణబ్రాహ్మణా చా"తిఆదీసు (జా॰ ౨.౨౧.౪౩౩) విరతిసచ్చే. "కస్మా ను సచ్చాని వదన్తి నానా, పవాదియాసే కుసలావదానా"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౮౯౧) దిట్ఠిసచ్చే. "ఏకఞ్హి సచ్చం న దుతియమత్థీ"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౮౯౦) పరమత్థసచ్చే నిబ్బానే చేవ మగ్గే చ. "చతున్నం అరియసచ్చానం కతి కుసలా"తిఆదీసు (విభ॰ ౨౧౬) అరియసచ్చే. స్వాయమిధాపి అరియసచ్చే వత్తతీతి ఏవమేత్థ 'అత్థుద్ధారతో'పి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

'అనూనాధికతో'తి కస్మా పన చత్తారేవ అరియసచ్చాని వుత్తాని, అనూనాని అనధికానీతి చే? అఞ్ఞస్సాసమ్భవతో, అఞ్ఞతరస్స చ అనపనేయ్యభావతో; న హి ఏతేహి అఞ్ఞం అధికం వా ఏతేసం వా ఏకమ్పి అపనేతబ్బం సమ్భోతి. యథాహ – "ఇధ, భిక్ఖవే, ఆగచ్ఛేయ్య సమణో వా బ్రాహ్మణో వా 'నేతం దుక్ఖం అరియసచ్చం, అఞ్ఞం దుక్ఖం అరియసచ్చం యం సమణేన గోతమేన దేసితం. అహమేతం దుక్ఖం అరియసచ్చం ఠపేత్వా అఞ్ఞం దుక్ఖం అరియసచ్చం పఞ్ఞపేస్సామీ'తి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తిఆది. యథా చాహ – "యో హి కోచి, భిక్ఖవే, సమణో వా బ్రాహ్మణో వా ఏవం వదేయ్య 'నేతం దుక్ఖం పఠమం అరియసచ్చం, యం సమణేన గోతమేన దేసితం. అహమేతం దుక్ఖం పఠమం అరియసచ్చం పచ్చక్ఖాయ అఞ్ఞం దుక్ఖం పఠమం అరియసచ్చం పఞ్ఞపేస్సామీ'తి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౬).

అపిచ పవత్తిమాచిక్ఖన్తో భగవా సహేతుకం ఆచిక్ఖి, నివత్తిఞ్చ సఉపాయం. ఇతి పవత్తినివత్తితదుభయహేతూనం ఏతప్పరమతో చత్తారేవ వుత్తాని. తథా పరిఞ్ఞేయ్య పహాతబ్బ సచ్ఛికాతబ్బ భావేతబ్బానం, తణ్హావత్థుతణ్హాతణ్హానిరోధతణ్హానిరోధుపాయానం, ఆలయాలయరామతాఆలయసముగ్ఘాతఆలయసముగ్ఘాతూపాయానఞ్చ వసేనాపి చత్తారేవ వుత్తానీతి. ఏవమేత్థ 'అనూనాధికతో' వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

'కమతో'తి అయమ్పి దేసనాక్కమోవ. ఏత్థ చ ఓళారికత్తా సబ్బసత్తసాధారణత్తా చ సువిఞ్ఞేయ్యన్తి దుక్ఖసచ్చం పఠమం వుత్తం, తస్సేవ హేతుదస్సనత్థం తదనన్తరం సముదయసచ్చం, హేతునిరోధా ఫలనిరోధోతి ఞాపనత్థం తతో నిరోధసచ్చం, తదధిగముపాయదస్సనత్థం అన్తే మగ్గసచ్చం. భవసుఖస్సాదగధితానం వా సత్తానం సంవేగజననత్థం పఠమం దుక్ఖమాహ. తం నేవ అకతం ఆగచ్ఛతి, న ఇస్సరనిమ్మానాదితో హోతి, ఇతో పన హోతీతి ఞాపనత్థం తదనన్తరం సముదయం. తతో సహేతుకేన దుక్ఖేన అభిభూతత్తా సంవిగ్గమానసానం దుక్ఖనిస్సరణగవేసీనం నిస్సరణదస్సనేన అస్సాసజననత్థం నిరోధం. తతో నిరోధాధిగమత్థం నిరోధసమ్పాపకం మగ్గన్తి ఏవమేత్థ 'కమతో' వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

'అరియసచ్చేసు యం ఞాణం తస్స కిచ్చతో'తి సచ్చఞాణకిచ్చతోపి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి అత్థో. దువిధఞ్హి సచ్చఞాణం – అనుబోధఞాణఞ్చ పటివేధఞాణఞ్చ. తత్థ అనుబోధఞాణం లోకియం అనుస్సవాదివసేన నిరోధే మగ్గే చ పవత్తతి. పటివేధఞాణం లోకుత్తరం నిరోధారమ్మణం కత్వా కిచ్చతో చత్తారిపి సచ్చాని పటివిజ్ఝతి. యథాహ – "యో, భిక్ఖవే,

దుక్ఖం పస్సతి దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతి, దుక్ఖనిరోధమ్పి పస్సతి, దుక్ఖనిరోధగామినిం పటిపదమ్పి పస్సతీ”తి (సం. ని. ౫.౧౧౦౦) సబ్బం వత్తబ్బం. యం పనేతం లోకియం, తత్థ దుక్ఖఞాణం పరియుట్ఠానాభిభవనవసేన పవత్తమానం సక్కాయదిట్ఠిం నివత్తేతి, సముదయఞాణం ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం, నిరోధఞాణం సస్సతదిట్ఠిం, మగ్గఞాణం అకిరియదిట్ఠిం; దుక్ఖఞాణం వా ధువసుభసుఖత్తభావరహితేసు ఖన్ధేసు ధువసుభసుఖత్తభావసఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ఫలే విప్పటిపత్తిం, సముదయఞాణం ఇస్సరప్పధానకాలసభావాదీహి లోకో పవత్తతీతి అకారణే కారణాభిమానప్పవత్తం హేతుమ్హి విప్పటిపత్తిం, నిరోధఞాణం అరూపలోకలోకథూపికాదీసు అపవగ్గగ్గాహభూతం నిరోధే విప్పటిపత్తిం, మగ్గఞాణం కామసుఖల్లికఅత్తకిలమథానుయోగప్పభేదే అవిసుద్ధిమగ్గే విసుద్ధిమగ్గగ్గాహవసేన పవత్తం ఉపాయే విప్పటిపత్తిం నివత్తేతి. తేనేతం వుచ్చతి –

లోకే లోకప్పభవే, లోకత్థగమే సివే చ తదుపాయే;
సమ్ముయ్హతి తావ నరో, న విజానాతి యావ సచ్చానీతి.

ఏవమేత్థ ‘ఞాణకిచ్చతో’పి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘అన్తోగధానం పభేదా’తి దుక్ఖసచ్చస్మిఞ్హి, ఠపేత్వా తణ్హఞ్చేవ అనాసవధమ్మే చ, సేసా సబ్బధమ్మా అన్తోగధా; సముదయసచ్చే ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని; నిరోధసచ్చం అసమ్మిస్సం; మగ్గసచ్చే సమ్మాదిట్ఠిముఖేన వీమంసిద్ధిపాదపఞ్ఞిన్ద్రియపఞ్ఞాబలధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాని. సమ్మాసఙ్కప్పాపదేసేన తయో నేక్ఖమ్మవితక్కాదయో, సమ్మావాచాపదేసేన చత్తారి వచీసుచరితాని, సమ్మాకమ్మన్తాపదేసేన తీణి కాయసుచరితాని, సమ్మాఆజీవముఖేన అప్పిచ్ఛతా సన్తుట్ఠితా చ, సబ్బేసంయేవ వా ఏతేసం సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవానం అరియకన్తసీలత్తా సీలస్స చ సద్ధాహత్థేన పటిగ్గహేతబ్బత్తా తేసం అత్థితాయ చ అత్థిభావతో సద్ధిన్ద్రియసద్ధాబలఛన్దిద్ధిపాదా, సమ్మావాయామాపదేసేన చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవీరియిన్ద్రియవీరియబలవీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గాని, సమ్మాసతిఅపదేసేన చతుబ్బిధసతిపట్ఠానసతిన్ద్రియసతిబలసతిసమ్బోజ్ఝఙ్గాని, సమ్మాసమాధిఅపదేసేన సవితక్కసవిచారాదయో తయో తయో సమాధీ, చిత్తసమాధిసమాధిన్ద్రియసమాధిబలపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గాని అన్తోగధానీతి. ఏవమేత్థ ‘అన్తోగధానం పభేదా’పి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘ఉపమాతో’తి భారో వియ హి దుక్ఖసచ్చం దట్ఠబ్బం, భారాదానమివ సముదయసచ్చం, భారనిక్ఖేపనమివ నిరోధసచ్చం, భారనిక్ఖేపనూపాయో వియ మగ్గసచ్చం; రోగో వియ చ దుక్ఖసచ్చం, రోగనిదానమివ సముదయసచ్చం, రోగవూపసమో వియ నిరోధసచ్చం, భేసజ్జమివ మగ్గసచ్చం; దుబ్భిక్ఖమివ వా దుక్ఖసచ్చం, దుబ్బుట్ఠి వియ సముదయసచ్చం, సుభిక్ఖమివ నిరోధసచ్చం , సువుట్ఠి వియ మగ్గసచ్చం. అపిచ వేరీవేరమూలవేరసముగ్ఘాతవేరసముగ్ఘాతుపాయేహి, విసరుక్ఖరుక్ఖమూలమూలుపచ్ఛేదతదుపచ్ఛేదుపాయేహి, భయభయమూలనిబ్భయతదధిగముపాయేహి, ఓరిమతీరమహోఘపారిమతీరతంసమ్పాపకవాయామేహి చ యోజేత్వాపేతాని ఉపమాతో వేదితబ్బానీతి. ఏవమేత్థ ‘ఉపమాతో’ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘చతుక్కతో’తి అత్థి చేత్థ దుక్ఖం న అరియసచ్చం, అత్థి అరియసచ్చం న దుక్ఖం, అత్థి దుక్ఖఞ్చేవ అరియసచ్చఞ్చ, అత్థి నేవ దుక్ఖం న అరియసచ్చం. ఏస నయో సముదయాదీసు. తత్థ మగ్గసమ్పయుత్తా ధమ్మా సామఞ్ఞఫలాని చ

“యదనిచ్చం తం దుక్ఖ”న్తి (సం. ని. ౩.౧౫) వచనతో సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ దుక్ఖం న అరియసచ్చం. నిరోధో అరియసచ్చం న దుక్ఖం. ఇతరం పన అరియసచ్చద్వయం సియా దుక్ఖం అనిచ్చతో, న పన యస్స పరిఞ్ఞాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్థేన. సబ్బాకారేన పన ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం దుక్ఖఞ్చేవ అరియసచ్చఞ్చ అఞ్ఞత్ర తణ్హాయ. మగ్గసమ్పయుత్తా ధమ్మా సామఞ్ఞఫలాని చ యస్స పరిఞ్ఞత్థం భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి తథత్థేన నేవ దుక్ఖం న అరియసచ్చం. ఏవం సముదయాదీసుపి యథాయోగం యోజేత్వా ‘చతుక్కతో’పేత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘**సుఞ్ఞతేకవిధాదీహి**’తి ఏత్థ సుఞ్ఞతో తావ పరమత్థేన హి సబ్బానేవ సచ్చాని వేదకకారకనిబ్బుతగమకాభావతో సుఞ్ఞానీతి వేదితబ్బాని. తేనేతం వుచ్చతి –

దుక్ఖమేవ హి న కోచి దుక్ఖితో, కారకో న కిరియావ విజ్జతి;
అత్థి నిబ్బుతి న నిబ్బుతో పుమా, మగ్గమత్థి గమకో న విజ్జతీతి.

అథ వా –

ధువసుభసుఖత్తసుఞ్ఞం, పురిమద్వయమత్తసుఞ్ఞమమతపదం;
ధువసుఖఅత్తవిరహితో, మగ్గో ఇతి సుఞ్ఞతో తేసు.

నిరోధసుఞ్ఞాని వా తీణి, నిరోధో చ సేసత్తయసుఞ్ఞో. ఫలసుఞ్ఞో వా ఏత్థ హేతు సముదయే దుక్ఖస్సాభావతో మగ్గే చ నిరోధస్స, న ఫలేన సగబ్భో పకతివాదీనం పకతి వియ. హేతుసుఞ్ఞఞ్చ ఫలం దుక్ఖసముదయానం నిరోధమగ్గానఞ్చ అసమవాయా, న హేతుసమవేతం హేతుఫలం హేతుఫలసమవాయవాదీనం ద్విఅణుకాదీని వియ. తేనేతం వుచ్చతి –

తయమిధ నిరోధసుఞ్ఞం, తయేన తేనాపి నిబ్బుతి సుఞ్ఞా;
సుఞ్ఞో ఫలేన హేతు, ఫలమ్పి తం హేతునా సుఞ్ఞన్తి.

ఏవం తావ ‘సుఞ్ఞతో’ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘**ఏకవిధాదీహి**’తి సబ్బమేవ చేత్థ దుక్ఖం ఏకవిధం పవత్తిభావతో, దువిధం నామరూపతో, తివిధం కామరూపారూపూపపత్తిభవభేదతో, చతుబ్బిధం చతుఆహారభేదతో, పఞ్చవిధం పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధభేదతో. సముదయోపి ఏకవిధో పవత్తకభావతో, దువిధో దిట్ఠిసమ్పయుత్తాసమ్పయుత్తతో, తివిధో కామభవవిభవతణ్హాభేదతో, చతుబ్బిధో చతుమగ్గప్పహేయ్యతో, పఞ్చవిధో రూపాభినన్దనాదిభేదతో, ఛబ్బిధో ఛతణ్హాకాయభేదతో. నిరోధోపి ఏకవిధో అసఙ్ఖతధాతుభావతో, పరియాయేన పన దువిధో సఉపాదిసేసఅనుపాదిసేసతో, తివిధో భవత్తయవూపసమతో, చతుబ్బిధో చతుమగ్గాధిగమనీయతో, పఞ్చవిధో పఞ్చాభినన్దనవూపసమతో, ఛబ్బిధో ఛతణ్హాకాయక్ఖయభేదతో. మగ్గోపి ఏకవిధో భావేతబ్బతో, దువిధో సమథవిపస్సనాభేదతో దస్సనభావనాభేదతో వా , తివిధో ఖన్ధత్తయభేదతో. అయఞ్హి సప్పదేసత్తా నగరం వియ రజ్జేన నిప్పదేసేహి తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితో. యథాహ –

“న ఖో, ఆవుసో విసాఖ, అరియేన అట్ఠఙ్గికేన మగ్గేన తయో ఖన్ధా సఙ్గహితా. తీహి చ ఖో, ఆవుసో విసాఖ, ఖన్ధేహి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో సఙ్గహితో. యా చావుసో విసాఖ, సమ్మావాచా, యో చ సమ్మాకమ్మన్తో, యో చ

సమ్మాఆజీవో – ఇమే ధమ్మా సీలక్ఖన్ధే సఙ్గహితా; యో చ సమ్మావాయామో, యా చ సమ్మాసతి, యో చ సమ్మాసమాధి – ఇమే ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితా; యా చ సమ్మాదిట్ఠి, యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో – ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨).

ఏత్థ హి సమ్మావాచాదయో తయో సీలమేవ. తస్మా తే సజాతితో సీలక్ఖన్ధేన సఙ్గహితా. కిఞ్చాపి హి పాళియం సీలక్ఖన్ధేతి భుమ్మేన నిద్దేసో కతో, అత్థో పన కరణవసేనేవ వేదితబ్బో. సమ్మావాయామాదీసు పన తీసు సమాధి అత్తనో ధమ్మతాయ ఆరమ్మణే ఏకగ్గభావేన అప్పేతుం న సక్కోతి, వీరియే పన పగ్గహకిచ్చం సాధేన్తే సతియా చ అపిలాపనకిచ్చం సాధేన్తియా లద్ధూపకారో హుత్వా సక్కోతి.

తత్రాయం ఉపమా – యథా హి నక్ఖత్తం కీళిస్సామాతి ఉయ్యానం పవిట్ఠేసు తీసు సహాయేసు ఏకో సుపుప్ఫితం చమ్పకరుక్ఖం దిస్వా హత్థం ఉక్ఖిపిత్వాపి గహేతుం న సక్కుణేయ్య. అథస్స దుతియో ఓనమిత్వా పిట్ఠిం దదేయ్య. సో తస్స పిట్ఠియం ఠత్వాపి కమ్పమానో గహేతుం న సక్కుణేయ్య. అథస్స ఇతరో అంసకూటం ఉపనామేయ్య. సో ఏకస్స పిట్ఠియం ఠత్వా ఏకస్స అంసకూటం ఓలుబ్భ యథారుచి పుప్ఫాని ఓచినిత్వా పిళన్ధిత్వా నక్ఖత్తం కీళేయ్య. ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

ఏకతో ఉయ్యానం పవిట్ఠా తయో సహాయా వియ హి ఏకతో జాతా సమ్మావాయామాదయో తయో ధమ్మా, సుపుప్ఫితచమ్పకరుక్ఖో వియ ఆరమ్మణం, హత్థం ఉక్ఖిపిత్వాపి గహేతుం అసక్కోన్తో వియ అత్తనో ధమ్మతాయ ఆరమ్మణే ఏకగ్గభావేన అప్పేతుం అసక్కోన్తో సమాధి, పిట్ఠిం దత్వా ఓనతసహాయో వియ వాయామో, అంసకూటం దత్వా ఠితసహాయో వియ సతి. యథా తేసు ఏకస్స పిట్ఠియం ఠత్వా ఏకస్స అంసకూటం ఓలుబ్భ ఇతరో యథారుచి పుప్ఫం గహేతుం సక్కోతి, ఏవమేవ వీరియే పగ్గహకిచ్చం సాధేన్తే సతియా చ అపిలాపనకిచ్చం సాధేన్తియా లద్ధూపకారో సమాధి సక్కోతి ఆరమ్మణే ఏకగ్గభావేన అప్పేతుం. తస్మా సమాధియేవేత్థ సజాతితో సమాధిక్ఖన్ధేన సఙ్గహితో. వాయామసతియో పన కిరియతో సఙ్గహితా హోన్తి.

సమ్మాదిట్ఠిసమ్మాసఙ్కప్పేసుపి పఞ్ఞా అత్తనో ధమ్మతాయ ‘అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా’తి ఆరమ్మణం నిచ్ఛేతుం న సక్కోతి, వితక్కే పన ఆకోటేత్వా ఆకోటేత్వా దేన్తే సక్కోతి. కథం? యథా హి హేరఞ్ఞికో కహాపణం హత్థే ఠపేత్వా సబ్బభాగేసు ఓలోకేతుకామో సమానోపి న చక్ఖుతలేనేవ పరివత్తేతుం సక్కోతి, అఙ్గులిపబ్బేహి పన పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా ఇతో చితో చ ఓలోకేతుం సక్కోతి; ఏవమేవ న పఞ్ఞా అత్తనో ధమ్మతాయ అనిచ్చాదివసేన ఆరమ్మణం నిచ్ఛేతుం సక్కోతి, అభినిరోపనలక్ఖణేన పన ఆహననపరియాహననరసేన వితక్కేన ఆకోటేన్తేన వియ పరివత్తేన్తేన వియ చ ఆదాయ ఆదాయ దిన్నమేవ నిచ్ఛేతుం సక్కోతి. తస్మా ఇధాపి సమ్మాదిట్ఠియేవ సజాతితో పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన సఙ్గహితా, సమ్మాసఙ్కప్పో పన కిరియతో సఙ్గహితో హోతి. ఇతి ఇమేహి తీహి ఖన్ధేహి మగ్గో సఙ్గహం గచ్ఛతి. తేన వుత్తం – ‘‘తివిధో ఖన్ధత్తయభేదతో’’తి. చతుబ్బిధో సోతాపత్తిమగ్గాదివసేన.

అపిచ సబ్బానేవ సచ్చాని ఏకవిధాని అవితథత్తా అభిఞ్ఞేయ్యత్తా వా, దువిధాని లోకియలోకుత్తరతో సఙ్ఖతాసఙ్ఖతతో చ, తివిధాని దస్సనభావనాహి పహాతబ్బతో అప్పహాతబ్బతో నేవపహాతబ్బనాపహాతబ్బతో చ, చతుబ్బిధాని పరిఞ్ఞేయ్యాదిభేదతోతి. ఏవమేత్థ ‘ఏకవిధాదీహి’ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

‘**సభాగవిసభాగతో**’తి సబ్బానేవ చ సచ్చాని అఞ్ఞమఞ్ఞం సభాగాని అవితథతో అత్తసుఞ్ఞతో దుక్కరపటివేధతో చ. యథాహ –

> “తం కిం మఞ్ఞసి, ఆనన్ద, కతమం ను ఖో దుక్కరతరం వా దురభిసమ్భవతరం వా – యో దూరతోవ సుఖుమేన తాలచ్ఛిగ్గళేన అసనం అతిపాతేయ్య పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖం అవిరాధితం, యో వా సత్తధా భిన్నస్స వాలస్స కోటియా కోటిం పటివిజ్ఝేయ్యా”తి? “ఏతదేవ, భన్తే, దుక్కరతరఞ్చేవ దురభిసమ్భవతరఞ్చ – యో సత్తధా భిన్నస్స వాలస్స కోటియా కోటిం పటివిజ్ఝేయ్యా”తి. “తతో ఖో తే, ఆనన్ద, దుప్పటివిజ్ఝతరం పటివిజ్ఝన్తి యే ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం పటివిజ్ఝన్తి…పే.… అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదాతి యథాభూతం పటివిజ్ఝన్తీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౧౫).

విసభాగాని సలక్ఖణవవత్థానతో. పురిమాని చ ద్వే సభాగాని దురవగాహత్థేన గమ్భీరత్తా లోకియత్తా సాసవత్తా చ, విసభాగాని ఫలహేతుభేదతో పరిఞ్ఞేయ్యప్పహాతబ్బతో చ. పచ్ఛిమానిపి ద్వే సభాగాని గమ్భీరత్థేన దురవగాహత్తా లోకుత్తరత్తా అనాసవత్తా చ, విసభాగాని విసయవిసయీభేదతో సచ్ఛికాతబ్బభావేతబ్బతో చ. పఠమతతియాని చాపి సభాగాని ఫలాపదేసతో, విసభాగాని సఙ్ఖతాసఙ్ఖతతో. దుతియచతుత్థాని చాపి సభాగాని హేతుఅపదేసతో, విసభాగాని ఏకన్తకుసలాకుసలతో. పఠమచతుత్థాని చాపి సభాగాని సఙ్ఖతతో, విసభాగాని లోకియలోకుత్తరతో. దుతియతతియాని చాపి సభాగాని నేవసేక్ఖానాసేక్ఖభావతో, విసభాగాని సారమ్మణానారమ్మణతో.

> ఇతి ఏవం పకారేహి, నయేహి చ విచక్ఖణో;
> విజఞ్ఞా అరియసచ్చానం, సభాగవిసభాగతన్తి.

సుత్తన్తభాజనీయఉద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. దుక్ఖసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

జాతినిద్దేసో

౧౯౦. ఇదాని సఙ్ఖేపతో ఉద్దిట్ఠాని దుక్ఖాదీని విభజిత్వా దస్సేతుం అయం **తత్థ కతమం దుక్ఖం అరియసచ్చం జాతిపి దుక్ఖా**తి నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ జాతి వేదితబ్బా, జాతియా దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో; జరా, మరణం, సోకో , పరిదేవో, దుక్ఖం, దోమనస్సం, ఉపాయాసో, అప్పియసమ్పయోగో, పియవిప్పయోగో వేదితబ్బో; అప్పియసమ్పయోగస్స పియవిప్పయోగస్స దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో; ఇచ్ఛా వేదితబ్బా, ఇచ్ఛాయ దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో; ఖన్ధా వేదితబ్బా, ఖన్ధానం దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో.

తత్థ దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స కథనత్థాయ అయం మాతికా – ఇదఞ్హి దుక్ఖం నామ అనేకం నానప్పకారం, సేయ్యథిదం – దుక్ఖదుక్ఖం, విపరిణామదుక్ఖం, సఙ్ఖారదుక్ఖం, పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం, అప్పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం, పరియాయదుక్ఖం, నిప్పరియాయదుక్ఖన్తి.

తత్థ కాయికచేతసికా దుక్ఖవేదనా సభావతో చ నామతో చ దుక్ఖత్తా '**దుక్ఖదుక్ఖం**' నామ. సుఖవేదనా విపరిణామేన దుక్ఖుప్పత్తిహేతుతో '**విపరిణామదుక్ఖం**' నామ. ఉపేక్ఖావేదనా చేవ అవసేసా చ తేభూమకా సఙ్ఖారా ఉదయబ్బయపీళితత్తా '**సఙ్ఖారదుక్ఖం**' నామ. తథా పీళనం పన మగ్గఫలానమ్పి అత్థి. తస్మా ఏతే ధమ్మా దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నత్తేన సఙ్ఖారదుక్ఖం నామాతి వేదితబ్బా. కణ్ణసూలదన్తసూలరాగజపరిళాహదోసజపరిళాహాది కాయికచేతసికో ఆబాధో పుచ్ఛిత్వా జానితబ్బతో ఉపక్కమస్స చ అపాకటభావతో '**పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం**' నామ, అపాకటదుక్ఖన్తిపి వుచ్చతి. ద్వత్తింసకమ్మకారణాదిసముట్ఠానో ఆబాధో అపుచ్ఛిత్వావ జానితబ్బతో ఉపక్కమస్స చ పాకటభావతో '**అప్పటిచ్ఛన్నదుక్ఖం**' నామ, పాకటదుక్ఖన్తిపి వుచ్చతి. ఠపేత్వా దుక్ఖదుక్ఖం సేసం దుక్ఖసచ్చవిభఙ్గే ఆగతం జాతిఆది సబ్బమ్పి తస్స తస్స దుక్ఖస్స వత్థుభావతో '**పరియాయదుక్ఖం**' నామ. దుక్ఖదుక్ఖం '**నిప్పరియాయదుక్ఖం**' నామ.

తత్థ పరియాయదుక్ఖం నిప్పరియాయదుక్ఖన్తి ఇమస్మిం పదద్వయే ఠత్వా దుక్ఖం అరియసచ్చం కథేతబ్బం. అరియసచ్చఞ్చ నామేతం పాళియం సఙ్ఖేపతోపి ఆగచ్ఛతి విత్థారతోపి. సఙ్ఖేపతో ఆగతట్ఠానే సఙ్ఖేపేనపి విత్థారేనపి కథేతుం వట్టతి . విత్థారతో ఆగతట్ఠానే పన విత్థారేనేవ కథేతుం వట్టతి, న సఙ్ఖేపేన. తం ఇదం ఇమస్మిం ఠానే విత్థారేన ఆగతన్తి విత్థారేనేవ కథేతబ్బం. తస్మా యం తం నిద్దేసవారే "తత్థ కతమం దుక్ఖం అరియసచ్చం? జాతిపి దుక్ఖా"తిఆదీని పదాని గహేత్వా "జాతి వేదితబ్బా, జాతియా దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో"తిఆది వుత్తం. తత్థ జాతిఆదీని తావ "తత్థ కతమా జాతి? యా తేసం తేసం సత్తానం తమ్హి తమ్హి సత్తనికాయే జాతి సఞ్జాతీ"తి ఇమస్స పన పదభాజనీయస్స వసేన వేదితబ్బాని.

౧౯౧. తత్రాయం అత్థవణ్ణనా – **తేసం తేసం సత్తానన్తి** అయం సఙ్ఖేపతో అనేకేసం సత్తానం సాధారణనిద్దేసో. యా దేవదత్తస్స జాతి, యా సోమదత్తస్స జాతీతి ఏవఞ్హి దివసమ్పి కథియమానే నేవ సత్తా పరియాదానం గచ్ఛన్తి, న సబ్బం అపరత్థదీపనం సిజ్ఝతి. ఇమేహి పన ద్వీహి పదేహి న కోచి సత్తో అపరియాదిన్నో హోతి, న కిఞ్చి అపరత్థదీపనం న సిజ్ఝతి. తేన వుత్తం – "యా తేసం తేసం సత్తాన"న్తి. **తమ్హి తమ్హీతి** అయం జాతిగతివసేన అనేకేసం సత్తనికాయానం సాధారణనిద్దేసో. **సత్తనికాయే**తి సత్తానం నికాయే, సత్తఘటాయం సత్తసమూహేతి అత్థో.

జాతీతి అయం జాతిసద్దో అనేకత్థో. తథా హేస "ఏకమ్పి జాతిం, ద్వేపి జాతియో"తి (పారా. ౧౨; మ. ని. ౨.౨౫౭) ఏత్థ భవే ఆగతో. "అత్థి విసాఖే , నిగణ్ఠా నామ సమణజాతికా"తి (అ. ని. ౩.౭౧) ఏత్థ నికాయే. "తిరియా నామ తిణజాతి నాభియా ఉగ్గన్త్వా నభం ఆహచ్చ ఠితా అహోసీ"తి (అ. ని. ౫.౧౯౬) ఏత్థ పఞ్ఞత్తియం. "జాతి ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితా"తి (ధాతు. ౭౧) ఏత్థ సఙ్ఖతలక్ఖణే. "యం, భిక్ఖవే, మాతుకుచ్ఛిమ్హి పఠమం చిత్తం ఉప్పన్నం, పఠమం విఞ్ఞాణం పాతుభూతం, తదుపాదాయ సావస్స జాతీ"తి (మహావ. ౧౨౪) ఏత్థ పటిసన్ధియం. "సమ్పతిజాతో, ఆనన్ద, బోధిసత్తో"తి (మ. ని. ౩.౨౦౭) ఏత్థ పసూతియం. "అనుపక్కుట్ఠో జాతివాదేనా"తి (దీ. ని. ౧.౩౩౧) ఏత్థ కులే. "యతోహం, భగిని, అరియాయ జాతియా జాతో"తి (మ. ని. ౨.౩౫౧) ఏత్థ అరియసీలే. ఇధ పనాయం సవికారేసు పఠమాభినిబ్బత్తక్ఖన్ధేసు వత్తతి. తస్మా జాయమానకవసేన జాతీతి ఇదమేత్థ సభావపచ్చత్తం. సఞ్జాయనవసేన **సఞ్జాతీ**తి ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. ఓక్కమనవసేన **ఓక్కన్తి**. జాయనట్ఠేన వా **జాతి**, సా అపరిపుణ్ణాయతనవసేన యుత్తా. సఞ్జాయనట్ఠేన **సఞ్జాతి**, సా పరిపుణ్ణాయతనవసేన యుత్తా. ఓక్కమనట్ఠేన **ఓక్కన్తి**, సా అణ్డజజలాబుజవసేన యుత్తా. తే హి అణ్డకోసఞ్చ వత్థికోసఞ్చ ఓక్కమన్తి, ఓక్కమన్తాపి పవిసన్తా వియ పటిసన్ధిం గణ్హన్తి. అభినిబ్బత్తనట్ఠేన **అభినిబ్బత్తి**. సా సంసేదజఓపపాతికవసేన యుత్తా. తే హి పాకటా ఏవ హుత్వా నిబ్బత్తన్తి. అయం తావ సమ్ముతికథా.

ఇదాని పరమత్థకథా హోతి. ఖన్ధా ఏవ హి పరమత్థతో పాతుభవన్తి, న సత్తా. తత్థ చ **ఖన్ధానన్తి** ఏకవోకారభవే ఏకస్స, చతువోకారభవే చతున్నం, పఞ్చవోకారభవే పఞ్చన్నం గహణం వేదితబ్బం. **పాతుభావోతి** ఉప్పత్తి. **ఆయతనానన్తి** ఏత్థ తత్ర తత్ర ఉప్పజ్జమానాయతనవసేన సఙ్గహో వేదితబ్బో. **పటిలాభోతి** సన్తతియం పాతుభావోయేవ; పాతుభవన్తానేవ హి తాని పటిలద్ధాని నామ హోన్తి. **అయం వుచ్చతి జాతీతి** అయం జాతి నామ కథియతి. సా పనేసా తత్థ తత్థ భవే పఠమాభినిబ్బత్తిలక్ఖణా, నీయ్యాతనరసా, అతీతభవతో ఇధ ఉమ్ముజ్జనపచ్చుపట్ఠానా, ఫలవసేన దుక్ఖవిచిత్తతాపచ్చుపట్ఠానా వా.

ఇదాని '**జాతియా దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో**'తి అయఞ్హి జాతి సయం న దుక్ఖా, దుక్ఖుప్పత్తియా పన వత్థుభావేన దుక్ఖాతి వుత్తా. కతరదుక్ఖస్స పనాయం వత్థూతి? యం తం బాలపణ్డితసుత్తాదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౮ ఆదయో) భగవతాపి ఉపమావసేన పకాసితం ఆపాయికందుక్ఖం, యఞ్చ సుగతియం మనుస్సలోకే గబ్భోక్కన్తిమూలకాదిభేదం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, తస్స సబ్బస్సాపి ఏసా వత్థు. తత్రిదం గబ్భోక్కన్తిమూలకాదిభేదం దుక్ఖం – అయఞ్హి సత్తో మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తమానో న ఉప్పలపదుమపుణ్డరీకాదీసు నిబ్బత్తతి. అథ ఖో హేట్ఠా ఆమాసయస్స ఉపరి పక్కాసయస్స ఉదరపటలపిట్ఠికణ్డకానం వేమజ్ఝే పరమసమ్బాధే తిబ్బన్ధకారే నానాకుణపగన్ధపరిభావితే అసుచిపరమదుగ్గన్ధపవనవిచరితే అధిమత్తజేగుచ్ఛే కుచ్ఛిప్పదేసే పూతిమచ్ఛపూతికుమ్మాసచన్దనికాదీసు కిమి వియ నిబ్బత్తతి. సో తత్థ నిబ్బత్తో దస మాసే మాతుకుచ్ఛిసమ్భవేన ఉస్మనా పుటపాకం వియ పచ్చమానో పిట్ఠపిణ్డి వియ సేదియమానో సమిఞ్జనపసారణాదిరహితో అధిమత్తం దుక్ఖం పచ్చనుభోతీతి. ఇదం తావ '**గబ్భోక్కన్తిమూలకం**' దుక్ఖం.

యం పన సో మాతు సహసా ఉపక్ఖలనగమననిసీదనఉట్ఠానపరివత్తనాదీసు సురాధుత్తహత్థగతో ఏళకో వియ అహిగుణ్ఠికహత్థగతో సప్పపోతకో వియ చ ఆకడ్ఢనపరికడ్ఢనఓధుననినిద్ధుననాదినా ఉపక్కమేన అధిమత్తం దుక్ఖమనుభవతి, యఞ్చ మాతు సీతుదకపానకాలే సీతనరకూపపన్నో వియ, ఉణ్హయాగుభత్తాదిఅజ్ఝోహరణకాలే అఙ్గారవుట్ఠిసమ్పరికిణ్ణో వియ, లోణమ్బిలాదిఅజ్ఝోహరణకాలే ఖారాపటిచ్ఛకాదికమ్మకారణప్పత్తో వియ తిబ్బం దుక్ఖమనుభోతి – ఇదం '**గబ్భపరిహరణమూలకం**' దుక్ఖం.

యం పనస్స మూళ్హగబ్భాయ మాతుయా మిత్తామచ్చసుహజ్జాదీహిపి అదస్సనారహే దుక్ఖుప్పత్తిట్ఠానే ఛేదనఫాలనాదీహి దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి – ఇదం '**గబ్భవిపత్తిమూలకం**' దుక్ఖం. యం విజాయమానాయ మాతుయా కమ్మజేహి వాతేహి పరివత్తేత్వా నరకపపాతం వియ అతిభయానకం యోనిమగ్గం పటిపాతియమానస్స పరమసమ్బాధేన యోనిముఖేన తాళచ్ఛిగ్గళేన వియ నిక్కడ్ఢియమానస్స మహానాగస్స నరకసత్తస్స వియ చ సఙ్ఘాటపబ్బతేహి విచుణ్ణియమానస్స దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి – ఇదం '**విజాయనమూలకం**' దుక్ఖం. యం పన జాతస్స తరుణవణసదిసస్స సుకుమారసరీరస్స హత్థగ్గహణన్హాపనధోవనచోళపరిమజ్జనాదికాలే సూచిముఖఖురధారవిజ్ఝనఫాలనసదిసం దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి – ఇదం మాతుకుచ్ఛితో '**బహి నిక్ఖమనమూలకం**' దుక్ఖం. యం తతో పరం పవత్తియం అత్తనావ అత్తానం వధన్తస్స, అచేలకవతాదివసేన ఆతాపనపరితాపనానుయోగమనుయుత్తస్స, కోధవసేన అభుఞ్జన్తస్స, ఉబ్బన్ధన్తస్స చ దుక్ఖం హోతి – ఇదం '**అత్తూపక్కమమూలకం**' దుక్ఖం.

యం పన పరతో వధబన్ధనాదీని అనుభవన్తస్స దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి – ఇదం '**పరూపక్కమమూలకం**' దుక్ఖన్తి. ఇతి ఇమస్స సబ్బస్సాపి దుక్ఖస్స అయం జాతి వత్థుమేవ హోతీతి. తేనేతం వుచ్చతి –

జాయేథ నో చే నరకేసు సత్తో,
తత్థగ్గిదాహాదికమప్పసయ్హం;
లభేథ దుక్ఖం ను కుహిం పతిట్ఠం,
ఇచ్చాహ దుక్ఖాతి మునీధ జాతి.

దుక్ఖం తిరచ్ఛేసు కసాపతోద-
దణ్డాభిఘాతాదిభవం అనేకం;
యం తం కథం తత్థ భవేయ్య జాతిం,
వినా తహిం జాతి తతోపి దుక్ఖా.

పేతేసు దుక్ఖం పన ఖుప్పిపాసా-
వాతాతపాదిప్పభవం విచిత్తం;
యస్మా అజాతస్స న తత్థ అత్థి,
తస్మాపి దుక్ఖం ముని జాతిమాహ.

తిబ్బన్ధకారే చ అసయ్హసీతే,
లోకన్తరే యం అసురేసు దుక్ఖం;
న తం భవే తత్థ న చస్స జాతి,
యతో అయం జాతి తతోపి దుక్ఖా.

యఞ్చాపి గూథనరకే వియ మాతుగబ్భే,
సత్తో వసం చిరమతో బహి నిక్ఖమనఞ్చ;
పప్పోతి దుక్ఖమతిఘోరమిదమ్పి నత్థి,
జాతిం వినా ఇతిపి జాతిరయఞ్హి దుక్ఖా.

కిం భాసితేన బహునా నను యం కుహిఞ్చి,
అత్థీధ కిఞ్చిదపి దుక్ఖమిదం కదాచి;
నేవత్థి జాతివిరహే యదతో మహేసీ,
దుక్ఖాతి సబ్బపఠమం ఇమమాహ జాతిన్తి.

జరానిద్దేసో

౧౯౨. **జరానిద్దేసే జరాతి** సభావపచ్చత్తం. **జీరణతాతి** ఆకారనిద్దేసో. **ఖణ్డిచ్చన్తిఆదయో** తయో కాలాతిక్కమే కిచ్చనిద్దేసా. పచ్ఛిమా ద్వే పకతినిద్దేసా. అయఞ్హి జరాతి ఇమినా పదేన సభావతో దీపితా, తేనస్సా ఇదం సభావపచ్చత్తం. జీరణతాతి ఇమినా ఆకారతో , తేనస్సాయం ఆకారనిద్దేసో. ఖణ్డిచ్చన్తి ఇమినా కాలాతిక్కమే దన్తనఖానం ఖణ్డితభావకరణకిచ్చతో. **పాలిచ్చన్తి** ఇమినా కేసలోమానం పలితభావకరణకిచ్చతో. **వలిత్తచతాతి** ఇమినా మంసం

మిలాపేత్వా తచే వలిత్తభావకరణకిచ్చతో దీపితా. తేనస్సా ఇమే ఖణ్డిచ్చన్తి ఆదయో తయో కాలాతిక్కమే కిచ్చనిద్దేసా. తేహి ఇమేసం వికారానం దస్సనవసేన పాకటీభూతాతి పాకటజరా దస్సితా. యథేవ హి ఉదకస్స వా వాతస్స వా అగ్గినో వా తిణరుక్ఖాదీనం సంసగ్గపలిభగ్గతాయ వా ఝామతాయ వా గతమగ్గో పాకటో హోతి, న చ సో గతమగ్గో తానేవ ఉదకాదీని, ఏవమేవ జరాయ దన్తాదీసు ఖణ్డిచ్చాదివసేన గతమగ్గో పాకటో, చక్ఖుం ఉమ్మీలేత్వాపి గయ్హతి. న చ ఖణ్డిచ్చాదీనేవ జరా; న హి జరా చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా హోతి.

ఆయునో సంహాని ఇన్ద్రియానం పరిపాకోతి ఇమేహి పన పదేహి కాలాతిక్కమేయేవ అభిబ్యత్తాయ ఆయుక్ఖయచక్ఖాదిఇన్ద్రియపరిపాకసఙ్ఖాతాయ పకతియా దీపితా. తేనస్సిమే పచ్ఛిమా ద్వే పకతినిద్దేసాతి వేదితబ్బా. తత్థ యస్మా జరం పత్తస్స ఆయు హాయతి తస్మా జరా "ఆయునో సంహానీ"తి ఫలూపచారేన వుత్తా. యస్మా దహరకాలే సుప్పసన్నాని సుఖుమమ్పి అత్తనో విసయం సుఖేనేవ గణ్హనసమత్థాని చక్ఖాదీని ఇన్ద్రియాని జరం పత్తస్స పరిపక్కాని ఆలులితాని అవిసదాని ఓళారికమ్పి అత్తనో విసయం గహేతుం అసమత్థాని హోన్తి, తస్మా "ఇన్ద్రియానం పరిపాకో"తి ఫలూపచారేనేవ వుత్తా.

సా పనేసా ఏవం నిద్దిట్ఠా సబ్బాపి జరా పాకటా పటిచ్ఛన్నాతి దువిధా హోతి. తత్థ దన్తాదీసు ఖణ్డాదిభావదస్సనతో రూపధమ్మేసు జరా **'పాకటజరా'** నామ. అరూపధమ్మేసు పన జరా తాదిసస్స వికారస్స అదస్సనతో **'పటిచ్ఛన్నజరా'** నామ. తత్థ య్వాయం ఖణ్డాదిభావో దిస్సతి, సో తాదిసానం దన్తాదీనం సువిఞ్ఞేయ్యత్తా వణ్ణోయేవ. తం చక్ఖునా దిస్వా మనోద్వారేన చిన్తేత్వా "ఇమే దన్తా జరాయ పహటా"తి జరం జానాతి, ఉదకట్ఠానే బద్ధాని గోసిఙ్గాదీని ఓలోకేత్వా హేట్ఠా ఉదకస్స అత్థిభావం జాననం వియ. పున అవీచి సవీచీతి ఏవమ్పి అయం జరా దువిధా హోతి. తత్థ మణికనకరజతపవాళచన్దసూరియాదీనం మన్దదసకాదీసు పాణీనం వియ చ పుప్ఫఫలపల్లవాదీసు అపాణీనం వియ చ అన్తరన్తరా వణ్ణవిసేసాదీనం దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్తా జరా **'అవీచిజరా'** నామ, నిరన్తరజరాతి అత్థో. తతో అఞ్ఞేసు పన యథావుత్తేసు అన్తరన్తరా వణ్ణవిసేసాదీనం సువిఞ్ఞేయ్యత్తా జరా **'సవీచిజరా'** నామ.

తత్థ సవీచిజరా ఉపాదిన్నానుపాదిన్నకవసేన ఏవం దీపేతబ్బా – దహరకుమారకానఞ్హి పఠమమేవ ఖీరదన్తా నామ ఉట్ఠహన్తి, న తే థిరా. తేసు పన పతితేసు పున దన్తా ఉట్ఠహన్తి. తే పఠమమేవ సేతా హోన్తి, జరావాతేన పన పహటకాలే కాళకా హోన్తి. కేసా పన పఠమమేవ తమ్బాపి హోన్తి కాళకాపి సేతాపి. ఛవి పన సలోహితికా హోతి. వడ్ఢన్తానం వడ్ఢన్తానం ఓదాతానం ఓదాతభావో, కాళకానం కాళకభావో పఞ్ఞాయతి, జరావాతేన పన పహటకాలే వళిం గణ్హాతి. సబ్బమ్పి సస్సం వపితకాలే సేతం హోతి, పచ్ఛా నీలం, జరావాతేన పన పహటకాలే పణ్డుకం హోతి. అమ్బఙ్కురేనాపి దీపేతుం వట్టతి ఏవ. **అయం వుచ్చతి జరా**తి అయం జరా నామ కథియతి. సా పనేసా ఖన్ధపరిపాకలక్ఖణా, మరణూపనయనరసా, యోబ్బనవినాసపచ్చుపట్ఠానా.

'జరాయ దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో'తి ఏత్థ పన అయమ్పి సయం న దుక్ఖా, దుక్ఖస్స పన వత్థుభావేన దుక్ఖాతి వుత్తా. కతరస్స దుక్ఖస్స? కాయదుక్ఖస్స చేవ దోమనస్సదుక్ఖస్స చ. జిణ్ణస్స హి అత్తభావో జరసకటం వియ దుబ్బలో హోతి, ఠాతుం వా గన్తుం వా నిసీదితుం వా వాయమన్తస్స బలవం కాయదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి; పుత్తదారే యథాపురే అసల్లక్ఖేన్తే దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇతి ఇమేసం ద్విన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావేన దుక్ఖాతి వేదితబ్బా. అపిచ –

అఞ్ఞానం సిథిలభావా, ఇన్ద్రియానం వికారతో;
యోబ్బనస్స వినాసేన, బలస్స ఉపఘాతతో.

విప్పవాసా సతాదీనం, పుత్తదారేహి అత్తనో;
అపసాదనీయతో చేవ, భీయ్యో బాలత్తపత్తియా.

పప్పోతి దుక్ఖం యం మచ్చో, కాయికం మానసం తథా;
సబ్బమేతం జరాహేతు, యస్మా తస్మా జరా దుఖాతి.

మరణనిద్దేసో

౧౯౩. **మరణ**నిద్దేసే చవనకవసేన **చుతి;** ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధాయ చుతియా సామఞ్ఞవచనమేతం. **చవనతా**తి భావవచనేన లక్ఖణనిదస్సనం. **భేదో**తి చుతిఖన్ధానం భఙ్గుప్పత్తిపరిదీపనం . **అన్తరధాన**న్తి ఘటస్స వియ భిన్నస్స భిన్నానం చుతిఖన్ధానం యేన కేనచి పరియాయేన ఠానాభావపరిదీపనం. **మచ్చు మరణ**న్తి మచ్చుసఙ్ఖాతం మరణం. కాలో నామ అన్తకో, తస్స కిరియా **కాలకిరియా**. ఏత్తావతా సమ్ముతియా మరణం దీపితం హోతి.

ఇదాని పరమత్థేన దీపేతుం **ఖన్ధానం భేదో**తిఆదిమాహ. పరమత్థేన హి ఖన్ధాయేవ భిజ్జన్తి, న సత్తో నామ కోచి మరతి. ఖన్ధేసు పన భిజ్జమానేసు సత్తో మరతి భిన్నేసు మతోతి వోహారో హోతి. ఏత్థ చ చతుపఞ్చవోకారవసేన ఖన్ధానం భేదో, ఏకవోకారవసేన కళేవరస్స నిక్ఖేపో; చతువోకారవసేన వా ఖన్ధానం భేదో, సేసద్వయవసేన కళేవరస్స నిక్ఖేపో వేదితబ్బో. కస్మా? భవద్వయేపి రూపకాయసఙ్ఖాతస్స కళేవరస్స సమ్భవతో. యస్మా వా చాతుమహారాజికాదీసు ఖన్ధా భిజ్జన్తేవ, న కిఞ్చి నిక్ఖిపతి, తస్మా తేసం వసేన ఖన్ధానం భేదో. మనుస్సాదీసు కళేవరస్స నిక్ఖేపో. ఏత్థ చ కళేవరస్స నిక్ఖేపకరణతో మరణం "కళేవరస్స నిక్ఖేపో"తి వుత్తం.

జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదోతి ఇమినా ఇన్ద్రియబద్ధస్సేవ మరణం నామ హోతి, అనిన్ద్రియబద్ధస్స మరణం నామ నత్థీతి దస్సేతి. 'సస్సం మతం, రుక్ఖో మతో'తి ఇదం పన వోహారమత్తమేవ. అత్థతో పన ఏవరూపాని వచనాని సస్సాదీనం ఖయవయభావమేవ దీపేన్తి. **ఇదం వుచ్చతి మరణ**న్తి ఇదం సబ్బమ్పి మరణం నామ కథియతి.

అపిచేత్థ ఖణికమరణం, సమ్ముతిమరణం, సముచ్ఛేదమరణన్తి అయమ్పి భేదో వేదితబ్బో. తత్థ '**ఖణికమరణం**' నామ పవత్తే రూపారూపధమ్మానం భేదో. 'తిస్సో మతో, ఫుస్సో మతో'తి ఇదం '**సమ్ముతిమరణం**' నామ. ఖీణాసవస్స అప్పటిసన్ధికా కాలకిరియా '**సముచ్ఛేదమరణం**' నామ. ఇమస్మిం పనత్థే సమ్ముతిమరణం అధిప్పేతం. జాతిక్ఖయమరణం, ఉపక్కమమరణం, సరసమరణం, ఆయుక్ఖయమరణం, పుఞ్ఞక్ఖయమరణన్తిపి తస్సేవ నామం. తయిదం చుతిలక్ఖణం, వియోగరసం, విప్పవాసపచ్చుపట్ఠానం.

'**మరణస్స దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో**'తి ఏత్థ పన ఇదమ్పి సయం న దుక్ఖం, దుక్ఖస్స పన వత్థుభావేన దుక్ఖన్తి వుత్తం. మరణన్తికాపి హి సారీరికా వేదనా, పటివాతే గహితా ఆదిత్తతిణుక్కా వియ, సరీరం నిదహన్తి. నరకనిమిత్తాదీనం ఉపట్ఠానకాలే బలవదోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇతి ఇమేసం ద్విన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావేన దుక్ఖన్తి వేదితబ్బం. అపి చ –

పాపస్స పాపకమ్మాది, నిమిత్తమనుపస్సతో;
భద్దస్సాపసహన్తస్స, వియోగం పియవత్థుకం.

మీయమానస్స యం దుక్ఖం, మానసం అవిసేసతో;
సబ్బేసఞ్చాపి యం సన్ధి-బన్ధనచ్ఛేదనాదికం.

వితుజ్జమానమమ్మానం, హోతి దుక్ఖం సరీరజం;
అసయ్హమప్పటికారం, దుక్ఖస్సేతస్సిదం యతో;
మరణం వత్థు తేనేతం, దుక్ఖమిచ్చేవ భాసితన్తి.

అపిచ ఇమాని జాతిజరామరణాని నామ ఇమేసం సత్తానం వధకపచ్చామిత్తా వియ ఓతారం గవేసన్తాని విచరన్తి. యథా హి పురిసస్స తీసు పచ్చామిత్తేసు ఓతారాపేక్ఖేసు విచరన్తేసు ఏకో వదేయ్య – “అహం అసుకఅరఞ్ఞస్స నామ వణ్ణం కథేత్వా ఏతం ఆదాయ తత్థ గమిస్సామి, ఏత్థ మయ్హం దుక్కరం నత్థీ”తి. దుతియో వదేయ్య “అహం తవ ఏతం గహేత్వా గతకాలే పోథేత్వా దుబ్బలం కరిస్సామి, ఏత్థ మయ్హం దుక్కరం నత్థీ”తి. తతియో వదేయ్య – “తయా ఏతస్మిం పోథేత్వా దుబ్బలే కతే తిణ్హేన అసినా సీసచ్ఛేదనం నామ మయ్హం భారో హోతూ”తి. తే ఏవం వత్వా తథా కరేయ్యుం.

తత్థ పఠమపచ్చామిత్తస్స అరఞ్ఞస్స వణ్ణం కథేత్వా తం ఆదాయ తత్థ గతకాలో వియ సుహజ్జఞాతిమణ్డలతో నిక్కడ్ఢిత్వా యత్థ కత్థచి నిబ్బత్తాపనం నామ జాతియా కిచ్చం. దుతియస్స పోథేత్వా దుబ్బలకరణం వియ నిబ్బత్తక్ఖన్ధేసు నిపతిత్వా పరాధీనమఞ్చపరాయణభావకరణం జరాయ కిచ్చం. తతియస్స తిణ్హేన అసినా సీసచ్ఛేదనం వియ జీవితక్ఖయపాపనం మరణస్స కిచ్చన్తి వేదితబ్బం.

అపిచేత్థ జాతిదుక్ఖం సాదీనవమహాకన్తారప్పవేసో వియ దట్ఠబ్బం. జరాదుక్ఖం తత్థ అన్నపానరహితస్స దుబ్బల్యం వియ దట్ఠబ్బం. మరణదుక్ఖం దుబ్బలస్స ఇరియాపథపవత్తనే విహతపరక్కమస్స వాళాదీహి అనయబ్యసనాపాదనం వియ దట్ఠబ్బన్తి.

సోకనిద్దేసో

౧౯౪. **సోకనిద్దేసే** బ్యసతీతి బ్యసనం; హితసుఖం ఖిపతి విద్ధంసేతీతి అత్థో. ఞాతీనం బ్యసనం ఞాతిబ్యసనం; చోరరోగభయాదీహి ఞాతిక్ఖయో ఞాతివినాసోతి అత్థో. తేన **ఞాతిబ్యసనేన ఫుట్ఠస్సా**తి అజ్ఝోత్థటస్స అభిభూతస్స సమన్నాగతస్సాతి అత్థో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – భోగానం బ్యసనం **భోగబ్యసనం;** రాజచోరాదివసేన భోగక్ఖయో భోగవినాసోతి అత్థో. రోగోయేవ బ్యసనం **రోగబ్యసనం;** రోగో హి ఆరోగ్యం బ్యసతి వినాసేతీతి బ్యసనం. సీలస్స బ్యసనం **సీలబ్యసనం;** దుస్సీల్యస్సేతం నామం. సమ్మాదిట్ఠిం వినాసయమానా ఉప్పన్నా దిట్ఠియేవ బ్యసనం **దిట్ఠిబ్యసనం**. ఏత్థ చ పురిమాని ద్వే అనిప్ఫన్నాని, పచ్ఛిమాని తీణి నిప్ఫన్నాని తిలక్ఖణబ్భాహతాని. పురిమాని చ తీణి నేవ కుసలాని న అకుసలాని. సీలదిట్ఠిబ్యసనద్వయం అకుసలం.

అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేనాతి గహితేసు వా యేన కేనచి అగ్గహితేసు వా మిత్తామచ్చబ్యసనాదీసు యేన కేనచి. **సమన్నాగతస్సా**తి సమనుబన్ధస్స అపరిముచ్చమానస్స. **అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన దుక్ఖధమ్మేనా**తి యేన కేనచి సోకదుక్ఖస్స ఉప్పత్తిహేతునా. **సోకో**తి సోచనకవసేన సోకో; ఇదం తేహి కారణేహి ఉపజ్జనకసోకస్స సభావపచ్చత్తం. **సోచనా**తి సోచనాకారో. **సోచితత్త**న్తి సోచితభావో. **అన్తోసోకో**తి అబ్భన్తరే సోకో. దుతియపదం ఉపసగ్గవసేన వడ్ఢితం. సో హి అబ్భన్తరే సుక్ఖాపేన్తో వియ పరిసుక్ఖాపేన్తో వియ ఉప్పజ్జతీతి "అన్తోసోకో అన్తోపరిసోకో"తి వుచ్చతి.

చేతసో పరిజ్ఝాయనాతి చిత్తస్స ఝాయనాకారో. సోకో హి ఉప్పజ్జమానో అగ్గి వియ చిత్తం ఝాపేతి పరిదహతి, "చిత్తం మే ఝామం, న మే కిఞ్చి పటిభాతీ"తి వదాపేతి. దుక్ఖితో మనో దుమ్మనో, తస్స భావో **దోమనస్సం**. అనుపవిట్ఠట్ఠేన సోకోవ సల్లన్తి **సోకసల్లం. అయం వుచ్చతి సోకో**తి అయం సోకో నామ కథియతి. సో పనాయం కిఞ్చాపి అత్థతో దోమనస్సవేదనావ హోతి, ఏవం సన్తేపి అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణో, చేతసో పరినిజ్ఝాయనరసో, అనుసోచనపచ్చుపట్ఠానో.

'**సోకస్స దుక్ఖత్థో వేదితబ్బో**'తి ఏత్థ పన అయం సభావదుక్ఖత్తా చేవ దుక్ఖస్స చ వత్థుభావేన దుక్ఖోతి వుత్తో. కతరదుక్ఖస్సాతి? కాయికదుక్ఖస్స చేవ జవనక్ఖణే చ దోమనస్సదుక్ఖస్స. సోకవేగేన హి హదయే మహాగణ్డో ఉట్ఠహిత్వా పరిపచ్చిత్వా భిజ్జతి, ముఖతో వా కాళలోహితం నిక్ఖమతి, బలవం కాయదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి. "ఏత్తకా మే ఞాతయో ఖయం గతా, ఏత్తకా మే భోగా"తి చిన్తేన్తస్స చ బలవం దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇతి ఇమేసం ద్విన్నం దుక్ఖానం వత్థుభావేనపేస దుక్ఖోతి వేదితబ్బో. అపిచ –

సత్తానం హదయం సోకో, సల్లం వియ వితుజ్జతి;
అగ్గితత్తోవ నారాచో, భుసఞ్చ డహతే పున.

సమావహతి చ బ్యాధి-జరామరణభేదనం;
దుక్ఖమ్పి వివిధం యస్మా, తస్మా దుక్ఖోతి వుచ్చతీతి.

పరిదేవనిద్దేసో

౧౯౨. **పరిదేవ**నిద్దేసే 'మయ్హం ధీతా, మయ్హం పుత్తో'తి ఏవం ఆదిస్స ఆదిస్స దేవన్తి రోదన్తి ఏతేనాతి **ఆదేవో**. తం తం వణ్ణం పరికిత్తేత్వా పరికిత్తేత్వా దేవన్తి ఏతేనాతి **పరిదేవో**. తతో పరాని ద్వే ద్వే పదాని పురిమద్వయస్సేవ ఆకారభావనిద్దేసవసేన వుత్తాని. **వాచా**తి వచనం. **పలాపో**తి తుచ్ఛం నిరత్థకవచనం. ఉపడ్ఢభణితఅఞ్ఞభణితాదివసేన విరూపో పలాపో **విప్పలాపో. లాలప్పో**తి పునప్పునం లపనం. లాలప్పనాకారో **లాలప్పనా**. లాలప్పితస్స భావో **లాలప్పితత్తం. అయం వుచ్చతి పరిదేవో**తి అయం పరిదేవో నామ కథియతి. సో లాలప్పనలక్ఖణో, గుణదోసపరికిత్తనరసో, సమ్భమపచ్చుపట్ఠానో.

'**పరిదేవస్స దుక్ఖత్థో వేదితబ్బో**'తి ఏత్థ పన అయమ్పి సయం న దుక్ఖో, కాయదుక్ఖదోమనస్సదుక్ఖానం పన వత్థుభావేన దుక్ఖోతి వుత్తో. పరిదేవన్తో హి అత్తనో ఖన్ధం ముట్ఠీహి పోథేతి, ఉభోహి హత్థేహి ఉరం పహరతి పింసతి, సీసేన భిత్తియా సద్ధిం యుజ్ఝతి. తేనస్స బలవం కాయదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి. 'ఏత్తకా మే ఞాతయో ఖయం వయం అబ్భత్థం గతా'తిఆదీని చిన్తేతి. తేనస్స బలవం దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇతి ఇమేసం ద్విన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావేన దుక్ఖోతి వేదితబ్బో. అపిచ –

యం సోకసల్లవిహతో పరిదేవమానో,

కణ్ఠోట్ఠతాలుతలసోసజమప్పసయ్హం;

భియ్యోధిమత్తమధిగచ్ఛతియేవ దుక్ఖం,

దుక్ఖోతి తేన భగవా పరిదేవమాహాతి.

దుక్ఖదోమనస్సనిద్దేసో

౧౯౬-౭. **దుక్ఖదోమనస్స**నిద్దేసా హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం వణ్ణితత్తా పాకటా ఏవ. లక్ఖణాదీని పన తేసం తత్థ వుత్తానేవ.

‘దుక్ఖస్స దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో, దోమనస్సస్స దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో’తి ఏత్థ పన ఉభయమ్పేతం సయఞ్చ దుక్ఖత్తా కాయికచేతసికదుక్ఖానఞ్చ వత్థుభావేన దుక్ఖన్తి వుత్తం. హత్థపాదానఞ్హి కణ్ణనాసికానఞ్చ ఛేదనదుక్ఖేన దుక్ఖితస్స , అనాథసాలాయం ఉచ్ఛిట్ఠకపాలం పురతో కత్వా నిపన్నస్స, వణముఖేహి పుళువకేసు నిక్ఖమన్తేసు బలవం కాయదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి; నానారఙ్గరత్తవత్థమనుఞ్ఞాలఙ్కారం నక్ఖత్తం కీళన్తం మహాజనం దిస్వా బలవదోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఏవం తావ దుక్ఖస్స ద్విన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావో వేదితబ్బో. అపిచ –

పీళేతి కాయికమిదం, దుక్ఖం దుక్ఖఞ్చ మానసం భియ్యో;

జనయతి యస్మా తస్మా, దుక్ఖన్తి విసేసతో వుత్తన్తి.

చేతోదుక్ఖసమప్పితా పన కేసే పకిరియ ఉరాని పతిపిసేన్తి, ఆవట్టన్తి, వివట్టన్తి, ఛిన్నపపాతం పపతన్తి, సత్థం ఆహరన్తి, విసం ఖాదన్తి, రజ్జుయా ఉబ్బన్ధన్తి, అగ్గిం పవిసన్తి . తం తం విపరీతం వత్థుం తథా తథా విప్పటిసారినో పరిడయ్హమానచిత్తా చిన్తేన్తి. ఏవం దోమనస్సస్స ఉభిన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావో వేదితబ్బో. అపిచ –

పీళేతి యతో చిత్తం, కాయస్స చ పీళనం సమావహతి;

దుక్ఖన్తి దోమనస్సమ్పి, దోమనస్సం తతో అహూతి.

ఉపాయాసనిద్దేసో

౧౯౮. **ఉపాయాస**నిద్దేసే ఆయాసనట్ఠేన **ఆయాసో**; సంసీదనవిసీదనాకారప్పవత్తస్స చిత్తకిలమథస్సేతం నామం. బలవం ఆయాసో **ఉపాయాసో**. ఆయాసితభావో **ఆయాసితత్తం**. ఉపాయాసితభావో **ఉపాయాసితత్తం. అయం వుచ్చతి ఉపాయాసో**తి అయం ఉపాయాసో నామ కథియతి. సో పనేస బ్యాసత్తిలక్ఖణో, నిత్థుననరసో, విసాదపచ్చుపట్ఠానో.

‘ఉపాయాసస్స దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో’తి ఏత్థ పన అయమ్పి సయం న దుక్ఖో, ఉభిన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావేన దుక్ఖోతి వుత్తో. కుపితేన హి రఞ్ఞా ఇస్సరియం అచ్ఛిన్దిత్వా హతపుత్తభాతికానం ఆణత్తవధానం భయేన అటవిం పవిసిత్వా నిలీనానం మహావిసాదప్పత్తానం దుక్ఖట్ఠానేన దుక్ఖసేయ్యాయ దుక్ఖనిసజ్జాయ బలవం కాయదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి. ‘ఏత్తకా నో ఞాతకా, ఏత్తకా భోగా నట్ఠా’తి చిన్తేన్తానం బలవదోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇతి ఇమేసం ద్విన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావేన దుక్ఖోతి వేదితబ్బోతి. అపిచ –

చిత్తస్స పరిదహనా, కాయస్స విసాదనా చ అధిమత్తం;
యం దుక్ఖముపాయాసో, జనేతి దుక్ఖో తతో వుత్తో.

ఏత్థ చ మన్దగ్గినా అన్తోభాజనేయేవ తేలాదీనం పాకో వియ సోకో. తిక్ఖగ్గినా పచ్చమానస్స భాజనతో బహినిక్ఖమనం వియ పరిదేవో. బహినిక్ఖన్తావసేసస్స నిక్ఖమితుమ్పి అప్పహోన్తస్స అన్తోభాజనేయేవ యావ పరిక్ఖయా పాకో వియ ఉపాయాసో దట్ఠబ్బో.

అప్పియసమ్పయోగనిద్దేసో

౧౯౯. **అప్పియసమ్పయోగ**నిద్దేసే **యస్సా**తి యే అస్స. **అనిట్ఠా**తి అపరియేసితా. పరియేసితా వా హోన్తు అపరియేసితా వా, నామమేవేతం అమనాపారమ్మణానం. మనస్మిం న కమన్తి, న పవిసన్తీతి **అకన్తా**. మనస్మిం న అప్పియన్తి, న వా మనం వడ్ఢేన్తీతి **అమనాపా**. **రూపా**తిఆది తేసం సభావనిదస్సనం. అనత్థం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అనత్థకామా**. అహితం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అహితకామా**. అఫాసుకం దుక్ఖవిహారం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అఫాసుకకామా**. చతూహి యోగేహి ఖేమం నిబ్బయం వివట్టం న ఇచ్ఛన్తి, సభయం వట్టమేవ నేసం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అయోగక్ఖేమకామా**.

అపిచ సద్ధాదీనం వుద్ధిసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స అకామనతో తేసంయేవ హానిసఙ్ఖాతస్స అనత్థస్స చ కామనతో **అనత్థకామా**. సద్ధాదీనంయేవ ఉపాయభూతస్స హితస్స అకామనతో సద్ధాహానిఆదీనం ఉపాయభూతస్స అహితస్స చ కామనతో **అహితకామా**. ఫాసుకవిహారస్స అకామనతో అఫాసుకవిహారస్స చ కామనతో **అఫాసుకకామా**. యస్స కస్సచి నిబ్బయస్స అకామనతో భయస్స చ కామనతో **అయోగక్ఖేమకామా**తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

సఙ్గతీతి గన్త్వా సంయోగో. **సమాగమో**తి ఆగతేహి సంయోగో. **సమోధాన**న్తి ఠానానిసజ్జాదీసు సహభావో. **మిస్సీభావో**తి సబ్బకిచ్చానం సహకరణం. అయం సత్తవసేన యోజనా. సఙ్ఖారవసేన పన యం లబ్భతి తం గహేతబ్బం. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం అప్పియసమ్పయోగో నామ కథియతి. సో అనిట్ఠసమోధానలక్ఖణో, చిత్తవిఘాతకరణరసో, అనత్థభావపచ్చుపట్ఠానో.

సో అత్థతో ఏకో ధమ్మో నామ నత్థి. కేవలం అప్పియసమ్పయుత్తానం దువిధస్సాపి దుక్ఖస్స వత్థుభావతో దుక్ఖోతి వుత్తో. అనిట్ఠాని హి వత్థూని సమోధానగతాని విజ్ఝనఛేదనఫాలనాదీహి కాయికమ్పి దుక్ఖం ఉప్పాదేన్తి, ఉబ్బేగజననతో మానసమ్పి. తేనేతం వుచ్చతి –

దిస్వావ అప్పియే దుక్ఖం, పఠమం హోతి చేతసి;
తదుపక్కమసమ్భూత-మథ కాయే యతో ఇధ.

తతో దుక్ఖద్వయస్సాపి, వత్థుతో సో మహేసినా;
దుక్ఖో వుత్తోతి విఞ్ఞేయ్యో, అప్పియేహి సమాగమోతి.

పియవిప్పయోగనిద్దేసో

౨౦౦. పియవిప్పయోగనిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బో. **మాతా వాతిఆది** పనేత్థ అత్థకామే సరూపేన దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ మమాయతీతి **మాతా**. పియాయతీతి **పితా**. భజతీతి **భాతా**. తథా **భగినీ**. మేత్తాయన్తీతి మిత్తా, మినన్తీతి వా **మిత్తా**; సబ్బగుయ్హేసు అన్తో పక్ఖిపన్తీతి అత్థో. కిచ్చకరణీయేసు సహభావట్ఠేన అమా హోన్తీతి **అమచ్చా**. అయం అమ్హాకం అజ్ఝత్తికోతి ఏవం జానన్తి ఞాయన్తీతి వా **ఞాతీ**. లోహితేన సమ్బన్ధాతి **సాలోహితా**. ఏవమేతాని పదాని అత్థతో వేదితబ్బాని. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం పియేహి విప్పయోగో నామ కథియతి. సో ఇట్ఠవత్థువియోగలక్ఖణో, సోకుప్పాదనరసో, బ్యసనపచ్చుపట్ఠానో.

సో అత్థతో ఏకో ధమ్మో నామ నత్థి. కేవలం పియవిప్పయుత్తానం దువిధస్సాపి దుక్ఖస్స వత్థుభావతో దుక్ఖోతి వుత్తో. ఇట్ఠాని హి వత్థూని వియుజ్జమానాని సరీరస్స సోసనమిలాపనాదిభావేన కాయికమ్పి దుక్ఖం ఉప్పాదేన్తి, 'యమ్పి నో అహోసి, తమ్పి నో నత్థీ'తి అనుసోచాపనతో మానసమ్పి. తేనేతం వుచ్చతి –

ఞాతిధనాదివియోగా, సోకసరసమప్పితా వితుజ్జన్తి;
బాలా యతో తతో యం, దుక్ఖోతి మతో పియవియోగోతి.

ఇచ్ఛానిద్దేసో

౨౦౧. ఇచ్ఛానిద్దేసే జాతిధమ్మానన్తి జాతిసభావానం జాతిపకతికానం. **ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జతీ**తి తణ్హా ఉప్పజ్జతి. **అహో వతా**తి పత్థనా. **న ఖో పనేతం ఇచ్ఛాయ పత్తబ్బ**న్తి యం ఏతం "అహో వత మయం న జాతిధమ్మా అస్సామ, న చ వత నో జాతి ఆగచ్ఛేయ్యా"తి ఏవం పహీనసముదయేసు సాధూసు విజ్జమానం అజాతిధమ్మత్తం, పరినిబ్బుతేసు చ విజ్జమానం జాతియా అనాగమనం ఇచ్ఛితం, తం ఇచ్ఛన్తస్సాపి మగ్గభావనాయ వినా అపత్తబ్బతో అనిచ్ఛన్తస్స చ భావనాయ పత్తబ్బతో న ఇచ్ఛాయ పత్తబ్బం నామ హోతి. **ఇదమ్పీ**తి ఏతమ్పి; ఉపరి సేసాని ఉపాదాయ పికారో. **యమ్పిచ్ఛ**న్తి యేనపి ధమ్మేన అలబ్భనేయ్యం వత్థుం ఇచ్ఛన్తో న లభతి, తం అలబ్భనేయ్యవత్థుఇచ్ఛనం దుక్ఖన్తి వేదితబ్బం. **జరాధమ్మాన**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ అలబ్భనేయ్యవత్థూసు ఇచ్ఛావ "యమ్పిచ్ఛం న లభతి తమ్పి దుక్ఖ"న్తి వుత్తా. సా అలబ్భనేయ్యవత్థుఇచ్ఛనలక్ఖణా, తప్పరియేసనరసా, తేసం అప్పత్తిపచ్చుపట్ఠానా.

ద్విన్నం పన దుక్ఖానం వత్థుభావతో దుక్ఖాతి వుత్తా. ఏకచ్చో హి రాజా భవిస్సతీతి సమ్భావితో హోతి. సో ఛిన్నభిన్నగణేన పరివారితో పబ్బతవిసమం వా వనగహనం వా పవిసతి. అథ రాజా తం పవత్తిం ఞత్వా బలకాయం పేసేతి. సో రాజపురిసేహి నిహతపరివారో సయమ్పి లద్ధప్పహారో పలాయమానో రుక్ఖన్తరం వా పాసాణన్తరం వా పవిసతి. తస్మిం సమయే మహామేఘో ఉట్ఠహతి, తిబ్బన్ధకారా కాళవద్దలికా హోతి. అథ నం సమన్తతో కాళకిపిల్లికాదయో పాణా పరివారేత్వా గణ్హన్తి. తేనస్స బలవకాయదుక్ఖం ఉప్పజ్జతి. 'మం ఏకం నిస్సాయ ఏత్తకా ఞాతీ చ భోగా చ వినట్ఠా'తి చిన్తేన్తస్స బలవదోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇతి అయం ఇచ్ఛా ఇమేసం ద్విన్నమ్పి దుక్ఖానం వత్థుభావేన దుక్ఖాతి వేదితబ్బా. అపిచ –

తం తం పత్థయమానానం, తస్స తస్స అలాభతో;
యం విఘాతమయం దుక్ఖం, సత్తానం ఇధ జాయతి.

అలబ్భనేయ్యవత్థూనం, పత్థనా తస్స కారణం;

యస్మా తస్మా జినో దుక్ఖం, ఇచ్ఛితాలాభమబ్రవీతి.

ఉపాదానక్ఖన్ధనిద్దేసో

202. **ఉపాదానక్ఖన్ధ**నిద్దేసే **సంఖిత్తేనా**తి దేసనం సన్ధాయ వుత్తం. దుక్ఖఞ్హి ఏత్తకాని దుక్ఖసతానీతి వా ఏత్తకాని దుక్ఖసహస్సానీతి వా ఏత్తకాని దుక్ఖసతసహస్సానీతి వా సంఖిపితుం న సక్కా, దేసనా పన సక్కా, తస్మా "దుక్ఖం నామ అఞ్ఞం కిఞ్చి నత్థి, సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి దేసనం సఙ్ఖిపేన్తో ఏవమాహ. **సేయ్యథిద**న్తి నిపాతో; తస్స తే కతమేతి చేతి అత్థో. **రూపూపాదానక్ఖన్ధో**తిఆదీనం అత్థో ఖన్ధవిభఙ్గే వణ్ణితోయేవ.

'**ఖన్ధానం దుక్ఖట్ఠో వేదితబ్బో**'తి ఏత్థ పన –

జాతిప్పభుతికం దుక్ఖం, యం వుత్తం ఇధ తాదినా;
అవుత్తం యఞ్చ తం సబ్బం, వినా ఏతే న విజ్జతి.

యస్మా తస్మా ఉపాదాన-క్ఖన్ధా సఙ్ఖేపతో ఇమే;
దుక్ఖాతి వుత్తా దుక్ఖన్త-దేసకేన మహేసినా.

తథా హి ఇన్ధనమివ పావకో, లక్ఖమివ పహరణాని, గోరూపమివ డంసమకసాదయో, ఖేత్తమివ లావకా, గామం వియ గామఘాతకా, ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకమేవ జాతిఆదయో నానప్పకారేహి బాధయమానా, తిణలతాదీని వియ భూమియం, పుప్ఫఫలపల్లవాదీని వియ రుక్ఖేసు, ఉపాదానక్ఖన్ధేసుయేవ నిబ్బత్తన్తి. ఉపాదానక్ఖన్ధానఞ్చ ఆదిదుక్ఖం జాతి, మజ్ఝేదుక్ఖం జరా, పరియోసానదుక్ఖం మరణం. మారణన్తికదుక్ఖాభిఘాతేన పరిడయ్హమానదుక్ఖం సోకో, తదసహనతో లాలప్పనదుక్ఖం పరిదేవో. తతో ధాతుక్ఖోభసఙ్ఖాతఅనిట్ఠఫోట్ఠబ్బసమాయోగతో కాయస్స ఆబాధనదుక్ఖం దుక్ఖం. తేన బాధియమానానం పుథుజ్జనానం తత్థ పటిఘుప్పత్తితో చేతోబాధనదుక్ఖం దోమనస్సం. సోకాదివుడ్ఢియా జనితవిసాదానం అనుత్థుననదుక్ఖం ఉపాయాసో. మనోరథవిఘాతప్పత్తానం ఇచ్ఛావిఘాతదుక్ఖం ఇచ్ఛితాలాభోతి ఏవం నానప్పకారతో ఉపపరిక్ఖియమానా ఉపాదానక్ఖన్ధావ దుక్ఖాతి యదేతం ఏకమేకం దస్సేత్వా వుచ్చమానం అనేకేహి కప్పేహి న సక్కా అసేసతో వత్తుం, తం సబ్బమ్పి దుక్ఖం ఏకజలబిన్దుమ్హి సకలసముద్దజలరసం వియ యేసు కేసుచి పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు సఙ్ఖిపిత్వా దస్సేతుం "సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా"తి భగవా అవోచాతి.

దుక్ఖసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

2. సముదయసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

203. **సముదయసచ్చ**నిద్దేసే **యాయం తణ్హా**తి యా అయం తణ్హా. **పోనోబ్భవికా**తి పునబ్భవకరణం పునోబ్భవో, పునోబ్భవో సీలమస్సాతి పోనోబ్భవికా. అపిచ పునబ్భవం దేతి, పునబ్భవాయ సంవత్తతి, పునప్పునం భవే నిబ్బత్తేతీతి పోనోబ్భవికా. సా పనేసా పునబ్భవస్స దాయికాపి అత్థి అదాయికాపి, పునబ్భవాయ సంవత్తనికాపి అత్థి అసంవత్తనికాపి, దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కమత్తాపి. సా పునబ్భవం దదమానాపి అదదమానాపి, పునబ్భవాయ సంవత్తమానాపి అసంవత్తమానాపి, దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కమత్తాపి పోనోబ్భవికా ఏవాతి నామం లభతి. అభినన్దనసఙ్ఖాతేన

నన్దిరాగేన సహగతాతి **నన్దిరాగసహగతా,** నన్దిరాగేన సద్ధిం అత్థతో ఏకత్తమేవ గతాతి వుత్తం హోతి. **తత్రతత్రాభినన్దినీతి** యత్ర యత్ర అత్తభావో తత్రతత్రాభినన్దినీ, రూపాదీసు వా ఆరమ్మణేసు తత్రతత్రాభినన్దినీ; రూపాభినన్దినీ సద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బధమ్మాభినన్దినీతి అత్థో. **సేయ్యథిదన్తి** నిపాతో; తస్స సా కతమాతి చేతి అత్థో. **కామతణ్హాతి** కామే తణ్హా కామతణ్హా; పఞ్చకామగుణికరాగస్సేతం అధివచనం. భవే తణ్హా **భవతణ్హా;** భవపత్థనావసేన ఉప్పన్నస్స సస్సతదిట్ఠిసహగతస్స రూపారూపభవరాగస్స చ ఝాననికన్తియా చేతం అధివచనం. విభవే తణ్హా **విభవతణ్హా;** ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతస్స రాగస్సేతం అధివచనం.

ఇదాని తస్సా తణ్హాయ వత్థుం విత్థారతో దస్సేతుం **సా ఖో పనేసాతి**ఆదిమాహ. తత్థ **ఉప్పజ్జతీతి** జాయతి. **నివిసతీతి** పునప్పునం పవత్తివసేన పతిట్ఠహతి. **యం లోకే పియరూపం సాతరూపన్తి** యం లోకస్మిం పియసభావఞ్చేవ మధురసభావఞ్చ. **చక్ఖుం లోకేతి**ఆదీసు లోకస్మిఞ్హి చక్ఖాదీసు మమత్తేన అభినివిట్ఠా సత్తా సమ్పత్తియం పతిట్ఠితా అత్తనో చక్ఖుం ఆదాసాదీసు నిమిత్తగ్గహణానుసారేన విప్పసన్నపఞ్చపసాదం సువణ్ణవిమానే ఉగ్ఘాటితమణిసీహపఞ్జరం వియ మఞ్ఞన్తి, సోతం రజతపనాళికం వియ పామఙ్గసుత్తకం వియ చ మఞ్ఞన్తి, తుఙ్గనాసాతి లద్ధవోహారం ఘానం వట్టేత్వా ఠపితహరితాలవట్టిం వియ మఞ్ఞన్తి, జివ్హం రత్తకమ్బలపటలం వియ ముదుసినిద్ధమధురరసదం మఞ్ఞన్తి, కాయం సాలలట్ఠిం వియ సువణ్ణతోరణం వియ చ మఞ్ఞన్తి, మనం అఞ్ఞేసం మనేన అసదిసం ఉళారం మఞ్ఞన్తి, రూపం సువణ్ణకణికారపుప్ఫాదివణ్ణం వియ , సద్దం మత్తకరవీకకోకిలమన్దధమితమణివంసనిగ్ఘోసం వియ, అత్తనా పటిలద్ధాని చతుసముట్ఠానికగన్ధారమ్మణాదీని 'కస్స అఞ్ఞస్స ఏవరూపాని అత్థీ'తి మఞ్ఞన్తి. తేసం ఏవం మఞ్ఞమానానం తాని చక్ఖాదీని పియరూపాని చేవ హోన్తి సాతరూపాని చ. అథ నేసం తత్థ అనుప్పన్నా చేవ తణ్హా ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నా చ పునప్పునం పవత్తివసేన నివిసతి. తస్మా భగవా – "చక్ఖుం లోకే పియరూపం సాతరూపం. ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఉప్పజ్జమానాతి** యదా ఉప్పజ్జతి తదా ఏత్థ ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. ఏస నయో సబ్బత్థాపీతి.

సముదయసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నిరోధసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౪. నిరోధసచ్చనిద్దేసే **యో తస్సాయేవ తణ్హాయాతి** ఏత్థ 'యో తస్సేవ దుక్ఖస్సా'తి వత్తబ్బే యస్మా సముదయనిరోధేనేవ దుక్ఖం నిరుజ్ఝతి నో అఞ్ఞథా, యథాహ –

"యథాపి మూలే అనుపద్దవే దళ్హే,
ఛిన్నోపి రుక్ఖో పునరేవ రూహతి;
ఏవమ్పి తణ్హానుసయే అనూహతే,
నిబ్బత్తతి దుక్ఖమిదం పునప్పున"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౩౮);

తస్మా తం దుక్ఖనిరోధం దస్సేన్తో సముదయనిరోధేన దస్సేతుం ఏవమాహ. సీహసమానవుత్తినో హి తథాగతా. తే దుక్ఖం నిరోధేన్తా దుక్ఖనిరోధఞ్చ దస్సేన్తా హేతుమ్హి పటిపజ్జన్తి, న ఫలే. సువానవుత్తినో పన అఞ్ఞతిత్థియా. తే దుక్ఖం నిరోధేన్తా

దుక్ఖనిరోధఞ్చ దస్సేన్తా అత్తకిలమథానుయోగేన చేవ తస్సేవ చ దేసనాయ ఫలే పటిపజ్జన్తి, న హేతుమ్హీతి. సీహసమానవుత్తితాయ సత్థా హేతుమ్హి పటిపజ్జన్తో **యో తస్సాయేవాతి**ఆదిమాహ.

తత్థ **తస్సాయేవాతి** యా సా ఉప్పత్తి నివేసవసేన హేట్ఠా పకాసితా తస్సాయేవ. **అసేసవిరాగనిరోధోతి**ఆదీని సబ్బాని నిబ్బానవేవచనానేవ . నిబ్బానఞ్హి ఆగమ్మ తణ్హా అసేసా విరజ్జతి నిరుజ్ఝతి. తస్మా తం "తస్సాయేవ తణ్హాయ అసేసవిరాగనిరోధో"తి వుచ్చతి. నిబ్బానఞ్చ ఆగమ్మ తణ్హా చజియతి, పటినిస్సజ్జియతి, ముచ్చతి, న అల్లియతి. తస్మా నిబ్బానం "చాగో పటినిస్సగ్గో ముత్తి అనాలయో"తి వుచ్చతి. ఏకమేవ హి నిబ్బానం. నామాని పనస్స సబ్బసఙ్ఖతానం నామపటిపక్ఖవసేన అనేకాని నిబ్బానవేవచనానేవ హోన్తి, సేయ్యథిదం – అసేసవిరాగనిరోధో, చాగో, పటినిస్సగ్గో, ముత్తి, అనాలయో, రాగక్ఖయో, దోసక్ఖయో, మోహక్ఖయో, తణ్హాక్ఖయో, అనుప్పాదో, అప్పవత్తం, అనిమిత్తం, అప్పణిహితం, అనాయూహనం, అప్పటిసన్ధి, అనుపపత్తి, అగతి, అజాతం, అజరం, అబ్యాధి, అమతం, అసోకం, అపరిదేవం, అనుపాయాసం, అసంకిలిట్ఠన్తిఆదీని.

ఇదాని మగ్గేన ఛిన్నాయ నిబ్బానం ఆగమ్మ అప్పవత్తిపత్తాయపి చ తణ్హాయ యేసు వత్థూసు తస్సా ఉప్పత్తి దస్సితా, తత్థేవ అభావం దస్సేతుం **సా ఖో పనేసాతి**ఆదిమాహ. తత్థ యథా పురిసో ఖేత్తే జాతం తిత్తఅలాబువల్లిం దిస్వా అగ్గతో పట్ఠాయ మూలం పరియేసిత్వా ఛిన్దేయ్య, సా అనుపుబ్బేన మిలాయిత్వా అప్పవత్తిం గచ్ఛేయ్య. తతో తస్మిం ఖేత్తే తిత్తఅలాబు నిరుద్ధా పహీనాతి వుచ్చేయ్య. ఏవమేవ ఖేత్తే తిత్తఅలాబు వియ చక్ఖాదీసు తణ్హా. సా అరియమగ్గేన మూలచ్ఛిన్నా నిబ్బానం ఆగమ్మ అప్పవత్తిం గచ్ఛతి. ఏవం గతా పన తేసు వత్థూసు ఖేత్తే తిత్తఅలాబు వియ న పఞ్ఞాయతి. యథా చ అటవితో చోరే ఆనేత్వా నగరస్స దక్ఖిణద్వారే ఘాతేయ్యుం, తతో అటవియం చోరా మతాతి వా మారితాతి వా వుచ్చేయ్యుం; ఏవమేవ అటవియం చోరా వియ యా చక్ఖాదీసు తణ్హా, సా దక్ఖిణద్వారే చోరా వియ నిబ్బానం ఆగమ్మ నిరుద్ధత్తా నిబ్బానే నిరుద్ధా. ఏవం నిరుద్ధా పన తేసు వత్థూసు అటవియం చోరా వియ న పఞ్ఞాయతి. తేనస్సా తత్థేవ నిరోధం దస్సేన్తో "చక్ఖుం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా పహీయమానా పహీయతి, ఏత్థ నిరుజ్ఝమానా నిరుజ్ఝతీ"తిఆదిమాహ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

నిరోధసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. మగ్గసచ్చనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౫. మగ్గసచ్చనిద్దేసే **అయమేవాతి** అఞ్ఞమగ్గపటిక్ఖేపనత్థం నియమనం. **అరియోతి** తంతంమగ్గవజ్ఝేహి కిలేసేహి ఆరకత్తా అరియభావకరత్తా అరియఫలపటిలాభకరత్తా చ అరియో. అట్ఠఙ్గాని అస్సాతి **అట్ఠఙ్గికో**. స్వాయం చతురఙ్గికా వియ సేనా, పఞ్చఙ్గికం వియ తూరియం అఙ్గమత్తమేవ హోతి, అఙ్గవినిముత్తో నత్థి. నిబ్బానత్థికేహి మగ్గీయతి, నిబ్బానం వా మగ్గతి, కిలేసే వా మారేన్తో గచ్ఛతీతి **మగ్గో**. **సేయ్యథిదన్తి** సో కతమోతి చేతి అత్థో.

ఇదాని అఙ్గమత్తమేవ మగ్గో హోతి, అఙ్గవినిమ్ముత్తో నత్థీతి దస్సేన్తో **సమ్మాదిట్ఠి...పే.... సమ్మాసమాధీతి** ఆహ. తత్థ సమ్మా దస్సనలక్ఖణా **సమ్మాదిట్ఠి**. సమ్మా అభినిరోపనలక్ఖణో **సమ్మాసఙ్కప్పో**. సమ్మా పరిగ్గహలక్ఖణా **సమ్మావాచా**. సమ్మా

సముట్ఠాపనలక్ఖణో **సమ్మాకమ్మన్తో**. సమ్మా వోదానలక్ఖణో **సమ్మాఆజీవో**. సమ్మా పగ్గహలక్ఖణో **సమ్మావాయామో**. సమ్మా ఉపట్ఠానలక్ఖణా **సమ్మాసతి**. సమ్మా సమాధానలక్ఖణో **సమ్మాసమాధి**.

తేసు చ ఏకేకస్స తీణి తీణి కిచ్చాని హోన్తి, సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి తావ అఞ్ఞేహిపి అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధిం మిచ్ఛాదిట్ఠిం పజహతి, నిరోధం ఆరమ్మణం కరోతి, సమ్పయుత్తధమ్మే చ పస్సతి తప్పటిచ్ఛాదకమోహవిధమనవసేన అసమ్మోహతో. సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి తథేవ మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదీని చ పజహన్తి, నిరోధఞ్చ ఆరమ్మణం కరోన్తి. విసేసతో పనేత్థ సమ్మాసఙ్కప్పో సహజాతధమ్మే అభినిరోపేతి, సమ్మావాచా సమ్మా పరిగ్గణ్హాతి, సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మా సముట్ఠాపేతి, సమ్మాఆజీవో సమ్మా వోదాపేతి, సమ్మావాయామో సమ్మా పగ్గణ్హాతి, సమ్మాసతి సమ్మా ఉపట్ఠాతి, సమ్మాసమాధి సమ్మా పదహతి.

అపిచేసా సమ్మాదిట్ఠి నామ పుబ్బభాగే నానాక్ఖణా నానారమ్మణా హోతి, మగ్గకాలే ఏకక్ఖణా ఏకారమ్మణా, కిచ్చతో పన దుక్ఖే ఞాణన్తిఆదీని చత్తారి నామాని లభతి. సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి పుబ్బభాగే నానాక్ఖణా నానారమ్మణా హోన్తి, మగ్గకాలే ఏకక్ఖణా ఏకారమ్మణా. తేసు సమ్మాసఙ్కప్పో కిచ్చతో నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పోతిఆదీని తీణి నామాని లభతి. సమ్మావాచాదయో తయో పుబ్బభాగే నానాక్ఖణా నానారమ్మణా విరతియోపి హోన్తి చేతనాయోపి, మగ్గక్ఖణే పన విరతియోవ. సమ్మావాయామో సమ్మాసతీతి ఇదమ్పి ద్వయం కిచ్చతో సమ్మప్పధానసతిపట్ఠానవసేన చత్తారి నామాని లభతి. సమ్మాసమాధి పన పుబ్బభాగేపి మగ్గక్ఖణేపి సమ్మాసమాధియేవ.

ఇతి ఇమేసు అట్ఠసు ధమ్మేసు భగవతా నిబ్బానాధిగమాయ పటిపన్నస్స యోగినో బహూపకారత్తా పఠమం సమ్మాదిట్ఠి దేసితా. అయఞ్హి "పఞ్ఞాపజ్జోతో పఞ్ఞాసత్థ"న్తి (ధ॰ స॰ ౧౬, ౨౦, ౨౯, ౩౪) చ వుత్తా. తస్మా ఏతాయ పుబ్బభాగే విపస్సనాఞాణసఙ్ఖాతాయ సమ్మాదిట్ఠియా అవిజ్జన్ధకారం విద్ధంసేత్వా కిలేసచోరే ఘాతేన్తో ఖేమేన యోగావచరో నిబ్బానం పాపుణాతి. తేన వుత్తం "నిబ్బానాధిగమాయ పటిపన్నస్స యోగినో బహూపకారత్తా పఠమం సమ్మాదిట్ఠి దేసితా"తి.

సమ్మాసఙ్కప్పో పన తస్సా బహూపకారో, తస్మా తదనన్తరం వుత్తో. యథా హి హేరఞ్ఞికో హత్థేన పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా చక్ఖునా కహాపణం ఓలోకేన్తో 'అయం కూటో, అయం ఛేకో'తి జానాతి, ఏవం యోగావచరోపి పుబ్బభాగే వితక్కేన వితక్కేత్వా విపస్సనాపఞ్ఞాయ ఓలోకయమానో 'ఇమే ధమ్మా కామావచరా, ఇమే ధమ్మా రూపావచరాదయో'తి జానాతి. యథా వా పన పురిసేన కోటియం గహేత్వా పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా దిన్నం మహారుక్ఖం తచ్ఛకో వాసియా తచ్ఛేత్వా కమ్మే ఉపనేతి, ఏవం వితక్కేన వితక్కేత్వా వితక్కత్వా దిన్నధమ్మే యోగావచరో పఞ్ఞాయ 'ఇమే ధమ్మా కామావచరా, ఇమే ధమ్మా రూపావచరా'తిఆదినా నయేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా కమ్మే ఉపనేతి. తేన వుత్తం 'సమ్మాసఙ్కప్పో పన తస్సా బహూపకారో, తస్మా తదనన్తరం వుత్తో"తి.

స్వాయం యథా సమ్మాదిట్ఠియా, ఏవం సమ్మావాచాయపి ఉపకారకో. యథాహ – "పుబ్బే ఖో, గహపతి, వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩). తస్మా తదనన్తరం సమ్మావాచా వుత్తా.

యస్మా పన 'ఇదఞ్చిదఞ్చ కరిస్సామా'తి పఠమం వాచాయ సంవిదహిత్వా లోకే కమ్మన్తే పయోజేన్తి, తస్మా వాచా కాయకమ్మస్స ఉపకారికాతి సమ్మావాచాయ అనన్తరం సమ్మాకమ్మన్తో వుత్తో.

చతుబ్బిధం పన వచీదుచ్చరితం, తివిధం కాయదుచ్చరితం పహాయ ఉభయం సుచరితం పూరేన్తస్సేవ యస్మా ఆజీవట్ఠమకసీలం పూరతి, న ఇతరస్స, తస్మా తదుభయానన్తరం సమ్మాఆజీవో వుత్తో.

ఏవం సుద్ధాజీవేన 'పరిసుద్ధో మే ఆజీవో'తి ఏత్తావతా పరితోసం అకత్వా సుత్తప్పమత్తేన విహరితుం న యుత్తం, అథ ఖో సబ్బఇరియాపథేసు ఇదం వీరియమారభితబ్బన్తి దస్సేతుం తదనన్తరం సమ్మావాయామో వుత్తో.

తతో ఆరద్ధవీరియేనాపి కాయాదీసు చతూసు వత్థూసు సతి సుప్పతిట్ఠితా కాతబ్బాతి దస్సనత్థం తదనన్తరం సమ్మాసతి దేసితా.

యస్మా పన ఏవం సుప్పతిట్ఠితా సతి సమాధిస్స ఉపకారానుపకారానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసిత్వా పహోతి ఏకత్తారమ్మణే చిత్తం సమాధాతుం, తస్మా సమ్మాసతిఅనన్తరం సమ్మాసమాధి దేసితోతి వేదితబ్బో.

సమ్మాదిట్ఠినిద్దేసే "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదినా చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం దస్సితం. తత్థ పురిమాని ద్వే సచ్చాని వట్టం, పచ్ఛిమాని వివట్టం. తేసు భిక్ఖునో వట్టే కమ్మట్ఠానాభినివేసో హోతి, వివట్టే నత్థి అభినివేసో. పురిమాని హి ద్వే సచ్చాని "పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖం, తణ్హా సముదయో"తి ఏవం సఙ్ఖేపేన చ "కతమే పఞ్చక్ఖన్ధా? రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా నయేన విత్థారేన చ ఆచరియస్స సన్తికే ఉగ్గణ్హిత్వా వాచాయ పునప్పునం పరివత్తేన్తో యోగావచరో కమ్మం కరోతి; ఇతరేసు పన ద్వీసు సచ్చేసు "నిరోధసచ్చం ఇట్ఠం కన్తం మనాపం, మగ్గసచ్చం ఇట్ఠం కన్తం మనాప"న్తి ఏవం సవనేనేవ కమ్మం కరోతి. సో ఏవం కమ్మం కరోన్తో చత్తారి సచ్చాని ఏకేన పటివేధేన పటివిజ్ఝతి, ఏకాభిసమయేన అభిసమేతి; దుక్ఖం పరిఞ్ఞాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి, సముదయం పహానపటివేధేన, నిరోధం సచ్ఛికిరియపటివేధేన, మగ్గం భావనాపటివేధేన పటివిజ్ఝతి; దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన...పే.... మగ్గం భావనాభిసమయేన అభిసమేతి.

ఏవమస్స పుబ్బభాగే ద్వీసు సచ్చేసు ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాసవనధారణసమ్మసనపటివేధో హోతి, ద్వీసు సవనపటివేధోయేవ; అపరభాగే తీసు కిచ్చతో పటివేధో హోతి, నిరోధే ఆరమ్మణపటివేధో. తత్థ సబ్బమ్పి పటివేధఞాణం లోకుత్తరం, సవనధారణసమ్మసనఞాణం లోకియం కామావచరం, పచ్చవేక్ఖణా పన పత్తసచ్చస్స హోతి. అయఞ్చ ఆదికమ్మికో. తస్మా సా ఇధ న వుత్తా. ఇమస్స చ భిక్ఖునో పుబ్బే పరిగ్గహతో 'దుక్ఖం పరిజానామి , సముదయం పజహామి, నిరోధం సచ్ఛికరోమి, మగ్గం భావేమీ'తి ఆభోగసమన్నాహారమనసికారపచ్చవేక్ఖణా నత్థి, పరిగ్గహతో పట్ఠాయ హోతి; అపరభాగే పన దుక్ఖం పరిఞ్ఞాతమేవ హోతి...పే.... మగ్గో భావితోవ హోతి.

తత్థ ద్వే సచ్చాని దుద్దసత్తా గమ్భీరాని, ద్వే గమ్భీరత్తా దుద్దసాని. దుక్ఖసచ్చఞ్హి ఉప్పత్తితో పాకటం; ఖాణుకణ్టకప్పహారాదీసు 'అహో దుక్ఖ'న్తి వత్తబ్బతమ్పి ఆపజ్జతి. సముదయమ్పి ఖాదితుకామతాభుఞ్జితుకామతాదివసేన ఉప్పత్తితో పాకటం. లక్ఖణపటివేధతో పన ఉభయమ్పి గమ్భీరం. ఇతి తాని దుద్దసత్తా గమ్భీరాని. ఇతరేసం పన ద్విన్నం దస్సనత్థాయ పయోగో భవగ్గగహణత్థం హత్థప్పసారణం వియ, అవీచిఫుసనత్థం పాదప్పసారణం వియ, సతధా భిన్నవాలస్స కోటియా కోటిం పటిపాదనం వియ చ హోతి. ఇతి తాని గమ్భీరత్తా దుద్దసాని. ఏవం దుద్దసత్తా గమ్భీరేసు గమ్భీరత్తా చ దుద్దసేసు చతూసు సచ్చేసు ఉగ్గహాదివసేన పుబ్బభాగఞాణుప్పత్తిం సన్ధాయ ఇదం "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆది వుత్తం. పటివేధక్ఖణే పన ఏకమేవ ఞాణం హోతి.

సమ్మాసఙ్కప్పనిద్దేసే కామతో నిస్సటోతి **నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో**. బ్యాపాదతో నిస్సటోతి **అబ్యాపాదసఙ్కప్పో**. విహింసాయ నిస్సటోతి **అవిహింసాసఙ్కప్పో**. తత్థ నేక్ఖమ్మవితక్కో కామవితక్కస్స పదఘాతం పదచ్ఛేదం కరోన్తో ఉప్పజ్జతి, అబ్యాపాదవితక్కో బ్యాపాదవితక్కస్స, అవిహింసావితక్కో విహింసావితక్కస్స. నేక్ఖమ్మవితక్కో చ కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి, అబ్యాపాదఅవిహింసావితక్కా బ్యాపాదవిహింసావితక్కానం.

తత్థ యోగావచరో కామవితక్కస్స పదఘాతనత్థం కామవితక్కం వా సమ్మసతి అఞ్ఞం వా పన కిఞ్చి సఙ్ఖారం. అథస్స విపస్సనాక్ఖణే విపస్సనాసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో తదఙ్గవసేన కామవితక్కస్స పదఘాతం పదచ్ఛేదం కరోన్తో ఉప్పజ్జతి, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గం పాపేతి. అథస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో సముచ్ఛేదవసేన కామవితక్కస్స పదఘాతం పదచ్ఛేదం కరోన్తో ఉప్పజ్జతి; బ్యాపాదవితక్కస్సాపి పదఘాతనత్థం బ్యాపాదవితక్కం వా అఞ్ఞం వా సఙ్ఖారం సమ్మసతి; విహింసావితక్కస్స పదఘాతనత్థం విహింసావితక్కం వా అఞ్ఞం వా సఙ్ఖారం సమ్మసతి. అథస్స విపస్సనాక్ఖణేతి సబ్బం పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం.

కామవితక్కాదీనం పన తిణ్ణం పాళియం విభత్తేసు అట్ఠతింసారమ్మణేసు ఏకకమ్మట్ఠానమ్పి అపచ్చనీకం నామ నత్థి. ఏకన్తతో పన కామవితక్కస్స తావ అసుభేసు పఠమజ్ఝానమేవ పచ్చనీకం, బ్యాపాదవితక్కస్స మేత్తాయ తికచతుక్కజ్ఝానాని, విహింసావితక్కస్స కరుణాయ తికచతుక్కజ్ఝానాని. తస్మా అసుభే పరికమ్మం కత్వా ఝానం సమాపన్నస్స సమాపత్తిక్ఖణే ఝానసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో విక్ఖమ్భనవసేన కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి. ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేన్తస్స విపస్సనాక్ఖణే విపస్సనాసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో తదఙ్గవసేన కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గం పాపేన్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తో సఙ్కప్పో సముచ్ఛేదవసేన కామవితక్కస్స పచ్చనీకో హుత్వా ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నో నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పోతి వుచ్చతీతి వేదితబ్బో.

మేత్తాయ పన పరికమ్మం కత్వా, కరుణాయ పరికమ్మం కత్వా ఝానం సమాపజ్జతీతి సబ్బం పురిమనయేనేవ యోజేతబ్బం. ఏవం ఉప్పన్నో అబ్యాపాదసఙ్కప్పోతి వుచ్చతి, అవిహింసాసఙ్కప్పోతి చ వుచ్చతీతి వేదితబ్బో. ఏవమేతే నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదయో విపస్సనాఝానవసేన ఉప్పత్తీనం నానత్తా పుబ్బభాగే నానా; మగ్గక్ఖణే పన ఇమేసు తీసు ఠానేసు ఉప్పన్నస్స అకుసలసఙ్కప్పస్స పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానో ఏకోవ కుసలసఙ్కప్పో ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మాసఙ్కప్పో నామ.

సమ్మావాచానిద్దేసేపి యస్మా అఞ్ఞేనేవ చిత్తేన ముసావాదా విరమతి, అఞ్ఞేనఞ్ఞేన పిసుణవాచాదీహి, తస్మా చతస్సోపేతా వేరమణియో పుబ్బభాగే నానా; మగ్గక్ఖణే పన మిచ్ఛావాచాసఙ్ఖాతాయ చతుబ్బిధాయ అకుసలదుస్సీల్యచేతనాయ పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానా ఏకావ సమ్మావాచాసఙ్ఖాతా కుసలవేరమణీ ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మావాచా నామ.

సమ్మాకమ్మన్తనిద్దేసేపి యస్మా అఞ్ఞేనేవ చిత్తేన పాణాతిపాతా విరమతి, అఞ్ఞేన అదిన్నాదానా, అఞ్ఞేన కామేసుమిచ్ఛాచారా, తస్మా తిస్సోపేతా వేరమణియో పుబ్బభాగే నానా; మగ్గక్ఖణే పన మిచ్ఛాకమ్మన్తసఙ్ఖాతాయ తివిధాయ అకుసలదుస్సీల్యచేతనాయ పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానా ఏకావ సమ్మాకమ్మన్తసఙ్ఖాతా అకుసలవేరమణీ ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మాకమ్మన్తో నామ.

సమ్మాఆజీవనిద్దేసే **ఇధాతి** ఇమస్మిం సాసనే. **అరియసావకోతి** అరియస్స బుద్ధస్స సావకో. **మిచ్ఛాఆజీవం పహాయాతి** పాపకం ఆజీవం పజహిత్వా. **సమ్మాఆజీవేనాతి** బుద్ధపసత్థేన కుసలఆజీవేన. **జీవికం కప్పేతీతి** జీవితప్పవత్తిం పవత్తేతి. ఇధాపి యస్మా అఞ్ఞేనేవ చిత్తేన కాయద్వారవీతిక్కమా విరమతి; అఞ్ఞేన వచీద్వారవీతిక్కమా, తస్మా పుబ్బభాగే నానాక్ఖణేసు ఉప్పజ్జతి; మగ్గక్ఖణే పన ద్వీసు ద్వారేసు సత్తన్నం కమ్మపథానం వసేన ఉప్పన్నాయ మిచ్ఛాఆజీవదుస్సీల్యచేతనాయ పదచ్ఛేదతో అనుప్పత్తిసాధనవసేన మగ్గఙ్గం పూరయమానా ఏకావ సమ్మాఆజీవసఙ్ఖాతా కుసలవేరమణీ ఉప్పజ్జతి. అయం సమ్మాఆజీవో నామ.

సమ్మావాయామనిద్దేసో సమ్మప్పధానవిభఙ్గే అనుపదవణ్ణనావసేన ఆవిభవిస్సతి. అయం పన పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లభతి. అఞ్ఞేనేవ హి చిత్తేన అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ వాయామం కరోతి, అఞ్ఞేన ఉప్పన్నానం పహానాయ; అఞ్ఞేనేవ చ అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ, అఞ్ఞేన ఉప్పన్నానం ఠితియా; మగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భతి. ఏకమేవ హి మగ్గసమ్పయుత్తం వీరియం చతుకిచ్చసాధనట్ఠేన చత్తారి నామాని లబ్భతి.

సమ్మాసతినిద్దేసోపి సతిపట్ఠానవిభఙ్గే అనుపదవణ్ణనావసేన ఆవిభవిస్సతి. అయమ్పి చ పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భతి. అఞ్ఞేనేవ హి చిత్తేన కాయం పరిగ్గణ్హాతి, అఞ్ఞేనఞ్ఞేన వేదనాదీని; మగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భతి. ఏకాయేవ హి మగ్గసమ్పయుత్తా సతి చతుకిచ్చసాధనట్ఠేన చత్తారి నామాని లభతి.

సమ్మాసమాధినిద్దేసే చత్తారి ఝానాని పుబ్బభాగేపి నానా, మగ్గక్ఖణేపి. పుబ్బభాగే సమాపత్తివసేన నానా, మగ్గక్ఖణే నానామగ్గవసేన. ఏకస్స హి పఠమమగ్గో పఠమజ్ఝానికో హోతి, దుతియమగ్గాదయోపి పఠమజ్ఝానికా, దుతియాదీసు అఞ్ఞతరజ్ఝానికా వా. ఏకస్స పఠమమగ్గో దుతియాదీనం అఞ్ఞతరజ్ఝానికో హోతి, దుతియాదయోపి దుతియాదీనం అఞ్ఞతరజ్ఝానికా వా పఠమజ్ఝానికా వా. ఏవం చత్తారోపి మగ్గా ఝానవసేన సదిసా వా అసదిసా వా ఏకచ్చసదిసా వా హోన్తి.

అయం పనస్స విసేసో పాదకజ్ఝాననియామేన హోతి. పాదకజ్ఝాననియామేన తావ పఠమజ్ఝానలాభినో పఠమజ్ఝానా వుట్ఠాయ విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నమగ్గో పఠమజ్ఝానికో హోతి; మగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గాని పనేత్థ పరిపుణ్ణానేవ హోన్తి. దుతియజ్ఝానతో ఉట్ఠాయ విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో మగ్గో దుతియజ్ఝానికో హోతి; మగ్గఙ్గాని పనేత్థ సత్త హోన్తి. తతియజ్ఝానతో ఉట్ఠాయ విపస్సన్తస్స ఉప్పన్నో మగ్గో తతియజ్ఝానికో హోతి; మగ్గఙ్గాని పనేత్థ సత్త, బోజ్ఝఙ్గాని ఛ హోన్తి. ఏస నయో చతుత్థజ్ఝానతో పట్ఠాయ యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనా.

ఆరుప్పే చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానం ఉప్పజ్జతి. తఞ్చ ఖో లోకుత్తరం నో లోకియన్తి వుత్తం. ఏత్థ కథన్తి? ఏత్థాపి పఠమజ్ఝానాదీసు యతో ఉట్ఠాయ సోతాపత్తిమగ్గం పటిలభిత్వా ఆరుప్పసమాపత్తిం భావేత్వా యో ఆరుప్పే ఉప్పన్నో, తంఝానికావ తస్స తత్థ తయో మగ్గా ఉప్పజ్జన్తి . ఏవం పాదకజ్ఝానమేవ నియామేతి. కేచి పన థేరా "విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా నియామేన్తీ"తి వదన్తి. కేచి "పుగ్గలజ్ఝాసయో నియామేతీ"తి వదన్తి. కేచి "వుట్ఠానగామినీవిపస్సనా నియామేతీ"తి వదన్తి. తేసం వాదవినిచ్ఛయో హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే లోకుత్తరపదభాజనీయవణ్ణనాయం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౩౫౦) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **అయం వుచ్చతి సమ్మాసమాధీతి** యా ఇమేసు చతూసు ఝానేసు ఏకగ్గతా, అయం పుబ్బభాగే లోకియో, అపరభాగే లోకుత్తరో సమ్మాసమాధి నామ వుచ్చతీతి. ఏవం లోకియలోకుత్తరవసేన భగవా మగ్గసచ్చం దేసేసి.

తత్థ లోకియమగ్గే సబ్బానేవ మగ్గఙ్గాని యథానురూపం ఛసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరారమ్మణాని హోన్తి. లోకుత్తరమగ్గే పన చతుసచ్చపటివేధాయ పవత్తస్స అరియస్స నిబ్బానారమ్మణం అవిజ్జానుసయసముగ్ఘాతకం పఞ్ఞాచక్ఖు సమ్మాదిట్ఠి. తథా సమ్పన్నదిట్ఠిస్స తంసమ్పయుత్తం తివిధమిచ్ఛాసఙ్కప్పసముగ్ఘాతకం చేతసో నిబ్బానపదాభినిరోపనం సమ్మాసఙ్కప్పో. తథా పస్సన్తస్స వితక్కేన్తస్స చ తంసమ్పయుత్తావ చతుబ్బిధవచీదుచ్చరితసముగ్ఘాతికాయ మిచ్ఛావాచాయ విరతి సమ్మావాచా. తథా విరమన్తస్స తంసమ్పయుత్తావ మిచ్ఛాకమ్మన్తసముచ్ఛేదికా తివిధకాయదుచ్చరితవిరతి సమ్మాకమ్మన్తో. తేసంయేవ సమ్మావాచాకమ్మన్తానం వోదానభూతా తంసమ్పయుత్తావ కుహనాదిసముచ్ఛేదికా మిచ్ఛాఆజీవవిరతి సమ్మాఆజీవో. ఇమిస్సా సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవసంఖాతాయ సీలభూమియం పతిట్ఠమానస్స తదనురూపో తంసమ్పయుత్తోవ కోసజ్జసముచ్ఛేదకో అనుప్పన్నుప్పన్నానం అకుసలకుసలానం అనుప్పాదపహానుప్పాదట్ఠితిసాధకో చ వీరియారమ్భో సమ్మావాయామో. ఏవం వాయమన్తస్స తంసమ్పయుత్తోవ మిచ్ఛాసతివినిద్ధుననకో కాయాదీసు కాయానుపస్సనాదిసాధకో చ చేతసో అసమ్మోసో సమ్మాసతి. ఇతి అనుత్తరాయ సతియా సువిహితచిత్తారక్ఖస్స తంసమ్పయుత్తావ మిచ్ఛాసమాధిసముగ్ఘాతికా చిత్తేకగ్గతా సమ్మాసమాధీతి. ఏస లోకుత్తరో అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో యో సహ లోకియేన మగ్గేన దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదాతి సఙ్ఖం గతో.

సో ఖో పనేస మగ్గో సమ్మాదిట్ఠిసఙ్కప్పానం విజ్జాయ, సేసధమ్మానం చరణేన సఙ్గహితత్తా **విజ్జా చేవ చరణఞ్చ**. తథా తేసం ద్విన్నం విపస్సనాయానేన, ఇతరేసం సమథయానేన సఙ్గహితత్తా **సమథో చేవ విపస్సనా చ**. తేసం వా ద్విన్నం పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన, తదనన్తరానం తిణ్ణం సీలక్ఖన్ధేన, అవసేసానం సమాధిక్ఖన్ధేన అధిపఞ్ఞాఅధిసీలఅధిచిత్తసిక్ఖాహి చ సఙ్గహితత్తా **ఖన్ధత్తయఞ్చేవ సిక్ఖాత్తయఞ్చ** హోతి; యేన సమన్నాగతో అరియసావకో దస్సనసమత్థేహి చక్ఖూహి గమనసమత్థేహి చ పాదేహి సమన్నాగతో అద్ధికో వియ విజ్జాచరణసమ్పన్నో హుత్వా విపస్సనాయానేన కామసుఖల్లికానుయోగం, సమథయానేన అత్తకిలమథానుయోగన్తి అన్తద్వయం పరివజ్జేత్వా మజ్ఝిమపటిపదం పటిపన్నో పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన మోహక్ఖన్ధం, సీలక్ఖన్ధేన దోసక్ఖన్ధం, సమాధిక్ఖన్ధేన చ లోభక్ఖన్ధం పదాలేన్తో అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయ పఞ్ఞాసమ్పదం, అధిసీలసిక్ఖాయ సీలసమ్పదం, అధిచిత్తసిక్ఖాయ సమాధిసమ్పదన్తి తిస్సో సమ్పత్తియో పత్వా అమతం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతి, ఆదిమజ్ఝపరియోసానకల్యాణం సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మరతనవిచిత్తం సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం అరియభూమిఞ్చ ఓక్కన్తో హోతీతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౨౦౬-౨౧౪. ఇదాని అభిధమ్మభాజనీయం హోతి. తత్థ "అరియసచ్చానీ"తి అవత్వా నిప్పదేసతో పచ్చయసఙ్ఖాతం సముదయం దస్సేతుం "చత్తారి సచ్చానీ"తి వుత్తం . అరియసచ్చానీతి హి వుత్తే అవసేసా చ కిలేసా, అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా, తీణి చ కుసలమూలాని సాసవాని, అవసేసా చ సాసవా కుసలా ధమ్మా న సఙ్గయ్హన్తి. న చ కేవలం తణ్హావ దుక్ఖం సముదానేతి, ఇమేపి అవసేసా చ కిలేసాదయో పచ్చయా సముదానేన్తియేవ. ఇతి ఇమేపి పచ్చయా దుక్ఖం సముదానేన్తియేవాతి నిప్పదేసతో పచ్చయసఙ్ఖాతం సముదయం దస్సేతుం "అరియసచ్చానీ"తి అవత్వా "చత్తారి సచ్చానీ"తి వుత్తం.

నిద్దేసవారే చ నేసం పఠమం దుక్ఖం అనిద్దిసిత్వా తస్సేవ దుక్ఖస్స సుఖనిద్దేసత్థం దుక్ఖసముదయో నిద్దిట్ఠో. తస్మిఞ్హి నిద్దిట్ఠే "అవసేసా చ కిలేసా"తిఆదినా నయేన దుక్ఖసచ్చం సుఖనిద్దేసం హోతి. నిరోధసచ్చమ్పేత్థ తణ్హాయ పహానం "తణ్హాయ చ అవసేసానఞ్చ కిలేసానం పహాన"న్తి ఏవం యథావుత్తస్స సముదయస్స పహానవసేన పఞ్చహాకారేహి నిద్దిట్ఠం. మగ్గసచ్చం పనేత్థ పఠమజ్ఝానికసోతాపత్తిమగ్గవసేన ధమ్మసఙ్గణియం విభత్తస్స దేసనానయస్స ముఖమత్తమేవ దస్సేన్తేన నిద్దిట్ఠం. తత్థ నయభేదో వేదితబ్బో. తం ఉపరి పకాసయిస్సామ.

యస్మా పన న కేవలం అట్ఠఙ్గికో మగ్గోవ పటిపదా "పుబ్బేవ ఖో పనస్స కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౪౩౩) వచనతో పన పుగ్గలజ్ఝాసయవసేన పఞ్చఙ్గికోపి మగ్గో పటిపదా ఏవాతి దేసితో, తస్మా తం నయం దస్సేతుం పఞ్చఙ్గికవారోపి నిద్దిట్ఠో. యస్మా చ న కేవలం అట్ఠఙ్గికపఞ్చఙ్గికమగ్గావ పటిపదా, సమ్పయుత్తకా పన అతిరేకపణ్ణాసధమ్మాపి పటిపదా ఏవ, తస్మా తం నయం దస్సేతుం తతియో సబ్బసఙ్గాహికవారోపి నిద్దిట్ఠో. తత్థ "అవసేసా ధమ్మా దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ సమ్పయుత్తా"తి ఇదం పరిహాయతి. సేసం సబ్బత్థ సదిసమేవ.

తత్థ అట్ఠఙ్గికవారస్స "తణ్హాయ అవసేసానఞ్చ కిలేసానం పహాన"న్తిఆదీసు పఞ్చసు కోట్ఠాసేసు పఠమకోట్ఠాసే తావ సోతాపత్తిమగ్గే ఝానాభినివేసే సుద్ధికపటిపదా, సుద్ధికసుఞ్ఞతా, సుఞ్ఞతపటిపదా, సుద్ధికఅప్పణిహితం, అప్పణిహితపటిపదాతి ఇమేసు పఞ్చసు వారేసు ద్విన్నం ద్విన్నం చతుక్కపఞ్చకనయానం వసేన **దస నయా** హోన్తి. ఏవం సేసేసుపీతి వీసతియా అభినివేసేసు **ద్వే నయసతాని**. తాని చతూహి అధిపతీహి చతుగ్గుణితాని అట్ఠ . ఇతి సుద్ధికాని ద్వే సాధిపతీ అట్ఠాతి సబ్బమ్పి **నయసహస్సం** హోతి. యథా చ సోతాపత్తిమగ్గే, ఏవం సేసమగ్గేసుపీతి **చత్తారి నయసహస్సాని** హోన్తి. యథా చ పఠమకోట్ఠాసే చత్తారి, ఏవం సేసేసుపీతి అట్ఠఙ్గికవారే పఞ్చసు కోట్ఠాసేసు **వీసతి నయసహస్సాని** హోన్తి. తథా పఞ్చఙ్గికవారే సబ్బసఙ్గాహికవారే చాతి సబ్బానిపి **సట్ఠి నయసహస్సాని** సత్థారా విభత్తాని. పాళి పన సఙ్ఖేపేన ఆగతా. ఏవమిదం తివిధమహావారం పఞ్చదసకోట్ఠాసం సట్ఠినయసహస్సపటిమణ్డితం అభిధమ్మభాజనీయం నామ నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౨౧౭. పఞ్హాపుచ్ఛకే చతున్నమ్పి సచ్చానం ఖన్ధవిభఙ్గే వుత్తనయానుసారేనేవ కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సముదయసచ్చం కామావచరధమ్మే అస్సాదేన్తస్స పరిత్తారమ్మణం హోతి, మహగ్గతధమ్మే అస్సాదేన్తస్స మహగ్గతారమ్మణం, పణ్ణత్తిం అస్సాదేన్తస్స నవత్తబ్బారమ్మణం. దుక్ఖసచ్చం కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ ఉప్పన్నం పరిత్తారమ్మణం, రూపారూపావచరధమ్మే ఆరబ్భ ఉప్పత్తికాలే మహగ్గతారమ్మణం, నవ లోకుత్తరధమ్మే పచ్చవేక్ఖణకాలే అప్పమాణారమ్మణం, పణ్ణత్తిం పచ్చవేక్ఖణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం. మగ్గసచ్చం సహజాతహేతువసేన సబ్బదాపి మగ్గహేతుకం వీరియం వా వీమంసం వా జేట్ఠకం కత్వా మగ్గభావనాకాలే మగ్గాధిపతి, ఛన్దచిత్తేసు అఞ్ఞతరాధిపతికాలే నవత్తబ్బం నామ హోతి. దుక్ఖసచ్చం అరియానం మగ్గపచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణం, తేసంయేవ మగ్గం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గాధిపతి, సేసధమ్మపచ్చవేక్ఖణకాలే నవత్తబ్బం హోతి.

ద్వే సచ్చానీతి దుక్ఖసముదయసచ్చాని. ఏతాని హి అతీతాదిభేదే ధమ్మే ఆరబ్భ ఉప్పత్తికాలే అతీతాదిఆరమ్మణాని హోన్తి. సముదయసచ్చం అజ్ఝత్తాదిభేదే ధమ్మే అస్సాదేన్తస్స అజ్ఝత్తాదిఆరమ్మణం హోతి, దుక్ఖసచ్చం ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకాలే నవత్తబ్బారమ్మణమ్పీతి వేదితబ్బం. ఇతి ఇమస్మిం పఞ్హాపుచ్ఛకే ద్వే సచ్చాని లోకియాని హోన్తి, ద్వే లోకుత్తరాని. యథా చ ఇమస్మిం, ఏవం పురిమేసుపి ద్వీసు. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి తీసుపి సుత్తన్తభాజనీయాదీసు లోకియలోకుత్తరానేవ సచ్చాని కథితాని. ఏవమయం సచ్చవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

సచ్చవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఇన్ద్రియవిభఙ్గో

౧. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౨౧౯. ఇదాని తదనన్తరే ఇన్ద్రియవిభఙ్గే **బావీసతీ**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ఇన్ద్రియానీ**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. ఇదాని తాని సరూపతో దస్సేన్తో **చక్ఖున్ద్రియ**న్తిఆదిమాహ. తత్థ చక్ఖుద్వారే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **చక్ఖున్ద్రియం**. సోతఘానజివ్హాకాయద్వారే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **కాయిన్ద్రియం**. విజాననలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **మనిన్ద్రియం**. ఇత్థిభావే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **ఇత్థిన్ద్రియం**. పురిసభావే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **పురిసిన్ద్రియం**. అనుపాలనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **జీవితిన్ద్రియం**. సుఖలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సుఖిన్ద్రియం**. దుక్ఖసోమనస్స దోమనస్స ఉపేక్ఖాలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **ఉపేక్ఖిన్ద్రియం**. అధిమోక్ఖలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సద్ధిన్ద్రియం**. పగ్గహలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **వీరియిన్ద్రియం**. ఉపట్ఠానలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సతిన్ద్రియం**. అవిక్ఖేపలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **సమాధిన్ద్రియం**. దస్సనలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **పఞ్ఞిన్ద్రియం**. అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతి పవత్తే జాననలక్ఖణే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం**. ఞాతానంయేవ ధమ్మానం పున ఆజాననే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **అఞ్ఞిన్ద్రియం**. అఞ్ఞాతావీభావే ఇన్దట్ఠం కారేతీతి **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం**.

ఇధ సుత్తన్తభాజనీయం నామ న గహితం. కస్మా? సుత్తన్తే ఇమాయ పటిపాటియా బావీసతియా ఇన్ద్రియానం అనాగతత్తా. సుత్తన్తస్మిఞ్హి కత్థచి ద్వే ఇన్ద్రియాని కథితాని, కత్థచి తీణి, కత్థచి పఞ్చ. ఏవం పన నిరన్తరం ద్వావీసతి ఆగతాని నామ నత్థి. అయం తావేత్థ అట్ఠకథానయో. అయం పన అపరో నయో – ఏతేసు హి

అత్థతో లక్ఖణాదీహి, కమతో చ విజానియా;
భేదాభేదా తథా కిచ్చా, భూమితో చ వినిచ్ఛయం.

తత్థ చక్ఖాదీనం తావ "చక్ఖతీతి చక్ఖు"తిఆదినా నయేన **అత్థో** పకాసితో. పచ్ఛిమేసు పన తీసు పఠమం 'పుబ్బభాగే అనఞ్ఞాతం అమతం పదం చతుసచ్చధమ్మం వా జానిస్సామీ'తి ఏవం పటిపన్నస్స ఉప్పజ్జనతో ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియన్తి వుత్తం. దుతియం ఆజాననతో చ ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ అఞ్ఞిన్ద్రియం. తతియం అఞ్ఞాతావినో చతూసు సచ్చేసు నిట్ఠితఞాణకిచ్చస్స ఖీణాసవస్సేవ ఉప్పజ్జనతో ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం.

కో పనేస ఇన్ద్రియట్ఠో నామాతి? ఇన్దలిఙ్గట్ఠో ఇన్ద్రియట్ఠో, ఇన్దదేసితట్ఠో ఇన్ద్రియట్ఠో, ఇన్దదిట్ఠట్ఠో ఇన్ద్రియట్ఠో, ఇన్దసిట్ఠట్ఠో ఇన్ద్రియట్ఠో, ఇన్దజుట్ఠట్ఠో ఇన్ద్రియట్ఠో. సో సబ్బోపి ఇధ యథాయోగం యుజ్జతి. భగవా హి సమ్మాసమ్బుద్ధో పరమిస్సరియభావతో ఇన్దో. కుసలాకుసలఞ్చ కమ్మం కమ్మేసు కస్సచి ఇస్సరియాభావతో. తేనేవేత్థ కమ్మసఞ్జనితాని ఇన్ద్రియాని కుసలాకుసలకమ్మం ఉల్లిఙ్గేన్తి. తేన చ సిట్ఠానీతి ఇన్దలిఙ్గట్ఠేన ఇన్దసిట్ఠట్ఠేన చ ఇన్ద్రియాని. సబ్బానేవ పనేతాని భగవతా యథాభూతతో పకాసితాని చ అభిసమ్బుద్ధాని చాతి ఇన్దదేసితట్ఠేన ఇన్దదిట్ఠట్ఠేన చ ఇన్ద్రియాని. తేనేవ భగవతా మునిన్దేన కానిచి గోచరాసేవనాయ, కానిచి భావనాసేవనాయ సేవితానీతి ఇన్దజుట్ఠట్ఠేనపి ఇన్ద్రియాని. అపిచ ఆధిపచ్చసఙ్ఖాతేన ఇస్సరియట్ఠేనాపి ఏతాని ఇన్ద్రియాని. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిప్పవత్తియఞ్హి చక్ఖాదీనం సిద్ధమాధిపచ్చం; తస్మిం తిక్ఖే తిక్ఖత్తా మన్దే చ మన్దత్తాతి. అయం తావేత్థ '**అత్థతో**' వినిచ్ఛయో.

‘**లక్ఖణాదీహి**’తి లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానేహిపి చక్ఖాదీనం వినిచ్ఛయం విజానియాతి అత్థో. తాని నేసం లక్ఖణాదీని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ. పఞ్ఞిన్ద్రియాదీని హి చత్తారి అత్థతో అమోహోయేవ. సేసాని తత్థ సరూపేనేవాగతాని.

‘**కమతో**’తి అయమ్పి దేసనాక్కమోవ. తత్థ అజ్ఝత్తధమ్మం పరిఞ్ఞాయ అరియభూమిపటిలాభో హోతీతి అత్తభావపరియాపన్నాని చక్ఖున్ద్రియాదీని పఠమం దేసితాని. సో పనత్తభావో యం ధమ్మం ఉపాదాయ ఇత్థీతి వా పురిసోతి వా సఙ్ఖం గచ్ఛతి, అయం సోతి నిదస్సనత్థం తతో ఇత్థిన్ద్రియం పురిసిన్ద్రియఞ్చ . సో దువిధోపి జీవితిన్ద్రియపటిబద్ధవుత్తీతి ఞాపనత్థం తతో జీవితిన్ద్రియం. యావ తస్స పవత్తి తావ ఏతేసం వేదయితానం అనివత్తి. యం కిఞ్చి వేదయితం సబ్బం తం సుఖదుక్ఖన్తి ఞాపనత్థం తతో సుఖిన్ద్రియాదీని. తంనిరోధత్థం పన ఏతే ధమ్మా భావేతబ్బాతి పటిపత్తిదస్సనత్థం తతో సద్ధాదీని. ఇమాయ పటిపత్తియా ఏస ధమ్మో పఠమం అత్తని పాతుభవతీతి పటిపత్తియా అమోఘభావదస్సనత్థం తతో అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం. తస్సేవ ఫలత్తా తతో అనన్తరం భావేతబ్బత్తా చ తతో అఞ్ఞిన్ద్రియం. ఇతో పరం భావనాయ ఇమస్స అధిగమో, అధిగతే చ పనిమస్మిం నత్థి కిఞ్చి ఉత్తరి కరణీయన్తి ఞాపనత్థం అన్తే పరమస్సాసభూతం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం దేసితన్తి అయమేత్థ కమో.

‘**భేదాభేదా**’తి జీవితిన్ద్రియస్సేవ చేత్థ భేదో. తఞ్హి రూపజీవితిన్ద్రియం అరూపజీవితిన్ద్రియన్తి దువిధం హోతి. సేసానం అభేదోతి ఏవమేత్థ భేదాభేదతో వినిచ్ఛయం విజానియా.

‘**కిచ్చా**’తి కిం ఇన్ద్రియానం కిచ్చన్తి చే? చక్ఖున్ద్రియస్స తావ “చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో”తి వచనతో యం తం ఇన్ద్రియపచ్చయభావేన సాధేతబ్బం అత్తనో తిక్ఖమన్దాదిభావేన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిధమ్మానం తిక్ఖమన్దాదిసఙ్ఖాతం అత్తాకారానువత్తాపనం ఇదం ‘కిచ్చం’. ఏవం సోతఘానజివ్హాకాయానం. మనిన్ద్రియస్స పన సహజాతధమ్మానం అత్తనో వసవత్తాపనం, జీవితిన్ద్రియస్స సహజాతధమ్మానుపాలనం, ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియానం ఇత్థిపురిసనిమిత్తకుత్తాకప్పాకారానువిధానం, సుఖదుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సిన్ద్రియానం సహజాతధమ్మే అభిభవిత్వా యథాసకం ఓళారికాకారానుపాపనం, ఉపేక్ఖిన్ద్రియస్స సన్తపణీతమజ్ఝత్తాకారానుపాపనం, సద్ధాదీనం పటిపక్ఖాభిభవనం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చ పసన్నాకారాదిభావసమ్పాపనం, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియస్స సంయోజనత్తయప్పహానఞ్చేవ సమ్పయుత్తకానఞ్చ తప్పహానాభిముఖభావకరణం, అఞ్ఞిన్ద్రియస్స కామరాగబ్యాపాదాదితనుకరణపహానఞ్చేవ సహజాతానఞ్చ అత్తనో వసానువత్తాపనం, అఞ్ఞాతావిన్ద్రియస్స సబ్బకిచ్చేసు ఉస్సుక్కప్పహానఞ్చేవ అమతాభిముఖభావపచ్చయతా చ సమ్పయుత్తానన్తి ఏవమేత్థ కిచ్చతో వినిచ్ఛయం విజానియా.

‘**భూమితో**’తి చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయఇత్థిపురిససుఖదుక్ఖదోమనస్సిన్ద్రియాని చేత్థ కామావచరానేవ . మనిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియఉపేక్ఖిన్ద్రియాని, సద్ధావీరియసతిసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియాని చ చతుభూమిపరియాపన్నాని. సోమనస్సిన్ద్రియం కామావచర-రూపావచర-లోకుత్తరవసేన భూమిత్తయపరియాపన్నం. అవసానే తీణి లోకుత్తరానేవాతి ఏవం భూమితో వినిచ్ఛయం విజానియా. ఏవఞ్హి విజానన్తో –

> సంవేగబహులో భిక్ఖు, ఠితో ఇన్ద్రియసంవరే;
> ఇన్ద్రియాని పరిఞ్ఞాయ, దుక్ఖస్సన్తం నిగచ్ఛతీతి.

౨౨౦. నిద్దేసవారే “యం చక్ఖు చతున్నం మహాభూతాన”న్తిఆది సబ్బం ధమ్మసఙ్గణియం పదభాజనే (ధ. స. అట్ఠ. ౫౯౫ ఆదయో) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. వీరియిన్ద్రియసమాధిన్ద్రియనిద్దేసాదీసు చ సమ్మావాయామో మిచ్ఛావాయామో సమ్మాసమాధి మిచ్ఛాసమాధీతిఆదీని న వుత్తాని. కస్మా? సబ్బసఙ్గాహకత్తా. సబ్బసఙ్గాహకాని హి ఇధ ఇన్ద్రియాని కథితాని. ఏవం సన్తేపేత్థ దస ఇన్ద్రియాని లోకియాని కామావచరానేవ, తీణి లోకుత్తరాని, నవ లోకియలోకుత్తరమిస్సకానీతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౨. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౨౨౧. పఞ్హాపుచ్ఛకే సబ్బేసమ్పి ఇన్ద్రియానం కుసలాదివిభాగో పాళినయానుసారేనేవ వేదితబ్బో.

౨౨౩. ఆరమ్మణత్తికేసు పన **సత్తిన్ద్రియా అనారమ్మణా**తి చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయఇత్థిపురిసిన్ద్రియాని సన్ధాయ వుత్తం. జీవితిన్ద్రియం పన అరూపమిస్సకత్తా ఇధ అనాభట్ఠం. **ద్విన్ద్రియా**తి ద్వే ఇన్ద్రియా; సుఖదుక్ఖద్వయం సన్ధాయేతం వుత్తం. తఞ్హి ఏకన్తపరిత్తారమ్మణం. **దోమనస్సిన్ద్రియం సియా పరిత్తారమ్మణం, సియా మహగ్గతారమ్మణ**న్తి కామావచరధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తికాలే పరిత్తారమ్మణం హోతి , రూపావచరారూపావచరే పన ఆరబ్భ పవత్తికాలే మహగ్గతారమ్మణం, పణ్ణత్తిం ఆరబ్భ పవత్తికాలే నవత్తబ్బారమ్మణం. **నవిన్ద్రియా సియా పరిత్తారమ్మణా**తి మనిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియసోమనస్సిన్ద్రియఉపేక్ఖిన్ద్రియాని చేవ సద్ధాదిపఞ్చకఞ్చ సన్ధాయ ఇదం వుత్తం. జీవితిన్ద్రియఞ్హి రూపమిస్సకత్తా అనారమ్మణేసు రూపధమ్మేసు సఙ్గహితమ్పి అరూపకోట్ఠాసేన సియాపక్ఖే సఙ్గహితం.

చత్తారి ఇన్ద్రియానీతి సుఖదుక్ఖదోమనస్సఅఞ్ఞాతావిన్ద్రియాని. తాని హి మగ్గారమ్మణత్తికే న భజన్తి. **మగ్గహేతుక**న్తి సహజాతహేతుం సన్ధాయ వుత్తం. వీరియవీమంసాజేట్ఠకకాలే సియా మగ్గాధిపతి, ఛన్దచిత్తజేట్ఠకకాలే సియా నవత్తబ్బా.

దసిన్ద్రియా సియా ఉప్పన్నా, సియా ఉప్పాదినోతి సత్త రూపిన్ద్రియాని తీణి చ విపాకిన్ద్రియాని సన్ధాయేతం వుత్తం. దసిన్ద్రియాని దోమనస్సేన సద్ధిం హేట్ఠా వుత్తానేవ. తత్థ దోమనస్సిన్ద్రియం పణ్ణత్తిం ఆరబ్భ పవత్తికాలే నవత్తబ్బారమ్మణం, సేసాని నిబ్బానపచ్చవేక్ఖణకాలేపి. **తీణిన్ద్రియాని బహిద్ధారమ్మణానీ**తి తీణి లోకుత్తరిన్ద్రియాని. **చత్తారీ**తి సుఖదుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సాని. తాని హి అజ్ఝత్తధమ్మేపి బహిద్ధాధమ్మేపి ఆరబ్భ పవత్తన్తి. **అట్ఠిన్ద్రియా**తి మనిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియఉపేక్ఖిన్ద్రియాని చేవ సద్ధాదిపఞ్చకఞ్చ. తత్థ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనకాలే నవత్తబ్బారమ్మణతా వేదితబ్బా.

ఇతి ఇమస్మిమ్పి పఞ్హాపుచ్ఛకే దసిన్ద్రియాని కామావచరాని, తీణి లోకుత్తరాని, నవ లోకియలోకుత్తరమిస్సకానేవ కథితానీతి. అయమ్పి అభిధమ్మభాజనీయేన సద్ధిం ఏకపరిచ్ఛేదోవ హోతి. అయం పన ఇన్ద్రియవిభఙ్గో ద్వేపరివట్టం నీహరిత్వా భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఇన్ద్రియవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయం ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౨౨౫. ఇదాని తదనన్తరే పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గే యా “అయం అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తిఆదినా నయేన తన్తి నిక్ఖిత్తా, తస్సా అత్థసంవణ్ణనం కరోన్తేన విభజ్జవాదిమణ్డలం ఓతరిత్వా ఆచరియే అనబ్భాచిక్ఖన్తేన సకసమయం అవోక్కమన్తేన పరసమయం అనాయూహన్తేన సుత్తం అప్పటిబాహన్తేన వినయం అనులోమేన్తేన మహాపదేసే ఓలోకేన్తేన ధమ్మం దీపేన్తేన అత్థం సఙ్గహన్తేన తమేవత్థం పున ఆవత్తేత్వా అపరేహిపి పరియాయేహి నిద్దిసన్తేన చ యస్మా అత్థసంవణ్ణనా కాతబ్బా హోతి, పకతియాపి చ దుక్కరావ పటిచ్చసముప్పాదస్స అత్థసంవణ్ణనా, యథాహు పోరాణా –

“సచ్చం సత్తో పటిసన్ధి, పచ్చయాకారమేవ చ;
దుద్దసా చతురో ధమ్మా, దేసేతుఞ్చ సుదుక్కరా”తి.

తస్మా “అఞ్ఞత్ర ఆగమాధిగమప్పత్తేహి న సుకరా పటిచ్చసముప్పాదస్స అత్థవణ్ణనా”తి పరితులయిత్వా –

వత్తుకామో అహం అజ్జ, పచ్చయాకారవణ్ణనం;
పతిట్ఠం నాధిగచ్ఛామి, అజ్ఝోగాళ్హోవ సాగరం.

సాసనం పనిదం నానా-దేసనానయమణ్డితం;
పుబ్బాచరియమగ్గో చ, అబ్బోచ్ఛిన్నో పవత్తతి.

యస్మా తస్మా తదుభయం, సన్నిస్సాయత్థవణ్ణనం;
ఆరభిస్సామి ఏతస్స, తం సుణాథ సమాహితా.

వుత్తఞ్హేతం పుబ్బాచరియేహి –

“యో కోచిమం అట్ఠిం కత్వా సుణేయ్య,
లభేథ పుబ్బాపరియం విసేసం;
లద్ధాన పుబ్బాపరియం విసేసం,
అదస్సనం మచ్చురాజస్స గచ్ఛే”తి.

అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతిఆదీసు హి ఆదితోయేవ తావ –

దేసనాభేదతో అత్థ-లక్ఖణేకవిధాదితో;
అఙ్గానఞ్చ వవత్థానా, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ ‘**దేసనాభేదతో**’తి భగవతో హి వల్లిహారకానం చతున్నం పురిసానం వల్లిగ్గహణం వియ ఆదితో వా మజ్ఝతో వా పట్ఠాయ యావ పరియోసానం, తథా పరియోసానతో వా మజ్ఝతో వా పట్ఠాయ యావ ఆదీతి చతుబ్బిధా పటిచ్చసముప్పాదదేసనా. యథా హి వల్లిహారకేసు చతూసు పురిసేసు ఏకో వల్లియా మూలమేవ పఠమం పస్సతి, సో తం మూలే ఛేత్వా సబ్బం ఆకడ్ఢిత్వా ఆదాయ కమ్మే ఉపనేతి, ఏవం భగవా “ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా…పే.… జాతిపచ్చయా జరామరణ”న్తి ఆదితో (మ. ని. ౧.౪౦౨) పట్ఠాయ యావ పరియోసానాపి పటిచ్చసముప్పాదం దేసేతి.

యథా పన తేసు పురిసేసు ఏకో వల్లియా మజ్ఝం పఠమం పస్సతి, సో మజ్ఝే ఛిన్దిత్వా ఉపరిభాగంయేవ ఆకడ్ఢిత్వా ఆదాయ కమ్మే ఉపనేతి, ఏవం భగవా “తస్స తం వేదనం అభినన్దతో అభివదతో అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతో ఉప్పజ్జతి నన్దీ; యా వేదనాసు నన్దీ, తదుపాదానం, తస్సుపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతీ”తి (మ. ని. ౧.౪౦౯; సం. ని. ౩.౫) మజ్ఝతో పట్ఠాయ యావ పరియోసానాపి దేసేతి.

యథా చ తేసు పురిసేసు ఏకో వల్లియా అగ్గం పఠమం పస్సతి, సో అగ్గే గహేత్వా అగ్గానుసారేన యావ మూలా సబ్బం ఆదాయ కమ్మే ఉపనేతి, ఏవం భగవా “జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, జాతిపచ్చయా ను ఖో, భిక్ఖవే, జరామరణం నో వా కథం వా ఏత్థ హోతీ”తి? “జాతిపచ్చయా, భన్తే, జరామరణం; ఏవం నో ఏత్థ హోతి – జాతిపచ్చయా జరామరణ”న్తి. “భవపచ్చయా జాతి…పే.… అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, అవిజ్జాపచ్చయా ను ఖో, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా నో వా కథం వా ఏత్థ హోతీ”తి? “అవిజ్జాపచ్చయా, భన్తే, సఙ్ఖారా; ఏవం నో ఏత్థ హోతి – అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తి పరియోసానతో పట్ఠాయ యావ ఆదితోపి పటిచ్చసముప్పాదం దేసేతి.

యథా పన తేసు పురిసేసు ఏకో వల్లియా మజ్ఝమేవ పఠమం పస్సతి, సో మజ్ఝే ఛిన్దిత్వా హేట్ఠా ఓతరన్తో యావ మూలా ఆదాయ కమ్మే ఉపనేతి , ఏవం భగవా “ఇమే, భిక్ఖవే, చత్తారో ఆహారా కిం నిదానా, కిం సముదయా, కిం జాతికా, కిం పభవా? ఇమే చత్తారో ఆహారా తణ్హానిదానా, తణ్హాసముదయా, తణ్హాజాతికా, తణ్హాపభవా. తణ్హా చాయం, భిక్ఖవే, కిం నిదానా? వేదనా, ఫస్సో, సళాయతనం, నామరూపం, విఞ్ఞాణం. సఙ్ఖారా కిం నిదానా…పే.… సఙ్ఖారా అవిజ్జానిదానా, అవిజ్జాసముదయా, అవిజ్జాజాతికా, అవిజ్జాపభవా”తి (సం. ని. ౨.౧౧) మజ్ఝతో పట్ఠాయ యావ ఆదితో దేసేతి.

కస్మా పనేవం దేసేతీతి? పటిచ్చసముప్పాదస్స సమన్తభద్దకత్తా, సయఞ్చ దేసనావిలాసప్పత్తత్తా. సమన్తభద్దకో హి పటిచ్చసముప్పాదో తతో తతో ఞాయప్పటివేధాయ సంవత్తతియేవ. దేసనావిలాసప్పత్తో చ భగవా చతువేసారజ్జప్పటిసమ్భిదాయోగేన చతుబ్బిధగమ్భీరభావప్పత్తియా చ. సో దేసనావిలాసప్పత్తత్తా నానానయేహేవ ధమ్మం దేసేతి. విసేసతో పనస్స యా ఆదితో పట్ఠాయ అనులోమదేసనా, సా పవత్తికారణవిభాగసమ్మూళ్హం వేనేయ్యజనం సమనుపస్సతో యథాసకేహి కారణేహి పవత్తిసన్దస్సనత్థం ఉప్పత్తిక్కమసన్దస్సనత్థఞ్చ పవత్తితాతి ఞాతబ్బా.

యా పరియోసానతో పట్ఠాయ పటిలోమదేసనా, సా “కిచ్ఛం వతాయం లోకో ఆపన్నో జాయతి చ జీయతి చ మీయతి చా”తి (దీ. ని. ౨.౫౭) ఆదినా నయేన కిచ్ఛాపన్నం లోకమనువిలోకయతో పుబ్బభాగప్పటివేధానుసారేన తస్స తస్స జరామరణాదికస్స దుక్ఖస్స అత్తనాధిగతకారణసన్దస్సనత్థం. యా పన మజ్ఝతో పట్ఠాయ యావ ఆది, సా ఆహారనిదానవవత్థాపనానుసారేన యావ అతీతం అద్ధానం అతిహరిత్వా పున అతీతద్ధతో పభుతి

హేతుఫలపటిపాటిసన్దస్సనత్థం. యా పన మజ్ఝతో పట్ఠాయ యావ పరియోసానా పవత్తా, సా పచ్చుప్పన్నే అద్ధానే అనాగతద్ధహేతుసముట్ఠానతో పభుతి అనాగతద్ధసన్దస్సనత్థం. తాసు యా సా పవత్తికారణసమ్మూళ్హస్స వేనేయ్యజనస్స యథాసకేహి కారణేహి పవత్తిసన్దస్సనత్థం ఉప్పత్తిక్కమసన్దస్సనత్థఞ్చ ఆదితో పట్ఠాయ అనులోమదేసనా వుత్తా, సా ఇధ నిక్ఖిత్తాతి వేదితబ్బా.

కస్మా పనేత్థ అవిజ్జా ఆదితో వుత్తా? కిం పకతివాదీనం పకతి వియ అవిజ్జాపి అకారణం మూలకారణం లోకస్సాతి? న అకారణం. "ఆసవసముదయా అవిజ్జాసముదయో"తి హి అవిజ్జాయ కారణం వుత్తం. అత్థి పన పరియాయో యేన మూలకారణం సియా. కో పన సోతి? వట్టకథాయ సీసభావో. భగవా హి వట్టకథం కథేన్తో ద్వే ధమ్మే సీసం కత్వా కథేసి – అవిజ్జం వా భవతణ్హం వా. యథాహ – "పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయ 'ఇతో పుబ్బే అవిజ్జా నాహోసి, అథ పచ్ఛా సమభవీ'తి. ఏవఞ్చేతం, భిక్ఖవే, వుచ్చతి, అథ చ పన పఞ్ఞాయతి 'ఇదప్పచ్చయా అవిజ్జా"తి (అ. ని. ౧౦.౬౧); భవతణ్హం వా, యథాహ – "పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి భవతణ్హాయ 'ఇతో పుబ్బే భవతణ్హా నాహోసి, అథ పచ్ఛా సమభవీ'తి. ఏవఞ్చేతం, భిక్ఖవే, వుచ్చతి, అథ చ పన పఞ్ఞాయతి 'ఇదప్పచ్చయా భవతణ్హా"తి (అ. ని. ౧౦.౬౨).

కస్మా పన భగవా వట్టకథం కథేన్తో ఇమే ద్వేవ ధమ్మే సీసం కత్వా కథేసీతి? సుగతిదుగ్గతిగామినో కమ్మస్స విసేసహేతుభూతత్తా. దుగ్గతిగామినో హి కమ్మస్స విసేసహేతు అవిజ్జా. కస్మా? యస్మా అవిజ్జాభిభూతో పుథుజ్జనో, అగ్గిసన్తాపలగుళాభిఘాతపరిస్సమాభిభూతా వజ్ఝగావీ తాయ పరిస్సమాతురతాయ నిరస్సాదమ్పి అత్తనో అనత్థావహమ్పి చ ఉణ్హోదకపానం వియ, కిలేససన్తాపతో నిరస్సాదమ్పి దుగ్గతివినిపాతతో చ అత్తనో అనత్థావహమ్పి పాణాతిపాతాదిమనేకప్పకారం దుగ్గతిగామికమ్మం ఆరభతి. సుగతిగామినో పన కమ్మస్స విసేసహేతు భవతణ్హా. కస్మా? యస్మా భవతణ్హాభిభూతో పుథుజ్జనో, యథా వుత్తప్పకారా గావీ సీతుదకతణ్హాయ సఅస్సాదం అత్తనో పరిస్సమవినోదనఞ్చ సీతుదకపానం వియ, కిలేససన్తాపవిరహతో సఅస్సాదం సుగతిసమ్పాపనేన అత్తనో దుగ్గతిదుక్ఖపరిస్సమవినోదనఞ్చ పాణాతిపాతావేరమణీఆదిమనేకప్పకారం సుగతిగామికమ్మం ఆరభతి.

ఏతేసు పన వట్టకథాయ సీసభూతేసు ధమ్మేసు కత్థచి భగవా ఏకధమ్మమూలికం దేసనం దేసేతి, సేయ్యథిదం – "ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, అవిజ్జూపనిసా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారూపనిసం విఞ్ఞాణ"న్తిఆది (సం. ని. ౨.౨౩). తథా "ఉపాదానీయేసు, భిక్ఖవే, ధమ్మేసు అస్సాదానుపస్సినో విహరతో తణ్హా పవడ్ఢతి, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాన"న్తిఆది (సం. ని. ౨.౫౨). కత్థచి ఉభయమూలికమ్పి, సేయ్యథిదం – "అవిజ్జానీవరణస్స, భిక్ఖవే, బాలస్స తణ్హాయ సమ్పయుత్తస్స ఏవమయం కాయో సముదాగతో. ఇతి అయఞ్చేవ కాయో బహిద్ధా చ నామరూపం ఇత్థేతం ద్వయం, ద్వయం పటిచ్చ ఫస్సో, సళేవాయతనాని యేహి ఫుట్ఠో బాలో సుఖదుక్ఖం పటిసంవేదేతీ"తిఆది (సం. ని. ౨.౧౯). తాసు తాసు దేసనాసు "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి అయమిధ అవిజ్జావసేన ఏకధమ్మమూలికా దేసనాతి వేదితబ్బా. ఏవం తావేత్థ దేసనాభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'అత్థతో'తి అవిజ్జాదీనం పదానం అత్థతో, సేయ్యథిదం – పూరేతుం అయుత్తట్ఠేన కాయదుచ్చరితాది అవిన్దియం నామ; అలద్ధబ్బన్తి అత్థో. తం అవిన్దియం విన్దతీతి అవిజ్జా. తబ్బిపరీతతో కాయసుచరితాది విన్దియం నామ. తం విన్దియం న విన్దతీతి అవిజ్జా. ఖన్ధానం రాసట్ఠం, ఆయతనానం ఆయతనట్ఠం, ధాతూనం సుఞ్ఞట్ఠం, సచ్చానం తథట్ఠం, ఇన్ద్రియానం ఆధిపతేయ్యట్ఠం అవిదితం కరోతీతి అవిజ్జా. దుక్ఖాదీనం పీళనాదివసేన వుత్తం చతుబ్బిధం చతుబ్బిధం అత్థం అవిదితం

కరోతీతిపి అవిజ్జా. అన్తవిరహితే సంసారే సబ్బయోనిగతిభవవిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు సత్తే జవాపేతీతి అవిజ్జా. పరమత్థతో అవిజ్జమానేసు ఇత్థిపురిసాదీసు జవతి, విజ్జమానేసుపి ఖన్ధాదీసు న జవతీతి అవిజ్జా. అపిచ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్థారమ్మణానం పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నానఞ్చ ధమ్మానం ఛాదనతోపి అవిజ్జా.

యం పటిచ్చ ఫలమేతి సో పచ్చయో. **పటిచ్చా**తి న వినా తేన; తం అపచ్చక్ఖిత్వాతి అత్థో. **ఏతీ**తి ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చాతి అత్థో. అపి చ ఉపకారకట్ఠో పచ్చయట్ఠో. అవిజ్జా చ సా పచ్చయో చాతి అవిజ్జాపచ్చయో. తస్మా **అవిజ్జాపచ్చయా**.

సఙ్ఖతమభిసఙ్ఖరోన్తీతి సఙ్ఖారా. అపిచ అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారా చాతి దువిధా సఙ్ఖారా. తత్థ పుఞ్ఞాపుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారా తయో, కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారా తయోతి ఇమే ఛ అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా . తే సబ్బేపి లోకియకుసలాకుసలచేతనామత్తమేవ హోన్తి.

సఙ్ఖతసఙ్ఖారో, అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారో, అభిసఙ్ఖరణసఙ్ఖారో, పయోగాభిసఙ్ఖారోతి ఇమే పన చత్తారో సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారా. తత్థ "అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౨౨౧, ౨౭౨; సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬; ౨.౧౪౩) వుత్తా సబ్బేపి సప్పచ్చయా ధమ్మా **'సఙ్ఖతసఙ్ఖారా'** నామ. కమ్మనిబ్బత్తా తేభూమకా రూపారూపధమ్మా **'అభిసఙ్ఖతసఙ్ఖారా'**తి అట్ఠకథాసు వుత్తా. తేపి "అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా"తి ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. విసుం పన నేసం ఆగతట్ఠానం న పఞ్ఞాయతి. తేభూమకకుసలాకుసలచేతనా పన **'అభిసఙ్ఖరణకసఙ్ఖారో'**తి వుచ్చతి. తస్స "అవిజ్జాగతోయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో పుఞ్ఞఞ్చే అభిసఙ్ఖరోతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) ఆగతట్ఠానం పఞ్ఞాయతి. కాయికచేతసికం పన వీరియం **'పయోగాభిసఙ్ఖారో'**తి వుచ్చతి. సో "యావతికా అభిసఙ్ఖారస్స గతి, తావతికం గన్త్వా అక్ఖాహతం మఞ్ఞే అట్ఠాసీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౫) ఆగతో.

న కేవలఞ్చ ఏతేయేవ, అఞ్ఞేపి "సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపజ్జన్తస్స ఖో, ఆవుసో విసాఖ, భిక్ఖునో పఠమం నిరుజ్ఝతి వచీసఙ్ఖారో, తతో కాయసఙ్ఖారో, తతో చిత్తసఙ్ఖారో"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౪) నయేన సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతా అనేకసఙ్ఖారా. తేసు నత్థి సో సఙ్ఖారో, యో సఙ్ఖతసఙ్ఖారే సఙ్గహం న గచ్ఛేయ్య. ఇతో పరం **సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ**న్తిఆదీసు యం వుత్తం తం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

అవుత్తే పన విజానాతీతి **విఞ్ఞాణం**. నమతీతి **నామం**. రుప్పతీతి **రూపం**. ఆయే తనోతి, ఆయతఞ్చ నయతీతి **ఆయతనం**. ఫుసతీతి **ఫస్సో**. వేదయతీతి **వేదనా**. పరితస్సతీతి **తణ్హా**. ఉపాదియతీతి **ఉపాదానం**. భవతి భావయతి చాతి **భవో**. జననం **జాతి**. జీరణం **జరా**. మరన్తి ఏతేనాతి **మరణం**. సోచనం **సోకో**. పరిదేవనం **పరిదేవో**. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖం**; ఉప్పాదట్ఠితివసేన వా ద్వేధా ఖణతీతి **దుక్ఖం**. దుమ్మనస్స భావో **దోమనస్సం**. భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో**.

సమ్భవన్తీతి నిబ్బత్తన్తి. న కేవలఞ్చ సోకాదీహేవ, అథ ఖో సబ్బపదేహి 'సమ్భవన్తీ'తి సద్దస్స యోజనా కాతబ్బా. ఇతరథా హి "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి వుత్తే కిం కరోన్తీతి న పఞ్ఞాయేయ్యుం. "సమ్భవన్తీ"తి పన యోజనాయ సతి "అవిజ్జా చ సా పచ్చయో చాతి అవిజ్జాపచ్చయో; తస్మా అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా సమ్భవన్తీ"తి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నవవత్థానం కతం హోతి. ఏస నయో సబ్బత్థ.

ఏవన్తి నిద్దిట్ఠనయనిదస్సనం. తేన అవిజ్జాదీహేవ కారణేహి, న ఇస్సరనిమ్మానాదీహీతి దస్సేతి. **ఏతస్సా**తి యథావుత్తస్స. **కేవలస్సా**తి అసమ్మిస్సస్స సకలస్స వా. **దుక్ఖక్ఖన్ధస్సా**తి దుక్ఖసమూహస్స, న సత్తస్స, న సుఖసుభాదీనం. **సముదయో**తి నిబ్బత్తి. **హోతీ**తి సమ్భవతి. ఏవమేత్థ అత్థతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**లక్ఖణాదితో**’తి అవిజ్జాదీనం లక్ఖణాదితో, సేయ్యథిదం – అఞ్ఞాణలక్ఖణా అవిజ్జా, సమ్మోహనరసా, ఛాదనపచ్చుపట్ఠానా, ఆసవపదట్ఠానా. అభిసఙ్ఖరణలక్ఖణా సఙ్ఖారా, ఆయూహనరసా, చేతనాపచ్చుపట్ఠానా, అవిజ్జాపదట్ఠానా. విజాననలక్ఖణం విఞ్ఞాణం, పుబ్బఙ్గమరసం, పటిసన్ధిపచ్చుపట్ఠానం, సఙ్ఖారపదట్ఠానం, వత్థారమ్మణపదట్ఠానం వా. నమనలక్ఖణం నామం, సమ్పయోగరసం, అవినిబ్భోగపచ్చుపట్ఠానం, విఞ్ఞాణపదట్ఠానం. రుప్పనలక్ఖణం రూపం, వికిరణరసం, అబ్యాకతపచ్చుపట్ఠానం, విఞ్ఞాణపదట్ఠానం. ఆయతనలక్ఖణం సళాయతనం, దస్సనాదిరసం, వత్థుద్వారభావపచ్చుపట్ఠానం, నామరూపపదట్ఠానం. ఫుసనలక్ఖణో ఫస్సో, సఙ్ఘట్టనరసో, సఙ్గతిపచ్చుపట్ఠానో, సళాయతనపదట్ఠానో. అనుభవనలక్ఖణా వేదనా, విసయరససమ్భోగరసా, సుఖదుక్ఖపచ్చుపట్ఠానా, ఫస్సపదట్ఠానా. హేతులక్ఖణా తణ్హా, అభినన్దనరసా, అతిత్తిభావపచ్చుపట్ఠానా, వేదనాపదట్ఠానా. గహణలక్ఖణం ఉపాదానం, అముఞ్చనరసం, తణ్హాదళ్హత్తదిట్ఠిపచ్చుపట్ఠానం, తణ్హాపదట్ఠానం. కమ్మకమ్మఫలలక్ఖణో భవో, భావనభవనరసో, కుసలాకుసలాబ్యాకతపచ్చుపట్ఠానో, ఉపాదానపదట్ఠానో. జాతిఆదీనం లక్ఖణాదీని సచ్చవిభఙ్గే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. ఏవమేత్థ లక్ఖణాదితోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**ఏకవిధాదితో**’తి ఏత్థ అవిజ్జా అఞ్ఞాణాదస్సనమోహాదిభావతో ఏకవిధా, అప్పటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తితో దువిధా తథా సఙ్ఖారాసఙ్ఖారతో, వేదనాత్తయసమ్పయోగతో తివిధా, చతుసచ్చఅప్పటివేధతో చతుబ్బిధా, గతిపఞ్చకాదీనవచ్ఛాదనతో పఞ్చవిధా, ద్వారారమ్మణతో పన సబ్బేసుపి అరూపధమ్మేసు ఛబ్బిధతా వేదితబ్బా.

సఙ్ఖారా సాసవవిపాకధమ్మధమ్మాదిభావతో ఏకవిధా, కుసలాకుసలతో దువిధా తథా పరిత్తమహగ్గతహీనమజ్ఝిమమిచ్ఛత్తనియతానియతతో, తివిధా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదిభావతో, చతుబ్బిధా చతుయోనిసంవత్తనతో, పఞ్చవిధా పఞ్చగతిగామితో.

విఞ్ఞాణం లోకియవిపాకాదిభావతో ఏకవిధం, సహేతుకాహేతుకాదితో దువిధం, భవత్తయపరియాపన్నతో వేదనాత్తయసమ్పయోగతో అహేతుకదుహేతుకతిహేతుకతో చ తివిధం, యోనిగతివసేన చతుబ్బిధం పఞ్చవిధఞ్చ.

నామరూపం విఞ్ఞాణసన్నిస్సయతో కమ్మపచ్చయతో చ ఏకవిధం, సారమ్మణానారమ్మణతో దువిధం, అతీతాదితో తివిధం, యోనిగతివసేన చతుబ్బిధం పఞ్చవిధఞ్చ.

సళాయతనం సఞ్జాతిసమోసరణట్ఠానతో ఏకవిధం, భూతప్పసాదవిఞ్ఞాణాదితో దువిధం, సమ్పత్తాసమ్పత్తనోభయగోచరతో తివిధం, యోనిగతిపరియాపన్నతో చతుబ్బిధం పఞ్చవిధఞ్చాతి ఇమినా నయేన ఫస్సాదీనమ్పి ఏకవిధాదిభావో వేదితబ్బోతి. ఏవమేత్థ ఏకవిధాదితోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**అఙ్గానఞ్చ వవత్థానా**’తి సోకాదయో చేత్థ భవచక్కస్స అవిచ్ఛేదదస్సనత్థం వుత్తా. జరామరణబ్భాహతస్స హి బాలస్స తే సమ్భవన్తి. యథాహ – ‘‘అస్సుతవా, భిక్ఖవే, పుథుజ్జనో సారీరికాయ దుక్ఖాయ వేదనాయ ఫుట్ఠో సమానో సోచతి కిలమతి పరిదేవతి ఉరత్తాళిం కన్దతి సమ్మోహమాపజ్జతీ’’తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౨). యావ చ తేసం పవత్తి తావ అవిజ్జాయాతి పునపి

అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి సమ్బన్ధమేవ హోతి భవచక్కం. తస్మా తేసమ్పి జరామరణేనేవ ఏకసఙ్ఖేపం కత్వా ద్వాదసేవ పటిచ్చసముప్పాదఙ్గానీతి వేదితబ్బాని. ఏవమేత్థ అఙ్గానం వవత్థానతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. అయం తావేత్థ ఉద్దేసవారవసేన సఙ్ఖేపకథా.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అవిజ్జాపదనిద్దేసో

౨౨౬. ఇదాని నిద్దేసవారవసేన విత్థారకథా హోతి. "అవిజ్జా పచ్చయా సఙ్ఖారా"తి హి వుత్తం. తత్థ అవిజ్జాపచ్చయేసు సఙ్ఖారేసు దస్సేతబ్బేసు యస్మా పుత్తే కథేతబ్బే పఠమం పితా కథీయతి. ఏవఞ్హి సతి 'మిత్తస్స పుత్తో, దత్తస్స పుత్తో'తి పుత్తో సుకథితో హోతి. తస్మా దేసనాకుసలో సత్థా సఙ్ఖారానం జనకత్థేన పితుసదిసం అవిజ్జం తావ దస్సేతుం **తత్థ కతమా అవిజ్జా? దుక్ఖే అఞ్ఞాణ**న్తిఆదిమాహ.

తత్థ యస్మా అయం అవిజ్జా దుక్ఖసచ్చస్స యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పస్సితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి, ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా గన్థేత్వా తిట్ఠతి, తస్మా "దుక్ఖే అఞ్ఞాణ"న్తి వుచ్చతి. తథా యస్మా దుక్ఖసముదయస్స దుక్ఖనిరోధస్స దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పస్సితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి, ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా గన్థేత్వా తిట్ఠతి, తస్మా దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణన్తి వుచ్చతి. ఇమేసు చతూసు ఠానేసు సుత్తన్తికపరియాయేన అఞ్ఞాణం అవిజ్జాతి కథితం.

నిక్ఖేపకణ్డే (ధ. స. ౧౦౬౭) పన అభిధమ్మపరియాయేన "పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణ"న్తి అపరేసుపి చతూసు ఠానేసు అఞ్ఞాణం గహితం. తత్థ **పుబ్బన్తే**తి అతీతో అద్ధా, అతీతాని ఖన్ధధాతుఆయతనాని. **అపరన్తే**తి అనాగతో అద్ధా, అనాగతాని ఖన్ధధాతుఆయతనాని. **పుబ్బన్తాపరన్తే**తి తదుభయం. **ఇదప్పచ్చయతా**తి సఙ్ఖారాదీనం కారణాని అవిజ్జాదీని అఙ్గాని. **పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మా**తి అవిజ్జాదీహి నిబ్బత్తా సఙ్ఖారాదయో ధమ్మా. తత్రాయం అవిజ్జా యస్మా అతీతానం ఖన్ధాదీనం యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పస్సితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి, ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా గన్థేత్వా తిట్ఠతి, తస్మా "పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణ"న్తి వుచ్చతి. తథా యస్మా అనాగతానం ఖన్ధాదీనం, అతీతానాగతానం ఖన్ధాదీనం ఇదప్పచ్చయతాయ చేవ పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మానఞ్చ యాథావసరసలక్ఖణం జానితుం పస్సితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతి, ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా గన్థేత్వా తిట్ఠతి, తస్మా ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణన్తి వుచ్చతి. ఇమేసు అట్ఠసు ఠానేసు అభిధమ్మపరియాయేన అఞ్ఞాణం అవిజ్జాతి కథితం.

ఏవం కిం కథితం హోతి? కిచ్చతో చేవ జాతితో చ అవిజ్జా కథితా నామ హోతి. కథం ? అయఞ్హి అవిజ్జా ఇమాని అట్ఠ ఠానాని జానితుం పస్సితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతీతి కిచ్చతో కథితా; ఉప్పజ్జమానాపి ఇమేసు అట్ఠసు ఠానేసు ఉప్పజ్జతీతి జాతితోపి కథితా. ఏవం కథేత్వా పున "యం ఏవరూపం అఞ్ఞాణం అదస్సన"న్తిఆదీని పఞ్చవీసతి పదాని అవిజ్జాయ లక్ఖణం దస్సేతుం గహితాని.

తత్థ యస్మా అయం అవిజ్జా ఇమేహి అట్ఠహి పదేహి కథితాపి పున పఞ్చవీసతియా పదేహి లక్ఖణే అకథితే సుకథితా నామ న హోతి, లక్ఖణే పన కథితేయేవ సుకథితా నామ హోతి. యథా పురిసో నట్ఠం గోణం పరియేసమానో మనుస్సే

పుచ్ఛేయ్య – “అపి, అయ్యా, సేతం గోణం పస్సథ, రత్తం గోణం పస్సథా”తి? తే ఏవం వదేయ్యుం – “ఇమస్మిం రట్ఠే సేతరత్తానం గోణానం అన్తో నత్థి, కిం తే గోణస్స లక్ఖణ”న్తి? అథ తేన ‘సబ్బాటి’ వా ‘నఙ్గలం’ వాతి వుత్తే గోణో సుకథితో నామ భవేయ్య; ఏవమేవ యస్మా అయం అవిజ్జా అట్ఠహి పదేహి కథితాపి పున పఞ్చవీసతియా పదేహి లక్ఖణే అకథితే సుకథితా నామ న హోతి, లక్ఖణే పన కథితేయేవ సుకథితా నామ హోతి. తస్మా యానస్సా లక్ఖణదస్సనత్థం పఞ్చవీసతి పదాని కథితాని, తేసమ్పి వసేన వేదితబ్బా.

సేయ్యథిదం – ఞాణం నామ పఞ్ఞా. సా అత్థత్థం కారణకారణం చతుసచ్చధమ్మం విదితం పాకటం కరోతి. అయం పన అవిజ్జా ఉప్పజ్జిత్వా తం విదితం పాకటం కాతుం న దేతీతి ఞాణపచ్చనీకతో **అఞ్ఞాణం**. దస్సనన్తిపి పఞ్ఞా. సాపి తం ఆకారం పస్సతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం పస్సితుం న దేతీతి **అదస్సనం**. అభిసమయోతిపి పఞ్ఞా. సా తం ఆకారం అభిసమేతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం అభిసమేతుం న దేతీతి **అనభిసమయో**. అనుబోధో సమ్బోధో పటివేధోతిపి పఞ్ఞా. సా తం ఆకారం అనుబుజ్ఝతి సమ్బుజ్ఝతి పటివిజ్ఝతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం అనుబుజ్ఝితుం సంబుజ్ఝితుం పటివిజ్ఝితుం న దేతీతి **అననుబోధో అసమ్బోధో అప్పటివేధో**. సల్లక్ఖణాతిపి పఞ్ఞా. సా తం ఆకారం గహేత్వా ఘంసిత్వా గణ్హాతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం గహేత్వా ఘంసిత్వా గణ్హితుం న దేతీతి **అసఙ్గాహనా**. పరియోగాహనాతిపి పఞ్ఞా. సా తం ఆకారం ఓగాహిత్వా అనుపవిసిత్వా గణ్హాతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం ఓగాహిత్వా అనుపవిసిత్వా గణ్హితుం న దేతీతి **అపరియోగాహనా**. సమపేక్ఖనాతిపి పఞ్ఞా . సా తం ఆకారం సమం సమ్మా చ పేక్ఖతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం సమం సమ్మా చ పేక్ఖితుం న దేతీతి **అసమపేక్ఖనా**. పచ్చవేక్ఖణాతిపి పఞ్ఞా. సా తం ఆకారం పచ్చవేక్ఖతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం పచ్చవేక్ఖితుం న దేతీతి **అపచ్చవేక్ఖణా**. నాస్సా కిఞ్చి కమ్మం పచ్చక్ఖం అత్థి, సయఞ్చ అపచ్చవేక్ఖిత్వా కతం కమ్మన్తి **అపచ్చక్ఖకమ్మం**. దుమ్మేధభావతాయ **దుమ్మేజ్ఝం**. బాలభావతాయ **బాల్యం**.

సమ్పజఞ్ఞన్తిపి పఞ్ఞా. సా అత్థత్థం కారణకారణం చతుసచ్చధమ్మం సమ్మా పజానాతి. అవిజ్జా పన ఉప్పజ్జిత్వా తం ఆకారం పజానితుం న దేతీతి **అసమ్పజఞ్ఞం**. మోహనవసేన **మోహో**. పమోహనవసేన **పమోహో**. సమ్మోహనవసేన **సమ్మోహో**. అవిన్దియం విన్దతీతిఆదివసేన **అవిజ్జా**. వట్టస్మిం ఓహనతి ఓసీదాపేతీతి **అవిజ్జోఘో**. వట్టస్మిం యోజేతీతి **అవిజ్జాయోగో**. అప్పహీనవసేన పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో చ **అవిజ్జానుసయో**. మగ్గే పరియుట్ఠితచోరా అద్ధికే వియ కుసలచిత్తం పరియుట్ఠాతి గణ్హాతి విలుమ్పతీతి **అవిజ్జాపరియుట్ఠానం**. యథా నగరద్వారే పలిఘసఙ్ఖాతాయ లఙ్గియా పతితాయ అన్తోనగరే మనుస్సానం బహినగరగమనమ్పి బహినగరే మనుస్సానం అన్తోనగరపవేసనమ్పి పచ్ఛిజ్జతి, ఏవమేవ యస్స సక్కాయనగరే అయం పతితా తస్స నిబ్బానసమ్పాపకం ఞాణగమనం పచ్ఛిజ్జతీతి **అవిజ్జాలఙ్గీ** నామ హోతి. అకుసలఞ్చ తం మూలఞ్చ, అకుసలానం వా మూలన్తి **అకుసలమూలం**. తం పన న అఞ్ఞం, ఇధాధిప్పేతో మోహోతి మోహో అకుసలమూలం. **అయం వుచ్చతి అవిజ్జా**తి అయం ఏవంలక్ఖణా అవిజ్జా నామాతి వుచ్చతి. ఏవం పఞ్చవీసతిపదవసేన అవిజ్జాయ లక్ఖణం వేదితబ్బం.

ఏవంలక్ఖణా పనాయం అవిజ్జా దుక్ఖాదీసు అఞ్ఞాణన్తి వుత్తాపి దుక్ఖసచ్చస్స ఏకదేసో హోతి, సహజాతా హోతి, తం ఆరమ్మణం కరోతి, ఛాదేతి; సముదయసచ్చస్స న ఏకదేసో హోతి, సహజాతా హోతి, తం ఆరమ్మణం కరోతి, ఛాదేతి; నిరోధసచ్చస్స నేవ ఏకదేసో హోతి, న సహజాతా, న తం ఆరమ్మణం కరోతి, కేవలం ఛాదేతి; మగ్గసచ్చస్సాపి న ఏకదేసో, న సహజాతా, న తం ఆరమ్మణం కరోతి, కేవలం ఛాదేతి. దుక్ఖారమ్మణతా అవిజ్జా ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ ఛాదేతి.

సముదయారమ్మణతా అవిజ్జా ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ ఛాదేతి. నిరోధారమ్మణతా అవిజ్జా నుప్పజ్జతి, తఞ్చ ఛాదేతి. మగ్గారమ్మణతా అవిజ్జా నూప్పజ్జతి, తఞ్చ ఛాదేతి.

ద్వే సచ్చా దుద్దసత్తా గమ్భీరా. ద్వే సచ్చా గమ్భీరత్తా దుద్దసా. అపిచ ఖో పన దుక్ఖనిరోధం అరియసచ్చం గమ్భీరఞ్చేవ దుద్దసఞ్చ. తత్థ దుక్ఖం నామ పాకటం, లక్ఖణస్స పన దుద్దసత్తా గమ్భీరం నామ జాతం. సముదయేపి ఏసేవ నయో. యథా పన మహాసముద్దం మన్థేత్వా ఓజాయ నీహరణం నామ భారో, సినేరుపాదతో వాలికాయ ఉద్ధరణం నామ భారో, పబ్బతం పీళేత్వా రసస్స నీహరణం నామ భారో; ఏవమేవ ద్వే సచ్చాని గమ్భీరతాయ ఏవ దుద్దసాని, నిరోధసచ్చం పన అతిగమ్భీరఞ్చ అతిదుద్దసఞ్చాతి. ఏవం దుద్దసత్తా గమ్భీరానం గమ్భీరత్తా చ దుద్దసానం చతున్నం అరియసచ్చానం పటిచ్ఛాదకం మోహన్ధకారం అయం వుచ్చతి అవిజ్జాతి.

అవిజ్జాపదనిద్దేసో.

సఙ్ఖారపదనిద్దేసో

సఙ్ఖారపదే హేట్ఠా వుత్తసఙ్ఖారేసు సఙ్ఖారసద్దేన ఆగతసఙ్ఖారే అనామసిత్వా అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారేయేవ దస్సేన్తో **తత్థ కతమే అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా? పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**తిఆదిమాహ. తత్థ పునాతి అత్తనో కారకం, పూరేతి చస్స అజ్ఝాసయం, పుజ్జఞ్చ భవం నిబ్బత్తేతీతి పుఞ్ఞో. అభిసఙ్ఖరోతి విపాకం కటత్తారూపఞ్చాతి అభిసఙ్ఖారో. పుఞ్ఞోవ అభిసఙ్ఖారో **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. పుఞ్ఞపటిపక్ఖతో అపుఞ్ఞో. అపుఞ్ఞోవ అభిసఙ్ఖారో **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**. న ఇఞ్జతీతి ఆనేఞ్జం. ఆనేఞ్జమేవ అభిసఙ్ఖారో, ఆనేఞ్జఞ్చ భవం అభిసఙ్ఖరోతీతి **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**. కాయేన పవత్తితో, కాయతో వా పవత్తో, కాయస్స వా సఙ్ఖారోతి **కాయసఙ్ఖారో**. వచీసఙ్ఖారచిత్తసఙ్ఖారేసుపి ఏసేవ నయో.

తత్థ పఠమత్తికో పరివీమంసనసుత్తవసేన గహితో. తత్థ హి "పుఞ్ఞఞ్చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతి, పుఞ్ఞూపగం హోతి విఞ్ఞాణం. అపుఞ్ఞఞ్చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతి, అపుఞ్ఞూపగం హోతి విఞ్ఞాణం. ఆనేఞ్జఞ్చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతి, ఆనేఞ్జూపగం హోతి విఞ్ఞాణ"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) వుత్తం. దుతియత్తికో తదనన్తరస్స విభఙ్గసుత్తస్స వసేన గహితో, సమ్మాదిట్ఠిసుత్తపరియాయేన (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౨) గహితోతిపి వత్తుం వట్టతియేవ. తత్థ హి "తయోమే, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారా. కతమే తయో? కాయసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో, చిత్తసఙ్ఖారో"తి (సం॰ ని॰ ౨.౨) వుత్తం. కస్మా పనేతేసం సుత్తానం వసేన తే గహితాతి? అయం అభిధమ్మో నామ న అధునాకతో, నాపి బాహిరకఇసీహి వా సావకేహి వా దేవతాహి వా భాసితో. సబ్బఞ్ఞుజినభాసితో పన అయం. అభిధమ్మేపి హి సుత్తేపి ఏకసదిసావ తన్తి నిద్దిట్ఠాతి ఇమస్సత్థస్స దీపనత్థం.

ఇదాని తే సఙ్ఖారే పభేదతో దస్సేతుం **తత్థ కతమో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**తిఆదిమాహ. తత్థ **కుసలా చేతనా**తి అనియమతో చతుభూమికచేతనాపి వుత్తా. **కామావచరా రూపావచరా**తి నియమితత్తా పన అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా, పఞ్చ రూపావచరకుసలచేతనాతి తేరస చేతనా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో నామ. **దానమయా**తిఆదీహి తాసంయేవ చేతనానం పుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన పవత్తి దస్సితా. తత్థ అట్ఠ కామావచరావ దానసీలమయా హోన్తి. భావనామయా పన తేరసపి. యథా హి పగుణం ధమ్మం సజ్ఝాయమానో ఏకం ద్వే అనుసన్ధిగతేపి న జానాతి, పచ్ఛా ఆవజ్జన్తో జానాతి; ఏవమేవ

కసిణపరికమ్మం కరోన్తస్స పగుణజ్ఝానం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పగుణకమ్మట్ఠానఞ్చ మనసికరోన్తస్స ఞాణవిప్పయుత్తాపి భావనా హోతి. తేన వుత్తం “భావనామయా పన తేరసపీ”తి.

తత్థ దానమయాదీసు “దానం ఆరబ్భ దానమధికిచ్చ యా ఉప్పజ్జతి చేతనా సఞ్చేతనా చేతయితత్తం – అయం వుచ్చతి దానమయో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారోతి. సీలం ఆరబ్భ…పే॰… భావనం ఆరబ్భ భావనమధికిచ్చ యా ఉప్పజ్జతి చేతనా సఞ్చేతనా చేతయితత్తం – అయం వుచ్చతి భావనామయో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో”తి (విభ॰ ౭౬౯) అయం సఙ్ఖేపదేసనా.

చీవరాదీసు పన చతూసు పచ్చయేసు రూపాదీసు వా ఛసు ఆరమ్మణేసు అన్నాదీసు వా దససు దానవత్థూసు తం తం దేన్తస్స తేసం ఉప్పాదనతో పట్ఠాయ పుబ్బభాగే పరిచ్చాగకాలే పచ్ఛా సోమనస్సచిత్తేన అనుస్సరణే చాతి తీసు కాలేసు పవత్తా చేతనా **దానమయా** నామ. సీలం పరిపూరణత్థాయ పన ‘పబ్బజిస్సామీ’తి విహారం గచ్ఛన్తస్స పబ్బజన్తస్స మనోరథం మత్థకం పాపేత్వా ‘పబ్బజితో వతమ్హి, సాధు సుట్ఠూ’తి ఆవజ్జన్తస్స పాతిమోక్ఖం సంవరన్తస్స చీవరాదయో పచ్చయే పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఆపాథగతేసు రూపాదీసు చక్ఖుద్వారాదీని సంవరన్తస్స ఆజీవం సోధేన్తస్స చ పవత్తా చేతనా **సీలమయా** నామ. పటిసమ్భిదాయం వుత్తేన విపస్సనామగ్గేన చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో భావేన్తస్స రూపే…పే॰… ధమ్మే, చక్ఖువిఞ్ఞాణం…పే॰… మనోవిఞ్ఞాణం, చక్ఖుసమ్ఫస్సం…పే॰… మనోసమ్ఫస్సం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదనం…పే॰… మనోసమ్ఫస్సజం వేదనం, రూపసఞ్ఞం …పే॰… ధమ్మసఞ్ఞం జరామరణం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో భావేన్తస్స పవత్తా చేతనా **భావనామయా** నామాతి అయం విత్థారకథా.

అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారనిద్దేసే **అకుసలా చేతనా**తి ద్వాదసఅకుసలచిత్తసమ్పయుత్తా చేతనా. **కామావచరా**తి కిఞ్చాపి తత్థ ఠపేత్వా ద్వే దోమనస్ససహగతచేతనా సేసా రూపారూపభవేపి ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ పన పటిసన్ధిం న ఆకడ్ఢన్తి, కామావచరేయేవ పటిసన్ధివసేన విపాకం అవచారేన్తీతి కామావచరాత్వేవ వుత్తా.

ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారనిద్దేసే **కుసలా చేతనా అరూపావచరా**తి చతస్సో అరూపావచరకుసలచేతనా. ఏతా హి చతస్సో అనిఞ్జనట్ఠేన అనిఞ్జనస్స చ అభిసఙ్ఖరణట్ఠేన **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**తి వుచ్చన్తి. రూపావచరచతుత్థజ్ఝానతో హి తిస్సో కుసలవిపాకకిరియాచేతనా ద్వాదస అరూపావచరచేతనాతి పఞ్చదస ధమ్మా అనిచ్చలట్ఠేన అఫన్దనట్ఠేన ఆనేఞ్జా నామ. తత్థ రూపావచరా కుసలా చేతనా అనిఞ్జా సమానాపి అత్తనా సరిక్ఖకమ్పి అసరిక్ఖకమ్పి సఇఞ్జనమ్పి అనిఞ్జనమ్పి రూపారూపం జనేతీతి ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో నామ న హోతి. విపాకకిరియచేతనా పన అవిపాకత్తా విపాకం న అభిసఙ్ఖరోన్తి, తథా అరూపావచరా విపాకకిరియచేతనాపీతి ఏకాదసాపి ఏతా చేతనా ఆనేఞ్జావ న అభిసఙ్ఖారా. చతుబ్బిధా పన అరూపావచరకుసలచేతనా యథా హత్థిఅస్సాదీనం సదిసావ ఛాయా హోన్తి, ఏవం అత్తనా సదిసం నిచ్చలం అరూపమేవ జనేతీతి ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారోతి వుచ్చతీతి.

ఏవం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారవసేన తేరస, అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారవసేన ద్వాదస, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారవసేన చతస్సోతి సబ్బాపేతా పరిపిణ్డితా ఏకూనతింస చేతనా హోన్తి. ఇతి భగవా అపరిమాణేసు చక్కవాళేసు అపరిమాణానం సత్తానం ఉప్పజ్జనకకుసలాకుసలచేతనా మహాతులాయ ధారయమానో వియ, నాళియం పక్ఖిపిత్వా మినమానో వియ చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఏకూనతింసమేవ దస్సేసి.

ఇదాని అపరిమాణేసు చక్కవాళేసు అపరిమాణా సత్తా కుసలాకుసలకమ్మం ఆయూహమానా యేహి ద్వారేహి ఆయూహన్తి, తాని తీణి కమ్మద్వారాని దస్సేన్తో **తత్థ కతమో కాయసఙ్ఖారో? కాయసఞ్చేతనా**తిఆదిమాహ. తత్థ **కాయసఞ్చేతనా**తి కాయవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేత్వా కాయద్వారతో పవత్తా అట్ఠ కామావచరకుసలచేతనా ద్వాదస అకుసలచేతనాతి సమవీసతి చేతనా; కాయద్వారే ఆదానగ్గహణచోపనం పాపయమానా ఉప్పన్నా వీసతి కుసలాకుసలచేతనాతిపి వత్తుం వట్టతి.

వచీసఞ్చేతనాతి వచీవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేత్వా వచీద్వారతో పవత్తా తాయేవ వీసతి చేతనా; వచీద్వారే హనుసఞ్చోపనం వాక్యభేదం పాపయమానా ఉప్పన్నా వీసతి చేతనాతిపి వత్తుం వట్టతి. అభిఞ్ఞాచేతనా పనేత్థ పరతో విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో న హోతీతి న గహితా. యథా చ అభిఞ్ఞాచేతనా, ఏవం ఉద్ధచ్చచేతనాపి న హోతి. తస్మా సాపి విఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావే అపనేతబ్బా. అవిజ్జాపచ్చయా పన సబ్బాపేతా హోన్తి.

మనోసఞ్చేతనాతి ఉభోపి విఞ్ఞత్తియో అసముట్ఠాపేత్వా మనోద్వారే ఉప్పన్నా సబ్బాపి ఏకూనతింస చేతనా. ఇతి భగవా అపరిమాణేసు చక్కవాళేసు అపరిమాణా సత్తా కుసలాకుసలకమ్మం ఆయూహమానా ఇమేహి తీహి ద్వారేహి ఆయూహన్తీతి ఆయూహనకమ్మద్వారం దస్సేసి.

ఇమేసం పన ద్విన్నమ్పి తికానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయోగో వేదితబ్బో. కథం? పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో హి కాయదుచ్చరితా విరమన్తస్స సియా కాయసఙ్ఖారో, వచీదుచ్చరితా విరమన్తస్స సియా వచీసఙ్ఖారో. ఏవం అట్ఠ కుసలచేతనా కామావచరా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో చ హోతి కాయసఙ్ఖారో చ వచీసఙ్ఖారో చ. మనోద్వారే ఉప్పన్నా పన తేరస చేతనా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో చ హోతి చిత్తసఙ్ఖారో చ. అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారోపి కాయదుచ్చరితవసేన పవత్తియం సియా కాయసఙ్ఖారో, వచీదుచ్చరితవసేన పవత్తియం సియా వచీసఙ్ఖారో, ద్వే ద్వారాని ముఞ్చిత్వా మనోద్వారే పవత్తియం సియా చిత్తసఙ్ఖారోతి. ఏవం అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో కాయసఙ్ఖారోపి హోతి వచీసఙ్ఖారోపి చిత్తసఙ్ఖారోపి.

కాయసఙ్ఖారో పన సియా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, సియా అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, న ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో. తథా వచీసఙ్ఖారో. చిత్తసఙ్ఖారో పన సియా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో , సియా అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో, సియా ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారోతి. ఇమే అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా నామ.

కథం పనేతం జానితబ్బం – ఇమే సఙ్ఖారా అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తీతి? అవిజ్జాభావే భావతో. యస్స హి దుక్ఖాదీసు అవిజ్జాసఙ్ఖాతం అఞ్ఞాణం అప్పహీనం హోతి, సో దుక్ఖే తావ పుబ్బన్తాదీసు చ అఞ్ఞాణేన సంసారదుక్ఖం సుఖసఞ్ఞాయ గహేత్వా తస్స హేతుభూతే తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి , సముదయే అఞ్ఞాణేన దుక్ఖహేతుభూతేపి తణ్హాపరిక్ఖారే సఙ్ఖారే సుఖహేతుతో మఞ్ఞమానో ఆరభతి, నిరోధే పన మగ్గే చ అఞ్ఞాణేన దుక్ఖస్స అనిరోధభూతేపి గతివిసేసే దుక్ఖనిరోధసఞ్ఞీ హుత్వా నిరోధస్స చ అమగ్గభూతేసుపి యఞ్ఞామరతపాదీసు నిరోధమగ్గసఞ్ఞీ హుత్వా దుక్ఖనిరోధం పత్థయమానో యఞ్ఞామరతపాదిముఖేన తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతి.

అపిచ సో తాయ చతూసు సచ్చేసు అప్పహీనావిజ్జతాయ విసేసతో జాతిజరారోగమరణాదిఅనేకాదీనవవోకిణ్ణం పుఞ్ఞఫలసఙ్ఖాతం దుక్ఖం దుక్ఖతో అజానన్తో తస్స అధిగమాయ కాయవచీచిత్తసఙ్ఖారభేదం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి దేవచ్ఛరకామకో వియ మరుపపాతం; సుఖసమ్మతస్సాపి చ తస్స పుఞ్ఞఫలస్స అన్తే మహాపరిళాహజనకం

విపరిణామదుక్ఖతం అప్పస్సాదతఞ్చ అపస్సన్తోపి తప్పచ్చయం వుత్తప్పకారమేవ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి సలభో వియ దీపసిఖాభినిపాతం, మధుబిన్దుగిద్ధో వియ చ మధులిత్తసత్థధారాలేహనం.

కాముపసేవనాదీసు చ సవిపాకేసు ఆదీనవం అపస్సన్తో సుఖసఞ్ఞాయ చేవ కిలేసాభిభూతతాయ చ ద్వారత్తయప్పవత్తమ్పి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి బాలో వియ గూథకీళనం, మరితుకామో వియ చ విసఖాదనం. ఆరుప్పవిపాకేసు చాపి సఙ్ఖారవిపరిణామదుక్ఖతం అనవబుజ్ఝమానో సస్సతాదివిపల్లాసేన చిత్తసఙ్ఖారభూతం ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారం ఆరభతి దిసామూళ్హో వియ పిసాచనగరాభిముఖమగ్గగమనం.

ఏవం యస్మా అవిజ్జాభావతోవ సఙ్ఖారభావో, న అభావతో; తస్మా జానితబ్బమేతం – ఇమే సఙ్ఖారా అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తీతి. వుత్తమ్పి చేతం – "అవిద్వా, భిక్ఖవే, అవిజ్జాగతో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారమ్పి అభిసఙ్ఖరోతి, అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారమ్పి అభిసఙ్ఖరోతి, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారమ్పి అభిసఙ్ఖరోతి. యతో ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అవిజ్జా పహీనా, విజ్జా ఉప్పన్నా, సో అవిజ్జావిరాగా విజ్జుప్పాదా నేవ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతీ"తి.

ఏత్థాహ – గణ్హామ తావ ఏతం 'అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో'తి. ఇదం పన వత్తబ్బం – 'కతమేసం సఙ్ఖారానం కథం పచ్చయో హోతీ'తి? తత్రిదం వుచ్చతి –

> పచ్చయో హోతి పుఞ్ఞానం, దువిధానేకధా పన;
> పరేసం పచ్ఛిమానం సా, ఏకధా పచ్చయో మతా.

తత్థ **'పుఞ్ఞానం దువిధా'**తి ఆరమ్మణపచ్చయేన చ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చాతి ద్వేధా పచ్చయో హోతి. సా హి అవిజ్జం ఖయతో వయతో సమ్మసనకాలే కామావచరానం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, అభిఞ్ఞాచిత్తేన సమోహచిత్తజాననకాలే రూపావచరానం, అవిజ్జాసమతిక్కమనత్థాయ పన దానాదీని చేవ కామావచరపుఞ్ఞకిరియవత్థూని పూరేన్తస్స రూపావచరజ్ఝానాని చ ఉప్పాదేన్తస్స ద్విన్నమ్పి తేసం ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి; తథా అవిజ్జాసమ్మూళ్హత్తా కామభవరూపభవసమ్పత్తియో పత్థేత్వా తానేవ పుఞ్ఞాని కరోన్తస్స.

'అనేకధా పన పరేస'న్తి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారానం అనేకధా పచ్చయో హోతి. కథం? ఏసా హి అవిజ్జం ఆరబ్భ రాగాదీనం ఉప్పజ్జనకాలే ఆరమ్మణపచ్చయేన, గరుం కత్వా అస్సాదనకాలే ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయేహి, అవిజ్జాసమ్మూళ్హస్స అనాదీనవదస్సావినో పాణాతిపాతాదీని కరోన్తస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన, దుతియజవనాదీనం అనన్తరసమనన్తరానన్తరూపనిస్సయాసేవననత్థివిగతపచ్చయేహి, యం కిఞ్చి అకుసలం కరోన్తస్స హేతుసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహీతి అనేకధా పచ్చయో హోతి.

'పచ్ఛిమానం సా ఏకధా పచ్చయో మతా'తి ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారానం ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవ ఏకధా పచ్చయో మతా. సో పనస్సా ఉపనిస్సయభావో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి.

ఏత్థాహ – 'కిం పనాయమేకావ అవిజ్జా సఙ్ఖారానం పచ్చయో ఉదాహు అఞ్ఞేపి పచ్చయా హోన్తీ'తి? కిఞ్చేత్థ యది తావ ఏకావ ఏకకారణవాదో ఆపజ్జతి. అథ 'అఞ్ఞేపి సన్తి అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా'తి ఏకకారణనిద్దేసో నుపపజ్జతీతి? న

నుపపజ్జతి. కస్మా? యస్మా –

> ఏకం న ఏకతో ఇధ, నానేకమనేకతోపి నో ఏకం;
> ఫలమత్థి అత్థి పన ఏక-హేతుఫలదీపనే అత్థో.

ఏకతో హి కారణతో న ఇధ కిఞ్చి ఏకం ఫలమత్థి, న అనేకం. నాపి అనేకేహి కారణేహి ఏకం. అనేకేహి పన కారణేహి అనేకమేవ హోతి. తథా హి అనేకేహి ఉతుపథవీబీజసలిలసఙ్ఖాతేహి కారణేహి అనేకమేవ రూపగన్ధరసాదిఅఙ్కురసఙ్ఖాతం ఫలముప్పజ్జమానం దిస్సతి. యం పనేతం "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి ఏకేకహేతుఫలదీపనం కతం, తత్థ అత్థో అత్థి, పయోజనం విజ్జతి.

భగవా హి కత్థచి పధానత్తా, కత్థచి పాకటత్తా, కత్థచి అసాధారణత్తా, దేసనావిలాసస్స చ వేనేయ్యానఞ్చ అనురూపతో ఏకమేవహేతుం వా ఫలం వా దీపేతి; "ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౯౭) హి ఏకమేవ హేతుం ఫలఞ్చాహ. ఫస్సో హి వేదనాయ పధానహేతు యథాఫస్సం వేదనావవత్థానతో. వేదనా చ ఫస్సస్స పధానఫలం యథావేదనం ఫస్సవవత్థానతో.

"సేమ్హసముట్ఠానా ఆబాధా"తి (మహాని॰ ౫) పాకటత్తా ఏకం హేతుమాహ. పాకటో హేత్థ సేమ్హో, న కమ్మాదయో. "యే కేచి, భిక్ఖవే, అకుసలా ధమ్మా, సబ్బేతే అయోనిసోమనసికారమూలకా"తి అసాధారణత్తా ఏకం హేతుమాహ; అసాధారణో హి అయోనిసోమనసికారో అకుసలానం, సాధారణాని వత్థారమ్మణాదీనీతి.

తస్మా అయమిధ అవిజ్జా విజ్జమానేసుపి అఞ్ఞేసు వత్థారమ్మణసహజాతధమ్మాదీసు సఙ్ఖారకారణేసు "అస్సాదానుపస్సినో తణ్హా పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౫౨) చ "అవిజ్జాసముదయా ఆసవసముదయో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౪) చ వచనతో అఞ్ఞేసమ్పి తణ్హాదీనం సఙ్ఖారహేతూనం హేతూతి పధానత్తా, "అవిద్వా, భిక్ఖవే, అవిజ్జాగతో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారమ్పి అభిసఙ్ఖరోతీ"తి పాకటత్తా అసాధారణత్తా చ సఙ్ఖారానం హేతుభావేన దీపితాతి వేదితబ్బా. ఏతేనేవ చ ఏకేకహేతుఫలదీపనపరిహారవచనేన సబ్బత్థ ఏకేకహేతుఫలదీపనే పయోజనం వేదితబ్బన్తి.

ఏత్థాహ – ఏవం సన్తేపి ఏకన్తానిట్ఠఫలాయ సావజ్జాయ అవిజ్జాయ కథం పుఞ్ఞానేఞ్జాభిసఙ్ఖారపచ్చయత్తం యుజ్జతి? న హి నిమ్బబీజతో ఉచ్ఛు ఉప్పజ్జతీతి. కథం న యుజ్జిస్సతి? లోకస్మిఞ్హి –

> విరుద్ధో చావిరుద్ధో చ, సదిసాసదిసో తథా;
> ధమ్మానం పచ్చయో సిద్ధో, విపాకా ఏవ తే చ న.

ధమ్మానఞ్హి ఠానసభావకిచ్చాదివిరుద్ధో చ అవిరుద్ధో చ పచ్చయో లోకే సిద్ధో. పురిమచిత్తఞ్హి అపరచిత్తస్స ఠానవిరుద్ధో పచ్చయో, పురిమసిప్పాదిసిక్ఖా చ పచ్ఛాపవత్తమానానం సిప్పాదికిరియానం. కమ్మం రూపస్స సభావవిరుద్ధో పచ్చయో, ఖీరాదీని చ దధిఆదీనం. ఆలోకో చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స కిచ్చవిరుద్ధో, గుళాదయో చ ఆసవాదీనం. చక్ఖురూపాదయో పన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఠానావిరుద్ధా పచ్చయా . పురిమజవనాదయో పచ్ఛిమజవనాదీనం సభావావిరుద్ధా కిచ్చావిరుద్ధా చ.

యథా చ విరుద్ధావిరుద్ధా పచ్చయా సిద్ధా, ఏవం సదిసాసదిసాపి. సదిసమేవ హి ఉతుఆహారసఙ్ఖాతం రూపం రూపస్స పచ్చయో హోతి, సాలిబీజాదీని చ సాలిఫలాదీనం. అసదిసమ్పి రూపం అరూపస్స, అరూపఞ్చ రూపస్స పచ్చయో హోతి; గోలోమావిలోమవిసాణదధితిలపిట్ఠాదీని చ దబ్బభూతిణకాదీనం. యేసఞ్చ ధమ్మానం యే విరుద్ధావిరుద్ధా సదిసాసదిసా పచ్చయా, న తే ధమ్మా తేసం ధమ్మానం విపాకాయేవ. ఇతి అయం అవిజ్జా విపాకవసేన ఏకన్తానిట్ఠఫలసభావవసేన చ సావజ్జాపి సమానా సబ్బేసమ్పి ఏతేసం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదీనం యథానురూపం ఠానకిచ్చసభావవిరుద్ధావిరుద్ధపచ్చయవసేన సదిసాసదిసపచ్చయవసేన చ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బా.

సో చస్సా పచ్చయభావో "యస్స హి దుక్ఖాదీసు అవిజ్జాసఙ్ఖాతం అఞ్ఞాణం అప్పహీనం హోతి, సో దుక్ఖే తావ పుబ్బన్తాదీసు చ అఞ్ఞాణేన సంసారదుక్ఖం సుఖసఞ్ఞాయ గహేత్వా తస్స హేతుభూతే తివిధేపి సఙ్ఖారే ఆరభతీ"తిఆదినా నయేన వుత్తో ఏవ.

అపిచ అయం అఞ్ఞోపి పరియాయో –

చుతూపపాతే సంసారే, సఙ్ఖారానఞ్చ లక్ఖణే;
యో పటిచ్చసముప్పన్న-ధమ్మేసు చ విముయ్హతి.

అభిసఙ్ఖరోతి సో ఏతే, సఙ్ఖారే తివిధే యతో;
అవిజ్జా పచ్చయో తేసం, తివిధానమ్పి యం తతోతి.

కథం పన యో ఏతేసు విముయ్హతి, సో తివిధేపేతే సఙ్ఖారే కరోతీతి చే? చుతియా తావ విమూళ్హో సబ్బత్థ "ఖన్ధానం భేదో మరణ"న్తి చుతిం అగణ్హన్తో 'సత్తో మరతి, సత్తస్స దేసన్తరసఙ్కమన'న్తిఆదీని వికప్పేతి. ఉపపాతే విమూళ్హో సబ్బత్థ "ఖన్ధానం పాతుభావో జాతీ"తి ఉపపాతం అగణ్హన్తో 'సత్తో ఉపపజ్జతి, సత్తస్స నవసరీరపాతుభావో'తిఆదీని వికప్పేతి. సంసారే విమూళ్హో యో ఏస –

"ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;
అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతీ"తి.

ఏవం వణ్ణితో సంసారో. తం ఏవం అగణ్హన్తో 'అయం సత్తో అస్మా లోకా పరం లోకం గచ్ఛతి, పరస్మా లోకా ఇమం లోకం ఆగచ్ఛతీ'తిఆదీని వికప్పేతి. సఙ్ఖారానం లక్ఖణే విమూళ్హో సఙ్ఖారానం సభావలక్ఖణం సామఞ్ఞలక్ఖణఞ్చ అగణ్హన్తో సఙ్ఖారే అత్తతో అత్తనియతో ధువతో సుభతో సుఖతో చ వికప్పేతి. పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మేసు విమూళ్హో అవిజ్జాదీహి సఙ్ఖారాదీనం పవత్తిం అగణ్హన్తో "అత్తా జానాతి వా న జానాతి వా, సో ఏవ కరోతి చ కారేతి చ సో పటిసన్ధియం ఉపపజ్జతి, తస్స అణుఇస్సరాదయో కలలాదిభావేన సరీరం సణ్ఠపేత్వా ఇన్ద్రియాని సమ్పాదేన్తి, సో ఇన్ద్రియసమ్పన్నో ఫుసతి వేదియతి తణ్హీయతి ఉపాదియతి ఘటియతి, సో పున భవన్తరే భవతీ"తి వా "సబ్బే సత్తా నియతిసఙ్గతిభావపరిణతా"తి (దీ. ని. ౧.౧౬౮) వా వికప్పేతి. సో ఏవం అవిజ్జాయ అన్ధీకతో ఏవం వికప్పేన్తో యథా నామ అన్ధో పథవియం విచరన్తో మగ్గమ్పి అమగ్గమ్పి థలమ్పి నిన్నమ్పి సమమ్పి విసమమ్పి పటిపజ్జతి, ఏవం పుఞ్ఞమ్పి అపుఞ్ఞమ్పి ఆనేఞ్జమ్పి సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతీతి. తేనేతం వుచ్చతి –

యథాపి నామ జచ్చన్ధో, నరో అపరినాయకో;
ఏకదా యాతి మగ్గేన, కుమ్మగ్గేనాపి ఏకదా.

సంసారే సంసరం బాలో, తథా అపరినాయకో;
కరోతి ఏకదా పుఞ్ఞం, అపుఞ్ఞమపి ఏకదా.

యదా ఞత్వా చ సో ధమ్మం, సచ్చాని అభిసమేస్సతి;
తదా అవిజ్జూపసమా, ఉపసన్తో చరిస్సతీతి.

అయం **అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా**తి పదస్మిం విత్థారకథా.

అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారపదనిద్దేసో.

విఞ్ఞాణపదనిద్దేసో

౨౨౭. సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణపదనిద్దేసే **చక్ఖువిఞ్ఞాణ**న్తిఆదీసు చక్ఖువిఞ్ఞాణం కుసలవిపాకం అకుసలవిపాకన్తి దువిధం హోతి. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాని. మనోవిఞ్ఞాణం పన కుసలాకుసలవిపాకా ద్వే మనోధాతుయో, తిస్సో అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో, అట్ఠ సహేతుకాని కామావచరవిపాకచిత్తాని, పఞ్చ రూపావచరాని, చత్తారి అరూపావచరానీతి బావీసతివిధం హోతి. ఇతి ఇమేహి ఛహి విఞ్ఞాణేహి సబ్బానిపి బాత్తింస లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణాని సఙ్గహితాని హోన్తి. లోకుత్తరాని పన వట్టకథాయం న యుజ్జన్తీతి న గహితాని.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం 'ఇదం వుత్తప్పకారం విఞ్ఞాణం సఙ్ఖారపచ్చయా హోతీ'తి? ఉపచితకమ్మాభావే విపాకాభావతో. విపాకఞ్హేతం, విపాకఞ్చ న ఉపచితకమ్మాభావే ఉప్పజ్జతి. యది ఉప్పజ్జేయ్య, సబ్బేసం సబ్బవిపాకాని ఉప్పజ్జేయ్యుం; న చ ఉప్పజ్జన్తీతి జానితబ్బమేతం – 'సఙ్ఖారపచ్చయా ఇదం విఞ్ఞాణం హోతీ'తి.

కతరసఙ్ఖారపచ్చయా కతరవిఞ్ఞాణన్తి చే? **కామావచరపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపచ్చయా** తావ కుసలవిపాకాని పఞ్చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని, మనోవిఞ్ఞాణే ఏకా మనోధాతు, ద్వే మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో, అట్ఠ కామావచరమహావిపాకానీతి సోళస. యథాహ –

"కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతి. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతి, విపాకా మనోధాతు ఉప్పన్నా హోతి, మనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పన్నా హోతి సోమనస్ససహగతా, మనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పన్నా హోతి ఉపేక్ఖాసహగతా, మనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పన్నా హోతి సోమనస్ససహగతా ఞాణసమ్పయుత్తా, సోమనస్ససహగతా ఞాణసమ్పయుత్తా ససఙ్ఖారేన, సోమనస్ససహగతా ఞాణవిప్పయుత్తా, సోమనస్ససహగతా ఞాణవిప్పయుత్తా ససఙ్ఖారేన, ఉపేక్ఖాసహగతా ఞాణసమ్పయుత్తా, ఉపేక్ఖాసహగతా ఞాణసమ్పయుత్తా ససఙ్ఖారేన, ఉపేక్ఖాసహగతా ఞాణవిప్పయుత్తా, ఉపేక్ఖాసహగతా ఞాణవిప్పయుత్తా ససఙ్ఖారేనా"తి (ధ. స. ౪౩౧, ౪౯౮).

రూపావచరపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపచ్చయా పన పఞ్చ రూపావచరవిపాకాని. యథాహ –

“తస్సేవ రూపావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం వివిచ్చేవ కామేహి...పే.... పఠమం ఝానం...పే.... పఞ్చమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తి (ధ. స. ౪౯౯).

ఏవం పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపచ్చయా ఏకవీసతివిధం విఞ్ఞాణం హోతి.

అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపచ్చయా పన అకుసలవిపాకాని పఞ్చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని, ఏకా మనోధాతు, ఏకా మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఏవం సత్తవిధం విఞ్ఞాణం హోతి. యథాహ –

“అకుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతి. తథా సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణం , విపాకా మనోధాతు, విపాకా మనోవిఞ్ఞాణధాతు ఉప్పన్నా హోతీ”తి (ధ. స. ౫౫౬).

ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారపచ్చయా పన చత్తారి అరూపవిపాకానీతి ఏవం చతుబ్బిధం విఞ్ఞాణం హోతీతి. యథాహ –

“తస్సేవ అరూపావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా ఆకాసానఞ్చాయతనసఞ్ఞాసహగతం...పే.... విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసఞ్ఞాసహగతం...పే.... ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాసహగతం...పే.... నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసఞ్ఞాసహగతం సుఖస్స చ పహానా...పే.... చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తి (ధ. స. ౫౦౧).

ఏవం యం సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం హోతి, తం ఞత్వా ఇదానిస్స ఏవం పవత్తి వేదితబ్బా – సబ్బమేవ హి ఇదం పవత్తిపటిసన్ధివసేన ద్విధా పవత్తతి. తత్థ ద్వే పఞ్చవిఞ్ఞాణాని, ద్వే మనోధాతుయో, సోమనస్ససహగతాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఇమాని తేరస పఞ్చవోకారభవే పవత్తియంయేవ పవత్తన్తి. సేసాని ఏకూనవీసతి తీసు భవేసు యథానురూపం పవత్తియమ్పి పటిసన్ధియమ్పి పవత్తన్తి.

కథం? కుసలవిపాకాని తావ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ కుసలవిపాకేన వా అకుసలవిపాకేన వా నిబ్బత్తస్స యథాక్కమం పరిపాకముపగతిన్ద్రియస్స చక్ఖాదీనం ఆపాథగతం ఇట్ఠం వా ఇట్ఠమజ్ఝత్తం వా రూపాదిఆరమ్మణం ఆరబ్భ చక్ఖాదిపసాదం నిస్సాయ దస్సనసవనఘాయనసాయనఫుసనకిచ్చం సాధయమానాని పవత్తన్తి. తథా అకుసలవిపాకాని పఞ్చ. కేవలఞ్హి తేసం అనిట్ఠం అనిట్ఠమజ్ఝత్తం వా రూపాదిఆరమ్మణం హోతి, అయమేవ విసేసో. దసాపి చేతాని నియతద్వారారమ్మణవత్థుట్ఠానాని నియతకిచ్చానేవ చ భవన్తి.

తతో కుసలవిపాకానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం అనన్తరం కుసలవిపాకమనోధాతు తేసఞ్ఞేవ ఆరమ్మణమారబ్భ హదయవత్థుం నిస్సాయ సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం సాధయమానా పవత్తతి. తథా అకుసలవిపాకానం అనన్తరం అకుసలవిపాకా . ఇదఞ్చ పన ద్వయం అనియతద్వారారమ్మణం నియతవత్థుట్ఠానం నియతకిచ్చఞ్చ హోతి.

సోమనస్ససహగతా పన అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు కుసలవిపాకమనోధాతుయా అనన్తరం తస్సా ఏవ ఆరమ్మణం ఆరబ్భ హదయవత్థుం నిస్సాయ సన్తీరణకిచ్చం సాధయమానా చ ఛసు ద్వారేసు బలవారమ్మణే కామావచరసత్తానం యేభుయ్యేన లోభసమ్పయుత్తజవనావసానే భవఙ్గవీథిం పచ్ఛిన్దిత్వా జవనేన గహితారమ్మణే తదారమ్మణవసేన చ సకిం వా ద్విక్ఖత్తుం వా పవత్తతి. చిత్తప్పవత్తిగణనాయం పన సబ్బద్వారేసు తదారమ్మణే ద్వే ఏవ చిత్తవారా ఆగతా. ఇదం పన చిత్తం తదారమ్మణన్తి చ పిట్ఠిభవఙ్గన్తి చాతి ద్వే నామాని లభతి, అనియతద్వారారమ్మణం నియతవత్థుకం అనియతట్ఠానకిచ్చఞ్చ హోతీతి. ఏవం తావ తేరస పఞ్చవోకారభవే పవత్తియంయేవ పవత్తన్తీతి వేదితబ్బాని. సేసేసు ఏకూనవీసతియా చిత్తేసు న కిఞ్చి అత్తనో అనురూపాయ పటిసన్ధియా న పవత్తతి.

పవత్తియం పన కుసలాకుసలవిపాకా తావ ద్వే అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయో పఞ్చద్వారే కుసలాకుసలవిపాకమనోధాతూనం అనన్తరం సన్తీరణకిచ్చం , ఛసు ద్వారేసు పుబ్బే వుత్తనయేనేవ తదారమ్మణకిచ్చం, అత్తనా దిన్నపటిసన్ధితో ఉద్ధం అసతి భవఙ్గుపచ్ఛేదకే చిత్తుప్పాదే భవఙ్గకిచ్చం, అన్తే చుతికిచ్చఞ్చాతి చత్తారి కిచ్చాని సాధయమానా నియతవత్థుకా అనియతద్వారారమ్మణట్ఠానకిచ్చా హుత్వా పవత్తన్తి.

అట్ఠ కామావచరసహేతుకచిత్తాని పవత్తియం వుత్తనయేనేవ ఛసు ద్వారేసు తదారమ్మణకిచ్చం, అత్తనా దిన్నపటిసన్ధితో ఉద్ధం అసతి భవఙ్గుపచ్ఛేదకే చిత్తుప్పాదే భవఙ్గకిచ్చం, అన్తే చుతికిచ్చఞ్చాతి తీణి కిచ్చాని సాధయమానాని నియతవత్థుకాని అనియతద్వారారమ్మణట్ఠానకిచ్చాని హుత్వా పవత్తన్తి.

పఞ్చ రూపావచరాని చత్తారి చ అరూపావచరాని అత్తనా దిన్నపటిసన్ధితో ఉద్ధం అసతి భవఙ్గుపచ్ఛేదకే చిత్తుప్పాదే భవఙ్గకిచ్చం, అన్తే చుతికిచ్చఞ్చాతి కిచ్చద్వయం సాధయమానాని పవత్తన్తి. తేసు రూపావచరాని నియతవత్థారమ్మణాని అనియతట్ఠానకిచ్చాని, ఇతరాని అవత్థుకాని నియతారమ్మణాని అనియతట్ఠానకిచ్చాని హుత్వా పవత్తన్తీతి. ఏవం తావ బాత్తింసవిధమ్పి విఞ్ఞాణం పవత్తియం సఙ్ఖారపచ్చయా పవత్తతి. తత్రస్స తే తే సఙ్ఖారా కమ్మపచ్చయేన చ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చ పచ్చయా హోన్తి.

తత్థ యానేతాని ఏకాదస తదారమ్మణచిత్తాని వుత్తాని, తేసు ఏకమ్పి రూపారూపభవే తదారమ్మణం హుత్వా న పవత్తతి. కస్మా? బీజాభావా. తత్థ హి కామావచరవిపాకసఙ్ఖాతం పటిసన్ధిబీజం నత్థి, యం రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు పవత్తియం తస్స జనకం భవేయ్య. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనమ్పి రూపభవే అభావో ఆపజ్జతీతి చే? న; ఇన్ద్రియప్పవత్తిఆనుభావతో ద్వారవీథిభేదే చిత్తనియమతో చ.

యథా చేతం తదారమ్మణం ఏకన్తేన రూపారూపభవే నప్పవత్తతి తథా సబ్బేపి అకామావచరే ధమ్మే నానుబన్ధతి. కస్మా? అజనకత్తా చేవ జనకస్స చ అసదిసత్తా. తఞ్హి యథా నామ గేహా నిక్ఖమిత్వా బహి గన్తుకామో తరుణదారకో అత్తనో జనకం పితరం వా అఞ్ఞం వా పితుసదిసం హితకామం ఞాతిం అఙ్గులియం గహేత్వా అనుబన్ధతి, న అఞ్ఞం రాజపురిసాదిం, తథా ఏతమ్పి భవఙ్గారమ్మణతో బహి నిక్ఖమితుకామం సభాగతాయ అత్తనో జనకం పితరం వా పితుసదిసం వా కామావచరజవనమేవ అనుబన్ధతి, న అఞ్ఞం మహగ్గతం అనుత్తరం వా.

యథా చేతం మహగ్గతలోకుత్తరే ధమ్మే నానుబన్ధతి, తథా యదా ఏతే కామావచరధమ్మాపి మహగ్గతారమ్మణా హుత్వా పవత్తన్తి తదా తేపి నానుబన్ధతి. కస్మా? అపరిచితదేసత్తా అచ్చన్తపరిత్తారమ్మణత్తా చ. తఞ్హి యథా పితరం వా

పితుసదిసం వా ఞాతిం అనుబన్ధన్తోపి తరుణదారకో ఘరద్వారఅన్తరవీథిచతుక్కాదిమ్హి పరిచితేయేవ దేసే అనుబన్ధతి, న అరఞ్ఞం వా యుద్ధభూమిం వా గచ్ఛన్తం; ఏవం కామావచరధమ్మే అనుబన్ధన్తమ్పి అమహగ్గతాదిమ్హి పరిచితేయేవ దేసే పవత్తమానే ధమ్మే అనుబన్ధతి, న మహగ్గతలోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తమానేతి.

యస్మా చస్స "సబ్బో కామావచరవిపాకో కిరియమనోధాతు కిరియఅహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు సోమనస్ససహగతా ఇమే ధమ్మా పరిత్తారమ్మణా"తి ఏవం అచ్చన్తపరిత్తమేవ ఆరమ్మణం వుత్తం, తస్మాపేతం మహగ్గతలోకుత్తరారమ్మణే కామావచరధమ్మేపి నానుబన్ధతీతి వేదితబ్బం.

కిం వా ఇమాయ యుత్తికథాయ? అట్ఠకథాయఞ్హి ఏకన్తేనేవ వుత్తం – ఏకాదస తదారమ్మణచిత్తాని నామగోత్తం ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న గణ్హన్తి. పణ్ణత్తిం ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న లబ్భతి. తిలక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనాయ తదారమ్మణం న లబ్భతి. వుట్ఠానగామినియా బలవవిపస్సనాయ తదారమ్మణం న లబ్భతి. రూపారూపధమ్మే ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న లబ్భతి. మిచ్ఛత్తనియతధమ్మేసు తదారమ్మణం న లబ్భతి. సమ్మత్తనియతధమ్మేసు తదారమ్మణం న లబ్భతి. లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న లబ్భతి. అభిఞ్ఞాఞాణం ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న లబ్భతి. పటిసమ్భిదాఞాణం ఆరబ్భ జవనే జవితే తదారమ్మణం న లబ్భతి. కామావచరే దుబ్బలారమ్మణే తదారమ్మణం న లబ్భతి, ఛసు ద్వారేసు బలవారమ్మణే ఆపాథగతేయేవ లబ్భతి, లబ్భమానఞ్చ కామావచరేయేవ లబ్భతి. రూపారూపభవే తదారమ్మణం నామ నత్థీతి.

యం పన వుత్తం "సేసేసు ఏకూనవీసతియా చిత్తేసు న కిఞ్చి అత్తనో అనురూపాయ పటిసన్ధియా న పవత్తతీ"తి, తం అతిసంఖిత్తత్తా దుబ్బిజానం. తేనస్స విత్థారనయదస్సనత్థం వుచ్చతి – "కతి పటిసన్ధియో? కతి పటిసన్ధిచిత్తాని? కేన కత్థ పటిసన్ధి హోతి? కిం పటిసన్ధియా ఆరమ్మణ"న్తి?

అసఞ్ఞపటిసన్ధియా సద్ధిం వీసతి పటిసన్ధియో. వుత్తప్పకారానేవ ఏకూనవీసతి పటిసన్ధిచిత్తాని. తత్థ అకుసలవిపాకాయ అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అపాయేసు పటిసన్ధి హోతి, కుసలవిపాకాయ మనుస్సలోకే జచ్చన్ధజాతిబధిరజాతిఉమ్మత్తకఏళమూగనపుంసకాదీనం. అట్ఠహి సహేతుకమహావిపాకేహి కామావచరదేవేసు చేవ మనుస్సేసు చ పుఞ్ఞవన్తానం పటిసన్ధి హోతి, పఞ్చహి రూపావచరవిపాకేహి రూపీబ్రహ్మలోకే, చతూహి అరూపావచరవిపాకేహి అరూపలోకేతి. యేన చ యత్థ పటిసన్ధి హోతి, సా ఏవ తస్సా అనురూపపటిసన్ధి నామ.

సఙ్ఖేపతో పటిసన్ధియా తీణి ఆరమ్మణాని హోన్తి – కమ్మం, కమ్మనిమిత్తం , గతినిమిత్తన్తి. తత్థ **కమ్మం** నామ ఆయూహితా కుసలాకుసలచేతనా. **కమ్మనిమిత్తం** నామ యం వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా కమ్మం ఆయూహతి. తత్థ అతీతే కప్పకోటిసతసహస్సమత్థకస్మిమ్పి కమ్మే కతే తస్మిం ఖణే కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఆగన్త్వా ఉపట్ఠాతి.

తత్రిదం కమ్మనిమిత్తస్స ఉపట్ఠానే వత్థు – గోపకసీవలీ కిర నామ తాలపిట్ఠికవిహారే చేతియం కారేసి. తస్స మరణమఞ్చే నిపన్నస్స చేతియం ఉపట్ఠాసి. సో తదేవ నిమిత్తం గణ్హిత్వా కాలంకత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తి. అఞ్ఞో సమ్మూళ్హకాలకిరియా నామ హోతి. పరమ్ముఖం గచ్ఛన్తస్స హి పచ్ఛతో తిఖిణేన అసినా సీసం ఛిన్దన్తి. నిపజ్జిత్వా నిద్దాయన్తస్సాపి తిఖిణేన అసినా సీసం ఛిన్దన్తి. ఉదకే ఓసీదాపేత్వా మారేన్తి. ఏవరూపేపి కాలే అఞ్ఞతరం కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఉపట్ఠాతి. అఞ్ఞం లహుకమరణం నామ అత్థి. నిఖాదనదణ్డకమత్థకస్మిఞ్హి నిలీనమక్ఖికం ముగ్గరేన

పహరిత్వా పిసన్తి. ఏవరూపేపి కాలే కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఉపట్ఠాతి. ఏవం పిసియమానాయ పన మక్ఖికాయ పఠమం కాయద్వారావజ్జనం భవఙ్గం నావట్టేతి, మనోద్వారావజ్జనమేవ ఆవట్టేతి. అథ జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. దుతియవారే కాయద్వారావజ్జనం భవఙ్గం ఆవట్టేతి. తతో కాయవిఞ్ఞాణం, సమ్పటిచ్ఛనం, సన్తీరణం, వోట్ఠపనన్తి వీథిచిత్తాని పవత్తన్తి. జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. తతియవారే మనోద్వారావజ్జనం భవఙ్గం ఆవట్టేతి. అథ జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. ఏతస్మిం ఠానే కాలకిరియం కరోతి. ఇదం కిమత్థం ఆభతం? అరూపధమ్మానం విసయో నామ ఏవం లహుకోతి దీపనత్థం.

గతినిమిత్తం నామ నిబ్బత్తనకఓకాసే ఏకో వణ్ణో ఉపట్ఠాతి. తత్థ నిరయే ఉపట్ఠహన్తే లోహకుమ్భిసదిసో హుత్వా ఉపట్ఠాతి. మనుస్సలోకే ఉపట్ఠహన్తే మాతుకుచ్ఛికమ్బలయానసదిసా హుత్వా ఉపట్ఠాతి. దేవలోకే ఉపట్ఠహన్తే కప్పరుక్ఖవిమానసయనాదీని ఉపట్ఠహన్తి. ఏవం కమ్మం, కమ్మనిమిత్తం, గతినిమిత్తన్తి సఙ్ఖేపతో పటిసన్ధియా తీణి ఆరమ్మణాని హోన్తి.

అపరో నయో – పటిసన్ధియా తీణి ఆరమ్మణాని హోన్తి? అతీతం, పచ్చుప్పన్నం , నవత్తబ్బఞ్చ. అసఞ్ఞీపటిసన్ధి అనారమ్మణాతి. తత్థ విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనపటిసన్ధీనం అతీతమేవ ఆరమ్మణం. దసన్నం కామావచరానం అతీతం వా పచ్చుప్పన్నం వా. సేసానం నవత్తబ్బం. ఏవం తీసు ఆరమ్మణేసు పవత్తమానా పన పటిసన్ధి యస్మా అతీతారమ్మణస్స వా నవత్తబ్బారమ్మణస్స వా చుతిచిత్తస్స అనన్తరమేవ హోతి. పచ్చుప్పన్నారమ్మణం పన చుత్తిచిత్తం నామ నత్థి. తస్మా ద్వీసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరం తీసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరారమ్మణాయ పటిసన్ధియా సుగతిదుగ్గతివసేన పవత్తనాకారో వేదితబ్బో.

సేయ్యథిదం – కామావచరసుగతియం తావ ఠితస్స పాపకమ్మినో పుగ్గలస్స "తానిస్స తమ్హి సమయే ఓలమ్బన్తీ"తిఆదివచనతో (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౮) మరణమఞ్చే నిపన్నస్స యథూపచితం పాపకమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి. తం ఆరబ్భ ఉప్పన్నాయ తదారమ్మణపరియోసానాయ సుద్ధాయ వా జవనవీథియా అనన్తరం భవఙ్గవిసయం ఆరమ్మణం కత్వా చుతిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. తస్మిం నిరుద్ధే తదేవ ఆపాథగతం కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఆరబ్భ అనుపచ్ఛిన్నకిలేసబలవినామితం దుగ్గతిపరియాపన్నం పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయం అతీతారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరా అతీతారమ్మణా పటిసన్ధి.

అపరస్స మరణసమయే వుత్తప్పకారకమ్మవసేన నరకాదీసు అగ్గిజాలవణ్ణాదికం దుగ్గతినిమిత్తం మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి. తస్స ద్విక్ఖత్తుం భవఙ్గే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే తం ఆరమ్మణం ఆరబ్భ ఏకం ఆవజ్జనం, మరణస్స ఆసన్నభావేన మన్దీభూతవేగత్తా పఞ్చ జవనాని, ద్వే తదారమ్మణానీతి తీణి వీథిచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. తతో భవఙ్గవిసయం ఆరమ్మణం కత్వా ఏకం చుతిచిత్తం. ఏత్తావతా ఏకాదస చిత్తక్ఖణా అతీతా హోన్తి. అథావసేసపఞ్చచిత్తక్ఖణాయుకే తస్మింయేవ ఆరమ్మణే పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయం అతీతారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధి.

అపరస్స మరణసమయే పఞ్చన్నం ద్వారానం అఞ్ఞతరస్మిం ద్వారే రాగాదిహేతుభూతం హీనారమ్మణం ఆపాథమాగచ్ఛతి. తస్స యథాక్కమేన ఉప్పన్నవోట్ఠబ్బనావసానే మరణస్స ఆసన్నభావేన మన్దీభూతవేగత్తా పఞ్చ జవనాని ద్వే తదారమ్మణాని చ ఉప్పజ్జన్తి. తతో భవఙ్గవిసయమారమ్మణం కత్వా ఏకం చుతిచిత్తం. ఏత్తావతా ద్వే భవఙ్గాని,

ఆవజ్జనం, దస్సనం, సమ్పటిచ్ఛనం, సన్తీరణం, వోట్ఠబ్బనం, పఞ్చ జవనాని, ద్వే తదారమ్మణాని, ఏకం చుతిచిత్తన్తి పఞ్చదస చిత్తక్ఖణా అతీతా హోన్తి. అథావసేసఏకచిత్తక్ఖణాయుకే తస్మిం యేవ ఆరమ్మణే పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయమ్పి అతీతారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధి. ఏస తావ అతీతారమ్మణాయ సుగతిచుతియా అనన్తరా అతీతపచ్చుప్పన్నారమ్మణాయ దుగ్గతిపటిసన్ధియా పవత్తనాకారో.

దుగ్గతియం ఠితస్స పన ఉపచితానవజ్జకమ్మస్స వుత్తనయేనేవ తం అనవజ్జకమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతీతి కణ్హపక్ఖే సుక్కపక్ఖం ఠపేత్వా సబ్బం పురిమనయేనేవ వేదితబ్బం. అయం అతీతారమ్మణాయ దుగ్గతిచుతియా అనన్తరా అతీతపచ్చుప్పన్నారమ్మణాయ సుగతిపటిసన్ధియా పవత్తనాకారో.

సుగతియం ఠితస్స పన ఉపచితానవజ్జకమ్మస్స "తానిస్స తమ్హి సమయే ఓలమ్బన్తీ"తిఆదివచనతో మరణమఞ్చే నిపన్నస్స యథూపచితం అనవజ్జకమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి. తఞ్చ ఖో ఉపచితకామావచరానవజ్జకమ్మస్సేవ. ఉపచితమహగ్గతకమ్మస్స పన కమ్మనిమిత్తమేవ ఆపాథమాగచ్ఛతి. తం ఆరబ్భ ఉప్పన్నాయ తదారమ్మణపరియోసానాయ సుద్ధాయ వా జవనవీథియా అనన్తరం భవఙ్గవిసయం ఆరమ్మణం కత్వా చుతిచిత్తముప్పజ్జతి. తస్మిం నిరుద్ధే తదేవ ఆపాథగతం కమ్మం వా కమ్మనిమిత్తం వా ఆరబ్భ అనుపచ్ఛిన్నకిలేసబలవినామితం సుగతిపరియాపన్నం పటిసన్ధిచిత్తముప్పజ్జతి. అయం అతీతారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరా అతీతారమ్మణా నవత్తబ్బారమ్మణా వా పటిసన్ధి.

అపరస్స మరణసమయే కామావచరానవజ్జకమ్మవసేన మనుస్సలోకే మాతుకుచ్ఛివణ్ణసఙ్ఖాతం వా దేవలోకే ఉయ్యానకప్పరుక్ఖాదివణ్ణసఙ్ఖాతం వా సుగతినిమిత్తం మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి. తస్స దుగ్గతినిమిత్తే దస్సితానుక్కమేనేవ చుతిచిత్తానన్తరం పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయం అతీతారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధి.

అపరస్స మరణసమయే ఞాతకా 'అయం, తాత, తవత్థాయ బుద్ధపూజా కరీయతి, చిత్తం పసాదేహీ'తి వత్వా పుప్ఫదామధజపటాకాదివసేన రూపారమ్మణం వా ధమ్మస్సవనతూరియపూజాదివసేన సద్దారమ్మణం వా ధూమవాసగన్ధాదివసేన గన్ధారమ్మణం వా 'ఇదం, తాత, సాయస్సు, తవత్థాయ దాతబ్బం దేయ్యధమ్మ'న్తి వత్వా మధుఫాణితాదివసేన రసారమ్మణం వా 'ఇదం, తాత, ఫుసస్సు, తవత్థాయ దాతబ్బం దేయ్యధమ్మ'న్తి వత్వా చీనపటసోమారపటాదివసేన ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం వా పఞ్చద్వారే ఉపసంహరన్తి. తస్స తస్మిం ఆపాథగతే రూపాదిఆరమ్మణే యథాక్కమేన ఉప్పన్నవోట్ఠపనావసానే మరణస్స ఆసన్నభావేన మన్దీభూతవేగత్తా పఞ్చ జవనాని ద్వే తదారమ్మణాని చ ఉప్పజ్జన్తి. తతో భవఙ్గవిసయం ఆరమ్మణం కత్వా ఏకం చుతిచిత్తం, తదవసానే తస్మిఞ్ఞేవ ఏకచిత్తక్ఖణట్ఠితికే ఆరమ్మణే పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయమ్పి అతీతారమ్మణాయ చుతియా అనన్తరా పచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధి.

అపరస్స పన పథవీకసిణజ్ఝానాదివసేన పటిలద్ధమహగ్గతస్స సుగతియం ఠితస్స మరణసమయే కామావచరకుసలకమ్మ-కమ్మనిమిత్త-గతినిమిత్తానం అఞ్ఞతరం పథవీకసిణాదికం వా నిమిత్తం మహగ్గతచిత్తం వా మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి. చక్ఖుసోతానం వా అఞ్ఞతరస్మిం కుసలుప్పత్తిహేతుభూతం పణీతమారమ్మణం ఆపాథమాగచ్ఛతి. తస్స యథాక్కమేన ఉప్పన్నవోట్ఠబ్బనావసానే మరణస్స ఆసన్నభావేన మన్దీభూతవేగత్తా పఞ్చ

జవనాని ఉప్పజ్జన్తి. మహగ్గతగతికానం పన తదారమ్మణం నత్థి. తస్మా జవనానన్తరంయేవ భవఙ్గవిసయం ఆరమ్మణం కత్వా ఏకం చుతిచిత్తం ఉప్పజ్జతి . తస్సావసానే కామావచరమహగ్గతసుగతీనం అఞ్ఞతరసుగతిపరియాపన్నం యథూపట్ఠితేసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరారమ్మణం పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయం నవత్తబ్బారమ్మణాయ సుగతిచుతియా అనన్తరా అతీతపచ్చుప్పన్ననవత్తబ్బానం అఞ్ఞతరారమ్మణా పటిసన్ధి.

ఏతేనానుసారేన ఆరుప్పచుతియాపి అనన్తరా పటిసన్ధి వేదితబ్బా. అయం అతీతనవత్తబ్బారమ్మణాయ సుగతిచుతియా అనన్తరా అతీతనవత్తబ్బపచ్చుప్పన్నారమ్మణాయ పటిసన్ధియా పవత్తనాకారో.

దుగ్గతియం ఠితస్స పన పాపకమ్మినో వుత్తనయేనేవ తం కమ్మం కమ్మనిమిత్తం గతినిమిత్తం వా మనోద్వారే, పఞ్చద్వారే పన అకుసలుప్పత్తిహేతుభూతం ఆరమ్మణం ఆపాథమాగచ్ఛతి. అథస్స యథాక్కమేన చుతిచిత్తావసానే దుగ్గతిపరియాపన్నం తేసు ఆరమ్మణేసు అఞ్ఞతరారమ్మణం పటిసన్ధిచిత్తం ఉప్పజ్జతి. అయం అతీతారమ్మణాయ దుగ్గతిచుతియా అనన్తరా అతీతపచ్చుప్పన్నారమ్మణాయ పటిసన్ధియా పవత్తనాకారోతి. ఏత్తావతా ఏకూనవీసతివిధస్సాపి విఞ్ఞాణస్స పటిసన్ధివసేన పవత్తి దీపితా హోతి.

తయిదం సబ్బమ్పి ఏవం –

పవత్తమానం సన్ధిమ్హి, ద్విధా కమ్మేన వత్తతి;
మిస్సాదీహి చ భేదేహి, భేదస్స దువిధాదికో.

ఇదఞ్హి ఏకూనవీసతివిధమ్పి విపాకవిఞ్ఞాణం పటిసన్ధిమ్హి పవత్తమానం ద్విధా కమ్మేన వత్తతి. యథాసకఞ్హి ఏతస్స జనకం కమ్మం నానాక్ఖణికకమ్మప్పచ్చయేన చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చ పచ్చయో హోతి. వుత్తఞ్హేతం "కుసలాకుసలం కమ్మం విపాకస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ ౧.౧.౪౨౩). ఏవం వత్తమానస్స పనస్స మిస్సాదీహి భేదేహి దువిధాదికోపి భేదో వేదితబ్బో, సేయ్యథిదం – ఇదఞ్హి పటిసన్ధివసేన ఏకధా వత్తమానమ్పి రూపేన సహ మిస్సామిస్సభేదతో దువిధం, కామరూపారూపభవభేదతో తివిధం, అణ్డజజలాబుజసంసేదజఓపపాతికయోనివసేన చతుబ్బిధం, గతివసేన పఞ్చవిధం, విఞ్ఞాణట్ఠితివసేన సత్తవిధం, సత్తావాసవసేన అట్ఠవిధం హోతి. తత్థ –

మిస్సం ద్విధా భావభేదా, సభావం తత్థ చ ద్విధా;
ద్వే వా తయో వా దసకా, ఓమతో ఆదినా సహ.

'మిస్సం ద్విధా భావభేదా'తి యఞ్హేతమేత్థ అఞ్ఞత్ర అరూపభవా రూపమిస్సం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి, తం రూపభవే ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియసఙ్ఖాతేన భావేన వినా ఉప్పత్తితో కామభవే అఞ్ఞత్ర జాతిపణ్డకపటిసన్ధియా భావేన సహ ఉప్పత్తితో సభావం అభావన్తి దువిధం హోతి.

'సభావం తత్థ చ ద్విధా'తి తత్థాపి చ యం సభావం తం ఇత్థిపురిసభావానం అఞ్ఞతరేన సహ ఉప్పత్తితో దువిధమేవ హోతి.

‘ద్వే వా తయో వా దసకా, ఓమతో ఆదినా సహా’తి యఝోతమేత్థ మిస్సం అమిస్సన్తి ద్వయే ఆదిభూతం రూపమిస్సం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం, తేన సహ వత్థుకాయదసకవసేన ద్వే వా వత్థుకాయభావదసకవసేన తయో వా దసకా ఓమతో ఉప్పజ్జన్తి, నత్థి ఇతో పరం రూపపరిహానీతి. తం పనేతం ఏవం ఓమకపరిమాణం ఉప్పజ్జమానం అణ్డజజలాబుజనామికాసు ద్వీసు యోనీసు జాతిఉణ్ణాయ ఏకేన అంసునా ఉద్ధతతేలసప్పిమణ్డప్పమాణం కలలన్తి లద్ధసఙ్ఖం హుత్వా ఉప్పజ్జతి. తత్థ యోనీనం గతివసేన సమ్భవభేదో వేదితబ్బో. ఏతాసు హి –

> నిరయే భుమ్మవజ్జేసు, దేవేసు చ న యోనియో;
> తిస్సో పురిమికా హోన్తి, చతస్సోపి గతిత్తయే.

తత్థ **దేవేసు చా**తి చసద్దేన యథా నిరయే చ భుమ్మవజ్జేసు చ దేవేసు, ఏవం నిజ్ఝామతణ్హికపేతేసు చ పురిమికా తిస్సో యోనియో న సన్తీతి వేదితబ్బా. ఓపపాతికా ఏవ హి తే హోన్తి. సేసే పన తిరచ్ఛానపేత్తివిసయమనుస్ససఙ్ఖాతే గతిత్తయే పుబ్బే వజ్జితభుమ్మదేవేసు చ చతస్సో యోనియో హోన్తి. తత్థ –

> తింస నవ చేవ రూపీసు, సత్తతి ఉక్కంసతోవ రూపాని;
> సంసేదజోపపాతీసు, అథ వా అవకంసతో తింస.

రూపీబ్రహ్మేసు తావ ఓపపాతికయోనికేసు చక్ఖుసోతవత్థుదసకానం జీవితనవకస్స చాతి చతున్నం కలాపానం వసేన తింస చ నవ చ పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన సహ రూపాని ఉప్పజ్జన్తి. రూపీబ్రహ్మే పన ఠపేత్వా అఞ్ఞేసు సంసేదజఓపపాతికేసు ఉక్కంసతో చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయభావవత్థుదసకానం వసేన సత్తతి. తాని చ నిచ్చం దేవేసు. తత్థ వణ్ణో గన్ధో రసో ఓజా చతస్సో చాపి ధాతుయో చక్ఖుపసాదో జీవితిన్ద్రియన్తి అయం దసరూపపరిమాణో రూపపుఞ్జో చక్ఖుదసకో నామ. ఏవం సేసా వేదితబ్బా. అవకంసతో పన జచ్చన్ధబధిరఅఘానకనపుంసకస్స జివ్హాకాయవత్థుదసకానం వసేన తింస రూపాని ఉప్పజ్జన్తి. ఉక్కంసావకంసానం పన అన్తరే అనురూపతో వికప్పో వేదితబ్బో.

ఏవం విదిత్వా పున –

> ఖన్ధారమ్మణగతిహేతు-వేదనాపీతివితక్కవిచారేహి;
> భేదాభేదవిసేసో, చుతిసన్ధీనం పరిఞ్ఞేయ్యో.

యాహేసా మిస్సామిస్సతో దువిధా పటిసన్ధి, యా చస్సా అతీతానన్తరా చుతి, తాసం ఇమేహి ఖన్ధాదీహి భేదాభేదవిసేసో ఞాతబ్బోతి అత్థో.

కథం? కదాచి చతుక్ఖన్ధాయ ఆరుప్పచుతియా అనన్తరా చతుక్ఖన్ధావ ఆరమ్మణతోపి అభిన్నా పటిసన్ధి హోతి, కదాచి అమహగ్గతబహిద్ధారమ్మణాయ మహగ్గతఅజ్ఝత్తారమ్మణా. అయం తావ అరూపభూమీసుయేవ నయో. కదాచి పన చతుక్ఖన్ధాయ ఆరుప్పచుతియా అనన్తరా పఞ్చక్ఖన్ధా కామావచరా పటిసన్ధి. కదాచి పఞ్చక్ఖన్ధాయ కామావచరచుతియా రూపావచరచుతియా వా అనన్తరా చతుక్ఖన్ధా ఆరుప్పపటిసన్ధి. ఏవం అతీతారమ్మణచుతియా అతీతనవత్తబ్బపచ్చుప్పన్నారమ్మణా పటిసన్ధి, ఏకచ్చసుగతిచుతియా ఏకచ్చదుగ్గతిపటిసన్ధి, అహేతుకచుతియా

సహేతుకపటిసన్ధి, దుహేతుకచుతియా తిహేతుకపటిసన్ధి, ఉపేక్ఖాసహగతచుతియా సోమనస్ససహగతపటిసన్ధి, అప్పీతికచుతియా సప్పీతికపటిసన్ధి, అవితక్కచుతియా సవితక్కపటిసన్ధి, అవిచారచుతియా సవిచారపటిసన్ధి, అవితక్కఅవిచారచుతియా సవితక్కసవిచారపటిసన్ధీతి తస్స తస్స విపరీతతో చ యథాయోగం యోజేతబ్బం.

లద్ధప్పచ్చయమితిధమ్మ-మత్తమేతం భవన్తరముపేతి;
నాస్స తతో సఙ్కన్తి, న తతో హేతుం వినా హోతి.

ఇతి హేతం లద్ధపచ్చయం రూపారూపధమ్మమత్తం ఉప్పజ్జమానం భవన్తరం ఉపేతీతి వుచ్చతి, న సత్తో, న జీవో. తస్స నాపి అతీతభవతో ఇధ సఙ్కన్తి అత్థి, నాపి తతో హేతుం వినా ఇధ పాతుభావో. తయిదం పాకటేన మనుస్సచుతిపటిసన్ధిక్కమేన పకాసయిస్సామ –

అతీతభవస్మిఞ్హి సరసేన ఉపక్కమేన వా సమాసన్నమరణస్స అసయ్హానం సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గసన్ధిబన్ధనచ్ఛేదకానం మారణన్తికవేదనాసత్థానం సన్నిపాతం అసహన్తస్స ఆతపే పక్ఖిత్తహరితతాలపణ్ణమివ కమేన ఉపసుస్సమానే సరీరే నిరుద్ధేసు చక్ఖాదీసు ఇన్ద్రియేసు హదయవత్థుమత్తే పతిట్ఠితేసు కాయిన్ద్రియమనిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియేసు తఙ్ఖణావసేసం హదయవత్థుసన్నిస్సితం విఞ్ఞాణం గరుసమాసేవితాసన్నపుబ్బకతానం అఞ్ఞతరం లద్ధావసేసపచ్చయసఙ్ఖారసఙ్ఖాతం కమ్మం వా తదుపట్ఠాపితం వా కమ్మనిమిత్తగతినిమిత్తసఙ్ఖాతం విసయమారబ్భ పవత్తతి. తదేవం పవత్తమానం తణ్హాఅవిజ్జానం అప్పహీనత్తా అవిజ్జాపటిచ్ఛాదితాదీనవే తస్మిం విసయే తణ్హా నామేతి , సహజాతసఙ్ఖారా ఖిపన్తి. తం సన్తతివసేన తణ్హాయ నామియమానం సఙ్ఖారేహి ఖిప్పమానం ఓరిమతీరరుక్ఖవినిబద్ధరజ్జుమాలమ్బిత్వా మాతికాతిక్కమకో వియ పురిమఞ్చ నిస్సయం జహతి, అపరఞ్చ కమ్మసముట్ఠాపితం నిస్సయం అస్సాదయమానం వా అనస్సాదయమానం వా ఆరమ్మణాదీహియేవ పచ్చయేహి పవత్తతి.

ఏత్థ చ పురిమం చవనతో చుతి, పచ్ఛిమం భవన్తరాదిపటిసన్ధానతో పటిసన్ధీతి వుచ్చతి. తదేతం నాపి పురిమభవా ఇధ ఆగతం, నాపి తతో కమ్మసఙ్ఖారనతివిసయాదిహేతుం వినా పాతుభూతన్తి వేదితబ్బం.

సియుం నిదస్సనానేత్థ, పటిఘోసాదికా అథ;
సన్తానబన్ధతో నత్థి, ఏకతా నాపి నానతా.

ఏత్థ చేతస్స విఞ్ఞాణస్స పురిమభవతో ఇధ అనాగమనే అతీతభవపరియాపన్నహేతూహి చ ఉప్పాదే పటిఘోసపదీపముద్దాపటిబిమ్బప్పకారా ధమ్మా నిదస్సనాని సియుం. యథా హి పటిఘోసపదీపముద్దచ్ఛాయా సద్దాదిహేతుకా అఞ్ఞత్ర అగన్త్వా హోన్తి, ఏవమేవ ఇదం చిత్తం. ఏత్థ చ '**సన్తానబన్ధతో నత్థి ఏకతా నాపి నానతా**'. యది హి సన్తానబన్ధే సతి ఏకన్తమేకతా భవేయ్య, న ఖీరతో దధి సమ్భూతం సియా. అథాపి ఏకన్తనానతా భవేయ్య, న ఖీరస్సాధీనో దధి సియా. ఏస నయో సబ్బహేతుహేతుసముప్పన్నేసు. ఏవఞ్చ సతి సబ్బలోకవోహారలోపో సియా. సో చ అనిట్ఠో. తస్మా ఏత్థ న ఏకన్తమేకతా వా నానతా వా ఉపగన్తబ్బాతి.

ఏత్థాహ – నను ఏవం అసఙ్కన్తిపాతుభావే సతి యే ఇమస్మిం మనుస్సత్తభావే ఖన్ధా, తేసం నిరుద్ధత్తా ఫలపచ్చయస్స చ కమ్మస్స తత్థ అగమనతో అఞ్ఞస్స అఞ్ఞతో చ తం ఫలం సియా? ఉపభుఞ్జకే చ అసతి కస్స తం ఫలం

సియా? తస్మా న సున్దరమిదం విధానన్తి. తత్రిదం వుచ్చతి –

> సన్తానే యం ఫలం ఏతం, నాఞ్ఞస్స న చ అఞ్ఞతో;
> బీజానం అభిసఙ్ఖారో, ఏతస్సత్థస్స సాధకో.

ఏకసన్తానస్మిఞ్హి ఫలముప్పజ్జమానం తత్థ ఏకన్తం ఏకత్తనానత్తానం పటిసిద్ధత్తా అఞ్ఞస్సాతి వా అఞ్ఞతోతి వా న హోతి. ఏతస్స చ పనత్థస్స బీజానం అభిసఙ్ఖారో సాధకో. అమ్బబీజాదీనఞ్హి అభిసఙ్ఖారేసు కతేసు తస్స బీజస్స సన్తానే లద్ధపచ్చయో కాలన్తరే ఫలవిసేసో ఉప్పజ్జమానో న అఞ్ఞబీజానం నాపి అఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపచ్చయా ఉప్పజ్జతి, న చ తాని బీజాని తే అభిసఙ్ఖారా వా ఫలట్ఠానం పాపుణన్తి. ఏవం సమ్పదమిదం వేదితబ్బం. విజ్జాసిప్పోసధాదీహి చాపి బాలసరీరే ఉపయుత్తేహి కాలన్తరే వుడ్ఢసరీరాదీసు ఫలదేహి అయమత్థో వేదితబ్బో.

యమ్పి వుత్తం ‘ఉపభుఞ్జకే చ అసతి కస్స తం ఫలం సియా’తి? తత్థ –

> ఫలస్సుప్పత్తియా ఏవ, సిద్ధా భుఞ్జకసమ్ముతి;
> ఫలుప్పాదేన రుక్ఖస్స, యథా ఫలతి సమ్ముతి.

యథా హి రుక్ఖసఙ్ఖాతానం ధమ్మానం ఏకదేసభూతస్స రుక్ఖఫలస్స ఉప్పత్తియా ఏవ రుక్ఖో ఫలతీతి వా ఫలితోతి వా వుచ్చతి, తథా దేవమనుస్ససఙ్ఖాతానం ఖన్ధానం ఏకదేసభూతస్స ఉపభోగసఙ్ఖాతస్స సుఖదుక్ఖఫలస్స ఉప్పాదేనేవ దేవో వా మనుస్సో వా ఉపభుఞ్జతీతి వా సుఖితోతి వా దుక్ఖితోతి వా వుచ్చతి. తస్మా న ఏత్థ అఞ్ఞేన ఉపభుఞ్జకేన నామ కోచి అత్థో అత్థీతి.

యోపి వదేయ్య – ‘ఏవం సన్తేపి ఏతే సఙ్ఖారా విజ్జమానా వా ఫలస్స పచ్చయా సియుం, అవిజ్జమానా వా. యది చ విజ్జమానా పవత్తిక్ఖణేయేవ నేసం విపాకేన భవితబ్బం. అథ అవిజ్జమానా, పవత్తితో పుబ్బే చ పచ్ఛా చ నిచ్చం ఫలావహా సియు’న్తి. సో ఏవం వత్తబ్బో –

> కతత్తా పచ్చయా ఏతే, న చ నిచ్చం ఫలావహా;
> పాటిభోగాదికం తత్థ, వేదితబ్బం నిదస్సనం.

కతత్తా ఏవ హి సఙ్ఖారా అత్తనో ఫలస్స పచ్చయా హోన్తి, న విజ్జమానత్తా వా అవిజ్జమానత్తా వా. యథాహ “కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతీ”తిఆది (ధ. స. ४३१). యథారహస్స అత్తనో ఫలస్స చ పచ్చయా హుత్వా న పున ఫలావహా హోన్తి విపక్కవిపాకత్తా. ఏతస్స చత్థస్స విభావనే ఇదం పాటిభోగాదికం నిదస్సనం వేదితబ్బం.

యథా హి లోకే యో కస్సచి అత్థస్స నియ్యాతనత్థం పాటిభోగో హోతి, భణ్డం వా కిణాతి, ఇణం వా గణ్హాతి. తస్స తం కిరియాకరణమత్తమేవ తదత్థనియ్యాతనాదిమ్హి పచ్చయో హోతి, న కిరియాయ విజ్జమానతా వా అవిజ్జమానతా వా. న చ తదత్థనియ్యాతనాదితో పరమ్పి ధారకోవ హోతి. కస్మా? నియ్యాతనాదీనం కతత్తా. ఏవం కతత్తావ సఙ్ఖారాపి అత్తనో ఫలస్స

పచ్చయా హోన్తి, న చ యథారహం ఫలదానతో పరమ్పి ఫలావహా హోన్తీతి. ఏత్తావతా మిస్సామిస్సవసేన ద్విధాపి పవత్తమానస్స పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స సఙ్ఖారపచ్చయా పవత్తి దీపితా హోతి.

ఇదాని సబ్బేస్వేతేసు బత్తింసవిఞ్ఞాణేసు సమ్మోహవిఘాతత్థం –

పటిసన్ధిప్పవత్తీనం , వసేనేతే భవాదిసు;
విజానితబ్బా సఙ్ఖారా, యథా యేసఞ్చ పచ్చయా.

తత్థ తయో భవా, చతస్సో యోనియో, పఞ్చ గతియో, సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియో, నవ సత్తావాసాతి ఏతే భవాదయో నామ. ఏతేసు భవాదీసు పటిసన్ధియం పవత్తే చ ఏతే యేసం విపాకవిఞ్ఞాణానం పచ్చయా యథా చ పచ్చయా హోన్తి తథా విజానితబ్బాతి అత్థో.

తత్థ – పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారే తావ కామావచరఅట్ఠచేతనాభేదో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అవిసేసేన కామభవే సుగతియం నవన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం పటిసన్ధియం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చాతి ద్విధా పచ్చయో. రూపావచరపఞ్చకుసలచేతనాభేదో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో రూపభవే పటిసన్ధియం ఏవ పఞ్చన్నం. వుత్తప్పభేదకామావచరో పన కామభవే సుగతియం ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతువజ్జానం సత్తన్నం పరిత్తవిపాకవిఞ్ఞాణానం వుత్తనయేనేవ ద్విధా పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. స్వేవ రూపభవే పఞ్చన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. కామభవే పన దుగ్గతియం అట్ఠన్నమ్పి పరిత్తవిపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం.

తత్థ నిరయే మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స నరకచారికాదీసు ఇట్ఠారమ్మణసమాయోగే సో పచ్చయో హోతి. తిరచ్ఛానేసు పన నాగసుపణ్ణపేతమహిద్ధికేసు చ ఇట్ఠారమ్మణం లబ్భతియేవ. స్వేవ కామభవే సుగతియం సోళసన్నమ్పి కుసలవిపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే చ పటిసన్ధియఞ్చ. అవిసేసేన పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో రూపభవే దసన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే చ పటిసన్ధియఞ్చ.

ద్వాదసాకుసలచేతనాభేదో అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో కామభవే దుగ్గతియం ఏకస్స విఞ్ఞాణస్స తథేవ పచ్చయో పటిసన్ధియం, నో పవత్తే; ఛన్నం పవత్తే, నో పటిసన్ధియం; సత్తన్నమ్పి అకుసలవిపాకవిఞ్ఞాణానం పవత్తే చ పటిసన్ధియఞ్చ . కామభవే పన సుగతియం తేసంయేవ సత్తన్నం తథేవ పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం; రూపభవే చతున్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. సో చ ఖో కామావచరే అనిట్ఠరూపదస్సనసద్దసవనవసేన . బ్రహ్మలోకే పన అనిట్ఠా రూపాదయో నామ నత్థి, తథా కామావచరదేవలోకేపి.

ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో అరూపభవే చతున్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే చ పటిసన్ధియఞ్చ.

కామావచరకుసలాకుసలతో పన సబ్బసఙ్గాహికనయేన వీసతిచేతనాభేదోపి కాయసఙ్ఖారో కామభవే దసన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం పటిసన్ధియం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయేన చాతి ద్విధా పచ్చయో. స్వేవ కామభవే తేరసన్నం, రూపభవే నవన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. స్వేవ కామభవే తేవీసతియా విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే చ పటిసన్ధియఞ్చ. వచీసఙ్ఖారేపి ఏసేవ నయో.

అట్ఠవీసతిఏకూనతింసచేతనాభేదోపి పన చిత్తసఙ్ఖారో తీసు భవేసు ఏకూనవీసతియా విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పటిసన్ధియం, నో పవత్తే. స్వేవ ద్వీసు భవేసు హేట్ఠావుత్తానం తేరసన్నఞ్చ నవన్నఞ్చాతి ద్వావీసతియా విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. తీసు పన భవేసు ద్వత్తింసాయపి విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పవత్తే చేవ పటిసన్ధియఞ్చ. ఏవం తావ భవేసు పటిసన్ధిపవత్తీనం వసేన తే సఙ్ఖారా యేసం పచ్చయా, యథా చ పచ్చయా హోన్తి తథా విజానితబ్బా. ఏతేనేవ నయేన యోనిఆదీసుపి వేదితబ్బా.

తత్రిదం ఆదితో పట్ఠాయ ముఖమత్తప్పకాసనం – ఇమేసు హి సఙ్ఖారేసు యస్మా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో తావ ద్వీసు భవేసు పటిసన్ధిం దత్వా సబ్బం అత్తనో విపాకం జనేతి, తథా అణ్డజాదీసు చతూసు యోనీసు, దేవమనుస్ససఙ్ఖాతాసు ద్వీసు గతీసు, నానత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీనానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీఏకత్తకాయనానత్తసఞ్ఞీఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీసఙ్ఖాతాసు మనుస్సానఞ్చేవ పఠమదుతియతతియజ్ఝానభూమీనఞ్చ వసేన చతూసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు. అసఞ్ఞసత్తావాసే పనేస రూపమత్తమేవాభిసఙ్ఖరోతీతి చతూసుయేవ సత్తావాసేసు చ పటిసన్ధిం దత్వా సబ్బం అత్తనో విపాకం జనేతి. తస్మా ఏస ఏతేసు ద్వీసు భవేసు, చతూసు యోనీసు, ద్వీసు గతీసు, చతూసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, చతూసు సత్తావాసేసు చ ఏకవీసతియా విపాకవిఞ్ఞాణానం వుత్తనయేనేవ పచ్చయో హోతి యథాసమ్భవం పటిసన్ధియం పవత్తే చ.

అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో పన యస్మా ఏకస్మిఞ్ఞేవ కామభవే, చతూసు యోనీసు, అవసేసాసు తీసు గతీసు, నానత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీసఙ్ఖాతాయ ఏకిస్సా విఞ్ఞాణట్ఠితియా, తాదిసేయేవ చ ఏకస్మిం సత్తావాసే పటిసన్ధివసేన విపచ్చతి, తస్మా ఏస ఏకస్మిం భవే చతూసు యోనీసు, తీసు గతీసు, ఏకిస్సా విఞ్ఞాణట్ఠితియా, ఏకమ్హి చ సత్తావాసే సత్తన్నం విపాకవిఞ్ఞాణానం వుత్తనయేనేవ పచ్చయో హోతి పటిసన్ధియం పవత్తే చ.

ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో పన యస్మా ఏకస్మిం అరూపభవే, ఏకిస్సా ఓపపాతికయోనియా, ఏకిస్సా దేవగతియా, ఆకాసానఞ్చాయతనాదీసు తీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, ఆకాసానఞ్చాయతనాదీసు చ చతూసు సత్తావాసేసు పటిసన్ధివసేన విపచ్చతి, తస్మా ఏస ఏకస్మింయేవ భవే, ఏకిస్సా యోనియా, ఏకిస్సా దేవగతియా, తీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు చతూసు సత్తావాసేసు, చతున్నం విఞ్ఞాణానం వుత్తనయేనేవ పచ్చయో హోతి పటిసన్ధియం పవత్తే చ.

కాయసఙ్ఖారోపి యస్మా ఏకస్మిం కామభవే, చతూసు యోనీసు, పఞ్చసు గతీసు, ద్వీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, ద్వీసు చ సత్తావాసేసు పటిసన్ధిం దత్వా సబ్బం అత్తనో విపాకం జనేతి, తస్మా ఏస ఏకస్మిం భవే, చతూసు యోనీసు, పఞ్చసు గతీసు, ద్వీసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, ద్వీసు చ సత్తావాసేసు తేవీసతియా విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పటిసన్ధియం పవత్తే చ. వచీసఙ్ఖారేపి ఏసేవ నయో.

చిత్తసఙ్ఖారో పన యస్మా ఏకం సత్తావాసం ఠపేత్వా న కత్థచి న విపచ్చతి, తస్మా ఏస తీసు భవేసు, చతూసు యోనీసు, పఞ్చసు గతీసు, సత్తసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, అట్ఠసు సత్తావాసేసు యథాయోగం ద్వత్తింసాయ విపాకవిఞ్ఞాణానం తథేవ పచ్చయో పటిసన్ధియం పవత్తే చ. అవిఞ్ఞాణకే పన సత్తావాసే సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం నత్థి.

అపిచ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అసఞ్ఞసత్తేసు కటత్తారూపానం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయోతి. ఏవం –

పటిసన్ధిపవత్తీనం , వసేనేతే భవాదిసు;

విజానితబ్బా సఙ్ఖారా, యథా యేసఞ్చ పచ్చయాతి.

సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణపదనిద్దేసో.

నామరూపపదనిద్దేసో

౨౨౮. విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపనిద్దేసే –

దేసనాభేదతో సబ్బ-భవాదీసు పవత్తితో;
సఙ్గహా పచ్చయనయా, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'దేసనాభేదతో'తి "తత్థ కతమం రూపం? చత్తారో చ మహాభూతా చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయ రూప"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౦) ఏవం తావ సుత్తన్తే చ ఇధ రూపపదస్స అభేదతో ఏకసదిసా దేసనా కతా; నామపదస్స పన భేదతో.

సుత్తన్తస్మిఞ్హి "తత్థ కతమం నామం? వేదనా సఞ్ఞా చేతనా ఫస్సో మనసికారో"తి వుత్తం. ఇధ "వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో"తి. తత్థ హి యమ్పి చక్ఖువిఞ్ఞాణపచ్చయా నామం ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నఞ్చ చిత్తస్స ఠితి అరూపీనం ధమ్మానం ఆయూతి ఏవం అఞ్ఞధమ్మసన్నిస్సయేన అగ్గహేతబ్బతో పాకటం, తం దస్సేన్తో చేతనాఫస్సమనసికారవసేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధం తిధా భిన్దిత్వా ద్వీహి ఖన్ధేహి సద్ధిం దేసేసి. ఇధ పన తత్థ వుత్తఞ్చ అవుత్తఞ్చ సబ్బం నామం సఙ్గణ్హన్తో "తయో ఖన్ధా – వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో"తి ఆహ.

కిం పన ఇమే తయో ఖన్ధావ నామం, విఞ్ఞాణం నామం నామ న హోతీతి? నో న హోతి. తస్మిం పన విఞ్ఞాణే గయ్హమానే నామవిఞ్ఞాణస్స చ పచ్చయవిఞ్ఞాణస్స చాతి ద్విన్నం విఞ్ఞాణానం సహభావో ఆపజ్జతి. తస్మా విఞ్ఞాణం పచ్చయట్ఠానే ఠపేత్వా పచ్చయనిబ్బత్తం నామం దస్సేతుం తయోవ ఖన్ధా వుత్తాతి. ఏవం తావ 'దేసనాభేదతో' విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'సబ్బభవాదీసు పవత్తితో'తి ఏత్థ పన నామం ఏకం సత్తావాసం ఠపేత్వా సబ్బభవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసేససత్తావాసేసు పవత్తతి. రూపం ద్వీసు భవేసు, చతూసు యోనీసు, పఞ్చసు గతీసు, పురిమాసు చతూసు విఞ్ఞాణట్ఠితీసు, పఞ్చసు చ సత్తావాసేసు పవత్తతి. ఏవం పవత్తమానే చేతస్మిం నామరూపే యస్మా అభావకగబ్భసేయ్యకానం అణ్డజానఞ్చ పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థుకాయవసేన రూపతో ద్వే సన్తతిసీసాని తయో చ అరూపినో ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తస్మా తేసం విత్థారేన రూపరూపతో వీసతి ధమ్మా తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే తేవీసతి ధమ్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి వేదితబ్బా. అగ్గహితగ్గహణేన పన ఏకసన్తతిసీసతో నవ రూపధమ్మే అపనేత్వా చుద్దస, సభావకానం భావదసకం పక్ఖిపిత్వా తేత్తింస. తేసమ్పి అగహితగ్గహణేన సన్తతిసీసద్వయతో అట్ఠారస రూపధమ్మే అపనేత్వా పన్నరస.

యస్మా చ ఓపపాతికసత్తేసు బ్రహ్మకాయికాదీనం పటిసన్ధిక్ఖణే చక్ఖుసోతవత్థుదసకానం జీవితిన్ద్రియనవకస్స చ వసేన రూపరూపతో చత్తారి సన్తతిసీసాని తయో చ అరూపినో ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తస్మా తేసం విత్థారేన రూపరూపతో

ఏకూనచత్తాలీస ధమ్మా తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే ద్వాచత్తాలీస ధమ్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి వేదితబ్బా. అగహితగ్గహణేన పన సన్తతిసీసత్తయతో సత్తవీసతి ధమ్మే అపనేత్వా పన్నరస.

కామభవే పన యస్మా సేసఓపపాతికానం వా సంసేదజానం వా సభావకపరిపుణ్ణాయతనానం పటిసన్ధిక్ఖణే రూపరూపతో సత్త సన్తతిసీసాని తయో చ అరూపినో ఖన్ధా పాతుభవన్తి, తస్మా తేసం విత్థారేన రూపరూపతో సత్తతి ధమ్మా తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి ఏతే తేసత్తతి ధమ్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి వేదితబ్బా. అగ్గహితగ్గహణేన పన సన్తతిసీసఛక్కతో చతుపఞ్ఞాస ధమ్మే అపనేత్వా ఏకూనవీసతి. ఏస ఉక్కంసతో. అవకంసేన పన తంతంరూపసన్తతిసీసవికలానం తస్స తస్స వసేన హాపేత్వా హాపేత్వా సఙ్ఖేపతో చ విత్థారతో చ పటిసన్ధివిఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపసఙ్ఖాతా వేదితబ్బా. అరూపీనం పన తయోవ అరూపినో ఖన్ధా. అసఞ్ఞీనం రూపతో జీవితిన్ద్రియనవకమేవాతి. ఏస తావ పటిసన్ధియం నయో.

పవత్తే పన సబ్బత్థ రూపప్పవత్తిదేసే పటిసన్ధిచిత్తస్స ఠితిక్ఖణే పటిసన్ధిచిత్తేన సహ పవత్తఉతుతో ఉతుసముట్ఠానం సుద్ధట్ఠకం పాతుభవతి. పటిసన్ధిచిత్తం పన రూపం న సముట్ఠాపేతి. తఞ్హి యథా పపాతే పతితపురిసో పరస్స పచ్చయో హోతుం న సక్కోతి, ఏవం వత్థుదుబ్బలతాయ దుబ్బలత్తా రూపం సముట్ఠాపేతుం న సక్కోతి. పటిసన్ధిచిత్తతో పన ఉద్ధం పఠమభవఙ్గతో పభుతి చిత్తసముట్ఠానకం సుద్ధట్ఠకం. సద్దపాతుభావకాలే పటిసన్ధిక్ఖణతో ఉద్ధం పవత్తఉతుతో చేవ చిత్తతో చ సద్దనవకం. యే పన కబళీకారాహారూపజీవినో గబ్భసేయ్యకసత్తా తేసం –

“యఞ్చస్స భుఞ్జతీ మాతా, అన్నం పానఞ్చ భోజనం;
తేన సో తత్థ యాపేతి, మాతుకుచ్ఛిగతో నరో”తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౩౫);

వచనతో మాతరా అజ్ఝోహరితాహారేన అనుగతే సరీరే, ఓపపాతికానం సబ్బపఠమం అత్తనో ముఖగతం ఖేళం అజ్ఝోహరణకాలే ఆహారసముట్ఠానం సుద్ధట్ఠకన్తి ఇదం ఆహారసముట్ఠానస్స సుద్ధట్ఠకస్స ఉతుచిత్తసముట్ఠానానఞ్చ ఉక్కంసతో ద్విన్నం నవకానం వసేన ఛబ్బీసతివిధం, పుబ్బే ఏకేకచిత్తక్ఖణే తిక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జమానం వుత్తం కమ్మసముట్ఠానం సత్తతివిధన్తి ఛన్నవుతివిధం రూపం తయో చ అరూపినో ఖన్ధాతి సమాసతో నవనవుతి ధమ్మా. యస్మా వాసద్దో అనియతో కదాచిదేవ పాతుభావతో, తస్మా దువిధమ్పి తం అపనేత్వా ఇమే సత్తనవుతి ధమ్మా యథాసమ్భవం సబ్బసత్తానం విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి వేదితబ్బా. తేసఞ్హి సుత్తానమ్పి పమత్తానమ్పి చరన్తానమ్పి ఖాదన్తానమ్పి పివన్తానమ్పి దివా చ రత్తిఞ్చ ఏతే విఞ్ఞాణపచ్చయా పవత్తన్తి. తఞ్చ తేసం విఞ్ఞాణపచ్చయభావం పరతో వణ్ణయిస్సామ.

యం పనేతమేత్థ కమ్మజరూపం తం భవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు సబ్బపఠమం పతిట్ఠహన్తమ్పి తిసముట్ఠానికరూపేన అనుపత్థద్ధం న సక్కోతి సణ్ఠాతుం, నాపి తిసముట్ఠానికం తేన అనుపత్థద్ధం. అథ ఖో వాతబ్భాహతాపి చతుద్దిసవవత్థాపితా నళకలాపియో వియ, ఊమివేగబ్భాహతాపి మహాసముద్దే కత్థచి లద్ధపతిట్ఠా భిన్నవాహనికా వియ చ అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థద్ధానేవేతాని అపతమానాని సణ్ఠహిత్వా ఏకమ్పి వస్సం ద్వేపి వస్సాని...పే॰... వస్ససతమ్పి యావ తేసం సత్తానం ఆయుక్ఖయో వా పుఞ్ఞక్ఖయో వా తావ పవత్తన్తీతి. ఏవం ‘సబ్బభవాదీసు పవత్తితో’పేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**సఙ్గహా**’తి ఏత్థ చ యం ఆరుప్పే పవత్తిపటిసన్ధీసు పఞ్చవోకారభవే చ పవత్తియా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామమేవ, యఞ్చ అసఞ్ఞీసు సబ్బత్థ పఞ్చవోకారభవే చ పవత్తియా విఞ్ఞాణపచ్చయా రూపమేవ, యఞ్చ పఞ్చవోకారభవే సబ్బత్థ విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, తం సబ్బం నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చ నామరూపన్తి ఏవం ఏకదేససరూపేకసేసనయేన సఙ్గహేత్వా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి వేదితబ్బం. అసఞ్ఞీసు విఞ్ఞాణాభావా అయుత్తన్తి చే నాయుత్తం. ఇదఞ్హి –

నామరూపస్స యం హేతు, విఞ్ఞాణం తం ద్విధా మతం;
విపాకమవిపాకఞ్చ, యుత్తమేవ యతో ఇదం.

యఞ్హి నామరూపస్స హేతు విఞ్ఞాణం తం విపాకావిపాకభేదతో ద్విధా మతం. ఇదఞ్చ అసఞ్ఞసత్తేసు కమ్మసముట్ఠానత్తా పఞ్చవోకారభవే పవత్తఅభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణపచ్చయా రూపం, తథా పఞ్చవోకారే పవత్తియం కుసలాదిచిత్తక్ఖణే కమ్మసముట్ఠానన్తి యుత్తమేవ ఇదం. ఏవం ‘సఙ్గహతో’పేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘**పచ్చయనయా**’తి ఏత్థ హి –

నామస్స పాకవిఞ్ఞాణం, నవధా హోతి పచ్చయో;
వత్థురూపస్స నవధా, సేసరూపస్స అట్ఠధా.

అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం, హోతి రూపస్స ఏకధా;
తదఞ్ఞం పన విఞ్ఞాణం, తస్స తస్స యథారహం.

యఞ్హేతం పటిసన్ధియం పవత్తియం వా విపాకసఙ్ఖాతం నామం, తస్స రూపమిస్సస్స వా రూపఅమిస్సస్స వా పటిసన్ధికం వా అఞ్ఞం వా విపాకవిఞ్ఞాణం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తవిపాకఆహారఇన్ద్రియఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి నవధా పచ్చయో హోతి. వత్థురూపస్స పటిసన్ధియం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి నవధా పచ్చయో హోతి. ఠపేత్వా పన వత్థురూపం సేసరూపస్స ఇమేసు నవసు అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయం అపనేత్వా సేసేహి అట్ఠహి పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణం పన అసఞ్ఞసత్తరూపస్స వా పఞ్చవోకారే వా కమ్మజస్స సుత్తన్తికపరియాయేన ఉపనిస్సయవసేన ఏకధావ పచ్చయో హోతి. అవసేసం పఠమభవఙ్గతో పభుతి సబ్బమ్పి విఞ్ఞాణం తస్స తస్స నామరూపస్స యథారహం పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం. విత్థారతో పన తస్స పచ్చయనయే దస్సియమానే సబ్బాపి పట్ఠానకథా విత్థారేతబ్బా హోతీతి న తం ఆరభామ.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం “పటిసన్ధినామరూపం విఞ్ఞాణపచ్చయా హోతీ”తి? సుత్తతో యుత్తితో చ. సుత్తే హి “చిత్తానుపరివత్తినో ధమ్మా”తిఆదినా (ధ. స. దుకమాతికా ౬౨) నయేన బహుధా వేదనాదీనం విఞ్ఞాణపచ్చయతా సిద్ధా. యుత్తితో పన –

చిత్తజేన హి రూపేన, ఇధ దిట్ఠేన సిజ్ఝతి;

అదిట్ఠస్సాపి రూపస్స, విఞ్ఞాణం పచ్చయో ఇతి.

చిత్తే హి పసన్నే అప్పసన్నే వా తదనురూపాని రూపాని ఉప్పజ్జమానాని దిట్ఠాని. దిట్ఠేన చ అదిట్ఠస్స అనుమానం హోతీతి ఇమినా ఇధ దిట్ఠేన చిత్తజరూపేన అదిట్ఠస్సాపి పటిసన్ధిరూపస్స విఞ్ఞాణం పచ్చయో హోతీతి జానితబ్బమేతం. కమ్మసముట్ఠానస్సాపి హి తస్స చిత్తసముట్ఠానస్సేవ విఞ్ఞాణపచ్చయతా పట్ఠానే (పట్ఠా॰ ౧.౧.౫౩, ౪౧౯) ఆగతాతి. ఏవం పచ్చయనయతో పేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏత్థ చ "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి భాసమానేన భగవతా యస్మా ఉపపరిక్ఖమానానం పణ్డితానం పరమత్థతో నామరూపమత్తమేవ పవత్తమానం దిస్సతి, న సత్తో, న పోసో; తస్మా అప్పటివత్తియం సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా కేనచి వా లోకస్మిం అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం హోతీతి.

విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపపదనిద్దేసో.

సళాయతనపదనిద్దేసో

౬౨౯. నామరూపపచ్చయా సళాయతననిద్దేసే –

నామం ఖన్ధత్తయం రూపం, భూతవత్థాదికం మతం;
కతేకసేసం తం తస్స, తాదిసస్సేవ పచ్చయో.

యఞ్హేతం సళాయతనస్స పచ్చయభూతం నామరూపం, తత్థ నామన్తి వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయం, రూపం పన సకసన్తతిపరియాపన్నం నియమతో చత్తారి భూతాని ఛ వత్థూని జీవితిన్ద్రియన్తి ఏవం భూతవత్థాదికం మతన్తి వేదితబ్బం. తం పన "నామఞ్చ రూపఞ్చ నామరూపఞ్చ నామరూప"న్తి ఏవం కతేకసేసం "ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతన"న్తి ఏవం కతేకసేసస్సేవ సళాయతనస్స పచ్చయోతి వేదితబ్బం. కస్మా? యస్మా ఆరుప్పే నామమేవ పచ్చయో. తఞ్చ ఛట్ఠాయతనస్సేవ, న అఞ్ఞస్స. "నామపచ్చయా ఛట్ఠాయతన"న్తి హి అబ్యాకతవారే వక్ఖతి. ఇధ సఙ్గహితమేవ హి తత్థ విభత్తన్తి వేదితబ్బం.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం "నామరూపం సళాయతనస్స పచ్చయో"తి? నామరూపభావే భావతో. తస్స తస్స హి నామస్స రూపస్స చ భావే తం తం ఆయతనం హోతి, న అఞ్ఞథా. సా పనస్స తబ్భావభావీభావతా పచ్చయనయస్మిఞ్ఞేవ ఆవిభవిస్సతి. తస్మా –

పటిసన్ధియం పవత్తే వా, హోతి యం యస్స పచ్చయో;
యథా చ పచ్చయో హోతి, తథా నేయ్యం విభావినా.

తత్రాయం అత్థదీపనా –

నామమేవ హి ఆరుప్పే, పటిసన్ధిపవత్తిసు;

పచ్చయో సత్తధా ఛట్ఠా, హోతి తం అవకంసతో.

కథం? ‘**పటిసన్ధియం**’ తావ అవకంసతో సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తవిపాకఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి సత్తధా నామం ఛట్ఠాయతనస్స పచ్చయో హోతి. కిఞ్చి పనేత్థ హేతుపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయేనాతి ఏవం అఞ్ఞథాపి పచ్చయో హోతి. తస్స వసేన ఉక్కంసావకంసో వేదితబ్బో.

‘**పవత్తే**’పి విపాకం వుత్తనయేనేవ పచ్చయో హోతి. ఇతరం పన అవకంసతో వుత్తప్పకారేసు పచ్చయేసు విపాకపచ్చయవజ్జేహి ఛహి పచ్చయో హోతి. కిఞ్చి పనేత్థ హేతుపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయేనాతి ఏవం అఞ్ఞథాపి పచ్చయో హోతి. తస్స వసేన ఉక్కంసావకంసో వేదితబ్బో.

అఞ్ఞస్మిమ్పి భవే నామం, తథేవ పటిసన్ధియం;
ఛట్ఠస్స ఇతరేసం తం, ఛహాకారేహి పచ్చయో.

ఆరుప్పతో హి అఞ్ఞస్మిమ్పి పఞ్చవోకారభవే తం విపాకనామం హదయవత్థునో సహాయం హుత్వా ఛట్ఠస్స మనాయతనస్స యథా ఆరుప్పే వుత్తం తథేవ అవకంసతో సత్తధా పచ్చయో హోతి. ఇతరేసం పనేతం పఞ్చన్నం చక్ఖాయతనాదీనం చతుమహాభూతసహాయం హుత్వా సహజాత నిస్సయవిపాకవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛహాకారేహి పచ్చయో హోతి. కిఞ్చి పనేత్థ హేతుపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయేనాతి ఏవం అఞ్ఞథాపి పచ్చయో హోతి. తస్స వసేన ఉక్కంసావకంసో వేదితబ్బో.

పవత్తేపి తథా హోతి, పాకం పాకస్స పచ్చయో;
అపాకం అవిపాకస్స, ఛధా ఛట్ఠస్స పచ్చయో.

పవత్తేపి హి పఞ్చవోకారభవే యథా పటిసన్ధియం, తథేవ విపాకనామం విపాకస్స ఛట్ఠాయతనస్స అవకంసతో సత్తధా పచ్చయో హోతి. అవిపాకం పన అవిపాకస్స ఛట్ఠస్స అవకంసతోవ తతో విపాకపచ్చయం అపనేత్వా ఛధావ పచ్చయో హోతి. వుత్తనయేనేవ పనేత్థ ఉక్కంసావకంసో వేదితబ్బో.

తత్థేవ సేసపఞ్చన్నం, విపాకం పచ్చయో భవే;
చతుధా అవిపాకమ్పి, ఏవమేవ పకాసితం.

తత్థేవ హి పవత్తే సేసానం చక్ఖాయతనాదీనం పఞ్చన్నం చక్ఖుప్పసాదాదివత్థుకమ్పి ఇతరమ్పి విపాకనామం పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి చతుధా పచ్చయో హోతి. యథా చ విపాకం, అవిపాకమ్పి ఏవమేవ పకాసితం. తస్మా కుసలాదిభేదమ్పి తేసం చతుధా పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బం. ఏవం తావ నామమేవ పటిసన్ధియం పవత్తే వా యస్స యస్స ఆయతనస్స పచ్చయో హోతి, యథా చ హోతి, తథా వేదితబ్బం.

రూపం పనేత్థ ఆరుప్ప-భవే భవతి పచ్చయో;
న ఏకాయతనస్సాపి, పఞ్చక్ఖన్ధభవే పన.

రూపతో సన్ధియం వత్థు, ఛధా ఛట్ఠస్స పచ్చయో;
భూతాని చతుధా హోన్తి, పఞ్చన్నం అవిసేసతో.

రూపతో హి పటిసన్ధియం వత్థురూపం ఛట్ఠస్స మనాయతనస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి ఛధా పచ్చయో హోతి. చత్తారి పన భూతాని అవిసేసతో పటిసన్ధియం పవత్తే చ యం యం ఆయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స తస్స వసేన పఞ్చన్నమ్పి చక్ఖాయతనాదీనం సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి చతుధా పచ్చయా హోన్తి.

తిధా జీవితమేతేసం, ఆహారో చ పవత్తియం;
తానేవ ఛధా ఛట్ఠస్స, వత్థు తస్సేవ పఞ్చధా.

ఏతేసం పన చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నం పటిసన్ధియం పవత్తే చ అత్థిఅవిగతఇన్ద్రియవసేన రూపజీవితం తిధా పచ్చయో హోతి.

‘ఆహారో చా’తి ఆహారో చ అత్థిఅవిగతఆహారవసేన తిధా పచ్చయో హోతి. సో చ ఖో యే సత్తా ఆహారూపజీవినో, తేసం ఆహారానుగతే కాయే పవత్తియంయేవ, నో పటిసన్ధియం. తాని పన పఞ్చ చక్ఖాయతనాదీని ఛట్ఠస్స చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతస్స మనాయతనస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛహాకారేహి పచ్చయా హోన్తి పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. ఠపేత్వా పన పఞ్చ విఞ్ఞాణాని తస్సేవ అవసేసమనాయతనస్స వత్థురూపం నిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన పఞ్చధా పచ్చయో హోతి పవత్తే, నో పటిసన్ధియం. ఏవం రూపమేవ పటిసన్ధియం పవత్తే వా యస్స యస్స ఆయతనస్స పచ్చయో హోతి యథా చ హోతి తథా వేదితబ్బం.

నామరూపం పనుభయం, హోతి యం యస్స పచ్చయో;
యథా చ తమ్పి సబ్బత్థ, విఞ్ఞాతబ్బం విభావినా.

సేయ్యథిదం – పటిసన్ధియం తావ పఞ్చవోకారభవే ఖన్ధత్తయవత్థురూపసఙ్ఖాతం నామరూపం ఛట్ఠాయతనస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయాదీహి పచ్చయో హోతీతి ఇదమేత్థ ముఖమత్తం. వుత్తనయానుసారేన పన సక్కా సబ్బం యోజేతున్తి న ఏత్థ విత్థారో దస్సితోతి.

నామరూపపచ్చయా సళాయతనపదనిద్దేసో.

ఫస్సపదనిద్దేసో

౨౩౦. సళాయతనపచ్చయా ఫస్సనిద్దేసే –

ఛళేవ ఫస్సా సఙ్ఖేపా, చక్ఖుసమ్ఫస్సఆదయో;
విఞ్ఞాణమివ బత్తింస, విత్థారేన భవన్తి తే.

‘సఙ్ఖేపతో’ హి పాళియం చక్ఖుసమ్ఫస్సోతి ఆదయో ఛళేవ ఫస్సా ఆగతా. విత్థారేన పన చక్ఖుసమ్ఫస్సాదయో పఞ్చ కుసలవిపాకా పఞ్చ అకుసలవిపాకాతి దస, సేసా బావీసతి లోకియవిపాకవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా చ బావీసతీతి ఏవం సబ్బేపి సఙ్ఖారపచ్చయా వుత్తవిఞ్ఞాణమివ బాత్తింస హోన్తి. యం పనేతస్స బాత్తింసవిధస్సాపి ఫస్సస్స పచ్చయో సళాయతనం. తత్థ –

ఛట్ఠేన సహ అజ్ఝత్తం, చక్ఖాదిం బాహిరేహిపి;
సళాయతనమిచ్ఛన్తి, ఛహి సద్ధిం విచక్ఖణా.

తత్థ యే తావ “ఉపాదిన్నకపవత్తికథా అయ”న్తి ఏకసన్తతిపరియాపన్నమేవ పచ్చయం పచ్చయుప్పన్నఞ్చ దీపేన్తి, తే ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి పాళిఅనుసారతో ఆరుప్పే ఛట్ఠాయతనఞ్చ అఞ్ఞత్థ సబ్బసఙ్గహతో సళాయతనఞ్చ ఫస్సస్స పచ్చయోతి ఏకదేససరూపేకసేసం కత్వా ఛట్ఠేన సహ అజ్ఝత్తం చక్ఖాదిం సళాయతనన్తి ఇచ్ఛన్తి. తఞ్హి ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతనన్త్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి. యే పన పచ్చయుప్పన్నమేవ ఏకసన్తతిపరియాపన్నం దీపేన్తి, పచ్చయం పన భిన్నసన్తానమ్పి, తే యం యం ఆయతనం ఫస్సస్స పచ్చయో హోతి తం సబ్బం దీపేన్తా బాహిరమ్పి పరిగ్గహేత్వా తదేవ ఛట్ఠేన సహ అజ్ఝత్తం బాహిరేహిపి రూపాయతనాదీహి సద్ధిం సళాయతనన్తి ఇచ్ఛన్తి. తమ్పి హి ఛట్ఠాయతనఞ్చ సళాయతనఞ్చ సళాయతనన్తి ఏతేసం ఏకసేసే కతే సళాయతనన్త్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి.

ఏత్థాహ – న సబ్బాయతనేహి ఏకో ఫస్సో సమ్భోతి, నాపి ఏకమ్హా ఆయతనా సబ్బే ఫస్సా, అయఞ్చ సళాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి ఏకోవ వుత్తో, సో కస్మాతి? తత్రిదం విస్సజ్జనం – సచ్చమేతం. సబ్బేహి ఏకో ఏకమ్హా వా సబ్బే న సమ్భోన్తి, సమ్భోతి పన అనేకేహి ఏకో; యథా చక్ఖుసమ్ఫస్సో చక్ఖాయతనా రూపాయతనా చక్ఖువిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతా మనాయతనా అవసేసా సమ్పయుత్తధమ్మాయతనా చాతి ఏవం సబ్బత్థ యథానురూపం యోజేతబ్బం. తస్మా ఏవ హి –

ఏకో పనేకాయతన-ప్పభవో ఇతి దీపితో;
ఫస్సోయం ఏకవచన-నిద్దేసేనిధ తాదినా.

‘ఏకవచననిద్దేసేనా’తి సళాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి ఇమినా హి ఏకవచననిద్దేసేన అనేకేహి ఆయతనేహి ఏకో ఫస్సో హోతీతి తాదినా దీపితోతి అత్థో. ఆయతనేసు పన –

ఛధా పఞ్చ తతో ఏకం, నవధా బాహిరాని ఛ;
యథాసమ్భవమేతస్స, పచ్చయత్తే విభావయే.

తత్రాయం విభావనా – చక్ఖాయతనాదీని తావ పఞ్చ చక్ఖుసమ్ఫస్సాదిభేదతో పఞ్చవిధస్స ఫస్సస్స నిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయా హోన్తి. తతో పరం ఏకం విపాకమనాయతనం అనేకభేదస్స విపాకమనోసమ్ఫస్సస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారఇన్ద్రియసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన నవధా పచ్చయో హోతి. బాహిరేసు పన రూపాయతనం చక్ఖుసమ్ఫస్సస్స ఆరమ్మణపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన చతుధా పచ్చయో హోతి. తథా సద్దాయతనాదీని సోతసమ్ఫస్సాదీనం. మనోసమ్ఫస్సస్స పన తాని ధమ్మాయతనఞ్చ తథా చ ఆరమ్మణపచ్చయమత్తేనేవ చాతి ఏవం బాహిరాని ఛ యథాసమ్భవమేతస్స పచ్చయత్తే విభావయేతి.

సళాయతనపచ్చయా ఫస్సపదనిద్దేసో.

వేదనాపదనిద్దేసో

౨౩౧. ఫస్సపచ్చయా వేదనానిద్దేసే –

ద్వారతో వేదనా వుత్తా, చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదికా;
ఛళేవ తా పభేదేన, ఏకూననవుతీ మతా.

చక్ఖుసమ్ఫస్సజావేదనాతిఆదినా హి నయేన పాళియం ఇమా చక్ఖుసమ్ఫస్సజాదికా ద్వారతో ఛళేవ వేదనా వుత్తా. తా పన పభేదేన ఏకూననవుతియా చిత్తేహి సమ్పయుత్తత్తా ఏకూననవుతీతి మతా.

వేదనాసు పనేతాసు, ఇధ బాత్తింస వేదనా;
విపాకచిత్తయుత్తావ, అధిప్పేతాతి భాసితా.

అట్ఠధా తత్థ పఞ్చన్నం, పఞ్చద్వారమ్హి పచ్చయో;
సేసానం ఏకధా ఫస్సో, మనోద్వారేపి సో తథా.

తత్థ హి పఞ్చద్వారే చక్ఖుపసాదాదివత్థుకానం పఞ్చన్నం వేదనానం చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఫస్సో సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన అట్ఠధా పచ్చయో హోతి. సేసానం పన ఏకేకస్మిం ద్వారే సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణతదారమ్మణవసేన పవత్తానం కామావచరవిపాకవేదనానం చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికో ఫస్సో ఉపనిస్సయవసేన ఏకధావ పచ్చయో హోతి.

‘**మనోద్వారేపి సో తథా**’తి మనోద్వారేపి హి తదారమ్మణవసేన పవత్తానం కామావచరవిపాకవేదనానం సో సహజాతమనోసమ్ఫస్ససఙ్ఖాతో ఫస్సో తథేవ అట్ఠధా పచ్చయో హోతి, పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేన చ పవత్తానం తేభూమకవిపాకవేదనానమ్పి. యా పనేతా మనోద్వారే తదారమ్మణవసేన పవత్తా కామావచరవేదనా, తాసం మనోద్వారే ఆవజ్జనసమ్పయుత్తో మనోసమ్ఫస్సో ఉపనిస్సయవసేన ఏకధా పచ్చయో హోతీతి.

ఫస్సపచ్చయా వేదనాపదనిద్దేసో.

తణ్హాపదనిద్దేసో

౨౩౨. వేదనాపచ్చయా తణ్హానిద్దేసే –

రూపతణ్హాదిభేదేన, ఛ తణ్హా ఇధ దీపితా;
ఏకేకా తివిధా తత్థ, పవత్తాకారతో మతా.

ఇమస్మిఞ్హి వేదనాపచ్చయా తణ్హానిద్దేసే ‘సేట్ఠిపుత్తో బ్రాహ్మణపుత్తో’తి పితితో నామవసేన పుత్తో వియ ఇమా రూపతణ్హా…పే…. ధమ్మతణ్హాతి ఆరమ్మణతో నామవసేన ఛ తణ్హా దీపితా పకాసితా కథితాతి అత్థో. తత్థ రూపే తణ్హా రూపతణ్హాతి ఇమినా నయేన పదత్థో వేదితబ్బో.

తాసు చ పన తణ్హాసు ఏకేకా తణ్హా పవత్తిఆకారతో కామతణ్హా, భవతణ్హా, విభవతణ్హాతి ఏవం తివిధా మతా. రూపతణ్హా ఏవ హి యదా చక్ఖుస్స ఆపాథగతం రూపారమ్మణం కామస్సాదవసేన అస్సాదయమానా పవత్తతి, తదా కామతణ్హా నామ హోతి. యదా తదేవారమ్మణం ధువం సస్సతన్తి పవత్తాయ సస్సతదిట్ఠియా సద్ధిం పవత్తతి, తదా భవతణ్హా నామ హోతి. సస్సతదిట్ఠిసహగతో హి రాగో భవతణ్హాతి వుచ్చతి. యదా పన తదేవారమ్మణం “ఉచ్ఛిజ్జతి వినస్సతీ”తి పవత్తాయ ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా సద్ధిం పవత్తతి, తదా విభవతణ్హా నామ హోతి. ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో హి రాగో విభవతణ్హాతి వుచ్చతి. ఏసేవ నయో సద్దతణ్హాదీసుపీతి ఏతా అట్ఠారస తణ్హా హోన్తి.

తా అజ్ఝత్తరూపాదీసు అట్ఠారస, బహిద్ధా అట్ఠారసాతి ఛత్తింస. ఇతి అతీతా ఛత్తింస, అనాగతా ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నా ఛత్తింసాతి అట్ఠసతం తణ్హా హోన్తి. తా పన సంఖిప్పమానా రూపాదిఆరమ్మణవసేన ఛ, కామతణ్హాదివసేన వా తిస్సోవ తణ్హా హోన్తీతి వేదితబ్బా. యస్మా పనిమే సత్తా పుత్తం అస్సాదేత్వా పుత్తే మమత్తేన ధాతియా వియ రూపాదిఆరమ్మణవసేన ఉప్పజ్జమానం వేదనం అస్సాదేత్వా వేదనాయ మమత్తేన రూపాదిఆరమ్మణదాయకానం చిత్తకారగన్ధబ్బగన్ధికసూదతన్తవాయరసాయనవిధాయకవేజ్జాదీనం మహాసక్కారం కరోన్తి, తస్మా సబ్బాపేసా వేదనాపచ్చయా తణ్హా హోతీతి వేదితబ్బా.

యస్మా చేత్థ అధిప్పేతా, విపాకసుఖవేదనా;
ఏకావ ఏకధా చేసా, తస్మా తణ్హాయ పచ్చయో.

‘**ఏకధా**’తి ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. యస్మా వా –

దుక్ఖీ సుఖం పత్థయతి, సుఖీ భియ్యోపి ఇచ్ఛతి;
ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా.

తణ్హాయ పచ్చయా తస్మా, హోన్తి తిస్సోపి వేదనా;
వేదనాపచ్చయా తణ్హా, ఇతి వుత్తా మహేసినా.

వేదనా పచ్చయా చాపి, యస్మా నానుసయం వినా;
హోతి తస్మా న సా హోతి, బ్రాహ్మణస్స వుసీమతోతి.

వేదనాపచ్చయా తణ్హాపదనిద్దేసో.

ఉపాదానపదనిద్దేసో

౨౩౩. తణ్హాపచ్చయా ఉపాదాననిద్దేసే –

ఉపాదానాని చత్తారి, తాని అత్థవిభాగతో;
ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారా, కమతో చ విభావయే.

పాళియఞ్హి ఉపాదానన్తి కాముపాదానం...పే.... అత్తవాదుపాదానన్తి ఇమాని చత్తారి ఉపాదానాని ఆగతాని. తేసం అయం **అత్థవిభాగో** – వత్థుసఙ్ఖాతం కామం ఉపాదియతీతి **కాముపాదానం**. కామో చ సో ఉపాదానఞ్చాతిపి **కాముపాదానం**. **ఉపాదాన**న్తి దళ్హగ్గహణం. దళ్హత్థో హేత్థ ఉపసద్దో ఉపాయాస-ఉపకట్ఠాదీసు వియ. తథా దిట్ఠి చ సా ఉపాదానఞ్చాతి **దిట్ఠుపాదానం**. దిట్ఠిం ఉపాదియతీతి వా **దిట్ఠుపాదానం** . సస్సతో అత్తా చ లోకో చాతిఆదీసు హి పురిమదిట్ఠిం ఉత్తరదిట్ఠి ఉపాదియతి. తథా సీలబ్బతం ఉపాదియతీతి **సీలబ్బతుపాదానం**. సీలబ్బతఞ్చ తం ఉపాదానఞ్చాతిపి **సీలబ్బతుపాదానం**. గోసీలగోవతాదీని హి ఏవం సుద్ధీతి అభినివేసతో సయమేవ ఉపాదానానీతి. తథా వదన్తి ఏతేనాతి వాదో, ఉపాదియన్తి ఏతేనాతి ఉపాదానం. కిం వదన్తి ఉపాదియన్తి వా? అత్తానం. అత్తనో వాదుపాదానం **అత్తవాదుపాదానం**. అత్తవాదమత్తమేవ వా అత్తాతి ఉపాదియన్తి ఏతేనాతి **అత్తవాదుపాదానం**. అయం తావ తేసం అత్థవిభాగో.

‘ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారే’ పన కాముపాదానం తావ “తత్థ కతమం కాముపాదానం? యో కామేసు కామచ్ఛన్దో కామరాగో కామనన్దీ కామతణ్హా కామస్నేహో కామపరిళాహో కామముచ్ఛా కామజ్ఝోసానం – ఇదం వుచ్చతి కాముపాదాన”న్తి ఆగతత్తా సఙ్ఖేపతో తణ్హాదళ్హత్తం వుత్తం. తణ్హాదళ్హత్తం నామ పురిమతణ్హాఉపనిస్సయపచ్చయేన దళ్హసమ్భూతా ఉత్తరతణ్హా ఏవ. కేచి పనాహు – అప్పత్తవిసయపత్థనా తణ్హా, అన్ధకారే చోరస్స హత్థప్పసారణం వియ. సమ్పత్తవిసయగ్గహణం ఉపాదానం, తస్సేవ భణ్డగ్గహణం వియ. అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠితాపటిపక్ఖా చ తే ధమ్మా. తథా పరియేసనారక్ఖదుక్ఖమూలాతి. సేసుపాదానత్తయం పన సఙ్ఖేపతో దిట్ఠిమత్తమేవ.

విత్థారతో పన పుబ్బే రూపాదీసు వుత్తాయ అట్ఠసతప్పభేదాయపి తణ్హాయ దళ్హభావో కాముపాదానం. దసవత్థుకా మిచ్ఛాదిట్ఠి దిట్ఠుపాదానం. యథాహ – “తత్థ కతమం దిట్ఠుపాదానం? నత్థి దిన్నం, నత్థి యిట్ఠం...పే.... సచ్ఛికత్వా పవేదేన్తీతి యా ఏవరూపా దిట్ఠి...పే.... విపరియేసగ్గాహో – ఇదం వుచ్చతి దిట్ఠుపాదాన”న్తి (ధ. స. ౧౨౨౧; విభ. ౯౩౮) సీలవతేహి సుద్ధిపరామసనం పన సీలబ్బతుపాదానం. యథాహ – “తత్థ కతమం సీలబ్బతుపాదానం? ఇతో బహిద్ధా సమణబ్రాహ్మణానం సీలేన సుద్ధి, వతేన సుద్ధి, సీలబ్బతేన సుద్ధీతి యా ఏవరూపా దిట్ఠి...పే.... విపరియేసగ్గాహో – ఇదం వుచ్చతి సీలబ్బతుపాదాన”న్తి (ధ. స. ౧౨౨౨; విభ. ౯౩౮). వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి అత్తవాదుపాదానం. యథాహ – “తత్థ కతమం అత్తవాదుపాదానం? ఇధ అస్సుతవా పుథుజ్జనో...పే.... సప్పురిసధమ్మే అవినీతో రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి...పే.... విపరియేసగ్గాహో – ఇదం వుచ్చతి అత్తవాదుపాదాన”న్తి (ధ. స. ౧౨౨౩; విభ. ౯౩౮). అయమేత్థ ధమ్మసఙ్ఖేపవిత్థారో.

‘కమతో’తి ఏత్థ పన తివిధో కమో – ఉప్పత్తిక్కమో, పహానక్కమో, దేసనాక్కమో చ. తత్థ అనమతగ్గే సంసారే ఇమస్స పఠమం ఉప్పత్తీతి అభావతో కిలేసానం నిప్పరియాయేన ఉప్పత్తిక్కమో న వుచ్చతి. పరియాయేన పన యేభుయ్యేన ఏకస్మిం భవే అత్తగ్గాహపుబ్బఙ్గమో సస్సతుచ్ఛేదాభినివేసో. తతో “సస్సతో అయం అత్తా”తి గణ్హతో అత్తవిసుద్ధత్థం సీలబ్బతుపాదానం, ఉచ్ఛిజ్జతీతి గణ్హతో పరలోకనిరపేక్ఖస్స కాముపాదానన్తి ఏవం పఠమం అత్తవాదుపాదానం, తతో దిట్ఠిసీలబ్బతకాముపాదానానీతి అయమేతేసం ఏకస్మిం భవే ఉప్పత్తిక్కమో.

దిట్ఠుపాదానాదీని చేత్థ పఠమం పహీయన్తి సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝత్తా. కాముపాదానం పచ్ఛా అరహత్తమగ్గవజ్ఝత్తాతి. అయమేతేసం పహానక్కమో.

మహావిసయత్తా పన పాకటత్తా చ ఏతేసు కాముపాదానం పఠమం దేసితం. మహావిసయఞ్హి తం అట్ఠచిత్తసమ్పయోగా. అప్పవిసయాని ఇతరాని చతుచిత్తసమ్పయోగా. యేభుయ్యేన చ ఆలయరామతాయ పజాయ పాకటం కాముపాదానం, న ఇతరాని. కాముపాదానవా వత్థుకామానం సమధిగమత్థం కోతూహలమఙ్గలాదిబహులో హోతి, న సస్సతదిట్ఠీతి తదనన్తరం దిట్ఠుపాదానం. తం పభిజ్జమానం సీలబ్బతఅత్తవాదుపాదానవసేన దువిధం హోతి. తస్మిం ద్వయే గోకిరియం వా కుక్కురకిరియం వా దిస్వాపి వేదితబ్బతో ఓళారికన్తి సీలబ్బతుపాదానం పఠమం దేసితం, సుఖుమత్తా అన్తే అత్తవాదుపాదానన్తి అయమేతేసం దేసనాక్కమో.

> తణ్హా చ పురిమస్సేత్థ, ఏకధా హోతి పచ్చయో;
> సత్తధా అట్ఠధా వాపి, హోతి సేసత్తయస్స సా.

ఏత్థ చ ఏవం దేసితే ఉపాదానచతుక్కే పురిమస్స కాముపాదానస్స కామతణ్హా ఉపనిస్సయవసేన ఏకధావ పచ్చయో హోతి తణ్హాభినన్దితేసు విసయేసు ఉప్పత్తితో. సేసత్తయస్స పన సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతహేతువసేన సత్తధా వా ఉపనిస్సయేన సహ అట్ఠధా వాపి పచ్చయో హోతి. యదా చ సా ఉపనిస్సయవసేన పచ్చయో హోతి తదా అసహజాతావ హోతీతి.

తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానపదనిద్దేసో.

భవపదనిద్దేసో

౨౩౪. ఉపాదానపచ్చయా భవనిద్దేసే –

> అత్థతో ధమ్మతో చేవ, సాత్థతో భేదసఙ్గహా;
> యం యస్స పచ్చయో చేవ, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ భవతీతి **భవో**. **దువిధేనాతి** ద్వీహి ఆకారేహి పవత్తితోతి అత్థో. అథవా దువిధేనాతి పచ్చత్తే కరణవచనం, దువిధోతి వుత్తం హోతి. **అత్థీతి** సంవిజ్జతి. కమ్మమేవ భవో **కమ్మభవో**. ఉపపత్తియేవ భవో **ఉపపత్తిభవో**. ఏత్థ చ ఉపపత్తి భవతీతి భవో. కమ్మం పన యథా సుఖకారణత్తా "సుఖో బుద్ధానముప్పాదో"తి (ధ. ప. ౧౯౪) వుత్తో, ఏవం భవకారణత్తా ఫలవోహారేన భవోతి వేదితబ్బం. **తత్థ కతమో కమ్మభవోతి** తేసు ద్వీసు భవేసు యో కమ్మభవోతి వుత్తో, సో కతమోతి అత్థో. పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయో వుత్తత్థా ఏవ. **సబ్బన్తి** అనవసేసం. భవం గచ్ఛతి గమేతి చాతి **భవగామి**. ఇమినా లోకుత్తరం పటిక్ఖిపతి. అయఞ్హి వట్టకథా, తఞ్చ వివట్టనిస్సితన్తి. కరీయతీతి కమ్మం.

కామభవాదీసు కామసఙ్ఖాతో భవో **కామభవో**. ఏస నయో రూపారూపభవేసు. సఞ్ఞావతం భవో, సఞ్ఞా వా ఏత్థ భవే అత్థీతి **సఞ్ఞాభవో**. విపరియాయేన **అసఞ్ఞాభవో**. ఓళారికసఞ్ఞాయ అభావా సుఖుమాయ చ భావా నేవ సఞ్ఞా నాసఞ్ఞా అస్మిం భవేతి **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవో**. ఏకేన రూపక్ఖన్ధేన వోకిణ్ణో భవో **ఏకవోకారభవో**. ఏకో వా వోకారో అస్స భవస్సాతి ఏకవోకారభవో.

ఏసేవ నయో చతువోకారపఞ్చవోకారభవేసు. **అయం వుచ్చతి ఉపపత్తిభవో**తి ఏస నవవిధోపి ఉపపత్తిభవో నామ వుచ్చతీతి. ఏవం తావేత్థ 'అత్థతో' విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'ధమ్మతో' పన ఏత్థ హి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో ధమ్మతో తేరస చేతనా, అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో ద్వాదస, ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో చతస్సో. "సబ్బమ్పి భవగామికమ్మ"న్తి ఏతేన సబ్బేపేతే ధమ్మా చేతనా సమ్పయుత్తా వా కమ్మసఙ్ఖాతా ఆచయగామినో ధమ్మా సఙ్గహితా. కామభవో పఞ్చ ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా, తథా రూపభవో, అరూపభవో చత్తారో, సఞ్ఞాభవో చతుపఞ్చ, అసఞ్ఞాభవో ఏకో ఉపాదిన్నక్ఖన్ధో, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవో చత్తారో. ఏకవోకారభవాదయో ఏకచతుపఞ్చక్ఖన్ధా ఉపాదిన్నక్ఖన్ధేహీతి ఏవమేత్థ 'ధమ్మతో'పి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'సాత్థతో'తి యథా చ భవనిద్దేసే తథేవ కామఞ్చ సఙ్ఖారనిద్దేసేపి పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయోవ వుత్తా, ఏవం సన్తేపి పురిమా అతీతకమ్మవసేన ఇధ పటిసన్ధియా పచ్చయత్తా వుత్తా. ఇమే పచ్చుప్పన్నకమ్మవసేన ఆయతిం పటిసన్ధియా పచ్చయత్తాతి పునవచనం సాత్థకమేవ. పుబ్బే వా "తత్థ కతమో పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో? కుసలచేతనా కామావచరా"తి ఏవమాదినా నయేన చేతనావ సఙ్ఖారాతి వుత్తా. ఇధ పన "సబ్బమ్పి భవగామికమ్మ"న్తి వచనతో చేతనాసమ్పయుత్తాపి. పుబ్బే చ విఞ్ఞాణపచ్చయమేవ కమ్మం సఙ్ఖారాతి వుత్తం, ఇదాని అసఞ్ఞాభవనిబ్బత్తకమ్పి. కిం వా బహునా? "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి ఏత్థ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాదయోవ కుసలాకుసలధమ్మా వుత్తా. "ఉపాదానపచ్చయా భవో"తి ఇధ పన ఉపపత్తిభవస్సాపి సఙ్గహితత్తా కుసలాకుసలాబ్యాకతా ధమ్మా వుత్తా. తస్మా సబ్బథాపి సాత్థకమేవిదం పునవచనన్తి. ఏవమేత్థ 'సాత్థతో'పి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'భేదసఙ్గహా'తి ఉపాదానపచ్చయా భవస్స భేదతో చేవ సఙ్గహతో చ. యఞ్హి కాముపాదానపచ్చయా కామభవనిబ్బత్తకం కమ్మం కరియతి, సో కమ్మభవో. తదభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. ఏస నయో రూపారూపభవేసు. ఏవం కాముపాదానపచ్చయా ద్వే కామభవా, తదన్తోగధావ సఞ్ఞాభవపఞ్చవోకారభవా; ద్వే రూపభవా, తదన్తోగధావ సఞ్ఞాభవఅసఞ్ఞాభవఏకవోకారభవపఞ్చవోకారభవా; ద్వే అరూపభవా, తదన్తోగధావ సఞ్ఞాభవనేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాభవచతువోకారభవాతి సద్ధిం అన్తోగధేహి ఛ భవా. యథా చ కాముపాదానపచ్చయా సద్ధిం అన్తోగధేహి ఛ భవా తథా సేసుపాదానపచ్చయాపీతి ఏవం ఉపాదానపచ్చయా భేదతో సద్ధిం అన్తోగధేహి చతువీసతి భవా.

సఙ్గహతో పన కమ్మభవం ఉపపత్తిభవఞ్చ ఏకతో కత్వా కాముపాదానపచ్చయా సద్ధిం అన్తోగధేహి ఏకో కామభవో, తథా రూపారూపభవాతి తయో భవా. తథా సేసుపాదానపచ్చయాపీతి ఏవం ఉపాదానపచ్చయా సఙ్గహతో సద్ధిం అన్తోగధేహి ద్వాదస భవా. అపిచ అవిసేసేన ఉపాదానపచ్చయా కామభవూపగం కమ్మం కమ్మభవో. తదభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. ఏస నయో రూపారూపభవేసు. ఏవం ఉపాదానపచ్చయా సద్ధిం అన్తోగధేహి ద్వే కామభవా, ద్వే రూపభవా, ద్వే అరూపభవాతి అపరేనపి పరియాయేన సఙ్గహతో ఛ భవా. కమ్మభవఉపపత్తిభవభేదం వా అనుపగమ్మ సద్ధిం అన్తోగధేహి కామభవాదివసేన తయో భవా హోన్తి. కామభవాదిభేదఞ్చాపి అనుపగమ్మ కమ్మభవఉపపత్తిభవవసేన ద్వే భవా హోన్తి. కమ్ముపపత్తిభేదఞ్చ అనుపగమ్మ ఉపాదానపచ్చయా భవోతి భవవసేన ఏకో భవో హోతీతి. ఏవమేత్థ ఉపాదానపచ్చయస్స భవస్స భేదసఙ్గహాపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

‘యం యస్స పచ్చయో చేవా’తి యఞ్చేత్థ ఉపాదానం యస్స పచ్చయో హోతి, తతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి అత్థో. కిం పనేత్థ కస్స పచ్చయో హోతి? యం కిఞ్చి యస్స కస్సచి పచ్చయో హోతియేవ. ఉమ్మత్తకో వియ హి పుథుజ్జనో. సో ‘ఇదం యుత్తం, ఇదం అయుత్త’న్తి అవిచారేత్వా యస్స కస్సచి ఉపాదానస్స వసేన యం కిఞ్చి భవం పత్థేత్వా యం కిఞ్చి కమ్మం కరోతియేవ. తస్మా యదేకచ్చే “సీలబ్బతుపాదానేన రూపారూపభవా న హోన్తీ”తి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. సబ్బేన పన సబ్బో హోతీతి గహేతబ్బం, సేయ్యథిదం – ఇధేకచ్చో అనుస్సవవసేన వా దిట్ఠానుసారేన వా “కామా నామేతే మనుస్సలోకే చేవ ఖత్తియమహాసాలకులాదీసు ఛకామావచరదేవలోకే చ సమిద్ధా”తి చిన్తేత్వా తేసం అధిగమత్థం అసద్ధమ్మసవనాదీహి వఞ్చితో ‘ఇమినా కమ్మేన కామా సమ్పజ్జన్తీ’తి మఞ్ఞమానో కాముపాదానవసేన కాయదుచ్చరితాదీనిపి కరోతి. సో దుచ్చరితపారిపూరియా అపాయే ఉప్పజ్జతి; సన్దిట్ఠికే వా పన కామే పత్థయమానో పటిలద్ధే వా గోపయమానో కాముపాదానవసేన కాయదుచ్చరితాదీనిపి కరోతి. సో దుచ్చరితపారిపూరియా అపాయే ఉప్పజ్జతి. తత్రాస్స ఉపపత్తిహేతుభూతం కమ్మం కమ్మభవో, కమ్మాభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో సఞ్ఞాభవపఞ్చవోకారభవా పన తదన్తోగధా ఏవ.

అపరో పన సద్ధమ్మసవనాదీహి ఉపబ్రూహితఞాణో “ఇమినా కమ్మేన కామా సమ్పజ్జన్తీ”తి మఞ్ఞమానో కాముపాదానవసేన కాయసుచరితాదీని కరోతి. సో సుచరితపారిపూరియా దేవేసు వా మనుస్సేసు వా ఉప్పజ్జతి. తత్రాస్స ఉపపత్తిహేతుభూతం కమ్మం కమ్మభవో, కమ్మాభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. సఞ్ఞాభవపఞ్చవోకారభవా పన తదన్తోగధా ఏవ. ఇతి కాముపాదానం సప్పభేదస్స సాన్తోగధస్స కామభవస్స పచ్చయో హోతి.

అపరో “రూపారూపభవేసు తతో సమిద్ధతరా కామా”తి సుత్వా వా పరికప్పేత్వా వా కాముపాదానవసేనేవ రూపారూపసమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా సమాపత్తిబలేన రూపారూపబ్రహ్మలోకే ఉప్పజ్జతి. తత్రాస్స ఉపపత్తిహేతుభూతం కమ్మం కమ్మభవో, కమ్మాభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. సఞ్ఞాఅసఞ్ఞా నేవసఞ్ఞా నాసఞ్ఞాఏకవోకారచతువోకారపఞ్చవోకారభవా పన తదన్తోగధా ఏవ. ఇతి కాముపాదానం సప్పభేదానం సాన్తోగధానం రూపారూపభవానమ్పి పచ్చయో హోతి .

అపరో “అయం అత్తా నామ కామావచరసమ్పత్తిభవే వా రూపారూపభవానం వా అఞ్ఞతరస్మిం ఉచ్ఛిన్నో సుఉచ్ఛిన్నో హోతీ”తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం ఉపాదాయ తదుపగం కమ్మం కరోతి. తస్స తం కమ్మం కమ్మభవో, కమ్మాభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. సఞ్ఞాభవాదయో పన తదన్తోగధా ఏవ. ఇతి దిట్ఠుపాదానం సప్పభేదానం సాన్తోగధానం తిణ్ణమ్పి కామరూపారూపభవానం పచ్చయో హోతి.

అపరో “అయం అత్తా నామ కామావచరసమ్పత్తిభవే వా రూపారూపభవానం వా అఞ్ఞతరస్మిం సుఖీ హోతి, విగతపరిళాహో హోతీ”తి అత్తవాదుపాదానేన తదుపగం కమ్మం కరోతి. తస్స తం కమ్మం కమ్మభవో, తదభినిబ్బత్తా ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. సఞ్ఞాభవాదయో పన తదన్తోగధా ఏవ . ఇతి అత్తవాదుపాదానం సప్పభేదానం సాన్తోగధానం తిణ్ణం భవానం పచ్చయో హోతి.

అపరో “ఇదం సీలబ్బతం నామ కామావచరసమ్పత్తిభవే వా రూపారూపభవానం వా అఞ్ఞతరస్మిం పరిపూరేన్తస్స సుఖం పారిపూరిం గచ్ఛతీ”తి సీలబ్బతుపాదానవసేన తదుపగం కమ్మం కరోతి. తస్స తం కమ్మం కమ్మభవో, తదభినిబ్బత్తా

ఖన్ధా ఉపపత్తిభవో. సఞ్ఞాభవాదయో పన తదన్తోగధా ఏవ. ఇతి సీలబ్బతుపాదానమ్పి సప్పభేదానం సాన్తోగధానం తిణ్ణం భవానం పచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ యం యస్స పచ్చయో హోతి తతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

కిం పనేత్థ కస్స భవస్స కథం పచ్చయో హోతీతి చే?

రూపారూపభవానం, ఉపనిస్సయపచ్చయో ఉపాదానం;
సహజాతాదీహిపి తం, కామభవస్సాతి విఞ్ఞేయ్యం.

రూపారూపభవానఞ్హి కామభవపరియాపన్నస్స చ కామభవే కుసలకమ్మస్సేవ ఉపపత్తిభవస్స చేతం చతుబ్బిధమ్పి ఉపాదానం ఉపనిస్సయపచ్చయేన ఏకధా పచ్చయో హోతి. కామభవే అత్తనా సమ్పయుత్తఅకుసలకమ్మభవస్స సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతహేతుపచ్చయప్పభేదేహి సహజాతాదీహి పచ్చయో హోతి. విప్పయుత్తస్స పన ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవాతి.

ఉపాదానపచ్చయా భవపదనిద్దేసో.

జాతిజరామరణాదిపదనిద్దేసో

౨౩౮. భవపచ్చయా జాతినిద్దేసాదీసు జాతిఆదీనం వినిచ్ఛయో సచ్చవిభఙ్గే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **భవో**తి పనేత్థ కమ్మభవోవ అధిప్పేతో. సో హి జాతియా పచ్చయో, న ఉపపత్తిభవో. సో పన కమ్మపచ్చయఉపనిస్సయపచ్చయవసేన ద్విధావ పచ్చయో హోతీతి.

తత్థ సియా – కథం పనేతం జానితబ్బం "భవో జాతియా పచ్చయో"తి చే? బాహిరపచ్చయసమత్తేపి హీనపణీతతాదివిసేసదస్సనతో. బాహిరానఞ్హి జనకజనేత్తిసుక్కసోణితాహారాదీనం పచ్చయానం సమత్తేపి సత్తానం యమకానమ్పి సతం హీనపణీతతాదివిసేసో దిస్సతి. సో చ న అహేతుకో , సబ్బదా చ సబ్బేసఞ్చ అభావతో; న కమ్మభవతో అఞ్ఞహేతుకో, తదభినిబ్బత్తకసత్తానం అజ్ఝత్తసన్తానే అఞ్ఞస్స కారణస్స అభావతోతి కమ్మభవహేతుకోవ. కమ్మఞ్హి సత్తానం హీనపణీతాదివిసేసహేతు. తేనాహ భగవా – "కమ్మం సత్తే విభజతి యదిదం హీనప్పణీతతాయా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౮౯). తస్మా జానితబ్బమేతం – "భవో జాతియా పచ్చయో"తి.

యస్మా చ అసతి జాతియా జరామరణం నామ న హోతి, సోకాదయో చ ధమ్మా న హోన్తి, జాతియా పన సతి జరామరణఞ్చేవ జరామరణసఙ్ఖాతదుక్ఖధమ్మఫుట్ఠస్స చ బాలస్స జరామరణాభిసమ్బన్ధా వా తేన తేన దుక్ఖధమ్మేన ఫుట్ఠస్స అనభిసమ్బన్ధా వా సోకాదయో చ ధమ్మా హోన్తి, తస్మా అయం జాతిజరామరణస్స చేవ సోకాదీనఞ్చ పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బా. సా పన ఉపనిస్సయకోటియా ఏకధావ పచ్చయో హోతీతి.

భవపచ్చయా జాతిఆదిపదనిద్దేసో.

౨౪౨. **ఏవమేతస్సా**తిఆదీనం అత్థో ఉద్దేసవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **సఙ్గతి**ఆదీని సముదయవేవచనానేవ.

యస్మా పనేత్థ సోకాదయో అవసానే వుత్తా, తస్మా యా సా అవిజ్జా “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తి ఏవమేతస్స భవచక్కస్స ఆదిమ్హి వుత్తా, సా –

> సోకాదీహి అవిజ్జా, సిద్ధా భవచక్కమవిదితాదిమిదం;
> కారకవేదకరహితం, ద్వాదసవిధసుఞ్ఞతాసుఞ్ఞం.

సతతం సమితం పవత్తతీతి వేదితబ్బం. కథం పనేత్థ సోకాదీహి అవిజ్జా సిద్ధా? కథమిదం భవచక్కం అవిదితాది? కథం కారకవేదకరహితం? కథం ద్వాదసవిధసుఞ్ఞతాసుఞ్ఞన్తి చే? ఏత్థ హి సోకదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా అవిజ్జాయ అవియోగినో, పరిదేవో చ నామ మూళ్హస్సాతి తేసు తావ సిద్ధేసు సిద్ధావ హోతి అవిజ్జా. అపిచ “ఆసవసముదయా అవిజ్జాసముదయో”తి హి వుత్తం. ఆసవసముదయా చేతే సోకాదయో హోన్తి. కథం? వత్థుకామవియోగే తావ సోకో కామాసవసముదయో హోతి? యథాహ –

> “తస్స చే కామయానస్స, ఛన్దజాతస్స జన్తునో;
> తే కామా పరిహాయన్తి, సల్లవిద్ధోవ రుప్పతీ”తి. (సు॰ ని॰ ౭౭౩);

యథా చాహ – “కామతో జాయతీ సోకో”తి (ధ॰ ప॰ ౨౧౫). సబ్బేపి చేతే దిట్ఠాసవసముదయా హోన్తి, యథాహ – “తస్స అహం రూపం, మమ రూపన్తి పరియుట్ఠట్ఠాయినో తం రూపం విపరిణమతి అఞ్ఞథా హోతి. తస్స రూపవిపరిణామఞ్ఞథాభావా ఉప్పజ్జన్తి సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా”తి (సం॰ ని॰ ౩.౧). యథా చ దిట్ఠాసవసముదయా ఏవం భవాసవసముదయాపి, యథాహ – “యేపి తే దేవా దీఘాయుకా వణ్ణవన్తో సుఖబహులా ఉచ్చేసు విమానేసు చిరట్ఠితికా తేపి తథాగతస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా యేభుయ్యేన భయం సంవేగం సన్తాసం ఆపజ్జ”న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౭౮; అ॰ ని॰ ౪.౩౩) పఞ్చ పుబ్బనిమిత్తాని దిస్వా మరణభయేన సన్తజ్జితానం దేవానం వియాతి. యథా చ భవాసవసముదయా ఏవం అవిజ్జాసవసముదయాపి , యథాహ – “స ఖో సో, భిక్ఖవే, బాలో దిట్ఠేవ ధమ్మే తివిధం దుక్ఖదోమనస్సం పటిసంవేదేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౪౬).

ఇతి యస్మా ఆసవసముదయా ఏతే హోన్తి, తస్మా ఏతే సిజ్ఝమానా అవిజ్జాయ హేతుభూతే ఆసవే సాధేన్తి. ఆసవేసు చ సిద్ధేసు పచ్చయభావే భావతో అవిజ్జాపి సిద్ధావ హోతీతి. ఏవం తావేత్థ **‘సోకాదీహి అవిజ్జా సిద్ధా’** హోతీతి వేదితబ్బా.

యస్మా పన ఏవం పచ్చయభావే భావతో అవిజ్జాయ సిద్ధాయ పున “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ”న్తి ఏవం హేతుఫలపరమ్పరాయ పరియోసానం నత్థి, తస్మా తం హేతుఫలసమ్బన్ధవసేన పవత్తం ద్వాదసఙ్గం **‘భవచక్కం అవిదితాదీ’**తి సిద్ధం హోతి.

ఏవం సతి “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తి ఇదం ఆదిమత్తకథనం విరుజ్ఝతీతి చే? నయిదం ఆదిమత్తకథనం, పధానధమ్మకథనం పనేతం. తిణ్ణఞ్హి వట్టానం అవిజ్జా పధానా. అవిజ్జాగ్గహణేన హి అవసేసం కిలేసవట్టఞ్చ కమ్మాదీని చ బాలం పలివేఠేన్తి, సప్పసిరగ్గహణేన సేసం సప్పసరీరం వియ బాహం. అవిజ్జాసముచ్ఛేదే పన కతే తేహి విమోక్ఖో హోతి, సప్పసిరచ్ఛేదే కతే పలివేఠితబాహావిమోక్ఖో వియ. యథాహ – “అవిజ్జాయత్వేవ అసేసవిరాగనిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో”తిఆది

(సం॰ ని॰ ౨.౧; మహావ॰ ౧). ఇతి యం గణ్హతో బన్ధో ముఞ్చతో చ మోక్ఖో హోతి, తస్స పధానధమ్మస్స కథనమిదం, న ఆదిమత్తకథనన్తి ఏవమిదం భవచక్కం అవిదితాదీతి వేదితబ్బం. తయిదం యస్మా అవిజ్జాదీహి కారణేహి సఙ్ఖారాదీనం పవత్తి, తస్మా తతో అఞ్ఞేన "బ్రహ్మా మహాబ్రహ్మా సేట్ఠో సజితా"తి ఏవం పరికప్పితేన బ్రహ్మాదినా వా సంసారస్స కారకేన "సో ఖో పన మే అయం అత్తా వదో వేదేయ్యో"తి ఏవం పరికప్పితేన అత్తనా వా సుఖదుక్ఖానం వేదకేన రహితం. ఇతి **'కారకవేదకరహిత'**న్తి వేదితబ్బం.

యస్మా పనేత్థ అవిజ్జా ఉదయబ్బయధమ్మకత్తా ధువభావేన, సంకిలిట్ఠత్తా సంకిలేసికత్తా చ సుభభావేన, ఉదయబ్బయపటిపీళితత్తా సుఖభావేన, పచ్చయాయత్తవుత్తిత్తా వసవత్తనభూతేన అత్తభావేన చ సుఞ్ఞా, తథా సఙ్ఖారాదీనిపి అఙ్గాని; యస్మా వా అవిజ్జా న అత్తా, న అత్తనో , న అత్తని, న అత్తవతీ, తథా సఙ్ఖారాదీనిపి అఙ్గాని; తస్మా **'ద్వాదసవిధసుఞ్ఞతాసుఞ్ఞమిదం'** భవచక్కన్తి వేదితబ్బం.

ఏవఞ్చ విదిత్వా పున –

తస్స అవిజ్జాతణ్హా, మూలమతీతాదయో తయో కాలా;
ద్వే అట్ఠ ద్వే ఏవ చ, సరూపతో తేసు అఙ్గాని.

తస్స ఖో పనేతస్స భవచక్కస్స అవిజ్జా తణ్హా చాతి ద్వే ధమ్మా మూలన్తి వేదితబ్బా. తదేతం పుబ్బన్తాహరణతో అవిజ్జామూలం వేదనావసానం, అపరన్తసన్తానతో తణ్హామూలం జరామరణావసానన్తి దువిధం హోతి. తత్థ పురిమం దిట్ఠిచరితవసేన వుత్తం, పచ్ఛిమం తణ్హాచరితవసేన. దిట్ఠిచరితానఞ్హి అవిజ్జా, తణ్హాచరితానం తణ్హా సంసారనాయికా. ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసముగ్ఘాతాయ వా పఠమం, ఫలుప్పత్తియా హేతూనం అనుపచ్ఛేదపకాసనతో; సస్సతదిట్ఠిసముగ్ఘాతాయ దుతియం, ఉప్పన్నానం జరామరణపకాసనతో; గబ్భసేయ్యకవసేన వా పురిమం, అనుపుబ్బపవత్తిదీపనతో; ఓపపాతికవసేన పచ్ఛిమం సహుప్పత్తిదీపనతో.

అతీతపచ్చుప్పన్నానాగతా చస్స తయో కాలా. తేసు పాళియం సరూపతో ఆగతవసేన అవిజ్జా సఙ్ఖారా చాతి ద్వే అఙ్గాని అతీతకాలాని , విఞ్ఞాణాదీని భవావసానాని అట్ఠ పచ్చుప్పన్నకాలాని, జాతి చేవ జరామరణఞ్చ ద్వే అనాగతకాలానీతి వేదితబ్బాని. పున –

హేతుఫలహేతుపుబ్బక-తిసన్ధిచతుభేదసఙ్గహఞ్చేతం;
వీసతిఆకారారం, తివట్టమనవట్ఠితం భమతి.

ఇతిపి వేదితబ్బం. తత్థ సఙ్ఖారానఞ్చ పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స చ అన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధి నామ. వేదనాయ చ తణ్హాయ చ అన్తరా ఏకో ఫలహేతుసన్ధి నామ. భవస్స చ జాతియా చ అన్తరా ఏకో హేతుఫలసన్ధీతి. ఏవమిదం హేతుఫలహేతుపుబ్బకతిసన్ధీతి వేదితబ్బం. సన్ధీనం ఆదిపరియోసానవవత్థితా పనస్స చత్తారో సఙ్గహా హోన్తి, సేయ్యథిదం – అవిజ్జాసఙ్ఖారా ఏకో సఙ్గహో, విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనా దుతియో, తణ్హుపాదానభవా తతియో, జాతిజరామరణం చతుత్థోతి. ఏవమిదం చతుభేదసఙ్గహన్తి వేదితబ్బం.

అతీతే హేతవో పఞ్చ, ఇదాని ఫలపఞ్చకం;

ఇదాని హేతవో పఞ్చ, ఆయతిం ఫలపఞ్చకన్తి.

ఏతేహి పన వీసతియా ఆకారేహి అరేహి వీసతిఆకారారన్తి వేదితబ్బం. తత్థ **'అతీతే హేతవో పఞ్చా'**తి అవిజ్జా సఙ్ఖారా చాతి ఇమే తావ ద్వే వుత్తా ఏవ. యస్మా పన అవిద్వా పరితస్సతి, పరితసితో ఉపాదియతి, తస్స ఉపాదానపచ్చయా భవో, తస్మా తణ్హుపాదానభవాపి గహితా హోన్తి. తేనాహ "పురిమకమ్మభవస్మిం మోహో అవిజ్జా, ఆయూహనా సఙ్ఖారా, నికన్తి తణ్హా, ఉపగమనం ఉపాదానం, చేతనా భవో, ఇమే పఞ్చ ధమ్మా పురిమకమ్మభవస్మిం ఇధ పటిసన్ధియా పచ్చయా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౭).

తత్థ **పురిమకమ్మభవస్మి**న్తి పురిమే కమ్మభవే, అతీతజాతియం కమ్మభవే కరియమానేతి అత్థో. **మోహో అవిజ్జా**తి యో తదా దుక్ఖాదీసు మోహో, యేన మూళ్హో కమ్మం కరోతి, సా అవిజ్జా. **ఆయూహనా సఙ్ఖారా**తి తం కమ్మం కరోతో పురిమచేతనాయో, యథా 'దానం దస్సామీ'తి చిత్తం ఉప్పాదేత్వా మాసమ్పి సంవచ్ఛరమ్పి దానూపకరణాని సజ్జేన్తస్స ఉప్పన్నా పురిమచేతనాయో. పటిగ్గాహకానం పన హత్థే దక్ఖిణం పతిట్ఠాపయతో చేతనా భవోతి వుచ్చతి. ఏకావజ్జనేసు వా ఛసు జవనేసు చేతనా ఆయూహనసఙ్ఖారా నామ. సత్తమా చేతనా భవో. యా కాచి వా పన చేతనా భవో, తంసమ్పయుత్తా ఆయూహనసఙ్ఖారా నామ. **నికన్తి తణ్హా**తి యా కమ్మం కరోన్తస్స తస్స ఫలే ఉప్పత్తిభవే నికామనా పత్థనా సా తణ్హా నామ. **ఉపగమనం ఉపాదాన**న్తి యం కమ్మం భవస్స పచ్చయభూతం; 'ఇదం కత్వా అసుకస్మిం నామ ఠానే కామే సేవిస్సామి ఉచ్ఛిజ్జిస్సామీ'తిఆదినా నయేన పవత్తం ఉపగమనం గహణం పరామసనం – ఇదం ఉపాదానం నామ. **చేతనా భవో**తి ఆయూహనావసానే వుత్తచేతనా భవోతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

'ఇదాని ఫలపఞ్చక'న్తి విఞ్ఞాణాది వేదనావసానం పాళియం ఆగతమేవ. యథాహ "ఇధ పటిసన్ధి విఞ్ఞాణం, ఓక్కన్తి నామరూపం, పసాదో ఆయతనం, ఫుట్ఠో ఫస్సో, వేదయితం వేదనా ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ఇధూపపత్తిభవస్మిం పురేకతస్స కమ్మస్స పచ్చయా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౭). తత్థ **పటిసన్ధి విఞ్ఞాణ**న్తి యం భవన్తరపటిసన్ధానవసేన ఉప్పన్నత్తా పటిసన్ధీతి వుచ్చతి, తం విఞ్ఞాణం. **ఓక్కన్తి నామరూప**న్తి యా గబ్భే రూపారూపధమ్మానం ఓక్కన్తి, ఆగన్త్వా పవిసనం వియ – ఇదం నామరూపం. **పసాదో ఆయతన**న్తి ఇదం చక్ఖాదిపఞ్చాయతనవసేన వుత్తం. **ఫుట్ఠో ఫస్సో**తి యో ఆరమ్మణం ఫుట్ఠో ఫుసన్తో ఉప్పన్నో – అయం ఫస్సో. **వేదయితం వేదనా**తి యం పటిసన్ధివిఞ్ఞాణేన వా సళాయతనపచ్చయేన వా ఫస్సేన సహుప్పన్నం విపాకవేదయితం, సా వేదనాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

'ఇదాని హేతవో పఞ్చా'తి తణ్హాదయో పాళియం ఆగతావ తణ్హుపాదానభవా. భవే పన గహితే తస్స పుబ్బభాగా తంసమ్పయుత్తా వా సఙ్ఖారా గహితావ హోన్తి, తణ్హుపాదానగ్గహణేన చ తంసమ్పయుత్తా, యాయ వా మూళ్హో కమ్మం కరోతి సా అవిజ్జా గహితావ హోతీతి ఏవం పఞ్చ. తేనాహ "ఇధ పరిపక్కత్తా ఆయతనానం మోహో అవిజ్జా, ఆయూహనా సఙ్ఖారా, నికన్తి తణ్హా, ఉపగమనం ఉపాదానం, చేతనా భవో. ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ఇధ కమ్మభవస్మిం ఆయతిం పటిసన్ధియా పచ్చయా"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౭). తత్థ **ఇధ పరిపక్కత్తా ఆయతనాన**న్తి పరిపక్కాయతనస్స కమ్మకరణకాలే సమ్మోహో దస్సితో. సేసం ఉత్తానమేవ.

‘**ఆయతిం ఫలపఞ్చక**’న్తి విఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ. తాని జాతిగ్గహణేన వుత్తాని. జరామరణం పన తేసంయేవ జరామరణం. తేనాహ “ఆయతిం పటిసన్ధి విఞ్ఞాణం, ఓక్కన్తి నామరూపం, పసాదో ఆయతనం, ఫుట్ఠో ఫస్సో, వేదయితం వేదనా. ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ఆయతిం ఉపపత్తిభవస్మిం ఇధ కతస్స కమ్మస్స పచ్చయా”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౪౭). ఏవమిదం వీసతిఆకారారం హోతి.

తత్థ పురిమభవస్మిం పఞ్చ కమ్మసమ్భారా, ఏతరహి పఞ్చ విపాకసమ్భారా, ఏతరహి పఞ్చ కమ్మసమ్భారా, అనాగతే పఞ్చ విపాకధమ్మాతి దస ధమ్మా కమ్మం, దస విపాకోతి. ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కమ్మం నామ, ద్వీసు ఠానేసు విపాకో విపాకో నామాతి సబ్బమ్పేతం భవచక్కం పచ్చయాకారవట్టం కమ్మఞ్చేవ కమ్మవిపాకో చ. తథా ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కమ్మసఙ్ఖేపో, ద్వీసు ఠానేసు విపాకో విపాకసఙ్ఖేపోతి సబ్బమ్పేతం కమ్మసఙ్ఖేపో చేవ విపాకసఙ్ఖేపో చ. ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కమ్మవట్టం, ద్వీసు ఠానేసు విపాకో విపాకవట్టన్తి సబ్బమ్పేతం కమ్మవట్టఞ్చేవ విపాకవట్టఞ్చ. తథా ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కమ్మభవో, ద్వీసు ఠానేసు విపాకో విపాకభవోతి సబ్బమ్పేతం కమ్మభవో చేవ విపాకభవో చ. ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కమ్మపవత్తం , ద్వీసు ఠానేసు విపాకో విపాకపవత్తన్తి సబ్బమ్పేతం కమ్మపవత్తఞ్చేవ విపాకపవత్తఞ్చ. తథా ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కమ్మసన్తతి, ద్వీసు విపాకో విపాకసన్తతీతి సబ్బమ్పేతం కమ్మసన్తతి చేవ విపాకసన్తతి చ. ద్వీసు ఠానేసు కమ్మం కిరియా నామ, ద్వీసు విపాకో కిరియాఫలం నామాతి సబ్బమ్పేతం కిరియా చేవ కిరియాఫలఞ్చాతి.

ఏవం సముప్పన్నమిదం సహేతుకం,
దుక్ఖం అనిచ్చం చలమిత్తరద్ధువం;
ధమ్మేహి ధమ్మా పభవన్తి హేతుసో,
న హేత్థ అత్తావ పరోవ విజ్జతి.

ధమ్మా ధమ్మే సఞ్జనేన్తి, హేతుసమ్భారపచ్చయా;
హేతూనఞ్చ నిరోధాయ, ధమ్మో బుద్ధేన దేసితో;
హేతూసు ఉపరుద్ధేసు, ఛిన్నం వట్టం న వట్టతి.

ఏవం దుక్ఖన్తకిరియాయ, బ్రహ్మచరియిధ విజ్జతి;
సత్తే చ నూపలబ్భన్తే, నేవుచ్ఛేదో న సస్సతం.

తివట్టమనవట్ఠితం భమతీతి ఏత్థ పన సఙ్ఖారభవా కమ్మవట్టం, అవిజ్జాతణ్హుపాదానాని కిలేసవట్టం, విఞ్ఞాణనామరూపసళాయతనఫస్సవేదనా విపాకవట్టన్తి ఇమేహి తీహి వట్టేహి తివట్టమిదం భవచక్కం యావ కిలేసవట్టం న ఉపచ్ఛిజ్జతి తావ అనుపచ్ఛిన్నపచ్చయత్తా అనవట్ఠితం పునప్పునం పరివట్టనతో భమతియేవాతి వేదితబ్బం.

తయిదమేవం భమమానం –

సచ్చప్పభవతో కిచ్చా, వారణా ఉపమాహి చ;
గమ్భీరనయభేదా చ, విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

తత్థ యస్మా కుసలాకుసలకమ్మం అవిసేసేన సముదయసచ్చన్తి సచ్చవిభఙ్గే వుత్తం, తస్మా అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి అవిజ్జాయ సఙ్ఖారా దుతియసచ్చప్పభవం దుతియసచ్చం, సఙ్ఖారేహి విఞ్ఞాణం దుతియసచ్చప్పభవం పఠమసచ్చం, విఞ్ఞాణాదీహి నామరూపాదీని విపాకవేదనాపరియోసానాని పఠమసచ్చప్పభవం పఠమసచ్చం, వేదనాయ తణ్హా పఠమసచ్చప్పభవం దుతియసచ్చం, తణ్హాయ ఉపాదానం దుతియసచ్చప్పభవం దుతియసచ్చం, ఉపాదానతో భవో దుతియసచ్చప్పభవం పఠమదుతియసచ్చద్వయం, భవతో జాతి దుతియసచ్చప్పభవం పఠమసచ్చం, జాతియా జరామరణం పఠమసచ్చప్పభవం పఠమసచ్చన్తి. ఏవం తావిదం '**సచ్చప్పభవతో**' విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

యస్మా పనేత్థ అవిజ్జా వత్థూసు చ సత్తే సమ్మోహేతి పచ్చయో చ హోతి సఙ్ఖారానం పాతుభావాయ, తథా సఙ్ఖారా సఙ్ఖతఞ్చ అభిసఙ్ఖరోన్తి పచ్చయా చ హోన్తి విఞ్ఞాణస్స, విఞ్ఞాణమ్పి వత్థుఞ్చ పటిజానాతి పచ్చయో చ హోతి నామరూపస్స, నామరూపమ్పి అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ ఉపత్థమ్భేతి పచ్చయో చ హోతి సళాయతనస్స, సళాయతనమ్పి సవిసయే చ వత్తతి పచ్చయో చ హోతి ఫస్సస్స, ఫస్సోపి ఆరమ్మణఞ్చ ఫుసతి పచ్చయో చ హోతి వేదనాయ, వేదనాపి ఆరమ్మణరసఞ్చ అనుభవతి పచ్చయో చ హోతి తణ్హాయ, తణ్హాపి రజ్జనీయే చ ధమ్మే రజ్జతి పచ్చయో చ హోతి ఉపాదానస్స, ఉపాదానమ్పి ఉపాదానీయే చ ధమ్మే ఉపాదియతి పచ్చయో చ హోతి భవస్స, భవోపి నానాగతీసు చ విక్ఖిపతి పచ్చయో చ హోతి జాతియా, జాతిపి ఖన్ధే చ జనేతి తేసం అభినిబ్బత్తిభావేన పవత్తతా పచ్చయో చ హోతి జరామరణస్స, జరామరణమ్పి ఖన్ధానం పాకభేదభావఞ్చ అధితిట్ఠతి పచ్చయో చ హోతి భవన్తరపాతుభావాయ సోకాదీనం అధిట్ఠానత్తా, తస్మా సబ్బపదేసు ద్విధా పవత్త'**కిచ్చతో**'పి ఇదం విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

యస్మా చేత్థ "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి ఇదం కారకదస్సననివారణం, "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి అత్తసఙ్కన్తిదస్సననివారణం, "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి అత్తాతిపరికప్పితవత్థుభేదదస్సనతో ఘనసఞ్ఞానివారణం, "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తిఆదీసు "అత్తా పస్సతి…పే.… విజానాతి ఫుసతి వేదయతి తణ్హీయతి ఉపాదియతి భవతి జాయతి జీయతి మీయతీ"తి ఏవమాదిదస్సననివారణం, తస్మా మిచ్ఛాదస్సన**నివారణతో**పేతం భవచక్కం 'నివారణతో' విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

యస్మా పనేత్థ సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన ధమ్మానం అదస్సనతో అన్ధో వియ అవిజ్జా , అన్ధస్స ఉపక్ఖలనం వియ అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, ఉపక్ఖలితస్స పతనం వియ సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, పతితస్స గణ్డపాతుభావో వియ విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, గణ్డభేదపీళకా వియ నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, గణ్డపీళకాఘట్టనం వియ సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో, ఘట్టనదుక్ఖం వియ ఫస్సపచ్చయా వేదనా, దుక్ఖస్స పటికారాభిలాసో వియ వేదనాపచ్చయా తణ్హా, పటికారాభిలాసేన అసప్పాయగ్గహణం వియ తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదిన్నఅసప్పాయాలేపనం వియ ఉపాదానపచ్చయా భవో, అసప్పాయాలేపనేన గణ్డవికారపాతుభావో వియ భవపచ్చయా జాతి, గణ్డవికారతో గణ్డభేదో వియ జాతిపచ్చయా జరామరణం.

యస్మా వా పనేత్థ అవిజ్జా అప్పటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తిభావేన సత్తే అభిభవతి పటలం వియ అక్ఖీని, తదభిభూతో చ బాలో పోనోబ్భవికేహి సఙ్ఖారేహి అత్తానం వేఠేతి కోసకారకిమి వియ కోసప్పదేసేహి, సఙ్ఖారపరిగ్గహితం విఞ్ఞాణం గతీసు పతిట్ఠం లభతి పరిణాయకపరిగ్గహితో వియ రాజకుమారో రజ్జే, ఉపపత్తినిమిత్తం పరికప్పనతో విఞ్ఞాణం పటిసన్ధియం అనేకప్పకారం నామరూపం అభినిబ్బత్తేతి మాయాకారో వియ మాయం, నామరూపే పతిట్ఠితం సళాయతనం వుద్ధిం

విరూళ్హిం వేపుల్లం పాపుణాతి సుభూమియం పతిట్ఠితో వనప్పగుమ్బో వియ, ఆయతనఘట్టనతో ఫస్సో జాయతి అరణీసహితాభిమద్దనతో అగ్గి వియ, ఫస్సేన ఫుట్ఠస్స వేదనా పాతుభవతి అగ్గినా ఫుట్ఠస్స డాహో వియ, వేదయమానస్స తణ్హా వడ్ఢతి లోణూదకం పివతో పిపాసా వియ, తసితో భవేసు అభిలాసం కరోతి పిపాసితో వియ పానీయే, తదస్సుపాదానం ఉపాదానేన భవం ఉపాదియతి ఆమిసలోభేన మచ్ఛో బళిసం వియ, భవే సతి జాతి హోతి బీజే సతి అఙ్కురో వియ, జాతస్స అవస్సం జరామరణం ఉప్పన్నస్స రుక్ఖస్స పతనం వియ, తస్మా ఏవం **'ఉపమాహి'** పేతం భవచక్కం విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

యస్మా చ భగవతా అత్థతోపి ధమ్మతోపి దేసనాతోపి పటివేధతోపి గమ్భీరభావం సన్ధాయ "గమ్భీరో చాయం, ఆనన్ద, పటిచ్చసముప్పాదో గమ్భీరావభాసో చా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౯౫; సం॰ ని॰ ౨.౬౦) వుత్తం, తస్మా **'గమ్భీరభేదతో'**పేతం భవచక్కం విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

తత్థ యస్మా న జాతితో జరామరణం న హోతి, న చ జాతిం వినా అఞ్ఞతో హోతి, ఇత్థఞ్చ జాతితో సముదాగచ్ఛతీతి ఏవం జాతిపచ్చయసముదాగతట్ఠస్స దురవబోధనీయతో జరామరణస్స జాతిపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో గమ్భీరో, తథా జాతియా భవపచ్చయ...పే॰... సఙ్ఖారానం అవిజ్జాపచ్చయసమ్భూతసముదాగతట్ఠో గమ్భీరో, తస్మా ఇదం భవచక్కం అత్థగమ్భీరన్తి. అయం తావేత్థ **'అత్థగమ్భీరతా'** హేతుఫలఞ్హి అత్థోతి వుచ్చతి, యథాహ "హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి (విభ॰ ౭౨౦).

యస్మా పన యేనాకారేన యదవత్థా చ అవిజ్జా తేసం తేసం సఙ్ఖారానం పచ్చయో హోతి, తస్స దురవబోధనీయతో అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం పచ్చయట్ఠో గమ్భీరో, తథా సఙ్ఖారానం...పే॰... జాతియా జరామరణస్స పచ్చయట్ఠో గమ్భీరో, తస్మా ఇదం భవచక్కం ధమ్మగమ్భీరన్తి అయమేత్థ **'ధమ్మగమ్భీరతా'** హేతునో హి ధమ్మోతి నామం, యథాహ "హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి.

యస్మా చస్స తేన తేన కారణేన తథా తథా పవత్తేతబ్బత్తా దేసనాపి గమ్భీరా, న తత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞాణతో అఞ్ఞం ఞాణం పతిట్ఠం లభతి, తథా హేతం కత్థచి సుత్తే అనులోమతో, కత్థచి పటిలోమతో; కత్థచి అనులోమపటిలోమతో, కత్థచి వేమజ్ఝతో పట్ఠాయ అనులోమతో వా పటిలోమతో వా, కత్థచి తిసన్ధిచతుసఙ్ఖేపం, కత్థచి ద్విసన్ధితిసఙ్ఖేపం, కత్థచి ఏకసన్ధిద్విసఙ్ఖేపం దేసితం, తస్మా ఇదం భవచక్కం దేసనాగమ్భీరన్తి అయం **దేసనాగమ్భీరతా**.

యస్మా పనేత్థ యో అవిజ్జాదీనం సభావో, యేన పటివిద్ధేన అవిజ్జాదయో ధమ్మా సలక్ఖణతో పటివిద్ధా హోన్తి, సో దుప్పరియోగాహత్తా గమ్భీరో, తస్మా ఇదం భవచక్కం పటివేధగమ్భీరం. తథా హేత్థ అవిజ్జాయ అఞ్ఞాణాదస్సనసచ్చాసమ్పటివేధట్ఠో గమ్భీరో, సఙ్ఖారానం అభిసఙ్ఖరణాయూహనసరాగవిరాగట్ఠో, విఞ్ఞాణస్స సుఞ్ఞతఅబ్యాపారఅసఙ్కన్తిపటిసన్ధిపాతుభావట్ఠో , నామరూపస్స ఏకుప్పాదవినిబ్భోగావినిబ్భోగనమనరుప్పనట్ఠో, సళాయతనస్స అధిపతిలోకద్వారఖేత్తవిసయవిసయీభావట్ఠో, ఫస్సస్స ఫుసనసఙ్ఘట్టనసఙ్గతిసన్నిపాతట్ఠో, వేదనాయ ఆరమ్మణరసానుభవనసుఖదుక్ఖమజ్ఝత్తభావనిజ్జీవవేదయితట్ఠో, తణ్హాయ అభినన్దితజ్ఝోసానసరితాలతానదీతణ్హాసముద్దదుప్పూరణట్ఠో, ఉపాదానస్స ఆదానగ్గహణాభినివేసపరామాసదురతిక్కమనట్ఠో,

భవస్స ఆయూహనాభిసఙ్ఖరణయోనిగతిఠితినివాసేసు ఖిపనట్ఠో, జాతియా జాతిసఙ్ఖాతిఓక్కన్తినిబ్బత్తిపాతుభావట్ఠో, జరామరణస్స ఖయవయభేదవిపరిణామట్ఠో గమ్భీరోతి అయమేత్థ **పటివేధగమ్భీరతా**.

యస్మా పనేత్థ ఏకత్తనయో, నానత్తనయో, అబ్యాపారనయో, ఏవంధమ్మతానయోతి చత్తారో అత్థనయా హోన్తి , తస్మా **'నయభేదతో'**పేతం భవచక్కం విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం. తత్థ "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి ఏవం బీజస్స అఙ్కురాదిభావేన రుక్ఖభావప్పత్తి వియ సన్తానానుపచ్ఛేదో **'ఏకత్తనయో'** నామ; యం సమ్మా పస్సన్తో హేతుఫలసమ్బన్ధేన పవత్తమానస్స సన్తానస్స అనుపచ్ఛేదావబోధతో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో హేతుఫలసమ్బన్ధేన పవత్తమానస్స సన్తానానుపచ్ఛేదస్స ఏకత్తగ్గహణతో సస్సతదిట్ఠిం ఉపాదియతి.

అవిజ్జాదీనం పన యథాసకలక్ఖణవవత్థానం **'నానత్తనయో'** నామ; యం సమ్మా పస్సన్తో నవనవానం ఉప్పాదదస్సనతో సస్సతదిట్ఠిం పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో ఏకసన్తానపతితస్స భిన్నసన్తానస్సేవ నానత్తగ్గహణతో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం ఉపాదియతి.

అవిజ్జాయ 'సఙ్ఖారా మయా ఉప్పాదేతబ్బా', సఙ్ఖారానం వా 'విఞ్ఞాణం అమ్హేహీ'తి ఏవమాదిబ్యాపారాభావో **'అబ్యాపారనయో'** నామ; యం సమ్మా పస్సన్తో కారకస్స అభావావబోధతో అత్తదిట్ఠిం పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో యో అసతిపి బ్యాపారే అవిజ్జాదీనం సభావనియమసిద్ధో హేతుభావో తస్స అగ్గహణతో అకిరియదిట్ఠిం ఉపాదియతి.

అవిజ్జాదీహి పన కారణేహి సఙ్ఖారాదీనంయేవ సమ్భవో ఖీరాదీహి దధిఆదీనం వియ, న అఞ్ఞేసన్తి అయం **'ఏవంధమ్మతానయో'** నామ; యం సమ్మా పస్సన్తో పచ్చయానురూపతో ఫలావబోధతో అహేతుకదిట్ఠిఞ్చ అకిరియదిట్ఠిఞ్చ పజహతి, మిచ్ఛా పస్సన్తో పచ్చయానురూపం ఫలప్పవత్తిం అగ్గహేత్వా యతో కుతోచి యస్స కస్సచి అసమ్భవగ్గహణతో అహేతుకదిట్ఠిఞ్చేవ నియతవాదఞ్చ ఉపాదియతీతి ఏవమిదం భవచక్కం –

సచ్చప్పభవతో కిచ్చా, వారణా ఉపమాహి చ;
గమ్భీరనయభేదా చ, విఞ్ఞాతబ్బం యథారహం.

ఇదఞ్హి గమ్భీరతో అగాధం నానానయగ్గహణతో దురభియానం ఞాణాసినా సమాధిపవరసిలాయం సునిసితేన –

భవచక్కమపదాలేత్వా ,
అసనివిచక్కమివ నిచ్చనిమ్మథనం;
సంసారభయమతీతో,
న కోచి సుపినన్తరేప్యత్థి.

వుత్తమ్పి చేతం భగవతా – "గమ్భీరో చాయం, ఆనన్ద, పటిచ్చసముప్పాదో గమ్భీరావభాసో చ. ఏతస్స, ఆనన్ద, ధమ్మస్స అననుబోధా అప్పటివేధా ఏవమయం పజా తన్తాకులకజాతా కులగణ్ఠికజాతా ముఞ్జపబ్బజభూతా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం సంసారం నాతివత్తతీ"తి (దీ. ని. ౨.౯౫; సం. ని. ౨.౬౦). తస్మా అత్తనో వా పరేసం వా హితాయ సుఖాయ పటిపన్నో అవసేసకిచ్చాని పహాయ –

గమ్భీరే పచ్చయాకార-ప్పభేదే ఇధ పణ్డితో;
యథా గాధం లభేథేవ-మనుయుఞ్జే సదా సతోతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౨౪౩. ఏవం మహాపథవిం పత్థరన్తో వియ ఆకాసం విత్థారయన్తో వియ చ సబ్బధమ్మేసు అప్పటిహతఞాణో సత్థా సుత్తన్తభాజనీయే నిగ్గణ్ఠిం నిజ్జటం పచ్చయాకారం నానాచిత్తవసేన దస్సేత్వా ఇదాని యస్మా న కేవలం అయం పచ్చయాకారో నానాచిత్తేసుయేవ హోతి, ఏకచిత్తేపి హోతియేవ, తస్మా అభిధమ్మభాజనీయవసేన ఏకచిత్తక్ఖణికం పచ్చయాకారం నానప్పకారతో దస్సేతుం **అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో**తిఆదినా నయేన మాతికం తావ ఠపేసి. ఏవం ఠపితాయ పన మాతికాయ –

అవిజ్జాదీహి మూలేహి, నవ మూలపదా నవ;
నయా తత్థ చతుక్కాని, వారభేదఞ్చ దీపయే.

తత్రాయం దీపనా – ఏత్థ హి అవిజ్జాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణనామఛట్ఠాయతనఫస్సవేదనాతణ్హాఉపాదానప్పభేదేహి అవిజ్జాదీహి నవహి మూలపదేహి అవిజ్జాదికో, సఙ్ఖారాదికో, విఞ్ఞాణాదికో, నామాదికో, ఛట్ఠాయతనాదికో, ఫస్సాదికో, వేదనాదికో, తణ్హాదికో, ఉపాదానాదికోతి ఇమే నవ మూలపదా నవ నయా హోన్తి.

తేసు యో తావ అయం అవిజ్జాదికో నయో, తత్థ పచ్చయచతుక్కం, హేతుచతుక్కం, సమ్పయుత్తచతుక్కం, అఞ్ఞమఞ్ఞచతుక్కన్తి చత్తారి చతుక్కాని హోన్తి. యథా చేత్థ ఏవం సేసేసుపీతి ఏకేకస్మిం నయే చతున్నం చతున్నం చతుక్కానం వసేన ఛత్తింస చతుక్కాని. తత్థ ఏకేకేన చతుక్కేన చతున్నం చతున్నం వారానం సఙ్గహితత్తా చతున్నమ్పి చతుక్కానం వసేన ఏకేకస్మిం నయే సోళస సోళస వారాతి చతుచత్తాలీసాధికం వారసతం హోతీతి వేదితబ్బం.

౧. పచ్చయచతుక్కం

తత్థ యదేతం సబ్బపఠమే అవిజ్జామూలకే నయే పచ్చయచతుక్కం, తస్మిం పఠమో నామరూపట్ఠానే నామస్స, సళాయతనట్ఠానే ఛట్ఠాయతనస్స చ వుత్తత్తా అపరిపుణ్ణఅఙ్గద్వయయుత్తో ద్వాదసఙ్గికవారో నామ. దుతియో నామరూపట్ఠానే నామస్సేవ, సళాయతనట్ఠానే చ న కస్సచి వుత్తత్తా అపరిపుణ్ణఏకఙ్గయుత్తో ఏకాదసఙ్గికవారో నామ. తతియో సళాయతనట్ఠానే ఛట్ఠాయతనస్స వుత్తత్తా పరిపుణ్ణఏకఙ్గయుత్తో ద్వాదసఙ్గికవారో నామ. చతుత్థో పన పరిపుణ్ణద్వాదసఙ్గికోయేవ.

తత్థ సియా – అయమ్పి ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సోతి వుత్తత్తా అపరిపుణ్ణేకఙ్గయుత్తోయేవాతి? న, తస్స అనఙ్గత్తా. ఫస్సోయేవ హేత్థ అఙ్గం, న ఛట్ఠాయతనం. తస్మా తస్స అనఙ్గత్తా నాయం అపరిపుణ్ణేకఙ్గయుత్తోతి. అట్ఠకథాయం పన వుత్తం – ‘‘పఠమో సబ్బసఙ్గాహికట్ఠేన , దుతియో పచ్చయవిసేసట్ఠేన, తతియో గబ్భసేయ్యకసత్తానం వసేన, చతుత్థో ఓపపాతికసత్తానం వసేన గహితో. తథా పఠమో సబ్బసఙ్గాహికట్ఠేన, దుతియో పచ్చయవిసేసట్ఠేన, తతియో

అపరిపుణ్ణాయతనవసేన, చతుత్థో పరిపుణ్ణాయతనవసేన గహితో. తథా పఠమో సబ్బసఙ్గాహికట్ఠేన, దుతియో మహానిదానసుత్తన్తవసేన (దీ॰ ని॰ ౨.౯౫ ఆదయో), తతియో రూపభవవసేన, చతుత్థో కామభవవసేన గహితో"తి.

తత్థ పఠమో ఇమేసు దుతియాదీసు తీసు వారేసు న కత్థచి న పవిసతీతి సబ్బసఙ్గాహికోతి వుత్తో. సేసానం విసేసో పరతో ఆవిభవిస్సతి. తస్సావిభావత్థం –

> యం యత్థ అఞ్ఞథా వుత్తం, అవుత్తఞ్చాపి యం యహిం;
> యం యథా పచ్చయో యస్స, తం సబ్బముపలక్ఖయే.

తత్రాయం నయో – అవిసేసేన తావ చతూసుపి ఏతేసు సుత్తన్తభాజనియే వియ సఙ్ఖారాతి అవత్వా సఙ్ఖారోతి వుత్తం, తం కస్మాతి? ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా. తత్ర హి నానాచిత్తక్ఖణికో పచ్చయాకారో విభత్తో. ఇధ ఏకచిత్తక్ఖణికో ఆరద్ధో. ఏకచిత్తక్ఖణే చ బహూ చేతనా న సన్తీతి సఙ్ఖారాతి అవత్వా సఙ్ఖారోతి వుత్తం.

పఠమవారే పనేత్థ ఏకచిత్తక్ఖణపరియాపన్నధమ్మసఙ్గహణతో సబ్బట్ఠానసాధారణతో చ రూపం ఛడ్డేత్వా "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామ"న్త్వేవ వుత్తం. తఞ్హి ఏకచిత్తక్ఖణపరియాపన్నం సబ్బట్ఠానసాధారణఞ్చ, న కత్థచి విఞ్ఞాణప్పవత్తిట్ఠానే న పవత్తతి. యస్మా చ ఏకచిత్తక్ఖణపరియాపన్నో ఏకోవేత్థ ఫస్సో, తస్మా తస్సానురూపం పచ్చయభూతం ఆయతనం గణ్హన్తో సళాయతనట్ఠానే "నామపచ్చయా ఛట్ఠాయతన"న్తి ఏకం మనాయతనంయేవ ఆహ. తఞ్హి ఏకస్స అకుసలఫస్సస్స అనురూపం పచ్చయభూతం. కామఞ్చేతం సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణన్తి ఏత్థాపి వుత్తం, హేతుఫలవిసేసదస్సనత్థం పన అఙ్గపుణ్ణత్థఞ్చ పున ఇధ గహితం. తత్ర హి ఏతస్స విసేసేన సఙ్ఖారో హేతు, అవిసేసేన నామం ఫలం. ఇధ పనస్స అవిసేసేన నామం హేతు, విసేసేన ఫస్సో ఫలన్తి. సోకాదయో పన యస్మా సబ్బే ఏకచిత్తక్ఖణే న సమ్భవన్తి, సబ్బస్మిఞ్చ చిత్తప్పవత్తిట్ఠానే చేవ చిత్తే చ న పవత్తన్తి, తస్మా న గహితా. జాతిజరామరణాని పన అచిత్తక్ఖణమత్తానిపి సమానాని చిత్తక్ఖణే అన్తోగధత్తా అఙ్గపరిపూరణత్థం గహితాని. ఏవం తావేత్థ **'యం అఞ్ఞథా వుత్తం. యఞ్చ అవుత్తం'** తం వేదితబ్బం.

యం పనేత్థ ఇతో పరేసు వారేసు వుత్తం, తస్సత్థో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. యస్మిం యస్మిం పన వారే యో యో విసేసో ఆగతో, తం తం తత్థ తత్థేవ పకాసయిస్సామ.

'యం యథా పచ్చయో యస్సా'తి ఏత్థ పన సఙ్ఖారస్స అవిజ్జా సమ్పయుత్తధమ్మసాధారణేహి సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయేహి ఛహి హేతుపచ్చయేన చాతి సత్తధా పచ్చయో. తత్థ యస్మా పరతో హేతుచతుక్కాదీని తీణి చతుక్కాని అవిగతసమ్పయుత్తఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయవసేన వుత్తాని, తస్మా ఇధ తాని అపనేత్వా అవసేసానం వసేన అవిజ్జా సఙ్ఖారస్స చతుధా పచ్చయోతి వేదితబ్బో.

సఙ్ఖారో విఞ్ఞాణస్స సాధారణేహి ఛహి, కమ్మాహారపచ్చయేహి చాతి అట్ఠధా పచ్చయో. ఇధ పన తేయేవ తయో అపనేత్వా పఞ్చధా. విఞ్ఞాణం నామస్స సాధారణేహి ఛహి, ఇన్ద్రియాహారాధిపతీహి చాతి నవధా. ఇధ పన తయో అపనేత్వా ఛధా. నామం ఛట్ఠాయతనస్స సాధారణేహి ఛహి. కిఞ్చి పనేత్థ అధిపతిపచ్చయేన, కిఞ్చి ఆహారపచ్చయాదీహీతి అనేకధా. ఇధ పన తేయేవ తయో అపనేత్వా తిధా చతుధా పఞ్చధా వా. ఛట్ఠాయతనం ఫస్సస్స యథా విఞ్ఞాణం నామస్స. ఏవం

ఫస్సో వేదనాయ సాధారణేహి ఛహి ఆహారపచ్చయేన చాతి సత్తధా. ఇధ పన తేయేవ తయో అపనేత్వా చతుధా. వేదనా తణ్హాయ సాధారణేహి ఛహి ఝానిన్ద్రియపచ్చయేహి చాతి అట్ఠధా. ఇధ పన తేయేవ తయో అపనేత్వా పఞ్చధా. తణ్హా ఉపాదానస్స, యథా అవిజ్జా సఙ్ఖారస్స. ఏవం ఉపాదానం భవస్స సాధారణేహి ఛహి మగ్గపచ్చయేన చాతి సత్తధా. ఇధ పన తేయేవ తయో అపనేత్వా చతుధా. భవో జాతియా, యస్మా జాతీతి ఇధ సఙ్ఖతలక్ఖణం అధిప్పేతం, తస్మా పరియాయేన ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవ పచ్చయో. తథా జాతి జరామరణస్సాతి.

యే పన ఏవం వదన్తి – "ఇమస్మిం చతుక్కే సబ్బేసమ్పి సఙ్ఖారాదీనం అవిజ్జాదయో సహజాతపచ్చయేన పచ్చయా హోన్తి. సహజాతపచ్చయవసేనేవ హి పఠమవారో ఆరద్ధో"తి, తే భవాదీనం తథా అభావం సేసపచ్చయానఞ్చ సమ్భవం దస్సేత్వా పటిక్ఖిపితబ్బా. న హి భవో జాతియా సహజాతపచ్చయో హోతి, న జాతి జరామరణస్స. యే చేతేసం సఙ్ఖారాదీనం అవసేసా పచ్చయా వుత్తా, తేపి సమ్భవన్తియేవ. తస్మా న సక్కా ఛడ్డేతున్తి. ఏవం తావ పఠమవారే యం యత్థ అఞ్ఞథా వుత్తం, అవుత్తఞ్చాపి యం యహిం, యఞ్చ యథా యస్స పచ్చయో హోతి, తం వేదితబ్బం. దుతియవారాదీసుపి ఏసేవ నయో.

అయం పన విసేసో – దుతియవారే "నామపచ్చయా ఫస్సో"తి వత్వా సళాయతనట్ఠానే న కిఞ్చి వుత్తం, తం కిమత్థన్తి? పచ్చయవిసేసదస్సనత్థఞ్చేవ మహానిదానదేసనాసఙ్గహత్థఞ్చ. ఫస్సస్స హి న కేవలఞ్చ ఛట్ఠాయతనమేవ పచ్చయో, వేదనాక్ఖన్ధాదయో పన తయో ఖన్ధాపి పచ్చయాయేవ. మహానిదానసుత్తన్తే చస్స "అత్థి ఇదప్పచ్చయా ఫస్సోతి ఇతి పుట్ఠేన సతా, ఆనన్ద, అత్థీతిస్స వచనీయం. కిం పచ్చయా ఫస్సోతి? ఇతి చే వదేయ్య, నామపచ్చయా ఫస్సోతి ఇచ్చస్స వచనీయ"న్తి (దీ. ని. ౨.౯౬). ఏవం సళాయతనం ఛడ్డేత్వా ఏకాదసఙ్గికో పటిచ్చసముప్పాదో వుత్తో. తస్మా ఇమస్స పచ్చయవిసేసస్స దస్సనత్థం ఇమిస్సా చ మహానిదానసుత్తన్తదేసనాయ పరిగ్గహత్థం దుతియవారే "నామపచ్చయా ఫస్సో"తి వత్వా సళాయతనట్ఠానే న కిఞ్చి వుత్తన్తి. ఏస తావ దుతియవారే విసేసో.

తతియవారే పన "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి సుత్తన్తభాజనీయే ఆగతమేవ చతుత్థమఙ్గం వుత్తం, తం ఏకచిత్తక్ఖణికత్తా పచ్చయాకారస్స ఇధ అయుత్తన్తి చే? తం నాయుత్తం. కస్మా? సకక్ఖణే పచ్చయభావతో. సచేపి హి తత్థ రూపం చిత్తక్ఖణతో ఉద్ధం తిట్ఠతి, తథాపిస్స తం విఞ్ఞాణం సకక్ఖణే పచ్చయో హోతి. కథం? పురేజాతస్స తావ చిత్తసముట్ఠానస్స అఞ్ఞస్స వా పచ్ఛాజాతపచ్చయేన. వుత్తఞ్హేతం "పచ్ఛాజాతా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౧౧). సహజాతస్స పన చిత్తసముట్ఠానస్స నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో. యథాహ "చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి (పట్ఠా. ౧.౧.౮).

యది ఏవం, పురిమవారేసు కస్మా ఏవం న వుత్తన్తి ? రూపప్పవత్తిదేసం సన్ధాయ దేసితత్తా. అయఞ్హి పచ్చయాకారో రూపప్పవత్తిదేసే కామభవే గబ్భసేయ్యకానఞ్చేవ అపరిపుణ్ణాయతనఓపపాతికానఞ్చ రూపావచరదేవానఞ్చ వసేన దేసితో. తేనేవేత్థ "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి అవత్వా ఛట్ఠాయతనన్తి వుత్తం. తత్థ నామం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. రూపం పన హదయరూపం వేదితబ్బం. తం పనేతస్స ఛట్ఠాయతనస్స నిస్సయపచ్చయేన చేవ పురేజాతపచ్చయేన చాతి ద్విధా పచ్చయో హోతీతి ఏస తతియవారే విసేసో.

చతుత్థవారో పన యోనివసేన ఓపపాతికానం, ఆయతనవసేన పరిపుణ్ణాయతనానం, భవవసేన కామావచరసత్తానం వసేన వుత్తో. తేనేవేత్థ "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి వుత్తం. తత్థ నామం ఛట్ఠాయతనస్స సహజాతాదీహి, చక్ఖాయతనాదీనం పచ్ఛాజాతపచ్చయేన. రూపే హదయరూపం ఛట్ఠాయతనస్స నిస్సయపచ్చయపురేజాతపచ్చయేహి, చత్తారి మహాభూతాని చక్ఖాయతనాదీనం సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతేహి. యస్మా పనేస ఏకచిత్తక్ఖణికో పచ్చయాకారో, తస్మా ఏత్థ సళాయతనపచ్చయాతి అవత్వా "ఛట్ఠాయతనపచ్చయా ఫస్సో"తి వుత్తోతి అయం చతుత్థవారే విసేసో.

ఏవమేతేసం నానాకరణం ఞత్వా పున సబ్బేస్వేవ తేసు విసేసేన పఠమకా ద్వే వారా అరూపభవే పచ్చయాకారదస్సనత్థం వుత్తాతి వేదితబ్బా. అరూపభవస్మిఞ్హి రూపేన అసమ్మిస్సాని పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని పవత్తన్తి. తతియో రూపభవే పచ్చయాకారదస్సనత్థం వుత్తో. రూపభవస్మిఞ్హి సతిపి రూపసమ్మిస్సత్తే సళాయతనం న పవత్తతి. చతుత్థో కామభవే పచ్చయాకారదస్సనత్థం వుత్తో. కామభవస్మిఞ్హి సకలం సళాయతనం పవత్తతి. తతియో వా రూపభవే చేవ కామభవే చ అపరిపుణ్ణాయతనానం అకుసలప్పవత్తిక్ఖణం సన్ధాయ వుత్తో. చతుత్థో వా కామభవే పరిపుణ్ణాయతనానం. పఠమో వా సబ్బత్థగామితం సన్ధాయ వుత్తో. సో హి న కత్థచి చిత్తప్పవత్తిదేసే న పవత్తతి. దుతియో పచ్చయవిసేసం సన్ధాయ వుత్తో. ఏకాదసఙ్గికత్తఞ్హేత్థ ఫస్సస్స చ నామపచ్చయత్తం పచ్చయవిసేసో. తతియో పురిమయోనిద్వయం సన్ధాయ వుత్తో. పురిమాసు హి ద్వీసు యోనీసు సో సమ్భవతి, తత్థ సదా సళాయతనస్స అసమ్భవతో. చతుత్థో పచ్ఛిమయోనిద్వయం సన్ధాయ వుత్తో. పచ్ఛిమాసు హి సో ద్వీసు యోనీసు సమ్భవతి, తత్థ సదా సళాయతనస్స సమ్భవతోతి.

ఏత్తావతా చ యం వుత్తం చతూసుపి వారేసు –

> యం యత్థ అఞ్ఞథా వుత్తం, అవుత్తఞ్చాపి యం యహిం;
> యం యథా పచ్చయో యస్స, తం సబ్బముపలక్ఖయేతి.

గాథాయ అత్థదీపనా కతా హోతి.

> ఏతేనేవానుసారేన, సబ్బమేతం నయం ఇతో;
> విసేసో యో చ తం ఞత్వా, చతుక్కేసు పరేసుపి.

౨. హేతుచతుక్కం

౨౪౪. తత్థ యో తావ ఇధ వుత్తో నయో, సో సబ్బత్థ పాకటోయేవ. విసేసో పన ఏవం వేదితబ్బో – హేతుచతుక్కే తావ అవిజ్జా హేతు అస్సాతి **అవిజ్జాహేతుకో**. అవిజ్జా అస్స సహవత్తనతో యావభఙ్గా పవత్తికా గమికాతి వుత్తం హోతి. "అవిజ్జాపచ్చయా"తి చ ఏత్తావతా సహజాతాదిపచ్చయవసేన సాధారణతో సఙ్ఖారస్స అవిజ్జా పచ్చయోతి దస్సేత్వా, పున "అవిజ్జాహేతుకో"తి ఏతేనేవ విసేసతో అవిగతపచ్చయతా దస్సితా. **సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం సఙ్ఖారహేతుక**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

కస్మా పన భవాదీసు హేతుకగ్గహణం న కతన్తి? అవిగతపచ్చయనియమాభావతో అభావతో చ అవిగతపచ్చయస్స. “తత్థ కతమో ఉపాదానపచ్చయా భవో? ఠపేత్వా ఉపాదానం వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో – అయం వుచ్చతి ఉపాదానపచ్చయా భవో”తి వచనతో ఉపాదానపచ్చయా చతున్నం ఖన్ధానం ఇధ భవోతి నామం. సఙ్ఖారక్ఖన్ధే చ “జాతి ద్వీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితా”తిఆదివచనతో (ధాతు. ౭౧) జాతిజరామరణాని అన్తోగధాని.

తత్థ యావ ఉపాదానం తావ జాతిజరామరణానం అనుపలబ్భనతో ఉపాదానం భవస్స న నియమతో అవిగతపచ్చయో హోతి. “యా తేసం తేసం ధమ్మానం జాతీ”తి ఆదివచనతో సఙ్ఖతలక్ఖణేసు జాతియా జరామరణసఙ్ఖాతస్స భవస్స జాతిక్ఖణమత్తేయేవ అభావతో అవిగతపచ్చయభావో న సమ్భవతి. తథా జాతియా జరామరణక్ఖణే అభావతో . ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవ పన భవో జాతియా. జాతి జరామరణస్స పచ్చయోతి సబ్బథాపి అవిగతపచ్చయనియమాభావతో అభావతో చ అవిగతపచ్చయస్స భవాదీసు హేతుకగ్గహణం న కతన్తి వేదితబ్బం.

కేచి పనాహు – “భవో దువిధేనా”తి వచనతో ఉపపత్తిమిస్సకో భవో, న చ ఉపపత్తిభవస్స ఉపాదానం అవిగతపచ్చయో హోతీతి “ఉపాదానపచ్చయా భవో ఉపాదానహేతుకో”తి అవత్వా “ఉపాదానపచ్చయా భవో”తి వుత్తో. ఇధ పచ్ఛిన్నత్తా పరతోపి న వుత్తన్తి. తం ఇధ ఉపపత్తిమిస్సకస్స భవస్స అనధిప్పేతత్తా అయుత్తం. అరూపక్ఖన్ధా హి ఇధ భవోతి ఆగతా.

భవపచ్చయా జాతీతి ఏత్థ చ ఠపేత్వా జాతిజరామరణాని అవసేసో భవో జాతియా పచ్చయోతి వేదితబ్బో. కస్మా? జాతిఆదీనం జాతియా అప్పచ్చయత్తా. యది ఏవం, ఠపేత్వా జాతిజరామరణాని భవో జాతియా పచ్చయోతి వత్తబ్బోతి? ఆమ వత్తబ్బో, వత్తబ్బపదేసాభావతో పన న వుత్తో. దసమఙ్గనిద్దేసే హి ఉపాదానపచ్చయసమ్భూతో భవో వత్తబ్బో. ఏకాదసమఙ్గనిద్దేసే జాతి వత్తబ్బా. యో పన భవో జాతియా పచ్చయో, తస్స వత్తబ్బపదేసో నత్థీతి వత్తబ్బపదేసాభావతో న వుత్తో. అవుత్తోపి పన యుత్తితో గహేతబ్బోతి. **విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప**న్తిఆదీసు చ విఞ్ఞాణాదీనం అవిగతపచ్చయభావసమ్భవతో విఞ్ఞాణహేతుకాదివచనం కతన్తి ఏస హేతుచతుక్కే విసేసో.

౩. సమ్పయుత్తచతుక్కం

౨౪౩. సమ్పయుత్తచతుక్కేపి అవిజ్జాపచ్చయాతి ఏత్తావతా సహజాతాదిపచ్చయవసేన సఙ్ఖారస్స అవిజ్జాపచ్చయతం దస్సేత్వా పున “అవిజ్జాసమ్పయుత్తో”తి సమ్పయుత్తపచ్చయతా దస్సితా. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. యస్మా పన అరూపీనం ధమ్మానం రూపధమ్మేహి సమ్పయోగో నత్థి, తస్మా విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తిఆదీసు తతియచతుత్థవారపదేసు “విఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం నామ”న్తిఆదినా నయేన యం లబ్భతి, తదేవ గహితన్తి ఏస సమ్పయుత్తచతుక్కే విసేసో.

౪. అఞ్ఞమఞ్ఞచతుక్కం

౨౪౬. అఞ్ఞమఞ్ఞచతుక్కేపి అవిజ్జాపచ్చయాతి సహజాతాదిపచ్చయవసేన సఙ్ఖారస్స అవిజ్జాపచ్చయతం దస్సేత్వా “సఙ్ఖారపచ్చయాపి అవిజ్జా”తి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతా దస్సితా. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. యస్మా పన భవో నిప్పదేసో, ఉపాదానం సప్పదేసం, సప్పదేసధమ్మో చ నిప్పదేసధమ్మస్స పచ్చయో హోతి, న నిప్పదేసధమ్మో సప్పదేసధమ్మస్స,

తస్మా ఏత్థ “భవపచ్చయాపి ఉపాదాన”న్తి న వుత్తం; హేట్ఠా వా దేసనాయ పచ్ఛిన్నత్తా ఏవం న వుత్తం . యస్మా చ నామరూపపచ్చయా సళాయతనం అత్థి, సళాయతనపచ్చయా ఏకచిత్తక్ఖణే నామరూపం నత్థి, యస్స సళాయతనం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో భవేయ్య, తస్మా చతుత్థవారే “ఛట్ఠాయతనపచ్చయాపి నామరూప”న్తి యం లబ్భతి తదేవ గహితన్తి ఏస అఞ్ఞమఞ్ఞచతుక్కే విసేసో.

అవిజ్జామూలకనయమాతికా.

సఙ్ఖారాదిమూలకనయమాతికా

౨౪౭. ఇదాని **సఙ్ఖారపచ్చయా అవిజ్జా**తి సఙ్ఖారమూలకనయో ఆరద్ధో. తత్థాపి యథా అవిజ్జామూలకే ఏవం చత్తారి చతుక్కాని సోళస చ వారా వేదితబ్బా. పఠమచతుక్కే పన పఠమవారమేవ దస్సేత్వా దేసనా సంఖిత్తా. యథా చేత్థ ఏవం విఞ్ఞాణమూలకాదీసుపి. తత్థ సబ్బేస్వేవ తేసు సఙ్ఖారమూలకాదీసు అట్ఠసు నయేసు “సఙ్ఖారపచ్చయా అవిజ్జా”తిఆదినా నయేన సహజాతాదిపచ్చయవసేన అవిజ్జాయ సఙ్ఖారాదిపచ్చయతం దస్సేత్వా పున “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తిఆదినా నయేన ఏకచిత్తక్ఖణేపి పచ్చయాకారచక్కస్స పవత్తి దస్సితా.

కస్మా పన భవమూలకా జాతిజరామరణమూలకా వా నయా న వుత్తా? కిం భవపచ్చయా అవిజ్జా న హోతీతి? నో న హోతి. “సఙ్ఖారపచ్చయా అవిజ్జా”తి ఏవమాదీసు పన వుచ్చమానేసు న కోచి భవపరియాపన్నో ధమ్మో అవిజ్జాయ పచ్చయో న వుత్తో. తస్మా అపుబ్బస్స అఞ్ఞస్స అవిజ్జాపచ్చయస్స వత్తబ్బస్స అభావతో భవమూలకో నయో న వుత్తో. భవగ్గహణేన చ అవిజ్జాపి సఙ్గహం గచ్ఛతి. తస్మా “భవపచ్చయా అవిజ్జా”తి వుచ్చమానే “అవిజ్జాపచ్చయా అవిజ్జా”తిపి వుత్తం సియా. న చ ఏకచిత్తక్ఖణే అవిజ్జా అవిజ్జాయ పచ్చయో నామ హోతి. తత్థ పచ్ఛిన్నత్తావ జాతిజరామరణమూలకాపి నయా న గహితా. అపిచ భవే జాతిజరామరణానిపి అన్తోగధాని. న చేతాని ఏకచిత్తక్ఖణే అవిజ్జాయ పచ్చయా హోన్తీతి భవమూలకా జాతిజరామరణమూలకా వా నయా న వుత్తాతి.

మాతికావణ్ణనా.

అకుసలనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪౮-౨౪౯. ఇదాని యథా హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే కుసలత్తికం ఆదిం కత్వా నిక్ఖిత్తమాతికాయ పటిపాటియా పఠమం కుసలం భాజితం, తథా ఇధ మాతికాయ అనిక్ఖిత్తత్తా పఠమం కుసలం అనామసిత్వా “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో”తి అకుసలధమ్మవసేన మాతికాయ నిక్ఖిత్తత్తా నిక్ఖేపపటిపాటియావ అవిజ్జాదీని పటిచ్చసముప్పాదఙ్గాని భాజేత్వా దస్సేతుం **కతమే ధమ్మా అకుసలా**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౩౬౫) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. యస్మా పన ఏకచిత్తక్ఖణే తణ్హాయ చ కాముపాదానస్స చ సమ్భవో నత్థి, తస్మా యం ఏత్థ తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం లబ్భతి, తదేవ దస్సేతుం **దిట్ఠి దిట్ఠిగత**న్తిఆది వుత్తం.

భవనిద్దేసే చ యస్మా ఉపాదానం సఙ్ఖారక్ఖన్ధే సఙ్గహం గచ్ఛతి, తస్మా “ఠపేత్వా ఉపాదానం వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తి వుత్తం. ఏవఞ్హి వుచ్చమానే ఉపాదానస్స ఉపాదానపచ్చయత్తం ఆపజ్జేయ్య. న చ తదేవ తస్స

పచ్చయో హోతి. జాతిఆదినిద్దేసేసు యస్మా ఏతే అరూపధమ్మానం జాతిఆదయో, తస్మా ‘‘ఖణ్డిచ్చం, పాలిచ్చం, వలిత్తచతా, చుతి, చవనతా’’తి న వుత్తం.

౨౩౦. ఏవం పఠమవారం నిట్ఠపేత్వా పున దుతియవారే యస్మిం సమయే పఠమవారేన పచ్చయాకారో దస్సితో, తస్మింయేవ సమయే అపరేనపి నయేన పచ్చయాకారం దస్సేతుం విసుం సమయవవత్థానవారం అవత్వా **తస్మిం సమయే అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో**తిఆదినావ నయేన దేసనా కతా. తత్థ **ఠపేత్వా ఫస్సన్తి** ఇదం యస్మా ఫస్సోపి నామపరియాపన్నో, తస్మా ఫస్సస్స నామతో నీహరణత్థం వుత్తం.

౨౩౨. తతియవారే యస్స చిత్తసముట్ఠానరూపస్స విఞ్ఞాణం పచ్చయో, తస్మిం పవత్తమానే యస్మా తేనుపత్థద్ధానం చక్ఖాయతనాదీనం ఉపచితత్తం పఞ్ఞాయతి, తస్మా **చక్ఖాయతనస్స ఉపచయో**తిఆది వుత్తం. యస్మా చ కమ్మజరూపస్సపి తస్మిం సమయే వత్తమానస్స విఞ్ఞాణం పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, తస్మాపి ఏవం వుత్తం. తత్థ కిఞ్చాపి కమ్మజం చిత్తసముట్ఠానన్తి ద్వేవ సన్తతియో గహితా, ఇతరాపి పన ద్వే సన్తతియో గహేతబ్బా. తాసమ్పి హి విఞ్ఞాణం పచ్చయో హోతియేవ.

౨౩౪. చతుత్థవారే పన యస్మా ఏకచిత్తక్ఖణేపి మహాభూతరూపపచ్చయా చక్ఖాయతనాదీని, హదయరూపపచ్చయా ఛట్ఠాయతనం, నామపచ్చయా చ పచ్ఛాజాతసహజాతాదివసేన యథానురూపం సబ్బానిపి పవత్తన్తి, తస్మా **తత్థ కతమం నామరూపపచ్చయా సళాయతనం? చక్ఖాయతనన్తి**ఆది వుత్తం.

౨౩౬. దుతియచతుక్కే సబ్బం ఉత్తానమేవ.

౨౬౪. తతియచతుక్కే యస్స సమ్పయుత్తపచ్చయభావో న హోతి, యస్స చ హోతి, తం విసుం విసుం దస్సేతుం **ఇదం వుచ్చతి విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం విఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం నామన్తి**ఆది వుత్తం.

౨౭౨. చతుత్థచతుక్కే ఫస్సపచ్చయా నామనిద్దేసే కిఞ్చాపి ‘‘ఠపేత్వా ఫస్సం వేదనాక్ఖన్ధో…పే.… విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో – ఇదం వుచ్చతి ఫస్సపచ్చయా నామ’’న్తి న వుత్తం, తథాపి అనన్తరాతీతపదనిద్దేసే ‘‘ఠపేత్వా ఫస్సం వేదనాక్ఖన్ధో…పే.… విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో’’తి వుత్తత్తా అవుత్తమ్పి తం వుత్తమేవ హోతి. యదేవ హి నామం ఫస్సస్స పచ్చయో, ఫస్సోపి తస్సేవ పచ్చయోతి.

యథా చాయం చతుచతుక్కో సోళసవారప్పభేదో అవిజ్జామూలకో పఠమనయో ఏతస్మిం పఠమాకుసలచిత్తే పకాసితో, ఏవం సఙ్ఖారమూలకాదయో అట్ఠ నయాపి వేదితబ్బా. పాళి పన సంఖిత్తా. ఏవమేవ తస్మిం పఠమాకుసలచిత్తేయేవ నవ నయా, ఛత్తింస చతుక్కాని, చతుచత్తాలీసాధికఞ్చ వారసతం హోతీతి వేదితబ్బం.

౨౮౦. ఇదాని ఇమినావ నయేన సేసాకుసలచిత్తేసుపి పచ్చయాకారం దస్సేతుం **కతమే ధమ్మా అకుసలా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యస్మా దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం నత్థి, తస్మా ఉపాదానట్ఠానే ఉపాదానం వియ దళ్హనిపాతినా అధిమోక్ఖేన పదం పూరితం. దోమనస్ససహగతేసు చ యస్మా వేదనాపచ్చయా తణ్హాపి నత్థి, తస్మా తణ్హాట్ఠానే తణ్హా వియ బలవకిలేసేన పటిఘేన పదం పూరితం. ఉపాదానట్ఠానే అధిమోక్ఖేనేవ. విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తే పన యస్మా

సన్నిట్ఠానాభావతో అధిమోక్ఖోపి నత్థి, తస్మా తణ్హాట్ఠానే బలవకిలేసభూతాయ విచికిచ్ఛాయ పదం పూరితం. ఉపాదానట్ఠానం పరిహీనమేవ. ఉద్ధచ్చసమ్పయుత్తే పన యస్మా అధిమోక్ఖో అత్థి, తస్మా తణ్హాట్ఠానే బలవకిలేసేన ఉద్ధచ్చేన పదం పూరితం. ఉపాదానట్ఠానే అధిమోక్ఖేనేవ. సబ్బత్థేవ చ విసేసమత్తం దస్సేత్వా పాళి సంఖిత్తా. యో చాయం విసేసో దస్సితో, తత్థ కేవలం అధిమోక్ఖనిద్దేసోవ అపుబ్బో. సేసం హేట్ఠా ఆగతమేవ.

అధిమోక్ఖనిద్దేసే పన అధిముచ్చనవసేన **అధిమోక్ఖో**. అధిముచ్చతి వా తేన ఆరమ్మణే చిత్తం నిబ్బిచికిచ్ఛతాయ సన్నిట్ఠానం గచ్ఛతీతి **అధిమోక్ఖో**. అధిముచ్చనాకారో **అధిముచ్చనా**. తస్స చిత్తస్స, తస్మిం వా ఆరమ్మణే అధిముత్తత్తాతి **తదధిముత్తతా**. సబ్బచిత్తేసు చ పఠమచిత్తే వుత్తనయేనేవ నయచతుక్కవారప్పభేదో వేదితబ్బో. కేవలఞ్హి విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తే ఉపాదానమూలకస్స నయస్స అభావా అట్ఠ నయా, ద్వత్తింస చతుక్కాని, అట్ఠవీసాధికఞ్చ వారసతం హోతీతి.

అకుసలనిద్దేసవణ్ణనా.

కుసలనిద్దేసవణ్ణనా

౨౯౨. ఇదాని ఇమినావ నయేన కుసలచిత్తాదీసుపి పచ్చయాకారం దస్సేతుం **కతమే ధమ్మా కుసలా**తిఆది ఆరద్ధం. యథా పన అకుసలే పఠమం మాతికం నిక్ఖిపిత్వా పచ్ఛా నిద్దేసో కతో, న తథా ఇధ. కస్మా? అప్పనావారే నానత్తసమ్భవతో. లోకియకుసలాదీసు హి తేసం ధమ్మానం దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నత్తా "ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్సా"తి అప్పనా హోతి, లోకుత్తరకుసలాదీసు "ఏవమేతేసం ధమ్మాన"న్తి. తస్మా ఏత్థ సాధారణతో మాతికం ఠపేతుం న సక్కాతి పాటియేక్కం తేసం తేసం కుసలాదీనం మాతికం ఉద్దిసిత్వావ నిద్దేసో కతోతి.

తత్థ యస్మా ఏకచిత్తక్ఖణే కుసలసఙ్ఖారేన సద్ధిం అవిజ్జా నత్థి, తస్మా తం అవత్వా, అవిజ్జా వియ అకుసలానం, కుసలానం మూలతో కుసలమూలం, తణ్హుపాదానానఞ్చ అభావతో తణ్హాట్ఠానే తణ్హా వియ ఆరమ్మణే అజ్ఝోగాళ్హో పసాదో, ఉపాదానట్ఠానే ఉపాదానం వియ దళ్హనిపాతీ నామ అధిమోక్ఖో వుత్తో. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

కుసలనిద్దేసవణ్ణనా.

అబ్యాకతనిద్దేసవణ్ణనా

౩౦౬. అబ్యాకతం హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే ఆగతపటిపాటియావ విభత్తం. సబ్బవారేసు చ అవిజ్జామూలకా నయా పరిహీనా. కస్మా? అవిజ్జాట్ఠానే ఠపేతబ్బస్స అభావతో. కుసలచిత్తేసు హి అవిజ్జాట్ఠానే ఠపేతబ్బం కుసలమూలం అత్థి, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు నత్థి. సహేతుకేసు పన కిఞ్చాపి అత్థి, ఏవం సన్తేపి ఇధ పచ్ఛిన్నత్తా తత్థ న గహితం. పఞ్చవిఞ్ఞాణసోతే సోతపతితావ హుత్వా దేసనా కతాతి వేదితబ్బా.

విసేసతో పనేత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు తణ్హాట్ఠానం ఉపాదానట్ఠానఞ్చ పరిహీనం. కస్మా? తణ్హాట్ఠానారహస్స బలవధమ్మస్స అభావా అధిమోక్ఖరహితత్తా చ. సేసాహేతుకేసు తణ్హాట్ఠానమేవ పరిహీనం. సహేతుకేసు పసాదసబ్భావతో తణ్హాట్ఠానే పసాదేన పదం పూరితం. ఏవమేత్థ కుసలాకుసలవిపాకేసు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు

సఙ్ఖారవిఞ్ఞాణనామఛట్ఠాయతనఫస్సవేదనామూలకా ఛ ఛ, సేసాహేతుకేసు అధిమోక్ఖమూలకేన సద్ధిం సత్త సత్త, సహేతుకేసు పసాదమూలకేన సద్ధిం అట్ఠ అట్ఠ నయా వేదితబ్బా.

తత్థ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసుపి చతున్నమ్పి చతుక్కానం ఆదివారోవ వుత్తో. దుతియవారో పచ్చయవిసేసట్ఠేన లబ్భమానోపి న వుత్తో. తతియచతుత్థవారా అసమ్భవతోయేవ. రూపమిస్సకా హి తే, న చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని రూపం సముట్ఠాపేన్తి. యథా చ పఠమచతుక్కే ద్వే వారా లబ్భన్తి, ఏవం సేసచతుక్కేసుపి. తస్మా పఠమచతుక్కే దుతియవారో, సేసచతుక్కేసు చ ద్వే ద్వే వారా అవుత్తాపి వుత్తావ హోన్తీతి వేదితబ్బా. సేసాహేతుకాబ్యాకతే సబ్బచతుక్కేసు సబ్బేపి వారా లబ్భన్తి. ఇధ పచ్ఛిన్నత్తా పన పరతో న గహితా. సోతపతితావ హుత్వా దేసనా కతాతి. సేససహేతుకవిపాకేసుపి ఏసేవ నయో అఞ్ఞత్ర అరూపావచరవిపాకా. అరూపావచరవిపాకస్మిఞ్హి వారద్వయమేవ లబ్భతీతి.

అబ్యాకతనిద్దేసవణ్ణనా.

అవిజ్జామూలకకుసలనిద్దేసవణ్ణనా

౩౩౪. ఇదాని అపరేన పరియాయేన ఏకచిత్తక్ఖణే పచ్చయాకారం దస్సేతుం పున **కతమే ధమ్మా కుసలా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అవిజ్జాపచ్చయా**తి ఉపనిస్సయపచ్చయతం సన్ధాయ వుత్తం. తేనేవ నిద్దేసవారే “తత్థ కతమా అవిజ్జా”తి అవిభజిత్వా “తత్థ కతమో అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారో”తి విభత్తం. కుసలచేతనాసఙ్ఖాతో హి సఙ్ఖారోయేవ తస్మిం సమయే చిత్తేన సహజాతో హోతి, న అవిజ్జా.

తత్థ లోకియకుసలస్స హేట్ఠా సుత్తన్తభాజనీయే వుత్తనయేనేవ అవిజ్జా పచ్చయో హోతి. యస్మా పన అప్పహీనావిజ్జో అవిజ్జాయ పహానత్థం లోకుత్తరం భావేతి, తస్మా తస్సాపి సమతిక్కమవసేన పచ్చయో హోతి. అవిజ్జావతోయేవ హి కుసలాయూహనం హోతి, న ఇతరస్స. తత్థ తేభూమకకుసలే సమ్మోహవసేనపి సమతిక్కమభావనావసేనపి ఆయూహనం లబ్భతి; లోకుత్తరే సముచ్ఛేదభావనావసేనాతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

అయం పన విసేసో – యథా హేట్ఠా ఏకేకకుసలే చతున్నం చతుక్కానం వసేన నవ సోళసకా లద్ధా, తథా ఇధ న లబ్భన్తి. కస్మా? అవిజ్జాయ అవిగతసమ్పయుత్తఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాభావతో. ఉపనిస్సయవసేన పనేత్థ పఠమచతుక్కమేవ లబ్భతి. తమ్పి పఠమవారమేవ దస్సేత్వా సంఖిత్తం. నీహరిత్వా పన దస్సేతబ్బన్తి.

అవిజ్జామూలకకుసలనిద్దేసవణ్ణనా.

కుసలమూలకవిపాకనిద్దేసవణ్ణనా

౩౪౩. ఇదాని అబ్యాకతేసుపి అపరేనేవ నయేన పచ్చయాకారం దస్సేతుం **కతమే ధమ్మా అబ్యాకతా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కుసలమూలపచ్చయా**తి ఇదమ్పి ఉపనిస్సయపచ్చయతం సన్ధాయ వుత్తం. కుసలవిపాకస్స హి కుసలమూలం , అకుసలవిపాకస్స చ అకుసలమూలం ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతి; నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. తస్మా ఏస ఉపనిస్సయపచ్చయేన చేవ నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన చ పచ్చయో హోతి. తేనేవ నిద్దేసవారే “తత్థ కతమం కుసలమూల”న్తి అవిభజిత్వా “తత్థ కతమో కుసలమూలపచ్చయా సఙ్ఖారో”తి విభత్తం. అకుసలవిపాకేపి ఏసేవ నయో.

అవిజ్జామూలకకుసలనిద్దేసే వియ చ ఇమస్మిమ్పి విపాకనిద్దేసే పఠమం పచ్చయచతుక్కమేవ లబ్భతి. తమ్పి పఠమవారం దస్సేత్వా సంఖిత్తం. తస్మా ఏకేకస్మిం విపాకచిత్తే ఏకమేకస్సేవ చతుక్కస్స వసేన కుసలమూలమూలకే అకుసలమూలమూలకే చ నయే వారప్పభేదో వేదితబ్బో. కిరియాధమ్మానం పన యస్మా నేవ అవిజ్జా న కుసలాకుసలమూలాని ఉపనిస్సయపచ్చయతం లభన్తి, తస్మా కిరియవసేన పచ్చయాకారో న వుత్తోతి.

ఏవమేస –

అకుసలకుసలాబ్యాకత-ధమ్మేసు అనేకభేదతో వత్వా;
కుసలాకుసలానం పన, విపాకే చ ఉపనిస్సయవసేన.

పున ఏకధావ వుత్తో, వాదిప్పవరేన పచ్చయాకారో;
ధమ్మప్పచ్చయభేదే, ఞాణస్స పభేదజననత్థం.

పరియత్తిసవనచిన్తన-పటిపత్తిక్కమవివజ్జితానఞ్చ;
యస్మా ఞాణపభేదో, న కదాచిపి హోతి ఏతస్మిం.

పరియత్తిసవనచిన్తన-పటిపత్తిక్కమతో సదా ధీరో;
తత్థ కయిరా న హఞ్ఞం, కరణీయతరం తతో అఞ్ఞన్తి.

అయం పన పచ్చయాకారో సుత్తన్తఅభిధమ్మభాజనీయవసేన ద్వేపరివట్టమేవ నీహరిత్వా భాజేత్వా దస్సితో హోతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సతిపట్ఠానవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయం ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౩౫౫. ఇదాని తదనన్తరే సతిపట్ఠానవిభఙ్గే **చత్తారో**తి గణనపరిచ్ఛేదో. తేన న తతో హేట్ఠా న ఉద్ధన్తి సతిపట్ఠానపరిచ్ఛేదం దీపేతి. **సతిపట్ఠానా**తి తయో సతిపట్ఠానా – సతిగోచరోపి, తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతాపి, సతిపి. ''చతున్నం, భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానానం సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ దేసేస్సామి. తం సుణాథ...పే.... కో చ, భిక్ఖవే, కాయస్స సముదయో? ఆహారసముదయా కాయస్స సముదయో''తిఆదీసు (సం. ని. ౫.౪౦౮) హి సతిగోచరో సతిపట్ఠానన్తి వుచ్చతి. తథా ''కాయో ఉపట్ఠానం, నో సతి. సతి ఉపట్ఠానఞ్చేవ సతి చా''తిఆదీసు (పటి. మ. ౩.౩౫). తస్సత్థో – పతిట్ఠాతి అస్మిన్తి పట్ఠానం. కా పతిట్ఠాతి? సతి. సతియా పట్ఠానం **సతిపట్ఠానం,** పధానం ఠానన్తి వా పట్ఠానం; సతియా పట్ఠానం సతిపట్ఠానం హత్థిట్ఠానఅస్సట్ఠానాదీని వియ.

''తయో సతిపట్ఠానా యదరియో సేవతి, యదరియో సేవమానో సత్థా గణం అనుసాసితుమరహతీ''తి (మ. ని. ౩.౩౦౪, ౩౧౧) ఏత్థ తిధా పటిపన్నేసు సావకేసు సత్థునో పటిఘానునయవీతివత్తతా సతిపట్ఠానన్తి వుత్తా. తస్సత్థో – పట్ఠపేతబ్బతో పట్ఠానం, పవత్తయితబ్బతోతి అత్థో. కేన పట్ఠపేతబ్బతోతి? సతియా; సతియా పట్ఠానం సతిపట్ఠానం. ''చత్తారో సతిపట్ఠానా భావితా బహులీకతా సత్త బోజ్ఝఙ్గే పరిపూరేన్తీ''తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౧౪౭) పన సతియేవ సతిపట్ఠానన్తి వుచ్చతి. తస్సత్థో – పతిట్ఠాతీతి పట్ఠానం, ఉపట్ఠాతి ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తతీతి అత్థో; సతియేవ పట్ఠానట్ఠేన సతిపట్ఠానం; అథవా సరణట్ఠేన సతి, ఉపట్ఠానట్ఠేన పట్ఠానం. ఇతి సతి చ సా పట్ఠానఞ్చాతిపి సతిపట్ఠానం. ఇదమిధ అధిప్పేతం. యది ఏవం, కస్మా సతిపట్ఠానాతి బహువచనం కతన్తి? సతియా బహుత్తా; ఆరమ్మణభేదేన హి బహుకా తా సతియోతి.

కస్మా పన భగవతా చత్తారోవ సతిపట్ఠానా వుత్తా, అనూనా అనధికాతి? వేనేయ్యహితత్తా. తణ్హాచరితదిట్ఠిచరితసమథయానికవిపస్సనాయానికేసు హి మన్దతిక్ఖవసేన ద్విధా పవత్తేసు మన్దస్స తణ్హాచరితస్స ఓళారికం కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స సుఖుమం వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. దిట్ఠిచరితస్సపి మన్దస్స నాతిప్పభేదగతం చిత్తానుపస్సనాసతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స అతిప్పభేదగతం ధమ్మానుపస్సనాసతిపట్ఠానం. సమథయానికస్స చ మన్దస్స అకిచ్ఛేన అధిగన్తబ్బనిమిత్తం పఠమం సతిపట్ఠానం విసుద్ధిమగ్గో, తిక్ఖస్స ఓళారికారమ్మణే అసణ్ఠహనతో దుతియం. విపస్సనాయానికస్సాపి మన్దస్స నాతిప్పభేదగతారమ్మణం తతియం, తిక్ఖస్స అతిప్పభేదగతారమ్మణం చతుత్థం. ఇతి చత్తారోవ వుత్తా, అనూనా అనధికాతి.

సుభసుఖనిచ్చఅత్తభావవిపల్లాసప్పహానత్థం వా. కాయో హి అసుభో. తత్థ సుభవిపల్లాసవిపల్లత్థా సత్తా. తేసం తత్థ అసుభభావదస్సనేన తస్స విపల్లాసస్స పహానత్థం పఠమం సతిపట్ఠానం వుత్తం. సుఖం, నిచ్చం, అత్తాతి గహితేసుపి చ వేదనాదీసు వేదనా దుక్ఖా, చిత్తం అనిచ్చం, ధమ్మా అనత్తా. ఏతేసు చ సుఖనిచ్చఅత్తభావవిపల్లాసవిపల్లత్థా సత్తా. తేసం తత్థ దుక్ఖాదిభావదస్సనేన తేసం విపల్లాసానం పహానత్థం సేసాని తీణి వుత్తానీతి. ఏవం సుభసుఖనిచ్చఅత్తభావవిపల్లాసప్పహానత్థం వా చత్తారోవ వుత్తా అనూనా అనధికాతి వేదితబ్బా. న కేవలఞ్చ

విపల్లాసపహానత్థమేవ, అథ ఖో చతురోఘయోగాసవగన్థఉపాదానఅగతిప్పహానత్థమ్పి చతుబ్బిధాహారపరిఞ్ఞత్థఞ్చ చత్తారోవ వుత్తాతి వేదితబ్బా. అయం తావ పకరణనయో.

అట్ఠకథాయం పన “సరణవసేన చేవ ఏకత్తసమోసరణవసేన చ ఏకమేవ సతిపట్ఠానం ఆరమ్మణవసేన చత్తారోతి ఏతదేవ వుత్తం. యథా హి చతుద్వారే నగరే పాచీనతో ఆగచ్ఛన్తా పాచీనదిసాయ ఉట్ఠానకం భణ్డం గహేత్వా పాచీనద్వారేన నగరమేవ పవిసన్తి, దక్ఖిణతో, పచ్ఛిమతో, ఉత్తరతో ఆగచ్ఛన్తా ఉత్తరదిసాయ ఉట్ఠానకం భణ్డం గహేత్వా ఉత్తరద్వారేన నగరమేవ పవిసన్తి, ఏవం సమ్పదమిదం వేదితబ్బం. నగరం వియ హి నిబ్బానమహానగరం, ద్వారం వియ అట్ఠఙ్గికో లోకుత్తరమగ్గో. పాచీనదిసాదయో వియ కాయాదయో.

యథా పాచీనతో ఆగచ్ఛన్తా పాచీనదిసాయ ఉట్ఠానకం భణ్డం గహేత్వా పాచీనద్వారేన నగరమేవ పవిసన్తి, ఏవం కాయానుపస్సనాముఖేన ఆగచ్ఛన్తా చుద్దసవిధేన కాయానుపస్సనం భావేత్వా కాయానుపస్సనాభావనానుభావనిబ్బత్తేన అరియమగ్గేన ఏకం నిబ్బానమేవ ఓసరన్తి. యథా దక్ఖిణతో ఆగచ్ఛన్తా దక్ఖిణదిసాయ ఉట్ఠానకం భణ్డం గహేత్వా దక్ఖిణద్వారేన నగరమేవ పవిసన్తి, ఏవం వేదనానుపస్సనాముఖేన ఆగచ్ఛన్తా నవవిధేన వేదనానుపస్సనం భావేత్వా వేదనానుపస్సనాభావనానుభావనిబ్బత్తేన అరియమగ్గేన ఏకం నిబ్బానమేవ ఓసరన్తి. యథా పచ్ఛిమతో ఆగచ్ఛన్తా పచ్ఛిమదిసాయ ఉట్ఠానకం భణ్డం గహేత్వా పచ్ఛిమద్వారేన నగరమేవ పవిసన్తి, ఏవం చిత్తానుపస్సనాముఖేన ఆగచ్ఛన్తా సోళసవిధేన చిత్తానుపస్సనం భావేత్వా చిత్తానుపస్సనాభావనానుభావనిబ్బత్తేన అరియమగ్గేన ఏకం నిబ్బానమేవ ఓసరన్తి. యథా ఉత్తరతో ఆగచ్ఛన్తా ఉత్తరదిసాయ ఉట్ఠానకం భణ్డం గహేత్వా ఉత్తరద్వారేన నగరమేవ పవిసన్తి, ఏవం ధమ్మానుపస్సనాముఖేన ఆగచ్ఛన్తా పఞ్చవిధేన ధమ్మానుపస్సనం భావేత్వా ధమ్మానుపస్సనాభావనానుభావనిబ్బత్తేన అరియమగ్గేన ఏకం నిబ్బానమేవ ఓసరన్తీతి. ఏవం సరణవసేన చేవ ఏకత్తసమోసరణవసేన చ ఏకమేవ సతిపట్ఠానం ఆరమ్మణవసేన చత్తారోతి వుత్తాతి వేదితబ్బా.

ఇధ భిక్ఖవేతి ఏత్థ కిఞ్చాపి భగవతా దేవలోకే నిసీదిత్వా అయం సతిపట్ఠానవిభఙ్గో కథితో, ఏకభిక్ఖుపి తత్థ భగవతో సన్తికే నిసిన్నకో నామ నత్థి. ఏవం సన్తేపి యస్మా ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానే భిక్ఖూ భావేన్తి, భిక్ఖుగోచరా హి ఏతే, తస్మా ఇధ భిక్ఖవేతి ఆలపతి. కిం పనేతే సతిపట్ఠానే భిక్ఖూయేవ భావేన్తి, న భిక్ఖునీఆదయోతి? భిక్ఖునీఆదయోపి భావేన్తి. భిక్ఖూ పన అగ్గపరిసా. ఇతి అగ్గపరిసత్తా ఇధ భిక్ఖవేతి ఆలపతి. పటిపత్తియా వా భిక్ఖుభావదస్సనతో ఏవమాహ. యో హి ఇమం పటిపత్తిం పటిపజ్జతి, సో భిక్ఖు నామ హోతి. పటిపన్నకో హి దేవో వా హోతు మనుస్సో వా, భిక్ఖూతి సఙ్ఖం గచ్ఛతియేవ. యథాహ –

“అలఙ్కతో చేపి సమఞ్చరేయ్య,
సన్తో దన్తో నియతో బ్రహ్మచారీ;
సబ్బేసు భూతేసు నిధాయ దణ్డం,
సో బ్రాహ్మణో సో సమణో స భిక్ఖూ”తి. (ధ. ప. ౧౪౨);

కాయానుపస్సనాఉద్దేసవణ్ణనా

అజ్ఝత్తన్తి నియకజ్ఝత్తం అధిప్పేతం. తస్మా **అజ్ఝత్తం కాయే**తి అత్తనో కాయేతి అత్థో. తత్థ **కాయే**తి రూపకాయే. రూపకాయో హి ఇధ అఙ్గపచ్చఙ్గానం కేసాదీనఞ్చ ధమ్మానం సమూహట్ఠేన, హత్థికాయఅస్సకాయరథకాయాదయో వియ, కాయోతి అధిప్పేతో. యథా చ సమూహట్ఠేన ఏవం కుచ్ఛితానం ఆయట్ఠేన. కుచ్ఛితానఞ్హి పరమజేగుచ్ఛానం సో ఆయోతిపి **కాయో. ఆయో**తి ఉప్పత్తిదేసో. తత్రాయం వచనత్థో – ఆయన్తి తతోతి ఆయో. కే ఆయన్తి? కుచ్ఛితా కేసాదయో. ఇతి కుచ్ఛితానం కేసాదీనం ఆయోతి కాయో.

కాయానుపస్సీతి కాయం అనుపస్సనసీలో, కాయం వా అనుపస్సమానో **కాయే**తి చ వత్వాపి పున **కాయానుపస్సీ**తి దుతియం కాయగ్గహణం అసమ్మిస్సతో వవత్థానఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థం కతన్తి వేదితబ్బం. తేన న కాయే వేదనానుపస్సీ చిత్తధమ్మానుపస్సీ వా; అథ ఖో కాయే కాయానుపస్సీ యేవాతి కాయసఙ్ఖాతే వత్థుస్మిం కాయానుపస్సనాకారస్సేవ దస్సనేన అసమ్మిస్సతో వవత్థానం దస్సితం హోతి. తథా న కాయే అఙ్గపచ్చఙ్గవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ, నాపి కేసలోమాదివినిముత్తఇత్థిపురిసానుపస్సీ. యోపి చేత్థ కేసలోమాదికో భూతుపాదాయసమూహసఙ్ఖాతో కాయో, తత్థాపి న భూతుపాదాయవినిముత్తఏకధమ్మానుపస్సీ; అథ ఖో రథసమ్భారానుపస్సకో వియ అఙ్గపచ్చఙ్గసమూహానుపస్సీ, నగరావయవానుపస్సకో వియ కేసలోమాదిసమూహానుపస్సీ, కదలిక్ఖన్ధపత్తవట్టివినిభుఞ్జకో వియ రిత్తముట్ఠివినివేఠకో వియ చ భూతుపాదాయసమూహానుపస్సీయేవాతి నానప్పకారతో సమూహవసేన కాయసఙ్ఖాతస్స వత్థునో దస్సనేన ఘనవినిబ్భోగో దస్సితో హోతి. న హేత్థ యథావుత్తసమూహవినిముత్తో కాయో వా ఇత్థీ వా పురిసో వా అఞ్ఞో వా కోచి ధమ్మో దిస్సతి. యథావుత్తధమ్మసమూహమత్తేయేవ పన తథా తథా సత్తా మిచ్ఛాభినివేసం కరోన్తి. తేనాహు పోరాణా –

> "యం పస్సతి న తం దిట్ఠం, యం దిట్ఠం తం న పస్సతి;
> అపస్సం బజ్ఝతే మూళ్హో, బజ్ఝమానో న ముచ్చతీ"తి.

ఘనవినిబ్భోగాదిదస్సనత్థన్తి వుత్తం. ఆదిసద్దేన చేత్థ అయమ్పి అత్థో వేదితబ్బో – అయఞ్హి ఏతస్మిం కాయే కాయానుపస్సీయేవ, న అఞ్ఞధమ్మానుపస్సీ. కిం వుత్తం హోతి? యథా అనుదకభూతాయపి మరీచియా ఉదకానుపస్సినో హోన్తి, న ఏవం అనిచ్చదుక్ఖానత్తఅసుభభూతేయేవ ఇమస్మిం కాయే నిచ్చసుఖఅత్తసుభభావానుపస్సీ; అథ ఖో కాయానుపస్సీ అనిచ్చదుక్ఖానత్తఅసుభాకారసమూహానుపస్సీయేవాతి వుత్తం హోతి. అథ వా య్వాయం మహాసతిపట్ఠానే "ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరఞ్ఞగతో వా…పే… సో సతోవ అస్ససతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౪; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౭) నయేన అస్సాసపస్సాసాదిచుణ్ణకజాతఅట్ఠికపరియోసానో కాయో వుత్తో, యో చ "ఇధేకచ్చో పథవీకాయం అనిచ్చతో అనుపస్సతి, తథా ఆపోకాయం, తేజోకాయం, వాయోకాయం, కేసకాయం, లోమకాయం, ఛవికాయం, చమ్మకాయం, మంసకాయం, రుధిరకాయం, న్హారుకాయం, అట్ఠికాయం, అట్ఠిమిఞ్జకాయ"న్తి పటిసమ్భిదాయం కాయో వుత్తో, తస్స సబ్బస్స ఇమస్మింయేవ కాయే అనుపస్సనతో కాయే కాయానుపస్సీతి ఏవమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో.

అథ వా కాయే అహన్తి వా మమన్తి వా ఏవం గహేతబ్బస్స కస్సచి అననుపస్సనతో, తస్స తస్సేవ పన కేసలోమాదికస్స నానాధమ్మసమూహస్స అనుపస్సనతో కాయే కేసాదిధమ్మసమూహసఙ్ఖాతే కాయానుపస్సీతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. అపిచ "ఇమస్మిం కాయే అనిచ్చతో అనుపస్సతి, నో నిచ్చతో"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) అనుక్కమేన

పటిసమ్భిదాయం ఆగతనయస్స సబ్బస్సేవ అనిచ్చలక్ఖణాదినో ఆకారసమూహసఙ్ఖాతస్స కాయస్స అనుపస్సనతోపి కాయే కాయానుపస్సీతి ఏవమ్పి అత్థో దట్ఠబ్బో.

తథా హి అయం కాయే కాయానుపస్సనాపటిపదం పటిపన్నో భిక్ఖు ఇమం కాయం అనిచ్చానుపస్సనాదీనం సత్తన్నం అనుపస్సనానం వసేన అనిచ్చతో అనుపస్సతి నో నిచ్చతో, దుక్ఖతో అనుపస్సతి నో సుఖతో, అనత్తతో అనుపస్సతి నో అత్తతో, నిబ్బిన్దతి నో నన్దతి, విరజ్జతి నో రజ్జతి, నిరోధేతి నో సముదేతి, పటినిస్సజ్జతి నో ఆదియతి. సో తం అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతి, దుక్ఖతో అనుపస్సన్తో సుఖసఞ్ఞం పజహతి, అనత్తతో అనుపస్సన్తో అత్తసఞ్ఞం పజహతి , నిబ్బిన్దన్తో నన్దిం పజహతి, విరజ్జన్తో రాగం పజహతి, నిరోధేన్తో సముదయం పజహతి, పటినిస్సజ్జన్తో ఆదానం పజహతీతి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) వేదితబ్బో.

విహరతీతి చతూసు ఇరియాపథవిహారేసు అఞ్ఞతరవిహారసమాయోగపరిదీపనమేతం, ఏకం ఇరియాపథబాధనం అపరేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపతమానం అత్తభావం హరతి పవత్తేతీతి అత్థో.

బహిద్ధా కాయేతి పరస్స కాయే. **అజ్ఝత్తబహిద్ధా కాయే**తి కాలేన అత్తనో కాయే, కాలేన పరస్స కాయే. పఠమనయేన హి అత్తనో కాయే కాయపరిగ్గహో వుత్తో, దుతియనయేన పరస్స కాయే, తతియనయేన కాలేన అత్తనో కాలేన పరస్స కాయే. అజ్ఝత్తబహిద్ధా పన ఘటితారమ్మణం నామ నత్థి. పగుణకమ్మట్ఠానస్స పన అపరాపరం సఞ్చరణకాలో ఏత్థ కథితో. **ఆతాపీ**తి కాయపరిగ్గాహకవీరియసమాయోగపరిదీపనమేతం. సో హి యస్మా తస్మిం సమయే యం తం వీరియం తీసు భవేసు కిలేసానం ఆతాపనతో ఆతాపోతి వుచ్చతి, తేన సమన్నాగతో హోతి, తస్మా **ఆతాపీ**తి వుచ్చతి.

సమ్పజానోతి కాయపరిగ్గాహకేన సమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతేన ఞాణేన సమన్నాగతో. **సతిమా**తి కాయపరిగ్గాహికాయ సతియా సమన్నాగతో. అయం పన యస్మా సతియా ఆరమ్మణం పరిగ్గహేత్వా పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి, న హి సతివిరహితస్స అనుపస్సనా నామ అత్థి, తేనేవాహ – "సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪), తస్మా ఏత్థ "కాయే కాయానుపస్సీ విహరతీ"తి ఏత్తావతా కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానకమ్మట్ఠానం వుత్తం హోతి. అథ వా యస్మా అనాతాపినో అన్తోసఙ్ఖేపో అన్తరాయకరో హోతి, అసమ్పజానో ఉపాయపరిగ్గహే అనుపాయపరివజ్జనే చ సమ్ముయ్హతి, ముట్ఠస్సతీ ఉపాయాపరిచ్చాగే అనుపాయాపరిగ్గహే చ అసమత్థోవ హోతి, తేనస్స తం కమ్మట్ఠానం న సమ్పజ్జతి; తస్మా యేసం ధమ్మానం ఆనుభావేన తం సమ్పజ్జతి తేసం దస్సనత్థం "ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా"తి ఇదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఇతి కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానం సమ్పయోగఙ్గఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని పహానఙ్గం దస్సేతుం **వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్స**న్తి వుత్తం. తత్థ **వినేయ్యా**తి తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా వినయిత్వా. **లోకే**తి ఏత్థ య్వాయం అజ్ఝత్తాదిభేదో కాయో పరిగ్గహితో స్వేవ ఇధ లోకో నామ. తస్మిం లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం వినయిత్వాతి అత్థో. యస్మా పనేత్థ అభిజ్ఝాగహణేన కామచ్ఛన్దో, దోమనస్సగ్గహణేన బ్యాపాదో సఙ్గహం గచ్ఛతి, తస్మా నీవరణపరియాపన్నబలవధమ్మద్వయదస్సనేన నీవరణప్పహానం వుత్తం హోతీతి వేదితబ్బం.

విసేసేన చేత్థ అభిజ్ఝావినయేన కాయసమ్పత్తిమూలకస్స అనురోధస్స, దోమనస్సవినయేన కాయవిపత్తిమూలకస్స విరోధస్స, అభిజ్ఝావినయేన చ కాయే అభిరతియా, దోమనస్సవినయేన కాయభావనాయ అనభిరతియా, అభిజ్ఝావినయేన

కాయే అభూతానం సుభసుఖభావాదీనం పక్ఖేపస్స, దోమనస్సవినయేన కాయే భూతానం అసుభాసుఖభావాదీనం అపనయనస్స చ పహానం వుత్తం. తేన యోగావచరస్స యోగానుభావో యోగసమత్థతా చ దీపితా హోతి. యోగానుభావో హి ఏస యదిదం అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో, అరతిరతిసహో, అభూతపక్ఖేపభూతాపనయనవిరహితో చ హోతి. అనురోధవిరోధవిప్పముత్తో చేస అరతిరతిసహో అభూతం అపక్ఖిపన్తో భూతఞ్చ అనపనేన్తో యోగసమత్థో హోతీతి.

అపరో నయో – "కాయే కాయానుపస్సీ"తి ఏత్థ అనుపస్సనాయ కమ్మట్ఠానం వుత్తం. విహరతీతి ఏత్థ వుత్తవిహారేన కమ్మట్ఠానికస్స కాయపరిహరణం. ఆతాపీతిఆదీసు ఆతాపేన సమ్మప్పధానం, సతిసమ్పజఞ్ఞేన సబ్బత్థికకమ్మట్ఠానం, కమ్మట్ఠానపరిహరణూపాయో వా; సతియా వా కాయానుపస్సనావసేన పటిలద్ధసమథో, సమ్పజఞ్ఞేన విపస్సనా , అభిజ్ఝాదోమనస్సవినయేన భావనాఫలం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అయం తావ కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానుద్దేసస్స అత్థవణ్ణనా.

వేదనానుపస్సనాదిఉద్దేసవణ్ణనా

వేదనానుపస్సనాసతిపట్ఠానుద్దేసాదీసుపి **అజ్ఝత్తా**దీని వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. ఏతేసుపి హి అత్తనో వేదనాదీసు, పరస్స వేదనాదీసు, కాలేన అత్తనో కాలేన పరస్స వేదనాదీసూతి తివిధో పరిగ్గహో వుత్తో. **వేదనాసు వేదనానుపస్సీ**తిఆదీసు చ వేదనాదీనం పునవచనే పయోజనం కాయానుపస్సనాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. వేదనాసు వేదనానుపస్సీ, చిత్తే చిత్తానుపస్సీ, ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీతి ఏత్థ పన **వేదనా**తి తిస్సో వేదనా. తా చ లోకియా ఏవ; చిత్తమ్పి లోకియం, తథా ధమ్మా. తేసం విభాగో నిద్దేసవారే పాకటో భవిస్సతి. కేవలం పనిధ యథా వేదనా అనుపస్సితబ్బా తథా అనుపస్సన్తో "వేదనాసు వేదనానుపస్సీ"తి వేదితబ్బో. ఏస నయో చిత్తధమ్మేసు. కథఞ్చ వేదనా అనుపస్సితబ్బాతి? సుఖా తావ వేదనా దుక్ఖతో, దుక్ఖా సల్లతో, అదుక్ఖమసుఖా అనిచ్చతో. యథాహ –

"యో సుఖం దుక్ఖతో అద్ద, దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో;
అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, అద్దక్ఖి నం అనిచ్చతో;
స వే సమ్మదసో భిక్ఖు, ఉపసన్తో చరిస్సతీ"తి. (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౩);

సబ్బా ఏవ చేతా దుక్ఖాతిపి అనుపస్సితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం – "యం కిఞ్చి వేదయితం తం దుక్ఖస్మిన్తి వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯). సుఖదుక్ఖతోపి చ అనుపస్సితబ్బా, యథాహ – "సుఖా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వేదనా ఠితిసుఖా, విపరిణామదుక్ఖా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫) సబ్బం విత్థారేతబ్బం. అపిచ అనిచ్చాదిసత్తానుపస్సనావసేనపి (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) అనుపస్సితబ్బా. సేసం నిద్దేసవారేయేవ పాకటం భవిస్సతి.

చిత్తధమ్మేసుపి చిత్తం తావ ఆరమ్మణాధిపతిసహజాతభూమికమ్మవిపాకకిరియాదినానత్తభేదానం అనిచ్చాదినుపస్సనానం నిద్దేసవారే ఆగతసరాగాదిభేదానఞ్చ వసేన అనుపస్సితబ్బం. ధమ్మా సలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణానం సుఞ్ఞతాధమ్మస్స అనిచ్చాదిసత్తానుపస్సనానం నిద్దేసవారే ఆగతసన్తాసన్తాదిభేదానఞ్చ వసేన అనుపస్సితబ్బా. సేసం వుత్తనయమేవ. కామఞ్చేత్థ యస్స కాయసఙ్ఖాతే లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం పహీనం, తస్స వేదనాదిలోకేసుపి తం పహీనమేవ. నానాపుగ్గలవసేన పన నానాచిత్తక్ఖణికసతిపట్ఠానభావనావసేన చ సబ్బత్థ వుత్తం. యతో వా ఏకత్థ పహీనం, సేసేసుపి పహీనం హోతి. తేనేవస్స తత్థ పహానదస్సనత్థమ్పి ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బన్తి.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కాయానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా

౩౫౬. ఇదాని సేయ్యథాపి నామ ఛేకో విలీవకారకో థూలకిలఞ్జసణ్హకిలఞ్జచఙ్కోటకపేళాపుటాదీని ఉపకరణాని కత్తుకామో ఏకం మహావేళుం లభిత్వా చతుధా ఛిన్దిత్వా తతో ఏకేకం వేళుఖణ్డం గహేత్వా ఫాలేత్వా తం తం ఉపకరణం కరేయ్య, యథా వా పన ఛేకో సువణ్ణకారో నానావిహితం పిళన్ధనవికతిం కత్తుకామో సుపరిసుద్ధం సువణ్ణఘటికం లభిత్వా చతుధా భిన్దిత్వా తతో ఏకేకం కోట్ఠాసం గహేత్వా తం తం పిళన్ధనం కరేయ్య, ఏవమేవ భగవా సతిపట్ఠానదేసనాయ సత్తానం అనేకప్పకారం విసేసాధిగమం కత్తుకామో ఏకమేవ సమ్మాసతిం "చత్తారో సతిపట్ఠానా – ఇధ భిక్ఖు అజ్ఝత్తం కాయే కాయానుపస్సీ విహరతీ"తిఆదినా నయేన ఆరమ్మణవసేన చతుధా భిన్దిత్వా తతో ఏకేకం సతిపట్ఠానం గహేత్వా విభజన్తో **కథఞ్చ భిక్ఖు అజ్ఝత్తం కాయే**తిఆదినా నయేన నిద్దేసవారం వత్తుమారద్ధో.

తత్థ **కథఞ్చా**తిఆది విత్థారేతుం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – కేన చ ఆకారేన కేన పకారేన భిక్ఖు అజ్ఝత్తం కాయే కాయానుపస్సీ విహరతీతి? సేసపుచ్ఛావారేసుపి ఏసేవ నయో. **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. అయఞ్హేత్థ ఇధ-సద్దో అజ్ఝత్తాదివసేన సబ్బప్పకారకాయానుపస్సనానిబ్బత్తకస్స పుగ్గలస్స సన్నిస్సయభూతసాసనపరిదీపనో అఞ్ఞసాసనస్స తథాభావపటిసేధనో చ. వుత్తఞ్హేతం – "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో…పే॰… సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯; అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧). తేన వుత్తం "ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖూ"తి.

అజ్ఝత్తం కాయన్తి అత్తనో కాయం. **ఉద్ధం పాదతలా**తి పాదతలతో ఉపరి. **అధో కేసమత్థకా**తి కేసగ్గతో హేట్ఠా. **తచపరియన్త**న్తి తిరియం తచపరిచ్ఛిన్నం. **పూరం నానప్పకారస్స అసుచినో పచ్చవేక్ఖతీ**తి నానప్పకారకేసాదిఅసుచిభరితో అయం కాయోతి పస్సతి. కథం? **అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా…పే॰… ముత్త**న్తి. తత్థ **అత్థీ**తి సంవిజ్జన్తి. **ఇమస్మి**న్తి య్వాయం ఉద్ధం పాదతలా అధో కేసమత్థకా తిరియం తచపరియన్తో పూరో నానప్పకారస్స అసుచినోతి వుచ్చతి తస్మిం. **కాయే**తి సరీరే. సరీరఞ్హి అసుచిసఞ్చయతో కుచ్ఛితానం కేసాదీనఞ్చేవ చక్ఖురోగాదీనఞ్చ రోగసతానం ఆయభూతతో కాయోతి వుచ్చతి.

కేసా లోమాతి ఏతే కేసాదయో ద్వత్తింసాకారా. తత్థ అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా, అత్థి ఇమస్మిం కాయే లోమాతి ఏవం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. ఇమస్మిఞ్హి పాదతలతో పట్ఠాయ ఉపరి, కేసమత్థకా పట్ఠాయ హేట్ఠా, తచతో పట్ఠాయ తిరియన్తతోతి ఏత్తకే బ్యామమత్తే కళేవరే సబ్బాకారేనపి విచినన్తో న కోచి కిఞ్చి ముత్తం వా మణిం వా వేళురియం వా అగరుం వా కుఙ్కుమం వా కప్పూరం వా వాసచుణ్ణాదిం వా అణుమత్తమ్పి సుచిభావం పస్సతి, అథ ఖో పరమదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛం అస్సిరీకదస్సనం నానప్పకారం కేసలోమాదిభేదం అసుచింయేవ పస్సతి. తేన వుత్తం – **అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా లోమా… పే॰… ముత్త**న్తి. అయమేత్థ పదసమ్బన్ధతో వణ్ణనా.

ఇమం పన కమ్మట్ఠానం భావేత్వా అరహత్తం పాపుణితుకామేన కులపుత్తేన ఆదితోవ చతుబ్బిధం సీలం సోధేత్వా సుపరిసుద్ధసీలే పతిట్ఠితేన, య్వాయం దససు పలిబోధేసు పలిబోధో అత్థి తం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా, పటిక్కూలమనసికారకమ్మట్ఠానభావనాయ పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా, ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా, అరహత్తం అనాగామిఫలాదీసు వా అఞ్ఞతరం పత్తస్స సబ్బన్తిమేన పరిచ్ఛేదేన సాట్ఠకథాయ పాళియా కతపరిచయస్స

తన్తిఆచరియస్సాపి కల్యాణమిత్తస్స సన్తికే ఉగ్గహేతబ్బం. విసుద్ధం తథారూపం కల్యాణమిత్తం ఏకవిహారే అలభన్తేన తస్స వసనట్ఠానం గన్త్వా ఉగ్గహేతబ్బం. తత్థ చతుబ్బిధసీలవిసోధనఞ్చేవ (విసుద్ధి॰ ౧.౧౯) పలిబోధో (విసుద్ధి॰ ౧.౪౧) చ పలిబోధుపచ్ఛేదో చ ఆచరియస్స సన్తికం ఉపసఙ్కమనవిధానఞ్చ సబ్బమ్పి విసుద్ధిమగ్గే విత్థారతో కథితం. తస్మా తం తత్థ కథితనయేనేవ వేదితబ్బం.

ఆచరియేన పన కమ్మట్ఠానం కథేన్తేన తివిధేన కథేతబ్బం. ఏకో భిక్ఖు పకతియా ఉగ్గహితకమ్మట్ఠానో హోతి. తస్స ఏకం ద్వే నిసజ్జవారే సజ్ఝాయం కారేత్వా కథేతబ్బం. ఏకో సన్తికే వసిత్వా ఉగ్గణ్హితుకామో హోతి. తస్స ఆగతాగతవేలాయ కథేతబ్బం. ఏకో ఉగ్గణ్హిత్వా అఞ్ఞత్థ గన్తుకామో హోతి. తస్స నాతిపపఞ్చం నాతిసఙ్ఖేపం కత్వా నిజ్జటం నిగ్గణ్ఠికం కమ్మట్ఠానం కథేతబ్బం. కథేన్తేన కిం ఆచిక్ఖితబ్బన్తి? సత్తధా ఉగ్గహకోసల్లం దసధా చ మనసికారకోసల్లం ఆచిక్ఖితబ్బం.

తత్థ వచసా మనసా వణ్ణతో సణ్ఠానతో దిసతో ఓకాసతో పరిచ్ఛేదతోతి ఏవం సత్తధా ఉగ్గహకోసల్లం ఆచిక్ఖితబ్బం. ఇమస్మిఞ్హి పటిక్కూలమనసికారకమ్మట్ఠానే యోపి తిపిటకో హోతి, తేనపి మనసికారకాలే పఠమం వాచాయ సజ్ఝాయో కాతబ్బో. ఏకచ్చస్స హి సజ్ఝాయం కరోన్తస్సేవ కమ్మట్ఠానం పాకటం హోతి, మలయవాసీమహాదేవత్థేరస్స సన్తికే ఉగ్గహితకమ్మట్ఠానానం ద్విన్నం థేరానం వియ. థేరో కిర తేహి కమ్మట్ఠానం యాచితో 'చత్తారో మాసే ఇమం ఏవం సజ్ఝాయం కరోథా'తి ద్వత్తిసాకారపాళిం అదాసి. తే, కిఞ్చాపి తేసం ద్వే తయో నికాయా పగుణా, పదక్ఖిణగ్గాహితాయ పన చత్తారో మాసే ద్వత్తింసాకారం సజ్ఝాయన్తావ సోతాపన్నా అహేసుం.

తస్మా కమ్మట్ఠానం కథేన్తేన ఆచరియేన అన్తేవాసికో వత్తబ్బో – 'పఠమం తావ వాచాయ సజ్ఝాయం కరోహీ'తి. కరోన్తేన చ తచపఞ్చకాదీని పరిచ్ఛిన్దిత్వా అనులోమపటిలోమవసేన సజ్ఝాయో కాతబ్బో. "కేసా లోమా నఖా దన్తా తచో"తి హి వత్వా పున పటిలోమతో "తచో దన్తా నఖా లోమా కేసా"తి వత్తబ్బం. తదనన్తరం వక్కపఞ్చకే "మంసం న్హారు అట్ఠి అట్ఠిమిఞ్జం వక్క"న్తి వత్వా పున పటిలోమతో "వక్కం అట్ఠిమిఞ్జం అట్ఠి న్హారు మంసం తచో దన్తా నఖా లోమా కేసా"తి వత్తబ్బం. తతో పప్ఫాసపఞ్చకే "హదయం యకనం కిలోమకం పిహకం పప్ఫాస"న్తి వత్వా పున పటిలోమతో "పప్ఫాసం పిహకం కిలోమకం యకనం హదయం వక్కం అట్ఠిమిఞ్జం అట్ఠి న్హారు మంసం తచో దన్తా నఖా లోమా కేసా"తి వత్తబ్బం.

తతో ఇమం తన్తిం అనారుళ్హమ్పి పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౪) ఆగతం మత్థలుఙ్గం కరీసావసానే తన్తిం ఆరోపేత్వా ఇమస్మిం మత్థలుఙ్గపఞ్చకే "అన్తం అన్తగుణం ఉదరియం కరీసం మత్థలుఙ్గ"న్తి వత్వా పున పటిలోమతో "మత్థలుఙ్గం కరీసం ఉదరియం అన్తగుణం అన్తం పప్ఫాసం పిహకం కిలోమకం యకనం హదయం వక్కం అట్ఠిమిఞ్జం అట్ఠి న్హారు మంసం తచో దన్తా నఖా లోమా కేసా"తి వత్తబ్బం.

తతో మేదఛక్కే "పిత్తం సేమ్హం పుబ్బో లోహితం సేదో మేదో"తి వత్వా పున పటిలోమతో "మేదో సేదో లోహితం పుబ్బో సేమ్హం పిత్తం మత్థలుఙ్గం కరీసం ఉదరియం అన్తగుణం అన్తం పప్ఫాసం పిహకం కిలోమకం యకనం హదయం వక్కం అట్ఠిమిఞ్జం అట్ఠి న్హారు మంసం తచో దన్తా నఖా లోమా కేసా"తి వత్తబ్బం.

తతో ముత్తఛక్కే "అస్సు వసా ఖేళో సిఙ్ఘాణికా లసికా ముత్త"న్తి వత్వా పున పటిలోమతో "ముత్తం లసికా సిఙ్ఘాణికా ఖేళో వసా అస్సు మేదో సేదో లోహితం పుబ్బో సేమ్హం పిత్తం మత్థలుఙ్గం కరీసం ఉదరియం అన్తగుణం అన్తం పప్ఫాసం

పిహకం కిలోమకం యకనం హదయం వక్కం అట్ఠిమిఞ్జం అట్ఠి న్హారు మంసం తచో దన్తా నఖా లోమా కేసా”తి ఏవం కాలసతమ్పి కాలసహస్సమ్పి కాలసతసహస్సమ్పి వాచాయ సజ్ఝాయో కాతబ్బో. వచసా సజ్ఝాయేన హి కమ్మట్ఠానతన్తి పగుణా హోతి; న ఇతో చితో చ చిత్తం విధావతి; కోట్ఠాసా పాకటా హోన్తి, హత్థసఙ్ఖలికా వియ ఖాయన్తి, వతిపాదపన్తి వియ చ ఖాయన్తి. యథా చ పన వచసా, తథేవ మనసాపి సజ్ఝాయో కాతబ్బో. వచసా సజ్ఝాయో హి మనసా సజ్ఝాయస్స పచ్చయో హోతి. మనసా సజ్ఝాయో లక్ఖణపటివేధస్స పచ్చయో హోతి. లక్ఖణపటివేధో మగ్గఫలపటివేధస్స పచ్చయో హోతి.

‘వణ్ణతో’తి కేసాదీనం వణ్ణో వవత్థపేతబ్బో. **‘సణ్ఠానతో’**తి తేసంయేవ సణ్ఠానం వవత్థపేతబ్బం . **‘దిసతో’**తి ఇమస్మిం సరీరే నాభితో ఉద్ధం ఉపరిమా దిసా, అధో హేట్ఠిమా దిసా. తస్మా “అయం కోట్ఠాసో ఇమిస్సా నామ దిసాయా”తి దిసా వవత్థపేతబ్బా. **‘ఓకాసతో’**తి “అయం కోట్ఠాసో ఇమస్మిం నామ ఓకాసే పతిట్ఠితో”తి ఏవం తస్స తస్స ఓకాసో వవత్థపేతబ్బో. **‘పరిచ్ఛేదతో’**తి సభాగపరిచ్ఛేదో విసభాగపరిచ్ఛేదోతి ద్వే పరిచ్ఛేదా. తత్థ “అయం కోట్ఠాసో హేట్ఠా చ ఉపరి చ తిరియఞ్చ ఇమినా నామ పరిచ్ఛిన్నో”తి ఏవం సభాగపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో. “కేసా న లోమా, లోమాపి న కేసా”తి ఏవం అమిస్సీకతవసేన విసభాగపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో.

ఏవం సత్తధా ఉగ్గహకోసల్లం ఆచిక్ఖన్తేన పన “ఇదం కమ్మట్ఠానం అసుకస్మిం సుత్తే పటిక్కూలవసేన కథితం, అసుకస్మిం ధాతువసేనా”తి ఞత్వా ఆచిక్ఖితబ్బం. ఇదఞ్హి మహాసతిపట్ఠానే (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦ ఆదయో) పటిక్కూలవసేనేవ కథితం, మహాహత్థిపదోపమ (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౦ ఆదయో) -మహారాహులోవాద (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౩ ఆదయో) -ధాతువిభఙ్గేసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౪౨ ఆదయో) ధాతువసేన కథితం. కాయగతాసతిసుత్తే (మ॰ ని॰ ౩.౧౫౩ ఆదయో) పన యస్స వణ్ణతో ఉపట్ఠాతి, తం సన్ధాయ చత్తారి ఝానాని విభత్తాని. తత్థ ధాతువసేన కథితం విపస్సనాకమ్మట్ఠానం హోతి, పటిక్కూలవసేన కథితం సమథకమ్మట్ఠానం. తదేతం ఇధ సమథకమ్మట్ఠానం అవిసేసతో సబ్బసాధారణవసేన కథితన్తి వదన్తియేవాతి.

ఏవం సత్తధా ఉగ్గహకోసల్లం ఆచిక్ఖిత్వా “అనుపుబ్బతో, నాతిసీఘతో, నాతిసణికతో, విక్ఖేపపటిబాహనతో, పణ్ణత్తిసమతిక్కమనతో, అనుపుబ్బముఞ్చనతో, అప్పనాతో, తయో చ సుత్తన్తా”తి ఏవం దసధా మనసికారకోసల్లం ఆచిక్ఖితబ్బం. తత్థ **‘అనుపుబ్బతో’**తి ఇదఞ్హి సజ్ఝాయకరణతో పట్ఠాయ అనుపటిపాటియా మనసికాతబ్బం, న ఏకన్తరికాయ. ఏకన్తరికాయ హి మనసికరోన్తో యథా నామ అకుసలో పురిసో ద్వత్తింసపదం నిస్సేణిం ఏకన్తరికాయ ఆరోహన్తో కిలన్తకాయో పతతి, న ఆరోహనం సమ్పాదేతి; ఏవమేవ భావనాసమ్పత్తివసేన అధిగన్తబ్బస్స అస్సాదస్స అనధిగమా కిలన్తచిత్తో పతతి, న భావనం సమ్పాదేతి.

అనుపుబ్బతో మనసికరోన్తేనాపి చ **‘నాతిసీఘతో’** మనసికాతబ్బం. అతిసీఘతో మనసికరోతో హి యథా నామ తియోజనం మగ్గం పటిపజ్జిత్వా ఓక్కమనవిస్సజ్జనం అసల్లక్ఖేత్వా సీఘేన జవేన సత్తక్ఖత్తుమ్పి గమనాగమనం కరోతో పురిసస్స కిఞ్చాపి అద్ధానం పరిక్ఖయం గచ్ఛతి, అథ ఖో పుచ్ఛిత్వావ గన్తబ్బం హోతి; ఏవమేవ కేవలం కమ్మట్ఠానం పరియోసానం పాపుణాతి, అవిభూతం పన హోతి, న విసేసం ఆవహతి. తస్మా నాతిసీఘతో మనసికాతబ్బం.

యథా చ నాతిసీఘతో ఏవం **‘నాతిసణికతో’**పి. అతిసణికతో మనసికరోతో హి యథా నామ తదహేవ తియోజనం మగ్గం గన్తుకామస్స పురిసస్స అన్తరామగ్గే రుక్ఖపబ్బతగహనాదీసు విలమ్బమానస్స మగ్గో పరిక్ఖయం న గచ్ఛతి,

ద్వేహతీహేన పరియోసానపేతబ్బో హోతి; ఏవమేవ కమ్మట్ఠానం పరియోసానం న గచ్ఛతి, విసేసాధిగమస్స పచ్చయో న హోతి.

‘**విక్ఖేపపటిబాహనతో**’తి కమ్మట్ఠానం విస్సజ్జేత్వా బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణే చేతసో విక్ఖేపో పటిబాహితబ్బో. అప్పటిబాహతో హి యథా నామ ఏకపదికం పపాతమగ్గం పటిపన్నస్స పురిసస్స అక్కమనపదం అసల్లక్ఖేత్వా ఇతో చితో చ విలోకయతో పదవారో విరజ్ఝతి, తతో సతపోరిసే పపాతే పతితబ్బం హోతి; ఏవమేవ బహిద్ధా విక్ఖేపే సతి కమ్మట్ఠానం పరిహాయతి, పరిధంసతి. తస్మా విక్ఖేపపటిబాహనతో మనసికాతబ్బం.

‘**పణ్ణత్తిసమతిక్కమనతో**’తి యా అయం “కేసా లోమా”తి ఆదికా పణ్ణత్తి తం అతిక్కమిత్వా పటిక్కూలన్తి చిత్తం ఠపేతబ్బం. యథా హి ఉదకదుల్లభకాలే మనుస్సా అరఞ్ఞే ఉదపానం దిస్వా తత్థ తాలపణ్ణాదికం కిఞ్చిదేవ సఞ్ఞాణం బన్ధిత్వా తేన సఞ్ఞాణేన ఆగన్త్వా న్హాయన్తి చేవ పివన్తి చ, యదా పన తేసం అభిణ్హసఞ్చారేన ఆగతాగతపదం పాకటం హోతి, తదా సఞ్ఞాణేన కిచ్చం న హోతి, ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే గన్త్వా న్హాయన్తి చేవ పివన్తి చ; ఏవమేవ పుబ్బభాగే ‘కేసా లోమా’తి పణ్ణత్తివసేన మనసికరోతో పటిక్కూలభావో పాకటో హోతి. అథ ‘కేసా లోమా’తి పణ్ణత్తిం సమతిక్కమిత్వా పటిక్కూలభావేయేవ చిత్తం ఠపేతబ్బం.

‘**అనుపుబ్బముఞ్చనతో**’తి యో యో కోట్ఠాసో న ఉపట్ఠాతి, తం తం ముఞ్చన్తేన అనుపుబ్బముఞ్చనతో మనసికాతబ్బం. ఆదికమ్మికస్స హి ‘కేసా’తి మనసికరోతో మనసికారో గన్త్వా ‘ముత్త’న్తి ఇమం పరియోసానకోట్ఠాసమేవ ఆహచ్చ తిట్ఠతి. ‘ముత్త’న్తి చ మనసికరోతో మనసికారో గన్త్వా ‘కేసా’తి ఇమం ఆదికోట్ఠాసమేవ ఆహచ్చ తిట్ఠతి. అథస్స మనసికరోతో కేచి కోట్ఠాసా ఉపట్ఠహన్తి, కేచి న ఉపట్ఠహన్తి. తేన యే యే ఉపట్ఠహన్తి తేసు తేసు తావ కమ్మం కాతబ్బం, యావ ద్వీసు ఉపట్ఠితేసు తేసమ్పి ఏకో సుట్ఠుతరం ఉపట్ఠహతి. ఏవం ఉపట్ఠితం పన తమేవ పునప్పునం మనసికరోన్తేన అప్పనా ఉప్పాదేతబ్బా.

తత్రాయం ఉపమా – యథా హి ద్వత్తింసతాలకే తాలవనే వసన్తం మక్కటం గహేతుకామో లుద్దో ఆదిమ్హి ఠితతాలస్స పణ్ణం సరేన విజ్ఝిత్వా ఉక్కుట్ఠిం కరేయ్య; అథ సో మక్కటో పటిపాటియా తస్మిం తస్మిం తాలే పతిత్వా పరియన్తతాలమేవ గచ్ఛేయ్య; తత్థపి గన్త్వా లుద్దేన తథేవ కతే పున తేనేవ నయేన ఆదితాలం ఆగచ్ఛేయ్య; సో ఏవం పునప్పునం పటిపాటియా గచ్ఛన్తో ఉక్కుట్ఠుక్కుట్ఠిట్ఠానేయేవ ఉట్ఠహిత్వా పున అనుక్కమేన ఏకస్మిం తాలే నిపతిత్వా తస్స వేమజ్ఝే మకుళతాలపణ్ణసూచిం దళ్హం గహేత్వా విజ్ఝియమానోపి న ఉట్ఠహేయ్య, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

తత్రిదం ఓపమ్మసంసన్దనం – యథా హి తాలవనే ద్వత్తింసతాలా, ఏవం ఇమస్మిం కాయే ద్వత్తింస కోట్ఠాసా; మక్కటో వియ చిత్తం; లుద్దో వియ యోగావచరో; మక్కటస్స ద్వత్తింసతాలకే తాలవనే నివాసో వియ యోగినో చిత్తస్స ద్వత్తింసకోట్ఠాసకే కాయే ఆరమ్మణవసేన అనుసఞ్చరణం; లుద్దేన ఆదిమ్హి ఠితతాలస్స పణ్ణం సరేన విజ్ఝిత్వా ఉక్కుట్ఠియా కతాయ మక్కటస్స తస్మిం తస్మిం తాలే పతిత్వా పరియన్తతాలగమనం వియ యోగినో ‘కేసా’తి మనసికారే ఆరద్ధే పటిపాటియా గన్త్వా పరియోసానకోట్ఠాసే ఏవ చిత్తస్స సణ్ఠానం; పున పచ్చాగమనేపి ఏసేవ నయో; పునప్పునం పటిపాటియా గచ్ఛమానస్స మక్కటస్స ఉక్కుట్ఠుక్కుట్ఠిట్ఠానే ఉట్ఠానం వియ పునప్పునం మనసికరోతో కేసుచి కేసుచి ఉపట్ఠితేసు అనుపట్ఠహన్తే విస్సజ్జేత్వా ఉపట్ఠితేసు పరికమ్మకరణం; అనుక్కమేన ఏకస్మిం తాలే నిపతిత్వా తస్స వేమజ్ఝే

మకుళతాలపణ్ణసూచిం దళ్హం గహేత్వా విజ్ఝియమానస్సాపి అనుట్ఠానం వియ అవసానే ద్వీసు ఉపట్ఠితేసు యో సుట్ఠుతరం ఉపట్ఠాతి తమేవ పునప్పునం మనసికరిత్వా అప్పనాయ ఉప్పాదనం.

అపరాపి ఉపమా – యథా నామ పిణ్డపాతికో భిక్ఖు ద్వత్తింసకులం గామం ఉపనిస్సాయ వసన్తో పఠమగేహే ఏవ ద్వే భిక్ఖా లభిత్వా పరతో ఏకం విస్సజ్జేయ్య; పునదివసే తిస్సో లభిత్వా పరతో ద్వే విస్సజ్జేయ్య; తతియదివసే ఆదిమ్హియేవ పత్తపూరం లభిత్వా ఆసనసాలం గన్త్వా పరిభుఞ్జేయ్య, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. ద్వత్తింసకులగామో వియ హి ద్వత్తింసాకారో; పిణ్డపాతికో వియ యోగావచరో; తస్స తం గామం ఉపనిస్సాయ వాసో వియ యోగినో ద్వత్తింసాకారే పరికమ్మకరణం; పఠమగేహే ద్వే భిక్ఖా లభిత్వా పరతో ఏకిస్సా విస్సజ్జనం వియ దుతియదివసే తిస్సో లభిత్వా పరతో ద్విన్నం విస్సజ్జనం వియ చ మనసికరోతో మనసికరోతో అనుపట్ఠహన్తే అనుపట్ఠహన్తే విస్సజ్జేత్వా ఉపట్ఠితేసు ఉపట్ఠితేసు యావ కోట్ఠాసద్వయే పరికమ్మకరణం; తతియదివసే ఆదిమ్హియేవ పత్తపూరం లభిత్వా ఆసనసాలాయం నిసీదిత్వా పరిభోగో వియ ద్వీసు యో సుట్ఠుతరం ఉపట్ఠహతి తమేవ పునప్పునం మనసికరిత్వా అప్పనాయ ఉప్పాదనం.

'అప్పనాతో'తి అప్పనాకోట్ఠాసతో. కేసాదీసు ఏకేకస్మిం కోట్ఠాసే అప్పనా హోతీతి వేదితబ్బాతి అయమేత్థ అధిప్పాయో.

'తయో చ సుత్తన్తా'తి అధిచిత్తం, సీతిభావో, బోజ్ఝఙ్గకోసల్లన్తి ఇమే తయో సుత్తన్తా వీరియసమాధియోజనత్థం వేదితబ్బాతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. తత్థ –

> "అధిచిత్తమనుయుత్తేన, భిక్ఖవే, భిక్ఖునా తీణి నిమిత్తాని కాలేన కాలం మనసికాతబ్బాని…కాలేన కాలం సమాధినిమిత్తం మనసికాతబ్బం, కాలేన కాలం పగ్గహనిమిత్తం మనసికాతబ్బం, కాలేన కాలం ఉపేక్ఖానిమిత్తం మనసికాతబ్బం. సచే, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు ఏకన్తం సమాధినిమిత్తంయేవ మనసికరేయ్య, ఠానం తం చిత్తం కోసజ్జాయ సంవత్తేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు ఏకన్తం పగ్గహనిమిత్తంయేవ మనసికరేయ్య, ఠానం తం చిత్తం ఉద్ధచ్చాయ సంవత్తేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు ఏకన్తం ఉపేక్ఖానిమిత్తంయేవ మనసికరేయ్య, ఠానం తం చిత్తం న సమ్మాసమాధియేయ్య ఆసవానం ఖయాయ. యతో చ ఖో, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తో భిక్ఖు కాలేన కాలం సమాధినిమిత్తం, పగ్గహనిమిత్తం, ఉపేక్ఖానిమిత్తం మనసికరోతి, తం హోతి చిత్తం ముదు చ కమ్మనియఞ్చ పభస్సరఞ్చ, న చ పభఙ్గు, సమ్మా సమాధియతి ఆసవానం ఖయాయ.
>
> "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా ఉక్కం బన్ధతి, ఉక్కం బన్ధిత్వా ఉక్కాముఖం ఆలిమ్పేతి, ఉక్కాముఖం ఆలిమ్పేత్వా సణ్డాసేన జాతరూపం గహేత్వా ఉక్కాముఖే పక్ఖిపేయ్య, ఉక్కాముఖే పక్ఖిపిత్వా కాలేన కాలం అభిధమతి, కాలేన కాలం ఉదకేన పరిప్ఫోసేతి, కాలేన కాలం అజ్ఝుపేక్ఖతి . సచే, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం ఏకన్తం అభిధమేయ్య, ఠానం తం జాతరూపం డహేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం ఏకన్తం ఉదకేన పరిప్ఫోసేయ్య, ఠానం తం జాతరూపం నిబ్బాయేయ్య. సచే, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం ఏకన్తం అజ్ఝుపేక్ఖేయ్య, ఠానం తం జాతరూపం న సమ్మా పరిపాకం గచ్ఛేయ్య.
>
> "యతో చ ఖో, భిక్ఖవే, సువణ్ణకారో వా సువణ్ణకారన్తేవాసీ వా తం జాతరూపం కాలేన కాలం అభిధమతి, కాలేన కాలం ఉదకేన పరిప్ఫోసేతి, కాలేన కాలం అజ్ఝుపేక్ఖతి, తం హోతి జాతరూపం ముదు చ కమ్మనియఞ్చ

పభస్సరఞ్చ, న చ పభఙ్గు, సమ్మా ఉపేతి కమ్మాయ; యస్సా యస్సా చ పిళన్ధనవికతియా ఆకఙ్ఖతి – యది పట్టికాయ యది కుణ్డలాయ యది గీవేయ్యకాయ యది సువణ్ణమాలాయ, తఞ్చస్స అత్థం అనుభోతి.

“ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, అధిచిత్తమనుయుత్తేన…పే.… సమ్మా సమాధియతి ఆసవానం ఖయాయ; యస్స యస్స చ అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయస్స ధమ్మస్స చిత్తం అభినిన్నామేతి అభిఞ్ఞా సచ్ఛికిరియాయ, తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి సతిఆయతనే”తి (అ. ని. ౩.౧౦౩) ఇదం సుత్తం అధిచిత్తన్తి వేదితబ్బం.

“ఛహి, భిక్ఖవే, ధమ్మేహి సమన్నాగతో భిక్ఖు భబ్బో అనుత్తరం సీతిభావం సచ్ఛికాతుం. కతమేహి ఛహి? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు యస్మిం సమయే చిత్తం నిగ్గహేతబ్బం తస్మిం సమయే చిత్తం నిగ్గణ్హాతి, యస్మిం సమయే చిత్తం పగ్గహేతబ్బం తస్మిం సమయే చిత్తం పగ్గణ్హాతి, యస్మిం సమయే చిత్తం సమ్పహంసితబ్బం తస్మిం సమయే చిత్తం సమ్పహంసేతి, యస్మిం సమయే చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బం తస్మిం సమయే చిత్తం అజ్ఝుపేక్ఖతి, పణీతాధిముత్తికో చ హోతి నిబ్బానాభిరతో చ. ఇమేహి ఖో, భిక్ఖవే, ఛహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో భిక్ఖు భబ్బో అనుత్తరం సీతిభావం సచ్ఛికాతు”న్తి (అ. ని. ౬.౮౫) ఇదం సుత్తం సీతిభావోతి వేదితబ్బం.

బోజ్ఝఙ్గకోసల్లం పన “ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, యస్మిం సమయే లీనం చిత్తం హోతి, అకాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయా”తి (సం. ని. ౫.౨౩౪) సంయుత్తమహావగ్గే బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తే ఆగతమేవ.

ఇతి ఇదం సత్తవిధం ఉగ్గహకోసల్లం సుగ్గహితం కత్వా ఇమఞ్చ దసవిధం మనసికారకోసల్లం సుట్ఠు వవత్థపేత్వా తేన యోగినా ఉభయకోసల్లవసేన కమ్మట్ఠానం సాధుకం ఉగ్గహేతబ్బం. సచే పనస్స ఆచరియేన సద్ధిం ఏకవిహారేయేవ ఫాసు హోతి, ఏవం విత్థారేన అకథాపేత్వా కమ్మట్ఠానమనుయుఞ్జన్తేన విసేసం లభిత్వా ఉపరూపరి కథాపేతబ్బం. అఞ్ఞత్థ వసితుకామేన యథావుత్తేన విధినా విత్థారతో కథాపేత్వా పునప్పునం పరివత్తేత్వా సబ్బం గణ్ఠిట్ఠానం ఛిన్దిత్వా కమ్మట్ఠానభావనాయ అననురూపం సేనాసనం పహాయ మహావాసతాదిఅట్ఠారసదోసవజ్జితే అనురూపే విహారే విహరన్తేన ఖుద్దకపలిబోధుపచ్ఛేదం కత్వా యో తావ రాగచరితో హోతి, తేన యస్మా రాగో పహాతబ్బో, తస్మా పటిక్కూలమనసికారే పరికమ్మం కాతబ్బం.

కరోన్తేన పన కేసేసు తావ నిమిత్తం గహేతబ్బం. కథం? ఏకం వా ద్వే వా కేసే లుఞ్చిత్వా హత్థతలే ఠపేత్వా వణ్ణో తావ వవత్థపేతబ్బో. ఛిన్నట్ఠానేపి కేసే ఓలోకేతుం వట్టతి; ఉదకపత్తే వా యాగుపత్తే వా ఓలోకేతుమ్పి వట్టతియేవ. కాళకకాలే దిస్వా కాళకాతి మనసికాతబ్బా; సేతకాలే సేతాతి. మిస్సకకాలే పన ఉస్సదవసేన మనసికాతబ్బా హోన్తి. యథా చ కేసేసు, ఏవం సకలేపి తచపఞ్చకే దిస్వావ నిమిత్తం గహేతబ్బం. ఏవం నిమిత్తం గహేత్వా సబ్బకోట్ఠాసేసు వణ్ణసణ్ఠానదిసోకాసపరిచ్ఛేదవసేన వవత్థపేత్వా వణ్ణసణ్ఠానగన్ధఆసయోకాసవసేన పఞ్చధా పటిక్కూలతో వవత్థపేతబ్బా.

తత్రాయం సబ్బకోట్ఠాసేసు అనుపుబ్బకథా – **కేసా** తావ పకతివణ్ణేన కాళకా అద్దారిట్ఠకవణ్ణా, సణ్ఠానతో దీఘవట్టలికా తులాదణ్డసణ్ఠానా, దిసతో ఉపరిమదిసాయ జాతా, ఓకాసతో ఉభోసు పస్సేసు కణ్ణచూళికాహి, పురతో నలాటన్తేన, పచ్ఛతో గలవాటకేన పరిచ్ఛిన్నా. సీసకటాహవేఠనం అల్లచమ్మం కేసానం ఓకాసో. పరిచ్ఛేదతో కేసా సీసవేఠనచమ్మే వీహగ్గమత్తం

పవిసిత్వా పతిట్ఠితేన హేట్ఠా అత్తనో మూలతలేన, ఉపరి ఆకాసేన, తిరియం అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నా. ద్వే కేసా ఏకతో నత్థీతి అయం సభాగపరిచ్ఛేదో.

'కేసా న లోమా, లోమా న కేసా'తి ఏవం అవసేసేహి ఏకతింసకోట్ఠాసేహి అమిస్సీకతా కేసా నామ పాటియేక్కో కోట్ఠాసోతి అయం విసభాగపరిచ్ఛేదో. ఇదం కేసానం వణ్ణాదితో వవత్థాపనం.

ఇదం పన తేసం వణ్ణాదివసేన పఞ్చధా పటిక్కూలతో వవత్థాపనం – కేసా చ నామేతే వణ్ణతోపి పటిక్కూలా, సణ్ఠానతోపి గన్ధతోపి ఆసయతోపి ఓకాసతోపి పటిక్కూలా. మనుఞ్ఞేపి హి యాగుపత్తే వా భత్తపత్తే వా కేసవణ్ణం కిఞ్చి దిస్వా 'కేసమిస్సకమిదం, హరథ న'న్తి జిగుచ్ఛన్తి. ఏవం కేసా **వణ్ణతో** పటిక్కూలా. రత్తిం భుఞ్జన్తాపి కేససణ్ఠానం అక్కవాకం వా మకచివాకం వా ఛుపిత్వాపి తథేవ జిగుచ్ఛన్తి. ఏవం **సణ్ఠానతో** పటిక్కూలా.

తేలమక్ఖనపుప్ఫధూమాదిసఙ్ఖారవిరహితానఞ్చ కేసానం గన్ధో పరమజేగుచ్ఛో హోతి, తతో జేగుచ్ఛతరో అగ్గిమ్హి పక్ఖిత్తానం. కేసా హి వణ్ణసణ్ఠానతో అప్పటిక్కూలాపి సియుం, గన్ధేన పన పటిక్కూలాయేవ. యథా హి దహరస్స కుమారస్స వచ్చం వణ్ణతో హలిద్దివణ్ణం, సణ్ఠానతోపి హలిద్దిపిణ్డసణ్ఠానం; సఙ్కారట్ఠానే ఛడ్డితఞ్చ ఉద్ధుమాతకకాళసునఖసరీరం వణ్ణతో తాలపక్కవణ్ణం, సణ్ఠానతో వట్టేత్వా విస్సట్ఠముదిఙ్గసణ్ఠానం, దాఠాపిస్స సుమనమకుళసదిసాతి ఉభయమ్పి వణ్ణసణ్ఠానతో సియా అప్పటిక్కూలం, గన్ధేన పన పటిక్కూలమేవ; ఏవం కేసాపి సియుం వణ్ణసణ్ఠానతో అప్పటిక్కూలా, గన్ధేన పన పటిక్కూలా ఏవాతి.

యథా పన అసుచిట్ఠానే గామనిస్సన్దేన జాతాని సూపేయ్యపణ్ణాని నాగరికమనుస్సానం జేగుచ్ఛాని హోన్తి అపరిభోగాని, ఏవం కేసాపి పుబ్బలోహితముత్తకరీసపిత్తసేమ్హాదినిస్సన్దేన జాతత్తా అతిజేగుచ్ఛాతి ఇదం నేసం **'ఆసయతో'** పాటికుల్యం. ఇమే చ కేసా నామ గూథరాసిమ్హి ఉట్ఠితకణ్ణికం వియ ఏకత్తింసకోట్ఠాసరాసిమ్హి జాతా. తే సుసానసఙ్కారట్ఠానాదీసు జాతసాకం వియ, పరిఖాదీసు జాతకమలకువలయాదిపుప్ఫం వియ చ అసుచిట్ఠానే జాతత్తా పరమజేగుచ్ఛాతి ఇదం తేసం **'ఓకాసతో'** పాటిక్కూల్యం.

యథా చ కేసానం, ఏవం సబ్బకోట్ఠాసానం వణ్ణసణ్ఠానగన్ధాసయోకాసవసేన పఞ్చధా పటిక్కూలతా వవత్థపేతబ్బా. వణ్ణసణ్ఠానదిసోకాసపరిచ్ఛేదవసేన పన సబ్బేపి విసుం విసుం వవత్థపేతబ్బా.

తత్థ **లోమా** తావ పకతివణ్ణతో న కేసా వియ అసమ్భిన్నకాళకా, కాళపిఙ్గలా పన హోన్తి; సణ్ఠానతో ఓనతగ్గతాలమూలసణ్ఠానా; దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతా; ఓకాసతో ఠపేత్వా కేసానం పతిట్ఠితోకాసఞ్చ హత్థపాదతలాని చ యేభుయ్యేన అవసేససరీరవేఠనచమ్మే జాతా; పరిచ్ఛేదతో సరీరవేఠనచమ్మే లిక్ఖామత్తం పవిసిత్వా పతిట్ఠితేన హేట్ఠా అత్తనో మూలతలేన, ఉపరి ఆకాసేన, తిరియం అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నా. ద్వే లోమా ఏకతో నత్థి. అయం తేసం సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోయేవ.

నఖాతి వీసతియా నఖపట్టానం నామం. తే సబ్బేపి వణ్ణతో సేతా; సణ్ఠానతో మచ్ఛసకలికసణ్ఠానా; దిసతో పాదనఖా హేట్ఠిమదిసాయ జాతా, హత్థనఖా ఉపరిమదిసాయాతి ద్వీసు దిసాసు జాతా; ఓకాసతో అఙ్గులీనం అగ్గపిట్ఠేసు పతిట్ఠితా;

పరిచ్ఛేదతో ద్వీసు దిసాసు అఙ్గులికోటిమంసేహి, అన్తో అఙ్గులిపిట్ఠిమంసేన, బహి చేవ అగ్గే చ ఆకాసేన, తిరియం అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నా. ద్వే నఖా ఏకతో నత్థి. అయం నేసం సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోయేవ.

దన్తాతి పరిపుణ్ణదన్తస్స ద్వత్తింస దన్తట్ఠికాని. తేపి వణ్ణతో సేతా; సణ్ఠానతో అనేకసణ్ఠానా. తేసఞ్హి హేట్ఠిమాయ తావ దన్తపాళియా మజ్ఝే చత్తారో దన్తా మత్తికాపిణ్డే పటిపాటియా ఠపితఅలాబుబీజసణ్ఠానా. తేసం ఉభోసు పస్సేసు ఏకేకో ఏకమూలకో ఏకకోటికో మల్లికమకుళసణ్ఠానో. తతో ఏకేకో ద్విమూలకో ద్వికోటికో యానకఉపత్థమ్భనికసణ్ఠానో. తతో ద్వే ద్వే తిమూలా తికోటికా. తతో ద్వే ద్వే చతుమూలా చతుకోటికాతి. ఉపరిమపాళియాపి ఏసేవ నయో . దిసతో ఉపరిమదిసాయ జాతా. ఓకాసతో ద్వీసు హనుకట్ఠికేసు పతిట్ఠితా. పరిచ్ఛేదతో హేట్ఠా హనుకట్ఠికే పతిట్ఠితేన అత్తనో మూలతలేన, ఉపరి ఆకాసేన, తిరియం అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నా. ద్వే దన్తా ఏకతో నత్థి. అయం నేసం సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోయేవ.

తచోతి సకలసరీరం వేఠేత్వా ఠితచమ్మం. తస్స ఉపరి కాళసామపీతాదివణ్ణా ఛవి నామ, యా సకలసరీరతోపి సఙ్కడ్ఢియమానా బదరట్ఠిమత్తా హోతి. తచో పన వణ్ణతో సేతోయేవ. సో చస్స సేతభావో అగ్గిజాలాభిఘాతపహరణపహారాదీహి విద్ధంసితాయ ఛవియా పాకటో హోతి. సణ్ఠానతో సరీరసణ్ఠానోవ హోతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో.

విత్థారతో పన పాదఙ్గులిత్తచో కోసకారకకోససణ్ఠానో. పిట్ఠిపాదత్తచో పుటబన్ధఉపాహనసణ్ఠానో. జఙ్ఘత్తచో భత్తపుటకతాలపణ్ణసణ్ఠానో. ఊరుత్తచో తణ్డులభరితదీఘత్థవికసణ్ఠానో. ఆనిసదత్తచో ఉదకపూరితపటపరిస్సావనసణ్ఠానో. పిట్ఠిత్తచో ఫలకోనద్ధచమ్మసణ్ఠానో. కుచ్ఛిత్తచో వీణాదోణికోనద్ధచమ్మసణ్ఠానో. ఉరత్తచో యేభుయ్యేన చతురస్ససణ్ఠానో. ఉభయబాహుత్తచో తూణీరోనద్ధచమ్మసణ్ఠానో. పిట్ఠిహత్థత్తచో ఖురకోసకసణ్ఠానో, ఫణకత్థవికసణ్ఠానో వా. హత్థఙ్గులిత్తచో కుఞ్చికాకోసకసణ్ఠానో. గీవత్తచో గలకఞ్చుకసణ్ఠానో. ముఖత్తచో ఛిద్దావచ్ఛిద్దో కీటకులావకసణ్ఠానో. సీసత్తచో పత్తత్థవికసణ్ఠానోతి.

తచపరిగ్గణ్హకేన చ యోగావచరేన ఉత్తరోట్ఠతో పట్ఠాయ ఉపరి ముఖం ఞాణం పేసేత్వా పఠమం తావ ముఖం పరియోనన్ధిత్వా ఠితచమ్మం వవత్థపేతబ్బం. తతో నలాటట్ఠిచమ్మం. తతో థవికాయ పక్ఖిత్తపత్తస్స చ థవికాయ చ అన్తరేన హత్థమివ సీసట్ఠికస్స చ సీసచమ్మస్స చ అన్తరేన ఞాణం పేసేత్వా అట్ఠికేన సద్ధిం చమ్మస్స ఏకాబద్ధభావం వియోజేన్తేన సీసచమ్మం వవత్థపేతబ్బం. తతో ఖన్ధచమ్మం. తతో అనులోమేన పటిలోమేన చ దక్ఖిణహత్థచమ్మం. అథ తేనేవ నయేన వామహత్థచమ్మం. తతో పిట్ఠిచమ్మం. తం తం వవత్థపేత్వా అనులోమేన చ పటిలోమేన చ దక్ఖిణపాదచమ్మం. అథ తేనేవ నయేన వామపాదచమ్మం. తతో అనుక్కమేనేవ వత్థిఉదరహదయగీవచమ్మాని వవత్థపేతబ్బాని. అథ గీవాచమ్మానన్తరం హేట్ఠిమహనుచమ్మం వవత్థపేత్వా అధరోట్ఠపరియోసానం పాపేత్వా నిట్ఠపేతబ్బం. ఏవం ఓళారికోళారికం పరిగ్గణ్హన్తస్స సుఖుమమ్పి పాకటం హోతి.

దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతో. ఓకాసతో సకలసరీరం పరియోనన్ధిత్వా ఠితో. పరిచ్ఛేదతో హేట్ఠా పతిట్ఠితతలేన, ఉపరి ఆకాసేన పరిచ్ఛిన్నో. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోయేవ.

మంసన్తి నవ మంసపేసిసతాని. తం సబ్బమ్పి వణ్ణతో రత్తం కింసుకపుప్ఫసదిసం; సణ్ఠానతో జఙ్ఘపిణ్డికమంసం తాలపణ్ణపుటభత్తసణ్ఠానం, ఊరుమంసం నిసదపోతకసణ్ఠానం, ఆనిసదమంసం ఉద్ధనకోటిసణ్ఠానం, పిట్ఠిమంసం తాలగుళపటలసణ్ఠానం, ఫాసుకద్వయమంసం పోత్థలికాయ కుచ్ఛియం తనుమత్తికాలేపనసణ్ఠానం, థనమంసం వట్టేత్వా అవక్ఖిత్తమత్తికాపిణ్డసణ్ఠానం, బాహుద్వయమంసం దిగుణం కత్వా ఠపితనిచ్చమ్మమహామూసికసణ్ఠానం. ఏవం ఓళారికోళారికం మంసం పరిగ్గణ్హన్తస్స సుఖుమమ్పి పాకటం హోతి. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో సాధికాని తీణి అట్ఠిసతాని అనులిమ్పేత్వా ఠితం. పరిచ్ఛేదతో హేట్ఠా అట్ఠిసఙ్ఘాతే పతిట్ఠితతలేన, ఉపరి తచేన, తిరియం అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

'న్హారూ'తి నవ న్హారుసతాని. వణ్ణతో సబ్బేపి న్హారూ సేతా; సణ్ఠానతో నానాసణ్ఠానా. ఏతేసు హి గీవాయ ఉపరిభాగతో పట్ఠాయ పఞ్చ మహాన్హారూ సరీరం వినద్ధమానా హదయస్స పురిమపస్సేన ఓతిణ్ణా, పఞ్చ పచ్ఛిమపస్సేన, పఞ్చ దక్ఖిణపస్సేన, పఞ్చ వామపస్సేన, దక్ఖిణహత్థం వినద్ధమానాపి హత్థస్స పురిమపస్సేన పఞ్చ, పచ్ఛిమపస్సేన పఞ్చ, తథా వామహత్థం వినద్ధమానాపి. దక్ఖిణపాదం వినద్ధమానాపి పాదస్స పురిమపస్సేన పఞ్చ, పచ్ఛిమపస్సేన పఞ్చ, తథా వామపాదం వినద్ధమానాపీతి. ఏవం సరీరధారకా నామ సట్ఠి మహాన్హారూ కాయం వినద్ధమానా ఓతిణ్ణా, యే కణ్డరాతిపి వుచ్చన్తి. తే సబ్బేపి కన్దలమకుళసణ్ఠానా.

అఞ్ఞే పన తం తం పదేసం అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠితా తతో సుఖుమతరా సుత్తరజ్జుకసణ్ఠానా. అఞ్ఞే తతో సుఖుమతరా పూతిలతాసణ్ఠానా. అఞ్ఞే తతో సుఖుమతరా మహావీణాతన్తిసణ్ఠానా. అఞ్ఞే థూలసుత్తకసణ్ఠానా. హత్థపాదపిట్ఠియం న్హారూ సకుణపాదసణ్ఠానా. సీసన్హారూ దారకానం సీసజాలకసణ్ఠానా. పిట్ఠిన్హారూ ఆతపే పసారితఅల్లజాలసణ్ఠానా. అవసేసా తంతంఅఙ్గపచ్చఙ్గానుగతా న్హారూ సరీరే పటిముక్కజాలకఞ్చుకసణ్ఠానా. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతా. ఓకాసతో సకలసరీరే అట్ఠీని ఆబన్ధిత్వా ఠితా. పరిచ్ఛేదతో హేట్ఠా తిణ్ణం అట్ఠిసతానం ఉపరి పతిట్ఠితతలేహి, ఉపరి మంసచమ్మాని ఆహచ్చ ఠితపదేసేహి, తిరియం అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నా. అయం నేసం సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోయేవ.

అట్ఠీతి ఠపేత్వా ద్వత్తింస దన్తట్ఠీని అవసేసాని చతుసట్ఠి హత్థట్ఠీని, చతుసట్ఠి పాదట్ఠీని, చతుసట్ఠి మంసనిస్సితాని ముదుఅట్ఠీని, ద్వే పణ్హికట్ఠీని, ఏకేకస్మిం పాదే ద్వే గోప్ఫకట్ఠీని, ద్వే జఙ్ఘట్ఠీని, ద్వే జణ్ణుకట్ఠీని, ద్వే ఊరుట్ఠీని, ద్వే కటిట్ఠీని, అట్ఠారస పిట్ఠికణ్టకట్ఠీని, చతువీసతి ఫాసుకట్ఠీని, చుద్దస ఉరట్ఠీని, ఏకం హదయట్ఠి, ద్వే అక్ఖకట్ఠీని, ద్వే కోట్ఠట్ఠీని, ద్వే బాహట్ఠీని, ద్వే ద్వే అగ్గబాహట్ఠీని, సత్త గీవట్ఠీని, ద్వే హనుకట్ఠీని, ఏకం నాసికట్ఠి, ద్వే అక్ఖిట్ఠీని, ద్వే కణ్ణట్ఠీని, ఏకం నలాటట్ఠి, ఏకం ముద్ధట్ఠి, నవ సీసకపాలట్ఠీనీతి ఏవం తిమత్తాని అట్ఠిసతాని.

తాని సబ్బానిపి వణ్ణతో సేతాని, సణ్ఠానతో నానాసణ్ఠానాని. తత్థ హి అగ్గపాదఙ్గులిట్ఠీని కతకబీజసణ్ఠానాని. తదనన్తరాని మజ్ఝపబ్బట్ఠీని పనసట్ఠిసణ్ఠానాని. మూలపబ్బట్ఠీని పణవసణ్ఠానాని. పిట్ఠిపాదట్ఠీని కోట్టితకన్దలకన్దరాసిసణ్ఠానాని. పణ్హికట్ఠి ఏకట్ఠితాలఫలబీజసణ్ఠానం. గోప్ఫకట్ఠీని బన్ధకీళాగోళకసణ్ఠానాని. జఙ్ఘట్ఠీనం గోప్ఫకట్ఠీసు పతిట్ఠితట్ఠానం అనపనీతతచసిన్దికళీరసణ్ఠానం. ఖుద్దకజఙ్ఘట్ఠికం ధనుకదణ్డసణ్ఠానం, మహన్తం మిలాతసప్పపిట్ఠిసణ్ఠానం. జణ్ణుకట్ఠి ఏకతో పరిక్ఖీణఫేణకసణ్ఠానం.

తత్థ జఙ్ఘట్ఠికస్స పతిట్ఠితట్ఠానం అతిఖిణగ్గగోసిఙ్గసణ్ఠానం. ఊరుట్ఠి దుత్తచ్ఛితవాసిఫరసుదణ్డకసణ్ఠానం. తస్స కటిట్ఠిమ్హి పతిట్ఠితట్ఠానం కీళాగోళకసణ్ఠానం. తేన కటిట్ఠినో పతిట్ఠితట్ఠానం అగ్గచ్ఛిన్నమహాపున్నాగఫలసణ్ఠానం. కటిట్ఠీని ద్వేపి ఏకాబద్ధాని హుత్వా కుమ్భకారకఉద్ధనసణ్ఠానాని, పాటియేక్కం కమ్మారకూటయోత్తకసణ్ఠానాని. కోటియం ఠితఆనిసదట్ఠి అధోముఖం కత్వా గహితసప్పఫణసణ్ఠానం సత్తసు ఠానేసు ఛిద్దావఛిద్దం. పిట్ఠికణ్టకట్ఠీని అబ్భన్తరతో ఉపరూపరి ఠపితసీసకపట్టవేఠకసణ్ఠానాని, బాహిరతో వట్టనావళిసణ్ఠానాని. తేసం అన్తరన్తరా కకచదన్తసదిసా ద్వే తయో కణ్టకా హోన్తి. చతువీసతియా ఫాసుకట్ఠీసు అపరిపుణ్ణాని అపరిపుణ్ణాసితసణ్ఠానాని, పరిపుణ్ణాని పరిపుణ్ణాసితసణ్ఠానాని. సబ్బానిపి ఓదాతకుక్కుటస్స పసారితపక్ఖసణ్ఠానాని.

చుద్దస ఉరట్ఠీని జిణ్ణసన్దమానికపఞ్జరసణ్ఠానాని. హదయట్ఠి దబ్బిఫణసణ్ఠానం. అక్ఖకట్ఠీని ఖుద్దకలోహవాసిదణ్డసణ్ఠానాని. కోట్టట్ఠీని ఏకతో పరిక్ఖీణసీహళకుదాలసణ్ఠానాని. బాహుట్ఠీని ఆదాసదణ్డకసణ్ఠానాని. అగ్గబాహుట్ఠీని యమకతాలకన్దసణ్ఠానాని. మణిబన్ధట్ఠీని ఏకతో అల్లీయాపేత్వా ఠపితసీసకపట్టవేఠకసణ్ఠానాని. పిట్ఠిహత్థట్ఠీని కోట్టితకన్దలకన్దరాసిసణ్ఠానాని. హత్థఙ్గలీసు మూలపబ్బట్ఠీని పణవసణ్ఠానాని; మజ్ఝపబ్బట్ఠీని అపరిపుణ్ణపనసట్ఠిసణ్ఠానాని; అగ్గపబ్బట్ఠీని కతకబీజసణ్ఠానాని. సత్త గీవట్ఠీని దణ్డేన విజ్ఝిత్వా పటిపాటియా ఠపితవంసకళీరచక్కలికసణ్ఠానాని. హేట్ఠిమహనుకట్ఠి కమ్మారానం అయోకూటయోత్తకసణ్ఠానం, ఉపరిమం అవలేఖనసత్థకసణ్ఠానం.

అక్ఖికూపనాసాకూపట్ఠీని అపనీతమిఞ్జతరుణతాలట్ఠిసణ్ఠానాని. నలాటట్ఠి అధోముఖఠపితసఙ్ఖథాలకకపాలసణ్ఠానం. కణ్ణచూళికట్ఠీని న్హాపితఖురకోసకసణ్ఠానాని. నలాటకణ్ణచూళికానం ఉపరి పట్టబన్ధనోకాసే అట్ఠి సఙ్కుటితఘటపుణ్ణపటలఖణ్డసణ్ఠానం. ముద్ధట్ఠి ముఖచ్ఛిన్నవఙ్కనాళికేరసణ్ఠానం. సీసట్ఠీని సిబ్బేత్వా ఠపితజజ్జరలాబుకటాహసణ్ఠానాని.

దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతాని. ఓకాసతో అవిసేసేన సకలసరీరే ఠితాని. విసేసేన పనేత్థ సీసట్ఠీని గీవట్ఠీసు పతిట్ఠితాని, గీవట్ఠీని పిట్ఠికణ్టకట్ఠీసు, పిట్ఠికణ్టకట్ఠీని కటిట్ఠీసు, కటిట్ఠీని ఊరుట్ఠీసు, ఊరుట్ఠీని జణ్ణుకట్ఠీసు, జణ్ణుకట్ఠీని జఙ్ఘట్ఠీసు, జఙ్ఘట్ఠీని గోప్ఫకట్ఠీసు, గోప్ఫకట్ఠీని పిట్ఠిపాదట్ఠీసు పతిట్ఠితాని. పరిచ్ఛేదతో అన్తో అట్ఠిమిఞ్జేన, ఉపరి మంసేన, అగ్గే మూలే చ అఞ్ఞమఞ్ఞేన పరిచ్ఛిన్నాని. అయం నేసం సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

అట్ఠిమిఞ్జన్తి తేసం తేసం అట్ఠీనం అబ్భన్తరగతం మిఞ్జం. తం వణ్ణతో సేతం. సణ్ఠానతో మహన్తమహన్తానం అట్ఠీనం అబ్భన్తరగతం వేళునాళియం పక్ఖిత్తసేదితమహావేత్తగ్గసణ్ఠానం, ఖుద్దానుఖుద్దకానం అబ్భన్తరగతం వేళుయట్ఠిపబ్బేసు పక్ఖిత్తసేదితతనువేత్తగ్గసణ్ఠానం. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో అట్ఠీనం అబ్భన్తరే పతిట్ఠితం. పరిచ్ఛేదతో అట్ఠీనం అబ్భన్తరతలేహి పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

వక్కన్తి ఏకబన్ధనా ద్వే మంసపిణ్డా. తం వణ్ణతో మన్దరత్తం పాళిభద్దకట్ఠివణ్ణం. సణ్ఠానతో దారకానం యమకకీళాగోళకసణ్ఠానం, ఏకవణ్టపటిబద్ధఅమ్బఫలద్వయసణ్ఠానం వా. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో గలవాటకా నిక్ఖన్తేన ఏకమూలేన థోకం గన్త్వా ద్విధా భిన్నేన థూలన్హారునా వినిబద్ధం హుత్వా హదయమంసం పరిక్ఖిపిత్వా ఠితం. పరిచ్ఛేదతో వక్కం వక్కభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

హదయన్తి హదయమంసం. తం వణ్ణతో రత్తం పదుమపత్తపిట్ఠివణ్ణం. సణ్ఠానతో బాహిరపత్తాని అపనేత్వా అధోముఖఠపితపదుమమకుళసణ్ఠానం. బహి మట్ఠం; అన్తో కోసాతకీఫలస్స అబ్భన్తరసదిసం. పఞ్ఞవన్తానం థోకం వికసితం, మన్దపఞ్ఞానం మకుళితమేవ. అన్తో చస్స పున్నాగట్ఠిపతిట్ఠానమత్తో ఆవాటకో హోతి, యత్థ అడ్ఢపసతమత్తం లోహితం సణ్ఠాతి; యం నిస్సాయ మనోధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తి. తం పనేతం రాగచరితస్స రత్తం హోతి, దోసచరితస్స కాళకం, మోహచరితస్స మంసధోవనుదకసదిసం, వితక్కచరితస్స కులత్థయూసవణ్ణం, సద్ధాచరితస్స కణికారపుప్ఫవణ్ణం, పఞ్ఞాచరితస్స అచ్ఛం విప్పసన్నం అనావిలం పణ్డరం పరిసుద్ధం నిద్ధోతజాతిమణి వియ జుతిమన్తం ఖాయతి. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో సరీరబ్భన్తరే ద్విన్నం థనానం మజ్ఝే పతిట్ఠితం. పరిచ్ఛేదతో హదయం హదయభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

యకనన్తి యమకమంసపటలం. తం వణ్ణతో రత్తపణ్డుకధాతుకం, నాతిరత్తకుముదస్స పత్తపిట్ఠివణ్ణం. సణ్ఠానతో మూలే ఏకం, అగ్గే యమకం కోవిళారపత్తసణ్ఠానం . తఞ్చ దన్ధానం ఏకమేవ హోతి మహన్తం, పఞ్ఞవన్తానం ద్వే వా తీణి వా ఖుద్దకాని. దిసతో ఉపరిమదిసాయ జాతం. ఓకాసతో ద్విన్నం థనానం అబ్భన్తరే దక్ఖిణపస్సం నిస్సాయ ఠితం. పరిచ్ఛేదతో యకనం యకనభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

కిలోమకన్తి పటిచ్ఛన్నాపటిచ్ఛన్నభేదతో దువిధం పరియోనహనమంసం. తం దువిధమ్పి వణ్ణతో సేతం, దుకూలపిలోతికవణ్ణం. సణ్ఠానతో అత్తనో ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో పటిచ్ఛన్నకిలోమకం ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఇతరం ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో పటిచ్ఛన్నకిలోమకం హదయఞ్చ వక్కఞ్చ పటిచ్ఛాదేత్వా ఠితం. అపటిచ్ఛన్నకిలోమకం సకలసరీరే చమ్మస్స హేట్ఠతో మంసం పరియోనద్ధిత్వా ఠితం. పరిచ్ఛేదతో హేట్ఠా మంసేన, ఉపరి చమ్మేన, తిరియం కిలోమకభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

పిహకన్తి ఉదరజివ్హామంసం. తం వణ్ణతో నీలం నిగ్గుణ్డికపుప్ఫవణ్ణం. సణ్ఠానతో సత్తఙ్గులప్పమాణం అబన్ధనం కాళవచ్ఛకజివ్హాసణ్ఠానం. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో హదయస్స వామపస్సే ఉదరపటలస్స మత్థకపస్సం నిస్సాయ ఠితం, యస్మిం పహరణప్పహారేన బహి నిక్ఖన్తే సత్తానం జీవితక్ఖయో హోతి. పరిచ్ఛేదతో పిహకభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

పప్ఫాసన్తి ద్వత్తింసమంసఖణ్డప్పభేదం పప్ఫాసమంసం. తం వణ్ణతో రత్తం నాతిపక్కఉదుమ్బరఫలవణ్ణం. సణ్ఠానతో విసమచ్ఛిన్నబహలపూవఖణ్డసణ్ఠానం. అబ్భన్తరే అసితపీతానం అభావే ఉగ్గతేన కమ్మజతేజుస్మనా అబ్భాహతత్తా సఙ్ఖాదితపలాలపిణ్డమివ నిరసం నిరోజం. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో సరీరబ్భన్తరే ద్విన్నం థనానమన్తరే హదయఞ్చ యకనఞ్చ పటిచ్ఛాదేత్వా ఓలమ్బన్తం ఠితం. పరిచ్ఛేదతో ఫప్ఫాసభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

అన్తన్తి పురిసస్స ద్వత్తింస హత్థా, ఇత్థియా అట్ఠవీసతిహత్థా ఏకవీసతియా ఠానేసు ఓభగ్గా అన్తవట్టి. తదేతం వణ్ణతో సేతం సక్ఖరసుధావణ్ణం . సణ్ఠానతో లోహితదోణియం ఆభుజిత్వా ఠపితసీసచ్ఛిన్నసప్పసణ్ఠానం. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో ఉపరి గలవాటకే హేట్ఠా చ కరీసమగ్గే వినిబన్ధత్తా గలవాటకకరీసమగ్గపరియన్తే సరీరబ్భన్తరే ఠితం. పరిచ్ఛేదతో అన్తభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

అన్తగుణన్తి అన్తభోగట్ఠానేసు బన్ధనం. తం వణ్ణతో సేతం దకసీతలికమూలవణ్ణం. సణ్ఠానతో దకసీతలికమూలసణ్ఠానమేవ. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో కుదాళఫరసుకమ్మాదీని కరోన్తానం యన్తాకడ్ఢనకాలే యన్తసుత్తమివ, యన్తఫలకాని అన్తభోగే ఏకతో అగళన్తే ఆబన్ధిత్వా పాదపుఞ్ఛనరజ్జుమణ్డలకస్స అన్తరా తం సిబ్బేత్వా ఠితరజ్జుకా వియ ఏకవీసతియా ఠానేసు అన్తభోగానం అన్తరా ఠితం. పరిచ్ఛేదతో అన్తగుణభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

ఉదరియన్తి ఉదరే భవం అసితపీతఖాయితసాయితం. తం వణ్ణతో అజ్ఝోహటాహారవణ్ణం. సణ్ఠానతో పరిస్సావనే సిథిలబన్ధతణ్డులసణ్ఠానం. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో ఉదరే ఠితం. ఉదరం నామ ఉభతో నిప్పీళియమానస్స అల్లసాటకస్స మజ్ఝే సఞ్జాతఫోటకసదిసం అన్తపటలం; బహి మట్ఠం, అన్తో మంసకసమ్బుకపలివేఠనకిలిట్ఠపావారకపుప్ఫకసదిసం, కుథితపనసతచస్స అబ్భన్తరసదిసన్తిపి వత్తుం వట్టతి; యత్థ తక్కోటకా, గణ్డుప్పాదకా, తాలహీరకా, సూచిముఖకా, పటతన్తసుత్తకా ఇచ్చేవమాదిద్వత్తింసకులప్పభేదా కిమయో ఆకులబ్యాకులా సణ్డసణ్డచారినో హుత్వా నివసన్తి; యే పానభోజనాదిమ్హి అవిజ్జమానే ఉల్లఙ్ఘిత్వా విరవన్తా హదయమంసం అభిహనన్తి, పానభోజనాదిఅజ్ఝోహరణవేలాయ చ ఉద్ధంముఖా హుత్వా పఠమజ్ఝోహటే ద్వే తయో ఆలోపే తురితతురితా విలుమ్పన్తి; యం తేసం కిమీనం సూతిఘరం, వచ్చకుటి, గిలానసాలా, సుసానఞ్చ హోతి.

యత్థ సేయ్యథాపి నామ చణ్డాలగామద్వారే చన్దనికాయ నిదాఘసమయే థూలఫుసితకే దేవే వస్సన్తే ఉదకేన వుయ్హమానం ముత్తకరీసచమ్మఅట్ఠిన్హారుఖణ్డఖేళసిఙ్ఘాణికలోహితప్పభుతి నానాకుణపజాతం నిపతిత్వా కద్దమోదకాలుళితం ద్వీహతీహచ్చయేన సఞ్జాతకిమికులం సూరియాతపవేగసన్తాపకుథితం ఉపరి ఫేణపుబ్బుళకే ముఞ్చన్తం అభినీలవణ్ణం పరమదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛం నేవ ఉపగన్తుం న దట్ఠుం అరహరూపతం ఆపజ్జిత్వా తిట్ఠతి, పగేవ ఘాయితుం వా సాయితుం వా; ఏవమేవ నానప్పకారపానభోజనాదిదన్తముసలసఞ్చుణ్ణితం జివ్హాహత్థపరివత్తితఖేళలాలాపలిబుద్ధం తఙ్ఖణవిగతవణ్ణగన్ధరసాదిసమ్పదం తన్తవాయఖలిసువానవమథుసదిసం నిపతిత్వా పిత్తసేమ్హవాతపలివేఠితం హుత్వా ఉదరగ్గిసన్తాపవేగకుథితం కిమికులాకులం ఉపరూపరి ఫేణపుబ్బుళకాని ముఞ్చన్తం పరమకసమ్బుదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛభావం ఆపజ్జిత్వా తిట్ఠతి; యం సుత్వాపి పానభోజనాదీసు అమనుఞ్ఞతా సణ్ఠాతి, పగేవ పఞ్ఞాచక్ఖునా అవలోకేత్వా, యత్థ చ పతితం పానభోజనాది పఞ్చధా విభాగం గచ్ఛతి – ఏకం భాగం పాణకా ఖాదన్తి, ఏకం భాగం ఉదరగ్గి ఝాపేతి, ఏకో భాగో ముత్తం హోతి, ఏకో కరీసం, ఏకో రసభావం ఆపజ్జిత్వా సోణితమంసాదీని ఉపబ్రూహయతి. పరిచ్ఛేదతో ఉదరపటలేన చేవ ఉదరియభాగేన చ పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

కరీసన్తి వచ్చం. తం వణ్ణతో యేభుయ్యేన అజ్ఝోహటాహారవణ్ణమేవ హోతి. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో హేట్ఠిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో పక్కాసయే ఠితం. పక్కాసయో నామ హేట్ఠా నాభిపిట్ఠికణ్టకమూలానమన్తరే అన్తావసానే ఉబ్బేధేన అట్ఠఙ్గులమత్తో వేళునాళికసదిసో, యత్థ సేయ్యథాపి నామ ఉపరూపరి భూమిభాగే పతితం వస్సోదకం ఓగళిత్వా హేట్ఠా భూమిభాగం పూరేత్వా తిట్ఠతి; ఏవమేవ యం కిఞ్చి ఆమాసయే పతితం పానభోజనాదికం ఉదరగ్గినా ఫేణుద్దేహకం పక్కం పక్కం నిసదాయ పిసితమివ సణ్హభావం ఆపజ్జిత్వా అన్తబిలేన ఓగళిత్వా ఓగళిత్వా మద్దిత్వా వేళుపబ్బే పక్ఖిపమానపణ్డుమత్తికా వియ సన్నిచితం హుత్వా తిట్ఠతి. పరిచ్ఛేదతో పక్కాసయపటలేన చేవ కరీసభాగేన చ పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

మత్థలుఙ్గన్తి సీసకటాహబ్భన్తరే ఠితమిఞ్జరాసి. తం వణ్ణతో సేతం అహిచ్ఛత్తకపిణ్డికవణ్ణం, దధిభావం అసమ్పత్తదుట్ఠఖీరవణ్ణన్తిపి వత్తుం వట్టతి. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో సీసకటాహబ్భన్తరే చత్తారో సిబ్బినిమగ్గే నిస్సాయ సమోధానేత్వా ఠపితా చత్తారో పిట్ఠపిణ్డా వియ సమోహితం తిట్ఠతి. పరిచ్ఛేదతో సీసకటాహస్స అబ్భన్తరతలేహి చేవ మత్థలుఙ్గభాగేన చ పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

పిత్తన్తి ద్వే పిత్తాని – బద్ధపిత్తఞ్చ అబద్ధపిత్తఞ్చ. తత్థ బద్ధపిత్తం వణ్ణతో బహలమధుకతేలవణ్ణం, అబద్ధపిత్తం మిలాతఆకులితపుప్ఫవణ్ణం. తం సణ్ఠానతో ఉభయమ్పి ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో బద్ధపిత్తం ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం, ఇతరం ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో అబద్ధపిత్తం ఠపేత్వా కేసలోమదన్తనఖానం మంసవినిముత్తట్ఠానఞ్చేవ థద్ధసుక్ఖచమ్మఞ్చ ఉదకమివ తేలబిన్దుం అవసేససరీరం బ్యాపేత్వా ఠితం, యమ్హి కుపితే అక్ఖీని పీతకాని హోన్తి భమన్తి, గత్తం కమ్పతి కణ్డుయతి. బద్ధపిత్తం హదయపప్ఫాసానమన్తరే యకనమంసం నిస్సాయ పతిట్ఠితే మహాకోసాతకీకోసకసదిసే పిత్తకోసకే ఠితం, యమ్హి కుపితే సత్తా ఉమ్మత్తకా హోన్తి, విపల్లత్థచిత్తా హిరోత్తప్పం ఛడ్డేత్వా అకత్తబ్బం కరోన్తి, అభాసితబ్బం భాసన్తి, అచిన్తేతబ్బం చిన్తేన్తి. పరిచ్ఛేదతో పిత్తభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

సేమ్హన్తి సరీరబ్భన్తరే ఏకపత్తపూరప్పమాణం సేమ్హం. తం వణ్ణతో సేతం నాగబలపణ్ణరసవణ్ణం. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో ఉదరపటలే ఠితం, యం పానభోజనాదీని అజ్ఝోహరణకాలే సేయ్యథాపి నామ ఉదకే సేవాలపణకం కట్ఠే వా కపాలే వా పతన్తే ఛిజ్జిత్వా ద్విధా హుత్వా పున అజ్ఝోత్థరిత్వా తిట్ఠతి, ఏవమేవ పానభోజనాదిమ్హి నిపతన్తే ఛిజ్జిత్వా ద్విధా హుత్వా పున అజ్ఝోత్థరిత్వా తిట్ఠతి; యమ్హి చ మన్దీభూతే పక్కగణ్డో వియ పూతికుక్కుటణ్డమివ చ ఉదరం పరమజేగుచ్ఛం కుణపగన్ధం హోతి; తతో ఉగ్గతేన చ గన్ధేన ఉద్దేకోపి ముఖమ్పి దుగ్గన్ధం పూతికుణపసదిసం హోతి; సో చ పురిసో 'అపేహి, దుగ్గన్ధం వాయసీ'తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి; యఞ్చ వడ్ఢిత్వా బహలత్తమాపన్నం పిధానఫలకమివ వచ్చకుటియా ఉదరపటలస్స అబ్భన్తరేయేవ కుణపగన్ధం సన్నిరుజ్ఝిత్వా తిట్ఠతి. పరిచ్ఛేదతో సేమ్హభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

పుబ్బోతి పూతిలోహితవసేన పవత్తపుబ్బో. సో వణ్ణతో పణ్డుపలాసవణ్ణో, మతకసరీరే పన పూతిబహలాచామవణ్ణో హోతి. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానో. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతో. ఓకాసతో పన పుబ్బస్స ఓకాసో నామ నిబద్ధో నత్థి యత్థ సో సన్నిచితో తిట్ఠేయ్య; యత్ర యత్ర పన ఖాణుకణ్టకప్పహరణగ్గిజాలాదీహి అభిహతే సరీరప్పదేసే లోహితం సణ్ఠహిత్వా పచ్చతి, గణ్డపిళకాదయో వా ఉప్పజ్జన్తి, తత్ర తత్రేవ తిట్ఠతి. పరిచ్ఛేదతో పుబ్బభాగేన పరిచ్ఛిన్నో . అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

లోహితన్తి ద్వే లోహితాని – సన్నిచితలోహితఞ్చ సంసరణలోహితఞ్చ. తత్థ సన్నిచితలోహితం వణ్ణతో నిపక్కబహలలాఖారసవణ్ణం, సంసరణలోహితం అచ్ఛలాఖారసవణ్ణం. సణ్ఠానతో ఉభయమ్పి ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో సన్నిచితలోహితం ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం, ఇతరం ద్వీసు దిసాసు జాతం. ఓకాసతో సంసరణలోహితం, ఠపేత్వా కేసలోమదన్తనఖానం మంసవినిమ్ముత్తట్ఠానఞ్చేవ థద్ధసుక్ఖచమ్మఞ్చ, ధమనిజాలానుసారేన సబ్బం ఉపాదిన్నకసరీరం ఫరిత్వా ఠితం; సన్నిచితలోహితం యకనట్ఠానస్స హేట్ఠాభాగం పూరేత్వా ఏకపత్తపూరమత్తం హదయవక్కపప్ఫాసానం ఉపరి

థోకం థోకం పగ్ఘరన్తం వక్కహదయయకనపప్ఫాసే తేమయమానం ఠితం. తస్మిఞ్హి వక్కహదయాదీని అతేమేన్తే సత్తా పిపాసితా హోన్తి. పరిచ్ఛేదతో లోహితభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

సేదోతి లోమకూపాదీహి పగ్ఘరణకఆపోధాతు. సో వణ్ణతో విప్పసన్నతిలతేలవణ్ణో. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానో. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతో. ఓకాసతో సేదస్సోకాసో నామ నిబద్ధో నత్థి, యత్థ సో లోహితం వియ సదా తిట్ఠేయ్య; యదా పన అగ్గిసన్తాపసూరియసన్తాపఉతువికారాదీహి సరీరం సన్తప్పతి తదా ఉదకతో అబ్బుళ్హమత్తవిసమచ్ఛిన్నభిసమూళాలకుముదనాళకలాపో వియ సబ్బకేసలోమకూపవివరేహి పగ్ఘరతి. తస్మా తస్స సణ్ఠానమ్పి కేసలోమకూపవివరానంయేవ వసేన వేదితబ్బం. సేదపరిగ్గణ్హకేన చ యోగినా కేసలోమకూపవివరే పూరేత్వా ఠితవసేనేవ సేదో మనసికాతబ్బో. పరిచ్ఛేదతో సేదభాగేన పరిచ్ఛిన్నో. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

మేదోతి థినసినేహో. సో వణ్ణతో ఫాలితహలిద్దివణ్ణో. సణ్ఠానతో థూలసరీరస్స తావ చమ్మమంసన్తరే ఠపితహలిద్దివణ్ణదుకూలపిలోతికసణ్ఠానో హోతి, కిససరీరస్స జఙ్ఘమంసం ఊరుమంసం పిట్ఠికణ్టకనిస్సితం పిట్ఠమంసం ఉదరవట్టిమంసన్తి ఏతాని నిస్సాయ దిగుణం తిగుణం కత్వా ఠపితహలిద్దివణ్ణదుకూలపిలోతికసణ్ఠానో. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతో. ఓకాసతో థూలస్స సకలసరీరం ఫరిత్వా, కిసస్స జఙ్ఘమంసాదీని నిస్సాయ ఠితో, యం సినేహసఙ్ఖం గతమ్పి పరమజేగుచ్ఛత్తా నేవ ముద్ధని తేలత్థాయ, న నాసాతేలాదీనం అత్థాయ గణ్హన్తి. పరిచ్ఛేదతో హేట్ఠా మంసేన, ఉపరి చమ్మేన, తిరియం మేదభాగేన పరిచ్ఛిన్నో. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

అస్సూతి అక్ఖీహి పగ్ఘరణకఆపోధాతు. తం వణ్ణతో విప్పసన్నతిలతేలవణ్ణం. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానం. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో అక్ఖికూపకేసు ఠితం. న చేతం పిత్తకోసకే పిత్తమివ అక్ఖికూపకేసు సదా సన్నిచితం తిట్ఠతి; యదా పన సత్తా సోమనస్సజాతా మహాహసితం హసన్తి, దోమనస్సజాతా రోదన్తి పరిదేవన్తి తథారూపం విసభాగాహారం ఆహరన్తి, యదా చ నేసం అక్ఖీని ధూమరజపంసుకాదీహి అభిహఞ్ఞన్తి, తదా ఏతేహి సోమనస్సదోమనస్సవిసభాగాహారఉతూహి సముట్ఠహిత్వా అక్ఖికూపకే పూరేత్వా తిట్ఠతి వా పగ్ఘరతి వా. అస్సుపరిగ్గణ్హకేన పన యోగినా అక్ఖికూపకే పూరేత్వా ఠితవసేనేవ పరిగ్గణ్హితబ్బం. పరిచ్ఛేదతో అస్సుభాగేన పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

వసాతి విలీనస్నేహో. సా వణ్ణతో నాళికేరతేలవణ్ణా, ఆచామే ఆసిత్తతేలవణ్ణాతిపి వత్తుం వట్టతి. సణ్ఠానతో న్హానకాలే పసన్నఉదకస్స ఉపరి పరిబ్భమన్తసినేహబిన్దువిసటసణ్ఠానా. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతా. ఓకాసతో యేభుయ్యేన హత్థతలహత్థపిట్ఠిపాదతలపాదపిట్ఠినాసాపుటనలాటఅంసకూటేసు ఠితా. న చేసా ఏతేసు ఓకాసేసు సదా విలీనావ హుత్వా తిట్ఠతి; యదా పన అగ్గిసన్తాపసూరియసన్తాపఉతువిసభాగధాతువిసభాగేహి తే పదేసా ఉస్మా జాతా హోన్తి, తదా తత్థ న్హానకాలే పసన్నఉదకూపరి సినేహబిన్దువిసటో వియ ఇతో చితో చ సంసరతి. పరిచ్ఛేదతో వసాభాగేన పరిచ్ఛిన్నా . అయమస్సా సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

ఖేళోతి అన్తోముఖే ఫేణమిస్సా ఆపోధాతు. సో వణ్ణతో సేతో ఫేణవణ్ణో. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానో, ఫేణసణ్ఠానతోతిపి వత్తుం వట్టతి. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతో. ఓకాసతో ఉభోహి కపోలపస్సేహి ఓరుయ్హ జివ్హాయ ఠితో. న చేస ఏత్థ సదా

సన్నిచితో హుత్వా తిట్ఠతి. యదా పన సత్తా తథారూపం ఆహారం పస్సన్తి వా సరన్తి వా ఉణ్హతిత్తకటుకలోణమ్బిలానం వా కిఞ్చి ముఖే ఠపేన్తి, యదా వా నేసం హదయం ఆకిలాయతి, కిస్మిఞ్చిదేవ వా జిగుచ్ఛా ఉప్పజ్జతి, తదా ఖేళో ఉప్పజ్జిత్వా ఉభోహి కపోలపస్సేహి ఓరుయ్హ జివ్హాయ సణ్ఠాతి. అగ్గజివ్హాయ చేస తనుకో హోతి, మూలజివ్హాయ బహలో; ముఖే పక్ఖిత్తఞ్చ పుథుకం వా తణ్డులం వా అఞ్ఞం వా కిఞ్చి ఖాదనీయం, నదీపులినే ఖతకూపకసలిలం వియ, పరిక్ఖయం అగచ్ఛన్తోవ తేమేతుం సమత్థో హోతి. పరిచ్ఛేదతో ఖేళభాగేన పరిచ్ఛిన్నో. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

సిఙ్ఘాణికాతి మత్థలుఙ్గతో పగ్ఘరణకఅసుచి. సా వణ్ణతో తరుణతాలట్ఠిమిఞ్జవణ్ణా. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానా. దిసతో ఉపరిమాయ దిసాయ జాతా. ఓకాసతో నాసాపుటే పూరేత్వా ఠితా. న చేసా ఏత్థ సదా సన్నిచితా హుత్వా తిట్ఠతి; అథ ఖో యథా నామ పురిసో పదుమినీపత్తేన దధిం బన్ధిత్వా హేట్ఠా కణ్టకేన విజ్ఝేయ్య, అథ తేన ఛిద్దేన దధిమత్థు గళిత్వా బహి పతేయ్య, ఏవమేవ యదా సత్తా రోదన్తి వా విసభాగాహారఉతువసేన వా సఞ్జాతధాతుక్ఖోభా హోన్తి, తదా అన్తోసీసతో పూతిసేమ్హభావం ఆపన్నం మత్థలుఙ్గం గళిత్వా తాలుమత్థకవివరేన ఓతరిత్వా నాసాపుటే పూరేత్వా తిట్ఠతి వా పగ్ఘరతి వా. సిఙ్ఘాణికా పరిగ్గణ్హకేన పన యోగినా నాసాపుటే పూరేత్వా ఠితవసేనేవ పరిగ్గణ్హితబ్బా. పరిచ్ఛేదతో సిఙ్ఘాణికాభాగేన పరిచ్ఛిన్నా. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

లసికాతి సరీరసన్ధీనం అబ్భన్తరే పిచ్ఛిలకుణపం. సా వణ్ణతో కణికారనియ్యాసవణ్ణా. సణ్ఠానతో ఓకాససణ్ఠానా. దిసతో ద్వీసు దిసాసు జాతా. ఓకాసతో అట్ఠిసన్ధీనం అబ్భఞ్జనకిచ్చం సాధయమానా అసీతిసతసన్ధీనం అబ్భన్తరే ఠితా. యస్స చేసా మన్దా హోతి, తస్స ఉట్ఠహన్తస్స నిసీదన్తస్స అభిక్కమన్తస్స పటిక్కమన్తస్స సమ్మిఞ్జన్తస్స పసారేన్తస్స అట్ఠికాని కటకటాయన్తి, అచ్ఛరాసద్దం కరోన్తో వియ విచరతి, ఏకయోజనద్వియోజనమత్తమ్పి అద్ధానం గతస్స వాయోధాతు కుప్పతి, గత్తాని దుక్ఖన్తి. యస్స పన బహుకా హోతి తస్స ఉట్ఠాననిసజ్జాదీసు న అట్ఠీని కటకటాయన్తి, దీఘమ్పి అద్ధానం గతస్స న వాయోధాతు కుప్పతి, న గత్తాని దుక్ఖన్తి. పరిచ్ఛేదతో లసికాభాగేన పరిచ్ఛిన్నా. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

ముత్తన్తి వణ్ణతో మాసఖారోదకవణ్ణం. సణ్ఠానతో అధోముఖఠపితఉదకకుమ్భన్తరగతఉదకసణ్ఠానం. దిసతో హేట్ఠిమాయ దిసాయ జాతం. ఓకాసతో వత్థిస్స అబ్భన్తరే ఠితం. వత్థి నామ వత్థిపుటో వుచ్చతి, యత్థ సేయ్యథాపి నామ చన్దనికాయ పక్ఖిత్తే అముఖే రవణఘటే చన్దనికరసో పవిసతి, న చస్స పవిసనమగ్గో పఞ్ఞాయతి; ఏవమేవ సరీరతో ముత్తం పవిసతి, న చస్స పవిసనమగ్గో పఞ్ఞాయతి, నిక్ఖమనమగ్గో పన పాకటో హోతి; యమ్హి చ ముత్తస్స భరితే 'పస్సావం కరోమా'తి సత్తానం ఆయూహనం హోతి. పరిచ్ఛేదతో వత్థిఅబ్భన్తరేన చేవ ముత్తభాగేన చ పరిచ్ఛిన్నం. అయమస్స సభాగపరిచ్ఛేదో. విసభాగపరిచ్ఛేదో పన కేససదిసోవ.

ఏవఞ్హి కేసాదికే కోట్ఠాసే వణ్ణసణ్ఠానదిసోకాసపరిచ్ఛేదవసేన వవత్థపేత్వా అనుపుబ్బతో నాతిసీఘతోనాతిసణికతోతిఆదినా నయేన వణ్ణసణ్ఠానగన్ధాసయోకాసవసేన పఞ్చధా 'పటిక్కూలా పటిక్కూలా'తి మనసికరోతో పణ్ణత్తిసమతిక్కమవసేన, సేయ్యథాపి చక్ఖుమతో పురిసస్స ద్వత్తింసవణ్ణానం కుసుమానం ఏకసుత్తగణ్ఠితం మాలం ఓలోకేన్తస్స సబ్బపుప్ఫాని అపుబ్బాపరియమివ పాకటాని హోన్తి, ఏవమేవ "అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా"తి ఇమం కాయం

ఓలోకేన్తస్స సబ్బే తే ధమ్మా అపుబ్బాపరియమివ పాకటా హోన్తి. తేన వుత్తం మనసికారకోసల్లకథాయం "ఆదికమ్మికస్స హి 'కేసా'తి మనసికరోతో మనసికారో గన్త్వా 'ముత్త'న్తి ఇమం పరియోసానకోట్ఠాసమేవ ఆహచ్చ తిట్ఠతీ"తి.

సచే పన బహిద్ధాపి మనసికారం ఉపసంహరతి, అథస్స ఏవం సబ్బకోట్ఠాసేసు పాకటీభూతేసు ఆహిణ్డన్తా మనుస్సతిరచ్ఛానాదయో సత్తాకారం విజహిత్వా కోట్ఠాసరాసివసేనేవ ఉపట్ఠహన్తి; తేహి చ అజ్ఝోహరియమానం పానభోజనాది కోట్ఠాసరాసిమ్హి పక్ఖిపియమానమివ ఉపట్ఠాతి. అథస్స అనుపుబ్బముఞ్చనాదివసేన 'పటికూలా పటికూలా'తి పునప్పునం మనసికరోతో అనుక్కమేన అప్పనా ఉప్పజ్జతి.

తత్థ కేసాదీనం వణ్ణసణ్ఠానదిసోకాసపరిచ్ఛేదవసేన ఉపట్ఠానం ఉగ్గహనిమిత్తం, సబ్బాకారతో పటికూలవసేన ఉపట్ఠానం పటిభాగనిమిత్తం. తం పునప్పునం ఆవజ్జేన్తస్స మనసికరోన్తస్స తక్కాహతం వితక్కాహతం కరోన్తస్స చత్తారో ఖన్ధా పటికూలారమ్మణా హోన్తి, పఠమజ్ఝానవసేన అప్పనా పవత్తతి. పుబ్బభాగే పరికమ్మఉపచారచిత్తాని సవితక్కసవిచారాని సప్పీతికాని సోమనస్ససహగతాని పటికూలనిమిత్తారమ్మణాని; అప్పనాపి సవితక్కసవిచారా సప్పీతికా సోమనస్ససహగతావ. భూమన్తరేన పన మహగ్గతా రూపావచరా హోన్తి. పటిక్కూలేపి చ ఏతస్మిం ఆరమ్మణే ఆనిసంసదస్సావితాయ సోమనస్సం ఉప్పజ్జతి, ఏకత్తారమ్మణబలేనేవ వా తం ఉప్పజ్జతి. దుతియజ్ఝానాదీని పనేత్థ న నిబ్బత్తన్తి. కస్మా? ఓళారికత్తా. ఇదఞ్హి ఆరమ్మణం ఓళారికం. వితక్కబలేనేవేత్థ చిత్తేకగ్గతా జాయతి, న వితక్కసమతిక్కమేనాతి. అయం తావ సమథవసేన కమ్మట్ఠానకథా.

అవిసేసతో పన సాధారణవసేన ఏవం వేదితబ్బం – ఇదఞ్హి కమ్మట్ఠానం భావేతుకామేన కమ్మట్ఠానం ఉగ్గహేత్వా సజ్ఝాయకాలే ఏవ కేసాదీనం వణ్ణనిమిత్తసణ్ఠాననిమిత్తదిసానిమిత్తఓకాసనిమిత్తపరిచ్ఛేదనిమిత్తాని వాచాయ వోథేత్వా వోథేత్వా ఏకేకకోట్ఠాసే 'అయం ఏతంసరిక్ఖకో'తి తివిధేన సజ్ఝాయో కాతబ్బో. కథం? తచపఞ్చకే తావ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అనులోమతో పఞ్చాహం, పటిలోమతో పఞ్చాహం, అనులోమపటిలోమతో పఞ్చాహన్తి అద్ధమాసం సజ్ఝాయో కాతబ్బో. తతో ఆచరియస్స సన్తికం గన్త్వా వక్కపఞ్చకం ఉగ్గణ్హిత్వా తథేవ అద్ధమాసం సజ్ఝాయో కాతబ్బో. తతో తే దసపి కోట్ఠాసే ఏకతో కత్వా అద్ధమాసం. పున పప్ఫాసపఞ్చకాదీసుపి ఏకేకం ఉగ్గణ్హిత్వా అద్ధమాసం. తతో తే పఞ్చదసపి కోట్ఠాసే అద్ధమాసం. మత్థలుఙ్గపఞ్చకం అద్ధమాసం. తతో తేవీసతి కోట్ఠాసే అద్ధమాసం. మేదఛక్కం అద్ధమాసం. తతో తే ఛబ్బీసతిపి కోట్ఠాసే ఏకతో కత్వా అద్ధమాసం. ముత్తఛక్కం అద్ధమాసం. తతో సబ్బేపి ద్వత్తింస కోట్ఠాసే ఏకతో కత్వా అద్ధమాసన్తి ఏవం ఛ మాసే సజ్ఝాయో కాతబ్బో.

తత్థ – ఉపనిస్సయసమ్పన్నస్స సప్పఞ్ఞస్స భిక్ఖునో కమ్మట్ఠానం ఉగ్గణ్హన్తస్సేవ కోట్ఠాసా ఉపట్ఠహన్తి, ఏకచ్చస్స న ఉపట్ఠహన్తి. తేన 'న ఉపట్ఠహన్తీ'తి వీరియం న విస్సజ్జేతబ్బం. యత్తకా కోట్ఠాసా ఉపట్ఠహన్తి తత్తకే గహేత్వా సజ్ఝాయో కాతబ్బో. ఏవం కమ్మట్ఠానం కథేన్తేన పన నేవ పఞ్ఞవతో న మన్దపఞ్ఞస్స వసేన కథేతబ్బం, మజ్ఝిమపఞ్ఞస్స వసేన కథేతబ్బం. మజ్ఝిమపఞ్ఞస్స హి వసేన ఆచరియా ఛహి మాసేహి పరిచ్ఛిన్దిత్వా తన్తిం ఠపయింసు. యస్స పన ఏత్తావతాపి కోట్ఠాసా పాకటా న హోన్తి, తేన తతో పరమ్పి సజ్ఝాయో కాతబ్బో ఏవ; నో చ ఖో అపరిచ్ఛిన్దిత్వా, ఛ ఛ మాసే పరిచ్ఛిన్దిత్వావ కాతబ్బో.

సజ్ఝాయం కరోన్తేన వణ్ణో న పచ్చవేక్ఖితబ్బో, న లక్ఖణం మనసికాతబ్బం, కోట్ఠాసవసేనేవ సజ్ఝాయో కాతబ్బో. ఆచరియేనాపి ‘వణ్ణవసేన సజ్ఝాయం కరోహీ’తి నియమేత్వా న కథేతబ్బం. నియమేత్వా కథితే కో దోసోతి? సమ్పత్తియమ్పి విపత్తిసఞ్ఞాఆపజ్జనం. సచే హి ఆచరియేన ‘వణ్ణవసేన సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వుత్తే ఇమస్స భిక్ఖునో తథా కరోన్తస్స కమ్మట్ఠానం వణ్ణతో న ఉపట్ఠాతి, పటికూలవసేన వా ధాతువసేన వా ఉపట్ఠాతి, అథేస ‘న ఇదం కమ్మట్ఠానం విలక్ఖణ’న్తి సఞ్ఞీ హోతి, ఆచరియేన కథితమేవ కప్పేత్వా గణ్హాతి. ‘పటికూలవసేన సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వుత్తేపి సచే తస్స తథా కరోన్తస్స పటిక్కూలతో న ఉపట్ఠాతి, వణ్ణవసేన వా ధాతువసేన వా ఉపట్ఠాతి, అథేస ‘నయిదం కమ్మట్ఠానం విలక్ఖణ’న్తి సఞ్ఞీ హోతి, ఆచరియేన కథితమేవ కప్పేత్వా గణ్హాతి. ‘ధాతువసేన తం సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వుత్తేపి సచే తస్స తథా కరోన్తస్స ధాతుతో న ఉపట్ఠాతి, వణ్ణవసేన వా పటికూలవసేన వా ఉపట్ఠాతి, అథేస ‘నయిదం కమ్మట్ఠానం విలక్ఖణ’న్తి సఞ్ఞీ హోతి, ఆచరియేన కథితమేవ కప్పేత్వా గణ్హాతి. అయం ఆచరియేన నియమేత్వా కథితే దోసో.

కిన్తి పన వత్తబ్బో హోతీతి? ‘కోట్ఠాసవసేన సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వత్తబ్బో. కథం? ‘కేసకోట్ఠాసో లోమకోట్ఠాసోతి సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వత్తబ్బో. సచే పనస్స ఏవం కోట్ఠాసవసేన సజ్ఝాయం కరోన్తస్స వణ్ణతో ఉపట్ఠాతి, అథానేన ఓవాదాచరియస్స ఆచిక్ఖితబ్బం – ‘అహం ద్వత్తింసాకారం కోట్ఠాసవసేన సజ్ఝాయం కరోమి; మయ్హం పన వణ్ణతో ఉపట్ఠాతీ’తి. ఆచరియేన ‘కమ్మట్ఠానం వియ అకమ్మట్ఠానం, విలక్ఖణం ఏత’న్తి న విసంవాదేతబ్బం. ‘సాధు, సప్పురిస, పుబ్బే తయా వణ్ణకసిణే పరికమ్మం కతపుబ్బం భవిస్సతి. ఏతదేవ కమ్మట్ఠానం తుయ్హం సప్పాయం. వణ్ణవసేనేవ సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వత్తబ్బో. తేనపి వణ్ణవసేనేవ సజ్ఝాయో కాతబ్బో.

సో ఏవం కరోన్తో అజ్ఝత్తం నీలకం పీతకం లోహితకం ఓదాతకన్తి చత్తారి వణ్ణకసిణాని లభతి. కథం? తస్స హి కేసలోమపిత్తేసు చేవ అక్ఖీనఞ్చ కాళకట్ఠానే వణ్ణం ‘నీలం నీల’న్తి మనసికరోన్తస్స చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని ఉప్పజ్జన్తి; ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. మేదస్మిం పన అక్ఖీనఞ్చ పీతకట్ఠానే వణ్ణం ‘పీతకం పీతక’న్తి మనసికరోన్తస్స చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని ఉప్పజ్జన్తి; ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. మంసలోహితేసు పన అక్ఖీనఞ్చ రత్తట్ఠానే వణ్ణం ‘లోహితకం లోహితక’న్తి మనసికరోన్తస్స చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని ఉప్పజ్జన్తి; ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. నఖదన్తచమ్మఅట్ఠీసు పన అక్ఖీనఞ్చ పణ్డరట్ఠానే వణ్ణం ‘ఓదాతం ఓదాత’న్తి మనసికరోన్తస్స చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానాని ఉప్పజ్జన్తి, ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. ఇదం వణ్ణవసేన అభినివిట్ఠస్స భిక్ఖునో యావ అరహత్తా నిగమనం.

అపరస్స కోట్ఠాసవసేన సజ్ఝాయం కరోన్తస్స పటికూలతో ఉపట్ఠాతి. అథానేన ఓవాదాచరియస్స ఆచిక్ఖితబ్బం. ఆచరియేన ‘కమ్మట్ఠానం వియ అకమ్మట్ఠానం, విలక్ఖణం ఏత’న్తి న విసంవాదేతబ్బం. ‘సాధు, సప్పురిస, పుబ్బే తయా పటికూలమనసికారే యోగో కతో భవిస్సతి. ఏతదేవ కమ్మట్ఠానం తుయ్హం సప్పాయం. పటికూలవసేనేవ సజ్ఝాయం కరోహీ’తి వత్తబ్బో. తేనపి పటికూలవసేన సజ్ఝాయో కాతబ్బో. తస్స కేసా నామ ‘అజఞ్ఞా దుగ్గన్ధా జేగుచ్ఛా పటికూలా’తి ఏవం పటికూలవసేన సజ్ఝాయం కరోన్తస్స పటికూలారమ్మణే పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తతి. సో ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. ఇదం పటికూలవసేన అభినివిట్ఠస్స భిక్ఖునో యావ అరహత్తా నిగమనం.

అపరస్స కోట్ఠాసవసేన సజ్ఝాయం కరోన్తస్స ధాతుతో ఉపట్ఠాతి. ధాతుతో ఉపట్ఠహన్తం కీదిసం హుత్వా ఉపట్ఠాతీతి? కేసా తావ వమ్మికమత్థకే జాతకున్థతిణకాని వియ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. లోమా పురాణగామట్ఠానే జాతదబ్బతిణకాని వియ.

నఖా దణ్డకేసు ఠపితమధుకఫలట్ఠికోసకా వియ. దన్తా మత్తికాపిణ్డే పవేసేత్వా ఠపితఅలాబుబీజాని వియ. తచో వీణాపబ్బకే పరియోనద్ధఅల్లగోచమ్మం వియ, మంసం భిత్తియం అనులిత్తమత్తికా వియ. న్హారు దబ్బసమ్భారబద్ధవల్లీ వియ. అట్ఠి ఉస్సాపేత్వా ఠపితభిత్తిదబ్బసమ్భారో వియ. అట్ఠిమిఞ్జం మహావేళుమ్హి పక్ఖిత్తసేదితవేత్తగ్గం వియ. వక్కం, హదయం, యకనం, కిలోమకం, పిహకం, పప్ఫాసన్తి ఇమే ఛ కోట్ఠాసా సూనకారఘరం వియ హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి. ద్వత్తింసహత్థం అన్తం లోహితదోణియం సంవేల్లిత్వా ఠపితఘరసప్పో వియ. అన్తగుణం పాదపుఞ్ఛనకే సిబ్బితరజ్జుకా వియ. ఉదరియం పరిస్సావనే సిథిలబన్ధతణ్డులం వియ. కరీసం వేణుపబ్బే పక్ఖిత్తపణ్డుమత్తికా వియ. మత్థలుఙ్గం ఓమద్దిత్వా ఠపితా చత్తారో తణ్డులపిట్ఠపిణ్డా వియ. ద్వాదసవిధా ఆపోధాతు పటిపాటియా ఠపితేసు ద్వాదససు ఉదకసరావకేసు పూరితఉదకం వియ హుత్వా ఉపట్ఠాతి.

అథానేన ఓవాదాచరియస్స ఆచిక్ఖితబ్బం. ఆచరియేన 'కమ్మట్ఠానం వియ అకమ్మట్ఠానం, విలక్ఖణం ఏత'న్తి న విసంవాదేతబ్బం. 'సాధు, సప్పురిస, పుబ్బే తయా ధాతుమనసికారే యోగో కతో భవిస్సతి. ఏతదేవ కమ్మట్ఠానం తుయ్హం సప్పాయం. ధాతువసేనేవ సజ్ఝాయం కరోహీ'తి వత్తబ్బో. తేనపి ధాతువసేన సజ్ఝాయో కాతబ్బో.

తత్రిదం మనసికారముఖేనేవ సజ్ఝాయవిధానం – ఇధ భిక్ఖు 'కేసా సీసం పరియోనద్ధిత్వా ఠితచమ్మే జాతా. తే న జానన్తి 'మయం సీసం పరియోనద్ధిత్వా ఠితచమ్మే జాతా'తి; సీసం పరియోనద్ధిత్వా ఠితచమ్మమ్పి న జానాతి 'కేసా మయి జాతా'తి; అచేతనా ఏతే అబ్యాకతా సుఞ్ఞా థద్ధా పత్థిన్నా పథవీధాతు ఏసా'తి మనసికరోతి. 'లోమా సరీరం పరియోనహనచమ్మే జాతా. తే న జానన్తి 'మయం సరీరం పరియోనహనచమ్మే జాతా'తి. సరీరం పరియోనహనచమ్మమ్పి న జానాతి 'లోమా మయి జాతా'తి ఏతేపి అచేతనా. నఖా అఙ్గులీనం అగ్గేసు జాతా. తే న జానన్తి 'మయం అఙ్గులీనం అగ్గేసు జాతా'తి. అఙ్గులీనం అగ్గానిపి న జానన్తి 'నఖా అమ్హేసు జాతా'తి. ఏతేపి అచేతనా. దన్తా హనుకట్ఠికే జాతా. తే న జానన్తి 'మయం హనుకట్ఠికే జాతా'తి. హనుకట్ఠికమ్పి న జానాతి 'దన్తా మయి జాతా'తి. ఏతేపి అచేతనా. తచో న జానాతి 'సరీరం మయా పరియోనద్ధ'న్తి. సరీరమ్పి న జానాతి 'అహం తచేన పరియోనద్ధ'న్తి. అయమ్పి అచేతనో. మంసం న జానాతి 'మయా సరీరం అనులిత్త'న్తి. సరీరమ్పి న జానాతి 'అహం మంసేన అనులిత్త'న్తి. ఇదమ్పి అచేతనం. న్హారు న జానాతి 'అహం అట్ఠిపుఞ్జం ఆబన్ధిత్వా ఠిత'న్తి. అట్ఠిపుఞ్జోపి న జానాతి 'న్హారుజాలేనాహం ఆబద్ధో'తి. ఇదమ్పి అచేతనం.

సీసట్ఠి న జానాతి 'అహం గీవట్ఠికే పతిట్ఠిత'న్తి. గీవట్ఠికమ్పి న జానాతి 'మయి సీసట్ఠికం పతిట్ఠిత'న్తి. గీవట్ఠి న జానాతి 'అహం పిట్ఠికణ్టకే ఠిత'న్తి. పిట్ఠికణ్టట్ఠికోపి కటిట్ఠికం ఊరుట్ఠికం జఙ్ఘట్ఠికం గోప్ఫకట్ఠికం న జానాతి 'అహం పణ్హికట్ఠికే పతిట్ఠిత'న్తి. పణ్హికట్ఠికమ్పి న జానాతి 'అహం గోప్ఫకట్ఠికం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితన్తి...పే.... గీవట్ఠికం న జానాతి 'అహం సీసట్ఠికం ఉక్ఖిపిత్వా ఠిత'న్తి.

పటిపాటియా అట్ఠీని ఠితాని కోటియా,
అనేకసన్ధియమితో న కేహిచి;
బద్ధో నహారూహి జరాయ చోదితో,
అచేతనో కట్ఠకలిఙ్గరూపమో.

‘ఇదమ్పి అచేతనం. అట్ఠిమిఞ్జం; వక్కం...పే... మత్థలుఙ్గం అచేతనం అబ్యాకతం సుఞ్ఞం థద్ధం పత్థిన్నం పథవీధాతూ’తి మనసికరోతి. ‘పిత్తం సేమ్హం...పే... ముత్తం అచేతనం అబ్యాకతం సుఞ్ఞం యూసగతం ఆపోధాతూ’తి మనసికరోతి.

ఇమే ద్వే మహాభూతే పరిగ్గణ్హన్తస్స ఉదరే ఉస్మదా తేజోధాతు పాకటా హోతి, నాసాయ ఉస్మదా వాయోధాతు పాకటా హోతి. ఇమే చత్తారో మహాభూతే పరిగ్గణ్హన్తస్స ఉపాదారూపం పాకటం హోతి. మహాభూతం నామ ఉపాదారూపేన పరిచ్ఛిన్నం, ఉపాదారూపం మహాభూతేన. యథా ఆతపో నామ ఛాయాయ పరిచ్ఛిన్నో, ఛాయా ఆతపేన; ఏవమేవ మహాభూతం ఉపాదారూపేన పరిచ్ఛిన్నం , ఉపాదారూపం మహాభూతేన. అథస్స ఏవం “చత్తారి మహాభూతాని తేవీసతి ఉపాదారూపాని రూపక్ఖన్ధో”తి రూపక్ఖన్ధం పరిగ్గణ్హన్తస్స ఆయతనద్వారవసేన అరూపినో ఖన్ధా పాకటా హోన్తి. ఇతి రూపారూపపరిగ్గహో పఞ్చక్ఖన్ధా హోన్తి, పఞ్చక్ఖన్ధా ద్వాదసాయతనాని హోన్తి, ద్వాదసాయతనాని అట్ఠారస ధాతుయో హోన్తీతి ఖన్ధాయతనధాతువసేన యమకతాలకన్దం ఫాలేన్తో వియ ద్వే కోట్ఠాసే కత్వా నామరూపం వవత్థపేతి.

సో “ఇదం నామరూపం న అహేతు న అప్పచ్చయా నిబ్బత్తం, సహేతు సప్పచ్చయా నిబ్బత్తం. కో పనస్స హేతు? కో పన పచ్చయో”తి ఉపపరిక్ఖన్తో “అవిజ్జాపచ్చయా తణ్హాపచ్చయా కమ్మపచ్చయా ఆహారపచ్చయా చా”తి తస్స పచ్చయం వవత్థపేత్వా “అతీతేపి పచ్చయా చేవ పచ్చయసముప్పన్నధమ్మా చ అనాగతేపి ఏతరహిపి పచ్చయా చేవ పచ్చయసముప్పన్నధమ్మా చ, తతో ఉద్ధం సత్తో వా పుగ్గలో వా నత్థి, సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జో ఏవా”తి – ఏవం తీసు అద్ధాసు కఙ్ఖం వితరతి. అయం పన విపస్సనాసఙ్ఖారసల్లక్ఖణా **ఞాతపరిఞ్ఞా** నామ.

ఏవం సఙ్ఖారే సల్లక్ఖేత్వా ఠితస్స పన భిక్ఖుస్స దసబలస్స సాసనే మూలం ఓతిణ్ణం నామ హోతి, పతిట్ఠా లద్ధా నామ, చూళసోతాపన్నో నామ హోతి నియతగతికో. తథారూపం పన ఉతుసప్పాయం, పుగ్గలసప్పాయం, భోజనసప్పాయం, ధమ్మసవణసప్పాయం లభిత్వా ఏకాసనే ఏకపల్లఙ్కవరగతో తీణి లక్ఖణాని ఆరోపేత్వా విపస్సనాపటిపాటియా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తో అరహత్తం గణ్హాతీతి ఇదం ధాతువసేన అభినివిట్ఠస్స భిక్ఖునో యావ అరహత్తా నిగమనం.

యస్స పన నేవ వణ్ణతో ఉపట్ఠాతి న పటికూలతో న సుఞ్ఞతో తేన ‘న మే ఉపట్ఠాతీ’తి న కమ్మట్ఠానం విస్సజ్జేత్వా నిసీదితబ్బం, కోట్ఠాసమనసికారేయేవ పన యోగో కాతబ్బో. పోరాణకత్థేరా కిర ‘కోట్ఠాసమనసికారోవ పమాణ’న్తి ఆహంసు. ఇచ్చస్స పునప్పునం కోట్ఠాసవసేన సజ్ఝాయం కరోన్తస్స కోట్ఠాసా పగుణా హోన్తి. కదా పన పగుణా నామ హోన్తీతి? యదా ‘కేసా’తి ఆవజ్జితమత్తే మనసికారో గన్త్వా ‘మత్థలుఙ్గ’న్తి అన్తిమకోట్ఠాసే పతిట్ఠాతి, ‘మత్థలుఙ్గ’న్తి ఆవజ్జితమత్తే మనసికారో ఆగన్త్వా ‘కేసా’తి ఆదికోట్ఠాసే పతిట్ఠాతి.

అథస్స యథా నామ చక్ఖుమతో పురిసస్స ద్వత్తింసవణ్ణానం పుప్ఫానం ఏకసుత్తగన్థితం మాలం ఓలోకేన్తస్స పటిపాటియా వా పన నిఖాతే ద్వత్తింసవతిపాదే పటిక్కమిత్వా ఓలోకేన్తస్స పటిపాటియావ ద్వత్తింసవణ్ణాని పుప్ఫాని వతిపాదా వా పాకటా హోన్తి, ఏవమేవ ద్వత్తింస కోట్ఠాసా ఉపట్ఠహన్తి, విచరన్తా తిరచ్ఛానగతాపి మనుస్సాపి సత్తాతి న ఉపట్ఠహన్తి, కోట్ఠాసాతి ఉపట్ఠహన్తి, ఖాదనీయభోజనీయం కోట్ఠాసన్తరే పక్ఖిప్పమానం వియ హోతి.

కోట్ఠాసానం పగుణకాలతో పట్ఠాయ తీసు ముఖేసు ఏకేన ముఖేన విముచ్చిస్సతి. కమ్మట్ఠానం వణ్ణతో వా పటికూలతో వా సుఞ్ఞతో వా ఉపట్ఠాతి . యథా నామ పూపే పచితుకామా ఇత్థీ మద్దిత్వా ఠపితపిట్ఠతో యం యం ఇచ్ఛతి తం తం పచతి, యథా వా పన సమే భూమిప్పదేసే ఠపితం ఉదకపూరం కుమ్భం యతో యతో ఆవిజ్ఝన్తి తతో తతోవ ఉదకం నిక్ఖమతి; ఏవమేవ కోట్ఠాసానం పగుణకాలతో పట్ఠాయ తీసు ముఖేసు ఏకేన ముఖేన విముచ్చిస్సతి. ఆకఙ్ఖమానస్స వణ్ణతో, ఆకఙ్ఖమానస్స పటికూలతో, ఆకఙ్ఖమానస్స సుఞ్ఞతో కమ్మట్ఠానం ఉపట్ఠహిస్సతియేవ. అయం ఏత్తకో ఉగ్గహసన్ధి నామ. ఇమస్మిం ఉగ్గహసన్ధిస్మిం ఠత్వా అరహత్తం పత్తా భిక్ఖు గణనపథం వీతివత్తా.

యస్స పన ఉగ్గహసన్ధిస్మిం కమ్మట్ఠానం న ఉపట్ఠాతి, తేన కమ్మట్ఠానం ఉగ్గహేత్వా, సచే యత్థ ఆచరియో వసతి, సో ఆవాసో సప్పాయో హోతి, ఇచ్చేతం కుసలం; నో చే, సప్పాయట్ఠానే వసితబ్బం. వసన్తేన అట్ఠారస విహారదోసే (విసుద్ధి. ౧.౩౨) వజ్జేత్వా పఞ్చఙ్గసమన్నాగతే సేనాసనే వసితబ్బం, సయమ్పి పఞ్చఙ్గసమన్నాగతేన భవితబ్బం. తతో పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతపటిక్కన్తేన రత్తిట్ఠానం వా దివాట్ఠానం వా పవిసిత్వా కమ్మట్ఠానం మనసికాతబ్బం.

కథం? ఆదితో తావ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అనుపుబ్బతో మనసికాతబ్బం, న ఏకన్తరికా. అనుపుబ్బతో మనసికరోన్తో హి ద్వత్తింసపదం నిస్సేణిం పదపటిపాటియా అక్కమన్తో పాసాదం ఆరుయ్హ పాసాదానిసంసం అనుభవనకపురిసో వియ ‘కేసా లోమా’తి పటిపాటియా కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తో కమ్మట్ఠానతో చ న పరిహాయతి, పాసాదానిసంససదిసే చ నవ లోకుత్తరధమ్మే అనుభవతి. అనుపుబ్బతో మనసికరోన్తేనాపి చ నాతిసీఘతో నాతిసణికతో మనసికాతబ్బం. అతిసీఘతో మనసికరోన్తస్స హి కిఞ్చాపి కమ్మట్ఠానం పగుణం హోతి, అవిభూతం పన హోతి. తత్థ ఓపమ్మం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

అతిసణికతో మనసికరోన్తస్స కమ్మట్ఠానం పరియోసానం న గచ్ఛతి, అన్తరావ ఓసక్కితబ్బం హోతి. యథా హి పురిసో తియోజనం మగ్గం సాయం కచ్ఛం బన్ధిత్వా పటిపన్నో నిక్ఖన్తట్ఠానతో పట్ఠాయ సీతలచ్ఛాయం దిస్వా విస్సమతి, రమణీయం వాలికతలం దిస్వా పిట్ఠిం పసారేతి, వనపోక్ఖరణిం దిస్వా పానీయం పివతి న్హాయతి, పబ్బతం దిస్వా ఆరుయ్హ పబ్బతరామణేయ్యకం పస్సతి, తం అన్తరాయేవ సీహో వా బ్యగ్ఘో వా దీపి వా హనతి, చోరా వా పన విలుప్పన్తి చేవ హనన్తి చ; ఏవమేవ అతిసణికం మనసికరోన్తస్స కమ్మట్ఠానం పరియోసానం న గచ్ఛతి, అన్తరావ ఓసక్కితబ్బం హోతి.

తస్మా నాతిసీఘం నాతిసణికం ఏకదివసం తింసవారే మనసికాతబ్బం; పాతోవ దస వారే, మజ్ఝన్హికే దసవారే, సాయన్హే దస వారే సజ్ఝాయో కాతబ్బో, నో కాతుం న వట్టతి. యథా హి పాతోవ ఉట్ఠాయ ముఖం నో ధోవితుం న వట్టతి, ఖాదనీయం భోజనీయం నో ఖాదితుం నో భుఞ్జితుం న వట్టతి; ఏతం పన వట్టేయ్య; ఇదమేవ ఏకన్తేన నో కాతుం న వట్టతి; కరోన్తో మహన్తం అత్థం గహేత్వా తిట్ఠతి. యథా హి ఏకస్స పురిసస్స తీణి ఖేత్తాని; ఏకం ఖేత్తం అట్ఠకుమ్భం దేతి, ఏకం సోళస, ఏకం ద్వత్తింస; తేన తీణిపి ఖేత్తాని పటిజగ్గితుం అసక్కోన్తేన ద్వే ఛడ్డేత్వా ఏకం ద్వత్తింసకుమ్భదాయకమేవ పటిజగ్గితబ్బం; తత్థేవ కసనవపననిద్దానాదీని కాతబ్బాని; తదేవస్స ఇతరేసు ద్వీసు ఉట్ఠానకదాయం దస్సతి; ఏవమేవ సేసం ముఖధోవనాదికమ్మం ఛడ్డేత్వాపి ఏత్థేవ కమ్మం కాతబ్బం, నో కాతుం న వట్టతి. కరోన్తో మహన్తం అత్థం గణ్హిత్వా తిట్ఠతీతి ఏత్తావతా మజ్ఝిమా పటిపదా నామ కథితా.

ఏవం పటిపన్నేనాపి విక్ఖేపో పటిబాహితబ్బో. కమ్మట్ఠానఞ్హి విస్సజ్జేత్వా చిత్తే బహిద్ధా విక్ఖేపం గచ్ఛన్తే కమ్మట్ఠానతో పరిహాయతి, వట్టభయం సమతిక్కమితుం న సక్కోతి. యథా హి ఏకో పురిసో సహస్సుద్ధారం సాధేత్వా వడ్ఢిం లభిత్వా

అద్ధానం పటిపన్నో అన్తరామగ్గే కుమ్భీలమకరగాహరక్ఖససముట్ఠితాయ గమ్భీరగిరికన్దరాయ ఉపరి అత్థతం ఏకపదికం దణ్డకసేతుం ఆరుయ్హ గచ్ఛన్తో అక్కమనపదం విస్సజ్జేత్వా ఇతో చితో చ ఓలోకేన్తో పరిపతిత్వా కుమ్భీలాదిభత్తం హోతి, ఏవమేవ అయమ్పి కమ్మట్ఠానం విస్సజ్జేత్వా సచిత్తే బహిద్ధా విక్ఖేపం గచ్ఛన్తే కమ్మట్ఠానతో పరిహాయతి, వట్టభయం సమతిక్కమితుం న సక్కోతి.

తత్రిదం ఓపమ్మసంసన్దనం – పురిసస్స సహస్సుద్ధారం సాధేత్వా వడ్ఢిం లద్ధకాలో వియ హి ఇమస్స భిక్ఖునో ఆచరియసన్తికే కమ్మట్ఠానస్స ఉగ్గహితకాలో; అన్తరా గమ్భీరగిరికన్దరా వియ సంసారో; తస్స కుమ్భీలాదీహి దట్ఠకాలో వియ వట్టమూలకాని మహాదుక్ఖాని; ఏకపదికదణ్డకసేతు వియ ఇమస్స భిక్ఖునో సజ్ఝాయవీథి; తస్స పురిసస్స ఏకపదికం దణ్డకసేతుం ఆరుయ్హ అక్కమనపదం విస్సజ్జేత్వా ఇతో చితో చ ఓలోకేన్తస్స పరిపతిత్వా కుమ్భీలాదీనం భత్తభావం ఆపన్నకాలో వియ ఇమస్స భిక్ఖునో కమ్మట్ఠానం విస్సజ్జేత్వా బహిద్ధా విక్ఖిత్తచిత్తస్స కమ్మట్ఠానతో పరిహాయిత్వా వట్టభయం సమతిక్కమితుం అసమత్థభావో వేదితబ్బో.

తస్మా కేసా మనసికాతబ్బా. కేసే మనసికరిత్వా చిత్తుప్పాదస్స బహిద్ధా విక్ఖేపం పటిబాహిత్వా సుద్ధచిత్తేనేవ 'లోమా నఖా దన్తా తచో'తి మనసికాతబ్బం. ఏవం మనసికరోన్తో కమ్మట్ఠానతో న పరిహాయతి, వట్టభయం సమతిక్కమతి. ఓపమ్మం పనేత్థ తదేవ పరివత్తేత్వా వేదితబ్బం. సహస్సుద్ధారం సాధేత్వా వడ్ఢిం లభిత్వా ఛేకస్స పురిసస్స దణ్డకసేతుం ఆరుయ్హ నివాసనపారుపనం సంవిధాయ ధాతుపత్థద్ధకాయం కత్వా సోత్థినా పరతీరగమనం వియ ఛేకస్స భిక్ఖునో కేసే మనసికరిత్వా చిత్తుప్పాదస్స బహిద్ధా విక్ఖేపం పటిబాహిత్వా సుద్ధచిత్తేనేవ 'లోమా నఖా దన్తా తచో'తి మనసికరోన్తస్స కమ్మట్ఠానతో అపరిహాయిత్వా వట్టభయం సమతిక్కమనం వేదితబ్బం.

ఏవం బహిద్ధా విక్ఖేపం పటిబాహన్తేనాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పణ్ణత్తిం సమతిక్కమనతో మనసికాతబ్బం. 'కేసా లోమా'తి పణ్ణత్తిం విస్సజ్జేత్వా 'పటికూలం పటికూల'న్తి సతి ఠపేతబ్బా. పఠమంయేవ పన పటికూలతో న ఉపట్ఠాతి . యావ న ఉపట్ఠాతి తావ పణ్ణత్తి న విస్సజ్జేతబ్బా. యదా ఉపట్ఠాతి తదా పణ్ణత్తిం విస్సజ్జేత్వా 'పటికూల'న్తి మనసికాతబ్బం. కరోన్తేన చ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పఞ్చహాకారేహి పటికూలతో మనసికాతబ్బా. తచపఞ్చకస్మిఞ్హి వణ్ణసణ్ఠానగన్ధాసయోకాసవసేనేవ పఞ్చవిధమ్పి పాటికూల్యం లబ్భతి. సేసేసుపి యం యం లబ్భతి, తస్స తస్స వసేన మనసికారో పవత్తేతబ్బో.

తత్థ కేసాదయో పఞ్చ కోట్ఠాసా సుభనిమిత్తం రాగట్ఠానియం ఇట్ఠారమ్మణన్తి సఙ్ఖం గతా. యే కేచి రజ్జనకసత్తా నామ, సబ్బే తే ఇమేసు పఞ్చసు కోట్ఠాసేసు రజ్జన్తి. అయం పన భిక్ఖు మహాజనస్స రజ్జనట్ఠానే 'పటికూల'న్తి అప్పనం పాపేతి. తత్థ అప్పనాప్పత్తితో పట్ఠాయ పరతో అకిలమన్తోవ అప్పనం పాపుణాతి.

తత్రిదం ఓపమ్మం – యథా హి ఛేకో ధనుగ్గహో రాజానం ఆరాధేత్వా సతసహస్సుట్ఠానకం గామవరం లభిత్వా సన్నద్ధపఞ్చావుధో తత్థ గచ్ఛన్తో అన్తరామగ్గే ద్వత్తింస చోరే దిస్వా తేసు పఞ్చచోరజేట్ఠకే ఘాతేయ్య; తేసం ఘాతితకాలతో పట్ఠాయ తేసు ద్వే ఏకమగ్గం పటిపజ్జమానా నామ న హోన్తి; ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం. ధనుగ్గహస్స రాజానం ఆరాధేత్వా గామవరం లద్ధకాలో వియ హి ఇమస్స భిక్ఖునో ఆచరియసన్తికే కమ్మట్ఠానం ఉగ్గహేత్వా ఠితకాలో; ద్వత్తింస చోరా వియ ద్వత్తింస కోట్ఠాసా; పఞ్చ చోరజేట్ఠకా వియ కేసాదయో పఞ్చ; చోరజేట్ఠకానం ఘాతితకాలో వియ ఇమస్స భిక్ఖునో

సబ్బసత్తానం రజ్జనట్ఠానే తచపఞ్చకే 'పటికూల'న్తి అప్పనాయ పాపితకాలో; సేసచోరానం పాణిప్పహారేనేవ పలాయితకాలో వియ సేసకోట్ఠాసేసు అకిలమన్తస్సేవ అప్పనాప్పత్తి వేదితబ్బా.

ఏవం పణ్ణత్తిం సమతిక్కమన్తేన చ అనుపుబ్బముఞ్చనతో మనసికారో పవత్తేతబ్బో – కేసే మనసికరోన్తేన మనసికరోన్తేనేవ కేసేసు సాపేక్ఖేన హుత్వా లోమేసు సతి పేసేతబ్బా. యావ లోమా న ఉపట్ఠహన్తి తావ 'కేసా కేసా'తి మనసికాతబ్బా. యదా పన లోమా ఉపట్ఠహన్తి తదా కేసే విస్సజ్జేత్వా లోమేసు సతి ఉపట్ఠపేతబ్బా. ఏవం నఖాదీసుపి మనసికారో పవత్తేతబ్బో.

తత్రిదం ఓపమ్మం – యథా హి జలూకా గచ్ఛమానా యావ పురతో పతిట్ఠం న లభతి తావ పచ్ఛతో నఙ్గట్ఠేన గహితట్ఠానం న ముఞ్చతి; యదా పన పురతో పతిట్ఠం లభతి తదా నఙ్గట్ఠం ఉక్ఖిపిత్వా ముఖేన గహితట్ఠానే ఠపేతి; ఏవమేవ కేసే మనసికరోన్తేన మనసికరోన్తేనేవ కేసేసు సాపేక్ఖేన హుత్వా లోమేసు సతి పేసేతబ్బా. యావ లోమా న ఉపట్ఠహన్తి తావ 'కేసా కేసా'తి మనసికాతబ్బా. యదా లోమా ఉపట్ఠహన్తి తదా కేసే విస్సజ్జేత్వా లోమేసు సతి ఉపట్ఠపేతబ్బా. ఏవం నఖాదీసుపి మనసికారో పవత్తేతబ్బో.

ఏవం పవత్తేన్తేన అప్పనా హోతీతి వుత్తమనసికారకోసల్లం సమ్పాదేతబ్బం. కథం? ఇదఞ్హి అప్పనాకమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తస్స అప్పనం పాపుణాతి; పఠమంయేవ తావ న ఉపట్ఠాతి; అనమతగ్గస్మిఞ్హి సంసారవట్టే చ నానారమ్మణేసు వడ్ఢితం చిత్తం 'కేసా'తి ఆవజ్జితమత్తే సజ్ఝాయసోతానుసారేన గన్త్వా మత్థలుఙ్గే పతిట్ఠాతి. 'మత్థలుఙ్గ'న్తి ఆవజ్జితమత్తే సజ్ఝాయసోతానుసారేన ఆగన్త్వా కేసేసు పతిట్ఠాతి. మనసికరోన్తస్స మనసికరోన్తస్స పన సో సో కోట్ఠాసో ఉపట్ఠాతి. సతి సమాధినాపి తిట్ఠమానా పవత్తతి. తేన యో యో కోట్ఠాసో అధికతరం ఉపట్ఠాతి తత్థ తత్థ ద్విగుణేన యోగం కత్వా అప్పనా పాపేతబ్బా. ఏవం అప్పనాయ పాపితకాలతో పట్ఠాయ సేసకోట్ఠాసేసు అకిలమన్తో అప్పనం పాపేతి. తత్థ తాలవనమక్కటోపమం ఓపమ్మం.

అపిచేత్థ ఏవమ్పి యోజనా వేదితబ్బా – ద్వత్తింసతాలకస్మిఞ్హి తాలవనే మక్కటో పటివసతి. తం గహేతుకామో లుద్దో కోటియం ఠితతాలమూలే ఠత్వా ఉక్కుట్ఠిమకాసి. మానజాతికో మక్కటో తం తం తాలం లఙ్ఘిత్వా పరియన్తతాలే అట్ఠాసి. లుద్దో తత్థపి గన్త్వా ఉక్కుట్ఠిమకాసి. మక్కటో పున తథేవ పురిమతాలే పతిట్ఠాసి. సో అపరాపరం అనుబన్ధియమానో కిలమన్తో తస్స తస్సేవ తాలస్స మూలే ఠత్వా ఉక్కుట్ఠుక్కుట్ఠికాలే ఉట్ఠహిత్వా గచ్ఛన్తో గచ్ఛన్తో అతికిలమన్తో ఏకస్స తాలస్స మకుళపణ్ణసూచిం దళ్హం గహేత్వా ధనుకోటియా విజ్ఝిత్వా గణ్హన్తోపి న పలాయతి.

తత్థ ద్వత్తింస తాలా వియ ద్వత్తింస కోట్ఠాసా; మక్కటో వియ చిత్తం; లుద్దో వియ యోగావచరో; లుద్దేన తాలమూలే ఠత్వా ఉక్కుట్ఠికాలే మానజాతికస్స మక్కటస్స పలాయిత్వా పరియన్తకోటియం ఠితకాలో వియ అనమతగ్గే సంసారవట్టే చ నానారమ్మణేసు వడ్ఢితచిత్తస్స 'కేసా'తి ఆవజ్జితమత్తే సజ్ఝాయసోతానుసారేన గన్త్వా మత్థలుఙ్గే పతిట్ఠానం; పరియన్తకోటియం ఠత్వా ఉక్కుట్ఠే ఓరిమకోటిం ఆగమనకాలో వియ 'మత్థలుఙ్గ'న్తి ఆవజ్జితమత్తే సజ్ఝాయసోతానుసారేన గన్త్వా కేసేసు పతిట్ఠానం; అపరాపరం అనుబన్ధియమానస్స కిలమన్తస్స ఉక్కుట్ఠుక్కుట్ఠిట్ఠానే ఉట్ఠానకాలో వియ మనసికరోన్తస్స మనసికరోన్తస్స తస్మిం తస్మిం కోట్ఠాసే ఉపట్ఠహన్తే సతియా పతిట్ఠాయ పతిట్ఠాయ గమనం; ధనుకోటియా విజ్ఝిత్వా

గణ్హన్తస్సాపి అపలాయనకాలో వియ యో కోట్ఠాసో అధికతరం ఉపట్ఠాతి, తస్మిం ద్విగుణం మనసికారం కత్వా అప్పనాయ పాపనం.

తత్థ అప్పనాయ పాపితకాలతో పట్ఠాయ సేసకోట్ఠాసేసు అకిలమన్తోవ అప్పనం పాపేస్సతి. తస్మా ‘పటికూలం పటికూల’న్తి పునప్పునం ఆవజ్జితబ్బం సమన్నాహరితబ్బం, తక్కాహతం వితక్కాహతం కాతబ్బం. ఏవం కరోన్తస్స చత్తారో ఖన్ధా పటికూలారమ్మణా హోన్తి, అప్పనం పాపుణాతి. పుబ్బభాగచిత్తాని పరికమ్మఉపచారసఙ్ఖాతాని సవితక్కసవిచారానీతి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తసదిసమేవ. ఏకం పన కోట్ఠాసం మనసికరోన్తస్స ఏకమేవ పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తతి. పాటియేక్కం మనసికరోన్తస్స ద్వత్తింస పఠమజ్ఝానాని నిబ్బత్తన్తి. హత్థే గహితపఞ్హావత్థు పాకతికమేవ.

సో తం నిమిత్తన్తి సో భిక్ఖు తం కమ్మట్ఠాననిమిత్తం. **ఆసేవతీ**తి సేవతి భజతి. **భావేతీ**తి వడ్ఢేతి. **బహులీకరోతీ**తి పునప్పునం కరోతి. **స్వావత్థితం వవత్థపేతీ**తి సువవత్థితం కరోతి. **బహిద్ధా కాయే చిత్తం ఉపసంహరతీ**తి ఏవం కత్వా బహిద్ధా పరస్స కాయే అత్తనో చిత్తం ఉపసంహరతి ఠపేతి పేసేతి.

అత్థిస్స కాయేతి అత్థి అస్స కాయే. **అజ్ఝత్తబహిద్ధాకాయే చిత్తం ఉపసంహరతీ**తి కాలేన అత్తనో కాలేన పరేసం కాయే చిత్తం ఉపనామేతి. **అత్థి కాయే**తి ఇదం యస్మా న ఏకన్తేన అత్తనో కాయో నాపి పరస్సేవ కాయో అధిప్పేతో, తస్మా వుత్తం. ఏత్థ పన అత్తనో జీవమానకసరీరే ‘పటికూల’న్తి పరికమ్మం కరోన్తస్స అప్పనాపి ఉపచారమ్పి జాయతి. పరస్స జీవమానకసరీరే ‘పటికూల’న్తి మనసికరోన్తస్స నేవ అప్పనా జాయతి, న ఉపచారం. నను చ దససు అసుభేసు ఉభయమ్పేతం జాయతీతి? ఆమ, జాయతి. తాని హి అనుపాదిన్నకపక్ఖే ఠితాని. తస్మా తత్థ అప్పనాపి ఉపచారమ్పి జాయతి. ఇదం పన ఉపాదిన్నకపక్ఖే ఠితం. తేనేవేత్థ ఉభయమ్పేతం న జాయతి. అసుభానుపస్సనాసఙ్ఖాతా పన విపస్సనాభావనా హోతీతి వేదితబ్బా. ఇమస్మిం పబ్బే కిం కథితన్తి? సమథవిపస్సనా కథితా.

ఇదానేత్థ ఏవం సబ్బం మనసికారసాధారణం పకిణ్ణకం వేదితబ్బం. ఏతేసఞ్హి –

నిమిత్తతో లక్ఖణతో, ధాతుతో అథ సుఞ్ఞతో;
ఖన్ధాదితో చ విఞ్ఞేయ్యో, కేసాదీనం వినిచ్ఛయో.

తత్థ ‘**నిమిత్తతో**’తి ద్వత్తింసాకారే సట్ఠిసతం నిమిత్తాని, యేసం వసేన యోగావచరో ద్వత్తింసాకారం కోట్ఠాసతో పరిగ్గణ్హాతి, సేయ్యథిదం – కేసస్స వణ్ణనిమిత్తం, సణ్ఠాననిమిత్తం, దిసానిమిత్తం, ఓకాసనిమిత్తం, పరిచ్ఛేదనిమిత్తన్తి పఞ్చ నిమిత్తాని హోన్తి. లోమాదీసుపి ఏసేవ నయో.

‘**లక్ఖణతో**’తి ద్వత్తింసాకారే అట్ఠవీసతిసతం లక్ఖణాని హోన్తి, యేసం వసేన యోగావచరో ద్వత్తింసాకారం లక్ఖణతో మనసికరోతి, సేయ్యథిదం – కేసే థద్ధత్తలక్ఖణం, ఆబన్ధత్తలక్ఖణం, ఉణ్హత్తలక్ఖణం, విత్థమ్భనలక్ఖణన్తి చత్తారి లక్ఖణాని హోన్తి. లోమాదీసుపి ఏసేవ నయో.

‘**ధాతుతో**’తి ద్వత్తింసాకారే “చతుధాతురో అయం, భిక్ఖు, పురిసో”తి వుత్తాసు ధాతూసు అట్ఠవీసతిసతం ధాతుయో హోన్తి, యాసం వసేన యోగావచరో ద్వత్తింసాకారం ధాతుతో పరిగ్గణ్హాతి, సేయ్యథిదం – కేసే కక్ఖళతా పథవీధాతు, ఆబన్ధనతా

ఆపోధాతు, ఉణ్హతా తేజోధాతు, విత్థమ్భనతా వాయోధాతూతి చతస్సో ధాతుయో హోన్తి. లోమాదీసుపి ఏసేవ నయో.

‘**సుఞ్ఞతో**’తి ద్వత్తింసాకారే ఛన్నవుతి సుఞ్ఞతా హోన్తి, యాసం వసేన యోగావచరో ద్వత్తింసాకారం సుఞ్ఞతో విపస్సతి, సేయ్యథిదం – కేసా సుఞ్ఞా అత్తేన వా అత్తనియేన వా నిచ్చేన వా ధువేన వా సస్సతేన వా అవిపరిణామధమ్మేన వాతి. కేసే తావ అత్తసుఞ్ఞతా, అత్తనియసుఞ్ఞతా, నిచ్చభావసుఞ్ఞతాతి తిస్సో సుఞ్ఞతా హోన్తి. లోమాదీసుపి ఏసేవ నయో.

‘**ఖన్ధాదితో**’తి ద్వత్తింసాకారే కేసాదీసు ఖన్ధాదివసేన పరిగ్గయ్హమానేసు కేసా కతి ఖన్ధా హోన్తి, కతి ఆయతనాని, కతి ధాతుయో, కతి సచ్చాని, కతి సతిపట్ఠానానీతిఆదినా నయేన పేత్థ వినిచ్ఛయో విఞ్ఞాతబ్బో.

౩౫౬. ఏవం అజ్ఝత్తాదిభేదతో తివిధేన కాయానుపస్సనం విత్థారతో దస్సేత్వా ఇదాని “కాయానుపస్సీ విహరతి ఆతాపీ సమ్పజానో”తిఆదీని పదాని భాజేత్వా దస్సేతుం **అనుపస్సీ**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యాయ అనుపస్సనాయ కాయానుపస్సీ నామ హోతి, తం దస్సేతుం **తత్థ కతమా అనుపస్సనా? యా పఞ్ఞా పజాననా**తిఆది వుత్తం. **ఆతాపీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

తత్థ **పఞ్ఞా పజాననా**తిఆదీని హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డవణ్ణనాయం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౬) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. **ఉపేతో**తిఆదీని సబ్బాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. అపిచ ఆసేవనవసేన **ఉపేతో,** భావనావసేన సుట్ఠు ఉపేతోతి **సముపేతో** . **ఉపాగతో సముపాగతో, ఉపపన్నో సమ్పన్నో**తి ఇమేసుపి ద్వీసు దుకేసు అయమేవ నయో. బహులీకారవసేన పన **సమన్నాగతో**తి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా. **ఇమినా ఆతాపేన ఉపేతో**తి ఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

విహరతీతి పదే ‘తత్థ కతమో విహారో’తి పుచ్ఛం అకత్వా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ దేసేన్తో **ఇరియతీ**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – చతున్నం ఇరియాపథానం అఞ్ఞతరసమఙ్గీభావతో **ఇరియతి**. తేహి ఇరియాపథచతుక్కేహి కాయసకటవత్తనేన **వత్తతి**. ఏకం ఇరియాపథదుక్ఖం అపరేన ఇరియాపథేన బాధిత్వా చిరట్ఠితికభావేన సరీరక్ఖనతో **పాలేతి**. ఏకస్మిం ఇరియాపథే అసణ్ఠహిత్వా సబ్బిరియాపథవతనతో **యపేతి**. తేన తేన ఇరియాపథేన తథా తథా కాయస్స యాపనతో **యాపేతి**. చిరకాలవత్తాపనతో **చరతి**. ఇరియాపథేన ఇరియాపథం విచ్ఛిన్దిత్వా జీవితహరణతో **విహరతి**.

౩౬౨. స్వేవ కాయో లోకోతి యస్మిం కాయే కాయానుపస్సీ విహరతి, స్వేవ కాయో లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో. యస్మా పనస్స కాయే పహీయమానం అభిజ్ఝాదోమనస్సం వేదనాదీసుపి పహీయతి ఏవ, తస్మా **పఞ్చపి ఉపాదానక్ఖన్ధా లోకో**తి వుత్తం.

సన్తాతిఆదీసుపి నిరోధవసేన సన్తతాయ **సన్తా**. భావనాయ సమితత్తా **సమితా**. వత్థుపరిఞ్ఞాయ అప్పవత్తివూపసమవసేన **వూపసన్తా**. నిరోధసఙ్ఖాతం అత్థం గతాతి **అత్థఙ్గతా**. పునప్పునం నిబ్బత్తియా పటిబాహితత్తా అతివియ అత్థం గతాతి **అబ్భత్థఙ్గతా. అప్పితా**తి వినాసితా, అప్పవత్తియం ఠపితాతిపి అత్థో. **బ్యప్పితా**తి సువినాసితా, అతివియ అప్పవత్తియం ఠపితాతిపి అత్థో. యథా పున న అన్వస్సవన్తి ఏవం సోసితత్తా **సోసితా**. సుట్ఠు సోసితాతి **విసోసితా** , సుక్ఖాపితాతి అత్థో. విగతన్తా కతాతి **బ్యన్తీ కతా**. ఏత్థ చ అనుపస్సనాయ కమ్మట్ఠానవిహారేన కమ్మట్ఠానికస్స కాయపరిహరణం, ఆతాపేన సమ్మప్పధానం, సతిసమ్పజఞ్ఞేన కమ్మట్ఠానపరిహరణూపాయో; సతియా వా కాయానుపస్సనావసేన పటిలద్ధో సమథో, సమ్పజఞ్ఞేన విపస్సనా, అభిజ్ఝాదోమనస్సవినయేన భావనాఫలం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

కాయానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వేదనానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా

౩౬౩. వేదనానుపస్సనానిద్దేసేపి హేట్ఠా వుత్తసదిసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **సుఖం వేదనం వేదయమానో**తిఆదీసు పన **సుఖం వేదన**న్తి కాయికం వా చేతసికం వా సుఖం వేదనం వేదయమానో 'అహం సుఖం వేదనం వేదయామీ'తి పజానాతీతి అత్థో. తత్థ కామం ఉత్తానసేయ్యకాపి దారకా థఞ్ఞపివనాదికాలే సుఖం వేదయమానా 'సుఖం వేదనం వేదయామా'తి పజానన్తి, న పనేతం ఏవరూపం జాననం సన్ధాయ వుత్తం. ఏవరూపఞ్హి జాననం సత్తూపలద్ధిం నప్పజహతి, సత్తసఞ్ఞం న ఉగ్ఘాటేతి, కమ్మట్ఠానం వా సతిపట్ఠానభావనా వా న హోతి. ఇమస్స పన భిక్ఖునో జాననం సత్తూపలద్ధిం పజహతి, సత్తసఞ్ఞం ఉగ్ఘాటేతి, కమ్మట్ఠానఞ్చేవ సతిపట్ఠానభావనా చ హోతి. 'ఇదఞ్హి కో వేదయతి, కస్స వేదనా, కిం కారణా వేదనా'తి ఏవం సమ్పజానవేదియనం సన్ధాయ వుత్తం.

తత్థ **కో వేదయతీ**తి? న కోచి సత్తో వా పుగ్గలో వా వేదయతి. **కస్స వేదనా**తి? న కస్సచి సత్తస్స వా పుగ్గలస్స వా వేదనా. **కిం కారణా వేదనా**తి? వత్థుఆరమ్మణా చ పనేసా వేదనా. తస్మా ఏస ఏవం పజానాతి – 'తం తం సుఖాదీనం వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదయతి; తం పన వేదనాపవత్తిం ఉపాదాయ 'అహం వేదయామీ'తి వోహారమత్తం హోతీ'తి. ఏవం వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదయతీతి సల్లక్ఖేన్తో 'ఏస సుఖం వేదనం వేదయామీ'తి పజానాతీతి వేదితబ్బో, చిత్తలపబ్బతే అఞ్ఞతరో థేరో వియ.

థేరో కిర అఫాసుకకాలే బలవవేదనాయ నిత్థునన్తో అపరాపరం పరివత్తతి. తమేకో దహరో ఆహ – "కతరం వో, భన్తే, ఠానం రుజతీ"తి? "ఆవుసో, పాటియేక్కం రుజనట్ఠానం నామ నత్థి; వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనావ వేదయతీ"తి. "ఏవం జాననకాలతో పట్ఠాయ అధివాసేతుం వట్టతి నో, భన్తే"తి. "అధివాసేమి, ఆవుసో"తి. "అధివాసనా, భన్తే, సేయ్యో"తి. థేరో అధివాసేసి. వాతో యావ హదయా ఫాలేసి. మఞ్చకే అన్తాని రాసికతాని అహేసుం. థేరో దహరస్స దస్సేసి – "వట్టతావుసో, ఏత్తకా అధివాసనా"తి? దహరో తుణ్హీ అహోసి. థేరో వీరియసమాధిం యోజేత్వా సహపటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణిత్వా **సమసీసీ** హుత్వా పరినిబ్బాయి.

యథా చ సుఖం, ఏవం దుక్ఖం...పే.... నిరామిసం అదుక్ఖమసుఖం వేదనం వేదయమానో 'నిరామిసం అదుక్ఖమసుఖం వేదనం వేదయామీ"తి పజానాతి. ఇతి భగవా రూపకమ్మట్ఠానం కథేత్వా అరూపకమ్మట్ఠానం కథేన్తో వేదనావసేన కథేసి. దువిధఞ్హి కమ్మట్ఠానం – రూపకమ్మట్ఠానం అరూపకమ్మట్ఠానఞ్చ; రూపపరిగ్గహో అరూపపరిగ్గహోతిపి ఏతదేవ వుచ్చతి. తత్థ భగవా రూపకమ్మట్ఠానం కథేన్తో సఙ్ఖేపమనసికారవసేన వా విత్థారమనసికారవసేన వా చతుధాతువవత్థానం కథేసి. తదుభయమ్పి విసుద్ధిమగ్గే సబ్బాకారతో దస్సితమేవ.

అరూపకమ్మట్ఠానం పన కథేన్తో యేభుయ్యేన వేదనావసేన కథేసి. తివిధో హి అరూపకమ్మట్ఠానే అభినివేసో – ఫస్సవసేన, వేదనావసేన, చిత్తవసేనాతి. కథం? ఏకచ్చస్స హి సంఖిత్తేన వా విత్థారేన వా పరిగ్గహితే రూపకమ్మట్ఠానే తస్మిం ఆరమ్మణే చిత్తచేతసికానం పఠమాభినిపాతో తం ఆరమ్మణం ఫుసన్తో ఉప్పజ్జమానో ఫస్సో పాకటో హోతి. ఏకచ్చస్స తం

ఆరమ్మణం అనుభవన్తీ ఉప్పజ్జమానా వేదనా పాకటా హోతి. ఏకచ్చస్స తం ఆరమ్మణం పరిగ్గహేత్వా విజానన్తం ఉప్పజ్జమానం విఞ్ఞాణం పాకటం హోతి.

తత్థ యస్స ఫస్సో పాకటో హోతి, సోపి 'న కేవలం ఫస్సోవ ఉప్పజ్జతి; తేన సద్ధిం తదేవారమ్మణం అనుభవమానా వేదనాపి ఉప్పజ్జతి, సఞ్జానమానా సఞ్ఞాపి, చేతయమానా చేతనాపి, విజానమానం విఞ్ఞాణమ్పి ఉప్పజ్జతీ'తి ఫస్సపఞ్చమకేయేవ పరిగ్గణ్హాతి. యస్స వేదనా పాకటా హోతి, సోపి 'న కేవలం వేదనావ ఉప్పజ్జతి; తాయ సద్ధిం తదేవారమ్మణం ఫుసమానో ఫస్సోపి ఉప్పజ్జతి, సఞ్జాననమానా సఞ్ఞాపి, చేతయమానా చేతనాపి, విజాననమానం విఞ్ఞాణమ్పి ఉప్పజ్జతీ'తి ఫస్సపఞ్చమకేయేవ పరిగ్గణ్హాతి. యస్స విఞ్ఞాణం పాకటం హోతి, సోపి 'న కేవలం విఞ్ఞాణమేవ ఉప్పజ్జతి; తేన సద్ధిం తదేవారమ్మణం ఫుసమానో ఫస్సోపి ఉప్పజ్జతి, అనుభవమానా వేదనాపి, సఞ్జాననమానా సఞ్ఞాపి, చేతయమానా చేతనాపి ఉప్పజ్జతీ'తి ఫస్సపఞ్చమకేయేవ పరిగ్గణ్హాతి.

సో 'ఇమే ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా కింనిస్సితా'తి ఉపధారేన్తో 'వత్థునిస్సితా'తి పజానాతి. వత్థు నామ కరజకాయో; యం సన్ధాయ వుత్తం "ఇదఞ్చ పన మే విఞ్ఞాణం ఏత్థసితం, ఏత్థపటిబద్ధ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౦). సో అత్థతో భూతాని చేవ ఉపాదారూపాని చ. ఏవమేత్థ వత్థు రూపం, ఫస్సపఞ్చమకా నామన్తి నామరూపమేవ పస్సతి. రూపఞ్చేత్థ రూపక్ఖన్ధో, నామం చత్తారో అరూపినో ఖన్ధాతి పఞ్చక్ఖన్ధమత్తం హోతి. నామరూపవినిముత్తా హి పఞ్చక్ఖన్ధా పఞ్చక్ఖన్ధవినిముత్తం వా నామరూపం నత్థి.

సో 'ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా కింహేతుకా'తి ఉపపరిక్ఖన్తో 'అవిజ్జాదిహేతుకా'తి పస్సతి; తతో పచ్చయో చేవ పచ్చయుప్పన్నఞ్చ ఇదం; అఞ్ఞో సత్తో వా పుగ్గలో వా నత్థి; సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జమత్తమేవాతి సప్పచ్చయనామరూపవసేనవ తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా విపస్సనాపటిపాటియా 'అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా'తి సమ్మసన్తో విచరతి. సో 'అజ్జ అజ్జా'తి పటివేధం ఆకఙ్ఖమానో తథారూపే దివసే ఉతుసప్పాయం, పుగ్గలసప్పాయం, భోజనసప్పాయం, ధమ్మసవనసప్పాయం వా లభిత్వా ఏకపల్లఙ్కేన నిసిన్నోవ విపస్సనం మత్థకం పాపేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాతి. ఏవం ఇమేసం తిణ్ణమ్పి జనానం యావ అరహత్తా కమ్మట్ఠానం కథితం హోతి.

ఇధ పన భగవా అరూపకమ్మట్ఠానం కథేన్తో వేదనావసేన కథేసి. ఫస్సవసేన వా హి విఞ్ఞాణవసేన వా కథియమానం న పాకటం హోతి, అన్ధకారం వియ ఖాయతి. వేదనావసేన పన పాకటం హోతి. కస్మా? వేదనానం ఉప్పత్తిపాకటతాయ. సుఖదుక్ఖవేదనానఞ్హి ఉప్పత్తి పాకటా. యదా సుఖం ఉప్పజ్జతి, సకలసరీరం ఖోభేన్తం మద్దన్తం ఫరమానం అభిసన్దయమానం సతధోతసప్పిం ఖాదాపయన్తం వియ, సతపాకతేలం మక్ఖాపయమానం వియ, ఉదకఘటసహస్సేన పరిళాహం నిబ్బాపయమానం వియ, 'అహో సుఖం! అహో సుఖన్తి'! వాచం నిచ్ఛారయమానమేవ ఉప్పజ్జతి. యదా దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, సకలసరీరం ఖోభేన్తం మద్దన్తం ఫరమానం అభిసన్దయమానం తత్తఫాలం పవేసేన్తం వియ, విలీనతమ్బలోహేన ఆసిఞ్చన్తం వియ, సుక్ఖతిణవనప్పతిమ్హి అరఞ్ఞే దారుఉక్కాకలాపం పక్ఖిపమానం వియ 'అహో దుక్ఖం! అహో దుక్ఖన్తి!' విప్పలాపయమానమేవ ఉప్పజ్జతి. ఇతి సుఖదుక్ఖవేదనానం ఉప్పత్తి పాకటా హోతి.

అదుక్ఖమసుఖా పన దుద్దీపనా అన్ధకారా అవిభూతా. సా సుఖదుక్ఖానం అపగమే సాతాసాతపటిక్ఖేపవసేన మజ్ఝత్తాకారభూతా అదుక్ఖమసుఖా వేదనాతి నయతో గణ్హన్తస్స పాకటా హోతి. యథా కిం? అన్తరా పిట్ఠిపాసాణం ఆరుహిత్వా

పలాయన్తస్స మిగస్స అనుపథం గచ్ఛన్తో మిగలుద్దకో పిట్ఠిపాసాణస్స ఓరభాగే అపరభాగేపి పదం దిస్వా మజ్ఝే అపస్సన్తోపి ‘ఇతో ఆరుళ్హో, ఇతో ఓరుళ్హో, మజ్ఝే పిట్ఠిపాసాణే ఇమినా పదేసేన గతో భవిస్సతీ’తి నయతో జానాతి. ఏవం ఆరుళ్హట్ఠానే పదం వియ హి సుఖాయ వేదనాయ ఉప్పత్తి పాకటా హోతి; ఓరుళ్హట్ఠానే పదం వియ దుక్ఖాయ వేదనాయ ఉప్పత్తి పాకటా హోతి. ‘ఇతో ఆరుళ్హో, ఇతో ఓరుళ్హో, మజ్ఝే ఏవం గతో’తి నయతో గహణం వియ సుఖదుక్ఖానం అపగమే సాతాసాతపటిక్ఖేపవసేన మజ్ఝత్తాకారభూతా అదుక్ఖమసుఖా వేదనాతి నయతో గణ్హన్తస్స పాకటా హోతి.

ఏవం భగవా పఠమం రూపకమ్మట్ఠానం కథేత్వా పచ్ఛా అరూపకమ్మట్ఠానం కథేన్తో వేదనావసేన వినివత్తేత్వా దస్సేసి; న కేవలఞ్చ ఇధేవ ఏవం దస్సేతి, దీఘనికాయమ్హి మహానిదానే, సక్కపఞ్హే, మహాసతిపట్ఠానే , మజ్ఝిమనికాయమ్హి సతిపట్ఠానే చ చూళతణ్హాసఙ్ఖయే, మహాతణ్హాసఙ్ఖయే, చూళవేదల్లే, మహావేదల్లే, రట్ఠపాలసుత్తే, మాగణ్డియసుత్తే, ధాతువిభఙ్గే, ఆనేఞ్జసప్పాయే, సంయుత్తనికాయమ్హి చూళనిదానసుత్తే, రుక్ఖోపమే, పరివీమంసనసుత్తే, సకలే వేదనాసంయుత్తేతి ఏవం అనేకేసు సుత్తేసు పఠమం రూపకమ్మట్ఠానం కథేత్వా పచ్ఛా అరూపకమ్మట్ఠానం వేదనావసేన వినివత్తేత్వా దస్సేసి. యథా చ తేసు తేసు, ఏవం ఇమస్మిమ్పి సతిపట్ఠానవిభఙ్గే పఠమం రూపకమ్మట్ఠానం కథేత్వా పచ్ఛా అరూపకమ్మట్ఠానం వేదనావసేన వినివత్తేత్వా దస్సేసి.

తత్థ **సుఖం వేదన**న్తిఆదీసు అయం అపరోపి పజాననపరియాయో – **సుఖం వేదనం వేదయామీతి పజానాతీ**తి సుఖవేదనాక్ఖణే దుక్ఖాయ వేదనాయ అభావతో సుఖం వేదనం వేదయమానో ‘సుఖం వేదనం వేదయామీ’తి పజానాతి. తేన యా పుబ్బే భూతపుబ్బా దుక్ఖా వేదనా, తస్సా ఇదాని అభావతో ఇమిస్సా చ సుఖాయ ఇతో పఠమం అభావతో వేదనా నామ అనిచ్చా అద్ధువా విపరిణామధమ్మాతి ఇతిహ తత్థ సమ్పజానో హోతి. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా –

> “యస్మిం, అగ్గివేస్సన, సమయే సుఖం వేదనం వేదేతి, నేవ తస్మిం సమయే దుక్ఖం వేదనం వేదేతి, న అదుక్ఖమసుఖం వేదనం వేదేతి, సుఖంయేవ తస్మిం సమయే వేదనం వేదేతి. యస్మిం , అగ్గివేస్సన, సమయే దుక్ఖం…పే.… అదుక్ఖమసుఖం వేదనం వేదేతి, నేవ తస్మిం సమయే సుఖం వేదనం వేదేతి, న దుక్ఖం వేదనం వేదేతి, అదుక్ఖమసుఖంయేవ తస్మిం సమయే వేదనం వేదేతి. సుఖాపి ఖో, అగ్గివేస్సన , వేదనా అనిచ్చా సఙ్ఖతా పటిచ్చసముప్పన్నా ఖయధమ్మా వయధమ్మా విరాగధమ్మా నిరోధధమ్మా. దుక్ఖాపి ఖో…పే.… అదుక్ఖమసుఖాపి ఖో, అగ్గివేస్సన, వేదనా అనిచ్చా సఙ్ఖతా…పే.… నిరోధధమ్మా. ఏవం పస్సం, అగ్గివేస్సన, సుతవా అరియసావకో సుఖాయపి వేదనాయ నిబ్బిన్దతి, దుక్ఖాయపి వేదనాయ నిబ్బిన్దతి, అదుక్ఖమసుఖాయపి వేదనాయ నిబ్బిన్దతి, నిబ్బిన్దం విరజ్జతి, విరాగా విముచ్చతి, విముత్తస్మిం విముత్తమితి ఞాణం హోతి; ‘ఖీణా జాతి, వుసితం బ్రహ్మచరియం, కతం కరణీయం, నాపరం ఇత్థత్తాయా’తి పజానాతీ”తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౦౫).

సామిసం వా సుఖన్తిఆదీసు **సామిసా సుఖా** నామ పఞ్చకామగుణామిసనిస్సితా ఛ గేహస్సితసోమనస్సవేదనా; **నిరామిసా సుఖా** నామ ఛ నేక్ఖమ్మస్సితసోమనస్సవేదనా; **సామిసా దుక్ఖా** నామ ఛ గేహస్సితదోమనస్సవేదనా; **నిరామిసా దుక్ఖా** నామ ఛ నేక్ఖమ్మస్సితదోమనస్సవేదనా; **సామిసా అదుక్ఖమసుఖా** నామ ఛ గేహసితఉపేక్ఖావేదనా; **నిరామిసా అదుక్ఖమసుఖా** నామ ఛ నేక్ఖమ్మస్సితఉపేక్ఖావేదనా. తాసం విభాగో ఉపరిపణ్ణాసే పాళియం (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౪ ఆదయో) ఆగతోయేవ. **నో తం నిమిత్త**న్తి నో తం వేదనానిమిత్తం. **బహిద్ధా వేదనాసూ**తి పరపుగ్గలస్స వేదనాసు. **సుఖం వేదనం**

వేదయమానన్తి పరపుగ్గలం సుఖవేదనం వేదయమానం. **అజ్ఝత్తబహిద్ధాతి** కాలేన అత్తనో కాలేన పరస్స వేదనాసు చిత్తం ఉపసంహరతి. ఇమస్మిం వారే యస్మా నేవ అత్తా, న పరో నియమితో; తస్మా వేదనాపరిగ్గహమత్తమేవ దస్సేతుం "ఇధ భిక్ఖు సుఖం వేదనం సుఖా వేదనా"తిఆది వుత్తం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ. ఇమస్మిం పన పబ్బే సుద్ధవిపస్సనావ కథితాతి.

వేదనానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చిత్తానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా

౩౬౫. చిత్తానుపస్సనానిద్దేసేపి హేట్ఠా వుత్తసదిసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **సరాగం వా చిత్తన్తి**ఆదీసు పన **సరాగన్తి** అట్ఠవిధం లోభసహగతం. **వీతరాగన్తి** లోకియకుసలాబ్యాకతం. ఇదం పన యస్మా సమ్మసనం న ధమ్మసమోధానం, తస్మా ఇధ ఏకపదేపి లోకుత్తరం న లబ్భతి. యస్మా పహానేకట్ఠవసేన రాగాదీహి సహ వత్తన్తి పహీయన్తి, తస్మా ద్వీసు పదేసు నిప్పరియాయేన న లబ్భన్తీతి న గహితాని. సేసాని చత్తారి అకుసలచిత్తాని నేవ పురిమపదం, న పచ్ఛిమపదం భజన్తి. **సదోసన్తి** దువిధం దోమనస్ససహగతం. **వీతదోసన్తి** లోకియకుసలాబ్యాకతం. సేసాని దస అకుసలచిత్తాని నేవ పురిమపదం, న పచ్ఛిమపదం భజన్తి. **సమోహన్తి** విచికిచ్ఛాసహగతఞ్చేవ ఉద్ధచ్చసహగతఞ్చాతి దువిధం. యస్మా పన మోహో సబ్బాకుసలేసు ఉప్పజ్జతి, తస్మా సేసానిపి ఇధ వట్టన్తి ఏవ. ఇమస్మిం యేవ హి దుకే ద్వాదసాకుసలచిత్తాని పరియాదిణ్ణానీతి. **వీతమోహన్తి** లోకియకుసలాబ్యాకతం. **సంఖిత్తన్తి** థినమిద్ధానుపతితం. ఏతఞ్హి సఙ్కుటితచిత్తం నామ. **విక్ఖిత్తన్తి** ఉద్ధచ్చసహగతం. ఏతఞ్హి పసటచిత్తం నామ.

మహగ్గతన్తి రూపావచరం అరూపావచరఞ్చ. **అమహగ్గతన్తి** కామావచరం. **సఉత్తరన్తి** కామావచరం. **అనుత్తరన్తి** రూపావచరఞ్చ అరూపావచరఞ్చ. తత్రాపి సఉత్తరం రూపావచరం, అనుత్తరం అరూపావచరమేవ. **సమాహితన్తి** యస్స అప్పనాసమాధి ఉపచారసమాధి వా అత్థి. **అసమాహితన్తి** ఉభయసమాధివిరహితం. **విముత్తన్తి** తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవిముత్తీహి విముత్తం. **అవిముత్తన్తి** ఉభయవిముత్తిరహితం; సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవిముత్తీనం పన ఇధ ఓకాసోవ నత్థి. **సరాగమస్స చిత్తన్తి** సరాగం అస్స చిత్తం. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ. ఇమస్మిమ్పి పబ్బే సుద్ధవిపస్సనావ కథితాతి.

చిత్తానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మానుపస్సనానిద్దేసవణ్ణనా

నీవరణపబ్బవణ్ణనా

౩౬౬. ఏత్తావతా యస్మా కాయానుపస్సనాయ రూపక్ఖన్ధపరిగ్గహోవ కథితో, వేదనానుపస్సనాయ వేదనాక్ఖన్ధపరిగ్గహోవ చిత్తానుపస్సనాయ విఞ్ఞాణక్ఖన్ధపరిగ్గహోవ తస్మా ఇదాని సమ్పయుత్తధమ్మసీసేన సఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధపరిగ్గహమ్పి కథేతుం ధమ్మానుపస్సనం దస్సేన్తో **కథఞ్చ భిక్ఖూతి**ఆదిమాహ. తత్థ **సన్తన్తి** అభిణ్హసముదాచారవసేన సంవిజ్జమానం. **అసన్తన్తి** అసముదాచారవసేన వా పహీనత్తా వా అవిజ్జమానం. **యథా చాతి** యేన కారణేన కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదో హోతి. **తఞ్చ పజానాతీతి** తఞ్చ కారణం పజానాతి. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో.

తత్థ సుభనిమిత్తే అయోనిసోమనసికారేన కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదో హోతి. **సుభనిమిత్తం** నామ సుభమ్పి సుభనిమిత్తం, సుభారమ్మణమ్పి సుభనిమిత్తం. **అయోనిసోమనసికారో** నామ అనుపాయమనసికారో ఉప్పథమనసికారో, అనిచ్చే నిచ్చన్తి వా దుక్ఖే సుఖన్తి వా అనత్తని అత్తాతి వా అసుభే సుభన్తి వా మనసికారో. తం తత్థ బహులం పవత్తయతో కామచ్ఛన్దో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

"అత్థి, భిక్ఖవే, సుభనిమిత్తం. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అసుభనిమిత్తే పన యోనిసోమనసికారేనస్స పహానం హోతి. **అసుభనిమిత్తం** నామ అసుభమ్పి అసుభనిమిత్తం, అసుభారమ్మణమ్పి అసుభనిమిత్తం. **యోనిసోమనసికారో** నామ ఉపాయమనసికారో పథమనసికారో, అనిచ్చే అనిచ్చన్తి వా దుక్ఖే దుక్ఖన్తి వా అనత్తని అనత్తాతి వా అసుభే అసుభన్తి వా మనసికారో. తం తత్థ బహులం పవత్తయతో కామచ్ఛన్దో పహీయతి. తేనాహ భగవా –

"అత్థి, భిక్ఖవే, అసుభనిమిత్తం. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో అయమనాహారో అనుప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స భియ్యోభావాయ, వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా కామచ్ఛన్దస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో, అసుభభావనానుయోగో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. దసవిధఞ్హి అసుభనిమిత్తం ఉగ్గణ్హన్తస్సాపి కామచ్ఛన్దో పహీయతి, భావేన్తస్సాపి; ఇన్ద్రియేసు పిహితద్వారస్సాపి ; చతున్నం పఞ్చన్నం ఆలోపానం ఓకాసే సతి ఉదకం పివిత్వా యాపనసీలతాయ భోజనే మత్తఞ్ఞునోపి. తేన వుత్తం –

"చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే;
అలం ఫాసువిహారాయ, పహితత్తస్స భిక్ఖునో"తి. (థేరగా॰ ౯౮౩);

అసుభకమ్మికతిస్సత్థేరసదిసే అసుభభావనారతే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి కామచ్ఛన్దో పహీయతి; ఠాననిసజ్జాదీసు దసఅసుభనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం "ఛ ధమ్మా కామచ్ఛన్దస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ"తి. ఇమేహి పన ఛహి ధమ్మేహి పహీనస్స కామచ్ఛన్దస్స అరహత్తమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో హోతీతి పజానాతి.

పటిఘనిమిత్తే అయోనిసోమనసికారేన పన బ్యాపాదస్స ఉప్పాదో హోతి. తత్థ పటిఘమ్పి పటిఘనిమిత్తం నామ; పటిఘారమ్మణమ్పి పటిఘనిమిత్తం. అయోనిసోమనసికారో సబ్బత్థ ఏకలక్ఖణోవ. తం తస్మిం నిమిత్తే బహులం పవత్తయతో బ్యాపాదో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

"అత్థి, భిక్ఖవే, పటిఘనిమిత్తం. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

మేత్తాయ పన చేతోవిముత్తియా యోనిసోమనసికారేనస్స పహానం హోతి. తత్థ మేత్తాతి వుత్తే అప్పనాపి ఉపచారోపి వట్టతి; చేతోవిముత్తీతి అప్పనావ. యోనిసోమనసికారో వుత్తలక్ఖణోవ. తం తత్థ బహులం పవత్తయతో బ్యాపాదో పహీయతి. తేనాహ భగవా –

> "అత్థి , భిక్ఖవే, మేత్తాచేతోవిముత్తి. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స భియ్యోభావాయ, వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨ థోకం విసదిసం).

అపిచ ఛ ధమ్మా బ్యాపాదస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో, మేత్తాభావనానుయోగో, కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణా, పటిసఙ్ఖానబహులీకతా , కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. ఓదిస్సకానోదిస్సకదిసాఫరణానఞ్హి అఞ్ఞతరవసేన మేత్తం ఉగ్గణ్హన్తస్సాపి బ్యాపాదో పహీయతి. ఓధిసో అనోధిసో దిసాఫరణవసేన మేత్తం భావేన్తస్సాపి. 'త్వం ఏతస్స కుద్ధో కిం కరిస్ససి, కిమస్స సీలాదీని వినాసేతుం సక్ఖిస్ససి? ననుత్వం అత్తనో కమ్మేన ఆగన్త్వా అత్తనో కమ్మేనేవ గమిస్ససి? పరస్స కుజ్ఝనం నామ వీతచ్చితఙ్గారతత్తఅయోసలాకగూథాదీని గహేత్వా పరస్స పహరితుకామతాసదిసం హోతి. ఏసోపి తవ కుద్ధో కిం కరిస్సతి? కిం తే సీలాదీని వినాసేతుం సక్ఖిస్సతి? ఏస అత్తనో కమ్మేనాగన్త్వా అత్తనో కమ్మేనేవ గమిస్సతి; అప్పటిచ్ఛితపహేణకం వియ పటివాతఖిత్తరజోముట్ఠి వియ చ ఏతస్సేవేస కోధో మత్థకే పతిస్సతీ'తి. ఏవం అత్తనో చ పరస్స చ కమ్మస్సకతం పచ్చవేక్ఖతోపి, ఉభయకమ్మస్సకతం పచ్చవేక్ఖిత్వా పటిసఙ్ఖానే ఠితస్సాపి, అస్సగుత్తత్థేరసదిసే మేత్తాభావనారతే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి బ్యాపాదో పహీయతి; ఠాననిసజ్జాదీసు మేత్తానిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం "ఛ ధమ్మా బ్యాపాదస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ"తి. ఇమేహి పన ఛహి ధమ్మేహి పహీనస్స బ్యాపాదస్స అనాగామిమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో హోతీతి పజానాతి.

అరతీతిఆదీసు అయోనిసోమనసికారేన థినమిద్ధస్స ఉప్పాదో హోతి. **అరతి** నామ ఉక్కణ్ఠితతా. **తన్దీ** నామ కాయాలసియతా. **విజమ్భికా** నామ కాయవినామనా. **భత్తసమ్మదో** నామ భత్తముచ్ఛా భత్తపరిళాహో. **చేతసో లీనత్తం** నామ చిత్తస్స లీనాకారో. ఇమేసు అరతిఆదీసు అయోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో థినమిద్ధం ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

> "అత్థి, భిక్ఖవే, అరతి తన్దీ విజమ్భికా భత్తసమ్మదో చేతసో చ లీనత్తం. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స ఉప్పాదాయ , ఉప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

ఆరమ్భధాతుఆదీసు పన యోనిసోమనసికారేనస్స పహానం హోతి. **ఆరమ్భధాతు** నామ పఠమారమ్భవీరియం. **నిక్కమధాతు** నామ కోసజ్జతో నిక్ఖన్తత్తా తతో బలవతరం. **పరక్కమధాతు** నామ పరం పరం ఠానం అక్కమనతో తతోపి బలవతరం. ఇమస్మిం తిప్పభేదే వీరియే యోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో థినమిద్ధం పహీయతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, ఆరమ్భధాతు, నిక్కమధాతు, పరక్కమధాతు. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమనాహారో అనుప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స భియ్యోభావాయ, వేపుల్లాయా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా థినమిద్ధస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహో, ఇరియాపథసమ్పరివత్తనతా, ఆలోకసఞ్ఞామనసికారో, అబ్భోకాసవాసో, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. ఆహరహత్థక భుత్తవమితక తత్రవట్టక అలంసాటక కాకమాసకభోజనం భుఞ్జిత్వా రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానే నిసిన్నస్స హి సమణధమ్మం కరోతో థినమిద్ధం మహాహత్థీ వియ ఓత్థరన్తం ఆగచ్ఛతి. చతుపఞ్చఆలోపఓకాసం పన ఠపేత్వా పానీయం పివిత్వా యాపనసీలస్స భిక్ఖునో తం న హోతీతి అతిభోజనే నిమిత్తం గణ్హన్తస్సాపి థినమిద్ధం పహీయతి. యస్మిం ఇరియాపథే థినమిద్ధం ఓక్కమతి తతో అఞ్ఞం పరివత్తేన్తస్సాపి, రత్తిం చన్దాలోకదీపాలోకఉక్కాలోకే దివా సూరియాలోకం మనసికరోన్తస్సాపి, అబ్భోకాసే వసన్తస్సాపి, మహాకస్సపత్థేరసదిసే పహీనథినమిద్ధే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి థినమిద్ధం పహీయతి; ఠాననిసజ్జాదీసు ధుతఙ్గనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం “ఛ ధమ్మా థినమిద్ధస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ”తి. ఇమేహి పన ఛహి ధమ్మేహి పహీనస్స థినమిద్ధస్స అరహత్తమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో హోతీతి పజానాతి.

చేతసో అవూపసమే అయోనిసోమనసికారేన ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స ఉప్పాదో హోతి. **అవూపసమో** నామ అవూపసన్తాకారో; ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చమేవేతం అత్థతో. తత్థ అయోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి , భిక్ఖవే, చేతసో అవూపసమో. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

సమాధిసఙ్ఖాతే పన చేతసో వూపసమే యోనిసోమనసికారేనస్స పహానం హోతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, చేతసో వూపసమో. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమనాహారో అనుప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స భియ్యోభావాయ, వేపుల్లాయా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – బహుస్సుతతా, పరిపుచ్ఛకతా, వినయే పకతఞ్ఞుతా, వుడ్ఢసేవితా , కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. బాహుసచ్చేనపి హి ఏకం వా ద్వే వా తయో వా చత్తారో వా పఞ్చ వా నికాయే పాళివసేన చ అత్థవసేన చ ఉగ్గణ్హన్తస్సాపి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి. కప్పియాకప్పియపరిపుచ్ఛాబహులస్సాపి, వినయపఞ్ఞత్తియం చిణ్ణవసీభావతాయ పకతఞ్ఞునోపి, వుడ్ఢే మహల్లకత్థేరే ఉపసఙ్కమన్తస్సాపి, ఉపాలిత్థేరసదిసే వినయధరే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సపి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి; ఠాననిసజ్జాదీసు కప్పియాకప్పియనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం “ఛ ధమ్మా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానాయ

సంవత్తన్తీ”తి. ఇమేహి పన ఛహి ధమ్మేహి పహీనే ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చే ఉద్ధచ్చస్స అరహత్తమగ్గేన కుక్కుచ్చస్స అనాగామిమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో హోతీతి పజానాతి.

విచికిచ్ఛాఠానీయేసు ధమ్మేసు అయోనిసోమనసికారేన విచికిచ్ఛాయ ఉప్పాదో హోతి. **విచికిచ్ఛాఠానీయా ధమ్మా** నామ పునప్పునం విచికిచ్ఛాయ కారణత్తా విచికిచ్ఛావ. తత్థ అయోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, విచికిచ్ఛాఠానీయా ధమ్మా. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

కుసలాదిధమ్మేసు యోనిసోమనసికారేన పనస్సా పహానం హోతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, కుసలాకుసలా ధమ్మా, సావజ్జానవజ్జా ధమ్మా, హీనప్పణీతా ధమ్మా, కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా ధమ్మా. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమనాహారో అనుప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ భియ్యోభావాయ, వేపుల్లాయా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా విచికిచ్ఛాయ పహానాయ సంవత్తన్తి – బహుస్సుతతా, పరిపుచ్ఛకతా, వినయే పకతఞ్ఞుతా, అధిమోక్ఖబహులతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. బాహుసచ్చేనపి హి ఏకం వా…పే॰… పఞ్చ వా నికాయే పాళివసేన చ అత్థవసేన చ ఉగ్గణ్హన్తస్సాపి విచికిచ్ఛా పహీయతి. తీణి రతనాని ఆరబ్భ పరిపుచ్ఛాబహులస్సాపి, వినయే చిణ్ణవసీభావస్సాపి, తీసు రతనేసు ఓకప్పనియసద్ధాసఙ్ఖాతఅధిమోక్ఖబహులస్సాపి , సద్ధాధిముత్తే వక్కలిత్థేరసదిసే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి విచికిచ్ఛా పహీయతి. ఠానానిస్సజ్జాదీసు తిణ్ణం రతనానం గుణనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం “ఛ ధమ్మా విచికిచ్ఛాయ పహానాయ సంవత్తన్తీ”తి. ఇమేహి పన ఛహి ధమ్మేహి పహీనాయ విచికిచ్ఛాయ సోతాపత్తిమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో హోతీతి పజానాతి.

నీవరణపబ్బవణ్ణనా.

బోజ్ఝఙ్గపబ్బవణ్ణనా

బోజ్ఝఙ్గపబ్బే **సన్తన్తి** పటిలాభవసేన విజ్జమానం. **అసన్తన్తి** అప్పటిలాభవసేన అవిజ్జమానం. **యథా చ అనుప్పన్నస్సాతిఆదీసు** పన సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స తావ –

“అత్థి , భిక్ఖవే, సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౮౩) – ఏవం ఉప్పాదో హోతి. తత్థ సతియేవ

సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా. యోనిసోమనసికారో వుత్తలక్ఖణోయేవ. తం తత్థ బహులం పవత్తయతో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి.

అపిచ చత్తారో ధమ్మా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – సతిసమ్పజఞ్ఞం, ముట్ఠస్సతిపుగ్గలపరివజ్జనతా, ఉపట్ఠితస్సతిపుగ్గలసేవనతా, తదధిముత్తతాతి. అభిక్కన్తాదీసు హి సత్తసు ఠానేసు సతిసమ్పజఞ్ఞేన, భత్తనిక్ఖిత్తకాకసదిసే ముట్ఠస్సతిపుగ్గలే పరివజ్జనేన, తిస్సదత్తత్థేరఅభయత్థేరసదిసే ఉపట్ఠితస్సతిపుగ్గలే సేవనేన, ఠాననిసజ్జాదీసు సతిసముట్ఠాపనత్థం నిన్నపోణపబ్భారచిత్తతాయ చ సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి. ఏవం చతూహి కారణేహి ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి.

ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స పన –

“అత్థి, భిక్ఖవే, కుసలాకుసలా ధమ్మా…పే.… కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా ధమ్మా. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨) –

ఏవం ఉప్పాదో హోతి.

అపిచ సత్త ధమ్మా ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – పరిపుచ్ఛకతా, వత్థువిసదకిరియా, ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా, దుప్పఞ్ఞపుగ్గలపరివజ్జనా, పఞ్ఞవన్తపుగ్గలసేవనా, గమ్భీరఞాణచరియపచ్చవేక్ఖణా, తదధిముత్తతాతి. తత్థ **పరిపుచ్ఛకతాతి** ఖన్ధధాతుఆయతనఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గమగ్గఙ్గఝానసమథవిపస్సనానం అత్థసన్నిస్సితపరిపుచ్ఛాబహులతా. **వత్థువిసదకిరియాతి** అజ్ఝత్తికబాహిరానం వత్థూనం విసదభావకరణం. యదా హిస్స కేసనఖలోమాని దీఘాని హోన్తి, సరీరం వా ఉస్సన్నదోసఞ్చేవ సేదమలమక్ఖితఞ్చ, తదా అజ్ఝత్తికం వత్థు అవిసదం హోతి అపరిసుద్ధం. యదా పన చీవరం జిణ్ణం కిలిట్ఠం దుగ్గన్ధం హోతి, సేనాసనం వా ఉక్లాపం, తదా బాహిరం వత్థు అవిసదం హోతి అపరిసుద్ధం. తస్మా కేసాదిఛేదనేన ఉద్ధంవిరేచనఅధోవిరేచనాదీహి సరీరసల్లహుకభావకరణేన, ఉచ్ఛాదనన్హాపనేన చ అజ్ఝత్తికవత్థు విసదం కాతబ్బం. సూచికమ్మధోవనరజనపరిభణ్డకరణాదీహి బాహిరవత్థు విసదం కాతబ్బం. ఏతస్మిఞ్హి అజ్ఝత్తికబాహిరవత్థుమ్హి అవిసదే ఉప్పన్నేసు చిత్తచేతసికేసు ఞాణమ్పి అవిసదం హోతి అపరిసుద్ధం; అపరిసుద్ధాని దీపకపల్లకవట్టితేలాని నిస్సాయ ఉప్పన్నదీపసిఖాయ ఓభాసో వియ. విసదే పన అజ్ఝత్తికబాహిరవత్థుమ్హి ఉప్పన్నేసు చిత్తచేతసికేసు ఞాణమ్పి విసదం హోతి పరిసుద్ధాని దీపకపల్లకవట్టితేలాని నిస్సాయ ఉప్పన్నదీపసిఖాయ ఓభాసో వియ. తేన వుత్తం “వత్థువిసదకిరియా ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తతీ”తి.

ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా నామ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం సమభావకరణం. సచే హిస్స సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి, ఇతరాని మన్దాని, తతో వీరియిన్ద్రియం పగ్గహకిచ్చం, సతిన్ద్రియం ఉపట్ఠానకిచ్చం, సమాధిన్ద్రియం అవిక్ఖేపకిచ్చం, పఞ్ఞిన్ద్రియం దస్సనకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి. తస్మా తం ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన వా యథా వా మనసికరోతో బలవం జాతం, తథా అమనసికారేన హాపేతబ్బం. వక్కలిత్థేరవత్థు చేత్థ నిదస్సనం. సచే పన వీరియిన్ద్రియం బలవం హోతి, అథ నేవ సద్ధిన్ద్రియం

అధిమోక్ఖకిచ్చం కాతుం సక్కోతి, న ఇతరాని ఇతరకిచ్చభేదం. తస్మా తం పస్సద్ధాదిభావనాయ హాపేతబ్బం. తత్రాపి సోణత్థేరవత్థు దస్సేతబ్బం. ఏవం సేసేసుపి ఏకస్స బలవభావే సతి ఇతరేసం అత్తనో కిచ్చేసు అసమత్థతా వేదితబ్బా.

విసేసతో పనేత్థ సద్ధాపఞ్ఞానం సమాధివీరియానఞ్చ సమతం పసంసన్తి. బలవసద్ధో హి మన్దపఞ్ఞో ముద్ధప్పసన్నో హోతి, అవత్థుస్మిం పసీదతి. బలవపఞ్ఞో మన్దసద్ధో కేరాటికపక్ఖం భజతి, భేసజ్జసముట్ఠితో వియ రోగో అతేకిచ్ఛో హోతి 'చిత్తుప్పాదమత్తేనేవ కుసలం హోతీ'తి అతిధావిత్వా దానాదీని పుఞ్ఞాని అకరోన్తో నిరయే ఉప్పజ్జతి. ఉభిన్నం పన సమతాయ వత్థుస్మింయేవ పసీదతి. బలవసమాధిం పన మన్దవీరియం, సమాధిస్స కోసజ్జపక్ఖత్తా, కోసజ్జం అధిభవతి. బలవవీరియం మన్దసమాధిం, వీరియస్స ఉద్ధచ్చపక్ఖత్తా, ఉద్ధచ్చం అధిభవతి. సమాధి పన వీరియేన సంయోజితో కోసజ్జే పతితుం న లభతి. వీరియం సమాధినా సంయోజితం ఉద్ధచ్చే పతితుం న లభతి. తస్మా తదుభయమ్పి సమం కాతబ్బం. ఉభయసమతాయ హి అప్పనా హోతి . అపిచ సమాధికమ్మికస్స బలవతీపి సద్ధా వట్టతి. ఏవం సో సద్దహన్తో ఓకప్పేన్తో అప్పనం పాపుణిస్సతి.

సమాధిపఞ్ఞాసు పన సమాధికమ్మికస్స ఏకగ్గతా బలవతీ వట్టతి. ఏవఞ్హి సో అప్పనం పాపుణాతి. విపస్సనాకమ్మికస్స పఞ్ఞా బలవతీ వట్టతి. ఏవఞ్హి సో లక్ఖణపటివేధం పాపుణాతి. ఉభిన్నం పన సమతాయ అప్పనా హోతియేవ. సతి పన సబ్బత్థ బలవతీ వట్టతి. సతి హి చిత్తం ఉద్ధచ్చపక్ఖికానం సద్ధావీరియపఞ్ఞానం వసేన ఉద్ధచ్చపాతతో, కోసజ్జపక్ఖికేన చ సమాధినా కోసజ్జపాతతో రక్ఖతి. తస్మా సా, లోణధూపనం వియ సబ్బబ్యఞ్జనేసు, సబ్బకమ్మికఅమచ్చో వియ చ సబ్బరాజకిచ్చేసు, సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బా. తేనాహ "సతి చ పన సబ్బత్థికా వుత్తా భగవతా. కిం కారణా? చిత్తఞ్హి సతిపటిసరణం, ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా చ సతి; న వినా సతియా చిత్తస్స పగ్గహనిగ్గహో హోతీ"తి.

దుప్పఞ్ఞపుగ్గలపరివజ్జనా నామ ఖన్ధాదిభేదే అనోగాళ్హపఞ్ఞానం దుమ్మేధపుగ్గలానం ఆరకా పరివజ్జనం. **పఞ్ఞవన్తపుగ్గలసేవనా** నామ సమపఞ్ఞాసలక్ఖణపరిగ్గాహికాయ ఉదయబ్బయపఞ్ఞాయ సమన్నాగతపుగ్గలసేవనా. **గమ్భీరఞాణచరియపచ్చవేక్ఖణా** నామ గమ్భీరేసు ఖన్ధాదీసు పవత్తాయ గమ్భీరపఞ్ఞాయ పభేదపచ్చవేక్ఖణా. **తదధిముత్తతా** నామ ఠాననిసజ్జాదీసు ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనత్థం నిన్నపోణపబ్భారచిత్తతా. ఏవం ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి.

వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స –

> "అత్థి, భిక్ఖవే, ఆరమ్భధాతు నిక్కమధాతు పరక్కమధాతు. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨) –

ఏవం ఉప్పాదో హోతి.

అపిచ ఏకాదస ధమ్మా వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – అపాయభయపచ్చవేక్ఖణతా, ఆనిసంసదస్సావితా, గమనవీథిపచ్చవేక్ఖణతా, పిణ్డపాతాపచాయనతా , దాయజ్జమహత్తపచ్చవేక్ఖణతా,

సత్థుమహత్తపచ్చవేక్ఖణతా, జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణతా, సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణతా, కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనతా, ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనతా, తదధిముత్తతాతి.

తత్థ నిరయేసు పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణతో పట్ఠాయ మహాదుక్ఖం అనుభవనకాలేపి, తిరచ్ఛానయోనియం జాలక్ఖిపకుమీనాదీహి గహితకాలేపి, పాచనకణ్టకాదిప్పహారావితున్నస్స పన సకటవహనాదికాలేపి, పేత్తివిసయే అనేకానిపి వస్ససహస్సాని ఏకం బుద్ధన్తరమ్పి ఖుప్పిపాసాహి ఆతురీభూతకాలేపి, కాలకఞ్జికఅసురేసు సట్ఠిహత్థఅసీతిహత్థప్పమాణేన అట్ఠిచమ్మమత్తేనేవ అత్తభావేన వాతాతపాదిదుక్ఖానుభవనకాలేపి న సక్కా వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గం ఉప్పాదేతుం. ‘అయమేవ తే, భిక్ఖు, కాలో వీరియకరణాయా’తి ఏవం అపాయభయం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి. ‘న సక్కా కుసీతేన నవ లోకుత్తరధమ్మా లద్ధుం; ఆరద్ధవీరియేనేవ సక్కా; అయమానిసంసో వీరియస్సా’తి ఏవం ఆనిసంసదస్సావినోపి ఉప్పజ్జతి. ‘సబ్బబుద్ధపచ్చేకబుద్ధమహాసావకేహేవ తే గతమగ్గో గన్తబ్బో; సో చ న సక్కా కుసీతేన గన్తు’న్తి ఏవం గమనవీథిం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి. ‘యే తం పిణ్డపాతాదీహి ఉపట్ఠహన్తి, ఇమే తే మనుస్సా నేవ ఞాతకా, న దాసకమ్మకరా, నాపి తం నిస్సాయ ‘జీవిస్సామా’తి తే పణీతాని పిణ్డపాతాదీని దేన్తి; అథ ఖో అత్తనో కారానం మహప్ఫలతం పచ్చాసింసమానా దేన్తి. సత్థారాపి ‘అయం ఇమే పచ్చయే పరిభుఞ్జిత్వా కాయదళ్హీబహులో సుఖం విహరిస్సతీ’తి న ఏవఞ్చ సమ్పస్సతా తుయ్హం పచ్చయా అనుఞ్ఞాతా; అథ ఖో ‘అయం ఇమే పరిభుఞ్జమానో సమణధమ్మం కత్వా వట్టదుక్ఖతో ముచ్చిస్సతీ’తి తే పచ్చయా అనుఞ్ఞాతా. సో దాని త్వం కుసీతో విహరన్తో న తం పిణ్డపాతం అపచాయిస్ససి. ఆరద్ధవీరియస్సేవ హి పిణ్డపాతాపచాయనం నామ హోతీ’తి ఏవం పిణ్డపాతాపచాయనం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి, మహామిత్తత్థేరస్స వియ.

థేరో కిర కస్సకలేణే నామ పటివసతి. తస్స చ గోచరగామే ఏకా మహాఉపాసికా థేరం పుత్తం కత్వా పటిజగ్గతి. సా ఏకదివసం అరఞ్ఞం గచ్ఛన్తీ ధీతరం ఆహ – “అమ్మ, అసుకస్మిం ఠానే పురాణతణ్డులా, అసుకస్మిం ఖీరం, అసుకస్మిం సప్పి, అసుకస్మిం ఫాణితం. తవ భాతికస్స అయ్యమిత్తస్స ఆగతకాలే భత్తం పచిత్వా ఖీరసప్పిఫాణితేహి సద్ధిం దేహి , త్వఞ్చ భుఞ్జేయ్యాసీ”తి. “త్వం పన కిం భుఞ్జిస్ససి, అమ్మా”తి? “అహం పన హియ్యో పక్కం పారివాసికభత్తం కఞ్జియేన భుత్తమ్హీ”తి. “దివా కిం భుఞ్జిస్ససి, అమ్మా”తి? “సాకపణ్ణం పక్ఖిపిత్వా కణతణ్డులేహి అమ్బిలయాగుం పచిత్వా ఠపేహి, అమ్మా”తి.

థేరో చీవరం పారుపిత్వా పత్తం నీహరన్తోవ తం సద్దం సుత్వా అత్తానం ఓవది – ‘మహాఉపాసికా కిర కఞ్జియేన పారివాసికభత్తం భుఞ్జి; దివాపి కణపణ్ణమ్బిలయాగుం భుఞ్జిస్సతి; తుయ్హం అత్థాయ పన పురాణతణ్డులాదీని ఆచిక్ఖతి. తం నిస్సాయ ఖో పనేసా నేవ ఖేత్తం, న వత్థుం, న భత్తం, న వత్థం పచ్చాసీసతి; తిస్సో పన సమ్పత్తియో పత్థయమానా దేతి. త్వం ఏతిస్సా తా సమ్పత్తియో దాతుం సక్ఖిస్ససి, న సక్ఖిస్ససీతి? అయం ఖో పన పిణ్డపాతో తయా సరాగేన సదోసేన సమోహేన న సక్కా భుఞ్జితు’న్తి పత్తం థవికాయ పక్ఖిపిత్వా గణ్ఠికం ముఞ్చిత్వా నివత్తిత్వా కస్సకలేణమేవ గన్త్వా పత్తం హేట్ఠామఞ్చే చీవరం చీవరవంసే ఠపేత్వా ‘అరహత్తం అపాపుణిత్వా న నిక్ఖమిస్సామీ’తి వీరియం అధిట్ఠహిత్వా నిసీది. దీఘరత్తం అప్పమత్తో హుత్వా నివుత్థభిక్ఖు విపస్సనం వడ్ఢేత్వా పురేభత్తమేవ అరహత్తం పత్వా వికసమానమివ పదుమం మహాఖీణాసవో సితం కరోన్తోవ నిసీది. లేణద్వారే రుక్ఖమ్హి అధివత్థా దేవతా –

“నమో తే పురిసాజఞ్ఞ, నమో తే పురిసుత్తమ;
యస్స తే ఆసవా ఖీణా, దక్ఖిణేయ్యోసి మారిసా”తి.

ఉదానం ఉదానేత్వా – ‘భన్తే, పిణ్డాయ పవిట్ఠానం తుమ్హాదిసానం అరహన్తానం భిక్ఖం దత్వా మహల్లకిత్థియో దుక్ఖా ముచ్చిస్సన్తీ’తి ఆహ.

థేరో ఉట్ఠహిత్వా ద్వారం వివరిత్వా కాలం ఓలోకేన్తో ‘పాతోయేవా’తి ఞత్వా పత్తచీవరమాదాయ గామం పావిసి. దారికాపి భత్తం సమ్పాదేత్వా ‘ఇదాని మే భాతా ఆగమిస్సతి, ఇదాని మే భాతా ఆగమిస్సతీ’తి ద్వారం వివరిత్వా ఓలోకయమానా నిసీది. సా, థేరే ఘరద్వారం సమ్పత్తే, పత్తం గహేత్వా సప్పిఫాణితయోజితస్స ఖీరపిణ్డపాతస్స పూరేత్వా హత్థే ఠపేసి. థేరో ‘సుఖం హోతూ’తి అనుమోదనం కత్వా పక్కామి. సాపి తం ఓలోకయమానా అట్ఠాసి.

థేరస్స హి తదా అతివియ పరిసుద్ధో ఛవివణ్ణో అహోసి, విప్పసన్నాని ఇన్ద్రియాని, ముఖం బన్ధనా ముత్తతాలపక్కం వియ అతివియ విరోచిత్థ. మహాఉపాసికా అరఞ్ఞా ఆగన్త్వా – “కిం, అమ్మ, భాతికో తే ఆగతో”తి పుచ్ఛి. సా సబ్బం తం పవత్తిం ఆరోచేసి. ఉపాసికా ‘అజ్జ మే పుత్తస్స పబ్బజితకిచ్చం మత్థకం పత్త’న్తి ఞత్వా “అభిరమతి తే, అమ్మ, భాతా బుద్ధసాసనే, న ఉక్కణ్ఠతీ”తి ఆహ.

మహన్తం ఖో పనేతం సత్థు దాయజ్జం యదిదం సత్త అరియధనాని నామ. తం న సక్కా కుసీతేన గహేతుం. యథా హి విప్పటిపన్నం పుత్తం మాతాపితరో ‘అయం అమ్హాకం అపుత్తో’తి పరిబాహిరం కరోన్తి; సో తేసం అచ్చయేన దాయజ్జం న లభతి; ఏవం కుసీతోపి ఇదం అరియధనదాయజ్జం న లభతి, ఆరద్ధవీరియోవ లభతీతి **దాయజ్జమహత్తం** పచ్చవేక్ఖతోపి ఉప్పజ్జతి. ‘మహా ఖో పన తే సత్థా. సత్థునో హి తే మాతుకుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిగ్గణ్హనకాలేపి అభినిక్ఖమనేపి అభిసమ్బోధియమ్పి ధమ్మచక్కపవత్తనయమకపాటిహారియదేవోరోహనఆయుసఙ్ఖారవోస్సజ్జనేసుపి పరినిబ్బానకాలేపి దససహస్సిలోకధాతు కమ్పిత్థ. యుత్తం ను తే ఏవరూపస్స సత్థునో సాసనే పబ్బజిత్వా కుసీతేన భవితు’న్తి ఏవం **సత్థుమహత్తం** పచ్చవేక్ఖతోపి ఉప్పజ్జతి.

‘జాతియాపి త్వం ఇదాని న లామకజాతికోసి; అసమ్భిన్నాయ మహాసమ్మతపవేణియా ఆగతే ఓక్కాకరాజవంసే జాతో; సిరిసుద్ధోదనమహారాజస్స చ మహామాయాదేవియా చ నత్తా; రాహులభద్దస్స కనిట్ఠో. తయా నామ ఏవరూపేన జినపుత్తేన హుత్వా న యుత్తం కుసీతేన విహరితు’న్తి ఏవం **జాతిమహత్తం** పచ్చవేక్ఖతోపి ఉప్పజ్జతి. ‘సారిపుత్తమోగ్గల్లానా చేవ అసీతిమహాసావకా చ వీరియేనేవ లోకుత్తరధమ్మం పటివిజ్ఝింసు. త్వం ఏతేసం సబ్రహ్మచారీనం మగ్గం పటిపజ్జసి, నప్పటిపజ్జసీ’తి ఏవం **సబ్రహ్మచారిమహత్తం** పచ్చవేక్ఖతోపి ఉప్పజ్జతి.

కుచ్ఛిం పూరేత్వా ఠితఅజగరసదిసే విస్సట్ఠకాయికచేతసికవీరియే కుసీతపుగ్గలే పరివజ్జేన్తస్సాపి ఆరద్ధవీరియే పహితత్తే పుగ్గలే సేవన్తస్సాపి ఠాననిసజ్జాదీసు విరియుప్పాదనత్థం నిన్నపోణపబ్భారచిత్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి.

పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స –

> “అత్థి , భిక్ఖవే, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨) –

ఏవం ఉప్పాదో హోతి. తత్థ పీతియేవ పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా నామ. తస్సా ఉప్పాదకమనసికారో యోనిసోమనసికారో నామ.

అపిచ ఏకాదస ధమ్మా పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – బుద్ధానుస్సతి, ధమ్మసఙ్ఘసీలచాగదేవతానుస్సతి, ఉపసమానుస్సతి, లూఖపుగ్గలపరివజ్జనతా, సినిద్ధపుగ్గలసేవనతా, పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణతా, తదధిముత్తతాతి.

బుద్ధగుణే అనుస్సరన్తస్సాపి హి యావ ఉపచారా సకలసరీరం ఫరమానో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతి; ధమ్మసఙ్ఘగుణే అనుస్సరన్తస్సాపి, దీఘరత్తం అక్ఖణ్డం కత్వా రక్ఖితం చతుపారిసుద్ధిసీలం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, గిహినో దససీలం పఞ్చసీలం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, దుబ్భిక్ఖభయాదీసు పణీతం భోజనం సబ్రహ్మచారీనం దత్వా 'ఏవం నామ అదమ్హా'తి చాగం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, గిహినోపి ఏవరూపే కాలే సీలవన్తానం దిన్నదానం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, యేహి గుణేహి సమన్నాగతా దేవతా దేవత్తం పత్తా తథారూపానం గుణానం అత్తని అత్థితం పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, సమాపత్తియా విక్ఖమ్భితా కిలేసా సట్ఠిపి సత్తతిపి వస్సాని న సముదాచరన్తీతి పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, చేతియదస్సనబోధిదస్సనథేరదస్సనేసు అసక్కచ్చకిరియాయ సంసూచితలూఖభావే బుద్ధాదీసు పసాదసినేహాభావేన గద్రభపిట్ఠే రజసదిసే లూఖపుగ్గలే పరివజ్జేన్తస్సాపి, బుద్ధాదీసు పసాదబహులే ముదుచిత్తే సినిద్ధపుగ్గలే సేవన్తస్సాపి, రతనత్తయగుణపరిదీపకే పసాదనీయసుత్తన్తే పచ్చవేక్ఖన్తస్సాపి, ఠాననిసజ్జాదీసు పీతిఉప్పాదనత్థం నిన్నపోణపబ్భారచిత్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి.

పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స –

"అత్థి , భిక్ఖవే, కాయపస్సద్ధి చిత్తపస్సద్ధి. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨) –

ఏవం ఉప్పాదో హోతి. అపిచ సత్త ధమ్మా పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – పణీతభోజనసేవనతా, ఉతుసుఖసేవనతా , ఇరియాపథసుఖసేవనతా, మజ్ఝత్తపయోగతా, సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జనతా, పస్సద్ధికాయపుగ్గలసేవనతా, తదధిముత్తతాతి. పణీతఞ్హి సినిద్ధం సప్పాయభోజనం భుఞ్జన్తస్సాపి, సీతుణ్హేసు ఉతూసు ఠానాదీసు చ ఇరియాపథేసు సప్పాయం ఉతుఞ్చ ఇరియాపథఞ్చ సేవన్తస్సాపి పస్సద్ధి ఉప్పజ్జతి. యో పన మహాపురిసజాతికో సబ్బఉతుఇరియాపథక్ఖమోవ హోతి, న తం సన్ధాయేతం వుత్తం. యస్స సభాగవిసభాగతా అత్థి, తస్సేవ విసభాగే ఉతుఇరియాపథే వజ్జేత్వా సభాగే సేవన్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి. మజ్ఝత్తపయోగో వుచ్చతి అత్తనో చ పరస్స చ కమ్మస్సకతపచ్చవేక్ఖణా; ఇమినా మజ్ఝత్తపయోగేన ఉప్పజ్జతి. యో లేడ్డుదణ్డాదీహి పరం విహేఠయమానోవ విచరతి, ఏవరూపం సారద్ధకాయం పుగ్గలం పరివజ్జేన్తస్సాపి, సంయతపాదపాణిం పస్సద్ధకాయం పుగ్గలం సేవన్తస్సాపి, ఠాననిసజ్జాదీసు పస్సద్ధిఉప్పాదనత్థాయ నిన్నపోణపబ్భారచిత్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి.

సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స –

“అత్థి, భిక్ఖవే, సమథనిమిత్తం అబ్యగ్గనిమిత్తం. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨) –

ఏవం ఉప్పాదో హోతి. తత్థ సమథోవ సమథనిమిత్తం, అవిక్ఖేపట్ఠేన చ అబ్యగ్గనిమిత్తన్తి.

అపిచ ఏకాదస ధమ్మా సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – వత్థువిసదకిరియతా , ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనతా, నిమిత్తకుసలతా, సమయే చిత్తస్స పగ్గణ్హనతా, సమయే చిత్తస్స నిగ్గహణనతా, సమయే సమ్పహంసనతా, సమయే అజ్ఝుపేక్ఖణతా, అసమాహితపుగ్గలపరివజ్జనతా, సమాహితపుగ్గలసేవనతా, ఝానవిమోక్ఖపచ్చవేక్ఖణతా, తదధిముత్తతాతి. తత్థ **వత్థువిసదకిరియతా** చ **ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనతా** చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

నిమిత్తకుసలతా నామ కసిణనిమిత్తస్స ఉగ్గహణకుసలతా. **సమయే చిత్తస్స పగ్గహణనతా**తి యస్మిం సమయే అతిసిథిలవీరియతాదీహి లీనం చిత్తం హోతి, తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనేన తస్స పగ్గణ్హనం. **సమయే చిత్తస్స నిగ్గహణనతా**తి యస్మిం సమయే అచ్చారద్ధవీరియతాదీహి ఉద్ధటం చిత్తం హోతి, తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపనేన తస్స నిగ్గణ్హనం. **సమయే సమ్పహంసనతా**తి యస్మిం సమయే చిత్తం పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయ వా ఉపసమసుఖానధిగమేన వా నిరస్సాదం హోతి, తస్మిం సమయే అట్ఠసంవేగవత్థుపచ్చవేక్ఖణేన సంవేజేతి. **అట్ఠ సంవేగవత్థూని** నామ జాతిజరాబ్యాధిమరణాని చత్తారి, అపాయదుక్ఖం పఞ్చమం, అతీతే వట్టమూలకం దుక్ఖం, అనాగతే వట్టమూలకం దుక్ఖం, పచ్చుప్పన్నే ఆహారపరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖన్తి. రతనత్తయగుణానుస్సరణేన చ పసాదం జనేతి. అయం వుచ్చతి సమయే సమ్పహంసనతాతి.

సమయే అజ్ఝుపేక్ఖనతా నామ యస్మిం సమయే సమ్మాపటిపత్తిం ఆగమ్మ అలీనం అనుద్ధటం అనిరస్సాదం ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం సమథవీథిపటిపన్నం చిత్తం హోతి, తదాయం పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు న బ్యాపారం ఆపజ్జతి సారథీ వియ సమప్పవత్తేసు అస్సేసు. అయం వుచ్చతి సమయే అజ్ఝుపేక్ఖనతాతి. **అసమాహితపుగ్గలపరివజ్జనతా** నామ ఉపచారం వా అప్పనం వా అప్పత్తానం విక్ఖిత్తచిత్తానం పుగ్గలానం ఆరకా పరివజ్జనం. **సమాహితపుగ్గలసేవనతా** నామ ఉపచారేన వా అప్పనాయ వా సమాహితచిత్తానం సేవనా భజనా పయిరుపాసనా. **తదధిముత్తతా** నామ ఠాననిసజ్జాదీసు సమాధిఉప్పాదనత్థంయేవ నిన్నపోణపబ్భారచిత్తతా. ఏవఞ్హి పటిపజ్జతో ఏస ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి.

ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స –

“అత్థి, భిక్ఖవే, ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా సంవత్తతీ”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨) –

ఏవం ఉప్పాదో హోతి. తత్థ ఉపేక్ఖావ ఉపేక్ఖాసమ్బొజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా ధమ్మా నామ. అపిచ పఞ్చ ధమ్మా ఉపేక్ఖాసమ్బొజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తన్తి – సత్తమజ్ఝత్తతా, సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతా, సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనతా, సత్తసఙ్ఖారమజ్ఝత్తపుగ్గలసేవనతా, తదధిముత్తతాతి.

తత్థ ద్వీహాకారేహి **సత్తమజ్ఝత్తతం** సముట్ఠాపేతి – 'త్వం అత్తనో కమ్మేన ఆగన్త్వా అత్తనోవ కమ్మేన గమిస్ససి. ఏసోపి అత్తనో కమ్మేన ఆగన్త్వా అత్తనోవ కమ్మేన గమిస్సతి. త్వం కం కేలాయసీ'తి ఏవం కమ్మస్సకతపచ్చవేక్ఖణేన చ 'పరమత్థతో సత్తోయేవ నత్థి. సో త్వం కం కేలాయసీ'తి ఏవం నిస్సత్తపచ్చవేక్ఖణేన చ. ద్వీహేవాకారేహి **సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతం** సముట్ఠాపేతి – 'ఇదం చీవరం అనుపుబ్బేన వణ్ణవికారఞ్చేవ జిణ్ణభావఞ్చ ఉపగన్త్వా పాదపుఞ్ఛనచోళకం హుత్వా యట్ఠికోటియా ఛడ్డనీయం భవిస్సతి. సచే పనస్స సామికో భవేయ్య, నాస్స ఏవం వినస్సితుం దదేయ్యా'తి ఏవం అస్సామికభావపచ్చవేక్ఖణేన చ. 'అనద్ధనియం ఇదం తావకాలిక'న్తి ఏవం తావకాలికభావపచ్చవేక్ఖణేన చ. యథా చ చీవరే, ఏవం పత్తాదీసుపి యోజనా కాతబ్బా.

సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనతాతి ఏత్థ యో పుగ్గలో గిహీ వా అత్తనో పుత్తధీతాదికే, పబ్బజితో వా అత్తనో అన్తేవాసికసమానుపజ్ఝాయకాదికే మమాయతి, సహత్థేనేవ నేసం కేసచ్ఛేదనసూచికమ్మచీవరధోవనరజనపత్తపచనాదీని కరోతి, ముహుత్తమ్పి అపస్సన్తో 'అసుకో సామణేరో కుహిం? అసుకో దహరో కుహి'న్తి? భన్తమిగో వియ ఇతో చితో చ ఆలోకేతి; అఞ్ఞేన కేసచ్ఛేదనాదీనం అత్థాయ 'ముహుత్తం తావ అసుకం పేసేథా'తి యాచియమానోపి 'అమ్హేపి తం అత్తనో కమ్మం న కారేమ, తుమ్హే నం గహేత్వా కిలమేస్సథా'తి న దేతి – అయం **సత్తకేలాయనో** నామ.

యో పన చీవరపత్తథాలకకత్తరయట్ఠిఆదీని మమాయతి, అఞ్ఞస్స హత్థేన పరామసితుమ్పి న దేతి, తావకాలికం యాచితోపి 'మయమ్పి ఇమం మమాయన్తా న పరిభుఞ్జామ, తుమ్హాకం కిం దస్సామా'తి వదతి – అయం **సఙ్ఖారకేలాయనో** నామ. యో పన తేసు ద్వీసుపి వత్థూసు మజ్ఝత్తో ఉదాసీనో – అయం **సత్తసఙ్ఖారమజ్ఝత్తో** నామ. ఇతి అయం ఉపేక్ఖాసమ్బొజ్ఝఙ్గో ఏవరూపే సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలే ఆరకా పరివజ్జేన్తస్సాపి, సత్తసఙ్ఖారమజ్ఝత్తపుగ్గలే సేవన్తస్సాపి, ఠాననిసజ్జాదీసు తదుప్పాదనత్థం నిన్నపోణపబ్భారచిత్తస్సాపి ఉప్పజ్జతి. ఏవం ఉప్పన్నస్స పనస్స అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరి హోతీతి పజానాతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

బోజ్ఝఙ్గపబ్బవణ్ణనా.

ఇమేసుపి ద్వీసు పబ్బేసు సుద్ధవిపస్సనావ కథితా. ఇతి ఇమే చత్తారో సతిపట్ఠానా పుబ్బభాగే నానాచిత్తేసు లబ్భన్తి. అఞ్ఞేనేవ హి చిత్తేన కాయం పరిగ్గణ్హాతి, అఞ్ఞేన వేదనం, అఞ్ఞేన చిత్తం, అఞ్ఞేన ధమ్మే పరిగ్గణ్హాతి; లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తి. ఆదితో హి కాయం పరిగ్గణ్హిత్వా ఆగతస్స విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి **కాయానుపస్సనా** నామ. తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో **కాయానుపస్సీ** నామ. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గం పత్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తా సతి కాయనుపస్సనా నామ. తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో కాయానుపస్సీ నామ. వేదనం పరిగ్గణ్హిత్వా.... చిత్తం పరిగ్గణ్హిత్వా.... ధమ్మే పరిగ్గణ్హిత్వా ఆగతస్స విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి **ధమ్మానుపస్సనా** నామ. తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో **ధమ్మానుపస్సీ** నామ. విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గం పత్తస్స మగ్గక్ఖణే మగ్గసమ్పయుత్తా సతి ధమ్మానుపస్సనా నామ. తాయ సతియా సమన్నాగతో పుగ్గలో ధమ్మానుపస్సీ నామ. ఏవం తావ

దేసనా పుగ్గలే తిట్ఠతి. కాయే పన ‘సుభ’న్తి విపల్లాసప్పహానా కాయపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి కాయానుపస్సనా నామ. వేదనాయ ‘సుఖ’న్తి విపల్లాసప్పహానా వేదనాపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి వేదనానుపస్సనా నామ. చిత్తే ‘నిచ్చ’న్తి విపల్లాసప్పహానా చిత్తపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి చిత్తానుపస్సనా నామ. ధమ్మేసు ‘అత్తా’తి విపల్లాసప్పహానా ధమ్మపరిగ్గాహికా సతి మగ్గేన సమిజ్ఝతీతి ధమ్మానుపస్సనా నామ. ఇతి ఏకావ మగ్గసమ్పయుత్తా సతి చతుకిచ్చసాధనట్ఠేన చత్తారి నామాని లభతి. తేన వుత్తం – ‘లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకచిత్తేయేవ లబ్భన్తీ’తి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౩౭౪. అభిధమ్మభాజనీయే లోకుత్తరసతిపట్ఠానవసేన దేసనాయ ఆరద్ధత్తా యథా కాయాదిఆరమ్మణేసు లోకియసతిపట్ఠానేసు తన్తి ఠపితా, ఏవం అట్ఠపేత్వా సబ్బానిపి కాయానుపస్సాదీని సతిపట్ఠానాని ధమ్మసఙ్గణియం (ధ॰ స॰ ౩౫౭ ఆదయో) విభత్తస్స దేసనానయస్స ముఖమత్తమేవ దస్సేన్తేన నిద్దిట్ఠాని.

తత్థ నయభేదో వేదితబ్బో. కథం? కాయానుపస్సనాయ తావ సోతాపత్తిమగ్గే ఝానాభినివేసే సుద్ధికపటిపదా, సుద్ధికసుఞ్ఞతా, సుఞ్ఞతపటిపదా, సుద్ధికఅప్పణిహితం, అప్పణిహితపటిపదాతి ఇమేసు పఞ్చసు ఠానేసు ద్విన్నం ద్విన్నం చతుక్కపఞ్చకనయానం వసేన దస నయా హోన్తి. ఏవం సేసేసుపీతి వీసతియా అభినివేసేసు ద్వే నయసతాని. తాని చతూహి అధిపతీహి చతుగుణితాని అట్ఠ. ఇతి సుద్ధికాని ద్వే సాధిపతీని అట్ఠాతి సబ్బమ్పి నయసహస్సం హోతి. తథా వేదనానుపస్సనాదీసు సుద్ధికసతిపట్ఠానే చాతి సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్చ నయసహస్సాని. యథా చ సోతాపత్తిమగ్గే, ఏవం సేసమగ్గేసుపీతి కుసలే వీసతి నయసహస్సాని; సుఞ్ఞతాపణిహితానిమిత్తాదిభేదేసు పన తతో తిగుణే విపాకే సట్ఠి నయసహస్సానీతి. ఏవమేవ సకిచ్చసాధకానఞ్చేవ సంసిద్ధికకిచ్చానఞ్చ కుసలవిపాకసతిపట్ఠానానం నిద్దేసవసేన దువిధో కాయానుపస్సనాదివసేన చ సుద్ధికవసేన చ కుసలే పఞ్చన్నం విపాకే పఞ్చన్నన్తి దసన్నం నిద్దేసవారానం వసేన దసప్పభేదో అసీతినయసహస్సపతిమణ్డితో అభిధమ్మభాజనీయనిద్దేసో.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౩౮౬. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ సతిపట్ఠానానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సబ్బానిపి ఏతాని అప్పమాణం నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తనతో అప్పమాణారమ్మణానేవ, న మగ్గారమ్మణాని; సహజాతహేతువసేన పన మగ్గహేతుకాని; వీరియం వా వీమంసం వా జేట్ఠకం కత్వా మగ్గభావనాకాలే మగ్గాధిపతీని; ఛన్దచిత్తజేట్ఠకాయ మగ్గభావనాయ నవత్తబ్బాని మగ్గాధిపతీనీతి ఫలకాలేపి నవత్తబ్బానేవ; అతీతాదీసు ఏకారమ్మణభావేనపి నవత్తబ్బాని; నిబ్బానస్స పన బహిద్ధాధమ్మత్తా బహిద్ధారమ్మణాని నామ హోన్తీతి. ఏవమేతస్మిం పఞ్హాపుచ్ఛకే నిబ్బత్తితలోకుత్తరానేవ సతిపట్ఠానాని కథితాని. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి సుత్తన్తభాజనీయస్మింయేవ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా సతిపట్ఠానా కథితా; అభిధమ్మభాజనీయపఞ్హాపుచ్ఛకేసు పన లోకుత్తరాయేవాతి. ఏవమయం సతిపట్ఠానవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వా భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

సతిపట్ఠానవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సమ్మప్పధానవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౩౯౦. ఇదాని తదనన్తరే సమ్మప్పధానవిభఙ్గే **చత్తారోతి** గణనపరిచ్ఛేదో. తేన న తతో హేట్ఠా న ఉద్ధన్తి సమ్మప్పధానపరిచ్ఛేదం దీపేతి. **సమ్మప్పధానాతి** కారణప్పధానా ఉపాయప్పధానా యోనిసోపధానా. **ఇధ భిక్ఖూతి** ఇమస్మిం సాసనే పటిపన్నకో భిక్ఖు. **అనుప్పన్నానన్తి** అనిబ్బత్తానం. **పాపకానన్తి** లామకానం. **అకుసలానం ధమ్మానన్తి** అకోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **అనుప్పాదాయాతి** న ఉప్పాదనత్థాయ. **ఛన్దం జనేతీతి** కత్తుకమ్యతాసఙ్ఖాతం కుసలచ్ఛన్దం జనేతి ఉప్పాదేతి. **వాయమతీతి** పయోగం పరక్కమం కరోతి. **వీరియం ఆరభతీతి** కాయికచేతసికం వీరియం కరోతి. **చిత్తం పగ్గణ్హాతీతి** తేనేవ సహజాతవీరియేన చిత్తం ఉక్ఖిపతి. **పదహతీతి** పధానవీరియం కరోతి. పటిపాటియా పనేతాని చత్తారిపి పదాని ఆసేవనాభావనాబహులీకమ్మసాతచ్చకిరియాహి యోజేతబ్బాని.

ఉప్పన్నానం పాపకానన్తి అనుప్పన్నన్తి అవత్తబ్బతం ఆపన్నానం పాపధమ్మానం. **పహానాయాతి** పజహనత్థాయ. **అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానన్తి** అనిబ్బత్తానం కోసల్లసమ్భూతానం ధమ్మానం. **ఉప్పాదాయాతి** ఉప్పాదనత్థాయ. **ఉప్పన్నానన్తి** నిబ్బత్తానం. **ఠితియాతి** ఠితత్థాయ. **అసమ్మోసాయాతి** అనస్సనత్థం. **భియ్యోభావాయాతి** పునప్పునం భావాయ. **వేపుల్లాయాతి** విపులభావాయ. **భావనాయాతి** వడ్ఢియా. **పారిపూరియాతి** పరిపూరణత్థాయ. అయం తావ చతున్నం సమ్మప్పధానానం ఉద్దేసవారవసేన ఏకపదికో అత్థుద్ధారో.

౩౯౧. ఇదాని పటిపాటియా తాని పదాని భాజేత్వా దస్సేతుం **కథఞ్చ భిక్ఖు అనుప్పన్నానన్తిఆదినా** నయేన నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ యం హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహే ఆగతసదిసం, తం తస్స వణ్ణనాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. యం పన తస్మిం అనాగతం, తత్థ ఛన్దనిద్దేసే తావ **యో ఛన్దోతి** యో ఛన్దనియవసేన ఛన్దో. **ఛన్దికతాతి** ఛన్దికభావో, ఛన్దకరణాకారో వా. **కత్తుకమ్యతాతి** కత్తుకామతా. **కుసలోతి** ఛేకో. **ధమ్మచ్ఛన్దోతి** సభావచ్ఛన్దో. అయఞ్హి ఛన్దో నామ తణ్హాఛన్దో, దిట్ఠిఛన్దో, వీరియఛన్దో, ధమ్మచ్ఛన్దోతి బహువిధో నానప్పకారకో. తేసు ధమ్మచ్ఛన్దోతి ఇమస్మిం ఠానే కత్తుకమ్యతాకుసలధమ్మచ్ఛన్దో అధిప్పేతో.

ఇమం ఛన్దం జనేతీతి ఛన్దం కురుమానోవ ఛన్దం జనేతి నామ. **సఞ్జనేతీతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. **ఉట్ఠపేతీతి** ఛన్దం కురుమానోవ తం ఉట్ఠపేతి నామ. **సముట్ఠపేతీతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. **నిబ్బత్తేతీతి** ఛన్దం కురుమానోవ తం నిబ్బత్తేతి నామ. **అభినిబ్బత్తేతీతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. అపిచ ఛన్దం కరోన్తోవ ఛన్దం **జనేతి** నామ. తమేవ సతతం కరోన్తో **సఞ్జనేతి** నామ. కేనచిదేవ అన్తరాయేన పతితం పున ఉక్ఖిపన్తో **ఉట్ఠపేతి** నామ. పబన్ధట్ఠితిం పాపేన్తో **సముట్ఠపేతి** నామ. తం పాకటం కరోన్తో **నిబ్బత్తేతి** నామ. అనోసక్కనతాయ అలీనవుత్తితాయ అనోలీనవుత్తితాయ అభిముఖభావేన నిబ్బత్తేన్తో **అభినిబ్బత్తేతి** నామ.

౩౯౪. వీరియనిద్దేసే వీరియం కరోన్తోవ వీరియం **ఆరభతి** నామ. దుతియపదం ఉపసగ్గేన వడ్ఢితం. వీరియం కరోన్తోయేవ చ **ఆసేవతి భావేతి** నామ. పునప్పునం కరోన్తో **బహులీకరోతి.** ఆదితోవ కరోన్తో **ఆరభతి.** పునప్పునం కరోన్తో **సమారభతి.** భావనావసేన భజన్తో **ఆసేవతి.** వడ్ఢేన్తో **భావేతి.** సబ్బకిచ్చేసు తదేవ బహులీకరోన్తో **బహులీకరోతీతి** వేదితబ్బో.

౩౯౫. చిత్తపగ్గహనిద్దేసే వీరియపగ్గహేన యోజేన్తో చిత్తం **పగ్గణ్హాతి,** ఉక్ఖిపతీతి అత్థో. పునప్పునం పగ్గణ్హన్తో **సమ్పగ్గణ్హాతి**. ఏవం సమ్పగ్గహితం యథా న పతతి తథా నం వీరియుపత్థమ్భేన ఉపత్థమ్భేన్తో **ఉపత్థమ్భేతి**. ఉపత్థమ్భితమ్పి థిరభావత్థాయ పునప్పునం ఉపత్థమ్భేన్తో **పచ్చుపత్థమ్భేతి** నామ.

౪౦౬. **రతియాతి**పదస్స నిద్దేసే సబ్బేసమ్పి అసమ్మోసాదీనం రతిపేవచనభావం దస్సేతుం **యా రతి సో అసమ్మోసో**తిఆది వుత్తం. ఏత్థ హి హేట్ఠిమం హేట్ఠిమం పదం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స పదస్స అత్థో, ఉపరిమం ఉపరిమం పదం హేట్ఠిమస్స హేట్ఠిమస్స అత్థోతిపి వత్తుం వట్టతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి. అయం తావ పాళివణ్ణనా.

అయం పనేత్థ వినిచ్ఛయకథా. అయఞ్హి సమ్మప్పధానకథా నామ దువిధా – లోకియా లోకుత్తరా చ. తత్థ లోకియా సబ్బపుబ్బభాగే హోతి. సా కస్సపసంయుత్తపరియాయేన లోకియమగ్గక్ఖణే వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హి తత్థ –

> "చత్తారో మే, ఆవుసో, సమ్మప్పధానా. కతమే చత్తారో?
>
> ఇధావుసో, భిక్ఖు 'అనుప్పన్నా మే పాపకా అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతి; 'ఉప్పన్నా మే పాపకా అకుసలా ధమ్మా అప్పహీయమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతి; 'అనుప్పన్నా మే కుసలా ధమ్మా అనుప్పజ్జమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతి. 'ఉప్పన్నా మే కుసలా ధమ్మా నిరుజ్ఝమానా అనత్థాయ సంవత్తేయ్యు'న్తి ఆతప్పం కరోతీ"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౫).

ఏత్థ చ **'అనుప్పన్నా మే కుసలా ధమ్మా'**తి సమథవిపస్సనా చేవ మగ్గో చ. **ఉప్పన్నా కుసలా** నామ సమథవిపస్సనావ. మగ్గో పన సకిం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝమానో అనత్థాయ సంవత్తనకో నామ నత్థి. సో హి ఫలస్స పచ్చయం దత్వావ నిరుజ్ఝతి. పురిమస్మిం వా సమథవిపస్సనావ గహేతబ్బాతి వుత్తం, తం పన న యుత్తం.

తత్థ "ఉప్పన్నా సమథవిపస్సనా నిరుజ్ఝమానా అనత్థాయ సంవత్తన్తీ"తి అత్థస్స ఆవిభావత్థం ఇదం వత్థు – ఏకో కిర ఖీణాసవత్థేరో 'మహాచేతియఞ్చ మహాబోధిఞ్చ వన్దిస్సామీ'తి సమాపత్తిలాభినా భణ్డగాహకసామణేరేన సద్ధిం జనపదతో మహావిహారం ఆగన్త్వా విహారపరివేణం పావిసి; సాయన్హసమయే మహాభిక్ఖుసఙ్ఘే చేతియం వన్దమానే చేతియం వన్దనత్థాయ న నిక్ఖమి. కస్మా? ఖీణాసవానఞ్హి తీసు రతనేసు మహన్తం గారవం హోతి. తస్మా భిక్ఖుసఙ్ఘే వన్దిత్వా పటిక్కన్తే మనుస్సానం సాయమాసభుత్తవేలాయ సామణేరమ్పి అజానాపేత్వా 'చేతియం వన్దిస్సామీ'తి ఏకకోవ నిక్ఖమి. సామణేరో 'కిం ను ఖో థేరో అవేలాయ ఏకకోవ గచ్ఛతి, జానిస్సామీ'తి ఉపజ్ఝాయస్స పదానుపదికోవ నిక్ఖమి. థేరో అనావజ్జనేన తస్స ఆగమనం అజానన్తో దక్ఖిణద్వారేన మహాచేతియఙ్గణం ఆరుళ్హో. సామణేరోపి అనుపదంయేవ ఆరుళ్హో.

మహాథేరో మహాచేతియం ఉల్లోకేత్వా బుద్ధారమ్మణం పీతిం గహేత్వా సబ్బం చేతసో సమన్నాహరిత్వా హట్ఠపహట్ఠో మహాచేతియం వన్దతి. సామణేరో థేరస్స వన్దనాకారం దిస్వా 'ఉపజ్ఝాయో మే అతివియ పసన్నచిత్తో వన్దతి; కిం ను ఖో పుప్ఫాని లభిత్వా పూజం కరేయ్యా'తి చిన్తేసి. థేరే వన్దిత్వా ఉట్ఠాయ సిరసి అఞ్జలిం ఠపేత్వా మహాచేతియం ఉల్లోకేత్వా ఠితే సామణేరో ఉక్కాసిత్వా అత్తనో ఆగతభావం జానాపేసి. థేరో పరివత్తేత్వా ఓలోకేన్తో "కదా ఆగతోసీ"తి పుచ్ఛి. "తుమ్హాకం చేతియం వన్దనకాలే, భన్తే; అతివియ పసన్నా చేతియం వన్దిత్థ; కిన్ను ఖో పుప్ఫాని లభిత్వా పూజేయ్యాథా"తి? "ఆమ, సామణేర, ఇమస్మిం చేతియే వియ అఞ్ఞత్ర ఏత్తకం ధాతునిధానం నామ నత్థి. ఏవరూపం అసదిసం మహాథూపం పుప్ఫాని

లభిత్వా కో న పూజేయ్యా”తి? “తేన హి, భన్తే, అధివాసేథ, ఆహరిస్సామీ”తి తావదేవ ఝానం సమాపజ్జిత్వా ఇద్ధియా హిమవన్తం గన్త్వా వణ్ణగన్ధసమ్పన్నాని పుప్ఫాని గహేత్వా పరిస్సావనం పూరేత్వా మహాథేరే దక్ఖిణముఖతో పచ్ఛిమముఖే అసమ్పత్తేయేవ ఆగన్త్వా పుప్ఫపరిస్సావనం హత్థే ఠపేత్వా “పూజేథ భన్తే”తి ఆహ. థేరో “అతిమన్దాని నో, సామణేర, పుప్ఫానీ”తి ఆహ. “గచ్ఛథ, భన్తే, భగవతో గుణే ఆవజ్జేత్వా పూజేథా”తి.

థేరో పచ్ఛిమముఖనిస్సితేన సోపానేన ఆరుయ్హ కుచ్ఛివేదికాభూమియం పుప్ఫపూజం కాతుం ఆరద్ధో. వేదికాభూమి పరిపుణ్ణా; పుప్ఫాని పతిత్వా దుతియభూమియం జణ్ణుప్పమాణేన ఓధినా పూరయింసు. తతో ఓతరిత్వా పాదపిట్ఠికపన్తిం పూజేసి; సాపి పరిపూరి; పరిపుణ్ణభావం ఞత్వా హేట్ఠిమతలే వికిరన్తో అగమాసి; సబ్బం చేతియఙ్గణం పరిపూరి; తస్మిం పరిపుణ్ణే “సామణేర, పుప్ఫాని న ఖీయన్తీ”తి ఆహ. “పరిస్సావనం, భన్తే, అధోముఖం కరోథా”తి. అధోముఖం కత్వా చాలేసి. తదా పుప్ఫాని ఖీణాని. థేరో పరిస్సావనం సామణేరస్స దత్వా సద్ధిం హత్థిపాకారేన చేతియం తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా చతూసు ఠానేసు వన్దిత్వా పరివేణం గచ్ఛన్తో చిన్తేసి – ‘యావ మహిద్ధికో వతాయం సామణేరో; సక్ఖిస్సతి ను ఖో ఇమం ఇద్ధానుభావం రక్ఖితున్తి? తతో ‘న సక్ఖిస్సతీ’తి దిస్వా సామణేరం ఆహ – “సామణేర, త్వం ఇదాని మహిద్ధికో; ఏవరూపం పన ఇద్ధిం నాసేత్వా పచ్ఛిమకాలే కాణపేసకారియా హత్థేన మద్దితంకఞ్జియం పివిస్ససీ”తి. దహరకభావస్స నామేస దోసో యం సో ఉపజ్ఝాయస్స కథాయ సంవేజేత్వా ‘కమ్మట్ఠానం మే, భన్తే, ఆచిక్ఖథా’తి న యాచి; ‘అమ్హాకం ఉపజ్ఝాయో కిం వదతీ’తి తం పన అసుణన్తో వియ అగమాసి.

థేరో మహాచేతియఞ్చ మహాబోధిఞ్చ వన్దిత్వా సామణేరం పత్తచీవరం గాహాపేత్వా అనుపుబ్బేన కుటేళితిస్సమహావిహారం అగమాసి. సామణేరో ఉపజ్ఝాయస్స పదానుపదికో హుత్వా భిక్ఖాచారం న గచ్ఛతి. “కతరం గామం పవిసథ, భన్తే”తి పుచ్ఛిత్వా పన ‘ఇదాని మే ఉపజ్ఝాయో గామద్వారం సమ్పత్తో భవిస్సతీ’తి ఞత్వా అత్తనో చ ఉపజ్ఝాయస్స చ పత్తచీవరం గహేత్వా ఆకాసేనాగన్త్వా థేరస్స పత్తచీవరం దత్వా పిణ్డాయ పవిసతి. థేరో సబ్బకాలం ఓవదతి – “సామణేర, మా ఏవమకాసి; పుథుజ్జనిద్ధి నామ చలా అనిబద్ధా; అసప్పాయం రూపాదిఆరమ్మణం లభిత్వా అప్పమత్తకేనేవ భిజ్జతి; సన్తాయ సమాపత్తియా పరిహీనా బ్రహ్మచరియవాసే సన్ధమ్భితుం న సక్కోన్తీ”తి. సామణేరో ‘కిం కథేతి మయ్హం ఉపజ్ఝాయో’తి సోతుం న ఇచ్ఛతి, తథేవ కరోతి. థేరో అనుపుబ్బేన చేతియవన్దనం కరోన్తో కమ్మపేన్దవిహారం నామ గతో. తత్థ వసన్తేపి థేరే సామణేరో తథేవ కరోతి.

అథేకదివసం ఏకా పేసకారధీతా అభిరూపా పఠమవయే ఠితా కమ్మపేన్దగామతో నిక్ఖమిత్వా పదుమస్సరం ఓరుయ్హ గాయమానా పుప్ఫాని భఞ్జతి. తస్మిం సమయే సామణేరో పదుమస్సరమత్థకేన గచ్ఛతి గచ్ఛన్తో పన, సక్కరలసికాయ కాణమక్ఖికా వియ, తస్సా గీతసద్దే బజ్ఝి; తావదేవ ఇద్ధి అన్తరహితా, ఛిన్నపక్ఖో కాకో వియ అహోసి. సన్తసమాపత్తిబలేన పన తత్థేవ ఉదకపిట్ఠే అపతిత్వా సిమ్బలితూలం వియ పతమానం అనుపుబ్బేన పదుమస్సరతీరే అట్ఠాసి. సో వేగేన గన్త్వా ఉపజ్ఝాయస్స పత్తచీవరం దత్వా నివత్తి. మహాథేరో ‘పగేవేతం మయా దిట్ఠం, నివారియమానోపి న నివత్తిస్సతీ’తి కిఞ్చి అవత్వా పిణ్డాయ పావిసి.

సామణేరో గన్త్వా పదుమస్సరతీరే అట్ఠాసి తస్సా పచ్చుత్తరణం ఆగమయమానో. సాపి సామణేరం ఆకాసేన గచ్ఛన్తఞ్చ పునాగన్త్వా ఠితఞ్చ దిస్వా ‘అద్ధా ఏస మం నిస్సాయ ఉక్కణ్ఠితో’తి ఞత్వా ‘పటిక్కమ సామణేరా’తి ఆహ. సోపి పటిపక్కమి. ఇతరా పచ్చుత్తరిత్వా సాటకం నివాసేత్వా తం ఉపసఙ్కమిత్వా ‘కిం, భన్తే’తి పుచ్ఛి. సో తమత్థం ఆరోచేసి. సా బహూహి

కారణేహి ఘరావాసే ఆదీనవం బ్రహ్మచరియవాసే ఆనిసంసఞ్చ దస్సేత్వా ఓవదమానాపి తస్స ఉక్కణ్ఠం వినోదేతుం అసక్కోన్తీ 'అయం మమ కారణా ఏవరూపాయ ఇద్ధియా పరిహీనో; న దాని యుత్తం పరిచ్చజితు'న్తి. 'ఇధేవ తిట్ఠా'తి వత్వా ఘరం గన్త్వా మాతాపితూనం తం పవత్తిం ఆరోచేసి. తేపి ఆగన్త్వా నానప్పకారం ఓవదమానా వచనం అగ్గణ్హన్తం ఆహంసు – "త్వం అమ్హే ఉచ్చాకులాతి మా సల్లక్ఖేసి. మయం పేసకారా. సక్ఖిస్ససి పేసకారకమ్మం కాతు"న్తి? సామణేరో ఆహ – "ఉపాసక, గిహిభూతో నామ పేసకారకమ్మం వా కరేయ్య నళకారకమ్మం వా, కిం ఇమినా, మా సాటకమత్తే లోభం కరోథా"తి . పేసకారకో ఉదరే బద్ధసాటకం దత్వా ఘరం నేత్వా ధీతరం అదాసి.

సో పేసకారకమ్మం ఉగ్గణ్హిత్వా పేసకారేహి సద్ధిం సాలాయ కమ్మం కరోతి. అఞ్ఞేసం ఇత్థియో పాతోవ భత్తం సమ్పాదేత్వా ఆహరింసు. తస్స భరియా న తావ ఆగచ్ఛతి. సో ఇతరేసు కమ్మం విస్సజ్జేత్వా భుఞ్జమానేసు తసరం వట్టేన్తో నిసీది. సా పచ్ఛా ఆగమాసి. అథ నం సో 'అతిచిరేన ఆగతాసీ'తి తజ్జేసి. మాతుగామో చ నామ అపి చక్కవత్తిరాజానం అత్తని పటిబద్ధచిత్తం ఞత్వా దాసం వియ సల్లక్ఖేతి. తస్మా సా ఏవమాహ – "అఞ్ఞేసం ఘరే దారుపణ్ణలోణాదీని సన్నిహితాని; బాహిరతో ఆహరిత్వా దాయకా పేసకారకాపి అత్థి. అహం పన ఏకికా; త్వమ్పి 'మయ్హం ఘరే ఇదం అత్థి, ఇదం నత్థీ'తి న జానాసి. సచే ఇచ్ఛసి భుఞ్జ, నో చే ఇచ్ఛసి మా భుఞ్జా"తి. సో 'న కేవలం ఉస్సూరే భత్తం ఆహరసి, వాచాయపి మం ఘట్టేసీ'తి కుజ్ఝిత్వా అఞ్ఞం పహరణం అపస్సన్తో తమేవ తసరదణ్డకం తసరతో లుఞ్చిత్వా ఖిపి. సా తం ఆగచ్ఛన్తం దిస్వా ఈసకం పరివత్తి. తసరదణ్డకస్స చ కోటి నామ తిఖిణా హోతి. సా తస్సా పరివత్తమానాయ అక్ఖికోటియం పవిసిత్వా అట్ఠాసి. సా ఉభోహి హత్థేహి వేగేన అక్ఖిం అగ్గహేసి. భిన్నట్ఠానతో లోహితం పగ్ఘరతి.

సో తస్మిం కాలే ఉపజ్ఝాయస్స వచనం అనుస్సరి 'ఇదం సన్ధాయ మం ఉపజ్ఝాయో "అనాగతే కాలే కాణపేసకారియా హత్థేన మద్దితం కఞ్జియం పివిస్ససీ"తి ఆహ. ఇదం థేరేన దిట్ఠం భవిస్సతి. అహో దీఘదస్సీ అయ్యో'తి మహాసద్దేన రోదితుం ఆరభి. తమేనం అఞ్ఞే "అలం, ఆవుసో, మా రోది; అక్ఖి నామ భిన్నం న సక్కా రోదనేన పటిపాకతికం కాతు"న్తి ఆహంసు. సో "నాహం ఏతమత్థం రోదామి; అపిచ ఖో ఇదం సన్ధాయ రోదామీ"తి సబ్బం పవత్తిం పటిపాటియా కథేసి. ఏవం ఉప్పన్నా సమథవిపస్సనా నిరుజ్ఝమానా అనత్థాయ సంవత్తన్తి.

అపరమ్పి వత్థు – తింసమత్తా భిక్ఖూ కల్యాణియం మహాచేతియం వన్దిత్వా అటవిమగ్గేన మహామగ్గం ఓతరమానా అన్తరామగ్గే ఝామఖేత్తే కమ్మం కత్వా ఆగచ్ఛన్తం ఏకం మనుస్సం అద్దసంసు. తస్స సరీరం మసిమక్ఖితం హోతి, మసిమక్ఖితమేవ చ ఏకం కాసావం కచ్ఛం పీళేత్వా నివత్థం. ఓలోకియమానో ఝామఖాణుకో వియ ఖాయతి. సో దివసభాగే కమ్మం కత్వా ఉపడ్ఢఝాయమానానం దారూనం కలాపం ఉక్ఖిపిత్వా పిట్ఠియం విప్పకిణ్ణేహి కేసేహి కుమ్మగ్గేన ఆగన్త్వా భిక్ఖూనం సమ్ముఖే అట్ఠాసి. సామణేరా దిస్వా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఓలోకయమానా "ఆవుసో, తుయ్హం పితా, తుయ్హం మహాపితా, తుయ్హం మాతులో"తి హసమానా గన్త్వా "కో నామోసి త్వం, ఉపాసకా"తి నామం పుచ్ఛింసు. సో నామం పుచ్ఛితో విప్పటిసారీ హుత్వా దారుకలాపం ఛడ్డేత్వా వత్థం సంవిధాయ నివాసేత్వా మహాథేరే వన్దిత్వా "తిట్ఠథ తావ, భన్తే"తి ఆహ. మహాథేరా అట్ఠంసు.

దహరసామణేరా ఆగన్త్వా మహాథేరానం సమ్ముఖాపి పరిహాసం కరోన్తి. ఉపాసకో ఆహ – "భన్తే, తుమ్హే మం పస్సిత్వా పరిహసథ; ఏత్తకేనేవ మత్థకం పత్తమ్హాతి సల్లక్ఖేథ. అహమ్పి పుబ్బే తుమ్హాదిసోవ సమణో అహోసిం. తుమ్హాకం పన చిత్తేకగ్గతామత్తమ్పి నత్థి. అహం ఇమస్మిం సాసనే మహిద్ధికో మహానుభావో అహోసిం; ఆకాసం గహేత్వా పథవిం కరోమి,

పథవిం ఆకాసం; దూరం గణ్హిత్వా సన్తికం కరోమి, సన్తికం దూరం; చక్కవాళసహస్సం ఖణేన వినివిజ్ఝామి. హత్థే మే పస్సథ; ఇదాని పన మక్కటహత్థసదిసా. అహం ఇమేహేవ హత్థేహి ఇధ నిసిన్నోవ చన్దిమసూరియే పరామసిం. ఇమేసంయేవ పాదానం చన్దిమసూరియే పాదకథలికం కత్వా నిసీదిం. ఏవరూపా మే ఇద్ధి పమాదేన అన్తరహితా. తుమ్హే మా పమజ్జిత్థ. పమాదేన హి ఏవరూపం బ్యసనం పాపుణన్తి. అప్పమత్తా విహరన్తా జాతిజరామరణస్స అన్తం కరోన్తి. తస్మా తుమ్హే మఞ్ఞేవ ఆరమ్మణం కరిత్వా అప్పమత్తా హోథ, భన్తే"తి తజ్జేత్వా ఓవాదమదాసి. తే తస్స కథేన్తస్సేవ సంవేగం ఆపజ్జిత్వా విపస్సమానా తింస జనా తత్థేవ అరహత్తం పాపుణింసూతి. ఏవమ్పి ఉప్పన్నా సమథవిపస్సనా నిరుజ్ఝమానా అనత్థాయ సంవత్తన్తీతి వేదితబ్బా. అయం తావ లోకియసమ్మప్పధానకథాయ వినిచ్ఛయో.

లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పనేతం ఏకమేవ వీరియం చతుకిచ్చసాధనవసేన చత్తారి నామాని లభతి. తత్థ **అనుప్పన్నానన్తి** అసముదాచారవసేన వా అననుభూతారమ్మణవసేన వా అనుప్పన్నానం; అఞ్ఞథా హి అనమతగ్గే సంసారే అనుప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా నామ నత్థి. అనుప్పన్నా పన ఉప్పజ్జమానాపి ఏతేయేవ ఉప్పజ్జన్తి , పహీయమానాపి ఏతేయేవ పహీయన్తి.

తత్థ ఏకచ్చస్స వత్తవసేన కిలేసా న సముదాచరన్తి. ఏకచ్చస్స గన్థధుతఙ్గసమాధివిపస్సనా నవకమ్మికానం అఞ్ఞతరవసేన. కథం? ఏకచ్చో హి వత్తసమ్పన్నో హోతి. తస్స ద్వాసీతిఖుద్దకవత్తాని (చూళవ. ౨౪౩ ఆదయో), చుద్దస మహావత్తాని (చూళవ. ౩౫౬ ఆదయో), చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణపానీయమాళఉపోసథాగారఆగన్తుకగమికవత్తాని చ కరోన్తస్సేవ కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స వత్తం విస్సజ్జేత్వా భిన్నవత్తస్స విచరతో అయోనిసోమనసికారఞ్చేవ సతివోస్సగ్గఞ్చ ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవం అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో గన్థయుత్తో హోతి; ఏకమ్పి నికాయం గణ్హాతి, ద్వేపి, తయోపి, చత్తారోపి, పఞ్చపి. తస్సేవ తేపిటకం బుద్ధవచనం అత్థవసేన పాళివసేన అనుసన్ధివసేన పుబ్బాపరవసేన గణ్హన్తస్స సజ్ఝాయన్తస్స చిన్తేన్తస్స వాచేన్తస్స దేసేన్తస్స పకాసేన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స గన్థకమ్మం పహాయ కుసీతస్స విచరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన ధుతఙ్గధరో హోతి, తేరస ధుతఙ్గగుణే సమాదాయ వత్తతి. తస్స ధుతఙ్గగుణే పరిహరన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స ధుతఙ్గాని విస్సజ్జేత్వా బాహుల్లాయ ఆవట్టస్స విచరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన అట్ఠసు సమాపత్తీసు చిణ్ణవసీ హోతి. తస్స పఠమజ్ఝానాదీసు ఆవజ్జనవసీఆదీనం వసేన విహరన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స పరిహీనజ్ఝానస్స వా విస్సట్ఠజ్ఝానస్స వా భస్సాదీసు అనుయుత్తస్స విహరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన విపస్సకో హోతి; సత్తసు వా విపస్సనాసు అట్ఠారససు వా మహావిపస్సనాసు కమ్మం కరోన్తో విహరతి. తస్సేవం విహరతో కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స విపస్సనాకమ్మం పహాయ కాయదళ్హీబహులస్స విహరతో అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన నవకమ్మికో హోతి, ఉపోసథాగారభోజనసాలాదీని కరోతి. తస్స తేసం ఉపకరణాని చిన్తేన్తస్స కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స నవకమ్మే నిట్ఠితే వా విస్సట్ఠే వా అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి నామ.

ఏకచ్చో పన బ్రహ్మలోకా ఆగతో సుద్ధసత్తో హోతి. తస్స అనాసేవనాయ కిలేసా ఓకాసం న లభన్తి; అపరభాగే పనస్స లద్ధాసేవనస్స అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ ఉప్పజ్జన్తి. ఏవమ్పి అసముదాచారవసేన అనుప్పన్నా కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి నామ. ఏవం తావ అసముచారవసేన అనుప్పన్నతా వేదితబ్బా.

కథం అననుభూతారమ్మణవసేన? ఇధేకచ్చో అననుభూతపుబ్బం మనాపియాదిభేదం ఆరమ్మణం లభతి. తస్స తత్థ అయోనిసోమనసికారసతివోస్సగ్గే ఆగమ్మ రాగాదయో కిలేసా ఉప్పజ్జన్తి. ఏవం అననుభూతారమ్మణవసేన అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జన్తి నామ. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పన ఏకమేవ వీరియం.

యే చ ఏవం అనుప్పన్నా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తే యథా నేవ ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం నేసం అనుప్పాదకిచ్చం ఉప్పన్నానఞ్చ పహానకిచ్చం సాధేతి. తస్మా **ఉప్పన్నానం పాపకానన్**తి ఏత్థ పన చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం – వత్తమానుప్పన్నం, భుత్వా విగతుప్పన్నం, ఓకాసకతుప్పన్నం, భూమిలద్ధుప్పన్నన్తి. తత్థ యే కిలేసా విజ్జమానా ఉప్పాదాదిసమఙ్గినో – ఇదం **వత్తమానుప్పన్నం** నామ. కమ్మే పన జవితే ఆరమ్మణరసం అనుభవిత్వా నిరుద్ధవిపాకో భుత్వా విగతం నామ. కమ్మం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధం భుత్వా విగతం నామ. తదుభయమ్పి **భుత్వా విగతుప్పన్న**న్తి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. కుసలాకుసలకమ్మం అఞ్ఞస్స కమ్మస్స విపాకం పటిబాహిత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతి. ఏవం కతే ఓకాసే విపాకో ఉప్పజ్జమానో ఓకాసకరణతో పట్ఠాయ ఉప్పన్నోతి వుచ్చతి. ఇదం **ఓకాసకతుప్పన్నం** నామ.

పఞ్చక్ఖన్ధా పన విపస్సనాయ భూమి నామ. తే అతీతాదిభేదా హోన్తి. తేసు అనుసయితకిలేసా పన అతీతా వా అనాగతా వా పచ్చుప్పన్నా వాతి న వత్తబ్బా. అతీతక్ఖన్ధేసు అనుసయితాపి హి అప్పహీనావ హోన్తి. అనాగతక్ఖన్ధేసు, పచ్చుప్పన్నక్ఖన్ధేసు అనుసయితాపి అప్పహీనావ హోన్తి. ఇదం **భూమిలద్ధుప్పన్నం** నామ. తేనాహు పోరాణా – ''తాసు తాసు భూమీసు అసముగ్ఘాతితా కిలేసా భూమిలద్ధుప్పన్నాతి సఙ్ఖం గచ్ఛన్తీ''తి.

అపరమ్పి చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం – సముదాచారుప్పన్నం, ఆరమ్మణాధిగహితుప్పన్నం, అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నం, అసముగ్ఘాతితుప్పన్నన్తి. తత్థ సమ్పతి వత్తమానంయేవ '**సముదాచారుప్పన్నం**' నామ. సకిం చక్ఖూని ఉమ్మీలేత్వా ఆరమ్మణే నిమిత్తే గహితే అనుస్సరితానుస్సరితక్ఖణే కిలేసా నుప్పజ్జిస్సన్తీతి న వత్తబ్బా. కస్మా? ఆరమ్మణస్స అధిగహితత్తా. యథా కిం? యథా ఖీరరుక్ఖస్స కుఠారియా ఆహతాహతట్ఠానే ఖీరం న నిక్ఖమిస్సతీతి న వత్తబ్బం, ఏవం. ఇదం '**ఆరమ్మణాధిగహితుప్పన్నం**' నామ. సమాపత్తియా అవిక్ఖమ్భితకిలేసా పన ఇమస్మిం నామ ఠానే నుప్పజ్జిస్సన్తీతి న వత్తబ్బా. కస్మా? అవిక్ఖమ్భితత్తా. యథా కిం? యథా సచే ఖీరరుక్ఖం కుఠారియా ఆహనేయ్యుం, 'ఇమస్మిం నామ ఠానే ఖీరం న నిక్ఖమేయ్యా'తి న వత్తబ్బం, ఏవం. ఇదం '**అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నం**' నామ. మగ్గేన అసముగ్ఘాతితకిలేసా పన భవగ్గే నిబ్బత్తస్సాపి నుప్పజ్జిస్సన్తీతి పురిమనయేనేవ విత్థారేతబ్బం. ఇదం '**అసముగ్ఘాతితుప్పన్నం**' నామ.

ఇమేసు ఉప్పన్నేసు వత్తమానుప్పన్నం, భుత్వావిగతుప్పన్నం, ఓకాసకతుప్పన్నం, సముదాచారుప్పన్నన్తి చతుబ్బిధం ఉప్పన్నం న మగ్గవజ్ఝం; భూమిలద్ధుప్పన్నం, ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్నం, అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నం,

అసముగ్ఘాతితుప్పన్నన్తి చతుబ్బిధం మగ్గవజ్ఝం. మగ్గో హి ఉప్పజ్జమానో ఏతే కిలేసే పజహతి. సో యే కిలేసే పజహతి, తే అతీతా వా అనాగతా వా పచ్చుప్పన్నా వాతి న వత్తబ్బా. వుత్తమ్పి చేతం –

> “హఞ్చి అతీతే కిలేసే పజహతి, తేన హి ఖీణం ఖేపేతి, నిరుద్ధం నిరోధేతి, విగతం విగమేతి, అత్థఙ్గతం అత్థం గమేతి, అతీతం యం నత్థి తం పజహతి. హఞ్చి అనాగతే కిలేసే పజహతి, తేన హి అజాతం పజహతి, అనిబ్బత్తం అనుప్పన్నం అపాతుభూతం పజహతి, అనాగతం యం నత్థి తం పజహతి. హఞ్చి పచ్చుప్పన్నే కిలేసే పజహతి, తేన హి రత్తో రాగం పజహతి, దుట్ఠో దోసం, మూళ్హో మోహం, వినిబద్ధో మానం, పరామట్ఠో దిట్ఠిం, విక్ఖేపగతో ఉద్ధచ్చం, అనిట్ఠఙ్గతో విచికిచ్ఛం, థామగతో అనుసయం పజహతి; కణ్హసుక్కధమ్మా యుగనద్ధా సమమేవ వత్తన్తి; సంకిలేసికా మగ్గభావనా హోతి…పే… తేన హి నత్థి మగ్గభావనా, నత్థి ఫలసచ్ఛికిరియా, నత్థి కిలేసప్పహానం, నత్థి ధమ్మాభిసమయో’తి. ‘అత్థి మగ్గభావనా…పే… అత్థి ధమ్మాభిసమయో’తి. యథా కథం వియ? సేయ్యథాపి తరుణో రుక్ఖో…పే… అపాతుభూతానేవ న పాతుభవన్తీ”తి (పటి॰ మ॰ ౩.౨౧).

ఇతి పాళియం అజాతఫలరుక్ఖో ఆగతో; జాతఫలరుక్ఖేన పన దీపేతబ్బం. యథా హి సఫలో తరుణఅమ్బరుక్ఖో. తస్స ఫలాని మనుస్సా పరిభుఞ్జేయ్యుం, సేసాని పాతేత్వా పచ్ఛియో పూరేయ్యుం. అథఞ్ఞో పురిసో తం ఫరసునా ఛిన్దేయ్య. తేనస్స నేవ అతీతాని ఫలాని నాసితాని హోన్తి, న అనాగతపచ్చుప్పన్నాని చ నాసితాని; అతీతాని హి మనుస్సేహి పరిభుత్తాని, అనాగతాని అనిబ్బత్తాని న సక్కా నాసేతుం . యస్మిం పన సమయే సో ఛిన్నో తదా ఫలానియేవ నత్థీతి పచ్చుప్పన్నానిపి అనాసితాని. సచే పన రుక్ఖో అచ్ఛిన్నో అస్స, అథస్స పథవీరసఞ్చ ఆపోరసఞ్చ ఆగమ్మ యాని ఫలాని నిబ్బత్తేయ్యుం, తాని నాసితాని హోన్తి. తాని హి అజాతానేవ న జాయన్తి, అనిబ్బత్తానేవ న నిబ్బత్తన్తి, అపాతుభూతానేవ న పాతుభవన్తి. ఏవమేవ మగ్గో నాపి అతీతాదిభేదే కిలేసే పజహతి, నాపి న పజహతి. యేసఞ్హి కిలేసానం మగ్గేన ఖన్ధేసు అపరిఞ్ఞాతేసు ఉప్పత్తి సియా, మగ్గేన ఉప్పజ్జిత్వా ఖన్ధానం పరిఞ్ఞాతత్తా తే కిలేసా అజాతావ న జాయన్తి, అనిబ్బత్తావ న నిబ్బత్తన్తి, అపాతుభూతావ న పాతుభవన్తి. తరుణపుత్తాయ ఇత్థియా పున అవిజాయనత్థం బ్యాధితానం రోగవూపసమత్థం పీతభేసజ్జేహి చాపి అయమత్థో విభావేతబ్బో. ఏవం మగ్గో యే కిలేసే పజహతి, తే అతీతా వా అనాగతా వా పచ్చుప్పన్నా వాతి న వత్తబ్బా. న చ మగ్గో కిలేసే న పజహతి. యే పన మగ్గో కిలేసే పజహతి, తే సన్ధాయ ‘ఉప్పన్నానం పాపకాన’న్తిఆది వుత్తం.

న కేవలఞ్చ మగ్గో కిలేసేయేవ పజహతి, కిలేసానం పన అప్పహీనత్తా యే ఉప్పజ్జేయ్యుం ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా, తేపి పజహతియేవ. వుత్తమ్పి చేతం “సోతాపత్తిమగ్గఞాణేన అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స నిరోధేన సత్త భవే ఠపేత్వా అనమతగ్గే సంసారే యే ఉప్పజ్జేయ్యుం నామఞ్చ రూపఞ్చ ఏత్థేతే నిరుజ్ఝన్తీ”తి (చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౬) విత్థారో. ఇతి మగ్గో ఉపాదిన్నతో అనుపాదిన్నతో చ వుట్ఠాతి. భవవసేన పన సోతాపత్తిమగ్గో అపాయభవతో వుట్ఠాతి . సకదాగామిమగ్గో సుగతిభవేకదేసతో; అనాగామిమగ్గో సుగతికామభవతో; వుట్ఠాతి అరహత్తమగ్గో రూపారూపభవతో వుట్ఠాతి, సబ్బభవేహి వుట్ఠాతియేవాతిపి వదన్తి.

అథ మగ్గక్ఖణే కథం అనుప్పన్నానం ఉప్పాదాయ భావనా హోతి? కథం వా ఉప్పన్నానం ఠితియాతి? మగ్గప్పవత్తియా ఏవ. మగ్గో హి పవత్తమానో పుబ్బే అనుప్పన్నపుబ్బత్తా అనుప్పన్నో నామ వుచ్చతి. అనాగతపుబ్బఞ్హి ఠానం గన్త్వా

అననుభూతపుబ్బం వా ఆరమ్మణం అనుభవిత్వా వత్తారో భవన్తి – ‘అనాగతట్ఠానం ఆగతమ్హ, అననుభూతం ఆరమ్మణం అనుభవామా’తి. యా చస్స పవత్తి, అయమేవ రీతి నామాతి రీతియా భావేతీతి వత్తుం వట్టతి. ఏవమేతస్స భిక్ఖునో ఇదం లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే వీరియం “అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయా”తిఆదీని చత్తారి నామాని లభతి. అయం లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే సమ్మప్పధానకథా. ఏవమేత్థ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా సమ్మప్పధానా నిద్దిట్ఠాతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౪౦౮. అభిధమ్మభాజనీయే సబ్బానిపి సమ్మప్పధానాని ధమ్మసఙ్గణియం విభత్తస్స దేసనానయస్స ముఖమత్తమేవ దస్సేన్తేన నిద్దిట్ఠాని. తత్థ నయభేదో వేదితబ్బో. కథం? పఠమసమ్మప్పధానే తావ సోతాపత్తిమగ్గే ఝానాభినివేసే సుద్ధికపటిపదా, సుద్ధికసుఞ్ఞతా, సుఞ్ఞతపటిపదా, సుద్ధికఅప్పణిహితా, అప్పణిహితపటిపదాతి ఇమేసు పఞ్చసు ఠానేసు ద్విన్నం ద్విన్నం చతుక్కపఞ్చకనయానం వసేన దస నయా హోన్తి. ఏవం సేసేసుపీతి వీసతియా అభినివేసేసు ద్వే నయసతాని. తాని చతూహి అధిపతీహి చతుగ్గుణితాని అట్ఠ. ఇతి సుద్ధికాని ద్వే సాధిపతీని అట్ఠాతి సబ్బమ్పి నయసహస్సం హోతి. తథాదుతియసమ్మప్పధానాదీసు సుద్ధికసమ్మప్పధానే చాతి సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్చనయసహస్సాని. యథా చ సోతాపత్తిమగ్గే, ఏవం సేసమగ్గేసుపీతి కుసలవసేనేవ వీసతి నయసహస్సాని. విపాకే పన సమ్మప్పధానేహి కత్తబ్బకిచ్చం నత్థీతి విపాకవారో న గహితోతి. సమ్మప్పధానాని పనేత్థ నిబ్బత్తితలోకుత్తరానేవ కథితానీతి వేదితబ్బాని.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౪౨౭. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ సమ్మప్పధానానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సబ్బానిపి ఏతాని అప్పమాణం నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తితో అప్పమాణారమ్మణానేవ, న మగ్గారమ్మణాని; సహజాతహేతువసేన పన మగ్గహేతుకాని; వీమంసం జేట్ఠకం కత్వా మగ్గభావనాకాలే మగ్గాధిపతీని; ఛన్దచిత్తజేట్ఠికాయ మగ్గభావనాయ న వత్తబ్బాని మగ్గాధిపతీనీతి; వీరియజేట్ఠికాయ పన అఞ్ఞస్స వీరియస్స అభావా న వత్తబ్బాని మగ్గాధిపతీనీతి వా న మగ్గాధిపతీనీతి వా; అతీతాదీసు ఏకారమ్మణభావేనపి న వత్తబ్బాని; నిబ్బానస్స పన బహిద్ధాధమ్మత్తా బహిద్ధారమ్మణాని నామ హోన్తీతి. ఏవమేతస్మిం పఞ్హాపుచ్ఛకే నిబ్బత్తితలోకుత్తరానేవ సమ్మప్పధానాని కథితాని. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి సుత్తన్తభాజనీయస్మింయేవ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా సమ్మప్పధానా కథితా; అభిధమ్మభాజనీయపఞ్హాపుచ్ఛకేసు పన లోకుత్తరాయేవాతి. ఏవమయం సమ్మప్పధానవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

సమ్మప్పధానవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

៩. ఇద్ధిపాదవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౪౩౧. ఇదాని తదనన్తరే ఇద్ధిపాదవిభఙ్గే **చత్తారోతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **ఇద్ధిపాదాతి** ఏత్థ ఇజ్ఝతీతి ఇద్ధి, సమిజ్ఝతి నిప్ఫజ్జతీతి అత్థో. ఇజ్ఝన్తి వా ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతిపి ఇద్ధి. పఠమేనత్థేన ఇద్ధి ఏవ పాదో ఇద్ధిపాదో, ఇద్ధికోట్ఠాసోతి అత్థో. దుతియేనత్థేన ఇద్ధియా పాదోతి ఇద్ధిపాదో; పాదోతి పతిట్ఠా, అధిగముపాయోతి అత్థో. తేన హి యస్మా ఉపరూపరివిసేససఙ్ఖాతం ఇద్ధిం పజ్జన్తి పాపుణన్తి, తస్మా పాదోతి వుచ్చతి. ఏవం తావ "చత్తారో ఇద్ధిపాదా"తి ఏత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

ఇదాని తే భాజేత్వా దస్సేతుం **ఇధ భిక్ఖూతిఆది** ఆరద్ధం. తత్థ **ఇధ భిక్ఖూతి** ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. **ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతన్తి** ఏత్థ ఛన్దహేతుకో ఛన్దాధికో వా సమాధి **ఛన్దసమాధి**. కత్తుకమ్యతాఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధిస్సేతం అధివచనం. పధానభూతా సఙ్ఖారా **పధానసఙ్ఖారా**. చతుకిచ్చసాధకస్స సమ్మప్పధానవీరియస్సేతం అధివచనం. **సమన్నాగతన్తి** ఛన్దసమాధినా చ పధానసఙ్ఖారేహి చ ఉపేతం. **ఇద్ధిపాదన్తి** నిప్ఫత్తిపరియాయేన వా ఇజ్ఝనకట్ఠేన ఇజ్ఝన్తి ఏతాయ సత్తా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇమినా వా పరియాయేన ఇద్ధీతి సఙ్ఖం గతానం ఉపచారజ్ఝానాదికుసలచిత్తసమ్పయుత్తానం ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారానం అధిట్ఠానట్ఠేన పాదభూతం సేసచిత్తచేతసికరాసిన్తి అత్థో. యఞ్హి పరతో "ఇద్ధిపాదోతి తథాభూతస్స వేదనాక్ఖన్ధో…పే… విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో"తి వుత్తం, తం ఇమినా అత్థేన యుజ్జతి. ఇమినా నయేన సేసేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. యథేవ హి ఛన్దం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధి ఛన్దసమాధీతి వుత్తో, ఏవం వీరియం…పే… చిత్తం. వీమంసం అధిపతిం కరిత్వా పటిలద్ధసమాధి వీమంససమాధీతి వుచ్చతి.

ఇదాని ఛన్దసమాధిఆదీని పదాని భాజేత్వా దస్సేతుం **కథఞ్చ భిక్ఖూతిఆది** ఆరద్ధం. తత్థ **ఛన్దఞ్చే భిక్ఖు అధిపతిం కరిత్వాతి** యది భిక్ఖు ఛన్దం అధిపతిం ఛన్దం జేట్ఠకం ఛన్దం ధురం ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా సమాధిం పటిలభతి నిబ్బత్తేతి, ఏవం నిబ్బత్తితో అయం సమాధి ఛన్దసమాధి నామ వుచ్చతీతి అత్థో. **వీరియఞ్చేతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **ఇమే వుచ్చన్తి పధానసఙ్ఖారాతి** ఏత్తావతా ఛన్దిద్ధిపాదం భావయమానస్స భిక్ఖునో పధానాభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతచతుకిచ్చసాధకం వీరియం కథితం. **తదేకజ్ఝం అభిసఞ్ఞూహిత్వాతి** తం సబ్బం ఏకతో రాసిం కత్వాతి అత్థో. **సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీతి** ఏతం వోహారం గచ్ఛతీతి వేదితబ్బన్తి అత్థో.

౪౩౩. ఇదాని "ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారో"తి ఏతస్మిం పదసమూహే ఛన్దాదిధమ్మే భాజేత్వా దస్సేతుం **తత్థ కతమో ఛన్దోతిఆది** ఆరద్ధం. తం ఉత్తానత్థమేవ.

ఉపేతో హోతీతి ఇద్ధిపాదసఙ్ఖాతో ధమ్మరాసి ఉపేతో హోతి. **తేసం ధమ్మానన్తి** తేసం సమ్పయుత్తానం ఛన్దాదిధమ్మానం. **ఇద్ధి సమిద్ధీతిఆదీని** సబ్బాని నిప్ఫత్తివేవచనానేవ. ఏవం సన్తేపి ఇజ్ఝనకట్ఠేన **ఇద్ధి**. సమ్పుణ్ణా ఇద్ధి **సమిద్ధి;** ఉపసగ్గేన వా పదం వడ్ఢితం. ఇజ్ఝనాకారో **ఇజ్ఝనా**. **సమిజ్ఝనాతి** ఉపసగ్గేన పదం వడ్ఢితం. అత్తనో సన్తానే పాతుభావవసేన లభనం **లాభో**. పరిహీనానమ్పి వీరియారమ్భవసేన పున లాభో **పటిలాభో;** ఉపసగ్గేన వా పదం వడ్ఢితం. **పత్తీతి** అధిగమో. అపరిహానవసేన

సమ్మా పత్తీతి **సమ్పత్తి**. **ఫుసనా**తి పటిలాభఫుసనా. **సచ్ఛికిరియా**తి పటిలాభసచ్ఛికిరియావ. **ఉపసమ్పదా**తి పటిలాభఉపసమ్పదా ఏవాతి వేదితబ్బా.

తథాభూతస్సాతి తేన ఆకారేన భూతస్స; తే ఛన్దాదిధమ్మే పటిలభిత్వా ఠితస్సాతి అత్థో. **వేదనాక్ఖన్ధో**తిఆదీహి ఛన్దాదయో అన్తో కత్వా చత్తారోపి ఖన్ధా కథితా. **తే ధమ్మే**తి తే చత్తారో అరూపక్ఖన్ధే; ఛన్దాదయో వా తయో ధమ్మేతిపి వుత్తం. **ఆసేవతీ**తిఆదీని వుత్తత్థానేవ. సేసఇద్ధిపాదనిద్దేసేసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

ఏత్తావతా కిం కథితన్తి? చతున్నం భిక్ఖూనం మత్థకప్పత్తం కమ్మట్ఠానం కథితం. ఏకో హి భిక్ఖు ఛన్దం అవస్సయతి; కత్తుకమ్యతాకుసలధమ్మచ్ఛన్దేన అత్థనిప్ఫత్తియం సతి 'అహం లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామి, నత్థి మయ్హం ఏతస్స నిబ్బత్తనే భారో'తి ఛన్దం జేట్ఠకం ఛన్దం ధురం ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేతి. ఏకో వీరియం అవస్సయతి. ఏకో చిత్తం, ఏకో పఞ్ఞం అవస్సయతి. పఞ్ఞాయ అత్థనిప్ఫత్తియం సతి 'అహం లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామి , నత్థి మయ్హం ఏతస్స నిబ్బత్తనే భారో'తి పఞ్ఞం జేట్ఠకం పఞ్ఞం ధురం పఞ్ఞం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేతి.

కథం? యథా హి చతూసు అమచ్చపుత్తేసు ఠానన్తరం పత్థేత్వా విచరన్తేసు ఏకో ఉపట్ఠానం అవస్సయి, ఏకో సూరభావం, ఏకో జాతిం, ఏకో మన్తం. కథం? తేసు హి పఠమో 'ఉపట్ఠానే అప్పమాదకారితాయ అత్థనిప్ఫత్తియా సతి లబ్భమానం లచ్ఛామేతం ఠానన్తర'న్తి ఉపట్ఠానం అవస్సయి. దుతియో 'ఉపట్ఠానే అప్పమత్తోపి ఏకచ్చో సఙ్గామే పచ్చుపట్ఠితే సణ్ఠాతుం న సక్కోతి; అవస్సం ఖో పన రఞ్ఞో పచ్చన్తో కుప్పిస్సతి; తస్మిం కుప్పితే రథధురే కమ్మం కత్వా రాజానం ఆరాధేత్వా ఆహరాపేస్సామేతం ఠానన్తర'న్తి సూరభావం అవస్సయి. తతియో 'సూరభావేపి సతి ఏకచ్చో హీనజాతికో హోతి; జాతిం సోధేత్వా ఠానన్తరం దదన్తా మయ్హం దస్సన్తీ'తి జాతిం అవస్సయి. చతుత్థో 'జాతిమాపి ఏకో అమన్తనీయో హోతి; మన్తేన కత్తబ్బకిచ్చే ఉప్పన్నే ఆహరాపేస్సామేతం ఠానన్తర'న్తి మన్తం అవస్సయి. తే సబ్బేపి అత్తనో అత్తనో అవస్సయబలేన ఠానన్తరాని పాపుణింసు.

తత్థ ఉపట్ఠానే అప్పమత్తో హుత్వా ఠానన్తరం పత్తో వియ ఛన్దం అవస్సాయ కత్తుకమ్యతాకుసలధమ్మచ్ఛన్దేన అత్థనిబ్బత్తియం సతి 'అహం లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామి, నత్థి మయ్హం ఏతస్స నిబ్బత్తనే భారో'తి ఛన్దం జేట్ఠకం ఛన్దం ధురం ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో, రట్ఠపాలత్థేరో (మ॰ ని॰ ౨.౨౯౩ ఆదయో) వియ. సో హి ఆయస్మా ఛన్దం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. సూరభావేన రాజానం ఆరాధేత్వా ఠానన్తరం పత్తో వియ వీరియం జేట్ఠకం వీరియం ధురం వీరియం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో, సోణత్థేరో (మహావ॰ ౨౪౩) వియ. సో హి ఆయస్మా వీరియం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి.

జాతిసమ్పత్తియా ఠానన్తరం పత్తో వియ చిత్తం జేట్ఠకం చిత్తం ధురం చిత్తం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో, సమ్భూతత్థేరో వియ. సో హి ఆయస్మా చిత్తం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. మన్తం అవస్సాయ ఠానన్తరప్పత్తో వియ వీమంసం జేట్ఠకం వీమంసం ధురం వీమంసం పుబ్బఙ్గమం కత్వా లోకుత్తరధమ్మనిబ్బత్తకో దట్ఠబ్బో, థేరో మోఘరాజా వియ. సో హి ఆయస్మా వీమంసం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి.

ఏత్థ చ తయో ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసఙ్ఖాతా ధమ్మా ఇద్ధీపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి. సేసా పన సమ్పయుత్తకా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదాయేవ. వీరియచిత్తవీమంససమాధిపధానసఙ్ఖారసఙ్ఖాతాపి తయో ధమ్మా ఇద్ధీపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి. సేసా పన సమ్పయుత్తకా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదాయేవ. అయం తావ అభేదతో కథా.

భేదతో పన 'ఛన్దో' ఇద్ధి నామ. ఛన్దధురేన భావితా చత్తారో ఖన్ధా ఛన్దిద్ధిపాదో నామ. సమాధి పధానసఙ్ఖారోతి ద్వే ధమ్మా సఙ్ఖారక్ఖన్ధవసేన ఛన్దిద్ధిపాదే పవిసన్తి; పాదే పవిట్ఠాతిపి వత్తుం వట్టతియేవ. తత్థేవ 'సమాధి' ఇద్ధి నామ. సమాధిధురేన భావితా చత్తారో ఖన్ధా సమాధిద్ధిపాదో నామ. ఛన్దో పధానసఙ్ఖారోతి ద్వే ధమ్మా సఙ్ఖారక్ఖన్ధవసేన సమాధిద్ధిపాదే పవిసన్తి; పాదే పవిట్ఠాతిపి వత్తుం వట్టతి ఏవ. తత్థేవ 'పధానసఙ్ఖారో' ఇద్ధి నామ. పధానసఙ్ఖారభావితా చత్తారో ఖన్ధా పధానసఙ్ఖారిద్ధిపాదో నామ. ఛన్దో సమాధీతి ద్వే ధమ్మా సఙ్ఖారక్ఖన్ధవసేన పధానసఙ్ఖారిద్ధిపాదే పవిసన్తి; పాదే పవిట్ఠాతిపి వత్తుం వట్టతి ఏవ. తత్థేవ 'వీరియం' ఇద్ధి నామ, 'చిత్తం' ఇద్ధి నామ, 'వీమంసా' ఇద్ధి నామ...పే.... పాదే పవిట్ఠాతిపి వత్తుం వట్టతి ఏవ. అయం భేదతో కథా నామ.

ఏత్థ పన అభినవం నత్థి; గహితమేవ విభూతధాతుకం కతం. కథం? ఛన్దో, సమాధి, పధానసఙ్ఖారోతి ఇమే తయో ధమ్మా ఇద్ధీపి హోన్తి ఇద్ధిపాదాపి. సేసా సమ్పయుత్తకా చత్తారో ఖన్ధా ఇద్ధిపాదాయేవ. ఇమే హి తయో ధమ్మా ఇజ్ఝమానా సమ్పయుత్తకేహి చతూహి ఖన్ధేహి సద్ధింయేవ ఇజ్ఝన్తి, న వినా. సమ్పయుత్తకా పన చత్తారో ఖన్ధా ఇజ్ఝనకట్ఠేన ఇద్ధి నామ హోన్తి, పతిట్ఠానట్ఠేన పాదో నామ. 'ఇద్ధీ'తి వా 'ఇద్ధిపాదో'తి వా న అఞ్ఞస్స కస్సచి అధివచనం, సమ్పయుత్తకానం చతున్నం ఖన్ధానంయేవ అధివచనం. వీరియం, చిత్తం, వీమంసాసమాధిపధానసఙ్ఖారోతి తయో ధమ్మా...పే.... చతున్నం ఖన్ధానంయేవ అధివచనం.

అపిచ పుబ్బభాగో పుబ్బభాగో ఇద్ధిపాదో నామ; పటిలాభో పటిలాభో ఇద్ధి నామాతి వేదితబ్బో. అయమత్థో ఉపచారేన వా విపస్సనాయ వా దీపేతబ్బో. పఠమజ్ఝానపరికమ్మఞ్హి ఇద్ధిపాదో నామ, పఠమజ్ఝానం ఇద్ధి నామ. దుతియతతియచతుత్థఆకాసానఞ్చాయతన, విఞ్ఞాణఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనపరికమ్మం ఇద్ధిపాదో నామ, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం ఇద్ధి నామ. సోతాపత్తిమగ్గస్స విపస్సనా ఇద్ధిపాదో నామ, సోతాపత్తిమగ్గో ఇద్ధి నామ. సకదాగామి, అనాగామి, అరహత్తమగ్గస్స విపస్సనా ఇద్ధిపాదో నామ, అరహత్తమగ్గో ఇద్ధి నామ. పటిలాభేనాపి దీపేతుం వట్టతియేవ. పఠమజ్ఝానఞ్హి ఇద్ధిపాదో నామ, దుతియజ్ఝానం ఇద్ధి నామ; దుతియజ్ఝానం ఇద్ధిపాదో నామ, తతియజ్ఝానం ఇద్ధి నామ...పే.... అనాగామిమగ్గో ఇద్ధిపాదో నామ, అరహత్తమగ్గో ఇద్ధి నామ.

కేనట్ఠేన ఇద్ధి? కేనట్ఠేన పాదోతి? ఇజ్ఝనకట్ఠేనేవ ఇద్ధి. పతిట్ఠానట్ఠేనేవ పాదో. ఏవమిధాపి ఇద్ధీతి వా పాదోతి వా న అఞ్ఞస్స కస్సచి అధివచనం, సమ్పయుత్తకానం చతున్నం ఖన్ధానంయేవ అధివచనన్తి. ఏవం వుత్తే పన ఇదమాహంసు – చతున్నం ఖన్ధానమేవ అధివచనం భవేయ్య, యది సత్థా పరతో ఉత్తరచూళభాజనీయం నామ న ఆహరేయ్య. ఉత్తరచూళభాజనీయే పన "ఛన్దోయేవ ఛన్దిద్ధిపాదో, వీరియమేవ, చిత్తమేవ, వీమంసావ వీమంసిద్ధిపాదో"తి కథితం. కేచి పన "ఇద్ధి నామ అనిప్ఫన్నా, ఇద్ధిపాదో నిప్ఫన్నో"తి వదింసు. తేసం వచనం పటిక్ఖిపిత్వా ఇద్ధీపి ఇద్ధిపాదోపి 'నిప్ఫన్నో తిలక్ఖణబ్భాహతో'తి సన్నిట్ఠానం కతం. ఇతి ఇమస్మిం సుత్తన్తభాజనీయే లోకియలోకుత్తరమిస్సకా ఇద్ధిపాదా కథితాతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౪౪౪. అభిధమ్మభాజనీయం ఉత్తానత్థమేవ. నయా పనేత్థ గణేతబ్బా. “ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతీ”తి వుత్తట్ఠానస్మిఞ్హి లోకుత్తరాని చత్తారి నయసహస్సాని విభత్తాని. వీరియసమాధిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. తథా ఉత్తరచూళభాజనీయే ఛన్దిద్ధిపాదే చత్తారి నయసహస్సాని విభత్తాని, వీరియచిత్తవీమంసిద్ధిపాదే చత్తారి చత్తారీతి సబ్బానిపి అట్ఠన్నం చతుక్కానం వసేన ద్వత్తింస నయసహస్సాని విభత్తాని. ఏవమేతం నిబ్బత్తితలోకుత్తరానంయేవ ఇద్ధిపాదానం వసేన ద్వత్తింసనయసహస్సప్పటిమణ్డితం అభిధమ్మభాజనీయం కథితన్తి వేదితబ్బం.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౪౬౨. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ ఇద్ధిపాదానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సబ్బేపేతే అప్పమాణం నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తితో అప్పమాణారమ్మణా ఏవ, న మగ్గారమ్మణా; సహజాతహేతువసేన పన మగ్గహేతుకా, న మగ్గాధిపతినో. చత్తారో హి అధిపతయో అఞ్ఞమఞ్ఞం గరుం న కరోన్తి. కస్మా? సయం జేట్ఠకత్తా. యథా హి సమజాతికా సమవయా సమథామా సమసిప్పా చత్తారో రాజపుత్తా అత్తనో అత్తనో జేట్ఠకతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అపచితిం న కరోన్తి, ఏవమిమేపి చత్తారో అధిపతయో పాటియేక్కం పాటియేక్కం జేట్ఠకధమ్మతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞం గరుం న కరోన్తీతి ఏకన్తేనేవ న మగ్గాధిపతినో. అతీతాదీసు ఏకారమ్మణభావేపి న వత్తబ్బా. నిబ్బానస్స పన బహిద్ధాధమ్మత్తా బహిద్ధారమ్మణా నామ హోన్తీతి. ఏవమేతస్మిం పఞ్హాపుచ్ఛకే నిబ్బత్తితలోకుత్తరావ ఇద్ధిపాదా కథితా. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి సుత్తన్తభాజనీయస్మింయేవ లోకియలోకుత్తరమిస్సకా ఇద్ధిపాదా కథితా, అభిధమ్మభాజనీయపఞ్హాపుచ్ఛకేసు పన లోకుత్తరాయేవాతి. ఏవమయం ఇద్ధిపాదవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఇద్ధిపాదవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౪౬౬. ఇదాని తదనన్తరే బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గే **సత్తాతి** గణనపరిచ్ఛేదో. **బోజ్ఝఙ్గాతి** బోధియా బోధిస్స వా అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గా**. ఇదం వుత్తం హోతి – యా ఏసా ధమ్మసామగ్గీ యాయ లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానాయ లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగఉచ్ఛేదసస్సతాభినివేసాదీనం అనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతాయ సతిధమ్మవిచయవీరియపీతిపస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతాయ ధమ్మసామగ్గియా అరియసావకో బుజ్ఝతీతి కత్వా బోధీతి వుచ్చతి, బుజ్ఝతి కిలేససన్తాననిద్దాయ ఉట్ఠహతి, చత్తారి వా అరియసచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతి, తస్సా ధమ్మసామగ్గిసఙ్ఖాతాయ బోధియా అఙ్గాతిపి **బోజ్ఝఙ్గా**, ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదీని వియ. యో పనేస యథావుత్తప్పకారాయ ఏతాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా అరియసావకో బోధీతి వుచ్చతి, తస్స బోధిస్స అఙ్గాతిపి **బోజ్ఝఙ్గా**, సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియ. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా – ''బుజ్ఝనకస్స పుగ్గలస్స అఙ్గాతి వా బోజ్ఝఙ్గా''తి.

అపిచ ''బోజ్ఝఙ్గాతి కేనట్ఠేన బోజ్ఝఙ్గా? బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా, బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా, అనుబుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా, పటిబుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా, సమ్బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా''తి ఇమినా పటిసమ్భిదానయేనాపి బోజ్ఝఙ్గత్థో వేదితబ్బో.

సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గోతిఆదీసు పసత్థో సున్దరో చ బోజ్ఝఙ్గో సమ్బోజ్ఝఙ్గో, సతియేవ సమ్బోజ్ఝఙ్గో **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**. తత్థ ఉపట్ఠానలక్ఖణో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పవిచయలక్ఖణో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పగ్గహలక్ఖణో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో, ఫరణలక్ఖణో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, ఉపసమలక్ఖణో పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, అవిక్ఖేపలక్ఖణో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పటిసఙ్ఖానలక్ఖణో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గో. తేసు ''సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ''తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪) వచనతో సబ్బేసం బోజ్ఝఙ్గానం ఉపకారకత్తా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పఠమం వుత్తో. తతో పరం ''సో తథా సతో విహరన్తో తం ధమ్మం పఞ్ఞాయ పవిచినతీ''తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౧౦) నయేన ఏవం అనుక్కమేనేవ నిక్ఖేపపయోజనం పాళియం ఆగతమేవ.

కస్మా పనేతే సత్తేవ వుత్తా, అనూనా అనధికాతి? లీనుద్ధచ్చపటిపక్ఖతో సబ్బత్థికతో చ. ఏత్థ హి తయో బోజ్ఝఙ్గా లీనస్స పటిపక్ఖా, యథాహ – ''యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే లీనం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయా''తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). తయో ఉద్ధచ్చస్స పటిపక్ఖా, యథాహ – ''యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయా''తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪). ఏకో పనేత్థ లోణధూపనం వియ సబ్బబ్యఞ్జనేసు, సబ్బకమ్మికఅమచ్చో వియ చ సబ్బేసు రాజకిచ్చేసు, సబ్బబోజ్ఝఙ్గేసు ఇచ్ఛితబ్బతో సబ్బత్థికో, యథాహ – ''సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ''తి. ''సబ్బత్థక''న్తిపి పాళి. ద్విన్నమ్పి సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బన్తి అత్థో. ఏవం లీనుద్ధచ్చపటిపక్ఖతో సబ్బత్థికతో చ సత్తేవ వుత్తాతి వేదితబ్బా.

౪౬౭. ఇదాని నేసం ఏకస్మింయేవారమ్మణే అత్తనో అత్తనో కిచ్చవసేన నానాకరణం దస్సేతుం **తత్థ కతమో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. **సతిమా హోతీ**తి పఞ్ఞాయ పఞ్ఞవా, యసేన యసవా, ధనేన ధనవా వియ సతియా సతిమా హోతి, సతిసమ్పన్నోతి అత్థో. **పరమేనా**తి ఉత్తమేన; తఞ్హి పరమత్థసచ్చస్స నిబ్బానస్స చేవ మగ్గస్స చ అనులోమతో పరమం నామ హోతి ఉత్తమం సేట్ఠం. **సతినేపక్కేనా**తి నేపక్కం వుచ్చతి పఞ్ఞా; సతియా చేవ నేపక్కేన చాతి అత్థో.

కస్మా పన ఇమస్మిం సతిభాజనీయే పఞ్ఞా సఙ్గహితాతి? సతియా బలవభావదీపనత్థం. సతి హి పఞ్ఞాయ సద్ధిమ్పి ఉప్పజ్జతి వినాపి, పఞ్ఞాయ సద్ధిం ఉప్పజ్జమానా బలవతీ హోతి, వినా ఉప్పజ్జమానా దుబ్బలా. తేనస్సా బలవభావదీపనత్థం పఞ్ఞా సఙ్గహితా. యథా హి ద్వీసు దిసాసు ద్వే రాజమహామత్తా తిట్ఠేయ్యుం; తేసు ఏకో రాజపుత్తం గహేత్వా తిట్ఠేయ్య, ఏకో అత్తనో ధమ్మతాయ ఏకకోవ తేసు రాజపుత్తం గహేత్వా ఠితో అత్తనోపి తేజేన రాజపుత్తస్సపి తేజేన తేజవా హోతి; అత్తనో ధమ్మతాయ ఠితో న తేన సమతేజో హోతి; ఏవమేవ రాజపుత్తం గహేత్వా ఠితమహామత్తో వియ పఞ్ఞాయ సద్ధిం ఉప్పన్నా సతి, అత్తనో ధమ్మతాయ ఠితో వియ వినా పఞ్ఞాయ ఉప్పన్నా. తత్థ యథా రాజపుత్తం గహేత్వా ఠితో అత్తనోపి తేజేన రాజపుత్తస్సపి తేజేన తేజవా హోతి, ఏవం పఞ్ఞాయ సద్ధిం ఉప్పన్నా సతి బలవతీ హోతి; యథా అత్తనో ధమ్మతాయ ఠితో న తేన సమతేజో హోతి, ఏవం వినా పఞ్ఞాయ ఉప్పన్నా దుబ్బలా హోతీతి బలవభావదీపనత్థం పఞ్ఞా గహితాతి.

చిరకతమ్పీతి అత్తనో వా పరస్స వా కాయేన చిరకతం వత్తం వా కసిణమణ్డలం వా కసిణపరికమ్మం వా. **చిరభాసితమ్పీ**తి అత్తనా వా పరేన వా వాచాయ చిరభాసితం బహుకమ్పి, వత్తసీసే ఠత్వా ధమ్మకథం వా కమ్మట్ఠానవినిచ్ఛయం వా, విముత్తాయతనసీసే వా ఠత్వా ధమ్మకథమేవ. **సరితా హోతీ**తి తం కాయవిఞ్ఞత్తిం వచీవిఞ్ఞత్తిఞ్చ సముట్ఠాపేత్వా పవత్తం అరూపధమ్మకోట్ఠాసం 'ఏవం ఉప్పజ్జిత్వా ఏవం నిరుద్ధో'తి సరితా హోతి. **అనుస్సరితా**తి పునప్పునం సరితా. **అయం వుచ్చతి సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో**తి అయం ఏవం ఉప్పన్నా సేసబోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపికా విపస్సనాసమ్పయుత్తా సతి సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ కథీయతి.

సో తథా సతో విహరన్తోతి సో భిక్ఖు తేనాకారేన ఉప్పన్నాయ సతియా సతో హుత్వా విహరన్తో. **తం ధమ్మన్తి** తం చిరకతం చిరభాసితం హేట్ఠా వుత్తప్పకారం ధమ్మం. **పఞ్ఞాయ పవిచినతీ**తి పఞ్ఞాయ 'అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా'తి పవిచినతి. **పవిచరతీ**తి 'అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా'తి తత్థ పఞ్ఞం చరాపేన్తో పవిచరతి. **పరివీమంసం ఆపజ్జతీ**తి ఓలోకనం గవేసనం ఆపజ్జతి. **అయం వుచ్చతీ**తి ఇదం వుత్తప్పకారం బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపకం విపస్సనాఞాణం ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ వుచ్చతి.

తస్స తం ధమ్మన్తి తస్స భిక్ఖునో తం హేట్ఠా వుత్తప్పకారం ధమ్మం. **ఆరద్ధం హోతీ**తి పరిపుణ్ణం హోతి పగ్గహితం. **అసల్లీనన్తి** ఆరద్ధత్తాయేవ అసల్లీనం. **అయం వుచ్చతీ**తి ఇదం బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపకం విపస్సనాసమ్పయుత్తం వీరియం వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ వుచ్చతి.

నిరామిసాతి కామామిసలోకామిసవట్టామిసానం అభావేన నిరామిసా పరిసుద్ధా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపికా విపస్సనాసమ్పయుత్తా పీతి పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ వుచ్చతి.

పీతిమనస్సాతి పీతిసమ్పయుత్తచిత్తస్స. **కాయోపి పస్సమ్భతీతి** ఖన్ధత్తయసఙ్ఖాతో నామకాయో కిలేసదరథపటిప్పస్సద్ధియా పస్సమ్భతి. **చిత్తమ్పీతి** విఞ్ఞాణక్ఖన్ధోపి తథేవ పస్సమ్భతి. **అయం వుచ్చతీతి** అయం బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపికా విపస్సనాసమ్పయుత్తా పస్సద్ధి పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ వుచ్చతి.

పస్సద్ధకాయస్స సుఖినోతి పస్సద్ధకాయతాయ ఉప్పన్నసుఖేన సుఖితస్స. **సమాధియతీతి** సమ్మా ఆధియతి, నిచ్చలం హుత్వా ఆరమ్మణే ఠపీయతి, అప్పనాప్పత్తం వియ హోతి. **అయం వుచ్చతీతి** అయం బోజ్ఝఙ్గసముట్ఠాపికా విపస్సనాసమ్పయుత్తా చిత్తేకగ్గతా సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ వుచ్చతి.

తథా సమాహితన్తి తేన అప్పనాప్పత్తేన వియ సమాధినా సమాహితం. **సాధుకం అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతీతి** సుట్ఠు అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతి; తేసం ధమ్మానం పహానవడ్ఢనే అబ్యావటో హుత్వా అజ్ఝుపేక్ఖతి. **అయం వుచ్చతీతి** అయం ఛన్నం బోజ్ఝఙ్గానం అనోసక్కనఅనతివత్తనభావసాధకో మజ్ఝత్తాకారో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ వుచ్చతి.

ఏత్తావతా కిం కథితం నామ హోతి? అపుబ్బం అచరిమం ఏకచిత్తక్ఖణే నానారసలక్ఖణా పుబ్బభాగవిపస్సనా బోజ్ఝఙ్గా కథితా హోన్తీతి.

పఠమో నయో.

౪౭౮-౪౮౯. ఇదాని యేన పరియాయేన సత్త బోజ్ఝఙ్గా చుద్దస హోన్తి, తస్స పకాసనత్థం దుతియనయం దస్సేన్తో పున **సత్త బోజ్ఝఙ్గాతి**ఆదిమాహ. తత్రాయం అనుపుబ్బపదవణ్ణనా – **అజ్ఝత్తం ధమ్మేసు సతీతి** అజ్ఝత్తికసఙ్ఖారే పరిగ్గణ్హన్తస్స ఉప్పన్నా సతి. **బహిద్ధా ధమ్మేసు సతీతి** బహిద్ధాసఙ్ఖారే పరిగ్గణ్హన్తస్స ఉప్పన్నా సతి. **యదపీతి** యాపి. **తదపీతి** సాపి. **అభిఞ్ఞాయాతి** అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మే అభిజాననత్థాయ. **సమ్బోధాయాతి** సమ్బోధి వుచ్చతి మగ్గో, మగ్గత్థాయాతి అత్థో. **నిబ్బానాయాతి** వానం వుచ్చతి తణ్హా; సా తత్థ నత్థీతి నిబ్బానం, తదత్థాయ, అసఙ్ఖతాయ అమతధాతుయా సచ్ఛికిరియత్థాయ సంవత్తతీతి అత్థో. **ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గేపి** ఏసేవ నయో.

కాయికం వీరియన్తి చఙ్కమం అధిట్ఠహన్తస్స ఉప్పన్నవీరియం. **చేతసికం వీరియన్తి** "న తావాహం ఇమం పల్లఙ్కం భిన్దిస్సామి యావ మే న అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తం విముచ్చిస్సతీ"తి ఏవం కాయపయోగం వినా ఉప్పన్నవీరియం. **కాయపస్సద్ధీతి** తిణ్ణం ఖన్ధానం దరథపస్సద్ధి. **చిత్తపస్సద్ధీతి** విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స దరథపస్సద్ధి. ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గే సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గసదిసోవ వినిచ్ఛయో. ఇమస్మిం నయే సత్త బోజ్ఝఙ్గా లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితా.

పోరాణకత్థేరా పన 'ఏత్తకేన పాకటం న హోతీ'తి విభజిత్వా దస్సేసుం. ఏతేసు హి అజ్ఝత్తధమ్మేసు సతి పవిచయో ఉపేక్ఖాతి ఇమే తయో అత్తనో ఖన్ధారమ్మణత్తా లోకియావ హోన్తి. తథా మగ్గం అప్పత్తం కాయికవీరియం. అవితక్కఅవిచారా పన పీతిసమాధియో లోకుత్తరా హోన్తి. సేసా లోకియలోకుత్తరమిస్సకాతి.

తత్థ అజ్ఝత్తం తావ ధమ్మేసు సతిపవిచయఉపేక్ఖా అజ్ఝత్తారమ్మణా, లోకుత్తరా పన బహిద్ధారమ్మణాతి తేసం లోకుత్తరభావో మా యుజ్జిత్థ. చఙ్కమప్పయోగేన నిబ్బత్తవీరియమ్పి లోకియన్తి వదన్తో న కిలమతి. అవితక్కఅవిచారా పన పీతిసమాధియో కదా లోకుత్తరా హోన్తీతి? కామావచరే తావ పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో లబ్భతి, అవితక్కఅవిచారా పీతి న లబ్భతి.

రూపావచరే అవితక్కఅవిచారా పీతి లబ్భతి, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పన న లబ్భతి. అరూపావచరే సబ్బేన సబ్బం న లబ్భతి. ఏత్థ పన అలబ్భమానకం ఉపాదాయ లబ్భమానకాపి పటిక్ఖిత్తా. ఏవమయం అవితక్కఅవిచారో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో కామావచరతోపి నిక్ఖన్తో రూపావచరతోపి అరూపావచరతోపీతి నిబ్బత్తితలోకుత్తరో యేవాతి కథితో.

తథా కామావచరే సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో లబ్భతి, అవితక్కఅవిచారో పన సమాధి న లబ్భతి. రూపావచరఅరూపావచరేసు అవితక్కఅవిచారో సమాధి లబ్భతి, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పన న లబ్భతి. ఏత్థ పన అలబ్భమానకం ఉపాదాయ లబ్భమానకోపి పటిక్ఖిత్తో. ఏవమయం అవితక్కఅవిచారో సమాధి కామావచరతోపి నిక్ఖన్తో రూపావచరతోపి అరూపావచరతోపీతి నిబ్బత్తితలోకుత్తరో యేవాతి కథితో.

అపిచ లోకియం గహేత్వా లోకుత్తరో కాతబ్బో; లోకుత్తరం గహేత్వా లోకియో కాతబ్బో. అజ్ఝత్తధమ్మేసు హి సతిపవిచయఉపేక్ఖానం లోకుత్తరభావనాకాలోపి అత్థి. తత్రిదం సుత్తం – “అజ్ఝత్తవిమోక్ఖం ఖ్వాహం, ఆవుసో, సబ్బుపాదానక్ఖయం వదామి; ఏవమస్సిమే ఆసవా నానుసేన్తీ”తి (సం. ని. ౨.౩౭ థోకం విసదిసం) ఇమినా సుత్తేన లోకుత్తరా హోన్తి. యదా పన చఙ్కమపయోగేన నిబ్బత్తే కాయికవీరియే అనుపసన్తేయేవ విపస్సనా మగ్గేన ఘటీయతి, తదా తం లోకుత్తరం హోతి. యే పన థేరా “కసిణజ్ఝానే, ఆనాపానజ్ఝానే, బ్రహ్మవిహారజ్ఝానే చ బోజ్ఝఙ్గో ఉద్ధరన్తో న వారేతబ్బో”తి వదన్తి, తేసం వాదే అవితక్కఅవిచారా పీతిసమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గా లోకియా హోన్తీతి.

దుతియో నయో.

౪౭౦-౪౭౧. ఇదాని బోజ్ఝఙ్గానం భావనావసేన పవత్తం తతియనయం దస్సేన్తో పున **సత్త బోజ్ఝఙ్గా**తిఆదిమాహ. తత్థాపి అయం అనుపుబ్బపదవణ్ణనా – **భావేతీ**తి వడ్ఢేతి; అత్తనో సన్తానే పునప్పునం జనేతి అభినిబ్బత్తేతి. **వివేకనిస్సిత**న్తి వివేకే నిస్సితం. **వివేకో**తి వివిత్తతా. సో చాయం తదఙ్గవివేకో, విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవివేకోతి పఞ్చవిధో. తత్థ తదఙ్గవివేకో నామ విపస్సనా. విక్ఖమ్భనవివేకో నామ అట్ఠ సమాపత్తియో. సముచ్ఛేదవివేకో నామ మగ్గో. పటిప్పస్సద్ధివివేకో నామ ఫలం. నిస్సరణవివేకో నామ సబ్బనిమిత్తనిస్సటం నిబ్బానం. ఏవమేతస్మిం పఞ్చవిధే వివేకే నిస్సితం వివేకనిస్సితన్తి తదఙ్గవివేకనిస్సితం సముచ్ఛేదవివేకనిస్సితం నిస్సరణవివేకనిస్సితఞ్చ సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతీతి అయమత్థో వేదితబ్బో.

తథా హి అయం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గభావనానుయోగమనుయుత్తో యోగీ విపస్సనాక్ఖణే కిచ్చతో తదఙ్గవివేకనిస్సితం, అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితం, మగ్గకాలే పన కిచ్చతో సముచ్ఛేదవివేకనిస్సితం, ఆరమ్మణతో నిస్సరణవివేకనిస్సితం, సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతి. పఞ్చవివేకనిస్సితమ్పీతి ఏకే. తే హి న కేవలం బలవవిపస్సనామగ్గఫలక్ఖణేసు ఏవ బోజ్ఝఙ్గం ఉద్ధరన్తి, విపస్సనాపాదకకసిణజ్ఝానఆనాపానాసుభబ్రహ్మవిహారజ్ఝానేసుపి ఉద్ధరన్తి, న చ పటిసిద్ధా అట్ఠకథాచరియేహి . తస్మా తేసం మతేన ఏతేసం ఝానానం పవత్తిక్ఖణే కిచ్చతో ఏవ విక్ఖమ్భనవివేకనిస్సితం. యథా చ విపస్సనాక్ఖణే “అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సిత”న్తి వుత్తం, ఏవం “పటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సితమ్పి భావేతీ”తి వత్తుం వట్టతి. ఏస నయో విరాగనిస్సితాదీసు. వివేకత్థా ఏవ హి విరాగాదయో.

కేవలఞ్చేత్థ వోస్సగ్గో దువిధో – పరిచ్చాగవోస్సగ్గో చ పక్ఖన్దనవోస్సగ్గో చాతి. తత్థ **‘పరిచ్చాగవోస్సగ్గో’**తి విపస్సనాక్ఖణే చ తదఙ్గవసేన మగ్గక్ఖణే చ సముచ్ఛేదవసేన కిలేసప్పహానం. **‘పక్ఖన్దనవోస్సగ్గో’**తి విపస్సనాక్ఖణే తన్నిన్నభావేన, మగ్గక్ఖణే పన

ఆరమ్మణకరణేన నిబ్బానపక్ఖన్దనం. తదుభయమ్పి ఇమస్మిం లోకియలోకుత్తరమిస్సకే అత్థవణ్ణనానయే వట్టతి. తథా హి అయం సతి సమ్బోజ్ఝఙ్గో యథావుత్తేన పకారేన కిలేసే పరిచ్చజతి, నిబ్బానఞ్చ పక్ఖన్దతి.

వోస్సగ్గపరిణామిన్తి ఇమినా పన సకలేన వచనేన వోస్సగ్గత్థం పరిణమన్తం పరిణతఞ్చ, పరిపచ్చన్తం పరిపక్కఞ్చాతి ఇదం వుత్తం హోతి. అయఞ్హి బోజ్ఝఙ్గభావనమనుయుత్తో భిక్ఖు యథా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో కిలేసపరిచ్చాగవోస్సగ్గత్థం నిబ్బానపక్ఖన్దనవోస్సగ్గత్థఞ్చ పరిపచ్చతి, యథా చ పరిపక్కో హోతి, తథా నం భావేతీతి. ఏస నయో సేసబోజ్ఝఙ్గేసుపి. ఇమస్మిమ్పి నయే లోకియలోకుత్తరమిస్సకా బోజ్ఝఙ్గా కథితాతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౪౭౭. అభిధమ్మభాజనీయే సత్తపి బోజ్ఝఙ్గే ఏకతో పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనస్స చ పాటియేక్కం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనస్స చ వసేన ద్వే నయా. తేసం అత్థవణ్ణనా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గనిద్దేసే పన ఉపేక్ఖనవసేన **ఉపేక్ఖా**. ఉపేక్ఖనాకారో **ఉపేక్ఖనా**. ఉపేక్ఖితబ్బయుత్తే సమప్పవత్తే ధమ్మే ఇక్ఖతి, న చోదేతీతి **ఉపేక్ఖా**. పుగ్గలం ఉపేక్ఖాపేతీతి ఉపేక్ఖనా . బోజ్ఝఙ్గభావప్పత్తియా లోకియఉపేక్ఖనాయ అధికా ఉపేక్ఖనా **అజ్ఝుపేక్ఖనా**. అబ్యాపారాపజ్జనేన మజ్ఝత్తభావో మజ్ఝత్తతా. సా పన చిత్తస్స, న సత్తస్సాతి దీపేతుం **మజ్ఝత్తతా చిత్తస్సా**తి వుత్తన్తి. అయమేత్థ అనుపుబ్బపదవణ్ణనా.

నయా పనేత్థ గణేతబ్బా – సత్తన్నమ్పి హి బోజ్ఝఙ్గానం ఏకతో పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనే ఏకేకమగ్గే నయసహస్సం నయసహస్సన్తి చత్తారి నయసహస్సాని విభత్తాని. పాటియేక్కం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనే ఏకేకబోజ్ఝఙ్గవసేన చత్తారి చత్తారీతి సత్త చతుక్కా అట్ఠవీసతి. తాని పురిమేహి చతూహి సద్ధిం ద్వత్తింసాతి సబ్బానిపి అభిధమ్మభాజనీయే ద్వత్తింస నయసహస్సాని విభత్తాని కుసలానేవ. యస్మా పన ఫలక్ఖణేపి బోజ్ఝఙ్గా లబ్భన్తి, కుసలహేతుకాని చ సామఞ్ఞఫలాని, తస్మా తేసుపి బోజ్ఝఙ్గదస్సనత్థం కుసలనిద్దేసపుబ్బఙ్గమాయ ఏవ తన్తియా విపాకనయో ఆరద్ధో. సోపి ఏకతో పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనస్స చ, పాటియేక్కం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనస్స చ వసేన దువిధో హోతి. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. విపాకే పన కుసలతో తిగుణా నయా కాతబ్బాతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౪౮౨. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ బోజ్ఝఙ్గానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సబ్బేపేతే అప్పమాణం నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తితో అప్పమాణారమ్మణా ఏవ, న మగ్గారమ్మణా. సహజాతహేతువసేన పనేత్థ కుసలా మగ్గహేతుకా, వీరియం వా వీమంసం వా జేట్ఠకం కత్వా మగ్గభావనాకాలే మగ్గాధిపతినో, ఛన్దచిత్తజేట్ఠికాయ మగ్గభావనాయ న వత్తబ్బా మగ్గాధిపతినోతి, ఫలకాలేపి న వత్తబ్బా ఏవ.

అతీతాదీసు ఏకారమ్మణభావేనపి న వత్తబ్బా, నిబ్బానస్స పన బహిద్ధాధమ్మత్తా బహిద్ధారమ్మణా నామ హోన్తీతి. ఏవమేతస్మిం పఞ్హాపుచ్ఛకేపి నిబ్బత్తితలోకుత్తరావ బోజ్ఝఙ్గా కథితా . సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి సుత్తన్తభాజనీయస్సేవ పఠమనయస్మిం లోకియా, దుతియతతియేసు లోకియలోకుత్తరమిస్సకా బోజ్ఝఙ్గా కథితా. అభిధమ్మభాజనీయస్స పన చతూసుపి నయేసు ఇమస్మిఞ్చ పఞ్హాపుచ్ఛకే లోకుత్తరాయేవాతి ఏవమయం బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. మగ్గఙ్గవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౪౮౯. ఇదాని తదనన్తరే మగ్గవిభఙ్గే **అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో**తిఆది సబ్బం సచ్చవిభఙ్గే దుక్ఖనిరోధగామినీపటిపదానిద్దేసే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. భావనావసేన పాటియేక్కం దస్సితే దుతియనయేపి **సమ్మాదిట్ఠిం భావేతి వివేకనిస్సిత**న్తిఆది సబ్బం బోజ్ఝఙ్గవిభఙ్గే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవమిదం ద్విన్నమ్పి నయానం వసేన సుత్తన్తభాజనీయం లోకియలోకుత్తరమిస్సకమేవ కథితం.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౪౯౦. అభిధమ్మభాజనీయే 'అరియో'తి అవత్వా **అట్ఠఙ్గికో మగ్గో**తి వుత్తం. ఏవం అవుత్తేపి అయం అరియో ఏవ. యథా హి ముద్ధాభిసిత్తస్స రఞ్ఞో ముద్ధాభిసిత్తాయ దేవియా కుచ్ఛిస్మిం జాతో పుత్తో రాజపుత్తోతి అవుత్తేపి రాజపుత్తోయేవ హోతి, ఏవమయమ్పి అరియోతి అవుత్తేపి అరియో ఏవాతి వేదితబ్బో. సేసమిధాపి సచ్చవిభఙ్గే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౪౯౩. పఞ్చఙ్గికవారేపి అట్ఠఙ్గికోతి అవుత్తేపి అట్ఠఙ్గికో ఏవ వేదితబ్బో. లోకుత్తరమగ్గో హి పఞ్చఙ్గికో నామ నత్థి. అయమేత్థ ఆచరియానం సమానత్థకథా. వితణ్డవాదీ పనాహ – "లోకుత్తరమగ్గో అట్ఠఙ్గికో నామ నత్థి, పఞ్చఙ్గికోయేవ హోతీ"తి. సో "సుత్తం ఆహరాహీ"తి వుత్తో అద్ధా అఞ్ఞం అపస్సన్తో ఇమం మహాసళాయతనతో సుత్తప్పదేసం ఆహరిస్సతి "యా తథాభూతస్స దిట్ఠి, సాస్స హోతి సమ్మాదిట్ఠి. యో తథాభూతస్స సఙ్కప్పో, వాయామో, సతి, యో తథాభూతస్స సమాధి, స్వాస్స హోతి సమ్మాసమాధి. పుబ్బేవ ఖో పనస్స కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ"తి.

తతో "ఏతస్స అనన్తరం సుత్తపదం ఆహరా"తి వత్తబ్బో. సచే ఆహరతి ఇచ్చేతం కుసలం, నో చే ఆహరతి సయం ఆహరిత్వా "ఏవమస్సాయం అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో భావనాపారిపూరిం గచ్ఛతీ"తి (మ. ని. ౩.౪౩౧) "ఇమినా తే సత్థుసాసనేన వాదో భిన్నో; లోకుత్తరమగ్గో పఞ్చఙ్గికో నామ నత్థి, అట్ఠఙ్గికోవ హోతీ"తి వత్తబ్బో.

ఇమాని పన తీణి అఙ్గాని పుబ్బే పరిసుద్ధాని వత్తన్తి, లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే పరిసుద్ధతరాని హోన్తి. అథ 'పఞ్చఙ్గికో మగ్గో'తి ఇదం కిమత్థం గహితన్తి? అతిరేకకిచ్చదస్సనత్థం. యస్మిఞ్హి సమయే మిచ్ఛావాచం పజహతి, సమ్మావాచం పూరేతి, తస్మిం సమయే సమ్మాకమ్మన్తసమ్మాఆజీవా నత్థి. ఇమాని పఞ్చకారాపకఙ్గానేవ మిచ్ఛావాచం పజహన్తి; సమ్మావాచా పన సయం విరతివసేన పూరేతి. యస్మిం సమయే మిచ్ఛాకమ్మన్తం పజహతి, సమ్మాకమ్మన్తం పూరేతి, తస్మిం సమయే సమ్మావాచాసమ్మాఆజీవా నత్థి. ఇమాని పఞ్చ కారాపకఙ్గానేవ మిచ్ఛాకమ్మన్తం పజహన్తి; సమ్మాకమ్మన్తో పన సయం విరతివసేన పూరేతి. యస్మిం సమయే మిచ్ఛాఆజీవం పజహతి, సమ్మాఆజీవం పూరేతి, తస్మిం సమయే సమ్మావాచాసమ్మాకమ్మన్తా నత్థి. ఇమాని పఞ్చ కారాపకఙ్గానేవ మిచ్ఛాఆజీవం పజహన్తి; సమ్మాఆజీవో పన సయం విరతివసేన పూరేతి. ఇమం ఏతేసం పఞ్చన్నం కారాపకఙ్గానం కిచ్చాతిరేకతం దస్సేతుం పఞ్చఙ్గికో మగ్గోతి గహితం. లోకుత్తరమగ్గో పన అట్ఠఙ్గికోవ హోతి, పఞ్చఙ్గికో నామ నత్థి.

“యది సమ్మావాచాదీహి సద్ధిం అట్ఠఙ్గికోతి వదథ, చతస్సో సమ్మావాచాచేతనా, తిస్సో సమ్మాకమ్మన్తచేతనా, సత్త సమ్మాఆజీవచేతనాతి ఇమమ్హా చేతనాబహుత్తా కథం ముచ్చిస్సథ? తస్మా పఞ్చఙ్గికోవ లోకుత్తరమగ్గో”తి. “చేతనాబహుత్తా చ పముచ్చిస్సామ; అట్ఠఙ్గికోవ లోకుత్తరమగ్గోతి చ వక్ఖామ”. “త్వం తావ మహాచత్తారీసకభాణకో హోసి, న హోసీ”తి పుచ్ఛితబ్బో. సచే “న హోమీ”తి వదతి, “త్వం అభాణకత్తా న జానాసీ”తి వత్తబ్బో. సచే “భాణకోస్మీ”తి వదతి, “సుత్తం ఆహరా”తి వత్తబ్బో. సచే సుత్తం ఆహరతి ఇచ్చేతం కుసలం, నో చే ఆహరతి సయం ఉపరిపణ్ణాసతో ఆహరితబ్బం –

“కతమా చ, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా? సమ్మావాచంపహం, భిక్ఖవే, ద్వాయం వదామి – అత్థి, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా సాసవా పుఞ్ఞభాగియా ఉపధివేపక్కా; అత్థి, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా అరియా అనాసవా లోకుత్తరా మగ్గఙ్గా.

“కతమా చ, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా సాసవా పుఞ్ఞభాగియా ఉపధివేపక్కా? ముసావాదా వేరమణీ, పిసుణాయ వాచాయ వేరమణీ, ఫరుసాయ వాచాయ వేరమణీ, సమ్ఫప్పలాపా వేరమణీ – అయం, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా సాసవా పుఞ్ఞభాగియా ఉపధివేపక్కా.

“కతమా చ, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా అరియా అనాసవా లోకుత్తరా మగ్గఙ్గా? యా ఖో, భిక్ఖవే, అరియచిత్తస్స అనాసవచిత్తస్స అరియమగ్గసమఙ్గినో అరియమగ్గం భావయతో చతూహి వచీదుచ్చరితేహి ఆరతి విరతి పటివిరతి వేరమణీ – అయం, భిక్ఖవే, సమ్మావాచా అరియా అనాసవా లోకుత్తరా మగ్గఙ్గా...పే॰....

“కతమో చ, భిక్ఖవే, సమ్మాకమ్మన్తో? సమ్మాకమ్మన్తంపహం, భిక్ఖవే, ద్వయం వదామి...పే॰... ఉపధివేపక్కో.

“కతమో చ, భిక్ఖవే, సమ్మాకమ్మన్తో అరియో అనాసవో లోకుత్తరో...పే॰....

“కతమో చ, భిక్ఖవే, సమ్మాఆజీవో? సమ్మాఆజీవంపహం, భిక్ఖవే, ద్వాయం వదామి...పే॰... ఉపధివేపక్కో.

“కతమో చ, భిక్ఖవే, సమ్మాఆజీవో అరియో అనాసవో లోకుత్తరో మగ్గఙ్గో? యా ఖో, భిక్ఖవే, అరియచిత్తస్స అనాసవచిత్తస్స అరియమగ్గసమఙ్గినో అరియమగ్గం భావయతో మిచ్ఛాఆజీవా ఆరతి విరతి పటివిరతి వేరమణీ – అయం, భిక్ఖవే, సమ్మాఆజీవో అరియో అనాసవో లోకుత్తరో మగ్గఙ్గో”తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౩౮ ఆదయో).

ఏవమేత్థ చతూహి వచీదుచ్చరితేహి, తీహి కాయదుచ్చరితేహి, మిచ్ఛాజీవతో చాతి ఏకేకావ విరతి అరియా అనాసవా లోకుత్తరా మగ్గఙ్గాతి వుత్తా. “కుతో ఏత్థ చేతనాబహుత్తం? కుతో పఞ్చఙ్గికో మగ్గో? ఇదం తే సుత్తం అకామకస్స లోకుత్తరమగ్గో అట్ఠఙ్గికోతి దీపేతి”. సచే ఏత్తకేన సల్లక్ఖేతి ఇచ్చేతం కుసలం, నో చే సల్లక్ఖేతి అఞ్ఞానిపి కారణాని ఆహరిత్వా సఞ్ఞాపేతబ్బో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

“యస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో న ఉపలబ్భతి, సమణోపి తత్థ న ఉపలబ్భతి... పే... ఇమస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో ఉపలబ్భతి; ఇధేవ , సుభద్ద, సమణో...పే॰... సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేహి అఞ్ఞేహీతి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౪).

అఞ్ఞేసుపి అనేకేసు సుత్తసతేసు అట్ఠఙ్గికోవ మగ్గో ఆగతో. కథావత్థుప్పకరణేపి వుత్తం –

“మగ్గానం అట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో, సచ్చానం చతురో పదా;

విరాగో సేట్ఠో ధమ్మానం, ద్విపదానఞ్చ చక్ఖుమా”తి (కథా॰ ౮౭౨) –

“అత్థేవ సుత్తన్తోతి”? “ఆమన్తా”“తేన హి అట్ఠఙ్గికో మగ్గో”తి. సచే పన ఏత్తకేనాపి సఞ్ఞత్తిం న గచ్ఛతి, “గచ్ఛ, విహారం పవిసిత్వా యాగుం పివాహీ”తి ఉయ్యోజేతబ్బో. ఉత్తరిమ్పన కారణం వక్ఖతీతి అట్ఠానమేతం. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

నయా పనేత్థ గణేతబ్బా. అట్ఠఙ్గికమగ్గస్మిఞ్హి ఏకతో పుచ్ఛిత్వా ఏకతో విస్సజ్జనే చతూసు మగ్గేసు చత్తారి నయసహస్సాని విభత్తాని. పఞ్చఙ్గికమగ్గే ఏకతో పుచ్ఛిత్వా ఏకతో విస్సజ్జనే చత్తారి; పాటియేక్కం పుచ్ఛిత్వా పాటియేక్కం విస్సజ్జనే చత్తారి చత్తారీతి పఞ్చసు అఙ్గేసు వీసతి. ఇతి పురిమాని అట్ఠ ఇమాని చ వీసతీతి సబ్బానిపి మగ్గవిభఙ్గే అట్ఠవీసతి నయసహస్సాని విభత్తాని. తాని చ ఖో నిబ్బత్తితలోకుత్తరాని కుసలానేవ. విపాకే పన కుసలతో తిగుణా నయా కాతబ్బాతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౫౦౪. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ మగ్గఙ్గానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సబ్బానిపేతాని అప్పమాణం నిబ్బానం ఆరబ్భ పవత్తితో అప్పమాణారమ్మణానేవ, న మగ్గారమ్మణాని. నేవ హి మగ్గో న ఫలం మగ్గం ఆరమ్మణం కరోతి. సహజాతహేతువసేన పనేత్థ కుసలాని మగ్గహేతుకాని; వీరియం వా వీమంసం వా జేట్ఠకం కత్వా మగ్గభావనాకాలే మగ్గాధిపతీని; ఛన్దచిత్తజేట్ఠికాయ మగ్గభావనాయ న వత్తబ్బాని మగ్గాధిపతీనీతి; ఫలకాలేపి న వత్తబ్బానేవ.

అతీతాదీసు ఏకారమ్మణభావేనపి న వత్తబ్బాని; నిబ్బానస్స పన బహిద్ధాధమ్మత్తా బహిద్ధారమ్మణాని నామ హోన్తీతి ఏవమేతస్మిం పఞ్హాపుచ్ఛకేపి నిబ్బత్తితలోకుత్తరానేవ మగ్గఙ్గాని కథితాని. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి సుత్తన్తభాజనీయస్మింయేవ లోకియలోకుత్తరాని మగ్గఙ్గాని కథితాని; అభిధమ్మభాజనీయే పన పఞ్హాపుచ్ఛకే చ లోకుత్తరానేవాతి ఏవమయం మగ్గవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

మగ్గఙ్గవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ఝానవిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయం

మాతికావణ్ణనా

౫౦౮. ఇదాని తదనన్తరే ఝానవిభఙ్గే యా తావ అయం సకలస్సాపి సుత్తన్తభాజనీయస్స పఠమం మాతికా ఠపితా, తత్థ **ఇధా**తి వచనం పుబ్బభాగకరణీయసమ్పదాయ సమ్పన్నస్స సబ్బప్పకారజ్ఝాననిబ్బత్తకస్స పుగ్గలస్స సన్నిస్సయభూతసాసనపరిదీపనం, అఞ్ఞసాసనస్స చ తథాభావపటిసేధనం. వుత్తఞ్హేతం – "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో…పే… సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేహి అఞ్ఞేహీ"తి (అ. ని. ౪.౨౪౧). **భిక్ఖూ**తి తేసం ఝానానం నిబ్బత్తకపుగ్గలపరిదీపనం. **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**తి ఇదమస్స పాతిమోక్ఖసంవరే పతిట్ఠితభావపరిదీపనం. **విహరతీ**తి ఇదమస్స తదనురూపవిహారసమఙ్గీభావపరిదీపనం. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి ఇదమస్స హేట్ఠా పాతిమోక్ఖసంవరస్స ఉపరి ఝానానుయోగస్స చ ఉపకారధమ్మపరిదీపనం. **అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ**తి ఇదమస్స పాతిమోక్ఖతో అచవనధమ్మతాపరిదీపనం. **సమాదాయా**తి ఇదమస్స సిక్ఖాపదానం అనవసేసతో ఆదానపరిదీపనం. **సిక్ఖతీ**తి ఇదమస్స సిక్ఖాయ సమఙ్గీభావపరిదీపనం. **సిక్ఖాపదేసూ**తి ఇదమస్స సిక్ఖితబ్బధమ్మపరిదీపనం.

ఇన్ద్రియేసూతి ఇదమస్స గుత్తద్వారతాయ భూమిపరిదీపనం; రక్ఖితబ్బోకాసపరిదీపనన్తిపి వదన్తి ఏవ. **గుత్తద్వారో**తి ఇదమస్స ఛసు ద్వారేసు సంవిహితారక్ఖభావపరిదీపనం. **భోజనే మత్తఞ్ఞూ**తి ఇదమస్స సన్తోసాదిగుణపరిదీపనం. **పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తో**తి ఇదమస్స కారణభావపరిదీపనం. **సాతచ్చం నేపక్క**న్తి ఇదమస్స పఞ్ఞాపరిగ్గహితేన వీరియేన సాతచ్చకారితాపరిదీపనం . **బోధిపక్ఖికానం ధమ్మానం భావనానుయోగమనుయుత్తో**తి ఇదమస్స పటిపత్తియా నిబ్బేధభాగియత్తపరిదీపనం.

సో అభిక్కన్తే…పే… తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ హోతీతి ఇదమస్స సబ్బత్థ సతిసమ్పజఞ్ఞసమన్నాగతత్తపరిదీపనం. **సో వివిత్తం సేనాసనం భజతీ**తి ఇదమస్స అనురూపసేనాసనపరిగ్గహపరిదీపనం. **అరఞ్ఞం…పే… పటిసల్లానసారుప్ప**న్తి ఇదమస్స సేనాసనప్పభేదనిరాదీనవతానిసంసపరిదీపనం. **సో అరఞ్ఞగతో వా**తి ఇదమస్స వుత్తప్పకారేన సేనాసనేన యుత్తభావపరిదీపనం. **నిసీదతీ**తి ఇదమస్స యోగానురూపఇరియాపథపరిదీపనం. **పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా**తి ఇదమస్స యోగారమ్భపరిదీపనం. **సో అభిజ్ఝం లోకే పహాయా**తిఆది పనస్స కమ్మట్ఠానానుయోగేన నీవరణప్పహానపరిదీపనం. తస్సేవ పహీననీవరణస్స **వివిచ్చేవ కామేహీ**తిఆది పటిపాటియా ఝానుప్పత్తిపరిదీపనం.

అపి చ **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే ఝానుప్పాదకో భిక్ఖు. ఇదాని యస్మా ఝానుప్పాదకేన భిక్ఖునా చత్తారి సీలాని సోధేతబ్బాని, తస్మాస్స **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**తి ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరసీలవిసుద్ధిం ఉపదిసతి. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తిఆదినా ఆజీవపారిసుద్ధిసీలం. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూ**తి ఇమినా తేసం ద్విన్నం సీలానం అనవసేసతో ఆదానం. **ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో**తి ఇమినా ఇన్ద్రియసంవరసీలం. **భోజనే మత్తఞ్ఞూ**తి ఇమినా పచ్చయసన్నిస్సితసీలం. **పుబ్బరత్తాపరరత్త**న్తిఆదినా సీలే పతిట్ఠితస్స ఝానభావనాయ ఉపకారకే ధమ్మే. **సో**

అభిక్కన్తేతిఆదినా తేసం ధమ్మానం అపరిహానాయ కమ్మట్ఠానస్స చ అసమ్మోసాయ సతిసమ్పజఞ్ఞసమాయోగం. **సో వివిత్తన్తి**ఆదినా భావనానురూపసేనాసనపరిగ్గహం. **సో అరఞ్ఞగతో వా**తిఆదినా తం సేనాసనం ఉపగతస్స ఝానానురూపఇరియాపథఞ్చేవ ఝానభావనారమ్భఞ్చ. **సో అభిజ్ఝన్తి**ఆదినా ఝానభావనారమ్భేన ఝానపచ్చనీకధమ్మప్పహానం. **సో ఇమే పఞ్చ నీవరణే పహాయా**తిఆదినా ఏవం పహీనజ్ఝానపచ్చనీకధమ్మస్స సబ్బజ్ఝానానం ఉప్పత్తిక్కమం ఉపదిసతీతి.

మాతికావణ్ణనా.

నిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౮. ఇదాని యథానిక్ఖిత్తం మాతికం పటిపాటియా భాజేత్వా దస్సేతుం **ఇధాతి ఇమిస్సా దిట్ఠియా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఇమిస్సా దిట్ఠియా**తిఆదీహి దసహి పదేహి సిక్ఖత్తయసఙ్ఖాతం సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనమేవ కథితం. తఞ్హి బుద్ధేన భగవతా దిట్ఠత్తా **దిట్ఠీ**తి వుచ్చతి. తస్సేవ ఖమనవసేన **ఖన్తి,** రుచ్చనవసేన **రుచి,** గహణవసేన **ఆదాయో,** సభావట్ఠేన **ధమ్మో,** సిక్ఖితబ్బట్ఠేన **వినయో,** తదుభయేనాపి **ధమ్మవినయో,** పవుత్తవసేన **పావచనం,** సేట్ఠచరియట్ఠేన **బ్రహ్మచరియం,** అనుసిట్ఠిదానవసేన **సత్థుసాసనన్తి** వుచ్చతి. తస్మా **ఇమిస్సా దిట్ఠియా**తిఆదీసు ఇమిస్సా బుద్ధదిట్ఠియా, ఇమిస్సా బుద్ధఖన్తియా, ఇమిస్సా బుద్ధరుచియా, ఇమస్మిం బుద్ధఆదాయే, ఇమస్మిం బుద్ధధమ్మే, ఇమస్మిం బుద్ధవినయే.

> “యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి – ‘ఇమే ధమ్మా సరాగాయ సంవత్తన్తి నో విరాగాయ, సంయోగాయ సంవత్తన్తి నో విసంయోగాయ, ఆచయాయ సంవత్తన్తి నో అపచయాయ, ఉపాదాయ సంవత్తన్తి నో పటినిస్సగ్గియా, మహిచ్ఛతాయ సంవత్తన్తి నో అప్పిచ్ఛతాయ, అసన్తుట్ఠియా సంవత్తన్తి నో సన్తుట్ఠియా, సఙ్గణికాయ సంవత్తన్తి నో పవివేకాయ, కోసజ్జాయ సంవత్తన్తి నో వీరియారమ్భాయ, దుబ్భరతాయ సంవత్తన్తి నో సుభరతాయా’తి ఏకంసేన హి, గోతమి, ధారేయ్యాసి – ‘నేసో ధమ్మో, నేసో వినయో, నేతం సత్థుసాసన’న్తి. యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి – ‘ఇమే ధమ్మా విరాగాయ సంవత్తన్తి నో సరాగాయ…పే.… సుభరతాయ సంవత్తన్తి నో దుబ్భరతాయా’తి. ఏకంసేన హి, గోతమి, ధారేయ్యాసి – ‘ఏసో ధమ్మో, ఏసో వినయో, ఏతం సత్థుసాసన”న్తి (అ. ని. ౮.౫౩; చూళవ. ౪౦౬).

ఏవం వుత్తే ఇమస్మిం బుద్ధధమ్మవినయే , ఇమస్మిం బుద్ధపావచనే, ఇమస్మిం బుద్ధబ్రహ్మచరియే, ఇమస్మిం బుద్ధసత్థుసాసనేతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

అపిచేతం సిక్ఖాత్తయసఙ్ఖాతం సకలం సాసనం భగవతా దిట్ఠత్తా సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయత్తా సమ్మాదిట్ఠిపుబ్బఙ్గమత్తా చ దిట్ఠి, భగవతో ఖమనవసేన ఖన్తి, రుచ్చనవసేన రుచి, గహణవసేన ఆదాయో. అత్తనో కారకం అపాయేసు అపతమానం ధారేతీతి ధమ్మో. సోవ సంకిలేసపక్ఖం వినతీతి వినయో. ధమ్మో చ సో వినయో చాతి ధమ్మవినయో. కుసలధమ్మేహి వా అకుసలధమ్మానం ఏస వినయోతి ధమ్మవినయో. తేనేవ వుత్తం – “యే చ ఖో త్వం, గోతమి, ధమ్మే జానేయ్యాసి – ‘ఇమే ధమ్మా విరాగాయ సంవత్తన్తి నో సరాగాయ…పే.… ఏకంసేన, గోతమి, ధారేయ్యాసి ‘ఏసో ధమ్మో, ఏసో వినయో, ఏతం సత్థుసాసన’న్తి.

ధమ్మేన వా వినయో, న దణ్డాదీహీతి ధమ్మవినయో, వుత్తమ్పి చేతం –

“దణ్డేనేకే దమయన్తి, అఙ్కుసేహి కసాహి చ;

అదణ్డేన అసత్థేన, నాగో దన్తో మహేసినా”తి. (చూళవ. ౩౪౨; మ. ని. ౨.౩౫౨);

తథా –

“ధమ్మేన నీయమానానం, కా ఉసూయా విజానత”న్తి; (మహావ. ౬౩);

ధమ్మాయ వా వినయో ధమ్మవినయో. అనవజ్జధమ్మత్థఞ్హేస వినయో, న భవభోగామిసత్థం. తేనాహ భగవా – “నయిదం, భిక్ఖవే, బ్రహ్మచరియం వుస్సతి జనకుహనత్థ”న్తి (అ. ని. ౪.౨౫) విత్థారో. పుణ్ణత్థేరోపి ఆహ – “అనుపాదాపరినిబ్బానత్థం ఖో, ఆవుసో, భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తి (మ. ని. ౧.౨౫౯). విసిట్ఠం వా నయతీతి వినయో. ధమ్మతో వినయో ధమ్మవినయో. సంసారధమ్మతో హి సోకాదిధమ్మతో వా ఏస విసిట్ఠం నిబ్బానం నయతి. ధమ్మస్స వా వినయో, న తిత్థకరానన్తి ధమ్మవినయో; ధమ్మభూతో హి భగవా, తస్సేవ వినయో. యస్మా వా ధమ్మాయేవ అభిఞ్ఞేయ్యా పరిఞ్ఞేయ్యా పహాతబ్బా భావేతబ్బా సచ్ఛికాతబ్బా చ, తస్మా ఏస ధమ్మేసు వినయో, న సత్తేసు, న జీవేసు చాతి ధమ్మవినయో. సాత్థసబ్యఞ్జనతాదీహి అఞ్ఞేసం వచనతో పధానం వచనన్తి పవచనం; పవచనమేవ పావచనం. సబ్బచరియాహి విసిట్ఠచరియాభావేన బ్రహ్మచరియం. దేవమనుస్సానం సత్థుభూతస్స భగవతో సాసనన్తి సత్థుసాసనం; సత్థుభూతం వా సాసనన్తిపి సత్థుసాసనం. “సో వో మమచ్చయేన సత్థా”తి (దీ. ని. ౨.౨౧౬) హి ధమ్మవినయోవ సత్థాతి వుత్తోతి ఏవమేతేసం పదానం అత్థో వేదితబ్బో.

యస్మా పన ఇమస్మింయేవ సాసనే సబ్బపకారఞ్జానినిబ్బత్తకో భిక్ఖు దిస్సతి, న అఞ్ఞత్ర, తస్మా తత్థ తత్థ ‘ఇమిస్సా’తి చ ‘ఇమస్మి’న్తి చ అయం నియమో కతోతి వేదితబ్బోతి. అయం ‘ఇధా’తి మాతికాపదనిద్దేసస్స అత్థో.

౨౫౦. భిక్ఖునిద్దేసే **సమఞ్ఞాయాతి** పఞ్ఞత్తియా, వోహారేనాతి అత్థో. సమఞ్ఞాయ ఏవ హి ఏకచ్చో భిక్ఖూతి పఞ్ఞాయతి. తథా హి నిమన్తనాదిమ్హి భిక్ఖూసు గణీయమానేసు సామణేరేపి గహేత్వా ‘సతం భిక్ఖూ, సహస్సం భిక్ఖూ’తి వదన్తి. **పటిఞ్ఞాయాతి** అత్తనో పటిజాననేన. పటిఞ్ఞాయపి హి ఏకచ్చో భిక్ఖూతి పఞ్ఞాయతి. తస్స “కో ఏత్థ ఆవుసో”తి? “అహం, ఆవుసో, భిక్ఖూ”తి ఏవమాదీసు (అ. ని. ౧౦.౯౬) సమ్భవో దట్ఠబ్బో. అయం పన ఆనన్దత్థేరేన వుత్తత్తా ధమ్మికా పటిఞ్ఞా. రత్తిభాగే పన దుస్సీలాపి పటిపథం ఆగచ్ఛన్తా “కో ఏత్థా”తి వుత్తే అధమ్మికాయ పటిఞ్ఞాయ అభూతత్థాయ “మయం భిక్ఖూ”తి వదన్తి.

భిక్ఖతీతి యాచతి. యో హి కోచి భిక్ఖతి, భిక్ఖం ఏసతి గవేసతి, సో తం లభతు వా మా వా, అథ ఖో భిక్ఖతీతి భిక్ఖు. **భిక్ఖకోతి** బ్యఞ్జనేన పదం వడ్ఢితం; భిక్ఖనధమ్మతాయ భిక్ఖూతి అత్థో. **భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి** బుద్ధాదీహి అజ్ఝుపగతం భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతత్తా భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతో నామ. యో హి కోచి అప్పం వా మహన్తం వా భోగక్ఖన్ధం పహాయ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో, కసిగోరక్ఖాదీహి జీవితకప్పనం హిత్వా లిఙ్గసమ్పటిచ్ఛనేనేవ భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి

భిక్ఖు. పరప్పటిబద్ధజీవికత్తా వా విహారమజ్ఝే కాజభత్తం భుఞ్జమానోపి భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి భిక్ఖు. పిణ్డియాలోపభోజనం నిస్సాయ పబ్బజ్జాయ ఉస్సాహజాతత్తా వా భిక్ఖాచరియం అజ్ఝుపగతోతి భిక్ఖు.

అగ్ఘఫస్సవణ్ణభేదేన భిన్నం పటం ధారేతీతి **భిన్నపటధరో**. తత్థ సత్థకచ్ఛేదనేన అగ్ఘభేదో వేదితబ్బో. సహస్సగ్ఘనకోపి హి పటో సత్థకేన ఖణ్డాఖణ్డికం ఛిన్నో భిన్నగ్ఘో హోతి, పురిమగ్ఘతో ఉపడ్ఢమ్పి న అగ్ఘతి. సుత్తసంసిబ్బనేన ఫస్సభేదో వేదితబ్బో. సుఖసమ్ఫస్సోపి హి పటో సుత్తేహి సంసిబ్బితో భిన్నఫస్సో హోతి, ఖరసమ్ఫస్సతం పాపుణాతి. సూచిమలాదీహి వణ్ణభేదో వేదితబ్బో. సుపరిసుద్ధోపి హి పటో సూచికమ్మతో పట్ఠాయ సూచిమలేన, హత్థసేదమలజల్లికాదీహి , అవసానే రజనకప్పకరణేహి చ భిన్నవణ్ణో హోతి, పకతివణ్ణం విజహతి. ఏవం తీహాకారేహి భిన్నపటధారణతో భిన్నపటధరోతి భిక్ఖు. గిహివత్థవిసభాగానం వా కాసావానం ధారణమత్తేనేవ భిన్నపటధరోతి భిక్ఖు.

భిన్దతి పాపకే అకుసలే ధమ్మేతి భిక్ఖు. సోతాపత్తిమగ్గేన పఞ్చ కిలేసే భిన్దతీతి భిక్ఖు. సకదాగామిమగ్గేన చత్తారో, అనాగామిమగ్గేన చత్తారో, అరహత్తమగ్గేన అట్ఠ కిలేసే భిన్దతీతి భిక్ఖు. ఏత్తావతా చత్తారో మగ్గట్ఠా దస్సితా. **భిన్నత్తా**తి ఇమినా పన చత్తారో ఫలట్ఠా. సోతాపన్నో హి సోతాపత్తిమగ్గేన పఞ్చ కిలేసే భిన్దిత్వా ఠితో. సకదాగామీ సకదాగామిమగ్గేన చత్తారో, అనాగామీ అనాగామిమగ్గేన చత్తారో, అరహా అరహత్తమగ్గేన అట్ఠ కిలేసే భిన్దిత్వా ఠితో. ఏవమయం చతుబ్బిధో ఫలట్ఠో భిన్నత్తా పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం భిక్ఖు నామ.

ఓధిసో కిలేసానం పహానాతి ఏత్థ ద్వే ఓధీ – మగ్గోధి చ కిలేసోధి చ. ఓధి నామ సీమా, మరియాదా. తత్థ సోతాపన్నో మగ్గోధినా ఓధిసో కిలేసానం పహానా భిక్ఖు. తస్స హి చతూసు మగ్గేసు ఏకేనేవ ఓధినా కిలేసా పహీనా, న సకలేన మగ్గచతుక్కేన. సకదాగామీఅనాగామీసుపి ఏసేవ నయో. సోతాపన్నో చ కిలేసోధినాపి ఓధిసో కిలేసానం పహానా భిక్ఖు. తస్స హి పహాతబ్బకిలేసేసు ఓధినావ కిలేసా పహీనా, న సబ్బేన సబ్బం. అరహా పన అనోధిసోవ కిలేసానం పహానా భిక్ఖు. తస్స హి మగ్గచతుక్కేన అనోధినావ కిలేసా పహీనా, న ఏకాయ మగ్గసీమాయ. పహాతబ్బకిలేసేసు చ అనోధిసోవ కిలేసా పహీనా. ఏకాపి హి కిలేససీమా ఠితా నామ నత్థి. ఏవం సో ఉభయథాపి అనోధిసో కిలేసానం పహానా భిక్ఖు.

సేక్ఖోతి పుథుజ్జనకల్యాణకేన సద్ధిం సత్త అరియా. తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖా. తేసు యో కోచి సేక్ఖో భిక్ఖుతి వేదితబ్బో. న సిక్ఖతీతి **అసేక్ఖో**. సేక్ఖధమ్మే అతిక్కమ్మ అగ్గఫలే ఠితో తతో ఉత్తరి సిక్ఖితబ్బాభావతో ఖీణాసవో అసేక్ఖోతి వుచ్చతి. అవసేసో పుథుజ్జనభిక్ఖు తిస్సో సిక్ఖా నేవ సిక్ఖతి, న సిక్ఖిత్వా ఠితోతి **నేవసేక్ఖనాసేక్ఖో**తి వేదితబ్బో.

సీలగ్గం సమాధిగ్గం పఞ్ఞగ్గం విముత్తగ్గన్తి ఇదం అగ్గం పత్వా ఠితత్తా **అగ్గో భిక్ఖు** నామ. **భద్రో**తి అపాపకో. కల్యాణపుథుజ్జనాదయో హి యావ అరహా తావ భద్రేన సీలేన సమాధినా పఞ్ఞాయ విముత్తియా విముత్తిఞాణదస్సనేన చ సమన్నాగతత్తా భద్రో భిక్ఖూతి సఙ్ఖ్యం గచ్ఛన్తి. **మణ్డో భిక్ఖూ**తి పసన్నో భిక్ఖు; సప్పిమణ్డో వియ అనావిలో విప్పసన్నోతి అత్థో. **సారో**తి తేహియేవ సీలసారాదీహి సమన్నాగతత్తా, నీలసమన్నాగమేన నీలో పటో వియ, సారో భిక్ఖూతి వేదితబ్బో. విగతకిలేసఫేగ్గుభావతో వా ఖీణాసవోవ సారోతి వేదితబ్బో.

తత్థ చ "భిన్దతి పాపకే అకుసలే ధమ్మేతి భిక్ఖు, ఓధిసో కిలేసానం పహానా భిక్ఖు, సేక్ఖో భిక్ఖూ"తి ఇమేసు తీసు ఠానేసు సత్త సేక్ఖా కథితా. "భిన్నత్తా పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానన్తి భిక్ఖు, అనోధిసో కిలేసానం పహానా భిక్ఖు, అసేక్ఖో భిక్ఖు, అగ్గో

భిక్ఖు, మణ్డో భిక్ఖూ"తి ఇమేసు పఞ్చసు ఠానేసు ఖీణాసవోవ కథితో. "నేవసేక్ఖనాసేక్ఖో"తి ఏత్థ పుథుజ్జనోవ కథితో. సేసట్ఠానేసు పుథుజ్జనకల్యాణకో, సత్త సేక్ఖా, ఖీణాసవోతి ఇమే సబ్బేపి కథితా.

ఏవం సమఞ్ఞాదీహి భిక్ఖుం దస్సేత్వా ఇదాని ఉపసమ్పదావసేన దస్సేతుం **సమగ్గేన సఙ్ఘేన**ాతిఆదిమాహ. తత్థ **సమగ్గేన సఙ్ఘేన**ాతి సబ్బన్తిమేన పరిచ్ఛేదేన పఞ్చవగ్గకరణీయే కమ్మే యావతికా భిక్ఖూ కమ్మప్పత్తా, తేసం ఆగతత్తా ఛన్దారహానం ఛన్దస్స ఆహటత్తా సమ్ముఖీభూతానఞ్చ అప్పటిక్కోసనతో ఏకస్మిం కమ్మే సమగ్గభావం ఉపగతేన. **ఞత్తిచతుత్థేన**ాతి తీహి అనుస్సావనాహి ఏకాయ చ ఞత్తియా కాతబ్బేన. **కమ్మేన**ాతి ధమ్మికేన వినయకమ్మేన. **అకుప్పేన**ాతి వత్థుఞత్తిఅనుస్సావనసీమాపరిససమ్పత్తిసమ్పన్నత్తా అకోపేతబ్బతం అప్పటిక్కోసితబ్బతం ఉపగతేన. **ఠానారహేన**ాతి కారణారహేన సత్థుసాసనారహేన.

ఉపసమ్పన్నో నామ ఉపరిభావం సమాపన్నో, పత్తోతి అత్థో. భిక్ఖుభావో హి ఉపరిభావో. తఞ్చేస యథావుత్తేన కమ్మేన సమాపన్నత్తా ఉపసమ్పన్నోతి వుచ్చతి. ఏతేన యా ఇమా ఏహిభిక్ఖూపసమ్పదా, సరణాగమనూపసమ్పదా, ఓవాదపటిగ్గహణూపసమ్పదా, పఞ్హాబ్యాకరణూపసమ్పదా, గరుధమ్మపటిగ్గహణూపసమ్పదా, దూతేనూపసమ్పదా, అట్ఠవాచికూపసమ్పదా, ఞత్తిచతుత్థకమ్మూపసమ్పదాతి అట్ఠ ఉపసమ్పదా వుత్తా, తాసం ఞత్తిచతుత్థకమ్మూపసమ్పదా, దూతేనూపసమ్పదా, అట్ఠవాచికూపసమ్పదాతి ఇమా తిస్సోవ థావరా. సేసా బుద్ధే ధరమానేయేవ అహేసుం. తాసు ఉపసమ్పదాసు ఇమస్మిం ఠానే అయం ఞత్తిచతుత్థకమ్మూపసమ్పదావ అధిప్పేతా.

౨౧౧. పాతిమోక్ఖసంవరనిద్దేసే **పాతిమోక్ఖ**న్తి సిక్ఖాపదసీలం. తఞ్హి, యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచయతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహి, తస్మా పాతిమోక్ఖన్తి వుత్తం. **సీలం పతిట్ఠా**తిఆదీని తస్సేవ వేవచనాని. తత్థ సీలన్తి కామఞ్చేతం సహ కమ్మవాచాపరియోసానేన ఇజ్ఝనకస్స పాతిమోక్ఖస్స వేవచనం, ఏవం సన్తేపి ధమ్మతో ఏతం సీలం నామ పాణాతిపాతాదీహి వా విరమన్తస్స వత్తప్పటిపత్తిం వా పూరేన్తస్స చేతనాదయో ధమ్మా వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం పటిసమ్భిదాయం "కిం సీల"న్తి? చేతనా సీలం, చేతసికం సీలం, సంవరో సీలం, అవీతిక్కమో సీల"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౩౯).

తత్థ **చేతనా సీలం** నామ పాణాతిపాతాదీహి వా విరమన్తస్స వత్తపటిపత్తిం వా పూరేన్తస్స చేతనా. **చేతసికం సీలం** నామ పాణాతిపాతాదీహి విరమన్తస్స విరతి. అపిచ చేతనా సీలం నామ పాణాతిపాతాదీని పజహన్తస్స సత్త కమ్మపథచేతనా. చేతసికం సీలం నామ "అభిజ్ఝం పహాయ విగతాభిజ్ఝేన చేతసా విహరతీ"తిఆదినా నయేన సంయుత్తమహావగ్గే వుత్తా అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠిధమ్మా. **సంవరో సీల**న్తి ఏత్థ పఞ్చవిధేన సంవరో వేదితబ్బో – పాతిమోక్ఖసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో , ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి. తస్స నానాకరణం విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౧.౬) వుత్తం. **అవీతిక్కమో సీల**న్తి సమాదిన్నసీలస్స కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో. ఏత్థ చ సంవరసీలం అవీతిక్కమసీలన్తి ఇదమేవ నిప్పరియాయతో సీలం; చేతనా సీలం చేతసికం సీలన్తి పరియాయతో సీలన్తి వేదితబ్బం.

యస్మా పన పాతిమోక్ఖసంవరసీలేన భిక్ఖు సాసనే పతిట్ఠాతి నామ, తస్మా తం '**పతిట్ఠా**'తి వుత్తం; పతిట్ఠహతి వా ఏత్థ భిక్ఖు, కుసలధమ్మా ఏవ వా ఏత్థ పతిట్ఠహన్తీతి పతిట్ఠా. అయమత్థో –

"సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో, చిత్తం పఞ్ఞఞ్చ భావయం;

ఆతాపీ నిపకో భిక్ఖు, సో ఇమం విజటయే జట’’న్తి చ. (సం॰ ని॰ ౧.౨౩);

‘‘పతిట్ఠా , మహారాజ, సీలం సబ్బేసం కుసలధమ్మాన’’న్తి చ ‘‘సీలే పతిట్ఠితస్స ఖో, మహారాజ, సబ్బే కుసలా ధమ్మా న పరిహాయన్తీ’’తి (మి॰ ప॰ ౨.౧.౯) చ ఆదిసుత్తవసేన వేదితబ్బో.

తదేతం పుబ్బుప్పత్తిఅత్థేన **ఆది**. వుత్తమ్పి చేతం –

‘‘తస్మాతిహ త్వం, ఉత్తియ, ఆదిమేవ విసోధేహి కుసలేసు ధమ్మేసు. కో చాది కుసలానం ధమ్మానం? సీలఞ్చ సువిసుద్ధం దిట్ఠి చ ఉజుకా’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౮౨).

యథా హి నగరవడ్ఢకీ నగరం మాపేతుకామో పఠమం నగరట్ఠానం సోధేతి, తతో అపరభాగే వీథిచతుక్కసిఙ్ఘాటకాదిపరిచ్ఛేదేన విభజిత్వా నగరం మాపేతి; ఏవమేవ యోగావచరో ఆదితోవ సీలం విసోధేతి, తతో అపరభాగే సమథవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానాని సచ్ఛికరోతి. యథా వా పన రజకో పఠమం తీహి ఖారేహి వత్థం ధోవిత్వా పరిసుద్ధే వత్థే యదిచ్ఛకం రఙ్గజాతం ఉపనేతి; యథా వా పన ఛేకో చిత్తకారో రూపం లిఖితుకామో ఆదితోవ భిత్తిపరికమ్మం కరోతి, తతో అపరభాగే రూపం సముట్ఠాపేతి; ఏవమేవ యోగావచరో ఆదితోవ సీలం విసోధేత్వా అపరభాగే సమథవిపస్సనాదయో ధమ్మే సచ్ఛికరోతి. తస్మా సీలం ‘‘ఆదీ’’తి వుత్తం.

తదేతం చరణసరిక్ఖతాయ **చరణం**. చరణాతి హి పాదా వుచ్చన్తి. యథా హి ఛిన్నచరణస్స పురిసస్స దిసంగమనాభిసఙ్ఖారో న జాయతి, పరిపుణ్ణపాదస్సేవ జాయతి; ఏవమేవ యస్స సీలం భిన్నం హోతి ఖణ్డం అపరిపుణ్ణం, తస్స నిబ్బానగమనాయ ఞాణగమనం న సమ్పజ్జతి. యస్స పన తం అభిన్నం హోతి అఖణ్డం పరిపుణ్ణం తస్స నిబ్బానగమనాయ ఞాణగమనం సమ్పజ్జతి. తస్మా సీలం ‘‘చరణ’’న్తి వుత్తం.

తదేతం సంయమనవసేన **సంయమో,** సంవరణవసేన **సంవరో**. ఉభయేనాపి సీలసంయమో చేవ సీలసంవరో చ కథితో. వచనత్థో పనేత్థ సంయమేతి వీతిక్కమవిప్ఫన్దనం, పుగ్గలం వా సంయమేతి, వీతిక్కమవసేన తస్స విప్ఫన్దితుం న దేతీతి సంయమో. వీతిక్కమస్స పవేసనద్వారం సంవరతి పిదహతీతిపి సంవరో. **మోక్ఖన్తి** ఉత్తమం ముఖభూతం వా. యథా హి సత్తానం చతుబ్బిధో ఆహారో ముఖేన పవిసిత్వా అఙ్గమఙ్గాని ఫరతి, ఏవం యోగినోపి చతుభూమకకుసలం సీలముఖేన పవిసిత్వా అత్థసిద్ధిం సమ్పాదేతి. తేన వుత్తం ‘‘మోక్ఖ’’న్తి. పముఖే సాధూతి **పామోక్ఖం;** పుబ్బఙ్గమం సేట్ఠం పధానన్తి అత్థో. **కుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియాతి** చతుభూమకకుసలానం పటిలాభత్థాయ పామోక్ఖం పుబ్బఙ్గమం సేట్ఠం పధానన్తి వేదితబ్బం.

కాయికో అవీతిక్కమోతి తివిధం కాయసుచరితం. **వాచసికోతి** చతుబ్బిధం వచీసుచరితం. **కాయికవాచసికోతి** తదుభయం. ఇమినా ఆజీవట్ఠమకసీలం పరియాదాయ దస్సేతి. **సంవుతోతి** పిహితో; సంవుతిన్ద్రియో పిహితిన్ద్రియోతి అత్థో. యథా హి సంవుతద్వారం గేహం ‘‘సంవుతగేహం పిహితగేహ’’న్తి వుచ్చతి, ఏవమిధ సంవుతిన్ద్రియో ‘‘సంవుతో’’తి వుత్తో. **పాతిమోక్ఖసంవరేనాతి** పాతిమోక్ఖేన చ సంవరేన చ, పాతిమోక్ఖసఙ్ఖాతేన వా సంవరేన. **ఉపేతోతిఆదీని** వుత్తత్థానేవ.

౫౧౨. ఇరియతీతిఆదీహి సత్తహిపి పదేహి పాతిమోక్ఖసంవరసీలే ఠితస్స భిక్ఖునో ఇరియాపథవిహారో కథితో.

౨౧౩. ఆచారగోచరనిద్దేసే కిఞ్చాపి భగవా సమణాచరం సమణగోచరం కథేతుకామో "ఆచారగోచరసమ్పన్నోతి అత్థి ఆచారో, అత్థి అనాచారో"తి పదం ఉద్ధరి. యథా పన మగ్గకుసలో పురిసో మగ్గం అచిక్ఖన్తో 'వామం ముఞ్చ దక్ఖిణం గణ్హా'తి పఠమం ముఞ్చితబ్బం సభయమగ్గం ఉప్పథమగ్గం ఆచిక్ఖతి , పచ్ఛా గహేతబ్బం ఖేమమగ్గం ఉజుమగ్గం; ఏవమేవ మగ్గకుసలపురిససదిసో ధమ్మరాజా పఠమం పహాతబ్బం బుద్ధప్పటికుట్ఠం అనాచారం ఆచిక్ఖిత్వా పచ్ఛా ఆచారం ఆచిక్ఖితుకామో "తత్థ కతమో అనాచారో"తిఆదిమాహ. పురిసేన హి ఆచిక్ఖితమగ్గో సమ్పజ్జేయ్య వా న వా, తథాగతేన ఆచిక్ఖితమగ్గో అపణ్ణకో, ఇన్దేన విస్సట్ఠం వజిరం వియ, అవిరజ్ఝనకో నిబ్బాననగరంయేవ సమోసరతి. తేన వుత్తం – "పురిసో మగ్గకుసలోతి ఖో, తిస్స, తథాగతస్సేతం అధివచనం అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా"తి (సం. ని. ౩.౮౪).

యస్మా వా ససీసం నహానేన పహీనసేదమలజల్లికస్స పురిసస్స మాలాగన్ధవిలేపనాదివిభూసనవిధానం వియ పహీనపాపధమ్మస్స కల్యాణధమ్మసమాయోగో సమ్పన్నరూపో హోతి, తస్మా సేదమలజల్లిక్కం వియ పహాతబ్బం పఠమం అనాచారం ఆచిక్ఖిత్వా, పహీనసేదమలజల్లికస్స మాలాగన్ధవిలేపనాదివిభూసనవిధానం వియ పచ్ఛా ఆచారం ఆచిక్ఖితుకామోపి **తత్థ కతమో అనాచారో**తిఆదిమాహ. తత్థ **కాయికో వీతిక్కమో**తి తివిధం కాయదుచ్చరితం; **వాచసికో వీతిక్కమో**తి చతుబ్బిధం వచీదుచ్చరితం; **కాయికవాచసికో వీతిక్కమో**తి తదుభయం. ఏవం ఆజీవట్ఠమకసీలస్సేవ వీతిక్కమం దస్సేసి.

యస్మా పన న కేవలం కాయవాచాహి ఏవ అనాచారం ఆచరతి, మనసాపి ఆచరతి ఏవ, తస్మా తం దస్సేతుం "సబ్బమ్పి దుస్సీల్యం అనాచారో"తి వుత్తం. తత్థ ఏకచ్చియం అనాచారం విభజిత్వా దస్సేన్తో **ఇధేకచ్చో వేళుదానేనా**తిఆదిమాహ. తత్థ **వేళుదానేనా**తి పచ్చయహేతుకేన వేళుదానేన. విహారే ఉట్ఠితఞ్హి అరఞ్ఞతో వా ఆహరిత్వా రక్ఖితగోపితం వేళుం 'ఏవం మే పచ్చయం దస్సన్తీ'తి ఉపట్ఠాకానం దాతుం న వట్టతి. ఏవఞ్హి జీవితం కప్పేన్తో అనేసనాయ మిచ్ఛాజీవేన జీవతి. సో దిట్ఠేవ ధమ్మే గరహం పాపుణాతి, సమ్పరాయే చ అపాయపరిపూరకో హోతి. అత్తనో పుగ్గలికవేళుం కులసఙ్గహత్థాయ దదన్తో కులదూసకదుక్కటమాపజ్జతి; పరపుగ్గలికం థేయ్యచిత్తేన దదమానో భణ్డగ్ఘేన కారేతబ్బో. సఙ్ఘికేపి ఏసేవ నయో. సచే పన తం ఇస్సరవతాయ దేతి గరుభణ్డవిస్సజ్జనమాపజ్జతి .

కతరో పన వేళు గరుభణ్డం హోతి, కతరో న హోతీతి? యో తావ అరోపిమో సయంజాతకో, సో సఙ్ఘేన పరిచ్ఛిన్నట్ఠానేయేవ గరుభణ్డం, తతో పరం న గరుభణ్డం; రోపితట్ఠానే సబ్బేన సబ్బం గరుభణ్డం. సో పన పమాణేన పరిచ్ఛిన్నో తేలనాళిప్పమాణోపి గరుభణ్డం, న తతో హేట్ఠా. యస్స పన భిక్ఖునో తేలనాళియా వా కత్తరదణ్డేన వా అత్థో, తేన ఫాతికమ్మం కత్వా గహేతబ్బో. ఫాతికమ్మం తదగ్ఘనకం వా అతిరేకం వా వట్టతి, ఊనకం న వట్టతి. హత్థకమ్మమ్పి ఉదకాహరణమత్తం వా అప్పహరితకరణమత్తం వా న వట్టతి, తం థావరం కాతుం వట్టతి. తస్మా పోక్ఖరణితో వా పంసుం ఉద్ధరిత్వా సోపానం వా అత్థరాపేత్వా విసమట్ఠానం వా సమం కత్వా గహేతుం వట్టతి. ఫాతికమ్మం అకత్వా గహితో తత్థ వసన్తేనేవ పరిభుఞ్జితబ్బో; పక్కమన్తేన సఙ్ఘికం కత్వా ఠపేత్వా గన్తబ్బం. అసతియా గహేత్వా గతేన యత్థ గతో సరతి, తతో పచ్చాహరితబ్బో. సచే అన్తరా భయం హోతి, సమ్పత్తవిహారే ఠపేత్వా గన్తబ్బం.

మనుస్సా విహారం గన్త్వా వేళుం యాచన్తి. భిక్ఖూ 'సఙ్ఘికో'తి దాతుం న విసహన్తి. మనుస్సా పునప్పునం యాచన్తి వా తజ్జేన్తి వా. తదా భిక్ఖూహి 'దణ్డకమ్మం కత్వా గణ్హథా'తి వత్తుం వట్టతి; వేళుదానం నామ న హోతి. సచే తే దణ్డకమ్మత్థాయ

వాసిఫరసుఆదీని వా ఖాదనీయభోజనీయం వా దేన్తి, గహేతుం న వట్టతి. వినయట్ఠకథాయం పన "దడ్ఢగేహా మనుస్సా గణ్హిత్వా గచ్ఛన్తా న వారేతబ్బా"తి వుత్తం.

సచే సఙ్ఘస్స వేళుగుమ్బే వేళుదూసికా ఉప్పజ్జన్తి, తం అకోట్టాపేన్తానం వేళు నస్సతి, కిం కాతబ్బన్తి? భిక్ఖాచారే మనుస్సానం ఆచిక్ఖితబ్బం. సచే కోట్టేతుం న ఇచ్ఛన్తి 'సమభాగం లభిస్సథా'తి వత్తబ్బా; న ఇచ్ఛన్తియేవ 'ద్వే కోట్ఠాసే లభిస్సథా'తి వత్తబ్బా. ఏవమ్పి అనిచ్ఛన్తేసు 'నట్ఠేన అత్థో నత్థి, తుమ్హాకం ఖణే సతి దణ్డకమ్మం కరిస్సథ, కోట్టేత్వా గణ్హథా'తి వత్తబ్బా; వేళుదానం నామ న హోతి. వేళుగుమ్బే అగ్గిమ్హి ఉట్ఠితేపి, ఉదకేన వుయ్హమానవేళూసుపి ఏసేవ నయో. రుక్ఖేసుపి అయమేవ కథామగ్గో. రుక్ఖో పన సూచిదణ్డకప్పమాణో గరుభణ్డం హోతి. సఙ్ఘికే రుక్ఖే కోట్టాపేత్వా సఙ్ఘం అనాపుచ్ఛిత్వాపి సఙ్ఘికం ఆవాసం కాతుం లబ్భతి. వచనపథచ్ఛేదనత్థం పన ఆపుచ్ఛిత్వావ కాతబ్బో.

పుగ్గలికం కాతుం లబ్భతి, న లబ్భతీతి? న లబ్భతి. హత్థకమ్మసీసేన పన ఏకస్మిం గేహే మఞ్చట్ఠానమత్తం లబ్భతి, తీసు గేహేసు ఏకం గేహం లభతి. సచే దబ్బసమ్భారా పుగ్గలికా హోన్తి, భూమి సఙ్ఘికా, ఏకం గేహం కత్వా సమభాగం లభతి, ద్వీసు గేహేసు ఏకం గేహం లభతి. సఙ్ఘికరుక్ఖే సఙ్ఘికం ఆవాసం బాధేన్తే సఙ్ఘం అనాపుచ్ఛా హారేతుం వట్టతి, న వట్టతీతి? వట్టతి. వచనపథచ్ఛేదనత్థం పన ఆపుచ్ఛిత్వావ హారేతబ్బో. సచే రుక్ఖం నిస్సాయ సఙ్ఘస్స మహన్తో లాభో హోతి, న హారేతబ్బో. పుగ్గలికరుక్ఖే సఙ్ఘికం ఆవాసం బాధేన్తే రుక్ఖసామికస్స ఆచిక్ఖితబ్బం. సచే హరితుం న ఇచ్ఛతి, ఛేదాపేత్వా హారేతబ్బో. 'రుక్ఖం మే దేథా'తి చోదేన్తస్స రుక్ఖం అగ్ఘాపేత్వా మూలం దాతబ్బం. సఙ్ఘికే రుక్ఖే పుగ్గలికావాసం, పుగ్గలికే చ పుగ్గలికావాసం బాధేన్తేపి ఏసేవ నయో. వల్లియమ్పి అయమేవ కథామగ్గో. వల్లి పన యత్థ విక్కాయతి, దుల్లభా హోతి, తత్థ గరుభణ్డం. సా చ ఖో ఉపడ్ఢబాహుప్పమాణతో పట్ఠాయ; తతో హేట్ఠా వల్లిఖణ్డం గరుభణ్డం న హోతి.

పత్తదానాదీసుపి **పత్తదానేనా**తి పచ్చయహేతుకేన పత్తదానేనాతిఆది సబ్బం వేళుదానే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. గరుభణ్డతాయ పనేత్థ అయం వినిచ్ఛయో. పత్తమ్పి హి యత్థ విక్కాయతి, గన్ధికాదయో గన్ధపలివేఠనాదీనం అత్థాయ గణ్హన్తి, తాదిసే దుల్లభట్ఠానేయేవ గరుభణ్డం హోతి. ఏస తావ కింసుకపత్తకణ్ణపిళన్ధనతాలపత్తాదీసు వినిచ్ఛయో.

తాలపణ్ణమ్పి ఇమస్మింయేవ ఠానే కథేతబ్బం. తాలపణ్ణమ్పి హి సయంజాతే తాలవనే సఙ్ఘేన పరిచ్ఛిన్నట్ఠానేయేవ గరుభణ్డం, న తతో పరం. రోపిమతాలేసు సబ్బమ్పి గరుభణ్డం. తస్స పమాణం హేట్ఠిమకోటియా అట్ఠఙ్గులప్పమాణోపి రిత్తపోత్థకో. తిణమ్పి ఏత్థేవ పక్ఖిపిత్వా కథేతబ్బం. యత్థ పన తిణం నత్థి తత్థ ముఞ్జపబ్బజనాళికేరపణ్ణాదీహిపి ఛాదేన్తి. తస్మా తానిపి తిణేనేవ సఙ్గహితాని. ఇతి ముఞ్జపబ్బజాదీసు యంకిఞ్చి ముట్ఠిప్పమాణం తిణం, నాళికేరపణ్ణాదీసు చ ఏకపణ్ణమ్పి సఙ్ఘస్స దిన్నం వా తత్థజాతకం వా బహిఆరామే సఙ్ఘస్స తిణవత్థుమ్హి జాతతిణం వా రక్ఖితగోపితం గరుభణ్డం హోతి. తం పన సఙ్ఘకమ్మే చ చేతియకమ్మే చ కతే అతిరేకం పుగ్గలికకమ్మే దాతుం వట్టతి. హేట్ఠా వుత్తవేళుమ్హిపి ఏసేవ నయో.

పుప్ఫదానే "ఏత్తకేసు రుక్ఖేసు పుప్ఫాని విస్సజ్జేత్వా యాగుభత్తవత్థే ఉపనేన్తు, ఏత్తకేసు సేనాసనపటిసఙ్ఖరణే ఉపనేన్తూ"తి ఏవం నియమితట్ఠానే ఏవ పుప్ఫాని గరుభణ్డాని హోన్తి. పరతీరే సామణేరా పుప్ఫాని ఓచినిత్వా రాసిం కరోన్తి, పఞ్చఙ్గసమన్నాగతో పుప్ఫభాజకో భిక్ఖుసఙ్ఘం గణేత్వా కోట్ఠాసే కరోతి, సో సమ్పత్తపరిసాయ సఙ్ఘం అనాపుచ్ఛిత్వావ దాతుం లభతి; అసమ్మతేన పన ఆపుచ్ఛిత్వావ దాతబ్బం. భిక్ఖు పన కస్స పుప్ఫాని దాతుం లభతి, కస్స న లభతీతి? మాతాపితూనం గేహం హరిత్వాపి గేహతో పక్కోసాపేత్వాపి 'వత్థుపూజం కరోథా'తి దాతుం లభతి, పిళన్ధనత్థాయ దాతుం న

లభతి; సేసఞాతీనం పన హరిత్వా న దాతబ్బం, పక్కోసాపేత్వా ‘పూజం కరోథా’తి దాతబ్బం; సేసజనస్స పూజనత్థానం సమ్పత్తస్స అపచ్చాసీసన్తేన దాతబ్బం; పుప్ఫదానం నామ న హోతి. విహారే బహూని పుప్ఫాని పుప్ఫన్తి. భిక్ఖునా పిణ్డాయ చరన్తేన మనుస్సే దిస్వా ‘విహారే బహూని పుప్ఫాని, పూజేథా’తి వత్తబ్బం. వచనమత్తే దోసో నత్థి. ‘మనుస్సా ఖాదనీయభోజనీయం ఆదాయ ఆగమిస్సన్తీ’తి చిత్తేన పన న వత్తబ్బం. సచే వదతి, ఖాదనీయభోజనీయం న పరిభుఞ్జితబ్బం. మనుస్సా అత్తనో ధమ్మతాయ ‘విహారే పుప్ఫాని అత్థీ’తి పుచ్ఛిత్వా ‘అసుకదివసే విహారం ఆగమిస్సామ, సామణేరానం పుప్ఫాని ఓచినితుం మా దేథా’తి వదన్తి. భిక్ఖూ సామణేరానం కథేతుం పముట్ఠా. సామణేరేహి పుప్ఫాని ఓచినిత్వా ఠపితాని. మనుస్సా భిక్ఖూ ఉపసఙ్కమిత్వా “భన్తే, మయం తుమ్హాకం అసుకదివసేయేవ ఆరోచయిమ్హ – ‘సామణేరానం పుప్ఫాని ఓచినితుం మా దేథా’తి. కస్మా న వారయిత్థా”తి? “సతి మే పముట్ఠా, పుప్ఫాని ఓచినితమత్తానేవ, తావ న పూజా కతా”తి వత్తబ్బం. “గణ్హథ పూజేథా”తి న వత్తబ్బం. సచే వదతి, ఆమిసం న పరిభుఞ్జితబ్బం.

అపరో భిక్ఖు సామణేరానం ఆచిక్ఖతి “అసుకగామవాసినో పుప్ఫాని మా ఓచినిత్థా”తి ఆహంసూతి. మనుస్సాపి ఆమిసం ఆహరిత్వా దానం దత్వా వదన్తి – “అమ్హాకం మనుస్సా న బహుకా, సామణేరే అమ్హేహి సహ పుప్ఫాని ఓచినితుం ఆణాపేథా”తి. “సామణేరేహి భిక్ఖా లద్ధా; యే భిక్ఖాచారం న గచ్ఛన్తి, తే సయమేవ జానిస్సన్తి, ఉపాసకా”తి వత్తబ్బం. ఏత్తకం నయం లభిత్వా సామణేరే పుత్తే వా భాతికే వా కత్వా పుప్ఫాని ఓచినాపేతుం దోసో నత్థి; పుప్ఫదానం నామ న హోతి.

ఫలదానే ఫలమ్పి పుప్ఫం వియ నియమితమేవ గరుభణ్డం హోతి. విహారే బహుకమ్హి ఫలాఫలే సతి అఫాసుకమనుస్సా ఆగన్త్వా యాచన్తి. భిక్ఖూ ‘సఙ్ఘిక’న్తి దాతుం న ఉస్సహన్తి. మనుస్సా విప్పటిసారినో అక్కోసన్తి పరిభాసన్తి. తత్థ కిం కాతబ్బన్తి? ఫలేహి వా రుక్ఖేహి వా పరిచ్ఛిన్దిత్వా కతికా కాతబ్బా – ‘అసుకేసు చ రుక్ఖేసు ఏత్తకాని ఫలాని గణ్హన్తా, ఏత్తకేసు వా రుక్ఖేసు ఫలాని గణ్హన్తా న వారేతబ్బా’తి. చోరా పన ఇస్సరా వా బలక్కారేన గణ్హన్తా న వారేతబ్బా; కుద్ధా తే సకలవిహారమ్పి నాసేయ్యుం. ఆదీనవో పన కథేతబ్బోతి.

సినానదానే సినానచుణ్ణాని కోట్టితాని న గరుభణ్డాని. అకోట్టితో రుక్ఖత్తచోవ గరుభణ్డం. చుణ్ణం పన అగిలానస్స రజననిపక్కం వట్టతి. గిలానస్స యంకిఞ్చి చుణ్ణం వట్టతియేవ. మత్తికాపి ఏత్థేవ పక్ఖిపిత్వా కథేతబ్బా. మత్తికాపి యత్థ దుల్లభా హోతి, తత్థేవ గరుభణ్డం. సాపి హేట్ఠిమకోటియా తింసపలగుళపిణ్డప్పమాణావ తతో హేట్ఠా న గరుభణ్డన్తి.

దన్తకట్ఠదానే దన్తకట్ఠం అచ్ఛిన్నకమేవ గరుభణ్డం. యేసం సామణేరానం సఙ్ఘతో దన్తకట్ఠవారో పాపుణాతి, తే అత్తనో ఆచరియుపజ్ఝాయానం పాటియేక్కం దాతుం న లభన్తి. యేహి పన ‘ఏత్తకాని దన్తకట్ఠాని ఆహరితబ్బానీ’తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా వారం గహితాని, తే అతిరేకాని ఆచరియుపజ్ఝాయానం దాతుం లభన్తి. ఏకేన భిక్ఖునా దన్తకట్ఠమాళకతో బహూని దన్తకట్ఠాని న గహేతబ్బాని, దేవసికం ఏకేకమేవ గహేతబ్బం. పాటియేక్కం వసన్తేనాపి భిక్ఖుసఙ్ఘం గణయిత్వా యత్తకాని అత్తనో పాపుణన్తి తత్తకానేవ గహేత్వా గన్తబ్బం; అన్తరా ఆగన్తుకేసు వా ఆగతేసు దిసం వా పక్కమన్తేన ఆహరిత్వా గహితట్ఠానేయేవ ఠపేతబ్బాని.

చాటుకమ్యతాయాతిఆదీసు చాటుకమ్యతా వుచ్చతి అత్తానం దాసం వియ నీచట్ఠానే ఠపేత్వా పరస్స ఖలితవచనమ్పి సణ్ఠపేత్వా పియకామతాయ పగ్గయ్హవచనం. **ముగ్గసూప్యతాయా**తి ముగ్గసూపసమానాయ సచ్చాలికేన జీవితకప్పనతాయేతం అధివచనం. యథా హి ముగ్గసూపే పచ్చన్తే బహూ ముగ్గా పాకం గచ్ఛన్తి, థోకా న గచ్ఛన్తి; ఏవమేవ

సచ్చాలికేన జీవితకప్పకే పుగ్గలే బహు అలికం హోతి, అప్పకం సచ్చం. యథా వా ముగ్గసూపస్స అప్పవిసనట్ఠానం నామ నత్థి, ఏవమేవ సచ్చాలికవుత్తినో పుగ్గలస్స అప్పవిట్ఠవాచా నామ నత్థి; సిఙ్ఘాటకం వియ ఇచ్ఛితిచ్ఛితధారాయ పతిట్ఠాతి. తేనస్స సా ముసావాదితా ముగ్గసూప్యతాతి వుత్తా. **పారిభటయతా**తి పరిభటకమ్మభావో. పరిభటస్స హి కమ్మం పారిభటయం, తస్స భావో పారిభటయతా; అలఙ్కారకరణాదీహి దారకకీళాపనస్సేతం అధివచనం.

జఙ్ఘపేసనికన్తి గామన్తరదేసన్తరాదీసు తేసం తేసం గిహీనం సాసనపటిసాసనహరణం. ఇదఞ్హి జఙ్ఘపేసనికం నామ అత్తనో మాతాపితూనం, యే చస్స మాతాపితరో ఉపట్ఠహన్తి, తేసం సాసనం గహేత్వా కత్థచి గమనవసేన వట్టతి. చేతియస్స వా సఙ్ఘస్స వా అత్తనో వా కమ్మం కరోన్తానం వడ్ఢకీనమ్పి సాసనం హరితుం వట్టతి. మనుస్సా "దానం దస్సామ, పూజం కరిస్సామ, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఆచిక్ఖథా"తి వదన్తి; "అసుకత్థేరస్స నామ దేథా"తి పిణ్డపాతం వా భేసజ్జం వా చీవరం వా దేన్తి; "విహారే పూజం కరోథా"తి మాలాగన్ధవిలేపనాదీని వా ధజపతాకాదీని వా నీయ్యాదేన్తి, సబ్బం హరితుం వట్టతి; జఙ్ఘపేసనికం నామ న హోతి. సేసానం సాసనం గహేత్వా గచ్ఛన్తస్స పదవారే పదవారే దోసో.

అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేనాతి ఏతేసం వా వేళుదానాదీనం అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన వేజ్జకమ్మభణ్డాగారికకమ్మం పిణ్డపటిపిణ్డకమ్మం సఙ్ఘుప్పాదచేతియుప్పాదఉపట్ఠాపనకమ్మన్తి ఏవరూపానం వా మిచ్ఛాజీవేన జీవితకప్పనకకమ్మానం యేన కేనచి. **బుద్ధపటికుట్ఠేనా**తి బుద్ధేహి గరహితేన పటిసిద్ధేన. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం సబ్బోపి అనాచారో నామ కథీయతి. ఆచారనిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖనయేనేవ వేదితబ్బో.

౨౧౮. గోచరనిద్దేసేపి పఠమం అగోచరస్స వచనే కారణం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. తత్థ చ **గోచరో**తి పిణ్డపాతాదీనం అత్థాయ ఉపసఙ్కమితుం యుత్తట్ఠానం **గోచరో**, అయుత్తట్ఠానం **అగోచరో**. వేసియా గోచరో అస్సాతి **వేసియగోచరో;** మిత్తసన్థవవసేన ఉపసఙ్కమితట్ఠానన్తి అత్థో. తత్థ వేసియా నామ రూపూపజీవినియో యేన కేనచిదేవ సులభజ్ఝాచారతామిత్తసన్థవసినేహవసేన ఉపసఙ్కమన్తో వేసియాగోచరో నామ హోతి. తస్మా ఏవం ఉపసఙ్కమితుం న వట్టతి. కిం కారణా? ఆరక్ఖవిపత్తితో. ఏవం ఉపసఙ్కమన్తస్స హి చిరం రక్ఖితగోపితోపి సమణధమ్మో కతిపాహేనేవ నస్సతి; సచేపి న నస్సతి గరహం లభతి. దక్ఖిణావసేన పన ఉపసఙ్కమన్తేన సతిం ఉపట్ఠాపేత్వా ఉపసఙ్కమితబ్బం. **విధవా** వుచ్చన్తి మతపతికా వా పవుత్థపతికా వా. **థుల్లకుమారియో**తి మహల్లికా అనివిట్ఠకుమారియో. **పణ్డకా**తి లోకామిసనిస్సితకథాబహులా ఉస్సన్నకిలేసా అవూపసన్తపరిళాహా నపుంసకా. తేసం సబ్బేసమ్పి ఉపసఙ్కమనే ఆదీనవో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **భిక్ఖునీసు**పి ఏసేవ నయో. అపిచ భిక్ఖూ నామ ఉస్సన్నబ్రహ్మచరియా హోన్తి, తథా భిక్ఖునియో. తే అఞ్ఞమఞ్ఞం సన్థవవసేన కతిపాహేనేవ రక్ఖితగోపితసమణధమ్మం నాసేన్తి. గిలానపుచ్ఛకేన పన గన్తుం వట్టతి. భిక్ఖునా పుప్ఫాని లభిత్వా పూజనత్థాయపి ఓవాదదానత్థాయపి గన్తుం వట్టతియేవ.

పానాగారన్తి సురాపానఘరం. తం బ్రహ్మచరియన్తరాయకరేహి సురాసోణ్డేహి అవివిత్తం హోతి. తత్థ తేహి సద్ధిం సహ సోణ్డవసేన ఉపసఙ్కమితుం న వట్టతి; బ్రహ్మచరియన్తరాయో హోతి. **సంసట్ఠో విహరతి రాజూహీ**తిఆదీసు **రాజానో**తి అభిసిత్తా వా హోన్తు అనభిసిత్తా వా యే రజ్జం అనుసాసన్తి. **రాజమహామత్తా**తి రాజూనం ఇస్సరియసదిసాయ మహతియా ఇస్సరియమత్తాయ సమన్నాగతా. **తిత్థియా**తి విపరీతదస్సనా బాహిరపరిబ్బాజకా. **తిత్థియసావకా**తి భత్తివసేన తేసం పచ్చయదాయకా. ఏతేహి సద్ధిం సంసగ్గజాతో హోతీతి అత్థో.

అననులోమికేన సంసగ్గేనాతి అననులోమికసంసగ్గో నామ తిస్సన్నం సిక్ఖానం అననులోమో పచ్చనీకసంసగ్గో, యేన బ్రహ్మచరియన్తరాయం పణ్ణత్తివీతిక్కమం సల్లేఖపరిహానిఞ్చ పాపుణాతి, సేయ్యథిదం – రాజరాజమహామత్తేహి సద్ధిం సహసోకితా, సహనన్దితా, సమసుఖదుక్ఖతా, ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు అత్తనావ యోగం ఆపజ్జనతా, తిత్థియతిత్థియసావకేహి సద్ధిం ఏకచ్ఛన్దరుచిసమాచారతా ఏకచ్ఛన్దరుచిసమాచారభావావహో వా సినేహబహుమానసన్థవో. తత్థ రాజరాజమహామత్తేహి సద్ధిం సంసగ్గో బ్రహ్మచరియన్తరాయం కరోతి. ఇతరేహి తిత్థియసావకేహి తేసం లద్ధిగహణం. తేసం పన వాదం భిన్దిత్వా అత్తనో లద్ధిం గణ్హాపేతుం సమత్థేన ఉపసఙ్కమితుం వట్టతి.

ఇదాని అపరేనపి పరియాయేన అగోచరం దస్సేతుం **యాని వా పన తాని కులానీ**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అస్సద్ధానీ**తి బుద్ధాదీసు సద్ధావిరహితాని; బుద్ధో సబ్బఞ్ఞూ, ధమ్మో నియ్యానికో, సఙ్ఘో సుప్పటిపన్నోతి న సద్దహన్తి. **అప్పసన్నానీ**తి చిత్తం పసన్నం అనావిలం కాతుం న సక్కోన్తి. **అక్కోసకపరిభాసకానీ**తి అక్కోసకాని చేవ పరిభాసకాని చ; 'చోరోసి, బాలోసి, మూళ్హోసి, ఓట్ఠోసి, గోణోసి, గద్రభోసి, ఆపాయికోసి, నేరయికోసి, తిరచ్ఛానగతోసి, నత్థి తుయ్హం సుగతి, దుగ్గతియేవ పాటికఙ్ఖా'తి ఏవం దసహి అక్కోసవత్థూహి అక్కోసన్తి; 'హోతు, ఇదాని తం పహరిస్సామ, బన్ధిస్సామ , వధిస్సామా'తి ఏవం భయదస్సనేన పరిభాసన్తి చాతి అత్థో. **అనత్థకామానీ**తి అత్థం న ఇచ్ఛన్తి, అనత్థమేవ ఇచ్ఛన్తి. **అహితకామానీ**తి అహితమేవ ఇచ్ఛన్తి, హితం న ఇచ్ఛన్తి. **అఫాసుకకామానీ**తి ఫాసుకం న ఇచ్ఛన్తి, అఫాసుకమేవ ఇచ్ఛన్తి. **అయోగక్ఖేమకామానీ**తి చతూహి యోగేహి ఖేమం నిబ్భయం న ఇచ్ఛన్తి, సభయమేవ ఇచ్ఛన్తి. **భిక్ఖూన**న్తి ఏత్థ సామణేరాపి సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. **భిక్ఖునీన**న్తి ఏత్థ సిక్ఖమానసామణేరియోపి. సబ్బేసమ్పి హి భగవన్తం ఉద్దిస్స పబ్బజితానఞ్చేవ సరణగతానఞ్చ చతున్నమ్పి పరిసానం తాని అనత్థకామానియేవ. **తథారూపాని కులానీ**తి ఏవరూపాని ఖత్తియకులాదీని కులాని. **సేవతీ**తి నిస్సాయ జీవతి. **భజతీ**తి ఉపసఙ్కమతి. **పయిరుపాసతీ**తి పునప్పునం ఉపసఙ్కమతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం వేసియాదిగోచరస్స వేసియాదికో, రాజాదిసంసట్ఠస్స రాజాదికో, అస్సద్ధకులాదిసేవకస్స అస్సద్ధకులాదికో చాతి తిప్పకారోపి అయుత్తగోచరో అగోచరోతి వేదితబ్బో.

తస్స ఇమినా పరియాయేన అగోచరతా వేదితబ్బా. వేసియాదికో తావ పఞ్చకామగుణనిస్సయతో అగోచరోతి వేదితబ్బో, యథాహ – "కో చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో అగోచరో పరవిసయో? యదిదం పఞ్చ కామగుణా"తి (సం. ని. ౫.౩౭౨) రాజాదికో ఝానానుయోగస్స అనుపనిస్సయతో లాభసక్కారాసనిచక్కనిప్ఫాదనతో దిట్ఠివిపత్తిహేతుతో చ, అస్సద్ధకులాదికో సద్ధాహానిచిత్తసన్తాసావహనతో అగోచరోతి.

గోచరనిద్దేసే **న వేసియగోచరో**తిఆదీని వుత్తపటిపక్ఖవసేన వేదితబ్బాని. **ఓపానభూతానీ**తిఆదీసు పన **ఓపానభూతానీ**తి ఉదపానభూతాని; భిక్ఖుసఙ్ఘస్స, చాతుమహాపథే ఖతపోక్ఖరణీ వియ, యథాసుఖం ఓగాహనక్ఖమాని చిత్తమహామత్తస్స గేహసదిసాని. తస్స కిర గేహే కాలత్థమ్భో యుత్తోయేవ . ఘరద్వారం సమ్పత్తానం భిక్ఖూనం పచ్చయవేకల్లం నామ నత్థి. ఏకదివసం భేసజ్జవత్తమేవ సట్ఠి కహాపణాని నిక్ఖమన్తి. **కాసావపజ్జోతానీ**తి భిక్ఖుభిక్ఖునీహి నివత్థపారుతానం కాసావానంయేవ పభాయ ఏకోభాసాని భూతపాలసేట్ఠికులసదిసాని. **ఇసివాతపటివాతానీ**తి గేహం పవిసన్తానం నిక్ఖమన్తానఞ్చ భిక్ఖుభిక్ఖునీసఙ్ఖాతానం ఇసీనం చీవరవాతేన చేవ సమిఞ్జనపసారణాదిజనితసరీరవాతేన చ పటివాతాని పవాయితాని వినిద్ధుతకిబ్బిసాని వా.

౨౧౧౫. **అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావితానిద్దేసే** **అణుమత్తానీతి** అణుప్పమాణా. **వజ్జాతి** దోసా. **యాని తాని వజ్జానీతి** యాని తాని గరహితబ్బట్ఠేన వజ్జాని. **అప్పమత్తకానీతి** పరిత్తమత్తకాని ఖుద్దకప్పమాణాని. **ఓరమత్తకానీతి** పరిత్తతోపి ఓరిమప్పమాణత్తా ఓరమత్తకాని. **లహుసానీతి** లహుకాని. **లహుసమ్మతానీతి** లహూతి సమ్మతాని. **సంయమకరణీయానీతి** సంయమేన కత్తబ్బపటికమ్మాని. **సంవరకరణీయానీతి** సంవరేన కాతబ్బాని సంవరేన కత్తబ్బపటికమ్మాని. **చిత్తుప్పాదకరణీయానీతి** చిత్తుప్పాదమత్తేన కత్తబ్బపటికమ్మాని. **మనసికారపటిబద్ధానీతి** మనసా ఆవజ్జితమత్తేనేవ కత్తబ్బపటికమ్మాని. కాని పన తానీతి? దివావిహారవాసీ సుమత్థేరో తావ ఆహ – "అనాపత్తిగమనీయాని చిత్తుప్పాదమత్తకాని యాని 'న పున ఏవరూపం కరిస్సామీ'తి మనసా ఆవజ్జితమత్తేనేవ సుజ్ఝన్తి. అధిట్ఠానావికమ్మం నామేతం కథిత"న్తి. అన్తేవాసికో పనస్స తిపిటకచూళనాగత్థేరో పనాహ – "ఇదం పాతిమోక్ఖసంవరసీలస్సేవ భాజనీయం. తస్మా సబ్బలహుకం దుక్కటదుబ్భాసితం ఇధ వజ్జన్తి వేదితబ్బం. వుట్ఠానావికమ్మం నామేతం కథిత"న్తి. **ఇతిఇమేసూతి** ఏవంపకారేసు ఇమేసు. **వజ్జదస్సావీతి** వజ్జతో దోసతో దస్సనసీలో. **భయదస్సావీతి** చతుబ్బిధస్స భయస్స కారణత్తా భయతో దస్సనసీలో. **ఆదీనవదస్సావీతి** ఇధ నిన్దావహనతో, ఆయతిం దుక్ఖవిపాకతో, ఉపరిగుణానం అన్తరాయకరణతో, విప్పటిసారజననతో చ ఏతేన నానప్పకారేన ఆదీనవతో దస్సనసీలో.

నిస్సరణదస్సావీతి యం తత్థ నిస్సరణం తస్స దస్సనసీలో. కిం పనేత్థ నిస్సరణన్తి? ఆచరియత్థేరవాదే తావ "అనాపత్తిగమనీయతాయ సతి అధిట్ఠానావికమ్మం నిస్సరణ"న్తి కథితం. అన్తేవాసికత్థేరవాదే తావ "ఆపత్తిగమనీయతాయ సతి వుట్ఠానావికమ్మం నిస్సరణ"న్తి కథితం.

తత్థ తథారూపో భిక్ఖు అణుమత్తాని వజ్జాని వజ్జతో భయతో పస్సతి నామ. తం దస్సేతుం అయం నయో కథితో – పరమాణు నామ, అణు నామ, తజ్జారీ నామ, రథరేణు నామ, లిక్ఖా నామ, ఊకా నామ, ధఞ్ఞమాసో నామ, అఙ్గులం నామ, విదత్థి నామ, రతనం నామ, యట్ఠి నామ, ఉసభం నామ, గావుతం నామ, యోజనం నామ. తత్థ '**పరమాణు**' నామ ఆకాసకోట్ఠాసికో మంసచక్ఖుస్స ఆపాథం నాగచ్ఛతి, దిబ్బచక్ఖుస్సేవ ఆగచ్ఛతి. '**అణు**' నామ భిత్తిచ్ఛిద్దతాలచ్ఛిద్దేహి పవిట్ఠసూరియరస్మీసు వట్టి వట్టి హుత్వా పరిబ్భమన్తో పఞ్ఞాయతి. '**తజ్జారీ**' నామ గోపథమనుస్సపథచక్కపథేసు ఛిజ్జిత్వా ఉభోసు పస్సేసు ఉగ్గన్త్వా తిట్ఠతి. '**రథరేణు**' నామ తత్థ తత్థేవ అల్లీయతి. **లిక్ఖా**దయో పాకటా ఏవ. ఏతేసు పన ఛత్తింస పరమాణవో ఏకస్స అణునో పమాణం. ఛత్తింస అణూ ఏకాయ తజ్జారియా పమాణం. ఛత్తింస తజ్జారియో ఏకో రథరేణు. ఛత్తింస రథరేణూ ఏకా లిక్ఖా. సత్త లిక్ఖా ఏకా ఊకా. సత్త ఊకా ఏకో ధఞ్ఞమాసో. సత్తధఞ్ఞమాసప్పమాణం ఏకం అఙ్గులం. తేనఙ్గులేన ద్వాదసఙ్గులాని విదత్థి. ద్వే విదత్థియో రతనం. సత్త రతనాని యట్ఠి. తాయ యట్ఠియా వీసతి యట్ఠియో ఉసభం. అసీతి ఉసభాని గావుతం. చత్తారి గావుతాని యోజనం. తేన యోజనేన అట్ఠసట్ఠియోజనసతసహస్సుబ్బేధో సినేరుపబ్బతరాజా. యో భిక్ఖు అణుమత్తం వజ్జం అట్ఠసట్ఠియోజనసతసహస్సుబ్బేధసినేరుపబ్బతసదిసం కత్వా దట్ఠుం సక్కోతి – అయం భిక్ఖు అణుమత్తాని వజ్జాని భయతో పస్సతి నామ. యోపి భిక్ఖు సబ్బలహుకం దుక్కటదుబ్భాసితమత్తం పరమపారాజికసదిసం కత్వా దట్ఠుం సక్కోతి – అయం అణుమత్తాని వజ్జాని వజ్జతో భయతో పస్సతి నామాతి వేదితబ్బో.

౨౧౧౬. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూతిపదనిద్దేసే** **భిక్ఖుసిక్ఖాతి** భిక్ఖూహి సిక్ఖితబ్బసిక్ఖా. సా భిక్ఖునీహి సాధారణాపి అసాధారణాపి భిక్ఖుసిక్ఖా ఏవ నామ. **భిక్ఖునీసిక్ఖాతి** భిక్ఖునీహి సిక్ఖితబ్బసిక్ఖా. సాపి భిక్ఖూహి సాధారణాపి అసాధారణాపి భిక్ఖునీసిక్ఖా ఏవ నామ. సామణేరసిక్ఖమానసామణేరీనం సిక్ఖాపి ఏత్థేవ పవిట్ఠా. **ఉపాసకసిక్ఖాతి** ఉపాసకేహి సిక్ఖితబ్బసిక్ఖా. సా

పఞ్చసీలదససీలవసేన వట్టతి. **ఉపాసికాసిక్ఖాతి** ఉపాసికాహి సిక్ఖితబ్బసిక్ఖా. సాపి పఞ్చసీలదససీలవసేన వట్టతి. తత్థ భిక్ఖుభిక్ఖునీనం సిక్ఖా యావ అరహత్తమగ్గా వట్టతి. ఉపాసకఉపాసికానం సిక్ఖా యావ అనాగామిమగ్గా. తత్రాయం భిక్ఖు అత్తనా సిక్ఖితబ్బసిక్ఖాపదేసు ఏవ సిక్ఖతి. సేససిక్ఖా పన అత్థుద్ధారవసేన సిక్ఖాపదస్స అత్థదస్స దస్సనత్థం వుత్తా. **ఇతి ఇమాసు సిక్ఖాసూతి** ఏవంపకారాసు ఏతాసు సిక్ఖాసు. **సబ్బేన సబ్బన్తి** సబ్బేన సిక్ఖాసమాదానేన సబ్బం సిక్ఖం. **సబ్బథా సబ్బన్తి** సబ్బేన సిక్ఖితబ్బాకారేన సబ్బం సిక్ఖం. **అసేసం నిస్సేసన్తి** సేసాభావతో అసేసం; సతిసమ్మోసేన భిన్నస్సాపి సిక్ఖాపదస్స పున పాకతికకరణతో నిస్సేసం. **సమాదాయ వత్తతీతి** సమాదియిత్వా గహేత్వా వత్తతి. **తేన వుచ్చతీతి** యేన కారణేన ఏతం సబ్బం సిక్ఖాపదం సబ్బేన సిక్ఖితబ్బాకారేన సమాదియిత్వా సిక్ఖతి పూరేతి, తేన వుచ్చతి "సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూ"తి.

౨౧౭-౮. **ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ**తిపదద్వయస్స నిద్దేసే కణ్హపక్ఖస్స పఠమవచనే పయోజనం ఆచారనిద్దేసే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. తత్థ **కతమా ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతాతి**ఆదీసు పన యం వత్తబ్బం, తం సబ్బం నిక్ఖేపకణ్డవణ్ణనాయం వుత్తమేవ.

౨౧౯. జాగరియానుయోగనిద్దేసే **పుబ్బరత్తాపరరత్తన్తి** ఏత్థ అడ్ఢరత్తసఙ్ఖాతాయ రత్తియా పుబ్బే పుబ్బరత్తం; ఇమినా పఠమయామఞ్చేవ పచ్ఛాభత్తఞ్చ గణ్హాతి . రత్తియా పచ్ఛా అపరరత్తం; ఇమినా పచ్ఛిమయామఞ్చేవ పురేభత్తఞ్చ గణ్హాతి. మజ్ఝిమయామో పనస్స భిక్ఖునో నిద్దాకిలమథవినోదనోకాసోతి న గహితో. **జాగరియానుయోగన్తి** జాగరియస్స అసుపనభావస్స అనుయోగం. **అనుయుత్తో హోతీతి** తం అనుయోగసఙ్ఖాతం ఆసేవనం భావనం అనుయుత్తో హోతి సమ్పయుత్తో. నిద్దేసే పనస్స ఇధ భిక్ఖు దివసన్తి పుబ్బణ్హో, మజ్ఝన్హో, సాయన్హోతి తయోపి దివసకోట్ఠాసా గహితా. **చఙ్కమేన నిసజ్జాయాతి** సకలమ్పి దివసం ఇమినా ఇరియాపథద్వయేనేవ విహరన్తో. చిత్తస్స ఆవరణతో ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి పఞ్చహిపి నీవరణేహి సబ్బాకుసలధమ్మేహి వా చిత్తం పరిసోధేతి. తేహి ధమ్మేహి విసోధేతి పరిమోచేతి. ఠానం పనేత్థ కిఞ్చాపి న గహితం, చఙ్కమనిసజ్జాసన్నిస్సితం పన కత్వా గహేతబ్బమేవ. **పఠమయామన్తి** సకలస్మిమ్పి పఠమయామే. **మజ్ఝిమయామన్తి** రత్తిన్దివస్స ఛట్ఠకోట్ఠాససఙ్ఖాతే మజ్ఝిమయామే.

సీహసేయ్యన్తి ఏత్థ కామభోగిసేయ్యా, పేతసేయ్యా, సీహసేయ్యా, తథాగతసేయ్యాతి చతస్సో సేయ్యా. తత్థ "యేభుయ్యేన, భిక్ఖవే, కామభోగీ వామేన పస్సేన సేన్తీ"తి అయం **కామభోగిసేయ్యా**. తేసు హి యేభుయ్యేన దక్ఖిణపస్సేన సయానో నామ నత్థి. "యేభుయ్యేన, భిక్ఖవే , పేతా ఉత్తానా సేన్తీ"తి అయం **పేతసేయ్యా;** అప్పమంసలోహితత్తా హి అట్ఠిసఙ్ఘాటజటితా ఏకేన పస్సేన సయితుం న సక్కోన్తి, ఉత్తానావ సేన్తి. సీహో, భిక్ఖవే, మిగరాజా దక్ఖిణేన పస్సేన సేయ్యం కప్పేతి...పే.... అత్తమనో హోతీ"తి (అ. ని. ౪.౨౪౬) అయం **సీహసేయ్యా;** తేజుస్సదత్తా హి సీహో మిగరాజా ద్వే పురిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే ద్వే పచ్ఛిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే ఠపేత్వా నఙ్గుట్ఠం అన్తరసత్థిమ్హి పక్ఖిపిత్వా పురిమపాదపచ్ఛిమపాదనఙ్గుట్ఠానం ఠితోకాసం సల్లక్ఖేత్వా ద్విన్నం పురిమపాదానం మత్థకే సీసం ఠపేత్వా సయతి; దివసమ్పి సయిత్వా పబుజ్ఝమానో న ఉత్తసన్తో పబుజ్ఝతి, సీసం పన ఉక్ఖిపిత్వా పురిమపాదాదీనం ఠితోకాసం సల్లక్ఖేతి; సచే కిఞ్చి ఠానం విజహిత్వా ఠితం హోతి 'నయిదం తుయ్హం జాతియా న సూరభావస్స అనురూప'న్తి అనత్తమనో హుత్వా తత్థేవ సయతి, న గోచరాయ పక్కమతి; అవిజహిత్వా ఠితే పన 'తుయ్హం జాతియా చ సూరభావస్స చ అనురూపమిద'న్తి హట్ఠతుట్ఠో ఉట్ఠాయ సీహవిజమ్భితం విజమ్భిత్వా కేసరభారం విధునిత్వా తిక్ఖత్తుం సీహనాదం నదిత్వా గోచరాయ

పక్కమతి. చతుత్థజ్ఝానసేయ్యా పన **తథాగతసేయ్యా**తి వుచ్చతి. తాసు ఇధ సీహసేయ్యా ఆగతా. అయఞ్హి తేజుస్సదఇరియాపథత్తా ఉత్తమసేయ్యా నామ.

పాదే పాదన్తి దక్ఖిణపాదే వామపాదం. **అచ్చాధాయా**తి అతిఆధాయ ఈసకం అతిక్కమ్మ ఠపేత్వా గోప్ఫకేన హి గోప్ఫకే జాణునా వా జాణుమ్హి సఙ్ఘట్టియమానే అభిణ్హం వేదనా ఉప్పజ్జతి, చిత్తం ఏకగ్గం న హోతి, సేయ్యా అఫాసుకా హోతి; యథా పన న సఙ్ఘట్టేతి, ఏవం అతిక్కమ్మ ఠపితే వేదనా నుప్పజ్జతి, చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, సేయ్యా ఫాసుకా హోతి. తేన వుత్తం "పాదే పాదం అచ్చాధాయా"తి. **సతో సమ్పజానో**తి సతియా చేవ సమ్పజానపఞ్ఞాయ చ సమన్నాగతో హుత్వా. ఇమినా సుపరిగ్గాహకం సతిసమ్పజఞ్ఞం కథితం. **ఉట్ఠానసఞ్ఞం మనసికరిత్వా**తి అసుకవేలాయ నామ ఉట్ఠహిస్సామీ'తి ఏవం ఉట్ఠానవేలాపరిచ్ఛేదకం ఉట్ఠానసఞ్ఞం చిత్తే ఉపేత్వా. ఏవం కత్వా నిపన్నో హి యథాపరిచ్ఛిన్నకాలేయేవ ఉట్ఠాతుం యుత్తో.

౫.౨౦-౫.౨౧. సాతచ్చం నేపక్కన్తి సతతం పవత్తయితబ్బతో సాతచ్చసఙ్ఖాతం వీరియఞ్చేవ పరిపాకగతత్తా నేపక్కసఙ్ఖాతం పఞ్ఞఞ్చ యుత్తో అనుయుత్తో పవత్తయమానోయేవ జాగరియానుయోగం అనుయుత్తో విహరతీతి అత్థో. ఏత్థ చ వీరియం లోకియలోకుత్తరమిస్సకం కథితం, పఞ్ఞాపి వీరియగతికా ఏవ; వీరియే లోకియమ్హి లోకియా, లోకుత్తరే లోకుత్తరాతి అత్థో.

౫.౨౨. బోధిపక్ఖియానం ధమ్మానన్తి చతుసచ్చబోధిసఙ్ఖాతస్స మగ్గఞాణస్స పక్ఖే భవానం ధమ్మానం. ఏత్తావతా సబ్బేపి సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మే సమూహతో గహేత్వా లోకియాయపి భావనాయ ఏకారమ్మణే ఏకతో పవత్తనసమత్థే బోజ్ఝఙ్గేయేవ దస్సేన్తో **సత్త బోజ్ఝఙ్గా**తిఆదిమాహ. తే లోకియలోకుత్తరమిస్సకావ కథితాతి వేదితబ్బా. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ.

౫.౨౩. అభిక్కన్తేతిఆదినిద్దేసే **అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే**తి ఏత్థ తావ అభిక్కన్తం వుచ్చతి పురతో గమనం. **పటిక్కన్త**న్తి నివత్తనం. తదుభయమ్పి చతూసు ఇరియాపథేసు లబ్భతి. గమనే తావ పురతో కాయం అభిహరన్తో అభిక్కమతి నామ, పటినివత్తన్తో పటిక్కమతి నామ. ఠానేపి ఠితకోవ కాయం పురతో ఓనామేన్తో అభిక్కమతి నామ, పచ్ఛతో అపనామేన్తో పటిక్కమతి నామ. నిసజ్జాయపి నిసిన్నకోవ ఆసనస్స పురిమఅఙ్గాభిముఖో సంసరన్తో అభిక్కమతి నామ, పచ్ఛిమఅఙ్గప్పదేసం పచ్చాసంసరన్తో పటిక్కమతి నామ. నిపజ్జాయపి ఏసేవ నయో.

సమ్పజానకారీ హోతీతి సమ్పజఞ్ఞేన సబ్బకిచ్చకారీ, సమ్పజఞ్ఞస్సేవ వా కారీ. సో హి అభిక్కన్తాదీసు సమ్పజఞ్ఞం కరోతేవ, న కత్థచి సమ్పజఞ్ఞవిరహితో హోతి. తం పన సమ్పజఞ్ఞం యస్మా సతిసమ్పయుత్తమేవ హోతి, తేనస్స నిద్దేసే "సతో సమ్పజానో అభిక్కమతి, సతో సమ్పజానో పటిక్కమతీ"తి వుత్తం.

అయఞ్హి అభిక్కమన్తో వా పటిక్కమన్తో వా న ముట్ఠస్సతీ అసమ్పజానో హోతి; సతియా పన సమన్నాగతో పఞ్ఞాయ చ సమ్పజానోయేవ అభిక్కమతి చేవ పటిక్కమతి చ; సబ్బేసు అభిక్కమాదీసు చతుబ్బిధం సమ్పజఞ్ఞం ఓతారేతి. చతుబ్బిధఞ్హి సమ్పజఞ్ఞం – సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం, సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం, గోచరసమ్పజఞ్ఞం, అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి. తత్థ అభిక్కమనచిత్తే ఉప్పన్నే చిత్తవసేనేవ అగన్త్వా 'కిన్ను మే ఏత్థ గతేన అత్థో అత్థి, నత్థీ'తి అత్థానత్థం పరిగ్గహేత్వా అత్థపరిగ్గణ్హనం **'సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం'**. తత్థ చ 'అత్థో'తి చేతియదస్సనబోధిదస్సనసఙ్ఘదస్సనథేరదస్సనఅసుభదస్సనాదివసేన ధమ్మతో వడ్ఢి. చేతియం వా బోధిం వా దిస్వాపి హి బుద్ధారమ్మణం పీతిం, సఙ్ఘదస్సనేన సఙ్ఘారమ్మణం పీతిం ఉప్పాదేత్వా

తదేవ ఖయవయతో సమ్మసన్తో అరహత్తం పాపుణాతి. థేరే దిస్వా తేసం ఓవాదే పతిట్ఠాయ, అసుభం దిస్వా తత్థ పఠమజ్ఝానం ఉప్పాదేత్వా తదేవ ఖయవయతో సమ్మసన్తో అరహత్తం పాపుణాతి. తస్మా ఏతేసం దస్సనం సాత్థం. కేచి పన "ఆమిసతోపి వడ్ఢి అత్థోయేవ; తం నిస్సాయ బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయ పటిపన్నత్తా"తి వదన్తి.

తస్మిం పన గమనే సప్పాయాసప్పాయం పరిగ్గహేత్వా సప్పాయపరిగ్గణ్హనం **'సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం'**, సేయ్యథిదం – చేతియదస్సనం తావ సాత్థం. సచే పన చేతియస్స మహతియా పూజాయ దసద్వాదసయోజనన్తరే పరిసా సన్నిపతన్తి , అత్తనో విభవానురూపం ఇత్థియోపి పురిసాపి అలఙ్కతపటియత్తా చిత్తకమ్మరూపకాని వియ సఞ్చరన్తి, తత్ర చస్స ఇట్ఠే ఆరమ్మణే లోభో, అనిట్ఠే పటిఘో, అసమపేక్ఖనే మోహో ఉప్పజ్జతి, కాయసంసగ్గాపత్తిం వా ఆపజ్జతి, జీవితబ్రహ్మచరియానం వా అన్తరాయో హోతి. ఏవం తం ఠానం అసప్పాయం హోతి. వుత్తప్పకారఅన్తరాయాభావే సప్పాయం. బోధిదస్సనేపి ఏసేవ నయో. సఙ్ఘదస్సనమ్పి సాత్థం. సచే పన అన్తోగామే మహామణ్డపం కారేత్వా సబ్బరత్తిం ధమ్మస్సవనం కరోన్తేసు మనుస్సేసు వుత్తప్పకారేనేవ జనసన్నిపాతో చేవ అన్తరాయో చ హోతి. ఏవం తం ఠానం అసప్పాయం హోతి; అన్తరాయాభావే సప్పాయం హోతి. మహాపరిసపరివారానం థేరానం దస్సనేపి ఏసేవ నయో.

అసుభదస్సనమ్పి సాత్థం. తదత్థదీపనత్థఞ్చ ఇదం వత్థు – ఏకో కిర దహరభిక్ఖు సామణేరం గహేత్వా దన్తకట్ఠత్థాయ గతో. సామణేరో మగ్గా ఓక్కమిత్వా పురతో గచ్ఛన్తో అసుభం దిస్వా పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా తదేవ పాదకం కత్వా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తో తీణి ఫలాని సచ్ఛికత్వా ఉపరిమగ్గత్థాయ కమ్మట్ఠానం పరిగ్గహేత్వా అట్ఠాసి. దహరో తం అపస్సన్తో "సామణేరా"తి పక్కోసి. సో 'మయా పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ భిక్ఖునా సద్ధిం ద్వే కథా నామ న కథితపుబ్బా, అఞ్ఞస్మిం దివసే ఉపరివిసేసం నిబ్బత్తేస్సామీ'తి చిన్తేత్వా "కిం, భన్తే"తి పటివచనం అదాసి. "ఏహీ"తి చ వుత్తో ఏకవచనేనేవ ఆగన్త్వా "భన్తే, ఇమినా తావ మగ్గేన గన్త్వా మయా ఠితోకాసే ముహుత్తం పురత్థాభిముఖో ఠత్వా ఓలోకేథా"తి ఆహ. సో తథా కత్వా తేన పత్తవిసేసమేవ పాపుణి. ఏవం ఏకం అసుభం ద్విన్నం జనానం అత్థాయ జాతం. ఏవం సాత్థమ్పి పనేతం పురిసస్స మాతుగామాసుభం అసప్పాయం, మాతుగామస్స చ పురిసాసుభం, సభాగమేవ సప్పాయన్తి. ఏవం సప్పాయపరిగ్గణ్హనం సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం నామ.

ఏవం పరిగ్గహితసాత్థసప్పాయస్స పన అట్ఠతింసాయ కమ్మట్ఠానేసు అత్తనో చిత్తరుచియం కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం గోచరం ఉగ్గహేత్వా భిక్ఖాచారగోచరే తం గహేత్వావ గమనం **'గోచరసమ్పజఞ్ఞం'** నామ. తస్సావిభావనత్థం ఇదం చతుక్కం వేదితబ్బం –

ఇధేకచ్చో భిక్ఖు హరతి న పచ్చాహరతి, ఏకచ్చో న హరతి పచ్చాహరతి, ఏకచ్చో పన నేవ హరతి న పచ్చాహరతి, ఏకచ్చో హరతి చ పచ్చాహరతి చ. తత్థ యో భిక్ఖు దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేత్వా, తథా రత్తియా పఠమయామే మజ్ఝిమయామే సేయ్యం కప్పేత్వా పచ్ఛిమయామేపి నిసజ్జాచఙ్కమేహి వీతినామేత్వా పగేవ చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణవత్తం కత్వా బోధిరుక్ఖే ఉదకం ఆసిఞ్చిత్వా పానీయం పరిభోజనీయం పచ్చుపట్ఠాపేత్వా ఆచరియుపజ్ఝాయవత్తాదీని సబ్బాని ఖన్ధకవత్తాని సమాదాయ వత్తతి, సో సరీరపరికమ్మం కత్వా సేనాసనం పవిసిత్వా ద్వే తయో పల్లఙ్కే ఉసుమం గాహాపేన్తో కమ్మట్ఠానం అనుయుఞ్జిత్వా, భిక్ఖాచారవేలాయ ఉట్ఠహిత్వా కమ్మట్ఠానసీసేనేవ పత్తచీవరమాదాయ సేనాసనతో నిక్ఖమిత్వా కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తోవ చేతియఙ్గణం గన్త్వా, సచే బుద్ధానుస్సతికమ్మట్ఠానం హోతి తం అవిస్సజ్జేత్వావ చేతియఙ్గణం పవిసతి, అఞ్ఞం చే కమ్మట్ఠానం హోతి సోపానమూలే

రత్వా హత్థేన గహితభణ్డం వియ తం ఠపేత్వా బుద్ధారమ్మణం పీతిం గహేత్వా చేతియఙ్గణం ఆరుయ్హ మహన్తం చేతియం చే, తిక్ఖత్తుం పదక్ఖిణం కత్వా చతూసు ఠానేసు వన్దితబ్బం, ఖుద్దకం చే, తథేవ పదక్ఖిణం కత్వా అట్ఠసు ఠానేసు వన్దితబ్బం. చేతియం వన్దిత్వా బోధియఙ్గణం పత్తేనాపి బుద్ధస్స భగవతో సమ్ముఖా వియ నిపచ్చాకారం దస్సేత్వా బోధి వన్దితబ్బా.

సో ఏవం చేతియఞ్చ బోధిఞ్చ వన్దిత్వా పటిసామితట్ఠానం గన్త్వా, పటిసామితం భణ్డకం హత్థేన గణ్హన్తో వియ, నిక్ఖిత్తకమ్మట్ఠానం గహేత్వా గామసమీపే కమ్మట్ఠానసీసేనేవ చీవరం పారుపిత్వా గామం పిణ్డాయ పవిసతి. అథ నం మనుస్సా దిస్వా 'అయ్యో నో ఆగతో'తి పచ్చుగ్గన్త్వా పత్తం గహేత్వా ఆసనసాలాయ వా గేహే వా నిసీదాపేత్వా యాగుం దత్వా యావ భత్తం న నిట్ఠాతి తావ పాదే ధోవిత్వా తేలేన మక్ఖేత్వా పురతో నిసీదిత్వా పఞ్హం వా పుచ్ఛన్తి ధమ్మం వా సోతుకామా హోన్తి. సచేపి న కథాపేన్తి "జనసఙ్గహత్థం ధమ్మకథా నామ కాతబ్బాయేవా"తి అట్ఠకథాచరియా వదన్తి. ధమ్మకథా హి కమ్మట్ఠానవినిముత్తా నామ నత్థి. తస్మా కమ్మట్ఠానసీసేనేవ ఆహారం పరిభుఞ్జిత్వా అనుమోదనం వత్వా నివత్తియమానేహిపి మనుస్సేహి అనుగతోవ గామతో నిక్ఖమిత్వా తత్థ తే నివత్తేత్వా మగ్గం పటిపజ్జతి.

అథ నం పురేతరం నిక్ఖమిత్వా బహిగామే కతభత్తకిచ్చా సామణేరదహరభిక్ఖూ దిస్వా పచ్చుగ్గన్త్వా పత్తచీవరమస్స గణ్హన్తి. పోరాణకభిక్ఖూ కిర 'అమ్హాకం ఉపజ్ఝాయో, అమ్హాకం ఆచరియో'తి న ముఖం ఓలోకేత్వా వత్తం కరోన్తి, సమ్పత్తపరిచ్ఛేదేనేవ కరోన్తి. తే తం పుచ్ఛన్తి "భన్తే, ఏతే మనుస్సా తుమ్హాకం కిం హోన్తి? మాతిపక్ఖతో సమ్బన్ధా పితిపక్ఖతో"తి? "కిం దిస్వా పుచ్ఛథా"తి? "తుమ్హేసు ఏతేసం పేమం బహుమాన"న్తి. "ఆవుసో, యం మాతాపితూహిపి దుక్కరం తం ఏతే మనుస్సా అమ్హాకం కరోన్తి. పత్తచీవరమ్పి నో ఏతేసం సన్తకమేవ, ఏతేసం ఆనుభావేన నేవ భయే భయం, న ఛాతకే ఛాతకం జానామ. ఏదిసా నామ అమ్హాకం ఉపకారినో నత్థీ"తి తేసం గుణే కథేన్తో గచ్ఛతి. అయం వుచ్చతి **'హరతి న పచ్చాహరతీ'**తి.

యస్స పన పగేవ వుత్తప్పకారం వత్తపటిపత్తిం కరోన్తస్స కమ్మజతేజో పజ్జలతి, అనుపాదిన్నకం ముఞ్చిత్వా ఉపాదిన్నకం గణ్హాతి, సరీరతో సేదా ముచ్చన్తి, కమ్మట్ఠానం వీథిం నారోహతి, సో పగేవ పత్తచీవరమాదాయ వేగసావ చేతియం వన్దిత్వా గోరూపానం నిక్ఖమనవేలాయమేవ గామం యాగుభిక్ఖాయ పవిసిత్వా యాగుం లభిత్వా ఆసనసాలం గన్త్వా పివతి. అథస్స ద్విత్తిక్ఖత్తుం అజ్ఝోహరణమత్తేనేవ కమ్మజతేజోధాతు ఉపాదిన్నకం ముఞ్చిత్వా అనుపాదిన్నకం గణ్హాతి, ఘటసతేన న్హాతో వియ తేజోధాతుపరిళాహనిబ్బానం పత్వా కమ్మట్ఠానసీసేన యాగుం పరిభుఞ్జిత్వా పత్తఞ్చ ముఖఞ్చ ధోవిత్వా అన్తరాభత్తే కమ్మట్ఠానం మనసికత్వా అవసేసట్ఠానే పిణ్డాయ చరిత్వా కమ్మట్ఠానసీసేన ఆహారం పరిభుఞ్జిత్వా తతో పట్ఠాయ పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖం ఉపట్ఠహమానం కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ ఆగచ్ఛతి. అయం వుచ్చతి **'న హరతి పచ్చాహరతీ'**తి. ఏదిసా చ భిక్ఖూ యాగుం పివిత్వా విపస్సనం ఆరభిత్వా బుద్ధసాసనే అరహత్తం పత్తా నామ గణనపథం వీతివత్తా. సీహళదీపేయేవ తేసు తేసు గామేసు ఆసనసాలాయ న తం ఆసనం అత్థి, యత్థ యాగుం పివిత్వా అరహత్తం పత్తా భిక్ఖూ నత్థీతి.

యో పమాదవిహారీ హోతి నిక్ఖిత్తధురో సబ్బవత్తాని భిన్దిత్వా పఞ్చవిధచేతోఖీలవినిబన్ధబద్ధచిత్తో విహరన్తో 'కమ్మట్ఠానం నామ అత్థీ'తిపి సఞ్ఞం అకత్వా గామం పిణ్డాయ పవిసిత్వా అననులోమికేన గిహీసంసగ్గేన సంసట్ఠో చరిత్వా చ భుఞ్జిత్వా చ తుచ్ఛో నిక్ఖమతి – అయం వుచ్చతి **'నేవ హరతి న పచ్చాహరతీ'**తి.

యో పనాయం “హరతి చ పచ్చాహరతి చా”తి వుత్తో, సో గతపచ్చాగతికవత్తవసేన వేదితబ్బో – అత్థకామా హి కులపుత్తా సాసనే పబ్బజిత్వా దసమ్పి వీసమ్పి తింసమ్పి చత్తారీసమ్పి పఞ్ఞాసమ్పి సతమ్పి ఏకతో వసన్తా కతికవత్తం కత్వా విహరన్తి – “ఆవుసో, తుమ్హే న ఇణట్టా, న భయట్టా, న ఆజీవికాపకతా పబ్బజితా; దుక్ఖా ముఞ్చితుకామా పనేత్థ పబ్బజితా. తస్మా గమనే ఉప్పన్నకిలేసం గమనేయేవ నిగ్గణ్హథ. ఠానే, నిసజ్జాయ, సయనే ఉప్పన్నకిలేసం సయనేయేవ నిగ్గణ్హథా”తి.

తే ఏవం కతికవత్తం కత్వా భిక్ఖాచారం గచ్ఛన్తా, అడ్ఢఉసభఉసభఅడ్ఢగావుతగావుతన్తరేసు పాసాణా హోన్తి, తాయ సఞ్ఞాయ కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తావ గచ్ఛన్తి. సచే కస్సచి గమనే కిలేసో ఉప్పజ్జతి, తత్థేవ నం నిగ్గణ్హాతి. తథా అసక్కోన్తో తిట్ఠతి. అథస్స పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తోపి తిట్ఠతి. సో ‘అయం భిక్ఖు తుయ్హం ఉప్పన్నం వితక్కం జానాతి, అననుచ్ఛవికం తే ఏత’న్తి అత్తానం పటిచోదేత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరియభూమిం ఓక్కమతి. తథా అసక్కోన్తో నిసీదతి. అథస్స పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తోపి నిసీదతీతి సో ఏవ నయో. అరియభూమిం ఓక్కమితుం అసక్కోన్తోపి తం కిలేసం విక్ఖమ్భేత్వా కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తోవ గచ్ఛతి, న కమ్మట్ఠానవిప్పయుత్తేన చిత్తేన పాదం ఉద్ధరతి, ఉద్ధరతి చే పటినివత్తిత్వా పురిమపదేసఞ్ఞేవ ఏతి, ఆలిన్దకవాసీ మహాఫుస్సదేవత్థేరో వియ. సో కిర ఏకూనవీసతి వస్సాని గతపచ్చాగతవత్తం పూరేన్తో ఏవ విహాసి. మనుస్సాపి అన్తరామగ్గే కసన్తా చ వపన్తా చ మద్దన్తా చ కమ్మాని చ కరోన్తా థేరం తథాగచ్ఛన్తం దిస్వా “అయం థేరో పునప్పునం నివత్తిత్వా గచ్ఛతి, కిం ను ఖో మగ్గమూళ్హో ఉదాహు కిఞ్చి పముట్ఠో”తి సముల్లపన్తి. సో తం అనాదియిత్వా కమ్మట్ఠానయుత్తచిత్తేనేవ సమణధమ్మం కరోన్తో వీసతివస్సబ్భన్తరే అరహత్తం పాపుణి. అరహత్తపత్తదివసే చస్స చఙ్కమనకోటియం అధివత్థా దేవతా అఙ్గులీహి దీపం ఉజ్జాలేత్వా అట్ఠాసి. చత్తారోపి మహారాజానో సక్కో చ దేవానమిన్దో బ్రహ్మా చ సహమ్పతి ఉపట్ఠానం ఆగమింసు. తఞ్చ ఓభాసం దిస్వా వనవాసీ మహాతిస్సత్థేరో తం దుతియదివసే పుచ్ఛి – “రత్తిభాగే ఆయస్మతో సన్తికే ఓభాసో అహోసి. కిం సో ఓభాసో”తి? థేరో విక్ఖేపం కరోన్తో “ఓభాసో నామ దీపోభాసోపి హోతి, మణిఓభాసోపీ”తి ఏవమాదిమాహ. తతో “పటిచ్ఛాదేథ తుమ్హే”తి నిబద్ధో “ఆమా”తి పటిజానిత్వా ఆరోచేసి.

కాళవల్లిమణ్డపవాసీ మహానాగత్థేరో వియ చ. సోపి కిర గతపచ్చాగతవత్తం పూరేన్తో ‘పఠమం తావ భగవతో మహాపధానం పూజేస్సామీ’తి సత్త వస్సాని ఠానచఙ్కమమేవ అధిట్ఠాసి; పున సోళస వస్సాని గతపచ్చాగతవత్తం పూరేత్వా అరహత్తం పాపుణి. సో కమ్మట్ఠానయుత్తేనేవ చిత్తేన పాదం ఉద్ధరన్తో విప్పయుత్తేన చిత్తేన ఉద్ధతే పాదే పటినివత్తేన్తో గామసీమం గన్త్వా ‘గావీ ను ఖో, పబ్బజితో ను ఖో’తి ఆసఙ్కనీయప్పదేసే ఠత్వా చీవరం పారుపిత్వా కచ్ఛకన్తరతో ఉదకేన పత్తం ధోవిత్వా ఉదకగణ్డూసం కరోతి. కిం కారణా? ‘మా మే భిక్ఖం దాతుం వా వన్దితుం వా ఆగతే మనుస్సే ‘దీఘాయుకా హోథా’తి వచనమత్తేనాపి కమ్మట్ఠానవిక్ఖేపో అహోసీ’తి. ‘అజ్జ, భన్తే, కతిమీ’తి దివసం వా భిక్ఖుగణనం వా పఞ్హం వా పుచ్ఛితో పన ఉదకం గిలిత్వా ఆరోచేతి; సచే దివసాదిపుచ్ఛకా న హోన్తి, నిక్ఖమనవేలాయం గామద్వారే నిట్ఠుభిత్వావ యాతి.

కలమ్బతిత్థవిహారే వస్సూపగతా పఞ్ఞాస భిక్ఖూ వియ చ. తే కిర ఆసాళ్హిపుణ్ణమాయం కతికవత్తం అకంసు – “అరహత్తం అప్పత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞం నాలపిస్సామా”తి. గామఞ్చ పిణ్డాయ పవిసన్తా ఉదకగణ్డూసం కత్వా పవిసింసు, దివసాదీసు పుచ్ఛితేసు వుత్తనయేన పటిపజ్జింసు. తత్థ మనుస్సా నిట్ఠుభనట్ఠానం దిస్వా జానింసు – ‘అజ్జ ఏకో ఆగతో, అజ్జ ద్వే’తి; ఏవఞ్చ చిన్తేసుం – ‘కిన్ను ఖో ఏతే అమ్హేహేవ సద్ధిం న సల్లపన్తి ఉదాహు అఞ్ఞమఞ్ఞమ్పి? యది అఞ్ఞమఞ్ఞమ్పి న సల్లపన్తి, అద్ధా వివాదజాతా భవిస్సన్తి; ఏథ నే అఞ్ఞమఞ్ఞం ఖమాపేస్సామా’తి సబ్బే విహారం గన్త్వా పఞ్ఞాసాయ భిక్ఖూసు

ద్వేపి భిక్ఖూ ఏకోకాసే నాద్దసంసు. తతో యో తేసు చక్ఖుమా పురిసో సో ఆహ – "న, భో, కలహకారకానం వసనోకాసో ఈదిసో హోతి. సుసమ్మట్ఠం చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణం, సునిక్ఖిత్తా సమ్మజ్జనియో, సూపట్ఠితం పానీయపరిభోజనీయ"న్తి. తే తతోవ నివత్తా. తేపి భిక్ఖూ అన్తోతేమాసేయేవ అరహత్తం పత్వా మహాపవారణాయ విసుద్ధిపవారణం పవారేసుం.

ఏవం కాళవల్లిమణ్డపవాసీ మహానాగత్థేరో వియ, కలమ్బుతిత్థవిహారే వస్సూపగతభిక్ఖూ వియ చ కమ్మట్ఠానయుత్తేనేవ చిత్తేన పాదం ఉద్ధరన్తో గామసమీపం గన్త్వా ఉదకగణ్డూసం కత్వా వీథియో సల్లక్ఖేత్వా యత్థ సురాసోణ్డధుత్తాదయో కలహకారకా చణ్డహత్థిఅస్సాదయో వా నత్థి, తం వీథిం పటిపజ్జతి. తత్థ పిణ్డాయ చరమానో న తురితతురితో వియ జవేన గచ్ఛతి, న హి జవనపిణ్డపాతికధుతఙ్గం నామ కిఞ్చి అత్థి, విసమభూమిభాగప్పత్తం పన ఉదకసకటం వియ నిచ్చలో హుత్వా గచ్ఛతి, అనుఘరం పవిట్ఠో చ దాతుకామం వా అదాతుకామం వా సల్లక్ఖేతుం తదనురూపం కాలం ఆగమేన్తో భిక్ఖం గహేత్వా అన్తోగామే వా బహిగామే వా విహారమేవ వా ఆగన్త్వా , యథాఫాసుకే పతిరూపే ఓకాసే నిసీదిత్వా, కమ్మట్ఠానం మనసికరోన్తో ఆహారే పటికూలసఞ్ఞం ఉపట్ఠపేత్వా, అక్ఖబ్భఞ్జనవణాలేపనపుత్తమంసూపమవసేన పచ్చవేక్ఖన్తో అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం ఆహారం ఆహారేతి నేవ దవాయ, న మదాయ, న మణ్డనాయ, న విభూసనాయ…పే.… ఫాసువిహారో చాతి. భుత్తావీ చ ఉదకకిచ్చం కత్వా ముహుత్తం భత్తకిలమథం పటిప్పస్సమ్భేత్వా యథా పురేభత్తం, ఏవం పచ్ఛాభత్తం పురిమయామం పచ్ఛిమయామఞ్చ కమ్మట్ఠానమేవ మనసికరోతి. అయం వుచ్చతి **'హరతి చ పచ్చాహరతి చా'**తి.

ఇమం పన హరణపచ్చాహరణసఙ్ఖాతం గతపచ్చాగతవత్తం పూరేన్తో, యది ఉపనిస్సయసమ్పన్నో హోతి, పఠమవయే ఏవ అరహత్తం పాపుణాతి, నో చే పఠమవయే పాపుణాతి అథ మజ్ఝిమవయే, నో చే మజ్ఝిమవయే పాపుణాతి అథ పచ్ఛిమవయే, నో చే పచ్ఛిమవయే పాపుణాతి అథ మరణసమయే, నో చే మరణసమయే పాపుణాతి అథ దేవపుత్తో హుత్వా, నో చే దేవపుత్తో హుత్వా పాపుణాతి అనుప్పన్నే బుద్ధే నిబ్బత్తో పచ్చేకబోధిం సచ్ఛికరోతి, నో చే పచ్చేకబోధిం సచ్ఛికరోతి అథ బుద్ధానం సమ్ముఖీభావే ఖిప్పాభిఞ్ఞో వా హోతి – సేయ్యథాపి థేరో బాహియో దారుచీరియో, మహాపఞ్ఞో వా – సేయ్యథాపి థేరో సారిపుత్తో, మహిద్ధికో వా – సేయ్యథాపి థేరో మహామోగ్గల్లానో, ధుతఙ్గధరో వా – సేయ్యథాపి థేరో మహాకస్సపో, దిబ్బచక్ఖుకో వా – సేయ్యథాపి థేరో అనురుద్ధో, వినయధరో వా – సేయ్యథాపి థేరో ఉపాలి, ధమ్మకథికో వా – సేయ్యథాపి థేరో పుణ్ణో మన్తాణిపుత్తో, ఆరఞ్ఞికో వా – సేయ్యథాపి థేరో రేవతో, బహుస్సుతో వా – సేయ్యథాపి థేరో ఆనన్దో, సిక్ఖాకామో వా – సేయ్యథాపి థేరో రాహులో బుద్ధపుత్తోతి. ఇతి ఇమస్మిం చతుక్కే య్వాయం హరతి చ పచ్చాహరతి చ, తస్స గోచరసమ్పజఞ్ఞం సిఖాప్పత్తం హోతి.

అభిక్కమాదీసు పన అసమ్ముయ్హనం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం**. తం ఏవం వేదితబ్బం – ఇధ భిక్ఖు అభిక్కమన్తో వా పటిక్కమన్తో వా యథా అన్ధబాలపుథుజ్జనా అభిక్కమాదీసు 'అత్తా అభిక్కమతి, అత్తనా అభిక్కమో నిబ్బత్తితో'తి వా 'అహం అభిక్కమామి, మయా అభిక్కమో నిబ్బత్తితో'తి వా సమ్ముయ్హన్తి, తథా అసమ్ముయ్హన్తో 'అభిక్కమామీ'తి చిత్తే ఉప్పజ్జమానే తేనేవ చిత్తేన సద్ధిం చిత్తసముట్ఠానవాయోధాతు విఞ్ఞత్తిం జనయమానా ఉప్పజ్జతి. ఇతి చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారవసేన అయం కాయసమ్మతో అట్ఠిసఙ్ఘాతో అభిక్కమతి. తస్సేవం అభిక్కమతో ఏకేకపాదుద్ధరణే పథవీధాతు ఆపోధాతూతి ద్వే ధాతుయో ఓమత్తా హోన్తి మన్దా, ఇతరా ద్వే అధిమత్తా హోన్తి బలవతియో; తథా అతిహరణవీతిహరణేసు. వోస్సజ్జనే తేజోధాతు వాయోధాతూతి ద్వే ధాతుయో ఓమత్తా హోన్తి మన్దా, ఇతరా ద్వే అధిమత్తా హోన్తి బలవతియో; తథా సన్నిక్ఖేపనసన్నిరుజ్ఝనేసు తత్థ ఉద్ధరణే పవత్తా రూపారూపధమ్మా అతిహరణం న

పాపుణన్తి; తథా అతిహరణే పవత్తా వీతిహరణం, వీతిహరణే పవత్తా వోస్సజ్జనం, వోస్సజ్జనే పవత్తా సన్నిక్ఖేపనం, సన్నిక్ఖేపనే పవత్తా సన్నిరుజ్ఝనం న పాపుణన్తి; తత్థ తత్థేవ పబ్బం పబ్బం సన్ధి సన్ధి ఓధి ఓధి హుత్వా తత్తకపాలే పక్ఖిత్తతిలం వియ పటపటాయన్తా భిజ్జన్తి. తత్థ కో ఏకో అభిక్కమతి? కస్స వా ఏకస్స అభిక్కమనం? పరమత్థతో హి ధాతూనంయేవ గమనం, ధాతూనం ఠానం, ధాతూనం నిసజ్జా, ధాతూనం సయనం, తస్మిం తస్మిం కోట్ఠాసే సద్ధిం రూపేహి –

> అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం, అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతి;
> అవీచిమనుసమ్బన్ధో, నదీసోతోవ వత్తతీతి.

ఏవం అభిక్కమాదీసు అసమ్ముయ్హనం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం నామాతి.

నిట్ఠితో **అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతీ**తిపదస్స అత్థో.

ఆలోకితే విలోకితేతి ఏత్థ పన **ఆలోకితం** నామ పురతో పేక్ఖనం, **విలోకితం** నామ అనుదిసాపేక్ఖనం. అఞ్ఞానిపి హేట్ఠా ఉపరి పచ్ఛతో పేక్ఖనవసేన ఓలోకితఉల్లోకితాపలోకితాని నామ హోన్తి. తాని ఇధ న గహితాని. సారుప్పవసేన పన ఇమానేవ ద్వే గహితాని. ఇమినా వా ముఖేన సబ్బానిపి తాని గహితానేవాతి.

తత్థ 'ఆలోకేస్సామీ'తి చిత్తే ఉప్పన్నే చిత్తవసేనేవ అనోలోకేత్వా అత్థపరిగ్గణ్హనం **'సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం'**. తం ఆయస్మన్తం నన్దం కాయసక్ఖిం కత్వా వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "సచే, భిక్ఖవే, నన్దస్స పురత్థిమా దిసా ఆలోకేతబ్బా హోతి, సబ్బం చేతసా సమన్నాహరిత్వా నన్దో పురత్థిమం దిసం ఆలోకేతి – 'ఏవం మే పురత్థిమం దిసం ఆలోకయతో న అభిజ్ఝాదోమనస్సా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అన్వాస్సవిస్సన్తీ'తి. ఇతిహ సాత్థకసమ్పజానో హోతి. "సచే, భిక్ఖవే, నన్దస్స పచ్ఛిమా దిసా, ఉత్తరా దిసా, దక్ఖిణా దిసా, ఉద్ధం, అధో, అనుదిసా అనువిలోకేతబ్బా హోతి, సబ్బం చేతసా సమన్నాహరిత్వా నన్దో అనుదిసం అనువిలోకేతి – ఏవం మే అనుదిసం అనువిలోకయతో...పే.... సమ్పజానో హోతీ"తి (అ. ని. ౮.౯).

అపిచ ఇధాపి పుబ్బే వుత్తచేతియదస్సనాదివసేనేవ సాత్థకతా చ సప్పాయతా చ వేదితబ్బా.

కమ్మట్ఠానస్స పన అవిజహనమేవ **'గోచరసమ్పజఞ్ఞం'**. తస్మా ఖన్ధధాతుఆయతనకమ్మట్ఠానికేహి అత్తనో కమ్మట్ఠానవసేనేవ, కసిణాదికమ్మట్ఠానికేహి వా పన కమ్మట్ఠానసీసేనేవ ఆలోకనవిలోకనం కాతబ్బం.

అబ్భన్తరే అత్తా నామ ఆలోకేతా వా విలోకేతా వా నత్థి. 'ఆలోకేస్సామీ'తి పన చిత్తే ఉప్పజ్జమానే తేనేవ చిత్తేన సద్ధిం చిత్తసముట్ఠానా వాయోధాతు విఞ్ఞత్తిం జనయమానా ఉప్పజ్జతి. ఇతి చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారవసేన హేట్ఠిమం అక్ఖిదలం అధో సీదతి, ఉపరిమం ఉద్ధం లఙ్ఘేతి. కోచి యన్తకేన వివరన్తో నామ నత్థి. తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణం దస్సనకిచ్చం సాధేన్తం ఉప్పజ్జతీ'తి ఏవం పజాననం పనేత్థ **'అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం'** నామ.

అపిచ మూలపరిఞ్ఞాఆగన్తుకతావకాలికభావవసేన పనేత్థ అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం వేదితబ్బం. మూలపరిఞ్ఞావసేన తావ –

భవఙ్గావజ్జనఞ్చేవ, దస్సనం సమ్పటిచ్ఛనం;
సన్తీరణం వోట్ఠబ్బనం, జవనం భవతి సత్తమం.

తత్థ భవఙ్గం ఉపపత్తిభవస్స అఙ్గకిచ్చం సాధయమానం పవత్తతి; తం ఆవత్తేత్వా కిరియమనోధాతు ఆవజ్జనకిచ్చం సాధయమానా; తన్నిరోధా చక్ఖువిఞ్ఞాణం దస్సనకిచ్చం సాధయమానం; తన్నిరోధా విపాకమనోధాతు సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం సాధయమానా; తన్నిరోధా విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతు సన్తీరణకిచ్చం సాధయమానా; తన్నిరోధా కిరియమనోవిఞ్ఞాణధాతు వోట్ఠబ్బనకిచ్చం సాధయమానా; తన్నిరోధా సత్తక్ఖత్తుం జవనం జవతి. తత్థ పఠమజవనేపి 'అయం ఇత్థీ, అయం పురిసో'తి రజ్జనదుస్సనముయ్హనవసేన ఆలోకితవిలోకితం న హోతి; దుతియజవనేపి…పే.… సత్తమజవనేపి. ఏతేసు పన, యుద్ధమణ్డలే యోధేసు వియ, హేట్ఠుపరియవసేన భిజ్జిత్వా పతితేసు 'అయం ఇత్థీ, అయం పురిసో'తి రజ్జనాదివసేన ఆలోకితవిలోకితం హోతి. ఏవం తావేత్థ **'మూలపరిఞ్ఞావసేన'** అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం వేదితబ్బం.

చక్ఖుద్వారే పన రూపే ఆపాథగతే భవఙ్గచలనతో ఉద్ధం సకసకకిచ్చనిప్ఫాదనవసేన ఆవజ్జనాదీసు ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధేసు అవసానే జవనం ఉప్పజ్జతి. తం పుబ్బే ఉప్పన్నానం ఆవజ్జనాదీనం గేహభూతే చక్ఖుద్వారే ఆగన్తుకపురిసో వియ హోతి. తస్స యథా పరగేహే కిఞ్చి యాచితుం పవిట్ఠస్స ఆగన్తుకపురిసస్స గేహసామికేసుపి తుణ్హీమాసినేసు ఆణాకరణం న యుత్తం, ఏవం ఆవజ్జనాదీనం గేహభూతే చక్ఖుద్వారే ఆవజ్జనాదీసుపి అరజ్జన్తేసు అదుస్సన్తేసు అముయ్హన్తేసు చ రజ్జనదుస్సనముయ్హనం అయుత్తన్తి. ఏవం **'ఆగన్తుకభావవసేన'** అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం వేదితబ్బం.

యాని పనేతాని చక్ఖుద్వారే వోట్ఠబ్బనపరియోసానాని చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి, తాని సద్ధిం సమ్పయుత్తధమ్మేహి తత్థ తత్థేవ భిజ్జన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞం న పస్సన్తీతి ఇత్తరాని తావకాలికాని హోన్తి. తత్థ యథా ఏకస్మిం ఘరే సబ్బేసు మానుసకేసు మతేసు అవసేసస్స ఏకకస్స తఙ్ఖణంయేవ మరణధమ్మస్స న యుత్తా నచ్చగీతాదీసు అభిరతి నామ, ఏవమేవ ఏకద్వారే ససమ్పయుత్తేసు ఆవజ్జనాదీసు తత్థ తత్థేవ మతేసు అవసేసస్స తఙ్ఖణంఞ్ఞేవ మరణధమ్మస్స జవనస్సాపి రజ్జనదుస్సనముయ్హనవసేన అభిరతి నామ న యుత్తాతి. ఏవం **'తావకాలికభావవసేన'** అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం వేదితబ్బం.

అపిచ ఖన్ధాయతనధాతుపచ్చయపచ్చవేక్ఖణవసేనపేతం వేదితబ్బం. ఏత్థ హి చక్ఖు చేవ రూపాని చ రూపక్ఖన్ధో, దస్సనం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, తంసమ్పయుత్తా వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో, సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ఫస్సాదికా సఙ్ఖారక్ఖన్ధో. ఏవమేతేసం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం సమవాయే ఆలోకనవిలోకనం పఞ్ఞాయతి. తత్థ కో ఏకో ఆలోకేతి? కో విలోకేతి?

తథా చక్ఖు చక్ఖాయతనం, రూపం రూపాయతనం, దస్సనం మనాయతనం, వేదనాదయో తంసమ్పయుత్తా ధమ్మా ధమ్మాయతనం. ఏవమేతేసం చతున్నం ఆయతనానం సమవాయే ఆలోకనవిలోకనం పఞ్ఞాయతి. తత్థ కో ఏకో ఆలోకేతి? కో విలోకేతి?

తథా చక్ఖు చక్ఖుధాతు, రూపం రూపధాతు, దస్సనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు, తంసమ్పయుత్తా వేదనాదయో ధమ్మా ధమ్మధాతు. ఏవమేతాసం చతున్నం ధాతూనం సమవాయే ఆలోకనవిలోకనం పఞ్ఞాయతి. తత్థ కో ఏకో ఆలోకేతి? కో విలోకేతి?

తథా చక్ఖు నిస్సయపచ్చయో, రూపం ఆరమ్మణపచ్చయో, ఆవజ్జనం అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతపచ్చయో, ఆలోకో ఉపనిస్సయపచ్చయో, వేదనాదయో సహజాతాదిపచ్చయా. ఏవమేతేసం పచ్చయానం సమవాయే ఆలోకనవిలోకనం పఞ్ఞాయతి. తత్థ కో ఏకో ఆలోకేతి? కో విలోకేతీతి? ఏవమేత్థ ఖన్ధాయతనధాతుపచ్చయపచ్చవేక్ఖణవసేనాపి అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం వేదితబ్బం.

సమిఞ్జితే పసారితేతి పబ్బానం సమిఞ్జనపసారణే. తత్థ చిత్తవసేనేవ సమిఞ్జనపసారణం అకత్వా హత్థపాదానం సమిఞ్జనపసారణపచ్చయా అత్థానత్థం పరిగ్గహేత్వా తత్థ అత్థపరిగ్గణ్హనం '**సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం**'. తత్థ హత్థపాదే అతిచిరం సమిఞ్జిత్వా వా పసారేత్వా ఏవ వా ఠితస్స ఖణే ఖణే వేదనా ఉప్పజ్జన్తి, చిత్తం ఏకగ్గతం న లభతి, కమ్మట్ఠానం పరిపతతి, విసేసం నాధిగచ్ఛతి; కాలే సమిఞ్జన్తస్స కాలే పసారేన్తస్స పన తా వేదనా నుప్పజ్జన్తి, చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, కమ్మట్ఠానం ఫాతిం గచ్ఛతి, విసేసమధిగచ్ఛతీతి. ఏవం 'అత్థానత్థపరిగ్గణ్హనం' వేదితబ్బం.

అత్థే పన సతిపి సప్పాయాసప్పాయం పరిగ్గహేత్వా సప్పాయపరిగ్గణ్హనం '**సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం**'.

తత్రాయం నయో – మహాచేతియఙ్గణే కిర దహరభిక్ఖూ సజ్ఝాయం గణ్హన్తి. తేసం పిట్ఠిపస్సే దహరభిక్ఖునియో ధమ్మం సుణన్తి. తత్రేకో దహరో హత్థం పసారేన్తో కాయసంసగ్గం పత్వా తేనేవ కారణేన గిహీ జాతో. అపరో భిక్ఖు పాదం పసారేన్తో అగ్గిమ్హి పసారేసి. అట్ఠిం ఆహచ్చ పాదో ఝాయి. అపరో భిక్ఖు వమ్మికే పసారేసి. సో ఆసీవిసేన దట్ఠో. అపరో భిక్ఖు చీవరకుటిదణ్డకే పసారేసి. తం మణిసప్పో డంసి. తస్మా ఏవరూపే అసప్పాయే అపసారేత్వా సప్పాయే పసారేతబ్బం. ఇదమేత్థ సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం.

'**గోచరసమ్పజఞ్ఞం**' పన మహాథేరవత్థునా దీపేతబ్బం – మహాథేరో కిర దివాట్ఠానే నిసిన్నో అన్తేవాసికేహి సద్ధిం కథయమానో సహసా హత్థం సమిఞ్జిత్వా పున యథాఠానే ఠపేత్వా సణికం సమిఞ్జేసి. తం అన్తేవాసికా పుచ్ఛింసు – "కస్మా, భన్తే, సహసా హత్థం సమిఞ్జిత్వా పున యథాఠానే ఠపేత్వా సణికం సమిఞ్జిత్థా"తి? "యతో పట్ఠాయ మయా, ఆవుసో, కమ్మట్ఠానం మనసికాతుం ఆరద్ధో, న మే కమ్మట్ఠానం ముఞ్చిత్వా హత్థో సమిఞ్జితపుబ్బో. ఇదాని పన మే తుమ్హేహి సద్ధిం కథయమానేన కమ్మట్ఠానం ముఞ్చిత్వా సమిఞ్జితో. తస్మా పున యథాఠానే ఠపేత్వా సమిఞ్జేసి"న్తి. "సాధు, భన్తే, భిక్ఖునా నామ ఏవరూపేన భవితబ్బ"న్తి. ఏవమేత్థాపి కమ్మట్ఠానావిజహనమేవ 'గోచరసమ్పజఞ్ఞ'న్తి వేదితబ్బం.

'అబ్భన్తరే అత్తా నామ కోచి సమిఞ్జేన్తో వా పసారేన్తో వా నత్థి. వుత్తప్పకారచిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేన పన, సుత్తాకడ్ఢనవసేన దారుయన్తస్స హత్థపాదచలనం వియ, సమిఞ్జనపసారణం హోతీ'తి పరిజాననం పనేత్థ '**అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞ**'న్తి వేదితబ్బం.

సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణేతి ఏత్థ సఙ్ఘాటిచీవరానం నివాసనపారుపనవసేన పత్తస్స భిక్ఖాపటిగ్గహణాదివసేన పరిభోగో '**ధారణం**' నామ. తత్థ సఙ్ఘాటిచీవరధారణే తావ నివాసేత్వా పారుపిత్వా చ పిణ్డాయ చరతో "ఆమిసలాభో సీతస్స పటిఘాతాయా"తిఆదినా నయేన భగవతా వుత్తప్పకారోయేవ చ అత్థో 'అత్థో' నామ. తస్స వసేన '**సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం**' వేదితబ్బం.

ఉణ్హపకతికస్స పన దుబ్బలస్స చ చీవరం సుఖుమం సప్పాయం, సీతాలుకస్స ఘనం దుపట్టం; విపరీతం అసప్పాయం. యస్స కస్సచి జిణ్ణం అసప్పాయమేవ. అగ్గళాదిదానేన హిస్స తం పలిబోధకరం హోతి. తథా పట్టుణ్ణదుకూలాదిభేదం చోరానం లోభనీయచీవరం. తాదిసఞ్హి అరఞ్ఞే ఏకకస్స నివాసన్తరాయకరం జీవితన్తరాయకరఞ్చాపి హోతి. నిప్పరియాయేన పన యం నిమిత్తకమ్మాదిమిచ్ఛాజీవవసేన ఉప్పన్నం, యఞ్చస్స సేవమానస్స అకుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తి, కుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, తం అసప్పాయం ; విపరీతం సప్పాయం. తస్స వసేనేత్థ **'సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం'** కమ్మట్ఠానావిజహనవసేనేవ చ **'గోచరసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అబ్భన్తరే అత్తా నామ కోచి చీవరం పారుపన్తో నత్థి. వుత్తప్పకారచిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనేవ పన చీవరపారుపనం హోతి. తత్థ చీవరమ్పి అచేతనం, కాయోపి అచేతనో. చీవరం న జానాతి – 'మయా కాయో పారుపితో'తి, కాయోపి న జానాతి – 'అహం చీవరేన పారుపితో'తి. ధాతుయోవ ధాతుసమూహం పటిచ్ఛాదేన్తి, పటపిలోతికాయ పోత్థకరూపపటిచ్ఛాదనే వియ. తస్మా నేవ సున్దరం చీవరం లభిత్వా సోమనస్సం కాతబ్బం , న అసున్దరం లభిత్వా దోమనస్సం. నాగవమ్మికచేతియరుక్ఖాదీసు హి కేచి మాలాగన్ధధూపవత్థాదీహి సక్కారం కరోన్తి, కేచి గూథముత్తకద్దమదణ్డసత్థప్పహారాదీహి అసక్కారం. న తేహి నాగవమ్మికరుక్ఖాదయో సోమనస్సం వా దోమనస్సం వా కరోన్తి. ఏవమేవ నేవ సున్దరం చీవరం లభిత్వా సోమనస్సం కాతబ్బం, న అసున్దరం లభిత్వా దోమనస్సన్తి. ఏవం పవత్తపటిసఙ్ఖానవసేనేత్థ **'అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

పత్తధారణేపి పత్తం సహసావ అగ్గహేత్వా 'ఇమం గహేత్వా పిణ్డాయ చరమానో భిక్ఖం లభిస్సామీ'తి ఏవం పత్తగ్గహణపచ్చయా పటిలభితబ్బఅత్థవసేన **'సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం. కిసదుబ్బలసరీరస్స పన గరుపత్తో అసప్పాయో; యస్స కస్సచి చతుపఞ్చగణ్ఠికాహతో దుబ్బిసోధనీయో అసప్పాయోవ. దుద్ధోతపత్తో హి న వట్టతి; తం ధోవన్తస్సేవ చస్స పలిబోధో హోతి. మణివణ్ణపత్తో పన లోభనీయోవ చీవరే వుత్తనయేనేవ అసప్పాయో. నిమిత్తకమ్మాదివసేన పన లద్ధో, యఞ్చస్స సేవమానస్స అకుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తి, కుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, అయం ఏకన్తాసప్పాయోవ విపరీతో సప్పాయో. తస్స వసేనేత్థ **'సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం'** కమ్మట్ఠానావిజహనవసేనేవ **'గోచరసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అబ్భన్తరే అత్తా నామ కోచి పత్తం గణ్హన్తో నత్థి. వుత్తప్పకారచిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారవసేనేవ పన పత్తగ్గహణం నామ హోతి. తత్థ పత్తోపి అచేతనో, హత్థాపి అచేతనా. పత్తో న జానాతి – 'అహం హత్థేహి గహితో'తి. హత్థాపి న జానన్తి – 'పత్తో అమ్హేహి గహితో'తి. ధాతుయోవ ధాతుసమూహం గణ్హన్తి, సణ్డాసేన అగ్గివణ్ణపత్తగహణే వియాతి. ఏవం పవత్తపటిసఙ్ఖానవసేనేత్థ **'అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అపిచ యథా ఛిన్నహత్థపాదే వణముఖేహి పగ్ఘరితపుబ్బలోహితకిమికులే నీలమక్ఖికసమ్పరికిణ్ణే అనాథసాలాయం అనాథమనుస్సే దిస్వా దయాలుకా పురిసా తేసం వణబన్ధపట్టచోళకాని చేవ కపాలాదీహి చ భేసజ్జాని ఉపనామేన్తి. తత్థ చోళకానిపి కేసఞ్చి సణ్హాని కేసఞ్చి థూలాని పాపుణన్తి. భేసజ్జకపాలకానిపి కేసఞ్చి సుసణ్ఠానాని కేసఞ్చి దుస్సణ్ఠానాని పాపుణన్తి. న తే తత్థ సుమనా వా హోన్తి దుమ్మనా వా. వణపటిచ్ఛాదనమత్తేనేవ హి చోళకేన, భేసజ్జపరిగ్గహణమత్తేనేవ చ కపాలకేన తేసం అత్థో. ఏవమేవ యో భిక్ఖు వణచోళకం వియ చీవరం, భేసజ్జకపాలకం వియ చ పత్తం, కపాలే భేసజ్జమివ చ పత్తే లద్ధభిక్ఖం సల్లక్ఖేతి – అయం సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణే అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞేన ఉత్తమసమ్పజానకారీతి వేదితబ్బో.

అసితాదీసు **అసితేతి** పిణ్డపాతాదిభోజనే. **పీతేతి** యాగుఆదిపానే. **ఖాయితేతి** పిట్ఠఖజ్జకాదిఖాదనే. **సాయితేతి** మధుఫాణితాదిసాయనే. తత్థ "నేవ దవాయా"తిఆదినా నయేన వుత్తో అట్ఠవిధోపి అత్థో 'అత్థో' నామ. తస్స వసేన **'సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

లూఖపణీతతిత్తమధురాదీసు పన యేన భోజనేన యస్స అఫాసు హోతి, తం తస్స అసప్పాయం. యం పన నిమిత్తకమ్మాదివసేన పటిలద్ధం, యఞ్చస్స భుఞ్జతో అకుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తి, కుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, తం ఏకన్తం అసప్పాయమేవ; విపరీతం సప్పాయం. తస్స వసేనేత్థ **'సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం'** కమ్మట్ఠానావిజహనవసేనేవ చ **'గోచరసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అబ్భన్తరే అత్తా నామ కోచి భుఞ్జకో నత్థి. వుత్తప్పకారచిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనేవ పన పత్తపటిగ్గహణం నామ హోతి. చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనేవ హత్థస్స పత్తే ఓతారణం నామ హోతి. చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనేవ ఆలోపకరణం, ఆలోపఉద్ధరణం, ముఖవివరణఞ్చ హోతి. న కోచి కుఞ్చికాయ, న యన్తకేన హనుకట్ఠిం వివరతి. చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనేవ ఆలోపస్స ముఖే ఠపనం, ఉపరిదన్తానం ముసలకిచ్చసాధనం, హేట్ఠాదన్తానం ఉదుక్ఖలకిచ్చసాధనం, జివ్హాయ హత్థకిచ్చసాధనఞ్చ హోతి. ఇతి నం తత్థ అగ్గజివ్హాయ తనుకఖేళో మూలజివ్హాయ బహలఖేళో మక్ఖేతి. తం హేట్ఠాదన్తఉదుక్ఖలే జివ్హాహత్థపరివత్తితం ఖేళఉదకతేమితం ఉపరిదన్తముసలసఞ్చుణ్ణితం కోచి కటచ్ఛునా వా దబ్బియా వా అన్తో పవేసేన్తో నామ నత్థి; వాయోధాతుయావ పవిసతి. పవిట్ఠం పవిట్ఠం కోచి పలాలసన్థారం కత్వా ధారేన్తో నామ నత్థి; వాయోధాతువసేనేవ తిట్ఠతి. ఠితం ఠితం కోచి ఉద్ధనం కత్వా అగ్గిం జాలేత్వా పచన్తో నామ నత్థి; తేజోధాతుయావ పచ్చతి. పక్కం పక్కం కోచి దణ్డకేన వా యట్ఠియా వా బహి నీహారకో నామ నత్థి; వాయోధాతుయేవ నీహరతి. ఇతి వాయోధాతు అతిహరతి చ వీతిహరతి చ ధారేతి చ పరివత్తేతి చ సఞ్చుణ్ణేతి చ విసోసేతి చ నీహరతి చ. పథవీధాతు ధారేతి చ పరివత్తేతి చ సఞ్చుణ్ణేతి చ విసోసేతి చ నీహరతి చ. ఆపోధాతు సినేహేతి చ అల్లత్తఞ్చ అనుపాలేతి. తేజోధాతు అన్తోపవిట్ఠం పరిపాచేతి. ఆకాసధాతు అఞ్జసో హోతి. విఞ్ఞాణధాతు తత్థ తత్థ సమ్మాపయోగమన్వాయ ఆభుజతీతి. ఏవం పవత్తపటిసఙ్ఖానవసేనేత్థ **'అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అపిచ గమనతో, పరియేసనతో, పరిభోగతో, ఆసయతో, నిధానతో, అపరిపక్కతో, పరిపక్కతో, ఫలతో, నిస్సన్దనతో, సమ్మక్ఖనతోతి ఏవం దసవిధపటికూలభావపచ్చవేక్ఖణతోపేత్థ 'అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం' వేదితబ్బం. విత్థారకథా పనేత్థ విసుద్ధిమగ్గే ఆహారపటికూలసఞ్ఞానిద్దేసతో గహేతబ్బా.

ఉచ్చారపస్సావకమ్మేతి ఉచ్చారస్స చ పస్సావస్స చ కరణే. తత్థ పక్కకాలే ఉచ్చారపస్సావం అకరోన్తస్స సకలసరీరతో సేదా ముచ్చన్తి, అక్ఖీని భమన్తి, చిత్తం న ఏకగ్గం హోతి, అఞ్ఞే చ రోగా ఉప్పజ్జన్తి; కరోన్తస్స పన సబ్బం తం న హోతీతి అయమేత్థ అత్థో. తస్స వసేన **'సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అట్ఠానే ఉచ్చారపస్సావం కరోన్తస్స పన ఆపత్తి హోతి, అయసో వడ్ఢతి, జీవితన్తరాయో హోతి; పతిరూపే ఠానే కరోన్తస్స సబ్బం తం న హోతీతి ఇదమేత్థ సప్పాయం. తస్స వసేన **'సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం'** కమ్మట్ఠానావిజహనవసేనేవ చ **'గోచరసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

అబ్భన్తరే అత్తా నామ కోచి ఉచ్చారపస్సావకమ్మం కరోన్తో నత్థి. చిత్తకిరియావాయోధాతువిప్ఫారేనేవ పన ఉచ్చారపస్సావకమ్మం హోతి. యథా పన పక్కే గణ్డే గణ్డభేదేన పుబ్బలోహితం అకామతాయ నిక్ఖమతి, యథా చ అతిభరితా ఉదకభాజనా ఉదకం అకామతాయ నిక్ఖమతి, ఏవం పక్కాసయముత్తవత్థీసు సన్నిచితా ఉచ్చారపస్సావా వాయువేగసముప్పీళితా అకామతాయపి నిక్ఖమన్తి. సో పనాయం ఏవం నిక్ఖమన్తో ఉచ్చారపస్సావో నేవ తస్స భిక్ఖునో అత్తనో హోతి న పరస్స; కేవలం పన సరీరనిస్సన్దోవ హోతి. యథా కిం? యథా ఉదకతుమ్బతో పురాణఉదకం ఛడ్డేన్తస్స నేవ తం అత్తనో హోతి న పరేసం, కేవలం పటిజగ్గనమత్తమేవ హోతి, ఏవన్తి. ఏవం పవత్తపటిసఙ్ఖానవసేనేత్థ **'అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం'** వేదితబ్బం.

గతాదీసు గతేతి గమనే. **ఠితేతి** ఠానే. **నిసిన్నే**తి నిసజ్జాయ. **సుత్తేతి** సయనే. తత్థ అభిక్కన్తాదీసు వుత్తనయేనేవ సమ్పజానకారితా వేదితబ్బా.

అయం పనేత్థ అపరోపి నయో – ఏకో హి భిక్ఖు గచ్ఛన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో గచ్ఛతి. ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ గచ్ఛతి. తథా ఏకో భిక్ఖు తిట్ఠన్తో, నిసీదన్తో, సయన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో అఞ్ఞం వితక్కేన్తో సయతి. ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ సయతి.

ఏత్తకేన పన న పాకటం హోతీతి చఙ్కమేన దీపయింసు. యో హి భిక్ఖు చఙ్కమనం ఓతరిత్వా చఙ్కమనకోటియం ఠితో పరిగ్గణ్హాతి; 'పాచీనచఙ్కమనకోటియం పవత్తా రూపారూపధమ్మా పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటియం పవత్తాపి పాచీనచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనవేమజ్ఝే పవత్తా ఉభో కోటియో అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనే పవత్తా రూపారూపధమ్మా ఠానం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, ఠానే పవత్తా నిసజ్జం, నిసజ్జాయ పవత్తా సయనం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా'తి ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో పరిగ్గణ్హన్తోయేవ భవఙ్గం ఓతారేతి; ఉట్ఠహన్తో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ ఉట్ఠాతి – అయం భిక్ఖు గతాదీసు **సమ్పజానకారీ** నామ హోతీతి.

ఏవం పన సుత్తే కమ్మట్ఠానం అవిభూతం హోతి. కమ్మట్ఠానం అవిభూతం న కాతబ్బం. తస్మా యో భిక్ఖు యావ సక్కోతి తావ చఙ్కమిత్వా ఠత్వా నిసీదిత్వా సయమానో ఏవం పరిగ్గహేత్వా సయతి – 'కాయో అచేతనో, మఞ్చో అచేతనో. కాయో న జానాతి – అహం మఞ్చే సయితోతి. మఞ్చోపి న జానాతి – మయి కాయో సయితోతి. అచేతనో కాయో అచేతనే మఞ్చే సయితో'తి. ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో పరిగ్గణ్హన్తోయేవ చిత్తం భవఙ్గం ఓతారేతి, పబుజ్ఝమానో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ పబుజ్ఝతి. అయం సుత్తే సమ్పజానకారీ నామ హోతీతి.

జాగరితేతి జాగరణే. తత్థ 'కిరియామయపవత్తస్స అప్పవత్తియా సతి జాగరితం నామ న హోతి; కిరియామయపవత్తవళఞ్జే పవత్తన్తే జాగరితం నామ హోతీ'తి పరిగ్గణ్హన్తో భిక్ఖు జాగరితే సమ్పజానకారీ నామ హోతి. అపిచ రత్తిన్దివం ఛ కోట్ఠాసే కత్వా పఞ్చ కోట్ఠాసే జగ్గన్తోపి జాగరితే సమ్పజానకారీ నామ హోతి.

భాసితేతి కథనే. తత్థ 'ఉపాదారూపస్స సద్దాయతనస్స అప్పవత్తే సతి భాసితం నామ న హోతి; తస్మిం పవత్తన్తే హోతీ'తి పరిగ్గాహకో భిక్ఖు భాసితే సమ్పజానకారీ నామ హోతి. విముత్తాయతనసీసేన ధమ్మం దేసేన్తోపి బాత్తింస తిరచ్ఛానకథా పహాయ దసకథావత్థునిస్సితం కథం కథేన్తోపి భాసితే సమ్పజానకారీ నామ హోతి.

తుణ్హీభావేతి అకథనే. తత్థ 'ఉపాదారూపస్స సద్దాయతనస్స పవత్తియం సతి తుణ్హీభావో నామ నత్థి; అప్పవత్తియం హోతీ'తి పరిగ్గాహకో భిక్ఖు తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ నామ హోతి. అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు చిత్తరుచియం కమ్మట్ఠానం గహేత్వా నిసిన్నోపి దుతియజ్ఝానం సమాపన్నోపి తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీయేవ నామ హోతి.

ఏత్థ చ ఏకో ఇరియాపథో ద్వీసు ఠానేసు ఆగతో. సో హేట్ఠా **అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే**తి ఏత్థ భిక్ఖాచారగామం గచ్ఛతో చ ఆగచ్ఛతో చ అద్ధానగమనవసేన కథితో. **గతే ఠితే నిసిన్నే**తి ఏత్థ విహారే చుణ్ణికపాదుద్ధారఇరియాపథవసేన కథితోతి వేదితబ్బో.

౫౨౪. తత్థ కతమా సతీతిఆది సబ్బం ఉత్తానత్థమేవ.

౫౨౬. సో వివిత్తన్తి ఇమినా కిం దస్సేతి? ఏతస్స భిక్ఖునో ఉపాసనట్ఠానం యోగపథం సప్పాయసేనాసనం దస్సేతి. యస్స హి అబ్భన్తరే ఏత్తకా గుణా అత్థి, తస్స అనుచ్ఛవికో అరఞ్ఞవాసో. యస్స పనేతే నత్థి, తస్స అననుచ్ఛవికో. ఏవరూపస్స హి అరఞ్ఞవాసో కాళమక్కటఅచ్ఛతరచ్ఛదీపిమిగాదీనం అటవీవాససదిసో హోతి. కస్మా? ఇచ్ఛాయ ఠత్వా పవిట్ఠత్తా. తస్స హి అరఞ్ఞవాసమూలకో కోచి అత్థో నత్థి; అరఞ్ఞవాసఞ్చేవ ఆరఞ్ఞకే చ దూసేతి; సాసనే అప్పసాదం ఉప్పాదేతి. యస్స పన అబ్భన్తరే ఏత్తకా గుణా అత్థి, తస్సేవ సో అనుచ్ఛవికో. సో హి అరఞ్ఞవాసం నిస్సాయ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం గణ్హిత్వా పరినిబ్బాతి, సకలఅరఞ్ఞవాసం ఉపసోభేతి, ఆరఞ్ఞికానం సీసం ధోవతి, సకలసాసనం పసాదేతి. తస్మా సత్థా ఏవరూపస్స భిక్ఖునో ఉపాసనట్ఠానం యోగపథం సప్పాయసేనాసనం దస్సేన్తో **సో వివిత్తం సేనాసనం భజతీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **వివిత్త**న్తి సుఞ్ఞం అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసం. ఏతమేవ హి అత్థం దస్సేతుం **తఞ్చ అనాకిణ్ణ**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **అనాకిణ్ణ**న్తి అసఙ్కిణ్ణం అసమ్బాధం. తత్థ యస్స సేనాసనస్స సామన్తా గావుతమ్పి అడ్ఢయోజనమ్పి పబ్బతగహనం వనగహనం నదీగహనం హోతి, న కోచి అవేలాయ ఉపసఙ్కమితుం సక్కోతి – ఇదం సన్తికేపి అనాకిణ్ణం నామ. యం పన అడ్ఢయోజనికం వా యోజనికం వా హోతి – ఇదం దూరతాయ ఏవ అనాకిణ్ణం నామ హోతి.

౫౨౭. సేతి చేవ ఆసతి చ ఏత్థాతి **సేనాసనం**. తస్స పభేదం దస్సేతుం **మఞ్చో పీఠ**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **మఞ్చో**తి చత్తారో మఞ్చా – మసారకో, బున్దికాబద్ధో, కుళీరపాదకో, ఆహచ్చపాదకోతి. తథా పీఠం. **భిసీ**తి పఞ్చ భిసియో – ఉణ్ణాభిసి, చోళభిసి, వాకభిసి, తిణభిసి, పణ్ణభిసీతి. **బిమ్బోహన**న్తి సీసుపధానం వుత్తం. తం విత్థారతో విదత్థిచతురఙ్గులం వట్టతి, దీఘతో మఞ్చవిత్థారప్పమాణం. **విహారో**తి సమన్తా పరిహారపథం అన్తోయేవ రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానాని దస్సేత్వా కతసేనాసనం. **అడ్ఢయోగో**తి సుపణ్ణవఙ్కగేహం. **పాసాదో**తి ద్వే కణ్ణికాని గహేత్వా కతో దీఘపాసాదో. **అట్టో**తి పటిరాజాదిపటిబాహనత్థం ఇట్ఠకాహి కతో బహలభిత్తికో చతుపఞ్చభూమికో పతిస్సయవిసేసో. **మాళో**తి భోజనసాలసదిసో మణ్డలమాళో; వినయట్ఠకథాయం పన ఏకకూటసఙ్గహితో చతురస్సపాసాదోతి వుత్తం. **లేణ**న్తి పబ్బతం ఖణిత్వా వా పబ్భారస్స అప్పహోనకట్ఠానే కుట్టం ఉట్ఠాపేత్వా వా కతసేనాసనం. **గుహా**తి భూమిదరి వా యత్థ రత్తిన్దివం దీపం లద్ధుం వట్టతి, పబ్బతగుహా వా భూమిగుహా వా. **రుక్ఖమూల**న్తి రుక్ఖస్స హేట్ఠా పరిక్ఖిత్తం వా అపరిక్ఖిత్తం వా. **వేళుగుమ్బో**తి వేళుగచ్ఛో. **యత్థ వా పన భిక్ఖూ పటిక్కమన్తీ**తి ఠపేత్వా వా ఏతాని మఞ్చాదీని యత్థ భిక్ఖూ సన్నిపతన్తి, యం తేసం సన్నిపాతారహట్ఠానం, సబ్బమేతం సేనాసనం.

౨.౨౮. భజతీతి ఉపేతి. **సమ్భజతీతి** తత్థ అభిరతివసేన అనుక్కణ్ఠితో సుట్ఠు ఉపేతి. **సేవతీతి** నివాసనవసేన సేవతి **నిసేవతీతి** అనుక్కణ్ఠమానో సన్నిసితో హుత్వా సేవతి. **సంసేవతీతి** సేనాసనవత్తం సమ్పాదేన్తో సమ్మా సేవతి.

౨.౨౯. ఇదాని యం తం వివిత్తన్తి వుత్తం, తస్స పభేదం దస్సేతుం **అరఞ్ఞం రుక్ఖమూలన్తి**ఆది ఆరద్ధం. తత్థ **అరఞ్ఞన్తి** వినయపరియాయేన తావ "ఠపేత్వా గామఞ్చ గాముపచారఞ్చ అవసేసం అరఞ్ఞ"న్తి (పారా॰ ౧౨) ఆగతం. సుత్తన్తపరియాయేన ఆరఞ్ఞికం భిక్ఖుం సన్ధాయ "ఆరఞ్ఞకం నామ సేనాసనం పఞ్చధనుసతికపచ్ఛిమ"న్తి (పాచి॰ ౨౫౩) ఆగతం. వినయసుత్తన్తా పన ఉభోపి పరియాయదేసనా నామ. అభిధమ్మో నిప్పరియాయదేసనాతి అభిధమ్మపరియాయేన అరఞ్ఞం దస్సేతుం **నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలాతి** వుత్తం; ఇన్దఖీలతో బహి నిక్ఖమిత్వాతి అత్థో.

౨.౩౦. రుక్ఖమూలాదీనం పకతియా చ సువిఞ్ఞేయ్యభావతో **రుక్ఖమూలంయేవ రుక్ఖమూలన్తి**ఆది వుత్తం. అపిచేత్థ **రుక్ఖమూలన్తి** యంకిఞ్చి సీతచ్ఛాయం వివిత్తం రుక్ఖమూలం. **పబ్బతన్తి** సేలం. తత్థ హి ఉదకసోణ్డీసు ఉదకకిచ్చం కత్వా సీతాయ రుక్ఖచ్ఛాయాయ నిసిన్నస్స నానాదిసాసు ఖాయమానాసు సీతేన వాతేన బీజియమానస్స చిత్తం ఏకగ్గం హోతి. **కన్దరన్తి** కం వుచ్చతి ఉదకం, తేన దరితం ఉదకేన భిన్నం పబ్బతప్పదేసం; యం నితుమ్బన్తిపి నదీకుఞ్జన్తిపి వదన్తి. తత్థ హి రజతపట్టసదిసా వాలికా హోన్తి, మత్థకే మణివితానం వియ వనగహనం, మణిక్ఖన్ధసదిసం ఉదకం సన్దతి. ఏవరూపం కన్దరం ఓరుయ్హ పానీయం పివిత్వా గత్తాని సీతం కత్వా వాలికం ఉస్సాపేత్వా పంసుకూలచీవరం పఞ్ఞపేత్వా నిసిన్నస్స సమణధమ్మం కరోతో చిత్తం ఏకగ్గం హోతి. **గిరిగుహన్తి** ద్విన్నం పబ్బతానం అన్తరం, ఏకస్మింయేవ వా ఉమఙ్గసదిసం మహావివరం. సుసానలక్ఖణం విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౧.౩౪) వుత్తం.

౨.౩౧. వనపత్థన్తి గామన్తం అతిక్కమిత్వా మనుస్సానం అనుపచారట్ఠానం, యత్థ న కసన్తి న వపన్తి. తేనేవస్స నిద్దేసే "వనపత్థన్తి దూరానమేతం సేనాసనానం అధివచన"న్తిఆది వుత్తం. యస్మా వా రుక్ఖమూలాదీసు ఇదమేవేకం భాజేత్వా దస్సితం, తస్మాస్స నిక్ఖేపపటిపాటియా నిద్దేసం అకత్వా సబ్బపరియన్తే నిద్దేసో కతోతి వేదితబ్బో. **అబ్భోకాసన్తి** అచ్ఛన్నం. ఆకఙ్ఖమానో పనేత్థ చీవరకుటిం కత్వా వసతి. **పలాలపుఞ్జన్తి** పలాలరాసి. మహాపలాలపుఞ్జతో హి పలాలం నిక్కడ్ఢిత్వా పబ్భారలేణసదిసే ఆలయే కరోన్తి, గచ్ఛగుమ్బాదీనమ్పి ఉపరి పలాలం పక్ఖిపిత్వా హేట్ఠా నిసిన్నా సమణధమ్మం కరోన్తి; తం సన్ధాయేతం వుత్తం. వనపత్థనిద్దేసే **సలోమహంసానన్తి** యత్థ పవిట్ఠస్స లోమహంసో ఉప్పజ్జతి; ఏవరూపానం భీసనకసేనాసనానం. **పరియన్తానన్తి** దూరభావేన పరియన్తే ఠితానం. **న మనుస్సూపచారానన్తి** కసనవపనవసేన మనుస్సేహి ఉపచరితబ్బం వనన్తం అతిక్కమిత్వా ఠితానం. **దురభిసమ్భవానన్తి** అలద్ధవివేకస్సాదేహి అభిభుయ్య వసితుం నసక్కుణేయ్యానం.

౨.౩౨. అప్పసద్దాదినిద్దేసే **అప్పసద్దన్తి** వచనసద్దేన అప్పసద్దం.

౨.౩౩. అప్పనిగ్ఘోసన్తి నగరనిగ్ఘోససద్దేన అప్పనిగ్ఘోసం. యస్మా పన ఉభయమ్పేతం సద్దట్ఠేన ఏకం, తస్మాస్స నిద్దేసే "యదేవ తం అప్పసద్దం తదేవ తం అప్పనిగ్ఘోస"న్తి వుత్తం. **విజనవాతన్తి** అనుసఞ్చరణజనస్స సరీరవాతేన విరహితం. **విజనవాదన్తిపి** పాఠో; అన్తోజనవాదేన విరహితన్తి అత్థో. యస్మా పన యం అప్పనిగ్ఘోసం, తదేవ జనసఞ్చరణేన చ జనవాదేన చ విరహితం హోతి, తస్మాస్స నిద్దేసే "యదేవ తం అప్పనిగ్ఘోసం తదేవ తం విజనవాత"న్తి వుత్తం. **మనుస్సరాహసేయ్యకన్తి** మనుస్సానం రహస్సకిరియట్ఠానియం. యస్మా పన తం జనసఞ్చరణరహితం హోతి, తేనస్స

నిద్దేసే “యదేవ తం విజనవాతం తదేవ తం మనుస్సరాహసేయ్యక”న్తి వుత్తం. **పటిసల్లానసారుప్ప**న్తి వివేకానురూపం. యస్మా పన తం నియమేనేవ మనుస్సరాహసేయ్యకం హోతి, తస్మాస్స నిద్దేసే “యదేవ తం మనుస్సరాహసేయ్యకం తదేవ తం పటిసల్లానసారుప్ప”న్తి వుత్తం.

౨౩౪. అరఞ్ఞగతాదినిద్దేసే అరఞ్ఞం వుత్తమేవ. తథా రుక్ఖమూలం. అవసేసం పన సబ్బమ్పి సేనాసనం సుఞ్ఞాగారేన సఙ్గహితం.

౨౩౫. **పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా**తి సమన్తతో ఊరుబద్ధాసనం బన్ధిత్వా. **ఉజుం కాయం పణిధాయా**తి ఉపరిమం సరీరం ఉజుం ఠపేత్వా అట్ఠారస పిట్ఠికణ్టకే కోటియా కోటిం పటిపాదేత్వా. ఏవఞ్హి నిసిన్నస్స చమ్మమంసన్హారూని న పణమన్తి. అథస్స యా తేసం పణమనపచ్చయా ఖణే ఖణే వేదనా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తా నుప్పజ్జన్తి. తాసు న ఉప్పజ్జమానాసు చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, కమ్మట్ఠానం న పరిపతతి, వుడ్ఢిం ఫాతిం ఉపగచ్ఛతి.

౨౩౬. **ఉజుకో హోతి కాయో ఠితో పణిహితో**తి ఇదమ్పి హి ఇమమేవత్థం సన్ధాయ వుత్తం.

౨౩౭. **పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా**తి కమ్మట్ఠానాభిముఖం సతిం ఠపయిత్వా, ముఖసమీపే వా కత్వాతి అత్థో. తేనేవ వుత్తం “అయం సతి ఉపట్ఠితా హోతి సూపట్ఠితా నాసికగ్గే వా ముఖనిమిత్తే వా”తి. **ముఖనిమిత్త**న్తి చేత్థ ఉత్తరోట్ఠస్స వేమజ్ఝప్పదేసో దట్ఠబ్బో, యత్థ నాసికవాతో పటిహఞ్ఞతి; అథ వా **పరీ**తి పరిగ్గహట్ఠో, **ముఖ**న్తి నియ్యానట్ఠో, **సతీ**తి ఉపట్ఠానట్ఠో; తేన వుచ్చతి “పరిముఖం సతి”న్తి ఏవం పటిసమ్భిదాయం (పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౪) వుత్తనయేనపేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. తత్రాయం సఙ్ఖేపో “పరిగ్గహితనియ్యానం సతిం కత్వా”తి.

౨౩౮. అభిజ్ఝానిద్దేసో ఉత్తానత్థోయేవ. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపవణ్ణనా – **అభిజ్ఝం లోకే పహాయా**తి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా లోకో. తస్మా పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు రాగం పహాయ కామచ్ఛన్దం విక్ఖమ్భేత్వాతి అయమేత్థ అత్థో.

౨౩౯. **విగతాభిజ్ఝేనా**తి విక్ఖమ్భనవసేన పహీనత్తా విగతాభిజ్ఝేన, న చక్ఖువిఞ్ఞాణసదిసేనాతి అత్థో.

౨౪౧. **అభిజ్ఝాయ చిత్తం పరిసోధేతీ**తి అభిజ్ఝాతో చిత్తం పరిసోధేతి; యథా నం సా ముఞ్చతి చేవ, ముఞ్చిత్వా చ న పున గణ్హాతి, ఏవం కరోతీతి అత్థో. నిద్దేసపదేసు పనస్స ఆసేవన్తో **సోధేతి,** భావేన్తో **విసోధేతి,** బహులీకరోన్తో **పరిసోధేతీ**తి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. **మోచేతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

౨౪౨-౨౪౩. **బ్యాపాదదోసం పహాయా**తిఆదీనమ్పి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. బ్యాపజ్జతి ఇమినా చిత్తం పూతికుమ్మాసాదయో వియ పకతిం జహతీతి బ్యాపాదో. వికారప్పత్తియా పదుస్సతి, పరం వా పదూసేతి వినాసేతీతి పదోసో. ఉభయమేతం కోధస్సేవాధివచనం. తేనేవ వుత్తం “యో బ్యాపాదో సో పదోసో; యో పదోసో సో బ్యాపాదో”తి. యస్మా చేస సబ్బసఙ్గాహికవసేన నిద్దిట్ఠో, తస్మా “సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీ”తి అవత్వా “అబ్యాపన్నచిత్తో”తి ఏత్తకమేవ వుత్తం.

౨౪౬. థినం చిత్తగేలఞ్ఞం, మిద్ధం చేతసికగేలఞ్ఞం; థినఞ్చ మిద్ధఞ్చ **థినమిద్ధం. సన్తా హోన్తీ**తి ఇమే ద్వేపి ధమ్మా నిరోధసన్తతాయ సన్తా హోన్తీతి. ఇదం సన్ధాయేత్థ వచనభేదో కతో.

౨౫౪. **ఆలోకసఞ్ఞీ**తి రత్తిమ్పి దివాపి దిట్ఠాలోకసఞ్జాననసమత్థాయ విగతనీవరణాయ పరిసుద్ధాయ సఞ్ఞాయ సమన్నాగతో.

౨౫౦. **సతో సమ్పజానో**తి సతియా చ ఞాణేన చ సమన్నాగతో. ఇదం ఉభయం ఆలోకసఞ్ఞాయ ఉపకారకత్తా వుత్తం.

౨౫౩. విగతథినమిద్ధతాయ పన ఆలోకసఞ్ఞాయ నిద్దేసపదేసు చత్తత్తాతిఆదీని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనానేవ . తత్థ **చత్తత్తా**తి చత్తకారణా. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. చత్తత్తాతి ఇదం పనేత్థ సకభావపరిచ్చజనవసేన వుత్తం. **వన్తత్తా**తి ఇదం పున అనాదియనభావదస్సనవసేన. **ముత్తత్తా**తి ఇదం సన్తతితో వినిమోచనవసేన. **పహీనత్తా**తి ఇదం ముత్తస్సాపి కత్థచి ఠానాభావవసేన. **పటినిస్సట్ఠత్తా**తి ఇదం పుబ్బే ఆదిన్నపుబ్బస్స నిస్సగ్గదస్సనవసేన. పటిముఞ్చితో వా నిస్సట్ఠత్తా భావనాబలేన అభిభుయ్య నిస్సట్ఠత్తాతి అత్థో. **పహీనపటినిస్సట్ఠత్తా**తి యథావిక్ఖమ్భనవసేనేవ పహానం హోతి, పునప్పునం సన్తతిం న అజ్ఝారుహతి, తథా పటినిస్సట్ఠత్తాతి. **ఆలోకా హోతీ**తి సప్పభా హోతి. నిరావరణట్ఠేన **వివటా**. నిరుపక్కిలేసట్ఠేన **పరిసుద్ధా**. పభస్సరట్ఠేన **పరియోదాతా**.

౨౫౬. **ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చ**న్తి ఏత్థ ఉద్ధతాకారో ఉద్ధచ్చం, ఆరమ్మణే అనిచ్ఛయతాయ వత్థుజ్ఝాచారో కుక్కుచ్చం. ఇధాపి "సన్తా హోన్తీ"తి పురిమనయేనేవ వచనభేదో వేదితబ్బో.

౨౫౮. **తిణ్ణవిచికిచ్ఛో**తి విచికిచ్ఛం తరిత్వా అతిక్కమిత్వా ఠితో. నిద్దేసేపిస్స **తిణ్ణో**తి ఇదం విచికిచ్ఛాయ అనిముగ్గభావదస్సనవసేన వుత్తం. **ఉత్తిణ్ణో**తి ఇదం తస్సా అతిక్కమదస్సనవసేన. **నిత్తిణ్ణో**తి ఇదం భావనాబలేన అభిభుయ్య ఉపద్దవే తిణ్ణభావదస్సనవసేన. **పారఙ్గతో**తి నిబ్బిచికిచ్ఛాభావసఙ్ఖాతం విచికిచ్ఛాపారం గతో. **పారమనుప్పత్తో**తి తదేవ పారం భావనానుయోగేన పత్తోతి. ఏవమస్స పటిపత్తియా సఫలతం దస్సేతి.

౨౫౯. **అకథంకథీ**తి 'కథమిదం కథమిద'న్తి ఏవం పవత్తాయ కథంకథాయ విరహితో. **కుసలేసు ధమ్మేసూ**తి అనవజ్జధమ్మేసు. **న కఙ్ఖతీ**తి 'ఇమే ను ఖో కుసలా'తి కఙ్ఖం న ఉప్పాదేతి. **న విచికిచ్ఛతీ**తి తే ధమ్మే సభావతో వినిచ్ఛేతుం న కిచ్ఛతి, న కిలమతి. **అకథంకథీ హోతీ**తి 'కథం ను ఖో ఇమే కుసలా'తి కథంకథాయ రహితో హోతి. **నిక్కథంకథీ విగతకథంకథో**తి తస్సేవ వేవచనం. వచనత్థో పనేత్థ కథంకథాతో నిక్ఖన్తోతి నిక్కథంకథో. విగతా కథంకథా అస్సాతి **విగతకథంకథో**.

౨౬౨. **ఉపక్కిలేసే**తి ఉపక్కిలేసభూతే. తే హి చిత్తం ఉపగన్త్వా కిలిస్సన్తి. తస్మా ఉపక్కిలేసాతి వుచ్చన్తి.

౨౬౩. **పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణే**తి యస్మా ఇమే నీవరణా ఉప్పజ్జమానా అనుప్పన్నాయ లోకియలోకుత్తరాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పజ్జితుం న దేన్తి, ఉప్పన్నా అపి అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ వా అభిఞ్ఞాయో ఉపచ్ఛిన్దిత్వా పాతేన్తి, తస్మా 'పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా'తి వుచ్చన్తి. 'అనుప్పన్నా చేవ పఞ్ఞా న ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నా చ పఞ్ఞా నిరుజ్ఝతీ'తి ఇదమ్పి హి ఇమమేవత్థం సన్ధాయ వుత్తం. సేసమేత్థ సబ్బం హేట్ఠా తత్థ తత్థ పకాసితత్తా ఉత్తానత్థమేవ.

౨౬౪. **వివిచ్చేవ కామేహీ**తిఆదీసుపి నిద్దేసేసు యం వత్తబ్బం సియా, తం హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే (ధ. స. అట్ఠ. ౧౬౦) రూపావచరనిద్దేసే ఇధేవ చ తత్థ తత్థ వుత్తమేవ. కేవలఞ్హి దుతియతతియచతుత్థజ్ఝాననిద్దేసేసుపి యథా తాని ఝానాని

హేట్ఠా ‘తివఙ్గికం ఝానం హోతి, దువఙ్గికం ఝానం హోతీ’తి వుత్తాని, ఏవం అవత్వా “అజ్ఝత్తం సమ్పసాదన”న్తిఆదివచనతో పరియాయేన సమ్పసాదాదీహి సద్ధిం తాని అఙ్గాని గహేత్వా “ఝానన్తి సమ్పసాదో పీతిసుఖం చిత్తస్సేకగ్గతా”తిఆదినా నయేన తం తం ఝానం నిద్దిట్ఠన్తి అయమేత్థ విసేసో.

౬౪౪. **యం తం అరియా ఆచిక్ఖన్తీ**తిపదనిద్దేసే పన కిఞ్చాపి ‘ఆచిక్ఖన్తి దేసేన్తీ’తిఆదీని సబ్బానేవ అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని, ఏవం సన్తేపి ‘ఉపేక్ఖకో సతిమా సుఖవిహారీ’తిఆదిఉద్దేసవసేన **ఆచిక్ఖన్తి**, నిద్దేసవసేన **దేసేన్తి**, పటినిద్దేసవసేన **పఞ్ఞాపేన్తి**, తేన తేన పకారేన అత్థం ఠపేత్వా **పట్ఠపేన్తి**, తస్స తస్సత్థస్స కారణం దస్సేన్తా **వివరన్తి**, బ్యఞ్జనవిభాగం దస్సేన్తా **విభజన్తి**, నిక్కుజ్జితభావం గమ్భీరభావఞ్చ నీహరిత్వా వా సోతూనం ఞాణస్స పతిట్ఠం జనయన్తా **ఉత్తానిం కరోన్తి**, సబ్బేహిపి ఇమేహి ఆకారేహి సోతూనం అఞ్ఞాణన్ధకారం విధమేన్తా **పకాసేన్తీ**తి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో.

సమతిక్కమనిద్దేసేపి తత్థ తత్థ తేహి తేహి ధమ్మేహి వుట్ఠితత్తా **అతిక్కమన్తో**, ఉపరిభూమిప్పత్తియా **వీతిక్కన్తో**, తతో అపరిహానిభావేన సమతిక్కన్తోతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౬౨౩. అభిధమ్మభాజనీయే హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే ఆగతనయేనేవ తన్తి ఠపితా. తస్మా తత్థ సబ్బేసమ్పి కుసలవిపాకకిరియవసేన నిద్దిట్ఠానం ఝానానం తత్థ వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. సుద్ధికనవకాదిభేదోపి సబ్బో తత్థ వుత్తసదిసోయేవాతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౬౩౮. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ ఝానానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన తిణ్ణం ఝానానం నిమిత్తారమ్మణత్తా పరిత్తారమ్మణాదిభావేన నవత్తబ్బతా వేదితబ్బా. లోకుత్తరా పనేత్థ మగ్గకాలే ఫలకాలే వా సియా అప్పమాణారమ్మణా. **చతుత్థం ఝానం సియా పరిత్తారమ్మణ**న్తి ఏత్థ కుసలతో తేరస చతుత్థజ్ఝానాని సబ్బత్థపాదకచతుత్థం, ఇద్ధివిధచతుత్థం, దిబ్బసోతఞాణచతుత్థం, చేతోపరియఞాణచతుత్థం, పుబ్బేనివాసఞాణచతుత్థం, దిబ్బచక్ఖుఞాణచతుత్థం, యథాకమ్మూపగఞాణచతుత్థం, అనాగతంసఞాణచతుత్థం, ఆకాసానఞ్చాయతనాదిచతుత్థం, లోకుత్తరచతుత్థన్తి.

తత్థ **సబ్బత్థపాదకచతుత్థం** నవత్తబ్బారమ్మణమేవ హోతి.

ఇద్ధివిధచతుత్థం చిత్తవసేన కాయం పరిణామేన్తస్స అదిస్సమానేన కాయేన పాటిహారియకరణే కాయారమ్మణత్తా పరిత్తారమ్మణం, కాయవసేన చిత్తం పరిణామేన్తస్స దిస్సమానేన కాయేన పాటిహారియం కత్వా బ్రహ్మలోకం గచ్ఛన్తస్స సమాపత్తిచిత్తారమ్మణత్తా మహగ్గతారమ్మణం.

దిబ్బసోతఞాణచతుత్థం సద్దారమ్మణత్తా పరిత్తారమ్మణం.

చేతోపరియఞాణచతుత్థం కామావచరచిత్తజాననకాలే పరిత్తారమ్మణం, రూపావచరారూపావచరచిత్తజాననకాలే మహగ్గతారమ్మణం, లోకుత్తరచిత్తజాననకాలే అప్పమాణారమ్మణం. చేతోపరియఞాణలాభీ పన పుథుజ్జనో పుథుజ్జనానంయేవ చిత్తం జానాతి, న అరియానం. సోతాపన్నో సోతాపన్నస్స చేవ పుథుజ్జనస్స చ; సకదాగామీ సకదాగామినో చేవ హేట్ఠిమానఞ్చ ద్విన్నం; అనాగామీ అనాగామినో చేవ హేట్ఠిమానఞ్చ తిణ్ణం; ఖీణాసవో సబ్బేసమ్పి జానాతి.

పుబ్బేనివాసఞాణచతుత్థం కామావచరక్ఖన్ధానుస్సరణకాలే పరిత్తారమ్మణం, రూపావచరారూపావచరక్ఖన్ధానుస్సరణకాలే మహగ్గతారమ్మణం, "అతీతే బుద్ధపచ్చేకబుద్ధఖీణాసవా మగ్గం భావయింసు, ఫలం సచ్ఛికరింసూ"తి అనుస్సరణకాలే అప్పమాణారమ్మణం, నామగోత్తానుస్సరణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం.

దిబ్బచక్ఖుఞాణచతుత్థం వణ్ణారమ్మణత్తా పరిత్తారమ్మణం.

యథాకమ్మూపగఞాణచతుత్థం కామావచరకమ్మానుస్సరణకాలే పరిత్తారమ్మణం, రూపావచరారూపావచరకమ్మానుస్సరణకాలే మహగ్గతారమ్మణం.

అనాగతంసఞాణచతుత్థం అనాగతే కామధాతుయా నిబ్బత్తిజాననకాలే పరిత్తారమ్మణం, రూపారూపభవేసు నిబ్బత్తిజాననకాలే మహగ్గతారమ్మణం, "అనాగతే బుద్ధపచ్చేకబుద్ధఖీణాసవా మగ్గం భావేస్సన్తి, ఫలం సచ్ఛికరిస్సన్తీ"తి జాననకాలే అప్పమాణారమ్మణం, "అనాగతే సఙ్ఖో నామ రాజా భవిస్సతీ"తిఆదినా (దీ. ని. ౩.౧౦౮) నయేన నామగోత్తానుస్సరణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం.

ఆకాసానఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనచతుత్థం నవత్తబ్బారమ్మణం. **విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచతుత్థం** మహగ్గతారమ్మణం.

లోకుత్తరచతుత్థం అప్పమాణారమ్మణం.

కిరియతోపి తేసం ద్వాదసన్నం ఝానానం ఇదమేవ ఆరమ్మణవిధానం. **తీణి ఝానాని నమగ్గారమ్మణాతి** పచ్చవేక్ఖణఞాణం వా చేతోపరియాదిఞాణం వా మగ్గం ఆరమ్మణం కరేయ్య, తీణి ఝానాని తథా అప్పవత్తితో నమగ్గారమ్మణా, సహజాతహేతువసేన పన సియా మగ్గహేతుకా; వీరియజేట్ఠికాయ వా వీమంసాజేట్ఠికాయ వా మగ్గభావనాయ మగ్గాధిపతినో; ఛన్దచిత్తజేట్ఠకకాలే ఫలకాలే చ నవత్తబ్బా.

చతుత్థం ఝానన్తి ఇధాపి కుసలతో తేరససు చతుత్థజ్ఝానేసు సబ్బత్థపాదకఇద్ధివిధదిబ్బసోతదిబ్బచక్ఖుయథాకమ్మూపగఞాణచతుత్థఞ్చేవ చతుబ్బిధఞ్చ ఆరుప్పచతుత్థం మగ్గారమ్మణాదిభావేన న వత్తబ్బం. చేతోపరియపుబ్బేనివాసఅనాగతంసఞాణచతుత్థం పన మగ్గారమ్మణం హోతి. న వత్తబ్బం మగ్గహేతుకం మగ్గాధిపతీతి వా; లోకుత్తరచతుత్థం మగ్గారమ్మణం న హోతి; మగ్గకాలే పన సహజాతహేతువసేన మగ్గహేతుకం; వీరియవీమంసాజేట్ఠికాయ మగ్గభావనాయ మగ్గాధిపతి; ఛన్దచిత్తజేట్ఠికాయ చేవ మగ్గభావనాయ ఫలకాలే చ న వత్తబ్బం. కిరియతోపి ద్వాదససు ఝానేసు అయమేవ నయో.

తీణి ఝానాని న వత్తబ్బాతి అతీతాదీసు ఏకధమ్మమ్పి ఆరబ్భ అప్పవత్తితో నవత్తబ్బాతి వేదితబ్బా.

చతుత్థం ఝానన్తి కుసలతో తేరససు చతుత్థజ్ఝానేసు సబ్బత్థపాదకచతుత్థం నవత్తబ్బారమ్మణమేవ. ఇద్ధివిధచతుత్థం కాయవసేన చిత్తపరిణామనే సమాపత్తిచిత్తారమ్మణత్తా అతీతారమ్మణం; "అనాగతే ఇమాని పుప్ఫాని మా మిలాయింసు, దీపా మా నిబ్బాయింసు, ఏకో అగ్గిక్ఖన్ధో సముట్ఠాతు, పబ్బతో సముట్ఠాతూ"తి అధిట్ఠానకాలే అనాగతారమ్మణం; చిత్తవసేన కాయపరిణామనకాలే కాయారమ్మణత్తా పచ్చుప్పన్నారమ్మణం. దిబ్బసోతఞాణచతుత్థం సద్దారమ్మణత్తా పచ్చుప్పన్నారమ్మణం. చేతోపరియఞాణచతుత్థం అతీతే సత్తదివసబ్భన్తరే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధచిత్తజాననకాలే అతీతారమ్మణం; అనాగతే సత్తదివసబ్భన్తరే ఉప్పజ్జనకచిత్తజాననకాలే అనాగతారమ్మణం. "యథా ఇమస్స భోతో మనోసఙ్ఖారా పణిహితా ఇమస్స చిత్తస్స అనన్తరా అముం నామ వితక్కం వితక్కేస్సతీతి. సో బహుఞ్చేపి ఆదిసతి, తథేవ తం హోతి నో అఞ్ఞథా"తి ఇమినా హి సుత్తేన (అ॰ ని॰ ౩.౬౧) చేతోపరియఞాణస్సేవ పవత్తి పకాసితా. అద్ధానపచ్చుప్పన్నసన్తతిపచ్చుప్పన్నవసేనేవ పచ్చుప్పన్నం ఆరబ్భ పవత్తికాలే పచ్చుప్పన్నారమ్మణం. విత్థారకథా పనేత్థ హేట్ఠాఅట్ఠకథాకణ్డవణ్ణనాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

పుబ్బేనివాసఞాణచతుత్థం అతీతక్ఖన్ధానుస్సరణకాలే అతీతారమ్మణం, నామగోత్తానుస్సరణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం. దిబ్బచక్ఖుఞాణచతుత్థం వణ్ణారమ్మణత్తా పచ్చుప్పన్నారమ్మణం. యథాకమ్మూపగఞాణచతుత్థం అతీతకమ్మమేవ ఆరమ్మణం కరోతీతి అతీతారమ్మణం. అనాగతంసఞాణచతుత్థం అనాగతక్ఖన్ధానుస్సరణకాలే అనాగతారమ్మణం, నామగోత్తానుస్సరణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణం. ఆకాసానఞ్చాయతనఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనచతుత్థం నవత్తబ్బారమ్మణమేవ. విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచతుత్థం అతీతారమ్మణమేవ. లోకుత్తరచతుత్థం నవత్తబ్బారమ్మణమేవ. కిరియతోపి ద్వాదససు చతుత్థజ్ఝానేసు ఏసేవ నయో.

తీణి ఝానాని బహిద్ధారమ్మణాతి అజ్ఝత్తతో బహిద్ధాభూతం నిమిత్తం ఆరబ్భ పవత్తితో బహిద్ధారమ్మణా.

చతుత్థం ఝానన్తి ఇధాపి కుసలతో తేరససు చతుత్థజ్ఝానేసు సబ్బత్థపాదకచతుత్థం బహిద్ధారమ్మణమేవ.

ఇద్ధివిధచతుత్థం కాయవసేన చిత్తపరిణామనేపి చిత్తవసేన కాయపరిణామనేపి అత్తనోవ కాయచిత్తారమ్మణత్తా అజ్ఝత్తారమ్మణం; "బహిద్ధా హత్థిమ్పి దస్సేతీ"తిఆదినా నయేన పవత్తకాలే బహిద్ధారమ్మణం.

దిబ్బసోతఞాణచతుత్థం అత్తనో కుచ్ఛిగతసద్దారమ్మణకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరస్స సద్దారమ్మణకాలే బహిద్ధారమ్మణం, ఉభయవసేనాపి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణం.

చేతోపరియఞాణచతుత్థం బహిద్ధారమ్మణమేవ.

పుబ్బేనివాసఞాణచతుత్థం అత్తనో ఖన్ధానుస్సరణకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరస్స ఖన్ధానఞ్చేవ నామగోత్తస్స చ అనుస్సరణకాలే బహిద్ధారమ్మణం.

దిబ్బచక్ఖుఞాణచతుత్థం అత్తనో రూపారమ్మణకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరస్స రూపారమ్మణకాలే బహిద్ధారమ్మణం, ఉభయవసేనాపి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణం.

యథాకమ్మూపగఞాణచతుక్కం అత్తనో కమ్మజాననకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరస్స కమ్మజాననకాలే బహిద్ధారమ్మణం, ఉభయవసేనాపి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణం.

అనాగతంసఞాణచతుక్కం అత్తనో అనాగతే నిబ్బత్తిజాననకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణం, పరస్స ఖన్ధానుస్సరణకాలే చేవ నామగోత్తానుస్సరణకాలే చ బహిద్ధారమ్మణం, ఉభయవసేనాపి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణం.

ఆకాసానఞ్చాయతనచతుక్కం బహిద్ధారమ్మణం. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనచతుక్కం నవత్తబ్బారమ్మణం. విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనచతుక్కం అజ్ఝత్తారమ్మణం.

లోకుత్తరచతుక్కం బహిద్ధారమ్మణమేవ. కిరియతోపి ద్వాదససు ఝానేసు అయమేవ నయోతి.

ఇమస్మిం పన ఝానవిభఙ్గే సమ్మాసమ్బుద్ధేన సుత్తన్తభాజనీయేపి లోకియలోకుత్తరమిస్సకానేవ ఝానాని కథితాని; అభిధమ్మభాజనీయేపి పఞ్హాపుచ్ఛకేపి. తయోపి హి ఏతే నయా తేభూమకధమ్మమిస్సకత్తా ఏకపరిచ్ఛేదా ఏవ. ఏవమయం ఝానవిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఝానవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా

౬౪౨. ఇదాని తదనన్తరే అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గే **చతస్సో**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **అప్పమఞ్ఞాయో**తి ఫరణఅప్పమాణవసేన అప్పమఞ్ఞాయో. ఏతా హి ఆరమ్మణవసేన అప్పమాణే వా సత్తే ఫరన్తి, ఏకసత్తమ్పి వా అనవసేసఫరణవసేన ఫరన్తీతి ఫరణఅప్పమాణవసేన అప్పమఞ్ఞాయోతి వుచ్చన్తి. **ఇధ భిక్ఖూ**తి ఇమస్మిం సాసనే భిక్ఖు. **మేత్తాసహగతేనా**తి మేత్తాయ సమన్నాగతేన. **చేతసా**తి చిత్తేన. **ఏకం దిస**న్తి ఏకిస్సా దిసాయ. పఠమపరిగ్గహితం సత్తం ఉపాదాయ ఏకదిసాపరియాపన్నసత్తఫరణవసేన వుత్తం. **ఫరిత్వా**తి ఫుసిత్వా ఆరమ్మణం కత్వా. **విహరతీ**తి బ్రహ్మవిహారాధిట్ఠితం ఇరియాపథవిహారం పవత్తేతి. **తథా దుతియ**న్తి యథా పురత్థిమాదీసు దిసాసు యం కిఞ్చి ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతి, తథేవ తదనన్తరం దుతియం తతియం చతుత్థఞ్చాతి అత్థో.

ఇతి ఉద్ధన్తి తేనేవ చ నయేన ఉపరిమం దిసన్తి వుత్తం హోతి. **అధో తిరియ**న్తి అధోదిసమ్పి తిరియందిసమ్పి ఏవమేవ. ఏత్థ చ **అధో**తి హేట్ఠా, **తిరియ**న్తి అనుదిసా. ఏవం సబ్బదిసాసు అస్సమణ్డలే అస్సమివ మేత్తాసహగతం చిత్తం సారేతిపి పచ్చాసారేతిపీతి ఏత్తావతా ఏకమేకం దిసం పరిగ్గహేత్వా ఓధిసో మేత్తాఫరణం దస్సితం. **సబ్బధీ**తిఆది పన అనోధిసో దస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ **సబ్బధీ**తి సబ్బత్థ. **సబ్బత్తతాయా**తి సబ్బేసు హీనమజ్ఝిముక్కట్ఠమిత్తసపత్తమజ్ఝత్తాదిప్పభేదేసు అత్తతాయ 'అయం పరసత్తో'తి విభాగం అకత్వా అత్తసమతాయాతి వుత్తం హోతి; అథ వా **సబ్బత్తతాయా**తి సబ్బేన చిత్తభావేన ఈసకమ్పి బహి అవిక్ఖిపమానోతి వుత్తం హోతి. **సబ్బావన్త**న్తి సబ్బసత్తవన్తం, సబ్బసత్తయుత్తన్తి అత్థో. **లోక**న్తి సత్తలోకం.

విపులేనాతిఏవమాదిపరియాయదస్సనతో పనేత్థ పున "మేత్తాసహగతేనా"తి వుత్తం. యస్మా వా ఏత్థ ఓధిసో ఫరణే వియ పున 'తథా'సద్దో 'ఇతి'సద్దో వా న వుత్తో, తస్మా పున "మేత్తాసహగతేన చేతసా"తి వుత్తం; నిగమనవసేన వా ఏతం వుత్తం. **విపులేనా**తి ఏత్థ చ ఫరణవసేన విపులతా దట్ఠబ్బా. భూమివసేన పన తం **మహగ్గతం,** పగుణవసేన **అప్పమాణం** , సత్తారమ్మణవసేన చ అప్పమాణం, బ్యాపాదపచ్చత్థికప్పహానేన **అవేరం,** దోమనస్సప్పహానతో **అబ్యాపజ్ఝం,** నిద్దుక్ఖన్తి వుత్తం హోతి. అయం తావ "మేత్తాసహగతేన చేతసా"తిఆదినా నయేన ఠపితాయ మాతికాయ అత్థో.

౬౪౩. ఇదాని యదేతం "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, మేత్తాసహగతేన చేతసా"తిఆదినా నయేన వుత్తం పదభాజనీయం, తత్థ యస్మా ఇదం కమ్మట్ఠానం దోసచరితస్స సప్పాయం, తస్మా యథారూపే పుగ్గలే అయం మేత్తా అప్పనం పాపుణాతి, తం మేత్తాయ వత్థుభూతం పుగ్గలం తావ దస్సేతుం **సేయ్యథాపి నామ ఏకం పుగ్గల**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **సేయ్యథాపి నామా**తి ఓపమ్మత్థే నిపాతో, యథా ఏకం పుగ్గలన్తి అత్థో. **పియ**న్తి పేమనీయం. **మనాప**న్తి హదయవుడ్ఢికరం. తత్థ పుబ్బేవ సన్నివాసేన పచ్చుప్పన్నహితేన వా పియో నామ హోతి, సీలాదిగుణసమాయోగేన మనాపో నామ; దానసమానత్తతాహి వా పియతా, పియవచనఅత్థచరియతాహి మనాపతా వేదితబ్బా. యస్మా చేత్థ పియతాయ ఇమస్స బ్యాపాదస్స పహానం హోతి, తతో మేత్తా సుఖం ఫరతి, మనాపతాయ ఉదాసీనతా న సణ్ఠాతి, హిరోత్తప్పఞ్చ పచ్చుపట్ఠాతి, తతో హిరోత్తప్పానుపాలితా మేత్తా న పరిహాయతి, తస్మా తం ఉపమం కత్వా ఇదం వుత్తం – **పియం మనాపన్తి**. **మేత్తాయేయ్యా**తి

మేత్తాయ ఫరేయ్య; తస్మిం పుగ్గలే మేత్తం కరేయ్య పవత్తేయ్యాతి అత్థో. **ఏవమేవ సబ్బే సత్తే**తి యథా పియం పుగ్గలం మేత్తాయేయ్య, ఏవం తస్మిం పుగ్గలే అప్పనాప్పత్తాయ వసీభావం ఉపగతాయ మేత్తాయ మజ్ఝత్తవేరిసఙ్ఖాతేపి సబ్బే సత్తే అనుక్కమేన ఫరతీతి అత్థో. **మేత్తి మేత్తాయనా**తిఆదీని వుత్తత్థానేవ.

౬౪౪. విదిసం వాతి పదం తిరియం వాతి ఏతస్స అత్థవిభావనత్థం వుత్తం.

౬౪౫. ఫరిత్వాతి ఆరమ్మణకరణవసేన ఫుసిత్వా. **అధిముచ్చిత్వా**తి అధికభావేన ముచ్చిత్వా, యథా ముత్తం సుముత్తం హోతి సుప్పసారితం సువిత్థతం తథా ముచ్చిత్వాతి అత్థో.

౬౪౮. సబ్బధిఆదినిద్దేసే యస్మా తీణిపి ఏతాని పదాని సబ్బసఙ్గాహికాని, తస్మా నేసం ఏకతోవ అత్థం దస్సేతుం **సబ్బేన సబ్బ**న్తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ.

౬౫౦. విపులాదినిద్దేసే యస్మా యం అప్పనాప్పత్తం హుత్వా అనన్తసత్తఫరణవసేన విపులం, తం నియమతో భూమివసేన **మహగ్గతం** హోతి. యఞ్చ మహగ్గతం తం అప్పమాణగోచరవసేన **అప్పమాణం**. యం అప్పమాణం తం పచ్చత్థికవిఘాతవసేన **అవేరం**. యఞ్చ అవేరం తం విహతబ్యాపజ్జతాయ **అబ్యాపజ్జం**. తస్మా "యం విపులం తం మహగ్గత"న్తిఆది వుత్తం. **అవేరో అబ్యాపజ్జో**తి చేత్థ లిఙ్గవిపరియాయేన వుత్తం. మనేన వా సద్ధిం యోజనా కాతబ్బా – యం అప్పమాణం చిత్తం, సో అవేరో మనో; యో అవేరో సో అబ్యాపజ్జోతి. అపిచేత్థ హేట్ఠిమం హేట్ఠిమం పదం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స, ఉపరిమం వా ఉపరిమం హేట్ఠిమస్స హేట్ఠిమస్స అత్థోతిపి వేదితబ్బో.

౬౫౩. సేయ్యథాపి నామ ఏకం పుగ్గలం దుగ్గతం దురుపేతన్తి ఇదమ్పి కరుణాయ వత్థుభూతం పుగ్గలం దస్సేతుం వుత్తం. ఏవరూపస్మిఞ్హి పుగ్గలే బలవకారుఞ్ఞం ఉప్పజ్జతి. తత్థ **దుగ్గత**న్తి దుక్ఖేన సమఙ్గీభావం గతం. **దురుపేత**న్తి కాయదుచ్చరితాదీహి ఉపేతం. గతికులభోగాదివసేన వా తమభావే ఠితో పుగ్గలో దుగ్గతో, కాయదుచ్చరితాదీహి ఉపేతత్తా తమపరాయణభావే ఠితో దురుపేతోతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

౬౬౩. ఏకం పుగ్గలం పియం మనాపన్తి ఇదమ్పి ముదితాయ వత్థుభూతం పుగ్గలం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ గతికులభోగాదివసేన జోతిభావే ఠితో **పియో,** కాయసుచరితాదీహి ఉపేతత్తా జోతిపరాయణభావే ఠితో **మనాపో**తి వేదితబ్బో.

౬౭౩. నేవ మనాపం న అమనాపన్తి ఇదమ్పి ఉపేక్ఖాయ వత్థుభూతం పుగ్గలం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ మిత్తభావం అసమ్పత్తతాయ **నేవ మనాపో,** అమిత్తభావం అసమ్పత్తతాయ **న అమనాపో**తి వేదితబ్బో. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం సియా, తం సబ్బం హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే వుత్తమేవ. భావనావిధానమ్పి ఏతేసం కమ్మట్ఠానానం విసుద్ధిమగ్గే విత్థారతో కథితమేవాతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

అభిధమ్మభాజనీయం కుసలతోపి విపాకతోపి కిరియతోపి హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే భాజితనయేనేవ భాజితం. అత్థోపిస్స తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ మేత్తాదీనం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన సబ్బాపి తీసు తికేసు నవత్తబ్బారమ్మణా ఏవ. అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికే బహిద్ధారమ్మణాతి. ఇమస్మిం పన అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గే సమ్మాసమ్బుద్ధేన సుత్తన్తభాజనీయేపి లోకియా ఏవ అప్పమఞ్ఞాయో కథితా, అభిధమ్మభాజనీయేపి పఞ్హాపుచ్ఛకేపి. తయోపి హి ఏతే నయా లోకియత్తా ఏకపరిచ్ఛేదా ఏవ. ఏవమయం అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

అప్పమఞ్ఞావిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. సిక్ఖాపదవిభఙ్గో

౧. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౭౦౩. ఇదాని తదనన్తరే సిక్ఖాపదవిభఙ్గే **పఞ్చా**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **సిక్ఖాపదానీ**తి సిక్ఖితబ్బపదాని; సిక్ఖాకోట్ఠాసాతి అత్థో. అపిచ ఉపరి ఆగతా సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా సిక్ఖితబ్బతో సిక్ఖా. పఞ్చసు పన సీలఙ్గేసు యంకిఞ్చి అఙ్గం తాసం సిక్ఖానం పతిట్ఠానట్ఠేన పదన్తి సిక్ఖానం పదత్తా **సిక్ఖాపదాని. పాణాతిపాతా**తి పాణస్స అతిపాతా ఘాతనా మారణాతి అత్థో. **వేరమణీ**తి విరతి. **అదిన్నాదానా**తి అదిన్నస్స ఆదానా; పరపరిగ్గహితస్స హరణాతి అత్థో. **కామేసూ**తి వత్థుకామేసు. **మిచ్ఛాచారా**తి కిలేసకామవసేన లామకాచారా. **ముసావాదా**తి అభూతవాదతో. **సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానా**తి ఏత్థ **సురా**తి పిట్ఠసురా, పూవసురా, ఓదనసురా, కిణ్ణపక్ఖిత్తా, సమ్భారసంయుత్తాతి పఞ్చ సురా. **మేరయ**న్తి పుప్ఫాసవో, ఫలాసవో, గుళాసవో, మధ్వాసవో, సమ్భారసంయుత్తోతి పఞ్చ ఆసవా. తదుభయమ్పి మదనీయట్ఠేన **మజ్జం**. యాయ చేతనాయ తం పివన్తి, సా పమాదకారణత్తా **పమాదట్ఠానం;** తస్మా సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానా. అయం తావేత్థ మాతికానిక్ఖేపస్స అత్థో.

౭౦౪. పదభాజనీయే పన **యస్మిం సమయే కామావచర**న్తిఆది సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ. యస్మా పన న కేవలం విరతియేవ సిక్ఖాపదం, చేతనాపి సిక్ఖాపదమేవ, తస్మా తం దస్సేతుం దుతియనయో దస్సితో. యస్మా చ న కేవలం ఏతేయేవ ద్వే ధమ్మా సిక్ఖాపదం, చేతనాసమ్పయుత్తా పన పరోపణ్ణాసధమ్మాపి సిక్ఖితబ్బకోట్ఠాసతో సిక్ఖాపదమేవ, తస్మా తతియనయోపి దస్సితో.

తత్థ దువిధం సిక్ఖాపదం పరియాయసిక్ఖాపదం నిప్పరియాయసిక్ఖాపదఞ్చ. తత్థ విరతి నిప్పరియాయసిక్ఖాపదం. సా హి ''పాణాతిపాతా వేరమణీ''తి పాళియం ఆగతా, నో చేతనా. విరమన్తో చ తాయ ఏవ తతో తతో విరమతి, న చేతనాయ. చేతనం పన ఆహరిత్వా దస్సేసి. తథా సేసచేతనాసమ్పయుత్తధమ్మే. వీతిక్కమకాలే హి వేరచేతనా దుస్సీల్యం నామ. తస్మా సా విరతికాలేపి సుసీల్యవసేన వుత్తా. ఫస్సాదయో తంసమ్పయుత్తత్తా గహితాతి.

ఇదాని ఏతేసు సిక్ఖాపదేసు ఞాణసముత్తేజనత్థం ఇమేసం పాణాతిపాతాదీనం ధమ్మతో, కోట్ఠాసతో, ఆరమ్మణతో, వేదనాతో, మూలతో, కమ్మతో, సావజ్జతో, పయోగతో చ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్థ **'ధమ్మతో'**తి పఞ్చపేతే పాణాతిపాతాదయో చేతనాధమ్మావ హోన్తి. **'కోట్ఠాసతో'** పఞ్చపి కమ్మపథా ఏవ.

'ఆరమ్మణతో' పాణాతిపాతో జీవితిన్ద్రియారమ్మణో. అదిన్నాదానం సత్తారమ్మణం వా సఙ్ఖారారమ్మణం వా. మిచ్ఛాచారో ఇత్థిపురిసారమ్మణో. ముసావాదో సత్తారమ్మణో వా సఙ్ఖారారమ్మణో వా. సురాపానం సఙ్ఖారారమ్మణం.

'వేదనాతో' పాణాతిపాతో దుక్ఖవేదనో. అదిన్నాదానం తివేదనం. తఞ్హి హట్ఠతుట్ఠస్స అదిన్నం ఆదియతో సుఖవేదనం హోతి, భీతకాలే దుక్ఖవేదనం, మజ్ఝత్తస్స హుత్వా గణ్హతో అదుక్ఖమసుఖవేదనం. మిచ్ఛాచారో సుఖవేదనో వా అదుక్ఖమసుఖవేదనో వా. ముసావాదో అదిన్నాదానం వియ తివేదనో. సురాపానం సుఖమజ్ఝత్తవేదనం.

‘మూలతో’ పాణాతిపాతో దోసమోహమూలో. అదిన్నాదానం కిఞ్చికాలే లోభమోహమూలం, కిఞ్చికాలే దోసమోహమూలం. మిచ్ఛాచారో లోభమోహమూలో. ముసావాదో కిఞ్చికాలే లోభమోహమూలో, కిఞ్చికాలే దోసమోహమూలో. సురాపానం లోభమోహమూలం.

‘కమ్మతో’ ముసావాదో చేత్థ వచీకమ్మం. సేసా కాయకమ్మమేవ.

‘సావజ్జతో’ పాణాతిపాతో అత్థి అప్పసావజ్జో, అత్థి మహాసావజ్జో. తథా అదిన్నాదానాదీని. తేసం నానాకరణం హేట్ఠా దస్సితమేవ.

అయం పన అపరో నయో – కున్థకిపిల్లికస్స హి వధో అప్పసావజ్జో, తతో మహన్తతరస్స మహాసావజ్జో; సోపి అప్పసావజ్జో, తతో మహన్తతరాయ సకుణికాయ మహాసావజ్జో; తతో గోధాయ, తతో ససకస్స, తతో మిగస్స, తతో గవయస్స, తతో అస్సస్స, తతో హత్థిస్స వధో మహాసావజ్జో, తతోపి దుస్సీలమనుస్సస్స , తతో గోరూపసీలకమనుస్సస్స, తతో సరణగతస్స, తతో పఞ్చసిక్ఖాపదికస్స, తతో సామణేరస్స, తతో పుథుజ్జనభిక్ఖునో , తతో సోతాపన్నస్స, తతో సకదాగామిస్స, తతో అనాగామిస్స, తతో ఖీణాసవస్స వధో అతిమహాసావజ్జోయేవ.

అదిన్నాదానం దుస్సీలస్స సన్తకే అప్పసావజ్జం, తతో గోరూపసీలకస్స సన్తకే మహాసావజ్జం; తతో సరణగతస్స, తతో పఞ్చసిక్ఖాపదికస్స, తతో సామణేరస్స, తతో పుథుజ్జనభిక్ఖునో, తతో సోతాపన్నస్స, తతో సకదాగామిస్స, తతో అనాగామిస్స సన్తకే మహాసావజ్జం, తతో ఖీణాసవస్స సన్తకే అతిమహాసావజ్జంయేవ.

మిచ్ఛాచారో దుస్సీలాయ ఇత్థియా వీతిక్కమే అప్పసావజ్జో, తతో గోరూపసీలకాయ మహాసావజ్జో; తతో సరణగతాయ, పఞ్చసిక్ఖాపదికాయ, సామణేరియా, పుథుజ్జనభిక్ఖునియా, సోతాపన్నాయ, సకదాగామినియా, తతో అనాగామినియా వీతిక్కమే మహాసావజ్జో, ఖీణాసవాయ పన భిక్ఖునియా ఏకన్తమహాసావజ్జోవ.

ముసావాదో కాకణికమత్తస్స అత్థాయ ముసాకథనే అప్పసావజ్జో, తతో అడ్ఢమాసకస్స, మాసకస్స, పఞ్చమాసకస్స, అడ్ఢకహాపణస్స, కహాపణస్స, తతో అనగ్ఘనియభణ్డస్స అత్థాయ ముసాకథనే మహాసావజ్జో, ముసా కథేత్వా పన సఙ్ఘం భిన్దన్తస్స ఏకన్తమహాసావజ్జోవ.

సురాపానం పసతమత్తస్స పానే అప్పసావజ్జం, అఞ్జలిమత్తస్స పానే మహాసావజ్జం; కాయచాలనసమత్థం పన బహుం పివిత్వా గామఘాతనిగమఘాతకమ్మం కరోన్తస్స ఏకన్తమహాసావజ్జమేవ.

పాణాతిపాతఞ్హి పత్వా ఖీణాసవస్స వధో మహాసావజ్జో; అదిన్నాదానం పత్వా ఖీణాసవసన్తకస్స హరణం, మిచ్ఛాచారం పత్వా ఖీణాసవాయ భిక్ఖునియా వీతిక్కమనం, ముసావాదం పత్వా ముసావాదేన సఙ్ఘభేదో, సురాపానం పత్వా కాయచాలనసమత్థం బహుం పివిత్వా గామనిగమఘాతనం మహాసావజ్జం. సబ్బేహిపి పనేతేహి ముసావాదేన సఙ్ఘభేదనమేవ మహాసావజ్జం. తఞ్హి కప్పం నిరయే పాచనసమత్థం మహాకిబ్బిసం.

‘పయోగతో’తి పాణాతిపాతో సాహత్థికోపి హోతి ఆణత్తికోపి. తథా అదిన్నాదానం. మిచ్ఛాచారముసావాదసురాపానాని సాహత్థికానేవాతి.

ఏవమేత్థ పాణాతిపాతాదీనం ధమ్మాదివసేన వినిచ్ఛయం ఇత్వా పాణాతిపాతా వేరమణీతిఆదీనమ్పి ధమ్మతో, కోట్ఠాసతో, ఆరమ్మణతో, వేదనాతో, మూలతో, కమ్మతో, ఖణ్డతో, సమాదానతో, పయోగతో చ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్థ '**ధమ్మతో**'తి పరియాయసీలవసేన పటిపాటియా పఞ్చ చేతనాధమ్మావ. '**కోట్ఠాసతో**'తి పఞ్చపి కమ్మపథా ఏవ. '**ఆరమ్మణతో**'తి పాణాతిపాతా వేరమణీ పరస్స జీవితిన్ద్రియం ఆరమ్మణం కత్వా అత్తనో వేరచేతనాయ విరమతి. ఇతరాసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బాపి హి ఏతా వీతిక్కమితబ్బవత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా వేరచేతనాహియేవ విరమన్తి. '**వేదనాతో**'తి సబ్బాపి సుఖవేదనా వా హోన్తి మజ్ఝత్తవేదనా వా. '**మూలతో**'తి ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అలోభఅదోసఅమోహమూలా హోన్తి, ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అలోభఅదోసమూలా హోన్తి. '**కమ్మతో**'తి ముసావాదా వేరమణీయేవేత్థ వచీకమ్మం; సేసా కాయకమ్మం. '**ఖణ్డతో**'తి గహట్ఠా యం యం వీతిక్కమన్తి, తం తదేవ ఖణ్డం హోతి భిజ్జతి, అవసేసం న భిజ్జతి. కస్మా? గహట్ఠా హి అనిబద్ధసీలా హోన్తి, యం యం సక్కోన్తి తం తదేవ గోపేన్తి. సామణేరానం పన ఏకస్మిం వీతిక్కమన్తే సబ్బాని భిజ్జన్తి. న కేవలఞ్చ ఏతాని, సేససీలానిపి భిజ్జన్తియేవ. తేసం పన వీతిక్కమో దణ్డకమ్మవత్థుకో. 'పున ఏవరూపం న కరిస్సామీ'తి దణ్డకమ్మే కతే సీలం పరిపుణ్ణం హోతి. '**సమాదానతో**'తి సయమేవ 'పఞ్చ సీలాని అధిట్ఠహామీ'తి అధిట్ఠహన్తేనపి, పాటియేక్కం పాటియేక్కం సమాదియన్తేనపి సమాదిణ్ణాని హోన్తి. అఞ్ఞస్స సన్తికే నిసీదిత్వా 'పఞ్చ సీలాని సమాదియామీ'తి సమాదియన్తేనపి, పాటియేక్కం పాటియేక్కం సమాదియన్తేనపి సమాదిన్నానేవ హోన్తి. '**పయోగతో**' సబ్బానిపి సాహత్థికపయోగానేవాతి వేదితబ్బాని.

౭౧౩. ఇదాని యాసం సిక్ఖానం కోట్ఠాసభావేన ఇమాని పఞ్చ సిక్ఖాపదాని వుత్తాని, తాని దస్సేతుం **కతమే ధమ్మా సిక్ఖా**తి అయం సిక్ఖావారో ఆరద్ధో. తత్థ యస్మా సబ్బేపి చతుభూమకకుసలా ధమ్మా సిక్ఖితబ్బభావతో సిక్ఖా, తస్మా తే దస్సేతుం **యస్మిం సమయే కామావచర**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే (ధ. స. ౧) వుత్తనయేనేవ పాళిం విత్థారేత్వా అత్థో వేదితబ్బో. ఇధ పన ముఖమత్తమేవ దస్సితన్తి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౭౧౪. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ సిక్ఖాపదానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన యాని సిక్ఖాపదాని ఏత్థ సత్తారమ్మణానీతి వుత్తాని, తాని యస్మా సత్తోతి సఙ్ఖం గతే సఙ్ఖారేయేవ ఆరమ్మణం కరోన్తి, యస్మా చ సబ్బానిపి ఏతాని సమ్పత్తవిరతివసేనేవ నిద్దిట్ఠాని, తస్మా "పరిత్తారమ్మణా"తి చ "పచ్చుప్పన్నారమ్మణా"తి చ వుత్తం. యతో పన విరమతి తస్స వత్థునో అచ్చన్తబహిద్ధత్తా సబ్బేసమ్పి బహిద్ధారమ్మణతా వేదితబ్బాతి.

ఇమస్మిం పన సిక్ఖాపదవిభఙ్గే సమ్మాసమ్బుద్ధేన అభిధమ్మభాజనీయేపి పఞ్హాపుచ్ఛకేపి లోకియానేవ సిక్ఖాపదాని కథితాని. ఉభోపి హి ఏతే నయా లోకియత్తా ఏకపరిచ్ఛేదా ఏవ. ఏవమయం సిక్ఖాపదవిభఙ్గో ద్వేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

సిక్ఖాపదవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. పటిసమ్భిదావిభఙ్గో

౧. సుత్తన్తభాజనీయం

౧. సఙ్గహవారవణ్ణనా

౭౧౮. ఇదాని తదనన్తరే పటిసమ్భిదావిభఙ్గే **చతస్సో**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **పటిసమ్భిదా**తి పభేదా. యస్మా పన పరతో **అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా**తిఆదిమాహ, తస్మా న అఞ్ఞస్స కస్సచి పభేదా, ఞాణస్సేవ పభేదాతి వేదితబ్బా. ఇతి “చతస్సో పటిసమ్భిదా”తి పదేన చత్తారో ఞాణప్పభేదాతి అయమత్థో సఙ్గహితో. **అత్థపటిసమ్భిదా**తి అత్థే పటిసమ్భిదా; అత్థప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనావవత్థానకరణసమత్థం అత్థే పభేదగతం ఞాణన్తి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ధమ్మప్పభేదస్స హి సల్లక్ఖణవిభావనావవత్థానకరణసమత్థం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా** నామ. నిరుత్తిప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనావవత్థానకరణసమత్థం నిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా** నామ. పటిభానప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనావవత్థానకరణసమత్థం పటిభానే పభేదగతం ఞాణం **పటిభానపటిసమ్భిదా** నామ.

ఇదాని యథానిక్ఖిత్తా పటిసమ్భిదా భాజేత్వా దస్సేన్తో **అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా**తిఆదిమాహ. తత్థ **అత్థో**తి సఙ్ఖేపతో హేతుఫలం. తఞ్హి హేతువసేన అరణీయం గన్తబ్బం పత్తబ్బం, తస్మా అత్థోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యంకిఞ్చి పచ్చయసముప్పన్నం, నిబ్బానం, భాసితత్థో, విపాకో, కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా అత్థోతి వేదితబ్బా. తం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం అత్థే పభేదగతం ఞాణం **అత్థపటిసమ్భిదా**.

ధమ్మోతి సఙ్ఖేపతో పచ్చయో. సో హి యస్మా తం తం విదహతి పవత్తేతి చేవ పాపేతి చ, తస్మా ధమ్మోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు, అరియమగ్గో, భాసితం , కుసలం, అకుసలన్తి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ధమ్మోతి వేదితబ్బా. తం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా**.

తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణన్తి తస్మిం అత్థే చ ధమ్మే చ యా సభావనిరుత్తి, తస్సా అభిలాపే తం సభావనిరుత్తిం సద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం సభావనిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం **నిరుత్తిపటిసమ్భిదా**. ఏవమయం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా నామ జాతా, న పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణా. కస్మా? యస్మా సద్దం సుత్వా “అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ”తి జానన్తి. పటిసమ్భిదాప్పత్తో హి “ఫస్సో”తి వుత్తే “అయం సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి, “ఫస్సా”తి వా “ఫస్స”న్తి వా వుత్తే పన “అయం న సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో. అఞ్ఞం పనేస నామఆఖ్యాతఉపసగ్గబ్యఞ్జనసద్దం జానాతి న జానాతీతి? యదగ్గేన సద్దం సుత్వా “అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ”తి జానాతి, తదగ్గేన తమ్పి జానిస్సతీతి. తం పన నయిదం పటిసమ్భిదాకిచ్చన్తి పటిక్ఖిపిత్వా ఇదం వత్థు కథితం –

తిస్సదత్తత్థేరో కిర బోధిమణ్డే సువణ్ణసలాకం గహేత్వా అట్ఠారససు భాసాసు ‘కతరభాసాయ కథేమీ’తి పవారేసి. తం పన తేన అత్తనో ఉగ్గహే ఠత్వా పవారితం, న పటిసమ్భిదాయ ఠితేన. సో హి మహాపఞ్ఞతాయ తం తం భాసం కథాపేత్వా కథాపేత్వా ఉగ్గణ్హి; తతో ఉగ్గహే ఠత్వా ఏవం పవారేసి.

భాసం నామ సత్తా ఉగ్గణ్హన్తీతి వత్వా చ పనేత్థ ఇదం కథితం. మాతాపితరో హి దహరకాలే కుమారకే మఞ్చే వా పీఠే వా నిపజ్జాపేత్వా తం తం కథయమానా తాని తాని కిచ్చాని కరోన్తి. దారకా తేసం తం తం భాసం వవత్థాపేన్తి – ఇమినా ఇదం వుత్తం, ఇమినా ఇదం వుత్తన్తి. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే సబ్బమ్పి భాసం జానన్తి. మాతా దమిళీ, పితా అన్ధకో. తేసం జాతో దారకో సచే మాతుకథం పఠమం సుణాతి, దమిళభాసం భాసిస్సతి; సచే పితుకథం పఠమం సుణాతి, అన్ధకభాసం భాసిస్సతి. ఉభిన్నమ్పి పన కథం అస్సుణన్తో మాగధభాసం భాసిస్సతి.

యోపి అగామకే మహారఞ్ఞే నిబ్బత్తో, తత్థ అఞ్ఞో కథేన్తో నామ నత్థి, సోపి అత్తనో ధమ్మతాయ వచనం సముట్ఠాపేన్తో మాగధభాసమేవ భాసిస్సతి. నిరయే, తిరచ్ఛానయోనియం, పేత్తివిసయే, మనుస్సలోకే, దేవలోకేతి సబ్బత్థ మాగధభాసావ ఉస్సన్నా. తత్థ సేసా ఓట్టకిరాతఅన్ధకయోనకదమిళభాసాదికా అట్ఠారస భాసా పరివత్తన్తి . అయమేవేకా యథాభుచ్చబ్రహ్మవోహారఅరియవోహారసఙ్ఖాతా మాగధభాసా న పరివత్తతి. సమ్మాసమ్బుద్ధోపి తేపిటకం బుద్ధవచనం తన్తిం ఆరోపేన్తో మాగధభాసాయ ఏవ ఆరోపేసి. కస్మా? ఏవఞ్హి అత్థం ఆహరితుం సుఖం హోతి. మాగధభాసాయ హి తన్తిం ఆరుళ్హస్స బుద్ధవచనస్స పటిసమ్భిదాప్పత్తానం సోతపథాగమనమేవ పపఞ్చో; సోతే పన సఙ్ఘట్టితమత్తేయేవ నయసతేన నయసహస్సేన అత్థో ఉపట్ఠాతి. అఞ్ఞాయ పన భాసాయ తన్తిం ఆరుళ్హం పోథేత్వా పోథేత్వా ఉగ్గహేతబ్బం హోతి. బహుమ్పి ఉగ్గహేత్వా పన పుథుజ్జనస్స పటిసమ్భిదాప్పత్తి నామ నత్థి. అరియసావకో నో పటిసమ్భిదాప్పత్తో నామ నత్థి.

ఞాణేసు ఞాణన్తి సబ్బత్థకఞాణం ఆరమ్మణం కత్వా ఞాణం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పభేదగతం ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదాతి. ఇమా పన చతస్సోపి పటిసమ్భిదా ద్వీసు ఠానేసు పభేదం గచ్ఛన్తి, పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తీతి వేదితబ్బా. కతమేసు ద్వీసు? సేక్ఖభూమియఞ్చ అసేక్ఖభూమియఞ్చ. తత్థ సారిపుత్తత్థేరస్స మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స మహాకస్సపత్థేరస్స మహాకచ్చాయనత్థేరస్స మహాకోట్ఠితత్థేరస్సాతి అసీతియాపి మహాథేరానం పటిసమ్భిదా అసేక్ఖభూమియం పభేదం గతా. ఆనన్దత్థేరస్స చిత్తస్స గహపతినో ధమ్మికస్స ఉపాసకస్స ఉపాలిస్స గహపతినో ఖుజ్జుత్తరాయ ఉపాసికాయాతి ఏవమాదీనం పటిసమ్భిదా సేక్ఖభూమియం పభేదం గతాతి ఇమాసు ద్వీసు భూమీసు పభేదం గచ్ఛన్తి.

కతమేహి పఞ్చహి కారణేహి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తీతి? అధిగమేన, పరియత్తియా, సవనేన, పరిపుచ్ఛాయ, పుబ్బయోగేనాతి. తత్థ **'అధిగమో'** నామ అరహత్తం. తఞ్హి పత్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **'పరియత్తి'** నామ బుద్ధవచనం. తఞ్హి ఉగ్గణ్హన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **'సవనం'** నామ ధమ్మస్సవనం. సక్కచ్చఞ్హి ధమ్మం సుణన్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **'పరిపుచ్ఛా'** నామ అట్ఠకథా. ఉగ్గహితపాళియా అత్థం కథేన్తస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **'పుబ్బయోగో'** నామ పుబ్బయోగావచరతా, అతీతభవే హరణపచ్చాహరణనయేన పరిగ్గహితకమ్మట్ఠానతా; పుబ్బయోగావచరస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి . తత్థ అరహత్తప్పత్తియా పునబ్బసుకుటుమ్బికపుత్తస్స తిస్సత్థేరస్స పటిసమ్భిదా విసదా అహేసుం. సో కిర తమ్బపణ్ణిదీపే బుద్ధవచనం ఉగ్గణ్హిత్వా పరతీరం గన్త్వా యోనకధమ్మరక్ఖితత్థేరస్స సన్తికే బుద్ధవచనం ఉగ్గణ్హిత్వా ఆగచ్ఛన్తో నావం అభిరుహనతిత్థే ఏకస్మిం పదే ఉప్పన్నకఙ్ఖో యోజనసతమగ్గం నివత్తిత్వా ఆచరియస్స సన్తికం గచ్ఛన్తో అన్తరామగ్గే ఏకస్స కుటుమ్బికస్స పఞ్హం కథేసి. సో పసీదిత్వా సతసహస్సగ్ఘనికం కమ్బలం అదాసి. సోపి తం ఆహరిత్వా ఆచరియస్స అదాసి. థేరో వాసియా కోట్టేత్వా నిసీదనట్ఠానే పరిభణ్డం కారేసి. కిమత్థాయాతి? పచ్ఛిమాయ జనతాయ అనుగ్గహత్థాయాతి. ఏవం కిరస్స అహోసి – "అమ్హాకం గతమగ్గం ఆవజ్జేత్వా అనాగతే సబ్రహ్మచారినో పటిపత్తిం పూరేతబ్బం మఞ్ఞిస్సన్తీ"తి. తిస్సత్థేరోపి ఆచరియస్స సన్తికే కఙ్ఖం ఛిన్దిత్వా జమ్బుకోలపట్టనే

ఓరుయ్హ చేతియఙ్గణం సమ్మజ్జనవేలాయ వాలికవిహారం పత్వా సమ్మజ్జి. తస్స సమ్మజ్జితట్ఠానం దిస్వా 'ఇదం వీతరాగస్స భిక్ఖునో సమ్మట్ఠట్ఠాన'న్తి థేరస్స వీమంసనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛింసు. థేరో పటిసమ్భిదాప్పత్తతాయ పుచ్ఛితపుచ్ఛితే పఞ్హే కథేసీతి.

పరియత్తియా పన తిస్సదత్తత్థేరస్స చేవ నాగసేనత్థేరస్స చ పటిసమ్భిదా విసదా అహేసుం. సక్కచ్చధమ్మసవనేన సుధమ్మసామణేరస్స పటిసమ్భిదా విసదా అహేసుం. సో కిర తలఙ్గరవాసీ ధమ్మదిన్నత్థేరస్స భాగినేయ్యో ఖురగ్గేయేవ అరహత్తం పత్తో మాతులత్థేరస్స ధమ్మవినిచ్ఛయట్ఠానే నిసీదిత్వా సుణన్తోయేవ తీణి పిటకాని పగుణాని అకాసి. ఉగ్గహితపాళియా అత్థం కథేన్తస్స పన తిస్సదత్తత్థేరస్స ఏవ పటిసమ్భిదా విసదా అహేసుం. గతపచ్చాగతవత్తం పన పూరేత్వా యావ అనులోమం కమ్మట్ఠానం ఉస్సుక్కాపేత్వా ఆగతానం విసదభావప్పత్తపటిసమ్భిదానం పుబ్బయోగావచరానం అన్తో నత్థి.

ఏతేసు పన కారణేసు పరియత్తి, సవనం, పరిపుచ్ఛాతి ఇమాని తీణి పభేదస్సేవ బలవకారణాని. పుబ్బయోగో అధిగమస్స బలవపచ్చయో, పభేదస్స హోతి న హోతీతి? హోతి, న పన తథా. పరియత్తిసవనపరిపుచ్ఛా హి పుబ్బే హోన్తు వా మా వా, పుబ్బయోగేన పుబ్బే చేవ ఏతరహి చ సఙ్ఖారసమ్మసనం వినా పటిసమ్భిదా నామ నత్థి. ఇమే పన ద్వేపి ఏకతో హుత్వా పటిసమ్భిదా ఉపత్థమ్భేత్వా విసదా కరోన్తీతి.

సఙ్గహవారవణ్ణనా.

౨. సచ్చవారాదివణ్ణనా

౭౨౯. ఇదాని యే సఙ్గహవారే పఞ్చ అత్థా చ ధమ్మా చ సఙ్గహితా, తేసం పభేదదస్సననయేన పటిసమ్భిదా విభజితుం పున **చతస్సో**తిఆదినా నయేన పభేదవారో ఆరద్ధో. సో సచ్చవారహేతువారధమ్మవారపచ్చయాకారవారపరియత్తివారవసేన పఞ్చవిధో. తత్థ పచ్చయసముప్పన్నస్స దుక్ఖసచ్చస్స పచ్చయేన పత్తబ్బస్స నిబ్బానస్స చ అత్థభావం, ఫలనిబ్బత్తకస్స సముదయస్స నిబ్బానసమ్పాపకస్స అరియమగ్గస్స చ ధమ్మభావఞ్చ దస్సేతుం '**సచ్చవారో**' వుత్తో. యస్స కస్సచి పన హేతుఫలనిబ్బత్తకస్స హేతునో ధమ్మభావం, హేతుఫలస్స చ అత్థభావం దస్సేతుం '**హేతువారో**' వుత్తో. తత్థ చ హేతుఫలక్కమవసేన ఉప్పటిపాటియా పఠమం ధమ్మపటిసమ్భిదా నిద్దిట్ఠా. యే పన ధమ్మా తమ్హా తమ్హా రూపారూపప్పభేదా హేతుతో జాతా, తేసం అత్థభావం, తస్స తస్స చ రూపారూపధమ్మప్పభేదస్స హేతునో ధమ్మభావం దస్సేతుం '**ధమ్మవారో**' వుత్తో. జరామరణాదీనం పన అత్థభావం, జరామరణాదిసముదయసఙ్ఖాతానం జాతిఆదీనఞ్చ ధమ్మభావం దస్సేతుం '**పచ్చయాకారవారో**' వుత్తో. తతో పరియత్తిసఙ్ఖాతస్స తస్స తస్స భాసితస్స ధమ్మభావం, భాసితసఙ్ఖాతేన పచ్చయేన పత్తబ్బస్స భాసితత్థస్స చ అత్థభావం దస్సేతుం '**పరియత్తివారో**' వుత్తో.

తత్థ చ యస్మా భాసితం ఞత్వా తస్సత్థో ఞాయతి, తస్మా భాసితభాసితత్థక్కమేన ఉప్పటిపాటియా పఠమం ధమ్మపటిసమ్భిదా నిద్దిట్ఠా. పరియత్తిధమ్మస్స చ పభేదదస్సనత్థం "తత్థ కతమా ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి పుచ్ఛాపుబ్బఙ్గమో పటినిద్దేసవారో వుత్తో. తత్థ సుత్తన్తిఆదీహి నవహి అఙ్గేహి నిప్పదేసతో తన్తి గహితా. అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థో, అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థోతి ఇమస్మిమ్పి ఠానే భాసితవసేన నిప్పదేసతో తన్తి ఏవ గహితాతి.

సుత్తన్తభాజనీయవణ్ణనా.

౨. అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా

౭౨౩. తత్థ తిస్సో పటిసమ్భిదా లోకియా. అత్థపటిసమ్భిదా లోకియలోకుత్తరమిస్సకా . సా హి నిబ్బానారమ్మణానం మగ్గఫలఞాణానం వసేన లోకుత్తరాపి హోతి. అభిధమ్మభాజనీయే కుసలాకుసలవిపాకకిరియానం వసేన చతూహి వారేహి విభత్తం. తత్థ యత్తకాని హేట్ఠా చిత్తుప్పాదకణ్డే (ధ॰ స॰ ౧ ఆదయో) కుసలచిత్తాని విభత్తాని, తేసం సబ్బేసమ్పి వసేన ఏకేకస్మిం చిత్తనిద్దేసే చతస్సో చతస్సో పటిసమ్భిదా విభత్తాతి వేదితబ్బా. అకుసలచిత్తేసుపి ఏసేవ నయో. విపాకకిరియవారేసు విపాకకిరియానం అత్థేన సఙ్గహితత్తా, ధమ్మపటిసమ్భిదం ఛడ్డేత్వా, ఏకేకస్మిం విపాకచిత్తే చ కిరియచిత్తే చ తిస్సో తిస్సోవ పటిసమ్భిదా విభత్తా. పాళి పన ముఖమత్తమేవ దస్సేత్వా సంఖిత్తా. సా హేట్ఠా ఆగతవిత్థారవసేనేవ వేదితబ్బా.

కస్మా పన యథా కుసలాకుసలవారేసు "తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి వుత్తం, ఏవమిధ "యేసం ధమ్మానం ఇమే విపాకా, తేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా"తి ఏవం న వుత్తన్తి? హేట్ఠా వుత్తత్తా. యది ఏవం, "తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా"తి హేట్ఠా వుత్తత్తా అయం అత్థపటిసమ్భిదాపి ఇధ న వత్తబ్బా సియాతి? నో న వత్తబ్బా. కస్మా? హేట్ఠా విపాకకిరియచిత్తుప్పాదవసేన అవుత్తత్తా. కిరియవారే చ "యేసం ధమ్మానం ఇమే కిరియా"తి వచనమేవ న యుజ్జతీతి ద్వీసుపి ఇమేసు వారేసు తిస్సో తిస్సోవ పటిసమ్భిదా విభత్తా.

తత్థ **యాయ నిరుత్తియా తేసం ధమ్మానం పఞ్ఞత్తి హోతీ**తి యాయ నిరుత్తియా తేసం ఫస్సో హోతీతిఆదినా నయేన వుత్తానం ధమ్మానం "అయం ఫస్సో, అయం వేదనా"తి ఏవం పఞ్ఞత్తి హోతి. తత్థ **ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణ**న్తి తస్మిం అత్థే ధమ్మే చ పవత్తమానాయ తస్సా ధమ్మనిరుత్తియా సభావపఞ్ఞత్తియా అభిలాపే ఞాణం. అభిలాపసద్దం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నఞాణమేవ ఇధాపి కథితం. **యేన ఞాణేనా**తి యేన పటిభానపటిసమ్భిదాఞాణేన. **తాని ఞాణాని జానాతీ**తి ఇతరాని తీణి పటిసమ్భిదాఞాణాని జానాతి.

ఇదాని యథా యం ఞాణం తాని ఞాణాని జానాతి, తథా తస్స తేసు పవత్తిం దస్సేతుం **ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీ**తి వుత్తం. తత్థ **ఇదమత్థజోతకానీ**తి ఇమస్స అత్థస్స జోతకాని పకాసకాని; ఇమం నామ అత్థం జోతేన్తి పకాసేన్తి పరిచ్ఛిన్దన్తీతి అత్థో. **ఇతి ఞాణేసు ఞాణ**న్తి ఇమినా ఆకారేన పవత్తం తీసు ఞాణేసు ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా నామ.

తత్థ కిఞ్చాపి అయం పటిభానపటిసమ్భిదా 'ఇమిస్సా ఇదం కిచ్చం, ఇమిస్సా ఇదం కిచ్చ'న్తి ఇతరాసం పటిసమ్భిదానం కిచ్చం జానాతి, సయం పన తాసం కిచ్చం కాతుం న సక్కోతి, బహుస్సుతధమ్మకథికో వియ అప్పస్సుతధమ్మకథికస్స. ద్వే కిర భిక్ఖూ. ఏకో బహుస్సుతో, ఏకో అప్పస్సుతో. తే ఏకతోవ ఏకం ధమ్మకథామగ్గం ఉగ్గణ్హింసు. తత్థ అప్పస్సుతో సరసమ్పన్నో అహోసి, ఇతరో మన్దస్సరో. తేసు అప్పస్సుతో గతగతట్ఠానే అత్తనో సరసమ్పత్తియా సకలపరిసం ఖోభేత్వా ధమ్మం కథేసి. ధమ్మం సుణమానా హట్ఠతుట్ఠమానసా హుత్వా – 'యథా ఏస ధమ్మం కథేసి, ఏకో తిపిటకధరో మఞ్ఞే భవిస్సతీ'తి వదన్తి. బహుస్సుతభిక్ఖు పన – 'ధమ్మసవనే జానిస్సథ అయం

తిపిటకధరో వా నో వా’తి ఆహ. సో కిఞ్చాపి ఏవమాహ, యథా పన సకలపరిసం ఖోభేత్వా ధమ్మం కథేతుం సక్కోతి, ఏవమస్స కథనసమత్థతా నత్థి. తత్థ కిఞ్చాపి పటిభానపటిసమ్భిదా, బహుస్సుతో వియ అప్పస్సుతస్స, ఇతరాసం కిచ్చం జానాతి, సయం పన తం కిచ్చం కాతుం న సక్కోతీతి వేదితబ్బం. సేసం ఉత్తానత్థమేవ.

౭౪౯. ఏవం కుసలచిత్తుప్పాదాదివసేన పటిసమ్భిదా విభజిత్వా ఇదాని తాసం ఉప్పత్తిట్ఠానభూతం ఖేత్తం దస్సేతుం పున **చతస్సో పటిసమ్భిదా**తిఆదిమాహ. తత్థ **తిస్సో పటిసమ్భిదా కామావచరకుసలతో చతూసు ఞాణసమ్పయుత్తేసు చిత్తుప్పాదేసూ**తి ఇదం సేక్ఖానం వసేన వుత్తం. తేసఞ్హిపి ధమ్మపచ్చవేక్ఖణకాలే హేట్ఠా వుత్తం పఞ్చప్పకారం ధమ్మం ఆరమ్మణం కత్వా చతూసు ఞాణసమ్పయుత్తకుసలచిత్తేసు ధమ్మపటిసమ్భిదా ఉప్పజ్జతి. తథా నిరుత్తిపచ్చవేక్ఖణకాలే సద్దం ఆరమ్మణం కత్వా నిరుత్తిపటిసమ్భిదా; ఞాణం పచ్చవేక్ఖణకాలే సబ్బత్థకఞాణం ఆరమ్మణం కత్వా పటిభానపటిసమ్భిదాతి.

కిరియతో చతూసూతి ఇదం పన అసేక్ఖానం వసేన వుత్తం. తేసఞ్హి ధమ్మం పచ్చవేక్ఖణకాలే హేట్ఠా వుత్తం పఞ్చప్పకారం ధమ్మం ఆరమ్మణం కత్వా చతూసు ఞాణసమ్పయుత్తకిరియచిత్తేసు ధమ్మపటిసమ్భిదా ఉప్పజ్జతి. తథా నిరుత్తిపచ్చవేక్ఖణకాలే సద్దం ఆరమ్మణం కత్వా నిరుత్తిపటిసమ్భిదా; ఞాణం పచ్చవేక్ఖణకాలే సబ్బత్థకఞాణం ఆరమ్మణం కత్వా పటిభానపటిసమ్భిదాతి.

అత్థపటిసమ్భిదా ఏతేసు చేవ ఉప్పజ్జతీతి ఇదం పన సేక్ఖాసేక్ఖానం వసేన వుత్తం. తథా హి సేక్ఖానం అత్థపచ్చవేక్ఖణకాలే హేట్ఠా వుత్తప్పభేదం అత్థం ఆరమ్మణం కత్వా చతూసు ఞాణసమ్పయుత్తకుసలచిత్తేసు అయం ఉప్పజ్జతి, మగ్గఫలకాలే చ మగ్గఫలేసు. అసేక్ఖస్స పన అత్థం పచ్చవేక్ఖణకాలే హేట్ఠా వుత్తప్పభేదమేవ అత్థం ఆరమ్మణం కత్వా చతూసు ఞాణసమ్పయుత్తకిరియచిత్తేసు ఉప్పజ్జతి, ఫలకాలే చ ఉపరిమే సామఞ్ఞఫలేతి. ఏవమేతా సేక్ఖాసేక్ఖానం ఉప్పజ్జమానా ఇమాసు భూమీసు ఉప్పజ్జన్తీతి భూమిదస్సనత్థం అయం నయో దస్సితోతి.

అభిధమ్మభాజనీయవణ్ణనా.

౩. పఞ్హాపుచ్ఛకవణ్ణనా

౭౫౭. పఞ్హాపుచ్ఛకే పాళిఅనుసారేనేవ చతున్నం పటిసమ్భిదానం కుసలాదిభావో వేదితబ్బో. ఆరమ్మణత్తికేసు పన నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దమేవ ఆరమ్మణం కరోతీతి పరిత్తారమ్మణా. అత్థపటిసమ్భిదా కామావచరవిపాకకిరియసఙ్ఖాతఞ్చేవ పచ్చయసముప్పన్నఞ్చ అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పరిత్తారమ్మణా; వుత్తప్పభేదమేవ రూపావచరారూపావచరం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స మహగ్గతారమ్మణా; లోకుత్తరవిపాకత్థఞ్చేవ పరమత్థఞ్చ నిబ్బానం పచ్చవేక్ఖన్తస్స అప్పమాణారమ్మణా. ధమ్మపటిసమ్భిదా కామావచరం కుసలధమ్మం అకుసలధమ్మం పచ్చయధమ్మఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స పరిత్తారమ్మణా; రూపావచరారూపావచరం కుసలం ధమ్మం పచ్చయధమ్మఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స మహగ్గతారమ్మణా ; లోకుత్తరం కుసలం ధమ్మం పచ్చయధమ్మఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స అప్పమాణారమ్మణా. పటిభానపటిసమ్భిదా కామావచరకుసలవిపాకకిరియఞాణాని పచ్చవేక్ఖన్తస్స పరిత్తారమ్మణా; రూపావచరారూపావచరాని కుసలవిపాకకిరియఞాణాని పచ్చవేక్ఖన్తస్స తేసం ఆరమ్మణాని విజానన్తస్స మహగ్గతారమ్మణా; లోకుత్తరాని కుసలవిపాకఞాణాని పచ్చవేక్ఖన్తస్స అప్పమాణారమ్మణా.

అత్థపటిసమ్భిదా సహజాతహేతువసేన సియా మగ్గహేతుకా, వీరియజేట్ఠికాయ మగ్గభావనాయ సియా మగ్గాధిపతి, ఛన్దచిత్తజేట్ఠికాయ నవత్తబ్బా, ఫలకాలేపి నవత్తబ్బా ఏవ. ధమ్మపటిసమ్భిదా మగ్గం పచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణా, మగ్గం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స ఆరమ్మణాధిపతివసేన మగ్గాధిపతి. పటిభానపటిసమ్భిదా మగ్గఞాణం పచ్చవేక్ఖణకాలే మగ్గారమ్మణా, మగ్గం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స మగ్గాధిపతి, సేసఞాణం పఞ్చవేక్ఖణకాలే నవత్తబ్బారమ్మణా . నిరుత్తిపటిసమ్భిదా పచ్చుప్పన్నమేవ సద్దం ఆరమ్మణం కరోతీతి పచ్చుప్పన్నారమ్మణా.

అత్థపటిసమ్భిదా అతీతం విపాకత్థం కిరియత్థం పచ్చయసముప్పన్నఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స అతీతారమ్మణా, అనాగతం పచ్చవేక్ఖన్తస్స అనాగతారమ్మణా, పచ్చుప్పన్నం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణా, లోకుత్తరం పరమత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స నవత్తబ్బారమ్మణా. ధమ్మపటిసమ్భిదా అతీతం కుసలం అకుసలం పచ్చయధమ్మఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స అతీతారమ్మణా, అనాగతం పచ్చవేక్ఖన్తస్స అనాగతారమ్మణా, పచ్చుప్పన్నం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణా. పటిభానపటిసమ్భిదా అతీతం కుసలఞాణం విపాకఞాణం కిరియఞాణఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స అతీతారమ్మణా, అనాగతం పచ్చవేక్ఖన్తస్స అనాగతారమ్మణా, పచ్చుప్పన్నం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణా.

నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణత్తా బహిద్ధారమ్మణా. ఇతరాసు తీసు అత్థపటిసమ్భిదా అజ్ఝత్తం విపాకత్థం కిరియత్థం పచ్చయసముప్పన్నఞ్చ పచ్చవేక్ఖన్తస్స అజ్ఝత్తారమ్మణా, బహిద్ధా పచ్చవేక్ఖన్తస్స బహిద్ధారమ్మణా, అజ్ఝత్తబహిద్ధా పచ్చవేక్ఖన్తస్స అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా , పరమత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స బహిద్ధారమ్మణా ఏవ. ధమ్మపటిసమ్భిదా అజ్ఝత్తం కుసలాకుసలం పచ్చయధమ్మం పచ్చవేక్ఖణకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణా, బహిద్ధా కుసలాకుసలం పచ్చయధమ్మం పచ్చవేక్ఖణకాలే బహిద్ధారమ్మణా, అజ్ఝత్తబహిద్ధా కుసలాకుసలం పచ్చయధమ్మం పచ్చవేక్ఖణకాలే అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణా. పటిభానపటిసమ్భిదా అజ్ఝత్తం కుసలవిపాకకిరియఞాణం పచ్చవేక్ఖణకాలే అజ్ఝత్తారమ్మణా, బహిద్ధా...పే.... అజ్ఝత్తబహిద్ధా కుసలవిపాకకిరియఞాణం పచ్చవేక్ఖణకాలే అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణాతి.

ఇధాపి తిస్సో పటిసమ్భిదా లోకియా; అత్థపటిసమ్భిదా లోకియలోకుత్తరా. ఇమస్మిఞ్హి పటిసమ్భిదావిభఙ్గే సమ్మాసమ్బుద్ధేన తయోపి నయా లోకియలోకుత్తరమిస్సకత్తా ఏకపరిచ్ఛేదావ కథితా. తీసుపి హి ఏతాసు తిస్సో పటిసమ్భిదా లోకియా, అత్థపటిసమ్భిదా లోకియలోకుత్తరాతి. ఏవమయం పటిసమ్భిదావిభఙ్గోపి తేపరివట్టం నీహరిత్వావ భాజేత్వా దస్సితోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

పటిసమ్భిదావిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. ఞాణవిభఙ్గో

౧. ఏకకమాతికాదివణ్ణనా

౭౫౧. ఇదాని తదనన్తరే ఞాణవిభఙ్గే **ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ**తిఆదినా నయేన పఠమం ఏకవిధాదీహి దసవిధపరియోసానేహి దసహి పరిచ్ఛేదేహి మాతికం ఠపేత్వా నిక్ఖిత్తపదానుక్కమేన నిద్దేసో కతో.

తత్థ **ఏకవిధేనా**తి ఏకప్పకారేన, ఏకకోట్ఠాసేన వా. **ఞాణవత్థూ**తి ఏత్థ పన ఞాణఞ్చ తం వత్థు చ నానప్పకారానం సమ్పత్తీనన్తి ఞాణవత్థు; ఓకాసట్ఠేన ఞాణస్స వత్థూతిపి ఞాణవత్థు. ఇధ పన పురిమేనేవత్థేన ఞాణవత్థు వేదితబ్బం. తేనేవ ఏకవిధపరిచ్ఛేదావసానే "యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞా – ఏవం ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ"తి వుత్తం. **పఞ్చ విఞ్ఞాణా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని పఞ్చ. **న హేతూ**తిఆదీని హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం (ధ. స. అట్ఠ. ౧.౬) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. సఙ్ఖేపతో పనేత్థ యం వత్తబ్బం తం నిద్దేసవారే ఆవి భవిస్సతి. యథా చేత్థ, ఏవం దుకమాతికాదిపదేసుపి యం వత్తబ్బం తం తత్థేవ ఆవి భవిస్సతి. నిక్ఖేపపరిచ్ఛేదమత్తం పనేత్థ ఏవం వేదితబ్బం. ఏత్థ హి "న హేతు అహేతుకా"తిఆదీహి తావ ధమ్మసఙ్గహమాతికావసేన, "అనిచ్చా జరాభిభూతా"తిఆదీహి అమాతికావసేనాతి సఙ్ఖేపతో దువిధేహి పభేదతో అట్ఠసత్తతియా పదేహి **ఏకకమాతికా** నిక్ఖిత్తా.

దుకానురూపేహి పన పఞ్చతింసాయ దుకేహి **దుకమాతికా** నిక్ఖిత్తా.

తికానురూపేహి "చిన్తామయా పఞ్ఞా"తిఆదీహి చతూహి బాహిరత్తికేహి, "విపాకా పఞ్ఞా"తిఆదీహి అనియమితపఞ్ఞావసేన వుత్తేహి చుద్దసహి మాతికాతికేహి, వితక్కత్తికే పఠమపదేన నియమితపఞ్ఞావసేన వుత్తేహి తేరసహి, దుతియపదేన నియమితపఞ్ఞావసేన వుత్తేహి సత్తహి, తతియపదేన నియమితపఞ్ఞావసేన వుత్తేహి ద్వాదసహి, పీతిత్తికే చ పఠమపదేన నియమితపఞ్ఞావసేన వుత్తేహి తేరసహి, తథా దుతియపదేన, తతియపదేన నియమితపఞ్ఞావసేన వుత్తేహి ద్వాదసహీతి అట్ఠాసీతియా తికేహి **తికమాతికా** నిక్ఖిత్తా.

చతుక్కమాతికా పన 'కమ్మస్సకతఞాణ'న్తిఆదీహి ఏకవీసతియా చతుక్కేహి, **పఞ్చకమాతికా** ద్వీహి పఞ్చకేహి, **ఛక్కమాతికా** ఏకేన ఛక్కేన, **సత్తకమాతికా** "సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూనీ"తి ఏవం సఙ్ఖేపతో వుత్తేహి ఏకాదసహి సత్తకేహి, **అట్ఠకమాతికా** ఏకేన అట్ఠకేన, **నవకమాతికా** ఏకేన నవకేన.

౧౦. దసకమాతికావణ్ణనా

౭౬౦. దసకమాతికా "దస తథాగతస్స తథాగతబలానీ"తిఆదినా ఏకేనేవ దసకేన నిక్ఖిత్తా. తత్థ **దసా**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **తథాగతస్సా**తి యథా విపస్సీఆదయో పుబ్బకా ఇసయో ఆగతా తథా ఆగతస్స; యథా చ తే గతా తథా గతస్స. **తథాగతబలానీ**తి అఞ్ఞేహి అసాధారణాని తథాగతస్సేవ బలాని; యథా వా పుబ్బబుద్ధానం బలాని పుఞ్ఞుస్సయసమ్పత్తియా ఆగతాని తథా ఆగతబలానీతిపి అత్థో. తత్థ దువిధం తథాగతస్స బలం – కాయబలఞ్చ ఞాణబలఞ్చ. తేసు కాయబలం హత్థికులానుసారేనేవ వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

కాళావకఞ్చ గఙ్గేయ్యం, పణ్డరం తమ్బపిఙ్గలం;
గన్ధమఙ్గలహేమఞ్చ, ఉపోసథఛద్దన్తిమే దసాతి. –

ఇమాని హి దస హత్థికులాని.

తత్థ ‘**కాళావక**’న్తి పకతిహత్థికులం దట్ఠబ్బం. యం దసన్నం పురిసానం కాయబలం తం ఏకస్స కాళావకహత్థినో. యం దసన్నం కాళావకానం బలం తం ఏకస్స గఙ్గేయస్స. యం దసన్నం గఙ్గేయ్యానం తం ఏకస్స పణ్డరస్స. యం దసన్నం పణ్డరానం తం ఏకస్స తమ్బస్స. యం దసన్నం తమ్బానం తం ఏకస్స పిఙ్గలస్స. యం దసన్నం పిఙ్గలానం తం ఏకస్స గన్ధహత్థినో. యం దసన్నం గన్ధహత్థీనం తం ఏకస్స మఙ్గలస్స. యం దసన్నం మఙ్గలానం తం ఏకస్స హేమవతస్స. యం దసన్నం హేమవతానం తం ఏకస్స ఉపోసథస్స. యం దసన్నం ఉపోసథానం తం ఏకస్స ఛద్దన్తస్స. యం దసన్నం ఛద్దన్తానం తం ఏకస్స తథాగతస్స. నారాయనసఙ్ఖాతబలన్తిపి ఇదమేవ వుచ్చతి. తదేతం పకతిహత్థీనం గణనాయ హత్థికోటిసహస్సానం, పురిసగణనాయ దసన్నం పురిసకోటిసహస్సానం బలం హోతి. ఇదం తావ తథాగతస్స **కాయబలం**.

ఞాణబలం పన ఇధ తావ పాళియం ఆగతమేవ దసబలఞాణం. **మహాసీహనాదే** (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౮ ఆదయో) దసబలఞాణం, చతువేసారజ్జఞాణం, అట్ఠసు పరిసాసు అకమ్పనఞాణం, చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణం, పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదకఞాణం, **సంయుత్తకే** (సం॰ ని॰ ౨.౩౩-౩౪) ఆగతాని తేసత్తతి ఞాణాని, సత్తసత్తతి ఞాణానీతి ఏవం అఞ్ఞానిపి అనేకాని ఞాణసహస్సాని – ఏతం **ఞాణబలం** నామ. ఇధాపి ఞాణబలమేవ అధిప్పేతం ఞాణఞ్హి అకమ్పియట్ఠేన ఉపత్థమ్భకట్ఠేన చ బలన్తి వుత్తం.

యేహి బలేహి సమన్నాగతోతి యేహి దసహి ఞాణబలేహి ఉపేతో సముపేతో. **ఆసభం ఠాన**న్తి సేట్ఠట్ఠానం ఉత్తమట్ఠానం; ఆసభా వా పుబ్బబుద్ధా, తేసం ఠానన్తి అత్థో. అపి చ గవసతజేట్ఠకో ఉసభో, గవసహస్సజేట్ఠకో వసభో; వజసతజేట్ఠకో వా ఉసభో, వజసహస్సజేట్ఠకో వసభో; సబ్బగవసేట్ఠో సబ్బపరిస్సయసహో సేతో పాసాదికో మహాభారవహో అసనిసతసద్దేహిపి అకమ్పనీయో నిసభో. సో ఇధ **ఉసభో**తి అధిప్పేతో. ఇదమ్పి హి తస్స పరియాయవచనం. ఉసభస్స ఇదన్తి ఆసభం. **ఠాన**న్తి చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అచలట్ఠానం. ఇదం పన ఆసభం వియాతి ఆసభం. యథేవ హి నిసభసఙ్ఖాతో ఉసభో ఉసభబలేన సమన్నాగతో చతూహి పాదేహి పథవిం ఉప్పీళేత్వా అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి, ఏవం తథాగతోపి దసహి తథాగతబలేహి సమన్నాగతో చతూహి వేసారజ్జపాదేహి అట్ఠపరిసపథవిం ఉప్పీళేత్వా సదేవకే లోకే కేనచి పచ్చత్థికేన పచ్చామిత్తేన అకమ్పియో అచలట్ఠానేన తిట్ఠతి. ఏవం తిట్ఠమానో చ తం ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, ఉపగచ్ఛతి, న పచ్చక్ఖాతి, అత్తని ఆరోపేతి. తేన వుత్తం “ఆసభం ఠానం పటిజానాతీ”తి.

పరిసాసూతి అట్ఠసు పరిసాసు. **సీహనాదం నదతీతి** సేట్ఠనాదం అభీతనాదం నదతి, సీహనాదసదిసం వా నాదం నదతి. అయమత్థో సీహనాదసుత్తేన దీపేతబ్బో. యథా వా సీహో సహనతో చ హననతో చ సీహోతి వుచ్చతి, ఏవం తథాగతో లోకధమ్మానం సహనతో పరప్పవాదానఞ్చ హననతో సీహోతి వుచ్చతి. ఏవం వుత్తస్స సీహస్స నాదం సీహనాదం. తత్థ యథా సీహో సీహబలేన సమన్నాగతో సబ్బత్థ విసారదో విగతలోమహంసో సీహనాదం నదతి, ఏవం తథాగతసీహోపి తథాగతబలేహి సమన్నాగతో అట్ఠసు పరిసాసు విసారదో విగతలోమహంసో “ఇతి రూప”న్తిఆదినా నయేన నానావిధదేసనావిలాససమ్పన్నం సీహనాదం నదతి. తేన వుత్తం “పరిసాసు సీహనాదం నదతీ”తి.

బ్రహ్మచక్కం పవత్తేతీతి ఏత్థ **బ్రహ్మ**న్తి సేట్ఠం ఉత్తమం విసుద్ధం. చక్కసద్దో చ పనాయం –

సమ్పత్తియం లక్ఖణే చ, రథఙ్గే ఇరియాపథే;
దానే రతనధమ్మూర, చక్కాదీసు చ దిస్సతి;
ధమ్మచక్కే ఇధ మతో, తఞ్చ ద్వేధా విభావయే.

“చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సాన”న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౩౧) హి అయం సమ్పత్తియం దిస్సతి. “హేట్ఠా పాదతలేసు చక్కాని జాతానీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౫) ఏత్థ లక్ఖణే. “చక్కంవ వహతో పద”న్తి (ధ॰ ప॰ ౧) ఏత్థ రథఙ్గే. “చతుచక్కం నవద్వార”న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౯) ఏత్థ ఇరియాపథే. “దదం భుఞ్జ మా చ పమాదో, చక్కం పవత్తయ సబ్బపాణిన”న్తి (జా॰ ౧.౭.౧౪౯) ఏత్థ దానే. “దిబ్బం చక్కరతనం పాతురహోసీ”తి ఏత్థ రతనచక్కే. “మయా పవత్తితం చక్క”న్తి (సు॰ ని॰ ౫౬౨) ఏత్థ ధమ్మచక్కే. “ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స చక్కం భమతి మత్థకే”తి (జా॰ ౧.౧.౧౦౪; ౧.౫.౧౦౩) ఏత్థ ఉరచక్కే. “ఖురపరియన్తేన చేపి చక్కేనా”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౬) ఏత్థ పహరణచక్కే. “అసనివిచక్క”న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౬౧; సం॰ ని॰ ౨.౧౬౨) ఏత్థ అసనిమణ్డలే. ఇధ పనాయం ధమ్మచక్కే మతో.

తం పన ధమ్మచక్కం దువిధం హోతి – పటివేధఞాణఞ్చ దేసనాఞాణఞ్చ. తత్థ పఞ్ఞాపభావితం అత్తనో అరియఫలావహం పటివేధఞాణం; కరుణాపభావితం సావకానం అరియఫలావహం దేసనాఞాణం. తత్థ పటివేధఞాణం ఉప్పజ్జమానం ఉప్పన్నన్తి దువిధం. తఞ్హి అభినిక్ఖమనతో యావ అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం , ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ; తుసితభవనతో వా యావ మహాబోధిపల్లఙ్కే అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం, ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ; దీపఙ్కరబ్యాకరణతో పట్ఠాయ వా యావ అరహత్తమగ్గా ఉప్పజ్జమానం , ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామ. దేసనాఞాణమ్పి పవత్తమానం పవత్తన్తి దువిధం. తఞ్హి యావ అఞ్ఞాకోణ్డఞ్ఞస్స సోతాపత్తిమగ్గా పవత్తమానం, ఫలక్ఖణే పవత్తం నామ. తేసు పటివేధఞాణం లోకుత్తరం, దేసనాఞాణం లోకియం. ఉభయమ్పి పనేతం అఞ్ఞేహి అసాధారణం బుద్ధానంయేవ ఓరసఞాణం.

ఇదాని యేహి దసహి బలేహి సమన్నాగతో తథాగతో ఆసభం ఠానం పటిజానాతి, యాని ఆదితోవ “దస తథాగతస్స తథాగతబలానీ”తి నిక్ఖిత్తాని, తాని విత్థారతో దస్సేతుం **కతమాని దస? ఇధ తథాగతో ఠానఞ్చ ఠానతో**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఠానఞ్చ ఠానతో**తి కారణఞ్చ కారణతో. కారణఞ్హి యస్మా తత్థ ఫలం తిట్ఠతి తదాయత్తవుత్తితాయ ఉప్పజ్జతి చేవ పవత్తతి చ, తస్మా ఠానన్తి వుచ్చతి. తం భగవా “యే యే ధమ్మా యేసం యేసం ధమ్మానం హేతూ పచ్చయా ఉప్పాదాయ తం తం ఠాన”న్తి చ ‘యే యే ధమ్మా యేసం యేసం ధమ్మానం న హేతూ న పచ్చయా ఉప్పాదాయ తం తం అట్ఠాన’న్తి చ పజానన్తో ఠానఞ్చ ఠానతో అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతి. **యమ్పీ**తి యేన ఞాణేన. **ఇదమ్పి తథాగతస్సా**తి ఇదమ్పి ఠానాట్ఠానఞాణం తథాగతస్స **తథాగతబలం** నామ హోతీతి అత్థో. ఏవం సబ్బపదేసు యోజనా వేదితబ్బా.

కమ్మసమాదానానన్తి సమాదియిత్వా కతానం కుసలాకుసలకమ్మానం; కమ్మమేవ వా కమ్మసమాదానం. **ఠానసో హేతుసో**తి పచ్చయతో చేవ హేతుతో చ. తత్థ గతిఉపధికాలపయోగా విపాకస్స ఠానం, కమ్మం హేతు.

సబ్బత్థ గామినిన్తి సబ్బగతిగామినిఞ్చ అగతిగామినిఞ్చ. **పటిపద**న్తి మగ్గం. **యథాభూతం పజానాతీ**తి బహూసుపి మనుస్సేసు ఏకమేవ పాణం ఘాతేన్తేసు ‘ఇమస్స చేతనా నిరయగామినీ భవిస్సతి, ఇమస్స తిరచ్ఛానయోనిగామినీ’తి

ఇమినా నయేన ఏకవత్థుస్మిమ్పి కుసలాకుసలచేతనాసఙ్ఖాతానం పటిపత్తీనం అవిపరీతతో సభావం పజానాతి.

అనేకధాతున్తి చక్ఖుధాతుఆదీహి కామధాతుఆదీహి వా ధాతూహి బహుధాతుం. **నానాధాతు**న్తి తాసంయేవ ధాతూనం విలక్ఖణతాయ నానప్పకారధాతుం. **లోక**న్తి ఖన్ధాయతనధాతులోకం. **యథాభూతం పజానాతీ**తి తాసం తాసం ధాతూనం అవిపరీతతో సభావం పటివిజ్ఝతి.

నానాధిముత్తికతన్తి హీనాదీహి అధిముత్తీహి నానాధిముత్తికభావం.

పరసత్తానన్తి పధానసత్తానం. **పరపుగ్గలాన**న్తి తతో పరేసం హీనసత్తానం; ఏకత్థమేవ వా ఏతం పదద్వయం వేనేయ్యవసేన పన ద్వేధా వుత్తం. **ఇన్ద్రియపరోపరియత్త**న్తి సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం పరభావఞ్చ అపరభావఞ్చ వుడ్ఢిఞ్చ హానిఞ్చాతి అత్థో.

ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీనన్తి పఠమాదీనం చతున్నం ఝానానం, "రూపీ రూపాని పస్సతీ"తిఆదీనం అట్ఠన్నం విమోక్ఖానం, సవితక్కసవిచారాదీనం తిణ్ణం సమాధీనం, పఠమజ్ఝానసమాపత్తిఆదీనఞ్చ నవన్నం అనుపుబ్బసమాపత్తీనం. **సంకిలేస**న్తి హానభాగియధమ్మం. **వోదాన**న్తి విసేసభాగియధమ్మం. **వుట్ఠాన**న్తి యేన కారణేన ఝానాదీహి వుట్ఠహన్తి, తం కారణం.

పుబ్బేనివాసానుస్సతిన్తి పుబ్బే నివుత్థక్ఖన్ధానుస్సరణం.

చుతూపపాతన్తి చుతిఞ్చ ఉపపాతఞ్చ.

ఆసవానం ఖయన్తి కామాసవాదీనం ఖయసఙ్ఖాతం ఆసవనిరోధం నిబ్బానం.

ఇమానీతి యాని హేట్ఠా "దస తథాగతస్స తథాగతబలానీ"తి అవోచ, ఇమాని తానీతి అప్పనం కరోతీతి. ఏవమేత్థ అనుపుబ్బపదవణ్ణనం ఞత్వా ఇదాని యస్మా తథాగతో పఠమంయేవ ఠానాట్ఠానఞాణేన వేనేయ్యసత్తానం ఆసవక్ఖయాధిగమస్స చేవ అనధిగమస్స చ ఠానాట్ఠానభూతం కిలేసావరణాభావం పస్సతి, లోకియసమ్మాదిట్ఠిఠానదస్సనతో నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిఠానాభావదస్సనతో చ. అథ నేసం కమ్మవిపాకఞాణేన విపాకావరణాభావం పస్సతి , తిహేతుకపటిసన్ధిదస్సనతో. సబ్బత్థగామినీపటిపదాఞాణేన కమ్మావరణాభావం పస్సతి, ఆనన్తరియకమ్మాభావదస్సనతో. ఏవం అనావరణానం అనేకధాతునానాధాతుఞాణేన అనుకూలధమ్మదేసనత్థం చరియావిసేసం పస్సతి, ధాతువేమత్తదస్సనతో. అథ నేసం నానాధిముత్తికతాఞాణేన అధిముత్తిం పస్సతి, పయోగం అనాదియిత్వాపి అధిముత్తివసేన ధమ్మదేసనత్థం. అథేవం దిట్ఠాధిముత్తీనం యథాసత్తి యథాబలం ధమ్మం దేసేతుం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణేన ఇన్ద్రియపరోపరియత్తం పస్సతి, సద్ధాదీనం తిక్ఖముదుభావదస్సనతో. ఏవం పరిఞ్ఞాతిన్ద్రియపరోపరియత్తాపి పనేతే సచే దూరే హోన్తి, అథ ఝానాదిపరిఞ్ఞాణేన ఝానాదీసు వసీభూతత్తా ఇద్ధివిసేసేన ఖిప్పం ఉపగచ్ఛతి. ఉపగన్త్వా చ నేసం పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన పుబ్బజాతిభావనం, దిబ్బచక్ఖానుభావతో పత్తబ్బేన చేతోపరియఞాణేన సమ్పత్తిచిత్తవిసేసం పస్సన్తో ఆసవక్ఖయఞాణానుభావేన ఆసవక్ఖయగామినియా పటిపదాయ

విగతసమ్మోహత్తా ఆసవక్ఖయాయ ధమ్మం దేసేతి. తస్మా ఇమినా అనుక్కమేన ఇమాని దసబలాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. అయం తావ మాతికాయ అత్థవణ్ణనా.

(౧.) ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా

౭౬౧. ఇదాని యథానిక్ఖిత్తాయ మాతికాయ “పఞ్చవిఞ్ఞాణా న హేతుమేవా”తిఆదినా నయేన ఆరద్ధే నిద్దేసవారే **న హేతుమేవా**తి సాధారణహేతుపటిక్ఖేపనిద్దేసో. తత్థ “హేతుహేతు, పచ్చయహేతు, ఉత్తమహేతు, సాధారణహేతూతి చతుబ్బిధో హేతూ”తిఆదినా నయేన యం వత్తబ్బం సియా, తం సబ్బం రూపకణ్డే “సబ్బం రూపం న హేతుమేవా”తిఆదీనం అత్థవణ్ణనాయం (ధ. స. అట్ఠ. ౫౯౪) వుత్తమేవ. **అహేతుకమేవా**తిఆదీసు బ్యఞ్జనసన్ధివసేన మకారో వేదితబ్బో; అహేతుకా ఏవాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. అపిచ “హేతూ ధమ్మా నహేతూ ధమ్మా”తిఆదీసు (ధ. స. దుకమాతికా ౧) ధమ్మకోట్ఠాసేసు పఞ్చవిఞ్ఞాణాని హేతూ ధమ్మాతి వా సహేతుకా ధమ్మాతి వా న హోన్తి. ఏకన్తేన పన న హేతూయేవ, అహేతుకా యేవాతి ఇమానిపి నయేనేత్థ సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. **అబ్యాకతమేవా**తి పదం విపాకాబ్యాకతవసేన వుత్తం. **సారమ్మణమేవా**తి ఓలుబ్భారమ్మణవసేన. పచ్చయారమ్మణం ఓలుబ్భారమ్మణన్తి హి దువిధం ఆరమ్మణం. ఇమస్మిం పన ఠానే ఓలుబ్భారమ్మణమేవ ధురం, పచ్చయారమ్మణమ్పి లబ్భతియేవ. **అచేతసికమేవా**తి పదం చిత్తం, రూపం, నిబ్బానన్తి తీసు అచేతసికేసు చిత్తమేవ సన్ధాయ వుత్తం. **నో అపరియాపన్నమేవా**తి గతిపరియాపన్నచుతిపరియాపన్నసంసారవట్టభవపరియాపన్నభావతో పరియాపన్నా ఏవ, నో అపరియాపన్నా. లోకతో వట్టతో న నియ్యన్తీతి **అనియ్యానికా** . **ఉప్పన్నం మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యమేవా**తి రూపకణ్డే చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పచ్చుప్పన్నానేవ రూపాదీని ఆరబ్భ పవత్తితో అతీతాదివిసయం మనోవిఞ్ఞాణమ్పి పఞ్చవిఞ్ఞాణసోతపతితమేవ కత్వా “ఉపపన్నం ఛహి విఞ్ఞాణేహి విఞ్ఞేయ్య”న్తి (ధ. స. ౫౮౪) వుత్తం. పఞ్చవిఞ్ఞాణా పన యస్మా పచ్చుప్పన్నాపి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఆరమ్మణా న హోన్తి, మనోవిఞ్ఞాణస్సేవ హోన్తి, తస్మా “మనోవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞేయ్యమేవా”తి వుత్తం. **అనిచ్చమేవా**తి హుత్వా అభావట్ఠేన అనిచ్చాయేవ. **జరాభిభూతమేవా**తి జరాయ అభిభూతత్తా జరాభిభూతా ఏవ.

౭౬౨. **ఉప్పన్నవత్థుకా ఉప్పన్నారమ్మణా**తి అనాగతపటిక్ఖేపో. న హి తే అనాగతేసు వత్థారమ్మణేసు ఉప్పజ్జన్తి.

పురేజాతవత్థుకా పురేజాతారమ్మణాతి సహుప్పత్తిపటిక్ఖేపో. న హి తే సహుప్పన్నం వత్థుం వా ఆరమ్మణం వా పటిచ్చ ఉప్పజ్జన్తి, సయం పన పచ్ఛాజాతా హుత్వా పురేజాతేసు వత్థారమ్మణేసు ఉప్పజ్జన్తి.

అజ్ఝత్తికవత్థుకాతి అజ్ఝత్తజ్ఝత్తవసేన వుత్తం. తాని హి అజ్ఝత్తికే పఞ్చ పసాదే వత్థుం కత్వా ఉప్పజ్జన్తి. **బాహిరారమ్మణా**తి బాహిరరూపాదిఆరమ్మణా. తత్థ చతుక్కం వేదితబ్బం – పఞ్చవిఞ్ఞాణా హి పసాదవత్థుకత్తా అజ్ఝత్తికా అజ్ఝత్తికవత్థుకా, మనోవిఞ్ఞాణం హదయరూపం వత్థుం కత్వా ఉప్పజ్జనకాలే అజ్ఝత్తికం బాహిరవత్థుకం, పఞ్చవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా తయో ఖన్ధా బాహిరా అజ్ఝత్తికవత్థుకా , మనోవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా తయో ఖన్ధా హదయరూపం వత్థుం కత్వా ఉప్పజ్జనకాలే బాహిరా బాహిరవత్థుకా.

అసమ్భిన్నవత్థుకాతి అనిరుద్ధవత్థుకా. న హి తే నిరుద్ధం అతీతం వత్థుం పటిచ్చ ఉప్పజ్జన్తి. **అసమ్భిన్నారమ్మణతాయ**పి ఏసేవ నయో.

అఞ్ఞం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వత్థు చ ఆరమ్మణఞ్చాతిఆదీసు చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స హి అఞ్ఞం వత్థు, అఞ్ఞం ఆరమ్మణం. అఞ్ఞం సోతవిఞ్ఞాణాదీనం. చక్ఖువిఞ్ఞాణం సోతపసాదాదీసు అఞ్ఞతరం వత్థుం, సద్దాదీసు వా అఞ్ఞతరం ఆరమ్మణం కత్వా కప్పతో కప్పం గన్త్వాపి న ఉప్పజ్జతి; చక్ఖుపసాదమేవ పన వత్థుం కత్వా రూపఞ్చ ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పజ్జతి. ఏవమస్స వత్థుపి ద్వారమ్పి ఆరమ్మణమ్పి నిబద్ధం, అఞ్ఞం వత్థుం వా ద్వారం వా ఆరమ్మణం వా న సఙ్కమతి, నిబద్ధవత్థు నిబద్ధద్వారం నిబద్ధారమ్మణమేవ హుత్వా ఉప్పజ్జతి. **సోతవిఞ్ఞాణాదీసు**పి ఏసేవ నయో.

౪౬౩. న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరవిసయం పచ్చనుభోన్తీతి ఏత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞస్స చక్ఖు సోతస్స, సోతం వా చక్ఖుస్సాతి ఏవం ఏకం ఏకస్స గోచరవిసయం న పచ్చనుభోతీతి అత్థో. సచే హి నీలాదిభేదం రూపారమ్మణం సమోధానేత్వా సోతిన్ద్రియస్స ఉపనేయ్య ‘ఇఙ్ఘ తావ నం వవత్థాపేహి విభావేహి – కిం నామేతం ఆరమ్మణ’న్తి, చక్ఖువిఞ్ఞాణం వినాపి ముఖేన అత్తనో ధమ్మతాయ ఏవం వదేయ్య – ‘అరే అన్ధబాల, వస్ససతమ్పి వస్ససహస్సమ్పి పరిధావమానో అఞ్ఞత్ర మయా కుహిం ఏతస్స జాననకం లభిస్ససి; ఆహర నం చక్ఖుపసాదే ఉపనేహి; అహమేతం ఆరమ్మణం జానిస్సామి – యది వా నీలం యది వా పీతకం. న హి ఏసో అఞ్ఞస్స విసయో; మయ్హమేవేసో విసయో’తి. సేసవిఞ్ఞాణేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేతే అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరవిసయం న పచ్చనుభోన్తి నామ.

౪౬౪. సమన్నాహరన్తస్సాతి ఆవజ్జనేనేవ సమన్నాహరన్తస్స.

మనసికరోన్తస్సాతి ఆవజ్జనేనేవ మనసికరోన్తస్స. ఏతాని హి చిత్తాని ఆవజ్జనేన సమన్నాహటకాలే మనసికతకాలేయేవ చ ఉప్పజ్జన్తి.

న అబ్బోకిణ్ణాతి అఞ్ఞేన విఞ్ఞాణేన అబ్బోకిణ్ణా నిరన్తరావ నుప్పజ్జన్తి. ఏతేన తేసం అనన్తరతా పటిక్ఖిత్తా.

౪౬౫. న అపుబ్బం అచరిమన్తి ఏతేన సబ్బేసమ్పి సహుప్పత్తి పటిక్ఖిత్తా. **న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సమనన్తరా**తి ఏతేన సమనన్తరతా పటిక్ఖిత్తా.

౪౬౬. ఆవట్టనా వాతిఆదీని చత్తారిపి ఆవజ్జనస్సేవ నామాని. తఞ్హి భవఙ్గస్స ఆవట్టనతో **ఆవట్టనా,** తస్సేవ ఆభుజనతో **ఆభోగో,** రూపాదీనం సమన్నాహరణతో **సమన్నాహారో,** తేసంయేవ మనసికరణతో **మనసికారో**తి వుచ్చతి. ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపతో పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం ఆవజ్జనట్ఠానే ఠత్వా ఆవజ్జనాదికిచ్చం కాతుం సమత్థభావో పటిక్ఖిత్తో.

న కఞ్చి ధమ్మం పటివిజానాతీతి “మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా”తి (ధ. ప. ౧-౨) ఏవం వుత్తం ఏకమ్పి కుసలం వా అకుసలం వా న పటివిజానాతి.

అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తాతి ఠపేత్వా రూపాదీనం అభినిపాతమత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – సుపణ్డితోపి పురిసో, ఠపేత్వా ఆపాథగతాని రూపాదీని, అఞ్ఞం కుసలాకుసలేసు ఏకధమ్మమ్పి పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న పటివిజానాతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణం పనేత్థ దస్సనమత్తమేవ హోతి. సోతవిఞ్ఞాణాదీని సవనఘాయనసాయనఫుసనమత్తానేవ. దస్సనాదిమత్తతో పన ముత్తా అఞ్ఞా ఏతేసం కుసలాదిపటివిఞ్ఞత్తి నామ నత్థి.

మనోధాతుయాపీతి సమ్పటిచ్ఛనమనోధాతుయాపి. సమ్పిణ్డనత్థో చేత్థ పికారో. తస్మా మనోధాతుయాపి తతో పరాహి మనోవిఞ్ఞాణధాతూహిపీతి సబ్బేహిపి పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణేహి న కఞ్చి కుసలాకుసలం ధమ్మం పటివిజానాతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

న కఞ్చి ఇరియాపథం కప్పేతీతిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. న హి పఞ్చద్వారికవిఞ్ఞాణేహి గమనాదీసు కఞ్చి ఇరియాపథం కప్పేతి, న కాయకమ్మం న వచీకమ్మం పట్ఠపేతి, న కుసలాకుసలం ధమ్మం సమాదియతి, న సమాధిం సమాపజ్జతి లోకియం వా లోకుత్తరం వా, న సమాధితో వుట్ఠాతి లోకియా వా లోకుత్తరా వా, న భవతో చవతి, న భవన్తరే ఉపపజ్జతి. సబ్బమ్పి హేతం కుసలాకుసలధమ్మపటివిజాననాదివచనపరియోసానం కిచ్చం మనోద్వారికచిత్తేనేవ హోతి, న పఞ్చద్వారికేనాతి సబ్బస్సాపేతస్స కిచ్చస్స కరణే సహజవనకాని వీథిచిత్తాని పటిక్ఖిత్తాని. యథా చేతేసం ఏతాని కిచ్చాని నత్థి, ఏవం నియామోక్కమనాదీనిపి. న హి పఞ్చద్వారికజవనేన మిచ్ఛత్తనియామం ఓక్కమతి, న సమ్మత్తనియామం; న చేతం జవనం నామగోత్తమారబ్భ జవతి, న కసిణాదిపణ్ణత్తిం; న లక్ఖణారమ్మణికవిపస్సనావసేన పవత్తతి, న వుట్ఠానగామినీబలవవిపస్సనావసేన; న రూపారూపధమ్మే ఆరబ్భ జవతి, న నిబ్బానం; న చేతేన సద్ధిం పటిసమ్భిదాఞాణం ఉప్పజ్జతి, న అభిఞ్ఞాఞాణం, న సావకపారమీఞాణం, న పచ్చేకబోధిఞాణం, న సబ్బఞ్ఞుతఞాణం. సబ్బోపి పనేస పభేదో మనోద్వారికజవనేయేవ లబ్భతి.

న సుపతి న పటిబుజ్ఝతి న సుపినం పస్సతీతి సబ్బేనాపి చ పఞ్చద్వారికచిత్తేన నేవ నిద్దం ఓక్కమతి, న నిద్దాయతి, న పటిబుజ్ఝతి, న కిఞ్చి సుపినం పస్సతీతి ఇమేసు తీసు ఠానేసు సహ జవనేన వీథిచిత్తం పటిక్ఖిత్తం.

నిద్దాయన్తస్స హి మహావట్టిం జాలేత్వా దీపే చక్ఖుసమీపే ఉపనీతే పఠమం చక్ఖుద్వారికం ఆవజ్జనం భవఙ్గం న ఆవట్టేతి, మనోద్వారికమేవ ఆవట్టేతి. అథ జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. దుతియవారే చక్ఖుద్వారికం ఆవజ్జనం భవఙ్గం ఆవట్టేతి. తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని జవనపరియోసానాని పవత్తన్తి. తదనన్తరం భవఙ్గం పవత్తతి. తతియవారే మనోద్వారికఆవజ్జనేన భవఙ్గే ఆవట్టితే మనోద్వారికజవనం జవతి. తేన చిత్తేన ఞత్వా 'కిం అయం ఇమస్మిం ఠానే ఆలోకో'తి జానాతి.

తథా నిద్దాయన్తస్స కణ్ణసమీపే తూరియేసు పగ్గహితేసు, ఘానసమీపే సుగన్ధేసు వా దుగ్గన్ధేసు వా పుప్ఫేసు ఉపనీతేసు, ముఖే సప్పిమ్హి వా ఫాణితే వా పక్ఖిత్తే, పిట్ఠియం పాణినా పహారే దిన్నే పఠమం సోతద్వారికాదీని ఆవజ్జనాని భవఙ్గం న ఆవట్టేన్తి, మనోద్వారికమేవ ఆవట్టేతి. అథ జవనం జవిత్వా భవఙ్గం ఓతరతి. దుతియవారే సోతద్వారికాదీని ఆవజ్జనాని భవఙ్గం ఆవట్టేన్తి. తతో సోతఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణాదీని జవనపరియోసానాని పవత్తన్తి. తదనన్తరం భవఙ్గం పవత్తతి. తతియవారే మనోద్వారికఆవజ్జనేన భవఙ్గే ఆవట్టితే మనోద్వారికజవనం జవతి. తేన చిత్తేన ఞత్వా 'కిం అయం ఇమస్మిం ఠానే సద్దో – సఙ్ఖసద్దో, భేరిసద్దో'తి వా 'కిం అయం ఇమస్మిం ఠానే గన్ధో – మూలగన్ధో, సారగన్ధో'తి వా 'కిం ఇదం మయ్హం ముఖే పక్ఖిత్తరసం – సప్పీతి వా ఫాణిత'న్తి వా 'కేనమ్హి పిట్ఠియం పహతో, అతిథద్ధో మే పహారో'తి వా వత్తారో హోన్తి. ఏవం మనోద్వారికజవనేనేవ పటిబుజ్ఝతి, న పఞ్చద్వారికేన. సుపినమ్పి తేనేవ పస్సతి, న పఞ్చద్వారికేన.

తఞ్చ పనేతం సుపినం పస్సన్తో చతూహి కారణేహి పస్సతి – ధాతుక్ఖోభతో వా అనుభూతపుబ్బతో వా దేవతోపసంహారతో వా పుబ్బనిమిత్తతో వాతి. తత్థ పిత్తాదీనం ఖోభకరణపచ్చయయోగేన ఖుభితధాతుకో **'ధాతుక్ఖోభతో'** సుపినం పస్సతి. పస్సన్తో చ నానావిధం సుపినం పస్సతి – పబ్బతా పతన్తో వియ, ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ,

వాళమిగహత్థిచోరాదీహి అనుబద్ధో వియ చ హోతి. ‘**అనుభూతపుబ్బతో**’ పస్సన్తో పుబ్బే అనుభూతపుబ్బం ఆరమ్మణం పస్సతి. ‘**దేవతోపసంహారతో**’ పస్సన్తస్స దేవతా అత్థకామతాయ వా అనత్థకామతాయ వా అత్థాయ వా అనత్థాయ వా నానావిధాని ఆరమ్మణాని ఉపసంహరన్తి. సో తాసం దేవతానం అనుభావేన తాని ఆరమ్మణాని పస్సతి. **పుబ్బనిమిత్తతో** పస్సన్తో పుఞ్ఞాపుఞ్ఞవసేన ఉప్పజ్జితుకామస్స అత్థస్స వా అనత్థస్స వా పుబ్బనిమిత్తభూతం సుపినం పస్సతి బోధిసత్తమాతా వియ పుత్తపటిలాభనిమిత్తం, బోధిసత్తో వియ పఞ్చ మహాసుపినే (అ॰ ని॰ ౫.౧౯౬), కోసలరాజా వియ చ సోళస సుపినేతి (జా॰ ౧.౧.౪౧).

తత్థ యం ధాతుక్ఖోభతో అనుభూతపుబ్బతో చ సుపినం పస్సతి, న తం సచ్చం హోతి. యం దేవతోపసంహారతో పస్సతి, తం సచ్చం వా హోతి అలికం వా. కుద్ధా హి దేవతా ఉపాయేన వినాసేతుకామా విపరీతమ్పి కత్వా దస్సేన్తి. తత్రిదం వత్థు – రోహణే కిర నాగమహావిహారే మహాథేరో భిక్ఖుసఙ్ఘం అనపలోకేత్వావ ఏకం నాగరుక్ఖం ఛిన్దాపేసి. రుక్ఖే అధివత్థా దేవతా థేరస్స కుద్ధా పఠమమేవ నం పలోభేత్వా పచ్ఛా ‘ఇతో తే సత్తదివసమత్థకే ఉపట్ఠాకో రాజా మరిస్సతీ’తి సుపినే ఆరోచేసి. థేరో నం కథం ఆహరిత్వా రాజోరోధానం ఆచిక్ఖి. తా ఏకప్పహారేనేవ మహావిరవం విరవింసు. రాజా ‘కిం ఏత’న్తి పుచ్ఛి. తా ‘ఏవం థేరేన వుత్త’న్తి ఆరోచయింసు. రాజా దివసే గణాపేత్వా సత్తాహే వీతివత్తే కుజ్ఝిత్వా థేరస్స హత్థపాదే ఛిన్దాపేసి.

యం పన పుబ్బనిమిత్తతో పస్సతి తం ఏకన్తసచ్చమేవ హోతి. ఏతేసఞ్చ చతున్నం మూలకారణానం సంసగ్గభేదతోపి సుపినభేదో హోతియేవ. తఞ్చ పనేతం చతుబ్బిధం సుపినం సేక్ఖపుథుజ్జనావ పస్సన్తి అప్పహీనవిపల్లాసత్తా; అసేక్ఖా న పస్సన్తి పహీనవిపల్లాసత్తా.

కిం పన తం పస్సన్తో సుత్తో పస్సతి, పటిబుద్ధో? ఉదాహు నేవ సుత్తో పస్సతి న పటిబుద్ధోతి? కిఞ్చేత్థ యది తావ సుత్తో పస్సతి, అభిధమ్మవిరోధో ఆపజ్జతి. భవఙ్గచిత్తేన హి సుపతి. తఞ్చ రూపనిమిత్తాదిఆరమ్మణం రాగాదిసమ్పయుత్తం వా న హోతి. సుపినం పస్సన్తస్స చ ఈదిసాని చిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి. అథ పటిబుద్ధో పస్సతి, వినయవిరోధో ఆపజ్జతి. యఞ్హి పటిబుద్ధో పస్సతి, తం సబ్బోహారికచిత్తేన పస్సతి. సబ్బోహారికచిత్తేన చ కతే వీతిక్కమే అనాపత్తి నామ నత్థి. సుపినం పస్సన్తేన పన కతే వీతిక్కమే ఏకన్తం అనాపత్తి ఏవ. అథ నేవ సుత్తో న పటిబుద్ధో పస్సతి, న సుపినం నామ పస్సతి. ఏవఞ్హి సతి సుపినస్స అభావోవ ఆపజ్జతి? న అభావో . కస్మా? యస్మా కపిమిద్ధపరేతో పస్సతి. వుత్తం హేతం – “కపిమిద్ధపరేతో ఖో, మహారాజ, సుపినం పస్సతీ”తి (మి॰ ప॰ ౫.౩.౫). ‘**కపిమిద్ధపరేతో**’తి మక్కటనిద్దాయ యుత్తో. యథా హి మక్కటస్స నిద్దా లహుపరివత్తా హోతి, ఏవం యా నిద్దా పునప్పునం కుసలాదిచిత్తవోకిణ్ణత్తా లహుపరివత్తా; యస్సా పవత్తియం పునప్పునం భవఙ్గతో ఉత్తరణం హోతి, తాయ యుత్తో సుపినం పస్సతి. తేనాయం సుపినో కుసలోపి హోతి అకుసలోపి అబ్యాకతోపి ౩౦౬. తత్థ సుపినన్తే చేతియవన్దనధమ్మస్సవనధమ్మదేసనాదీని కరోన్తస్స కుసలో, పాణాతిపాతాదీని కరోన్తస్స అకుసలో, ద్వీహి అన్తేహి ముత్తో ఆవజ్జనతదారమ్మణక్ఖణే అబ్యాకతోతి వేదితబ్బో. సుపినేనేవ ‘దిట్ఠం వియ మే, సుతం వియ మే’తి కథనకాలేపి అబ్యాకతోయేవ.

కిం పన సుపినే కతం కుసలాకుసలం కమ్మం సవిపాకం అవిపాకన్తి? సవిపాకం; దుబ్బలత్తా పన పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం న సక్కోతి, దిన్నాయ అఞ్ఞకమ్మేన పటిసన్ధియా పవత్తే వేదనీయం హోతి.

ఏవం యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞాతి పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం న హేత్వట్ఠో యాథావట్ఠో. తం యాథావట్ఠం వత్థుం విభావేతీతి యాథావకవత్థువిభావనా. తథా పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం అహేతుకట్ఠో, జరాభిభూతట్ఠో, న సుపినం పస్సనట్ఠో, యాథావట్ఠో. తం యాథావట్ఠం వత్థుం విభావేతీతి యాథావకవత్థువిభావనా. ఇతి యా హేట్ఠా "యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞా"తి మాతికాయ నిక్ఖిత్తా, సా ఏవం యాథావకవత్థువిభావనా పఞ్ఞాతి వేదితబ్బా. తస్సా ఏవ చ వసేన **ఏవం ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ**తి ఏవం ఏకేకకోట్ఠాసేన ఞాణగణనా ఏకేన వా ఆకారేన ఞాణపరిచ్ఛేదో హోతి.

ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౨.) దుకనిద్దేసవణ్ణనా

౭౬౭. దువిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **చతూసు భూమీసు కుసలే**తి సేక్ఖపుథుజ్జనానం చతుభూమకకుసలపఞ్ఞా. పటిసమ్భిదావిభఙ్గే వుత్తేసు పఞ్చసు అత్థేసు అత్తనో అత్తనో భూమిపరియాపన్నం విపాకసఙ్ఖాతం అత్థం జాపేతి జనేతి పవత్తేతీతి **అత్థజాపికా. అరహతో అభిఞ్ఞం ఉప్పాదేన్తస్స సమాపత్తిం ఉప్పాదేన్తస్స కిరియాబ్యాకతే**తి అభిఞ్ఞాయ చేవ సమాపత్తియా చ పరికమ్మసమయే కామావచరకిరియపఞ్ఞా. సా హి అభిఞ్ఞాసమాపత్తిపభేదం కిరియసఙ్ఖాతం అత్థం జాపేతి జనేతి పవత్తేతీతి **అత్థజాపికా పఞ్ఞా**తి వుత్తా. అయం పన అపరోపి పాళిముత్తకో అట్ఠకథానయో – యాపి హి పురిమా కామావచరకిరియా పచ్ఛిమాయ కామావచరకిరియాయ అనన్తరాదివసేన పచ్చయో హోతి, సాపి తం కిరియత్థం జాపేతీతి అత్థజాపికా పఞ్ఞా నామ. రూపావచరారూపావచరేసుపి ఏసేవ నయో.

దుతియపదనిద్దేసే **చతూసు భూమీసు విపాకే**తి కామావచరవిపాకే పఞ్ఞా సహజాతాదిపచ్చయవసేన కామావచరవిపాకత్థం జాపేత్వా ఠితాతి **జాపితత్థా**. రూపావచరాదివిపాకపఞ్ఞాసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బాపి వా ఏసా అత్తనో అత్తనో కారణేహి జాపితా జనితా పవత్తితా సయమ్పి అత్థభూతాతిపి జాపితత్థా. **అరహతో ఉప్పన్నాయ అభిఞ్ఞాయ ఉప్పన్నాయ సమాపత్తియా**తి వుత్తకిరియపఞ్ఞాయపి ఏసేవ నయో. అయం పన అపరోపి పాళిముత్తకో అట్ఠకథానయో – కామావచరకిరియపఞ్ఞాపి హి సహజాతాదివసేన కామావచరకిరియసఙ్ఖాతం అత్థం జాపేత్వా ఠితాతి జాపితత్థా. రూపావచరారూపావచరకిరియపఞ్ఞాసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బాపి వా ఏసా అత్తనో అత్తనో కారణేహి జాపితా జనితా పవత్తితా సయఞ్చ అత్థభూతాతిపి జాపితత్థా. సేసమేత్థ సబ్బం ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం వుత్తనయత్తా పాకటమేవాతి.

దుకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౩.) తికనిద్దేసవణ్ణనా

౭౬౮. తివిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **యోగవిహితేసూ**తి యోగో వుచ్చతి పఞ్ఞా; పఞ్ఞావిహితేసు పఞ్ఞాపరిణామితేసూతి అత్థో. **కమ్మాయతనేసూ**తి ఏత్థ కమ్మమేవ **కమ్మాయతనం;** అథ వా కమ్మఞ్చ తం ఆయతనఞ్చ ఆజీవాదీనన్తిపి **కమ్మాయతనం. సిప్పాయతనేసు**పి ఏసేవ నయో. తత్థ దువిధం కమ్మం – హీనఞ్చ ఉక్కట్ఠఞ్చ. తత్థ హీనం నామ వడ్ఢకీకమ్మం, పుప్ఫఛడ్డకకమ్మన్తి ఏవమాది. ఉక్కట్ఠం నామ కసి, వణిజ్జా, గోరక్ఖన్తి ఏవమాది. సిప్పమ్పి దువిధం హీనఞ్చ ఉక్కట్ఠఞ్చ. తత్థ హీనం సిప్పం నామ నళకారసిప్పం, పేసకారసిప్పం, కుమ్భకారసిప్పం, చమ్మకారసిప్పం, న్హాపితసిప్పన్తి ఏవమాది. ఉక్కట్ఠం నామ సిప్పం ముద్దా, గణనా, లేఖఞ్చాతి ఏవమాది విజ్జావ **విజ్జాట్ఠానం**. తం ధమ్మికమేవ గహితం.

నాగమణ్డలపరిత్తసదిసం, ఫుధమనకమన్తసదిసం, సాలాకియం , సల్లకత్తియన్తిఆదీని పన వేజ్జసత్థాని “ఇచ్ఛామహం, ఆచరియ, సిప్పం సిక్ఖితు”న్తి (మహావ॰ ౩౪) సిప్పాయతనే పవిట్ఠత్తా న గహితాని.

తత్థ ఏకో పణ్డితో మనుస్సానం ఫాసువిహారత్థాయ అత్తనో చ ధమ్మతాయ గేహపాసాదయాననావాదీని ఉప్పాదేతి. సో హి ‘ఇమే మనుస్సా వసనట్ఠానేన వినా దుక్ఖితా’తి హితకిరియాయ ఠత్వా దీఘచతురస్సాదిభేదం గేహం ఉప్పాదేతి, సీతుణ్హపటిఘాతత్థాయ ఏకభూమికద్విభూమికాదిభేదే పాసాదే కరోతి, ‘యానే అసతి అనుసఞ్చరణం నామ దుక్ఖ’న్తి జఙ్ఘాకిలమథపటివినోదనత్థాయ వయ్హసకటసన్దమానికాదీని ఉప్పాదేతి, ‘నావాయ అసతి సముద్దాదీసు సఞ్చారో నామ నత్థీ’తి నానప్పకారం నావం ఉప్పాదేతి. సో సబ్బమ్పేతం నేవ అఞ్ఞేహి కయిరమానం పస్సతి, న కతం ఉగ్గణ్హాతి, న కథేన్తానం సుణాతి, అత్తనో పన ధమ్మతాయ చిన్తాయ కరోతి. పఞ్ఞవతా హి అత్తనో ధమ్మతాయ కతమ్పి అఞ్ఞేహి ఉగ్గణ్హిత్వా కరోన్తేహి కతసదిసమేవ హోతి. అయం తావ హీనకమ్మే నయో.

ఉక్కట్ఠకమ్మేపి ‘కసికమ్మే అసతి మనుస్సానం జీవితం న పవత్తతీ’తి ఏకో పణ్డితో మనుస్సానం ఫాసువిహారత్థాయ యుగనఙ్గలాదీని కసిభణ్డాని ఉప్పాదేతి; తథా నానప్పకారం వాణిజకమ్మం గోరక్ఖఞ్చ ఉప్పాదేతి. సో సబ్బమ్పేతం నేవ అఞ్ఞేహి కరియమానం పస్సతి...పే॰... కతసదిసమేవ హోతి. అయం ఉక్కట్ఠకమ్మే నయో.

దువిధేపి పన సిప్పాయతనే ఏకో పణ్డితో మనుస్సానం ఫాసువిహారత్థాయ నళకారసిప్పాదీని హీనసిప్పాని, హత్థముద్దాయ గణనసఙ్ఖాతం ముద్దం, అచ్ఛిన్నకసఙ్ఖాతం గణనం, మాతికాప్పభేదకాదిభేదఞ్చ లేఖం ఉప్పాదేతి. సో సబ్బమ్పేతం నేవ అఞ్ఞేహి కరియమానం పస్సతి...పే॰... కతసదిసమేవ హోతి. అయం సిప్పాయతనే నయో.

ఏకచ్చో పన పణ్డితో అమనుస్ససరీసపాదీహి ఉపద్దుతానం మనుస్సానం తికిచ్ఛనత్థాయ ధమ్మికాని నాగమణ్డలమన్తాదీని విజ్జాట్ఠానాని ఉప్పాదేతి, తాని నేవ అఞ్ఞేహి కరియమానాని పస్సతి, న కతాని ఉగ్గణ్హాతి, న కథేన్తానం సుణాతి, అత్తనో పన ధమ్మతాయ చిన్తాయ కరోతి. పఞ్ఞవతా హి అత్తనో ధమ్మతాయ కతమ్పి అఞ్ఞేహి ఉగ్గణ్హిత్వా కరోన్తేహి కతసదిసమేవ హోతి.

కమ్మస్సకతం వాతి “ఇదం కమ్మం సత్తానం సకం, ఇదం నో సక”న్తి ఏవం జాననఞాణం. **సచ్చానులోమికం** వాతి విపస్సనాఞాణం. తఞ్హి చతున్నం సచ్చానం అనులోమనతో సచ్చానులోమికన్తి వుచ్చతి. ఇదానిస్స పవత్తనాకారం దస్సేతుం **రూపం అనిచ్చన్తి వా**తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ అనిచ్చలక్ఖణమేవ ఆగతం, న దుక్ఖలక్ఖణఅనత్తలక్ఖణాని, అత్థవసేన పన ఆగతానేవాతి దట్ఠబ్బాని – యఞ్హి అనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తాతి.

యం ఏవరూపిన్తి యం ఏవం హేట్ఠా నిద్దిట్ఠసభావం అనులోమికం. **ఖన్తి**న్తిఆదీని సబ్బాని పఞ్ఞాపేవచనానేవ. సా హి హేట్ఠా వుత్తానం కమ్మాయతనాదీనం పఞ్చన్నం కారణానం అపచ్చనీకదస్సనేన అనులోమేతీతి **అనులోమికా**. తథా సత్తానం హితచరియాయ అనులోమేతి, మగ్గసచ్చస్స అనులోమేతి, పరమత్థసచ్చస్స నిబ్బానస్స అనులోమనతో అనులోమేతీతిపి అనులోమికా. సబ్బానిపి ఏతాని కారణాని ఖమతి సహతి దట్ఠుం సక్కోతీతి **ఖన్తి**, పస్సతీతి **దిట్ఠి**, రోచేతీతి **రుచి**, ముదతీతి **ముది**, పేక్ఖతీతి **పేక్ఖా**. సబ్బేపిస్సా తే కమ్మాయతనాదయో ధమ్మా నిజ్ఝానం ఖమన్తి, విసేసతో చ పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖాతా ధమ్మా పునప్పునం అనిచ్చదుక్ఖానత్తవసేన నిజ్ఝాయమానా తం నిజ్ఝానం ఖమన్తీతి **ధమ్మనిజ్ఝానఖన్తి**.

పరతో అస్సుత్వా పటిలభతీతి అఞ్ఞస్స ఉపదేసవచనం అస్సుత్వా సయమేవ చిన్తేన్తో పటిలభతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం చిన్తామయా పఞ్ఞా నామ వుచ్చతి. సా పనేసా న యేసం కేసఞ్చి ఉప్పజ్జతి, అభిఞ్ఞాతానం పన మహాసత్తానమేవ ఉప్పజ్జతి. తత్థాపి సచ్చానులోమికఞాణం ద్విన్నంయేవ బోధిసత్తానం ఉప్పజ్జతి. సేసపఞ్ఞా సబ్బేసమ్పి పూరితపారమీనం మహాపఞ్ఞానం ఉప్పజ్జతీతి వేదితబ్బా.

పరతో సుత్వా పటిలభతీతి ఏత్థ కమ్మాయతనాదీని పరేన కరియమానాని వా కతాని వా దిస్వాపి యస్స కస్సచి కథయమానస్స వచనం సుత్వాపి ఆచరియస్స సన్తికే ఉగ్గహేత్వాపి పటిలద్ధా సబ్బా పరతో సుత్వాయేవ పటిలద్ధా నామాతి వేదితబ్బా.

సమాపన్నస్సాతి సమాపత్తిసమఙ్గిస్స; అన్తోసమాపత్తియం పవత్తా **పఞ్ఞా భావనామయా** నామాతి అత్థో.

౭౮౯. దానం ఆరబ్భాతి దానం పటిచ్చ; దానచేతనాపచ్చయాతి అత్థో. **దానాధిగచ్ఛా**తి దానం అధిగచ్ఛన్తస్స; పాపుణన్తస్సాతి అత్థో. **యా ఉప్పజ్జతీ**తి యా ఏవం దానచేతనాసమ్పయుత్తా పఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి, అయం **దానమయా పఞ్ఞా** నామ. సా పనేసా 'దానం దస్సామీ'తి చిన్తేన్తస్స, దానం దేన్తస్స, దానం దత్వా తం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పుబ్బచేతనా, ముఞ్చచేతనా, అపరచేతనాతి తివిధేన ఉప్పజ్జతి.

సీలం ఆరబ్భ సీలాధిగచ్ఛాతి ఇధాపి సీలచేతనాసమ్పయుత్తావ **సీలమయా పఞ్ఞా**తి అధిప్పేతా. అయమ్పి 'సీలం పూరేస్సామీ'తి చిన్తేన్తస్స, సీలం పూరేన్తస్స, సీలం పూరేత్వా తం పచ్చవేక్ఖన్తస్స పుబ్బచేతనా, ముఞ్చచేతనా, అపరచేతనాతి తివిధేనేవ ఉప్పజ్జతి. భావనామయా హేట్ఠా వుత్తాయేవ.

౭౭౦. అధిసీలపఞ్ఞాదీసు సీలాదీని దువిధేన వేదితబ్బాని – సీలం, అధిసీలం; చిత్తం, అధిచిత్తం; పఞ్ఞా, అధిపఞ్ఞాతి. తత్థ "ఉప్పాదా వా తథాగతానం అనుప్పాదా వా తథాగతానం ఠితావ సా ధాతు ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా"తి (సం. ని. ౨.౨౦; అం. ని. ౩.౧౩౭) ఇమాయ తన్తియా సఙ్గహితవసేన పఞ్చపి సీలాని దసపి సీలాని సీలం నామ. తఞ్హి తథాగతే ఉప్పన్నేపి అనుప్పన్నేపి హోతి. అనుప్పన్నే కే పఞ్ఞాపేన్తీతి? తాపసపరిబ్బాజకా, సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తా, చక్కవత్తిరాజానో చ పఞ్ఞాపేన్తి. ఉప్పన్నే సమ్మాసమ్బుద్ధే భిక్ఖుసఙ్ఘో, భిక్ఖునీసఙ్ఘో, ఉపాసకా, ఉపాసికాయో చ పఞ్ఞాపేన్తి. పాతిమోక్ఖసంవరసీలం పన సబ్బసీలేహి అధికం ఉప్పన్నేయేవ తథాగతే ఉప్పజ్జతి, నో అనుప్పన్నే. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధాయేవ చ నం పఞ్ఞాపేన్తి. "ఇమస్మిం వత్థుస్మిం వీతిక్కమే ఇదం నామ హోతీ"తి పఞ్ఞాపనఞ్హి అఞ్ఞేసం అవిసయో, బుద్ధానంయేవ ఏస విసయో, బుద్ధానం బలం. ఇతి యస్మా పాతిమోక్ఖసంవరో అధిసీలం, తస్మా తం అధిసీలపఞ్ఞం దస్సేతుం **పాతిమోక్ఖసంవరం సంవరన్తస్సా**తిఆది వుత్తం.

హేట్ఠా వుత్తాయ ఏవ పన తన్తియా సఙ్గహితవసేన వట్టపాదికా అట్ఠ సమాపత్తియో చిత్తం నామ. తఞ్హి తథాగతే ఉప్పన్నేపి హోతి అనుప్పన్నేపి. అనుప్పన్నే కే నిబ్బత్తేన్తీతి? తాపసపరిబ్బాజకా చేవ సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తా చ చక్కవత్తిరాజానో చ. ఉప్పన్నే భగవతి విసేసత్థికా భిక్ఖుఆదయోపి నిబ్బత్తేన్తియేవ. విపస్సనాపాదికా పన అట్ఠ సమాపత్తియో సబ్బచిత్తేహి అధికా, ఉప్పన్నేయేవ తథాగతే ఉప్పజ్జన్తి, నో అనుప్పన్నే. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధా ఏవ చ ఏతా పఞ్ఞాపేన్తి . ఇతి యస్మా అట్ఠ సమాపత్తియో అధిచిత్తం, తస్మా అధిచిత్తపఞ్ఞం దస్సేతుం **రూపావచరారూపావచరసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తస్సా**తిఆది వుత్తం.

హేట్ఠా వుత్తాయ ఏవ పన తన్తియా సఙ్గహితవసేన కమ్మస్సకతఞాణం పఞ్ఞా నామ. తఞ్హి తథాగతే ఉప్పన్నేపి హోతి అనుప్పన్నేపి. అనుప్పన్నే వేలామదానవేస్సన్తరదానాదివసేన ఉప్పజ్జతి; ఉప్పన్నే తేన ఞాణేన మహాదానం పవత్తేన్తానం పమాణం నత్థి. మగ్గఫలపఞ్ఞా పన సబ్బపఞ్ఞాహి అధికా, ఉప్పన్నేయేవ తథాగతే విత్థారికా హుత్వా పవత్తతి, నో అనుప్పన్నే. ఇతి యస్మా మగ్గఫలపఞ్ఞా అధిపఞ్ఞా, తస్మా అతిరేకపఞ్ఞాయ పఞ్ఞం దస్సేతుం **చతూసు మగ్గేసూ**తిఆది వుత్తం.

తత్థ సియా – సీలం, అధిసీలం; చిత్తం, అధిచిత్తం; పఞ్ఞా, అధిపఞ్ఞాతి ఇమేసు ఛసు కోట్ఠాసేసు విపస్సనా పఞ్ఞా కతరసన్నిస్సితాతి? అధిపఞ్ఞాసన్నిస్సితా. తస్మా యథా ఓమకతరప్పమాణం ఛత్తం వా ధజం వా ఉపాదాయ అతిరేకప్పమాణం అతిఛత్తం అతిధజోతి వుచ్చతి, ఏవమిదమ్పి పఞ్చసీలం దససీలం ఉపాదాయ పాతిమోక్ఖసంవరసీలం ‘**అధిసీలం**’ నామ; వట్టపాదికా అట్ఠ సమాపత్తియో ఉపాదాయ విపస్సనాపాదికా అట్ఠ సమాపత్తియో ‘**అధిచిత్తం**’ నామ, కమ్మస్సకతపఞ్ఞం ఉపాదాయ విపస్సనాపఞ్ఞా చ మగ్గపఞ్ఞా చ ఫలపఞ్ఞా చ ‘**అధిపఞ్ఞా**’ నామాతి వేదితబ్బా.

౭౭౧. ఆయకోసల్లాదినిద్దేసే యస్మా **ఆయో**తి వుడ్ఢి, సా అనత్థహానితో అత్థుప్పత్తితో చ దువిధా; **అపాయో**తి అవుడ్ఢి, సాపి అత్థహానితో అనత్థుప్పత్తితో చ దువిధా; తస్మా తం దస్సేతుం **ఇమే ధమ్మే మనసికరోతో**తిఆది వుత్తం. **ఇదం వుచ్చతీ**తి యా ఇమేసం అకుసలధమ్మానం అనుప్పత్తిప్పహానేసు కుసలధమ్మానఞ్చ ఉప్పత్తిట్ఠితీసు పఞ్ఞా – ఇదం ఆయకోసల్లం నామ వుచ్చతి. యా పనేసా కుసలధమ్మానం అనుప్పజ్జననిరుజ్ఝనేసు అకుసలధమ్మానఞ్చ ఉప్పత్తిట్ఠితీసు పఞ్ఞా – ఇదం అపాయకోసల్లం నామాతి అత్థో. ఆయకోసల్లం తావ పఞ్ఞా హోతు; అపాయకోసల్లం కథం పఞ్ఞా నామ జాతాతి? పఞ్ఞవాయేవ హి ‘మయ్హం ఏవం మనసికరోతో అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తి ఉప్పన్నా చ నిరుజ్ఝన్తి; అనుప్పన్నా అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా పవడ్ఢన్తీ’తి పజానాతి. సో ఏవం ఞత్వా అనుప్పన్నానం అకుసలానం ధమ్మానం ఉప్పజ్జితుం న దేతి, ఉప్పన్నే పజహతి; అనుప్పన్నే కుసలే ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నే భావనాపారిపూరిం పాపేతి. ఏవం అపాయకోసల్లమ్పి పఞ్ఞా ఏవాతి వేదితబ్బం. **సబ్బాపి తత్రూపాయా పఞ్ఞా ఉపాయకోసల్ల**న్తి ఇదం పన అచ్చాయికకిచ్చే వా భయే వా ఉప్పన్నే తస్స తికిచ్ఛనత్థం ఠానుప్పత్తియకారణజాననవసేనేవ వేదితబ్బం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

తికనిద్దేసవణ్ణనా.

(౪.) చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౭౯౩. చతుబ్బిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **అత్థి దిన్న**న్తిఆదీసు దిన్నపచ్చయా ఫలం అత్థీతి ఇమినా ఉపాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **ఇదం వుచ్చతీ**తి యం ఞాణం ‘ఇదం కమ్మం సకం, ఇదం నో సక’న్తి జానాతి – ఇదం కమ్మస్సకతఞాణం నామ వుచ్చతీతి అత్థో. తత్థ తివిధం కాయదుచ్చరితం, చతుబ్బిధం వచీదుచ్చరితం, తివిధం మనోదుచ్చరితన్తి ఇదం న సకకమ్మం నామ. తీసు ద్వారేసు దసవిధమ్పి సుచరితం సకకమ్మం నామ. అత్తనో వాపి హోతు పరస్స వా సబ్బమ్పి అకుసలం న సకకమ్మం నామ. కస్మా? అత్థభఞ్జనతో అనత్థజననతో చ. అత్తనో వా హోతు పరస్స వా సబ్బమ్పి కుసలం సకకమ్మం నామ. కస్మా? అనత్థభఞ్జనతో అత్థజననతో చ. ఏవం జాననసమత్థే ఇమస్మిం కమ్మస్సకతఞాణే ఠత్వా బహుం దానం దత్వా సీలం పూరేత్వా ఉపోసథం సమాదియిత్వా సుఖేన సుఖం సమ్పత్తియా సమ్పత్తిం అనుభవిత్వా నిబ్బానం పత్తానం గణనపరిచ్ఛేదో నత్థి. యథా హి సధనో పురిసో పఞ్చసు సకటసతేసు సప్పిమధుఫాణితాదీని చేవ

లోణతిలతణ్డులాదీని చ ఆరోపేత్వా కన్తారమగ్గం పటిపన్నో కేనచిదేవ కరణీయేన అత్థే ఉప్పన్నే సబ్బేసం ఉపకరణానం గహితత్తా న చిన్తేతి, న పరితస్సతి, సుఖేనేవ ఖేమన్తం పాపుణాతి; ఏవమేవ ఇమస్మిమ్పి కమ్మస్సకతఞాణే ఠత్వా బహుం దానం దత్వా...పే.... నిబ్బానం పత్తానం గణనపథో నత్థి. **ఠపేత్వా సచ్చానులోమికం ఞాణన్తి** మగ్గసచ్చస్స పరమత్థసచ్చస్స చ అనులోమనతో సచ్చానులోమికన్తి లద్ధనామం విపస్సనాఞాణం ఠపేత్వా అవసేసా సబ్బాపి సాసవా కుసలా పఞ్ఞా కమ్మస్సకతఞాణమేవాతి అత్థో.

౭౯౫. మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం దుక్ఖేపేతం ఞాణన్తి ఏత్థ ఏకమేవ మగ్గఞాణం చతూసు సచ్చేసు ఏకపటివేధవసేన చతూసు ఠానేసు సఙ్గహితం.

౭౯౬. ధమ్మే ఞాణన్తి ఏత్థ మగ్గపఞ్ఞా తావ చతున్నం సచ్చానం ఏకపటివేధవసేన ధమ్మే ఞాణం నామ హోతు; ఫలపఞ్ఞా కథం ధమ్మే ఞాణం నామాతి? నిరోధసచ్చవసేన. దువిధాపి హేసా పఞ్ఞా అపరప్పచ్చయే అత్థపచ్చక్ఖే అరియసచ్చధమ్మే కిచ్చతో చ ఆరమ్మణతో చ పవత్తత్తా ధమ్మే ఞాణన్తి వేదితబ్బా. **సో ఇమినా ధమ్మేనాతి** ఏత్థ మగ్గఞాణం ధమ్మగోచరత్తా గోచరవోహారేన ధమ్మోతి వుత్తం, ఉపయోగత్థే వా కరణవచనం; ఇమం ధమ్మం ఞాతేనాతి అత్థో; చతుసచ్చధమ్మం జానిత్వా ఠితేన మగ్గఞాణేనాతి వుత్తం హోతి. **దిట్ఠేనాతి** దస్సనేన; ధమ్మం పస్సిత్వా ఠితేనాతి అత్థో. **పత్తేనాతి** చత్తారి అరియసచ్చాని పత్వా ఠితత్తా ధమ్మం పత్తేన. **విదితేనాతి** మగ్గఞాణేన చత్తారి అరియసచ్చాని విదితాని పాకటాని కతాని. తస్మా తం ధమ్మం విదితం నామ హోతి. తేన విదితధమ్మేన. **పరియోగాళ్హేనాతి** చతుసచ్చధమ్మం పరియోగాహిత్వా ఠితేన. **నయం నేతీతి** అతీతే చ అనాగతే చ నయం నేతి హరతి పేసేతి. ఇదం పన న మగ్గఞాణస్స కిచ్చం, పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స కిచ్చం. సత్థారా పన మగ్గఞాణం అతీతానాగతే నయం నయనసదిసం కతం. కస్మా? మగ్గమూలకత్తా. భావితమగ్గస్స హి పచ్చవేక్ఖణా నామ హోతి. తస్మా సత్థా మగ్గఞాణమేవ నయం నయనసదిసం అకాసి. అపిచ ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో – యదేతం ఇమినా చతుసచ్చగోచరం మగ్గఞాణం అధిగతం, తేన ఞాణేన కారణభూతేన అతీతానాగతే పచ్చవేక్ఖణఞాణసఙ్ఖాతం నయం నేతి.

ఇదాని యథా తేన నయం నేతి, తం ఆకారం దస్సేతుం **యే హి కేచి అతీతమద్ధానన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **అబ్భఞ్ఞంసూతి** జానింసు పటివిజ్ఝింసు. **ఇమఞ్ఞేవాతి** యం దుక్ఖం అతీతే అబ్భఞ్ఞంసు, యఞ్చ అనాగతే అభిజానిస్సన్తి, న తఞ్ఞేవ ఇమం; సరిక్ఖట్ఠేన పన ఏవం వుత్తం. అతీతేపి హి ఠపేత్వా తణ్హం తేభూమకక్ఖన్ధేయేవ దుక్ఖసచ్చన్తి పటివిజ్ఝింసు, తణ్హంయేవ సముదయసచ్చన్తి నిబ్బానమేవ నిరోధసచ్చన్తి అరియమగ్గమేవ మగ్గసచ్చన్తి పటివిజ్ఝింసు, అనాగతేపి ఏవమేవ పటివిజ్ఝిస్సన్తి, ఏతరహిపి ఏవమేవ పటివిజ్ఝన్తీతి సరిక్ఖట్ఠేన "ఇమఞ్ఞేవా"తి వుత్తం. **ఇదం వుచ్చతి అన్వయే ఞాణన్తి** ఇదం అనుగమనఞాణం నయనఞాణం కారణఞాణన్తి వుచ్చతి.

పరియే ఞాణన్తి చిత్తపరిచ్ఛేదఞాణం. **పరసత్తానన్తి** ఠపేత్వా అత్తానం సేససత్తానం. ఇతరం తస్సేవ వేవచనం. **చేతసా చేతో పరిచ్చ పజానాతీతి** అత్తనో చిత్తేన తేసం చిత్తం సరాగాదివసేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా నానప్పకారతో జానాతి. **సరాగం వాతిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా సతిపట్ఠానవిభఙ్గే వుత్తమేవ. అయం పన విసేసో – ఇధ అనుత్తరం వా చిత్తం విముత్తం వా చిత్తన్తి ఏత్థ లోకుత్తరమ్పి లబ్భతి. అవిపస్సనూపగమ్పి హి పరచిత్తఞాణస్స విసయో హోతియేవ.

అవసేసా పఞ్ఞాతి ధమ్మే ఞాణాదికా తిస్సో పఞ్ఞా ఠపేత్వా సేసా సబ్బాపి పఞ్ఞా ఞాణన్తి సమ్మతత్తా **సమ్ముతిఞాణం** నామ హోతి. వచనత్థో పనేత్థ సమ్ముతిమ్హి ఞాణన్తి సమ్ముతిఞాణం.

౭౯౭. కామావచరకుసలే పఞ్ఞాతి అయఞ్హి ఏకన్తేన వట్టస్మిం చుతిపటిసన్ధిం ఆచినతేవ, తస్మా "ఆచయాయ నో అపచయాయా"తి వుత్తా. లోకుత్తరమగ్గపఞ్ఞా పన యస్మా చుతిపటిసన్ధిం అపచినతేవ, తస్మా "అపచయాయ నో ఆచయాయా"తి వుత్తా. రూపావచరారూపావచరపఞ్ఞా చుతిపటిసన్ధిమ్పి ఆచినతి, విక్ఖమ్భనవసేన కిలేసే చేవ కిలేసమూలకే చ ధమ్మే అపచినతి, తస్మా "ఆచయాయ చేవ అపచయాయ చా"తి వుత్తా. సేసా నేవ చుతిపటిసన్ధిం ఆచినతి న అపచినతి, తస్మా "నేవ ఆచయాయ నో అపచయాయా"తి వుత్తా.

౭౯౮. న చ అభిఞ్ఞాయో పటివిజ్ఝతీతి ఇదం పఠమజ్ఝానపఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం. సా హిస్స కామవివేకేన పత్తబ్బత్తా కిలేసనిబ్బిదాయ సంవత్తతి. తాయ చేస కామేసు వీతరాగో హోతి, అభిఞ్ఞాపాదకభావం పన అప్పత్తతాయ నేవ పఞ్చ అభిఞ్ఞాయో పటివిజ్ఝతి, నిమిత్తారమ్మణత్తా న సచ్చాని పటివిజ్ఝతి. ఏవమయం పఞ్ఞా **నిబ్బిదాయ హోతి నో పటివేధాయ. స్వేవాతి** పఠమజ్ఝానం పత్వా ఠితో. **కామేసు వీతరాగో సమానోతి** తథా విక్ఖమ్భితానంయేవ కామానం వసేన వీతరాగో. **అభిఞ్ఞాయో పటివిజ్ఝతీతి** పఞ్చ అభిఞ్ఞాయో పటివిజ్ఝతి. ఇదం చతుత్థజ్ఝానపఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం. చతుత్థజ్ఝానపఞ్ఞా హి అభిఞ్ఞాపాదకభావేనాపి పఞ్చ అభిఞ్ఞాయో పటివిజ్ఝతి, అభిఞ్ఞాభావప్పత్తియాపి పటివిజ్ఝతి ఏవ. తస్మా సా **పటివేధాయ** హోతి. పఠమజ్ఝానపఞ్ఞాయ ఏవ పన కిలేసేసుపి నిబ్బిన్దత్తా **నో నిబ్బిదాయ**. యా పనాయం దుతియతతియజ్ఝానపఞ్ఞా, సా కతరకోట్ఠాసం భజతీతి? సోమనస్సవసేన పఠమజ్ఝానమ్పి భజతి, అవితక్కవసేన చతుత్థజ్ఝానమ్పి. ఏవమేసా పఠమజ్ఝానసన్నిస్సితా వా చతుత్థజ్ఝానసన్నిస్సితా వా కాతబ్బా. **నిబ్బిదాయ చేవ పటివేధాయ చాతి** మగ్గపఞ్ఞా సబ్బస్మిమ్పి వట్టే నిబ్బిన్దనతో నిబ్బిదాయ, ఛట్ఠం అభిఞ్ఞం పటివిజ్ఝనతో పటివేధాయ చ హోతి.

౭౯౯. పఠమస్స ఝానస్స లాభీతిఆదీసు య్వాయం అప్పగుణస్స పఠమజ్ఝానస్స లాభీ. తం తతో వుట్ఠితం ఆరమ్మణవసేన కామసహగతా హుత్వా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి తుదన్తి చోదేన్తి. తస్స కామానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సా పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా హాయతి పరిహాయతి; తస్మా **హానభాగినీతి** వుత్తా. **తదనుధమ్మతాతి** తదనురూపసభావా. **సతి సన్తిట్ఠతీతి** ఇదం మిచ్ఛాసతిం సన్ధాయ వుత్తం, న సమ్మాసతిం. యస్స హి పఠమజ్ఝానానురూపసభావా పఠమజ్ఝానం సన్తతో పణీతతో దిస్వా అస్సాదయమానా అభినన్దమానా నికన్తి ఉప్పజ్జతి, తస్స నికన్తివసేన సా పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా నేవ హాయతి, న వడ్ఢతి, ఠితికోట్ఠాసికా హోతి. తేన వుత్తం **ఠితిభాగినీ** పఞ్ఞాతి. **అవితక్కసహగతాతి** అవితక్కం దుతియజ్ఝానం సన్తతో పణీతతో మనసికరోతో ఆరమ్మణవసేన అవితక్కసహగతా. **సముదాచరన్తీతి** పగుణతో పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠితం దుతియజ్ఝానాధిగమత్థాయ తుదన్తి చోదేన్తి. తస్స ఉపరి దుతియజ్ఝానానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సా పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా విసేసభూతస్స దుతియజ్ఝానస్స ఉప్పత్తిట్ఠానతాయ **విసేసభాగినీతి** వుత్తా. **నిబ్బిదాసహగతాతి** తమేవ పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠితం నిబ్బిదాసఙ్ఖాతేన విపస్సనాఞాణేన సహగతా. విపస్సనాఞాణఞ్హి ఝానఙ్గభేదే వత్తన్తే నిబ్బిన్దతి ఉక్కణ్ఠతి, తస్మా నిబ్బిదాతి వుచ్చతి. **సముదాచరన్తీతి** నిబ్బానసచ్ఛికిరియత్థాయ తుదన్తి చోదేన్తి. **విరాగూపసఞ్హితాతి** విరాగసఙ్ఖాతేన నిబ్బానేన ఉపసంహితా. విపస్సనాఞాణమ్హి సక్కా ఇమినా మగ్గేన విరాగం నిబ్బానం సచ్ఛికాతున్తి పవత్తితో "విరాగూపసఞ్హిత"న్తి వుచ్చతి. తంసమ్పయుత్తా సఞ్ఞామనసికారాపి విరాగూపసఞ్హితా ఏవ నామ. తస్స తేసం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సా

పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా అరియమగ్గపటివేధస్స పదట్ఠానతాయ **నిబ్బేధభాగినీ**తి వుత్తా. ఏవం చతూసు ఠానేసు పఠమజ్ఝానపఞ్ఞావ కథితా. దుతియజ్ఝానపఞ్ఞాదీసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౮౦౧. **కిచ్ఛేన కసిరేన సమాధిం ఉప్పాదేన్తస్సా**తి లోకుత్తరసమాధిం ఉప్పాదేన్తస్స పుబ్బభాగే ఆగమనకాలే కిచ్ఛేన కసిరేన దుక్ఖేన ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కిలమన్తస్స కిలేసే విక్ఖమ్భేత్వా ఆగతస్స. **దన్ధం తఙ్ఠానం అభిజానన్తస్సా**తి విక్ఖమ్భితేసు కిలేసేసు విపస్సనాపరివాసే చిరం వసిత్వా తం లోకుత్తరసమాధిసఙ్ఖాతం ఠానం దన్ధం సణికం అభిజానన్తస్స పటివిజ్ఝన్తస్స , పాపుణన్తస్సాతి అత్థో. **అయం వుచ్చతీ**తి యా ఏసా ఏవం ఉప్పజ్జతి, అయం కిలేసవిక్ఖమ్భనపటిపదాయ దుక్ఖత్తా, విపస్సనాపరివాసపఞ్ఞాయ చ దన్ధత్తా మగ్గకాలే ఏకచిత్తక్ఖణే ఉప్పన్నాపి పఞ్ఞా ఆగమనవసేన **దుక్ఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా** నామాతి వుచ్చతి. ఉపరి తీసు పదేసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౮౦౨. **సమాధిస్స న నికామలాభిస్సా**తి యో సమాధిస్స న నికామలాభీ హోతి, సో తస్స న నికామలాభీ నామ. యస్స సమాధి ఉపరూపరి సమాపజ్జనత్థాయ ఉస్సక్కితుం పచ్చయో న హోతి, తస్స అప్పగుణజ్ఝానలాభిస్సాతి అత్థో. **ఆరమ్మణం థోకం ఫరన్తస్సా**తి పరిత్తే సుప్పమత్తే వా సరావమత్తే వా ఆరమ్మణే పరికమ్మం కత్వా తత్థేవ అప్పనం పత్వా తం అవడ్ఢితం థోకమేవ ఆరమ్మణం ఫరన్తస్సాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ననికామలాభీపటిపక్ఖతో హి పగుణజ్ఝానలాభీ ఏత్థ **నికామలాభీ**తి వుత్తో. అవడ్ఢితారమ్మణపటిపక్ఖతో చ వడ్ఢితారమ్మణం **విపుల**న్తి వుత్తం. సేసం తాదిసమేవ.

జరామరణేపేతం ఞాణన్తి నిబ్బానమేవ ఆరమ్మణం కత్వా చతున్నం సచ్చానం ఏకపటివేధవసేన ఏతం వుత్తం.

జరామరణం ఆరబ్భాతిఆదీని పన ఏకేకం వత్థుం ఆరబ్భ పవత్తికాలే పుబ్బభాగే సచ్చవవత్థాపనవసేన వుత్తాని. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా.

(౫.) పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా

౮౦౪. పఞ్చవిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **పీతిఫరణతా**దీసు పీతిం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **పీతిఫరణతా** నామ. సుఖం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి తీసు ఝానేసు పఞ్ఞా **సుఖఫరణతా** నామ. పరేసం చేతోఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి చేతోపరియపఞ్ఞా **చేతోఫరణతా** నామ. ఆలోకం ఫరమానా ఉప్పజ్జతీతి దిబ్బచక్ఖుపఞ్ఞా **ఆలోకఫరణతా** నామ. పచ్చవేక్ఖణఞాణం **పచ్చవేక్ఖణానిమిత్తం** నామ. తేనేవ వుత్తం "ద్వీసు ఝానేసు పఞ్ఞా పీతిఫరణతా"తిఆది. తత్థ చ పీతిఫరణతా సుఖఫరణతా ద్వే పాదా వియ, చేతోఫరణతా ఆలోకఫరణతా ద్వే హత్థా వియ, అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం మజ్ఝిమకాయో వియ, పచ్చవేక్ఖణానిమిత్తం సీసం వియ. ఇతి భగవా పఞ్చఙ్గికం సమ్మాసమాధిం అఙ్గపచ్చఙ్గసమ్పన్నం పురిసం వియ కత్వా దస్సేసి. **అయం పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధీ**తి అయం హత్థపాదసీససదిసేహి పఞ్చహి అఙ్గేహి యుత్తో సమ్మాసమాధీతి పాదకజ్ఝానసమాధిం కథేసి.

అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో చేవాతిఆదీసు అరహత్తఫలసమాధి అధిప్పేతో. సో హి అప్పితప్పితక్ఖణే సుఖత్తా **పచ్చుప్పన్నసుఖో**. పురిమో పురిమో పచ్ఛిమస్స పచ్ఛిమస్స సమాధిసుఖస్స పచ్చయత్తా **ఆయతిం సుఖవిపాకో**. సన్తం

సుఖుమం ఫలచిత్తం పణీతం మధురరూపం సముట్ఠాపేతి. ఫలసమాపత్తియా వుట్ఠితస్స హి సబ్బకాయానుగతం సుఖసమ్ఫస్సం ఫోట్ఠబ్బం పటిచ్చ సుఖసహగతం కాయవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి. ఇమినాపి పరియాయేన ఆయతిం సుఖవిపాకో. కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరియో**. కామామిసవట్టామిసలోకామిసానం అభావా **నిరామిసో**. బుద్ధాదీహి మహాపురిసేహి సేవితత్తా **అకాపురిససేవితో**. అఙ్గసన్తతాయ ఆరమ్మణసన్తతాయ సబ్బకిలేసదరథసన్తతాయ చ **సన్తో**. అతప్పనీయట్ఠేన **పణీతో**. కిలేసపటిప్పస్సద్ధియా లద్ధత్తా కిలేసపటిప్పస్సద్ధిభావస్స వా లద్ధత్తా **పటిప్పస్సద్ధిలద్ధో**. పటిప్పస్సద్ధం పటిప్పస్సద్ధీతి హి ఇదం అత్థతో ఏకం. పటిప్పస్సద్ధకిలేసేన వా అరహతా లద్ధత్తాపి పటిప్పస్సద్ధిలద్ధో. ఏకోదిభావేన అధిగతత్తా ఏకోదిభావమేవ వా అధిగతత్తా **ఏకోదిభావాధిగతో**. అప్పగుణసాసవసమాధి వియ ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన చిత్తేన పచ్చనీకధమ్మే నిగ్గయ్హ కిలేసే వారేత్వా అనధిగతత్తా **న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో**. తఞ్చ సమాధిం సమాపజ్జన్తో తతో వా వుట్ఠహన్తో సతివేపుల్లప్పత్తత్తా సతోవ సమాపజ్జతి సతోవ వుట్ఠహతి. యథాపరిచ్ఛిన్నకాలవసేన వా సతో సమాపజ్జతి సతో వుట్ఠహతి. తస్మా యదేత్థ “అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో చేవ ఆయతిఞ్చ సుఖవిపాకో”తి ఏవం పచ్చవేక్ఖమానస్స పచ్చత్తంయేవ అపరప్పచ్చయం ఞాణం ఉప్పజ్జతి – తం ఏకమఙ్గం. ఏస నయో సేసేసుపి. ఏవమిమేహి పఞ్చహి పచ్చవేక్ఖణఞాణేహి అయం సమాధి పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి నామ వుత్తోతి.

పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౬.) ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౮౦౩. ఛబ్బిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **ఇద్ధివిధే ఞాణ**న్తి “ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీ”తిఆదినయప్పవత్తే (దీ॰ ని॰ ౧.౪౮౪; పటి॰ మ॰ ౧.౧౦౨) ఇద్ధివిధే ఞాణం. ఇమినా అవితక్కావిచారా ఉపేక్ఖాసహగతా రూపావచరా బహుధాభావాదిసాధికా ఏకచిత్తక్ఖణికా అప్పనాపఞ్ఞావ కథితా. **సోతధాతువిసుద్ధియా ఞాణ**న్తి దూరసన్తికాదిభేదసద్దారమ్మణాయ దిబ్బసోతధాతుయా ఞాణం. ఇమినాపి అవితక్కావిచారా ఉపేక్ఖాసహగతా రూపావచరా పకతిసోతవిసయాతీతసద్దారమ్మణా ఏకచిత్తక్ఖణికా అప్పనాపఞ్ఞావ కథితా. **పరచిత్తే ఞాణ**న్తి పరసత్తానం చిత్తపరిచ్ఛేదే ఞాణం. ఇమినాపి యథావుత్తప్పకారా పరేసం సరాగాదిచిత్తారమ్మణా ఏకచిత్తక్ఖణికా అప్పనాపఞ్ఞావ కథితా. **పుబ్బేనివాసానుస్సతియా ఞాణ**న్తి పుబ్బేనివాసానుస్సతిసమ్పయుత్తం ఞాణం. ఇమినాపి యథావుత్తప్పకారా పుబ్బే నివుత్థక్ఖన్ధానుస్సరణసతిసమ్పయుత్తా ఏకచిత్తక్ఖణికా అప్పనాపఞ్ఞావ కథితా. **సత్తానం చుతూపపాతే ఞాణ**న్తి సత్తానం చుతియఞ్చ ఉపపాతే చ ఞాణం. ఇమినాపి యథావుత్తప్పకారా చవనకఉపపజ్జనకానం సత్తానం వణ్ణధాతుఆరమ్మణా ఏకచిత్తక్ఖణికా అప్పనాపఞ్ఞావ కథితా. **ఆసవానం ఖయే ఞాణ**న్తి సచ్చపరిచ్ఛేదజాననఞాణం. ఇదం లోకుత్తరమేవ. సేసాని లోకియానీతి.

ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా.

(౭.) సత్తకనిద్దేసాదివణ్ణనా

౮౦౪. సత్తవిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **జాతిపచ్చయా జరామరణ**న్తిఆదినా నయేన పవత్తినివత్తివసేన ఏకాదససు పటిచ్చసముప్పాదఙ్గేసు ఏకేకస్మిం కాలత్తయభేదతో పచ్చవేక్ఖణఞాణం వత్వా పున “యమ్పిస్స తం ధమ్మట్ఠితిఞాణ”న్తి

ఏవం తదేవ ఞాణం సఙ్ఖేపతో ఖయధమ్మతాదీహి పకారేహి వుత్తం. తత్థ **జాతిపచ్చయా జరామరణం, అసతి జాతియా నత్థి జరామరణన్తి** ఞాణద్వయం పచ్చుప్పన్నద్ధానవసేన వుత్తం. **అతీతమ్పి అద్ధానం, అనాగతమ్పి అద్ధానన్తి** ఏవం అతీతే ఞాణద్వయం, అనాగతే ఞాణద్వయన్తి చ. తాని ధమ్మట్ఠితిఞాణేన సద్ధిం సత్త. తత్థ **ధమ్మట్ఠితిఞాణన్తి** పచ్చయాకారఞాణం. పచ్చయాకారో హి ధమ్మానం పవత్తిట్ఠితికారణత్తా ధమ్మట్ఠితీతి వుచ్చతి; తత్థ ఞాణం ధమ్మట్ఠితిఞాణం. ఏతస్సేవ ఛబ్బిధస్స ఞాణస్సేతం అధివచనం. ఏవం ఏకేకస్మిం అఙ్గే ఇమాని సత్త సత్త కత్వా ఏకాదససు అఙ్గేసు సత్తసత్తతి హోన్తి. తత్థ **ఖయధమ్మన్తి** ఖయగమనసభావం. **వయధమ్మన్తి** వయగమనసభావం. **విరాగధమ్మన్తి** విరజ్జనసభావం. **నిరోధధమ్మన్తి** నిరుజ్ఝనసభావం. ఇమినా కిం కథితం? అపరవిపస్సనాయ పురిమవిపస్సనాసమ్మసనం కథితం. తేన కిం కథితం హోతి? సత్తక్ఖత్తుం విపస్సనాపటివిపస్సనా కథితా. పఠమఞాణేన హి సబ్బసఙ్ఖారే అనిచ్చా దుక్ఖా అనత్తాతి దిస్వా తం ఞాణం దుతియేన దట్ఠుం వట్టతి, దుతియం తతియేన, తతియం చతుత్థేన, చతుత్థం పఞ్చమేన, పఞ్చమం ఛట్ఠేన, ఛట్ఠం సత్తమేన. ఏవం సత్త విపస్సనాపటివిపస్సనా కథితా హోన్తీతి.

సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా.

౮౧౭. అట్ఠవిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్ఞాతి** సోతాపత్తిమగ్గమ్హి పఞ్ఞా. ఇమినా సమ్పయుత్తపఞ్ఞావ కథితా. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయోతి.

అట్ఠకనిద్దేసవణ్ణనా.

౮౧౮. నవవిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీసూతి** అనుపుబ్బవిహారసఙ్ఖాతాసు సమాపత్తీసు. తాసం అనుపుబ్బేన అనుపటిపాటియా విహరితబ్బట్ఠేన అనుపుబ్బవిహారతా, సమాపజ్జితబ్బట్ఠేన సమాపత్తితా దట్ఠబ్బా. తత్థ **పఠమజ్ఝానసమాపత్తియా పఞ్ఞాతిఆదయో** అట్ఠ సమ్పయుత్తపఞ్ఞా వేదితబ్బా . నవమా పచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞా. సా హి నిరోధసమాపత్తిం సన్తతో పణీతతో పచ్చవేక్ఖమానస్స పవత్తతి. తేన వుత్తం – "సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తియా వుట్ఠితస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణ"న్తి.

నవకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౧౦.) దసకనిద్దేసవణ్ణనా

పఠమబలనిద్దేసో

౮౧౯. దసవిధేన ఞాణవత్థునిద్దేసే **అట్ఠానన్తి** హేతుపటిక్ఖేపో. **అనవకాసోతి** పచ్చయపటిక్ఖేపో. ఉభయేనాపి కారణమేవ పటిక్ఖిపతి. కారణఞ్హి తదాయత్తవుత్తితాయ అత్తనో ఫలస్స ఠానన్తి చ అవకాసోతి చ వుచ్చతి. **యన్తి** యేన కారణేన. **దిట్ఠిసమ్పన్నోతి** మగ్గదిట్ఠియా సమ్పన్నో సోతాపన్నో అరియసావకో. **కఞ్చి సఙ్ఖారన్తి** చతుభూమకేసు సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసు కఞ్చి ఏకం సఙ్ఖారమ్పి. **నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్యాతి** నిచ్చోతి గణ్హేయ్య. **నేతం ఠానం విజ్జతీతి** ఏతం కారణం నత్థి, న ఉపలబ్భతి. **యం పుథుజ్జనోతి** యేన కారణేన పుథుజ్జనో. **ఠానమేతం విజ్జతీతి** ఏతం కారణం అత్థి; సస్సతదిట్ఠియా హి సో తేభూమకేసు సఙ్ఖారేసు కఞ్చి సఙ్ఖారం నిచ్చతో గణ్హేయ్యాతి అత్థో. చతుత్థభూమకసఙ్ఖారో పన తేజుస్సదత్తా దివసం సన్తత్తో అయోగుళో

వియ మక్ఖికానం దిట్ఠియా వా అఞ్ఞేసం వా అకుసలానం ఆరమ్మణం న హోతి. ఇమినా నయేన **కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో**తిఆదీసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **సుఖతో ఉపగచ్ఛేయ్యా**తి "ఏకన్తసుఖీ అత్తా హోతి అరోగో పరమ్మరణా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౧) ఏవం అత్తదిట్ఠివసేన సుఖతో గాహం సన్ధాయేతం వుత్తం. దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తేన పన అరియసావకో పరిళాహాభిభూతో పరిళాహవూపసమత్థం, మత్తహత్థిపరితాసితో వియ, సుచికామో పోక్ఖరబ్రాహ్మణో గూథం కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో ఉపగచ్ఛతి. అత్తవారే కసిణాదిపణ్ణత్తిసఙ్గహత్థం సఙ్ఖారన్తి అవత్వా **కఞ్చి ధమ్మ**న్తి వుత్తం. ఇధాపి అరియసావకస్స చతుభూమకవసేన పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో, పుథుజ్జనస్స తేభూమకవసేన; సబ్బవారేసు వా అరియసావకస్సాపి తేభూమకవసేనేవ పరిచ్ఛేదో వట్టతి. యం యఞ్హి పుథుజ్జనో గణ్హాతి, తతో తతో అరియసావకో గాహం వినివేఠేతి. పుథుజ్జనో హి యం యం నిచ్చం సుఖం అత్తాతి గణ్హాతి, తం తం అరియసావకో అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తాతి గణ్హన్తో గాహం వినివేఠేతి.

మాతరన్తిఆదీసు జనికావ మాతా. మనుస్సభూతోవ ఖీణాసవో అరహాతి అధిప్పేతో. కిం పన అరియసావకో అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేయ్యాతి? ఏతమ్పి అట్ఠానం. సచేపి భవన్తరగతం అరియసావకం అత్తనో అరియసావకభావం అజానన్తమ్పి కోచి ఏవం వదేయ్య – 'ఇమం కున్థకిపిల్లికం జీవితా వోరోపేత్వా సకలచక్కవాళగబ్భే చక్కవత్తిరజ్జం పటిపజ్జాహీ'తి, నేవ సో తం జీవితా వోరోపేయ్య. అథ వాపి నం ఏవం వదేయ్యుం – 'సచే ఇమం న ఘాతేస్ససి, సీసం తే ఛిన్దిస్సామా'తి, సీసమేవస్స ఛిన్దేయ్యుం, నేవ సో తం ఘాతేయ్య. పుథుజ్జనభావస్స పన మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం అరియసావకస్స చ బలదీపనత్థమేతం వుత్తం. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – సావజ్జో పుథుజ్జనభావో, యత్ర హి నామ పుథుజ్జనో మాతుఘాతాదీనిపి ఆనన్తరియాని కరిస్సతి. మహాబలో అరియసావకో; సో ఏతాని కమ్మాని న కరోతీతి.

పదుట్ఠేన చిత్తేనాతి దోససమ్పయుత్తేన వధకచిత్తేన. **లోహితం ఉప్పాదేయ్యా**తి జీవమానకసరీరే ఖుద్దకమక్ఖికాయ పివనమత్తమ్పి లోహితం ఉప్పాదేయ్య. **సఙ్ఘం భిన్దేయ్యా**తి సమానసంవాసకం సమానసీమాయం ఠితం పఞ్చహి కారణేహి సఙ్ఘం భిన్దేయ్య, వుత్తఞ్హేతం – "పఞ్చహుపాలి, ఆకారేహి సఙ్ఘో భిజ్జతి – కమ్మేన, ఉద్దేసేన, వోహరన్తో, అనుస్సావనేన, సలాకగ్గాహేనా"తి (పరి॰ ౪౫౮).

తత్థ **'కమ్మేనా'**తి అపలోకనాదీసు చతూసు కమ్మేసు అఞ్ఞతరేన కమ్మేన. **'ఉద్దేసేనా'**తి పఞ్చసు పాతిమోక్ఖుద్దేసేసు అఞ్ఞతరేన ఉద్దేసేన. **'వోహరన్తో'**తి కథయన్తో, తాహి తాహి ఉప్పత్తీహి 'అధమ్మం ధమ్మో'తిఆదీని అట్ఠారస భేదకరవత్థూని దీపేన్తో. **'అనుస్సావనేనా'**తి 'నను తుమ్హే జానాథ మయ్హం ఉచ్చాకులా పబ్బజితభావం బహుస్సుతభావఞ్చ! మాదిసో నామ ఉద్ధమ్మం ఉబ్బినయం సత్థుసాసనం గాహేయ్యాతి చిత్తమ్పి ఉప్పాదేతుం తుమ్హాకం న యుత్తం. కిం మయ్హం అవీచి నీలుప్పలవనం వియ సీతలో? కిమహం అపాయతో న భాయామీ'తిఆదినా నయేన కణ్ణమూలే వచీభేదం కత్వా అనుస్సావనేన . **'సలాకగ్గాహేనా'**తి ఏవం అనుస్సావేత్వా తేసం చిత్తం ఉపత్థమ్భేత్వా అనివత్తనధమ్మే కత్వా "గణ్హథ ఇమం సలాక"న్తి సలాకగ్గాహేన. ఏత్థ చ కమ్మమేవ ఉద్దేసో వా పమాణం వోహారానుస్సావనసలాకగ్గాహా పన పుబ్బభాగా. అట్ఠారసవత్థుదీపనవసేన హి వోహరన్తేన తత్థ రుచిజననత్థం అనుస్సావేత్వా సలాకాయ గాహితాయపి అభిన్నోవ హోతి సఙ్ఘో. యదా పన ఏవం చత్తారో వా అతిరేకా వా సలాకం గాహేత్వా ఆవేణికం కమ్మం వా ఉద్దేసం వా కరోన్తి, తదా సఙ్ఘో భిన్నో నామ హోతి.

ఏవం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో సఙ్ఘం భిన్దేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. ఏత్తావతా మాతుఘాతాదీని పఞ్చ ఆనన్తరియకమ్మాని దస్సితాని హోన్తి, యాని పుథుజ్జనో కరోతి, న అరియసావకో. తేసం ఆవిభావత్థం –

కమ్మతో ద్వారతో చేవ, కప్పట్ఠితియతో తథా;
పాకసాధారణాదీహి, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ '**కమ్మతో**' తావ – ఏత్థ హి మనుస్సభూతస్సేవ మనుస్సభూతం మాతరం వా పితరం వా అపి పరివత్తలిఙ్గం జీవితా వోరోపేన్తస్స కమ్మం ఆనన్తరియం హోతి. తస్స విపాకం పటిబాహిస్సామీ'తి సకలచక్కవాళం మహాచేతియప్పమాణేహి కఞ్చనథూపేహి పూరేత్వాపి, సకలచక్కవాళం పూరేత్వా నిసిన్నభిక్ఖుసఙ్ఘస్స మహాదానం దత్వాపి, బుద్ధస్స భగవతో సఙ్ఘాటికణ్ణం అముఞ్చిత్వావ విచరిత్వాపి, కాయస్స భేదా నిరయమేవ ఉపపజ్జతి. యో పన సయం మనుస్సభూతో తిరచ్ఛానభూతం మాతరం వా పితరం వా, సయం వా తిరచ్ఛానభూతో మనుస్సభూతం, తిరచ్ఛానభూతోయేవ వా తిరచ్ఛానభూతం జీవితా వోరోపేతి, తస్స కమ్మం ఆనన్తరియం న హోతి, కమ్మం పన భారియం హోతి, ఆనన్తరియం ఆహచ్చేవ తిట్ఠతి. మనుస్సజాతికానం పన వసేన అయం పఞ్హో కథితో.

ఏత్థ ఏళకచతుక్కం, సఙ్గామచతుక్కం, చోరచతుక్కఞ్చ కథేతబ్బం. 'ఏళకం మారేమీ'తి అభిసన్ధినాపి హి ఏళకట్ఠానే ఠితం మనుస్సో మనుస్సభూతం మాతరం వా పితరం వా మారేన్తో ఆనన్తరియం ఫుసతి. ఏళకాభిసన్ధినా పన మాతాపితిఅభిసన్ధినా వా ఏళకం మారేన్తో ఆనన్తరియం న ఫుసతి. మాతాపితిఅభిసన్ధినా మాతాపితరో మారేన్తో ఫుసతేవ. ఏస నయో ఇతరస్మిమ్పి చతుక్కద్వయే. యథా చ మాతాపితూసు, ఏవం అరహన్తేపి ఏతాని చతుక్కాని వేదితబ్బాని. మనుస్సఅరహన్తమేవ చ మారేత్వా ఆనన్తరియం ఫుసతి, న యక్ఖభూతం; కమ్మం పన భారియం ఆనన్తరియసదిసమేవ. మనుస్సఅరహన్తస్స చ పుథుజ్జనకాలేయేవ సత్థప్పహారే వా విసే వా దిన్నేపి యది సో అరహత్తం పత్వా తేనేవ మరతి, అరహన్తఘాతో హోతియేవ. యం పన పుథుజ్జనకాలే దిన్నం దానం అరహత్తం పత్వా పరిభుఞ్జతి, పుథుజ్జనస్సేవ తం దిన్నం హోతి. సేసఅరియపుగ్గలే మారేన్తస్స ఆనన్తరియం నత్థి, కమ్మం పన భారియం ఆనన్తరియసదిసమేవ.

లోహితుప్పాదే తథాగతస్స అభేజ్జకాయతాయ పరూపక్కమేన చమ్మచ్ఛేదం కత్వా లోహితపగ్ఘరణం నామ నత్థి. సరీరస్స పన అన్తోయేవ ఏకస్మింయేవ ఠానే లోహితం సమోసరతి. దేవదత్తేన పటివిద్ధసిలాతో భిజ్జిత్వా గతా సకలికాపి తథాగతస్స పాదన్తం పహరి. ఫరసునా పహటో వియ పాదో అన్తోలోహితోయేవ అహోసి. తథా కరోన్తస్స ఆనన్తరియం హోతి. జీవకో పన తథాగతస్స రుచియా సత్థకేన చమ్మం ఛిన్దిత్వా తమ్హా ఠానా దుట్ఠలోహితం నీహరిత్వా ఫాసుకమకాసి. తథా కరోన్తస్స పుఞ్ఞకమ్మమేవ హోతి.

అథ యే చ పరినిబ్బుతే తథాగతే చేతియం భిన్దన్తి, బోధిం ఛిన్దన్తి, ధాతుమ్హి ఉపక్కమన్తి, తేసం కిం హోతీతి? భారియం కమ్మం హోతి ఆనన్తరియసదిసం. సధాతుకం పన థూపం వా పటిమం వా బాధయమానం బోధిసాఖఞ్చ ఛిన్దితుం వట్టతి. సచేపి తత్థ నిలీనా సకుణా చేతియే వచ్చం పాతేన్తి, ఛిన్దితుం వట్టతియేవ. పరిభోగచేతియతో హి సరీరచేతియం మహన్తతరం. చేతియవత్థుం భిన్దిత్వా గచ్ఛన్తం బోధిమూలమ్పి ఛిన్దిత్వా హరితుం వట్టతి. యా పన బోధిసాఖా బోధిఘరం బాధతి, తం గేహరక్ఖణత్థం ఛిన్దితుం న లబ్భతి. బోధిఅత్థఞ్హి గేహం, న గేహత్థాయ బోధి. ఆసనఘరేపి ఏసేవ నయో. యస్మిం పన ఆసనఘరే ధాతు నిహితా హోతి, తస్స రక్ఖణత్థాయ బోధిసాఖం ఛిన్దితుం వట్టతి. బోధిజగ్గనత్థం ఓజోహరణసాఖం వా పూతిట్ఠానం వా ఛిన్దితుం వట్టతియేవ; సరీరపటిజగ్గనే వియ పుఞ్ఞమ్పి హోతి.

సఙ్ఘభేదే సీమట్ఠకసఙ్ఘే అసన్నిపతితే విసుం పరిసం గహేత్వా కతవోహారానుస్సావనసలాకగ్గాహస్స కమ్మం వా కరోన్తస్స ఉద్దేసం వా ఉద్దిసన్తస్స భేదో చ హోతి ఆనన్తరియకమ్మఞ్చ. సమగ్గసఞ్ఞాయ పన వట్టతి. సమగ్గసఞ్ఞాయ హి కరోన్తస్స నేవ భేదో హోతి న ఆనన్తరియకమ్మం. తథా నవతో ఊనపరిసాయం. సబ్బన్తిమేన పన పరిచ్ఛేదేన నవన్నం జనానం యో సఙ్ఘం భిన్దతి, తస్స ఆనన్తరియకమ్మం హోతి. అనువత్తకానం అధమ్మవాదీనం మహాసావజ్జం కమ్మం; ధమ్మవాదినో అనవజ్జా. తత్థ నవన్నమేవ సఙ్ఘభేదే ఇదం సుత్తం – "ఏకతో, ఉపాలి, చత్తారో హోన్తి, ఏకతో చత్తారో, నవమో అనుస్సావేతి సలాకం గాహేతి – 'అయం ధమ్మో, అయం వినయో, ఇదం సత్థుసాసనం, ఇదం గణ్హథ, ఇదం రోచేథా'తి. ఏవం ఖో, ఉపాలి, సఙ్ఘరాజి చేవ హోతి సఙ్ఘభేదో చ. నవన్నం వా, ఉపాలి, అతిరేకనవన్నం వా సఙ్ఘరాజి చేవ హోతి సఙ్ఘభేదో చా"తి (చూళవ. ౩౫౧).

ఏతేసు చ పన పఞ్చసు సఙ్ఘభేదో వచీకమ్మం, సేసాని కాయకమ్మానీతి. ఏవం కమ్మతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'ద్వారతో'తి సబ్బానేవ చేతాని కాయద్వారతోపి వచీద్వారతోపి సముట్ఠహన్తి. పురిమాని పనేత్థ చత్తారి ఆణత్తికవిజ్జామయపయోగవసేన వచీద్వారతో సముట్ఠహిత్వాపి కాయద్వారమేవ పూరేన్తి. సఙ్ఘభేదో హత్థముద్దాయ భేదం కరోన్తస్స కాయద్వారతో సముట్ఠహిత్వాపి వచీద్వారమేవ పూరేతీతి. ఏవమేత్థ ద్వారతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'కప్పట్ఠితియతో'తి సఙ్ఘభేదోయేవ చేత్థ కప్పట్ఠితియో. సణ్ఠహన్తే హి కప్పే కప్పవేమజ్ఝే వా సఙ్ఘభేదం కత్వా కప్పవినాసేయేవ ముచ్చతి. సచేపి హి 'స్వే కప్పో వినస్సిస్సతీ'తి అజ్జ సఙ్ఘభేదం కరోతి, స్వేయేవ ముచ్చతి, ఏకదివసమేవ నిరయే పచ్చతి. ఏవం కరణం పన నత్థి. సేసాని చత్తారి కమ్మాని ఆనన్తరియానేవ హోన్తి, న కప్పట్ఠితియానీతి. ఏవమేత్థ కప్పట్ఠితియతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'పాకతో'తి యేన చ పఞ్చపేతాని కమ్మాని కతాని హోన్తి, తస్స సఙ్ఘభేదోయేవ పటిసన్ధివసేన విపచ్చతి. సేసాని "అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో"తి ఏవమాదీసు సఙ్ఖం గచ్ఛన్తి. సఙ్ఘభేదాభావే లోహితుప్పాదో, తదభావే అరహన్తఘాతో, తదభావే సచే పితా సీలవా హోతి, మాతా దుస్సీలా నో వా తథా సీలవతీ, పితుఘాతో పటిసన్ధివసేన విపచ్చతి. సచే మాతా మాతుఘాతో. ద్వీసుపి సీలేన వా దుస్సీలేన వా సమానేసు మాతుఘాతోవ పటిసన్ధివసేన విపచ్చతి; మాతా హి దుక్కరకారిణీ బహూపకారా చ పుత్తానన్తి. ఏవమేత్థ పాకతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

'సాధారణాదీహి'తి పురిమాని చత్తారి సబ్బేసమ్పి గహట్ఠపబ్బజితానం సాధారణాని. సఙ్ఘభేదో పన "న ఖో, ఉపాలి, భిక్ఖునీ సఙ్ఘం భిన్దతి, న సిక్ఖమానా, న సామణేరో, న సామణేరీ, న ఉపాసకో, న ఉపాసికా సఙ్ఘం భిన్దతి. భిక్ఖు ఖో, ఉపాలి, పకతత్తో సమానసంవాసకో సమానసీమాయం ఠితో సఙ్ఘం భిన్దతీ"తి (చూళవ. ౩౫౧) వచనతో వుత్తప్పకారస్స భిక్ఖునోవ హోతి, న అఞ్ఞస్స; తస్మా అసాధారణో. ఆదిసద్దేన సబ్బేపేతే దుక్ఖవేదనాసహగతా దోసమోహసమ్పయుత్తా చాతి ఏవమేత్థ సాధారణాదీహిపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

అఞ్ఞం సత్థారన్తి 'అయం మే సత్థా సత్థుకిచ్చం కాతుం సమత్థో'తి భవన్తరేపి అఞ్ఞం తిత్థకరం 'అయం మే సత్థా'తి ఏవం గణ్హేయ్య – నేతం ఠానం విజ్జతీతి అత్థో. **అట్ఠమం భవం నిబ్బత్తేయ్యా**తి సబ్బమన్దపఞ్ఞోపి సత్తమం భవం అతిక్కమిత్వా అట్ఠమం నిబ్బత్తేయ్య – నేతం ఠానం విజ్జతి . ఉత్తమకోటియా హి సత్తమం భవం సన్ధాయేవేస "నియతో సమ్బోధిపరాయణో"తి వుత్తో. కిం పన తం నియామేతి? కిం పుబ్బహేతు నియామేతి ఉదాహు పటిలద్ధమగ్గో ఉదాహు

ఉపరి తయో మగ్గాతి? సమ్మాసమ్బుద్ధేన గహితం నామమత్తమేతం. పుగ్గలో పన నియతో నామ నత్థి. “పుబ్బహేతు నియామేతీ”తి వుత్తే హి ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం ఉపనిస్సయో వుత్తో హోతి, పఠమమగ్గస్స ఉపనిస్సయాభావో ఆపజ్జతి. ఇచ్ఛస్స అహేతు అప్పచ్చయా నిబ్బత్తిం పాపుణాతి. “పటిలద్ధమగ్గో నియామేతీ”తి వుత్తే ఉపరి తయో మగ్గా అకిచ్చకా హోన్తి, పఠమమగ్గోవ సకిచ్చకో, పఠమమగ్గేనేవ కిలేసే ఖేపేత్వా పరినిబ్బాయితబ్బం హోతి. “ఉపరి తయో మగ్గా నియామేన్తీ”తి వుత్తే పఠమమగ్గో అకిచ్చకో హోతి, ఉపరి తయో మగ్గావ సకిచ్చకా, పఠమమగ్గం అనిబ్బత్తేత్వా ఉపరి తయో మగ్గా నిబ్బత్తేతబ్బా హోన్తి, పఠమమగ్గేన చ అనుప్పజ్జిత్వావ కిలేసా ఖేపేతబ్బా హోన్తి. తస్మా న అఞ్ఞో కోచి నియామేతి, ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనావ నియామేతి. సచే హి తేసం విపస్సనా తిక్ఖా సూరా హుత్వా వహతి, ఏకంయేవ భవం నిబ్బత్తేత్వా అరహత్తం పత్వా పరినిబ్బాతి. తతో మన్దతరపఞ్ఞో దుతియే వా తతియే వా చతుత్థే వా పఞ్చమే వా ఛట్ఠే వా భవే అరహత్తం పత్వా పరినిబ్బాతి. సబ్బమన్దపఞ్ఞో సత్తమం భవం నిబ్బత్తేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అట్ఠమే భవే పటిసన్ధి న హోతి. ఇతి సమ్మాసమ్బుద్ధేన గహితం నామమత్తమేతం. సత్థా హి బుద్ధతులాయ తులేత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ‘అయం పుగ్గలో సబ్బమహాపఞ్ఞో తిక్ఖవిపస్సకో ఏకమేవ భవం నిబ్బత్తేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ’తి **‘ఏకబీజీ’**తి నామం అకాసి; ‘అయం పుగ్గలో దుతియం, తతియం, చతుత్థం, పఞ్చమం, ఛట్ఠం భవం నిబ్బత్తేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ’తి **‘కోలంకోలో’**తి నామం అకాసి; ‘అయం పుగ్గలో సత్తమం భవం నిబ్బత్తేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ’తి **‘సత్తక్ఖత్తుపరమో’**తి నామం అకాసి.

కోచి పన పుగ్గలో సత్తన్నం భవానం నియతో నామ నత్థి. అరియసావకో పన యేన కేనచిపి ఆకారేన మన్దపఞ్ఞో సమానో అట్ఠమం భవం అప్పత్వా అన్తరావ పరినిబ్బాతి. సక్కసదిసోపి వట్టాభిరతో సత్తమంయేవ భవం గచ్ఛతి. సత్తమే భవే సబ్బకారేన పమాదవిహారినోపి విపస్సనాఞాణం పరిపాకం గచ్ఛతి. అప్పమత్తకేపి ఆరమ్మణే నిబ్బిన్దిత్వా నిబ్బుతిం పాపుణాతి. సచేపి హిస్స సత్తమే భవే నిద్దం వా ఓక్కమన్తస్స, పరమ్ముఖం వా గచ్ఛన్తస్స, పచ్ఛతో ఠత్వా తిఖిణేన అసినా కోచిదేవ సీసం పాతేయ్య, ఉదకే వా ఓసాదేత్వా మారేయ్య, అసని వా పనస్స సీసే పతేయ్య, ఏవరూపేపి కాలే సప్పటిసన్ధికా కాలంకిరియా నామ న హోతి, అరహత్తం పత్వావ పరినిబ్బాతి. తేన వుత్తం – “అట్ఠమం భవం నిబ్బత్తేయ్య – నేతం ఠానం విజ్జతీ”తి.

ఏకిస్సా లోకధాతుయాతి దససహస్సిలోకధాతుయా. తీణి హి ఖేత్తాని – జాతిఖేత్తం, ఆణాఖేత్తం, విసయక్ఖేత్తన్తి. తత్థ **‘జాతిక్ఖేత్తం’** నామ దససహస్సిలోకధాతు. సా హి తథాగతస్స మాతుకుచ్ఛిఓక్కమనకాలే, నిక్ఖమనకాలే, సమ్బోధికాలే, ధమ్మచక్కపవత్తనే, ఆయుసఙ్ఖారవోస్సజ్జనే, పరినిబ్బానే చ కమ్పతి. కోటిసతసహస్సచక్కవాళం పన **‘ఆణాఖేత్తం’** నామ. ఆటానాటియమోరపరిత్తధజగ్గపరిత్తరతనపరిత్తాదీనఞ్హి ఏత్థ ఆణా వత్తతి. **‘విసయఖేత్తస్స’** పన పరిమాణం నత్థి. బుద్ధానఞ్హి “యావతకం ఞాణం తావతకం ఞేయ్యం, యావతకం ఞేయ్యం తావతకం ఞాణం , ఞాణపరియన్తికం ఞేయ్యం, ఞేయ్యపరియన్తికం ఞాణ”న్తి (పటి॰ మ॰ ౩.౫) వచనతో అవిసయో నామ నత్థి.

ఇమేసు పన తీసు ఖేత్తేసు, ఠపేత్వా ఇమం చక్కవాళం, అఞ్ఞస్మిం చక్కవాళే బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తీతి సుత్తం నత్థి, న ఉప్పజ్జన్తీతి పన అత్థి. **తీణి పిటకాని** – వినయపిటకం, సుత్తన్తపిటకం, అభిధమ్మపిటకన్తి. తిస్సో సఙ్గీతియో – మహాకస్సపత్థేరస్స సఙ్గీతి, యసత్థేరస్స సఙ్గీతి, మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరస్స సఙ్గీతీతి. ఇమా తిస్సో సఙ్గీతియో ఆరుళ్హే తేపిటకే బుద్ధవచనే ఇమం చక్కవాళం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞత్థ బుద్ధా ఉప్పజ్జన్తీతి సుత్తం నత్థి, నుప్పజ్జన్తీతి పన అత్థి.

అపుబ్బం అచరిమన్తి అపురే అపచ్ఛా; ఏకతో నుప్పజ్జన్తి, పురే వా పచ్ఛా వా ఉప్పజ్జన్తీతి వుత్తం హోతి. తత్థ బోధిపల్లఙ్కే ''బోధిం అప్పత్వా న ఉట్ఠహిస్సామీ''తి నిసిన్నకాలతో పట్ఠాయ యావ మాతుకుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిగ్గహణం తావ పుబ్బేన్తి న వేదితబ్బం. బోధిసత్తస్స హి పటిసన్ధిగ్గహణే దససహస్సచక్కవాళకమ్పనేనేవ జాతిక్ఖేత్తపరిగ్గహో కతో, అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి నివారితా హోతి. పరినిబ్బానతో పట్ఠాయ చ యావ సాసపమత్తాపి ధాతుయో తిట్ఠన్తి తావ పచ్ఛాతి న వేదితబ్బం. ధాతూసు హి ఠితాసు బుద్ధా ఠితావ హోన్తి. తస్మా ఏత్థన్తరే అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి నివారితావ హోతి, ధాతుపరినిబ్బానే పన జాతే అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి న నివారితా.

తీణి హి అన్తరధానాని నామ – పరియత్తిఅన్తరధానం, పటివేధఅన్తరధానం, పటిపత్తిఅన్తరధానన్తి. తత్థ '**పరియత్తీ**'తి తీణి పిటకాని; '**పటివేధో**'తి సచ్చపటివేధో; '**పటిపత్తీ**'తి పటిపదా. తత్థ పటివేధో చ పటిపత్తి చ హోతిపి న హోతిపి. ఏకస్మిఞ్హి కాలే పటివేధకరా భిక్ఖూ బహూ హోన్తి; 'ఏస భిక్ఖు పుథుజ్జనో'తి అఙ్గులిం పసారేత్వా దస్సేతబ్బో హోతి. ఇమస్మింయేవ దీపే ఏకవారం కిర పుథుజ్జనభిక్ఖు నామ నాహోసి. పటిపత్తిపూరకాపి కదాచి బహూ హోన్తి, కదాచి అప్పా. ఇతి పటివేధో చ పటిపత్తి చ హోతిపి న హోతిపి.

సాసనట్ఠితియా పన పరియత్తియేవ పమాణం. పణ్డితో హి తేపిటకం సుత్వా ద్వేపి పూరేతి. యథా అమ్హాకం బోధిసత్తో ఆళారస్స సన్తికే పఞ్చాభిఞ్ఞా సత్త చ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తియా పరికమ్మం పుచ్ఛి, సో 'న జానామీ'తి ఆహ; తతో ఉదకస్స సన్తికం గన్త్వా అధిగతవిసేసం సంసన్దేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనస్స పరికమ్మం పుచ్ఛి; సో ఆచిక్ఖి; తస్స వచనసమనన్తరమేవ మహాసత్తో తం సమ్పాదేసి; ఏవమేవ పఞ్ఞవా భిక్ఖు పరియత్తిం సుత్వా ద్వేపి పూరేతి. తస్మా పరియత్తియా ఠితాయ సాసనం ఠితం హోతి. యదా పన సా అన్తరధాయతి తదా పఠమం అభిధమ్మపిటకం నస్సతి. తత్థ పట్ఠానం సబ్బపఠమం అన్తరధాయతి. అనుక్కమేన పచ్ఛా ధమ్మసఙ్గహో. తస్మిం అన్తరహితే ఇతరేసు ద్వీసు పిటకేసు ఠితేసు సాసనం ఠితమేవ హోతి.

తత్థ సుత్తన్తపిటకే అన్తరధాయమానే పఠమం అఙ్గుత్తరనికాయో ఏకాదసకతో పట్ఠాయ యావ ఏకకా అన్తరధాయతి. తదనన్తరం సంయుత్తనికాయో చక్కపేయ్యాలతో పట్ఠాయ యావ ఓఘతరణా అన్తరధాయతి. తదనన్తరం మజ్ఝిమనికాయో ఇన్ద్రియభావనతో పట్ఠాయ యావ మూలపరియాయా అన్తరధాయతి. తదనన్తరం దీఘనికాయో దసుత్తరతో పట్ఠాయ యావ బ్రహ్మజాలా అన్తరధాయతి. ఏకిస్సాపి ద్విన్నమ్పి గాథానం పుచ్ఛా అద్ధానం గచ్ఛతి; సాసనం ధారేతుం న సక్కోతి సభియపుచ్ఛా (సు॰ ని॰ ౫౧౩ ఆదయో) వియ ఆళవకపుచ్ఛా (సు॰ ని॰ ౧౮౩ ఆదయో; సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬) వియ చ. ఏతా కిర కస్సపబుద్ధకాలికా అన్తరా సాసనం ధారేతుం నాసక్ఖింసు.

ద్వీసు పన పిటకేసు అన్తరహితేసుపి వినయపిటకే ఠితే సాసనం తిట్ఠతి. పరివారఖన్ధకేసు అన్తరహితేసు ఉభతోవిభఙ్గే ఠితే ఠితమేవ హోతి. ఉభతోవిభఙ్గే అన్తరహితే మాతికాయ ఠితాయపి ఠితమేవ హోతి. మాతికాయ అన్తరహితాయ పాతిమోక్ఖపబ్బజ్జాఉపసమ్పదాసు ఠితాసు సాసనం తిట్ఠతి. లిఙ్గం అద్ధానం గచ్ఛతి. సేతవత్థసమణవంసో పన కస్సపబుద్ధకాలతో పట్ఠాయ సాసనం ధారేతుం నాసక్ఖి. పచ్ఛిమకస్స పన సచ్చపటివేధతో పచ్ఛిమకస్స సీలభేదతో చ పట్ఠాయ సాసనం ఓసక్కితం నామ హోతి. తతో పట్ఠాయ అఞ్ఞస్స బుద్ధస్స ఉప్పత్తి న వారితా.

తీణి పరినిబ్బానాని నామ – కిలేసపరినిబ్బానం, ఖన్ధపరినిబ్బానం, ధాతుపరినిబ్బానన్తి. తత్థ '**కిలేసపరినిబ్బానం**' బోధిపల్లఙ్కే అహోసి, '**ఖన్ధపరినిబ్బానం**' కుసినారాయం, '**ధాతుపరినిబ్బానం**' అనాగతే భవిస్సతి. సాసనస్స కిర ఓసక్కనకాలే ఇమస్మిం తమ్బపణ్ణిదీపే ధాతుయో సన్నిపతిత్వా మహాచేతియం గమిస్సన్తి, మహాచేతియతో నాగదీపే రాజాయతనచేతియం, తతో మహాబోధిపల్లఙ్కం గమిస్సన్తి. నాగభవనతోపి దేవలోకతోపి బ్రహ్మలోకతోపి ధాతుయో మహాబోధిపల్లఙ్కమేవ గమిస్సన్తి. సాసపమత్తాపి ధాతు న అన్తరా నస్సిస్సతి. సబ్బా ధాతుయో మహాబోధిపల్లఙ్కే రాసిభూతా సువణ్ణక్ఖన్ధో వియ ఏకఘనా హుత్వా ఛబ్బణ్ణరంసియో విస్సజ్జేస్సన్తి. తా దససహస్సిలోకధాతుం ఫరిస్సన్తి. తతో దససహస్సచక్కవాళదేవతా సన్నిపతిత్వా "అజ్జ సత్థా పరినిబ్బాతి, అజ్జ సాసనం ఓసక్కతి, పచ్ఛిమదస్సనం దాని ఇదం అమ్హాక"న్తి దసబలస్స పరినిబ్బుతదివసతో మహన్తతరం కారుఞ్ఞం కరిస్సన్తి. ఠపేత్వా అనాగామిఖీణాసవే అవసేసా సకభావేన సన్ధారేతుం న సక్ఖిస్సన్తి. ధాతూసు తేజోధాతు ఉట్ఠహిత్వా యావ బ్రహ్మలోకా ఉగ్గచ్ఛిస్సతి. సాసపమత్తాయపి ధాతుయా సతి ఏకజాలావ భవిస్సతి; ధాతూసు పరియాదానం గతాసు పచ్ఛిజ్జిస్సతి. ఏవం మహన్తం ఆనుభావం దస్సేత్వా ధాతూసు అన్తరహితాసు సాసనం అన్తరహితం నామ హోతి. యావ ఏవం న అన్తరధాయతి తావ అచరిమం నామ హోతి. ఏవం అపుబ్బం అచరిమం ఉప్పజ్జేయ్యుం – నేతం ఠానం విజ్జతి.

కస్మా పన అపుబ్బం అచరిమం న ఉప్పజ్జన్తీతి? అనచ్ఛరియత్తా. బుద్ధా హి అచ్ఛరియమనుస్సా, యథాహ – "ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి అచ్ఛరియమనుస్సో. కతమో ఏకపుగ్గలో? తథాగతో, భిక్ఖవే, అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౨). యది చ ద్వే వా చత్తారో వా అట్ఠ వా సోళస వా ఏకతో ఉప్పజ్జేయ్యుం, న అచ్ఛరియా భవేయ్యుం. ఏకస్మిఞ్హి విహారే ద్విన్నం చేతియానమ్పి లాభసక్కారో ఉళారో న హోతి, భిక్ఖూపి బహుతాయ న అచ్ఛరియా జాతా, ఏవం బుద్ధాపి భవేయ్యుం; తస్మా నుప్పజ్జన్తి. దేసనాయ చ విసేసాభావతో. యఞ్హి సతిపట్ఠానాదిభేదం ధమ్మం ఏకో దేసేతి, అఞ్ఞేన ఉప్పజ్జిత్వాపి సోవ దేసేతబ్బో సియా. తతో అనచ్ఛరియో సియా. ఏకస్మిం పన ధమ్మం దేసేన్తే దేసనాపి అచ్ఛరియా హోతి. వివాదభావతో చ. బహూసు చ బుద్ధేసు ఉప్పన్నేసు బహూనం ఆచరియానం అన్తేవాసికా వియ 'అమ్హాకం బుద్ధో పాసాదికో, అమ్హాకం బుద్ధో మధురస్సరో లాభీ పుఞ్ఞవా'తి వివదేయ్యుం; తస్మాపి ఏవం నుప్పజ్జన్తి.

అపిచేతం కారణం మిలిన్దరఞ్ఞా పుట్ఠేన నాగసేనత్థేరేన విత్థారితమేవ. వుత్తఞ్హి తత్థ (మి॰ ప॰ ౫.౧.౧) –

> "భన్తే నాగసేన, భాసితమ్పేతం భగవతా – "అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో యం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ద్వే అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా అపుబ్బం అచరిమం ఉప్పజ్జేయ్యుం – నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౨౭౭; మ॰ ని॰ ౩.౧౨౯). దేసేన్తా చ, భన్తే నాగసేన, సబ్బేపి తథాగతా సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మే దేసేన్తి, కథయమానా చ చత్తారి అరియసచ్చాని కథేన్తి, సిక్ఖాపేన్తా చ తీసు సిక్ఖాసు సిక్ఖాపేన్తి, అనుసాసమానా చ అప్పమాదపటిపత్తియం అనుసాసన్తి. యది, భన్తే నాగసేన, సబ్బేసమ్పి తథాగతానం ఏకా దేసనా ఏకా కథా ఏకా సిక్ఖా ఏకానుసిట్ఠి, కేన కారణేన ద్వే తథాగతా ఏకక్ఖణే నుప్పజ్జన్తి? ఏకేనపి తావ బుద్ధుప్పాదేన అయం లోకో ఓభాసజాతో. యది దుతియో బుద్ధో భవేయ్య, ద్విన్నం పభాయ అయం లోకో భియ్యోసో మత్తాయ ఓభాసజాతో భవేయ్య. ఓవదన్తా చ ద్వే తథాగతా సుఖం ఓవదేయ్యుం, అనుసాసమానా చ సుఖం అనుసాసేయ్యుం. తత్థ మే కారణం దస్సేహి యథాహం నిస్సంసయో భవేయ్య"న్తి.

“అయం, మహారాజ, దససహస్సీ లోకధాతు ఏకబుద్ధధారణీ, ఏకస్సేవ తథాగతస్స గుణం ధారేతి. యది దుతియో బుద్ధో ఉప్పజ్జేయ్య, నాయం దససహస్సీ లోకధాతు ధారేయ్య, చలేయ్య కమ్పేయ్య నమేయ్య ఓనమేయ్య వినమేయ్య వికిరేయ్య విధమేయ్య విద్ధంసేయ్య, న ఠానముపగచ్ఛేయ్య.

“యథా, మహారాజ, నావా ఏకపురిససన్ధారణీ భవేయ్య, ఏకస్మిం పురిసే అభిరూళ్హే సా నావా సముపాదికా భవేయ్య. అథ దుతియో పురిసో ఆగచ్ఛేయ్య తాదిసో ఆయునా వణ్ణేన వయేన పమాణేన కిసథూలేన సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గేన. సో తం నావం అభిరూహేయ్య. అపిను సా, మహారాజ, నావా ద్విన్నమ్పి ధారేయ్యా”తి? “న హి, భన్తే, చలేయ్య కమ్పేయ్య నమేయ్య ఓనమేయ్య వినమేయ్య వికిరేయ్య విధమేయ్య విద్ధంసేయ్య, న ఠానముపగచ్ఛేయ్య, ఓసీదేయ్య ఉదకే”తి . “ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, అయం దససహస్సీ లోకధాతు ఏకబుద్ధధారణీ ఏకస్సేవ తథాగతస్స గుణం ధారేతి. యది దుతియో బుద్ధో ఉప్పజ్జేయ్య, నాయం దససహస్సీ లోకధాతు ధారేయ్య, చలేయ్య…పే.… న ఠానముపగచ్ఛేయ్య.

“యథా వా పన, మహారాజ, పురిసో యావదత్థం భోజనం భుఞ్జేయ్య ఛాదేన్తం యావకణ్ఠమభిపూరయిత్వా. సో తతో పీణితో పరిపుణ్ణో నిరన్తరో తన్దీగతో అనోనమితదణ్డజాతో పునదేవ తత్తకం భోజనం భుఞ్జేయ్య. అపిను ఖో సో, మహారాజ, పురిసో సుఖితో భవేయ్యా”తి? “న హి, భన్తే, సకిం భుత్తోవ మరేయ్యా”తి. ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, అయం దససహస్సీ లోకధాతు ఏకబుద్ధధారణీ…పే.… న ఠానముపగచ్ఛేయ్యా”తి.

“కిం ను ఖో, భన్తే నాగసేన, అతిధమ్మభారేన పథవీ చలతీ”తి? “ఇధ, మహారాజ, ద్వే సకటా రతనపరిపూరితా భవేయ్యుం యావముఖసమా. ఏక సకటతో రతనం గహేత్వా ఏకమ్హి సకటే ఆకిరేయ్యుం. అపిను తం, మహారాజ, సకటం ద్విన్నమ్పి సకటానం రతనం ధారేయ్యా”తి? “న హి, భన్తే, నాభిపి తస్స చలేయ్య, అరాపి తస్స భిజ్జేయ్యుం, నేమిపి తస్స ఓపతేయ్య, అక్ఖోపి తస్స భిజ్జేయ్యా”తి. “కిన్ను ఖో, మహారాజ, అతిరతనభారేన సకటం భిజ్జతీ”తి? “ఆమ, భన్తే”తి. “ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, అతిధమ్మభారేన పథవీ చలతీతి.

“అపిచ, మహారాజ, ఇమం కారణం బుద్ధబలపరిదీపనాయ ఓసారితం. అఞ్ఞమ్పి తత్థ పతిరూపం కారణం సుణోహి యేన కారణేన ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే నుప్పజ్జన్తి. యది, మహారాజ, ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జేయ్యుం, పరిసాయ వివాదో ఉప్పజ్జేయ్య – ‘తుమ్హాకం బుద్ధో, అమ్హాకం బుద్ధో’తి ఉభతోపక్ఖజాతా భవేయ్యుం. యథా, మహారాజ, ద్విన్నం బలవామచ్చానం పరిసాయ వివాదో ఉప్పజ్జేయ్య – ‘తుమ్హాకం అమచ్చో, అమ్హాకం అమచ్చో’తి ఉభతోపక్ఖజాతా హోన్తి; ఏవమేవ ఖో, మహారాజ, యది ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జేయ్యుం, తేసం పరిసాయ వివాదో ఉప్పజ్జేయ్య – ‘తుమ్హాకం బుద్ధో, అమ్హాకం బుద్ధో’తి ఉభతోపక్ఖజాతా భవేయ్యుం. ఇదం తావ మహారాజ ఏకం కారణం యేన కారణేన ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే నుప్పజ్జన్తి.

“అపరమ్పి ఉత్తరిం కారణం సుణోహి యేన కారణేన ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే నుప్పజ్జన్తి. యది, మహారాజ, ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జేయ్యుం ‘అగ్గో బుద్ధో’తి యం వచనం తం మిచ్ఛా భవేయ్య, ‘జేట్ఠో బుద్ధో’తి ‘సేట్ఠో బుద్ధో’తి ‘విసిట్ఠో బుద్ధో’తి ‘ఉత్తమో బుద్ధో’తి ‘పవరో బుద్ధో’తి ‘అసమో బుద్ధో’తి ‘అసమసమో బుద్ధో’తి

‘అప్పటిసమో బుద్ధో’తి ‘అప్పటిభాగీ బుద్ధో’తి ‘అప్పటిపుగ్గలో బుద్ధో’తి యం వచనం తం మిచ్ఛా భవేయ్య. ఇదమ్పి ఖో త్వం, మహారాజ, కారణం తథతో సమ్పటిచ్ఛ యేన కారణేన ద్వే సమ్మాసమ్బుద్ధా ఏకక్ఖణే నుప్పజ్జన్తి.

“అపిచ, మహారాజ, బుద్ధానం భగవన్తానం సభావపకతి ఏసా యం ఏకోయేవ బుద్ధో లోకే ఉప్పజ్జతి. కస్మా కారణా? మహన్తత్తా సబ్బఞ్ఞుబుద్ధగుణానం. అఞ్ఞమ్పి, మహారాజ, యం లోకే మహన్తం తం ఏకంయేవ హోతి. పథవీ, మహారాజ, మహన్తా, సా ఏకాయేవ; సాగరో మహన్తో, సో ఏకోయేవ; సినేరు గిరిరాజా మహన్తో, సో ఏకోయేవ; ఆకాసో మహన్తో, సో ఏకోయేవ; సక్కో మహన్తో, సో ఏకోయేవ; మహాబ్రహ్మా మహన్తో, సో ఏకోయేవ; తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో మహన్తో, సో ఏకోయేవ లోకస్మిం. యత్థ తే ఉప్పజ్జన్తి తత్థ అఞ్ఞేసం ఓకాసో న హోతి. తస్మా, మహారాజ, తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో ఏకోయేవ లోకే ఉప్పజ్జతీ”తి.

“సుకథితో, భన్తే నాగసేన, పఞ్హో ఓపమ్మేహి కారణేహీ”తి (మి॰ ప॰ ౫.౧.౧).

ఏకిస్సా లోకధాతుయాతి ఏకస్మిం చక్కవాళే. హేట్ఠా ఇమినావ పదేన దస చక్కవాళసహస్సాని గహితాని. తానిపి ఏకచక్కవాళేనేవ పరిచ్ఛిన్దితుం వట్టన్తి. బుద్ధా హి ఉప్పజ్జమానా ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే ఉప్పజ్జన్తి; ఉప్పజ్జనట్ఠానే పన వారితే ఇతో అఞ్ఞేసు చక్కవాళేసు న ఉప్పజ్జన్తీతి వారితమేవ హోతి. **అపుబ్బం అచరిమ**న్తి ఏత్థ చక్కరతనపాతుభావతో పుబ్బే పుబ్బం, తస్సేవ అన్తరధానతో పచ్ఛా చరిమం. తత్థ ద్విధా చక్కరతనస్స అన్తరధానం హోతి – చక్కవత్తినో కాలకిరియాయ వా పబ్బజ్జాయ వా. అన్తరధాయమానఞ్చ పన తం కాలకిరియతో వా పబ్బజ్జతో వా సత్తమే దివసే అన్తరధాయతి. తతో పరం చక్కవత్తినో పాతుభావో అవారితో. కస్మా పన ఏకచక్కవాళే ద్వే చక్కవత్తినో నుప్పజ్జన్తీతి? వివాదుపచ్ఛేదతో అనచ్ఛరియభావతో చక్కరతనస్స మహానుభావతో చ. ద్వీసు హి ఉప్పజ్జన్తేసు ‘అమ్హాకం రాజా మహన్తో, అమ్హాకం రాజా మహన్తో’తి వివాదో ఉప్పజ్జేయ్య. ‘ఏకస్మిం దీపే చక్కవత్తీ, ఏకస్మిం దీపే చక్కవత్తీ’తి చ అనచ్ఛరియో భవేయ్య. యో చాయం చక్కరతనస్స ద్విసహస్సదీపపరివారేసు చతూసు మహాదీపేసు ఇస్సరియానుప్పదానసమత్థో మహానుభావో, సో పరిహాయేయ్య. ఇతి వివాదుపచ్ఛేదతో అనచ్ఛరియభావతో చక్కరతనస్స మహానుభావతో చ న ఏకచక్కవాళే ద్వే ఉప్పజ్జన్తి.

యం ఇత్థీ అరహం అస్స సమ్మాసమ్బుద్ధోతి ఏత్థ తిట్ఠతు తావ సబ్బఞ్ఞుగుణే నిబ్బత్తేత్వా లోకత్తారణసమత్థో బుద్ధభావో, పణిధానమత్తమ్పి ఇత్థియా న సమ్పజ్జతి.

“మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సనం;
పబ్బజ్జా గుణసమ్పత్తి, అధికారో చ ఛన్దతా;
అట్ఠధమ్మసమోధానా, అభినీహారో సమిజ్ఝతీ”తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౯);

ఇమాని హి పణిధానసమ్పత్తికారణాని. ఇతి పణిధానమ్పి సమ్పాదేతుం అసమత్థాయ ఇత్థియా కుతో బుద్ధభావోతి “అట్ఠానమేతం, అనవకాసో యం ఇత్థీ అరహం అస్స సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి వుత్తం. సబ్బాకారపరిపూరో వా పుఞ్ఞుస్సయో సబ్బాకారపరిపూరమేవ అత్తభావం నిబ్బత్తేతీతి పురిసోవ అరహం హోతి సమ్మాసమ్బుద్ధో.

యం ఇత్థీ రాజా అస్స చక్కవత్తీతిఆదీసుపి యస్మా ఇత్థియా కోసోహితవత్థగుయ్హాదీనం అభావేన లక్ఖణాని న పరిపూరేన్తి, ఇత్థిరతనభావేన సత్తరతనసమఙ్గితా న సమ్పజ్జతి, సబ్బమనుస్సేహి చ అధికో అత్తభావో న హోతి, తస్మా “అట్ఠానమేతం అనవకాసో యం ఇత్థీ రాజా అస్స చక్కవత్తీ”తి వుత్తం. యస్మా చ సక్కత్తాదీనిపి తీణి ఠానాని ఉత్తమాని, ఇత్థిలిఙ్గఞ్చ హీనం , తస్మా తస్సా సక్కత్తాదీనిపి పటిసిద్ధాని. నను చ యథా ఇత్థిలిఙ్గం ఏవం పురిసలిఙ్గమ్పి బ్రహ్మలోకే నత్థి, తస్మా “యం పురిసో బ్రహ్మత్తం కారేయ్య – ఠానమేతం విజ్జతీ”తిపి న వత్తబ్బం సియాతి? నో న వత్తబ్బం. కస్మా? ఇధ పురిసస్స తత్థ నిబ్బత్తనతో. బ్రహ్మత్తన్తి హి మహాబ్రహ్మత్తం అధిప్పేతం. ఇత్థీ చ ఇధ ఝానం భావేత్వా కాలం కత్వా బ్రహ్మపారిసజ్జానం సహబ్యతం ఉపపజ్జతి, న మహాబ్రహ్మానం. పురిసో పన తత్థ న ఉప్పజ్జతీతి న వత్తబ్బో. సమానేపి చేత్థ ఉభయలిఙ్గాభావే పురిససణ్ఠానావ బ్రహ్మానో, న ఇత్థిసణ్ఠానా. తస్మా సువుత్తమేవేతం.

కాయదుచ్చరితస్సాతిఆదీసు యథా నిమ్బబీజకోసాతకీబీజాదీని మధురం ఫలం న నిబ్బత్తేన్తి, అసాతం అమధురమేవ నిబ్బత్తేన్తి, ఏవం కాయదుచ్చరితాదీని మధురం విపాకం న నిబ్బత్తేన్తి, అమధురమేవ నిబ్బత్తేన్తి. యథా చ ఉచ్ఛుబీజసాలిబీజాదీని మధురం సాధురసమేవ ఫలం నిబ్బత్తేన్తి, న అసాతం కటుకం, ఏవం కాయసుచరితాదీని మధురమేవ విపాకం నిబ్బత్తేన్తి, న అమధురం. వుత్తమ్పి చేతం –

> “యాదిసం వపతే బీజం, తాదిసం హరతే ఫలం;
>
> కల్యాణకారీ కల్యాణం, పాపకారీ చ పాపకన్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౫౬);

తస్మా “అట్ఠానమేతం అనవకాసో, యం కాయదుచ్చరితస్సా”తిఆది వుత్తం.

కాయదుచ్చరితసమఙ్గీతిఆదీసు **సమఙ్గీ**తి పఞ్చవిధా సమఙ్గితా – ఆయూహనసమఙ్గితా, చేతనాసమఙ్గితా, కమ్మసమఙ్గితా, విపాకసమఙ్గితా, ఉపట్ఠానసమఙ్గితాతి. తత్థ కుసలాకుసలకమ్మాయూహనక్ఖణే **‘ఆయూహనసమఙ్గితా’** వుచ్చతి. తథా **‘చేతనాసమఙ్గితా’**. యావ పన అరహత్తం న పాపుణన్తి తావ సబ్బేపి సత్తా పుబ్బే ఉపచితం విపాకారహం కమ్మం సన్ధాయ కమ్మసమఙ్గినోతి వుచ్చన్తి – ఏసా **‘కమ్మసమఙ్గితా’**. **‘విపాకసమఙ్గితా’** పన విపాకక్ఖణేయేవ వేదితబ్బా. యావ పన సత్తా అరహత్తం న పాపుణన్తి తావ తేసం తతో తతో చవిత్వా నిరయే తావ ఉప్పజ్జమానానం అగ్గిజాలలోహకుమ్భిఆదీహి ఉపట్ఠానాకారేహి నిరయో, గబ్భసేయ్యకత్తం ఆపజ్జమానానం మాతుకుచ్ఛి, దేవేసు ఉప్పజ్జమానానం కప్పరుక్ఖవిమానాదీహి ఉపట్ఠానాకారేహి దేవలోకోతి ఏవం ఉపపత్తినిమిత్తం ఉపట్ఠాతి. ఇతి నేసం ఇమినా ఉప్పత్తినిమిత్తుపట్ఠానేన అపరిముత్తతా **‘ఉపట్ఠానసమఙ్గితా’** నామ. సావ చలతి, సేసా నిచ్చలా. నిరయే హి ఉపట్ఠితేపి దేవలోకో ఉపట్ఠాతి; దేవలోకే ఉపట్ఠితేపి నిరయో ఉపట్ఠాతి; మనుస్సలోకే ఉపట్ఠితేపి తిరచ్ఛానయోని ఉపట్ఠాతి; తిరచ్ఛానయోనియా చ ఉపట్ఠితాయపి మనుస్సలోకో ఉపట్ఠాతియేవ.

తత్రిదం వత్థు – సోణగిరిపాదే కిర అచేలవిహారే సోణత్థేరో నామ ఏకో ధమ్మకథికో. తస్స పితా సునఖవాజికో నామ లుద్దకో అహోసి. థేరో తం పటిబాహన్తోపి సంవరే ఠపేతుం అసక్కోన్తో ‘మా నస్సి వరాకో’తి మహల్లకకాలే అకామకం పబ్బాజేసి. తస్స గిలానసేయ్యాయ నిపన్నస్స నిరయో ఉపట్ఠాసి. సోణగిరిపాదతో మహన్తా మహన్తా సునఖా ఆగన్త్వా ఖాదితుకామా వియ సమ్పరివారేసుం. సో మహాభయభీతో “వారేహి, తాత సోణ! వారేహి, తాత సోణా”తి ఆహ. “కిం మహాథేరా”తి? “న పస్ససి, తాతా”తి తం పవత్తిం ఆచిక్ఖి. సోణత్థేరో ‘కథఞ్హి నామ మాదిసస్స పితా నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి,

పతిట్ఠాహమస్స భవిస్సామీ’తి సామణేరేహి నానాపుప్ఫాని ఆహరాపేత్వా చేతియఙ్గణబోధియఙ్గణేసు మాలాసన్థారపూజఞ్చ ఆసనపూజఞ్చ కారేత్వా పితరం మఞ్చేన చేతియఙ్గణం హరిత్వా మఞ్చే నిపజ్జాపేత్వా “అయం మే, మహాథేర, పూజా తుమ్హాకం అత్థాయ కతా; ‘అయం మే, భగవా, దుగ్గతపణ్ణాకారో’తి వత్వా భగవన్తం వన్దిత్వా చిత్తం పసాదేహీ”తి ఆహ. సో మహాథేరో పూజం దిస్వా తథాకరోన్తో చిత్తం పసాదేసి. తావదేవస్స దేవలోకో ఉపట్ఠాసి, నన్దవనచిత్తలతావనమిస్సకవనఫారుసకవనవిమానాని చేవ దేవనాటకాని చ పరివారేత్వా ఠితాని వియ అహేసుం. సో “అపేథ, సోణ! అపేథ, సోణా”తి ఆహ. “కిమిదం, మహాథేరా”తి? “ఏతా తే, తాత, మాతరో ఆగచ్ఛన్తీ”తి. ‘థేరో సగ్గే ఉపట్ఠితో మహాథేరస్సా’తి చిన్తేసి . ఏవం ఉపట్ఠానసమఙ్గితా చలతీతి వేదితబ్బా. ఏతాసు సమఙ్గితాసు ఇధ ఆయూహనచేతనాకమ్మసమఙ్గితావసేన “కాయదుచ్చరితసమఙ్గీ”తిఆది వుత్తం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

పఠమబలనిద్దేసవణ్ణనా.

దుతియబలనిద్దేసో

౮౧౧. దుతియబలనిద్దేసే **గతిసమ్పత్తిపటిబాళ్హానీ**తి గతిసమ్పత్తియా పటిబాహితాని నివారితాని పటిసేధితాని. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ **గతిసమ్పత్తీ**తి సమ్పన్నా గతి దేవలోకో చ మనుస్సలోకో చ. **గతివిపత్తీ**తి విపన్నా గతి చత్తారో అపాయా. **ఉపధిసమ్పత్తీ**తి అత్తభావసమిద్ధి. **ఉపధివిపత్తీ**తి హీనఅత్తభావతా. **కాలసమ్పత్తీ**తి సురాజసుమనుస్సకాలసఙ్ఖాతో సమ్పన్నకాలో. **కాలవిపత్తీ**తి దురాజదుమనుస్సకాలసఙ్ఖాతో విపన్నకాలో. **పయోగసమ్పత్తీ**తి సమ్మాపయోగో. **పయోగవిపత్తీ**తి మిచ్ఛాపయోగో.

తత్థ ఏకచ్చస్స బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని గతివిపత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన గతిసమ్పత్తియం దేవేసు వా మనుస్సేసు వా నిబ్బత్తో. తాదిసే చ ఠానే అకుసలస్స వారో నత్థి, ఏకన్తం కుసలస్సేవ వారోతి. ఏవమస్స తాని కమ్మాని గతిసమ్పత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని ఉపధివిపత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన ఉపధిసమ్పత్తియం ఠితో సుసణ్ఠితఙ్గపచ్చఙ్గో అభిరూపో దస్సనీయో బ్రహ్మవచ్ఛసదిసో. సచేపి దాసియా కుచ్ఛిస్మిం దాసజాతో హోతి ‘ఏవరూపో అత్తభావో కిలిట్ఠకమ్మస్స నానుచ్ఛవికో’తి హత్థిమేణ్డఅస్సబన్ధకగోపాలకకమ్మాదీని తం న కారేన్తి; సుఖుమవత్థాని నివాసాపేత్వా భణ్డాగారికట్ఠానాదీసు ఠపేన్తి. సచే ఇత్థీ హోతి, హత్థిభత్తపచనాదీని న కారేన్తి; వత్థాలఙ్కారం దత్వా సయనపాలికం వా నం కరోన్తి, సోమదేవి వియ వల్లభట్ఠానే వా ఠపేన్తి. భాతికరాజకాలే కిర గోమంసఖాదకే బహుజనే గహేత్వా రఞ్ఞో దస్సేసుం. తే ‘దణ్డం దాతుం సక్కోథా’తి పుట్ఠా ‘న సక్కోమా’తి వదింసు. అథ నే రాజఙ్గణే సోధకే అకంసు. తేసం ఏకా ధీతా అభిరూపా దస్సనీయా పాసాదికా. తం దిస్వా రాజా అన్తేపురం అభినేత్వా వల్లభట్ఠానే ఠపేసి. సేసఞాతకాపి తస్సా ఆనుభావేన సుఖం జీవింసు. తాదిసస్మిఞ్హి అత్తభావే పాపకమ్మానిపి విపాకం దాతుం న సక్కోన్తి. ఏవం ఉపధిసమ్పత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

ఏకస్స బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని కాలవిపత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన పఠమకప్పికానం వా చక్కవత్తిరఞ్ఞో వా బుద్ధానం వా ఉప్పత్తిసమయే సురాజసుమనుస్సకాలే నిబ్బత్తో. తాదిసే చ కాలే

నిబ్బత్తస్స అకుసలస్స విపాకం దాతుం ఓకాసో నత్థి, ఏకన్తం కుసలస్సేవ ఓకాసోతి. ఏవం కాలసమ్పత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని పయోగవిపత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన పయోగసమ్పత్తియం ఠితో పాణాతిపాతాదీహి విరతో కాయవచీమనోసుచరితాని పూరేతి. తాదిసే ఠానే అకుసలస్స విపచ్చనోకాసో నత్థి, ఏకన్తం కుసలస్సేవ ఓకాసోతి. ఏవం పయోగసమ్పత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని గతిసమ్పత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పనేకేన పాపకమ్మేన గతివిపత్తియంయేవ నిబ్బత్తో. తత్థస్స తాని కమ్మాని ఉపగన్త్వా వారేన వారేన విపాకం దేన్తి – కాలేన నిరయే నిబ్బత్తాపేన్తి, కాలేన తిరచ్ఛానయోనియం, కాలేన పేత్తివిసయే, కాలేన అసురకాయే, దీఘేనాపి అద్ధునా అపాయతో సీసం ఉక్ఖిపితుం న దేన్తి. ఏవం గతిసమ్పత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని గతివిపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని ఉపధిసమ్పత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం . సో పన ఏకేన పాపకమ్మేన ఉపధివిపత్తియంయేవ పతిట్ఠితో దుబ్బణ్ణో దురూపో దుస్సణ్ఠితో బీభచ్ఛో పిసాచసదిసో. సో సచే దాసియా కుచ్ఛియం దాసజాతో 'ఇమాని ఏతస్స అనుచ్ఛవికానీ'తి సబ్బాని నం కిలిట్ఠకమ్మాని కారేన్తి అన్తమసో పుప్ఫఛడ్డకకమ్మం ఉపాదాయ. సచే ఇత్థీ హోతి 'ఇమాని ఏతిస్సా అనుచ్ఛవికానీ'తి సబ్బాని నం హత్థిభత్తపచనాదీని కిలిట్ఠకమ్మాని కారేన్తి. కులగేహే జాతమ్పి బలిం సాధయమానా రాజపురిసా 'గేహదాసీ'తి సఞ్ఞం కత్వా బన్ధిత్వా గచ్ఛన్తి, కోతలవాపీగామే మహాకుటుమ్బికస్స ఘరణీ వియ. ఏవం ఉపధిసమ్పత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని ఉపధివిపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని కాలసమ్పత్తియం నిబ్బాతస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన పాపకమ్మేన కాలవిపత్తియం దురాజదుమనుస్సకాలే కసటే నిరోజే దసవస్సాయుకకాలే నిబ్బత్తో, యదా పఞ్చ గోరసా పచ్ఛిజ్జన్తి, కుద్రూసకం అగ్గభోజనం హోతి. కిఞ్చాపి మనుస్సలోకే నిబ్బత్తో, మిగపసుసరిక్ఖజీవికో పన హోతి. ఏవరూపే కాలే కుసలస్స విపచ్చనోకాసో నత్థి, ఏకన్తం అకుసలస్సేవ హోతి. ఏవం కాలసమ్పత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని కాలవిపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని పాపకమ్మాని హోన్తి. తాని పయోగసమ్పత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పన పయోగవిపత్తియం ఠితో పాణాతిపాతాదీని దస అకుసలకమ్మాని కరోతి. తమేనం సహోడ్ఢం గహేత్వా రఞ్ఞో దస్సేన్తి. రాజా బహూకమ్మకారణాని కారేత్వా ఘాతాపేతి. ఏవం పయోగసమ్పత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని పయోగవిపత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి. ఏవం చతూహి సమ్పత్తీహి పటిబాహితం పాపకమ్మం విపాకం అదత్వా చతస్సో విపత్తియో ఆగమ్మ దేతి.

యథా హి కోచిదేవ పురిసో కేనచిదేవ కమ్మేన రాజానం ఆరాధేయ్య. అథస్స రాజా ఠానన్తరం దత్వా జనపదం దదేయ్య. సో తం సమ్మా పరిభుఞ్జితుం అసక్కోన్తో మక్కటేన గహితభత్తపుటం వియ భిన్దేయ్య; యస్స యం యానం వా వాహనం వా దాసం వా దాసిం వా ఆరామం వా వత్థుం వా సమ్పన్నరూపం పస్సతి, సబ్బం బలక్కారేన గణ్హేయ్య. మనుస్సా 'రాజవల్లభో'తి కిఞ్చి వత్తుం న సక్కుణేయ్యుం. సో అఞ్ఞస్స వల్లభతరస్స రాజమహామత్తస్స విరుజ్ఝేయ్య. సో తం

గహేత్వా సుపోథితం పోథాపేత్వా భూమిం పిట్ఠియా ఘంసాపేన్తో నిక్కడ్ఢాపేత్వా రాజానం ఉపసఙ్కమిత్వా 'అసుకో నామ తే , దేవ, జనపదం భిన్దతీ'తి గణ్హాపేయ్య. రాజా బన్ధనాగారే బన్ధాపేత్వా 'అసుకేన నామ కస్స కిం అవహట'న్తి నగరే భేరిం చరాపేయ్య. మనుస్సా ఆగన్త్వా 'మయ్హం ఇదం గహితం, మయ్హం ఇదం గహిత'న్తి విరవసహస్సం ఉట్ఠాపేయ్యుం. రాజా భియ్యోసో మత్తాయ కుద్ధో నానప్పకారేన తం బన్ధనాగారే కిలమేత్వా ఘాతాపేత్వా 'గచ్ఛథ నం సుసానే ఛడ్డేత్వా సఙ్ఖలికా ఆహరథా'తి వదేయ్య. ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

తస్స హి పురిసస్స హి కేనచిదేవ కమ్మేన రాజానం ఆరాధేత్వా ఠానన్తరం లద్ధకాలో వియ పుథుజ్జనస్సాపి కేనచిదేవ పుఞ్ఞకమ్మేన సగ్గే నిబ్బత్తకాలో. తస్మిం జనపదం భిన్దిత్వా మనుస్సానం సన్తకం గణ్హన్తే కస్సచి కిఞ్చి వత్తుం అవిసహనకాలో వియ ఇమస్మిమ్పి సగ్గే నిబ్బత్తే అకుసలస్స విపచ్చనోకాసం అలభనకాలో. తస్స ఏకదివసం ఏకస్మిం రాజవల్లభతరే విరజ్ఝిత్వా తేన కుద్ధేన నం పోథాపేత్వా రఞ్ఞో ఆరోచేత్వా బన్ధనాగారే బన్ధాపితకాలో వియ ఇమస్స సగ్గతో చవిత్వా నిరయే నిబ్బత్తకాలో. మనుస్సానం 'మయ్హం ఇదం గహితం, మయ్హం ఇదం గహిత'న్తి విరవకాలో వియ తస్మిం నిరయే నిబ్బత్తే సబ్బాకుసలకమ్మానం సన్నిపతిత్వా గహణకాలో. సుసానే ఛడ్డేత్వా సఙ్ఖలికానం ఆహరణకాలో వియ ఏకేకస్మిం కమ్మే ఖీణే ఇతరస్స ఇతరస్స విపాకేన నిరయతో సీసం అనుక్ఖిపిత్వా సకలకప్పం నిరయమ్హి పచ్చనకాలో. కప్పట్ఠితికకమ్మఞ్హి కత్వా ఏకకప్పం నిరయమ్హి పచ్చనకసత్తా నేవ ఏకో, న ద్వే, న సతం, న సహస్సం. ఏవం పచ్చనకసత్తా కిర గణనపథం వీతివత్తా.

అత్థేకచ్చాని కల్యాణాని కమ్మసమాదానాని గతివిపత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతిఆదీసుపి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా. ఇధేకచ్చస్స బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని గతిసమ్పత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయుం. సో పన ఏకేన పాపకమ్మేన గతివిపత్తియం నిరయే వా అసురకాయే వా నిబ్బత్తో. తాదిసే చ ఠానే కుసలం విపాకం దాతుం న సక్కోతి, ఏకన్తం అకుసలమేవ సక్కోతీతి. ఏవమస్స తాని కమ్మాని గతివిపత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని ఉపధిసమ్పత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన పాపకమ్మేన ఉపధివిపత్తియం పతిట్ఠితో దుబ్బణ్ణో హోతి పిసాచసదిసో. సో సచేపి రాజకులే నిబ్బత్తో పితుఅచ్చయేన 'కిం ఇమస్స నిస్సిరీకస్స రజ్జేనా'తి రజ్జం న లభతి. సేనాపతిగేహాదీసు నిబ్బత్తోపి సేనాపతిట్ఠానాదీని న లభతి.

ఇమస్స పనత్థస్సావిభావత్థం దీపరాజవత్థు కథేతబ్బం – రాజా కిర పుత్తే జాతే దేవియా పసీదిత్వా వరం అదాసి. సా వరం గహేత్వా ఠపేసి. కుమారో సత్తట్ఠవస్సకాలేవ రాజఙ్గణే కుక్కుటే యుజ్ఝాపేసి. ఏకో కుక్కుటో ఉప్పతిత్వా కుమారస్స అక్ఖీని భిన్ది. కుమారమాతా దేవీ పుత్తస్స పన్నరససోళసవస్సకాలే 'రజ్జం వారేస్సామీ'తి రాజానం ఉపసఙ్కమిత్వా ఆహ – "దేవ, తుమ్హేహి కుమారస్స జాతకాలే వరో దిన్నో. మయా సో గహేత్వా ఠపితో; ఇదాని నం గణ్హామీ"తి. "సాధు, దేవి, గణ్హాహీ"తి. "మయా, దేవ, తుమ్హాకం సన్తికా కిఞ్చి అలద్ధం నామ నత్థి . ఇదాని పన మమ పుత్తస్స రజ్జం వారేమీ"తి. "దేవి, తవ పుత్తో అఙ్గవికలో. న సక్కా తస్స రజ్జం దాతు"న్తి . "తుమ్హే మయ్హం రుచ్చనకవరం అదాతుం అసక్కోన్తా కస్మా వరం అదత్థా"తి? రాజా అతివియ నిప్పీళియమానో "న సక్కా తుయ్హం పుత్తస్స సకలలఙ్కాదీపే రజ్జం దాతుం; నాగదీపే పన ఛత్తం ఉస్సాపేత్వా వసతూ"తి నాగదీపం పేసేసి. సో దీపరాజా నామ అహోసి. సచే చక్ఖువికలో నాభవిస్సా తియోజనసతికే సకలతమ్బపణ్ణిదీపే సబ్బసమ్పత్తిపరివారం రజ్జం అలభిస్సా. ఏవం ఉపధివిపత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని కాలసమ్పత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన పాపకమ్మేన కాలవిపత్తియం దురాజదుమనుస్సకాలే కసటే నిరోజే అప్పాయుకే గతికోటికే నిబ్బత్తో. తాదిసే చ కాలే కల్యాణకమ్మం విపాకం దాతుం న సక్కోతీతి. ఏవం కాలవిపత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని పయోగసమ్పత్తియం ఠితస్స విపచ్చేయ్యుం. అయం పన పయోగవిపత్తియం ఠితో పాణం హన్తి...పే.... సబ్బం దుస్సీల్యం పూరేతి. తథా తేన సద్ధిం సమజాతికానిపి కులాని ఆవాహవివాహం న కరోన్తి; 'ఇత్థిధుత్తో సురాధుత్తో అక్ఖధుత్తో అయం పాపపురిసో'తి ఆరకా పరివజ్జేన్తి. కల్యాణకమ్మాని విపచ్చితుం న సక్కోన్తి. ఏవం పయోగవిపత్తిపటిబాళ్హాని న విపచ్చన్తీతి పజానాతి. ఏవం చతస్సో సమ్పత్తియో ఆగమ్మ విపాకదాయకం కల్యాణకమ్మం చతూహి విపత్తీహి పటిబాహితత్తా న విపచ్చతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని గతివిపత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన గతిసమ్పత్తియంయేవ నిబ్బత్తో. తత్థస్స తాని కమ్మాని ఉపగన్త్వా వారేన వారేన విపాకం దేన్తి – కాలేన మనుస్సలోకే నిబ్బత్తాపేన్తి, కాలేన దేవలోకే. ఏవం గతివిపత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని గతిమమ్పత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని ఉపధివిపత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన ఉపధిసమ్పత్తియంయేవ పతిట్ఠితో అభిరూపో దస్సనీయో పాసాదికో బ్రహ్మవచ్ఛసదిసో. తస్స ఉపధిసమ్పత్తియం ఠితత్తా కల్యాణకమ్మాని విపాకం దేన్తి. సచే రాజకులే నిబ్బత్తతి అఞ్ఞేసు జేట్ఠకభాతికేసు సన్తేసుపి 'ఏతస్స అత్తభావో సమిద్ధో, ఏతస్స ఛత్తే ఉస్సాపితే లోకస్స ఫాసు భవిస్సతీ'తి తమేవ రజ్జే అభిసిఞ్చన్తి. ఉపరాజగేహాదీసు నిబ్బత్తో పితుఅచ్చయేన ఓపరజ్జం, సేనాపతిట్ఠానం, భణ్డాగారికట్ఠానం, సేట్ఠిట్ఠానం లభతి. ఏవం ఉపధివిపత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని ఉపధిసమ్పత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని కాలవిపత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన కాలసమ్పత్తియం నిబ్బత్తో సురాజసుమనుస్సకాలే. తాదిసాయ కాలసమిద్ధియా నిబ్బత్తస్స కల్యాణకమ్మం విపాకం దేతి.

తత్రిదం **మహాసోణత్థేరస్స వత్థు** కథేతబ్బం – బ్రాహ్మణతిస్సభయే కిర చిత్తలపబ్బతే ద్వాదస భిక్ఖుసహస్సానిం పటివసన్తి. తథా తిస్సమహావిహారే. ద్వీసుపి మహావిహారేసు తిణ్ణం వస్సానం వట్టం ఏకరత్తమేవ మహామూసికాయో ఖాదిత్వా థుసమత్తమేవ ఠపేసుం. చిత్తలపబ్బతే భిక్ఖుసఙ్ఘో 'తిస్సమహావిహారే వట్టం వత్తిస్సతి, తత్థ గన్త్వా వసిస్సామా'తి విహారతో నిక్ఖమి. తిస్సమహావిహారేపి భిక్ఖుసఙ్ఘో 'చిత్తలపబ్బతే వట్టం వత్తిస్సతి, తత్థ గన్త్వా వసిస్సామా'తి విహారతో నిక్ఖమి. ఉభతోపి ఏకిస్సా గమ్భీరకన్దరాయ తీరే సమాగతా పుచ్ఛిత్వా వట్టస్స ఖీణభావం ఞత్వా 'తత్థ గన్త్వా కిం కరిస్సామా'తి చతువీసతి భిక్ఖుసహస్సాని గమ్భీరకన్దరవనం పవిసిత్వా నిసీదిత్వా నిసిన్ననీహారేనేవ అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయింసు. పచ్ఛా భయే వూపసన్తే భిక్ఖుసఙ్ఘో సక్కం దేవరాజానం గహేత్వా ధాతుయో సంహరిత్వా చేతియం అకాసి.

బ్రాహ్మణతిస్సచోరోపి జనపదం విద్ధంసేసి. సఙ్ఘో సన్నిపతిత్వా మన్తేత్వా “చోరం పటిబాహతూ”తి సక్కసన్తికం అట్ఠ థేరే పేసేసి. సక్కో దేవరాజా “మయా, భన్తే, ఉప్పన్నో చోరో న సక్కా పటిబాహితుం. సఙ్ఘో పరసముద్దం గచ్ఛతు. అహం సముద్దారక్ఖం కరిస్సామీ”తి. సఙ్ఘో సబ్బదిసాహి నాగదీపం గన్త్వా జమ్బుకోలపట్టనే తిభూమికం మహాఉళుమ్పం బన్ధాపేసి. ఏకా భూమికా ఉదకే ఓసీది. ఏకిస్సా భిక్ఖుసఙ్ఘో నిసిన్నో. ఏకిస్సా పత్తచీవరాని ఠపయింసు. సంయుత్తభాణకచూళసీవత్థేరో, ఇసిదత్తత్థేరో, మహాసోణత్థేరోతి తయో థేరా తాసం పరిసానం పామోక్ఖా. తేసు ద్వే థేరా మహాసోణత్థేరం ఆహంసు – “ఆవుసో మహాసోణ, అభిరుహ మహాఉళుమ్ప”న్తి. “తుమ్హే పన, భన్తే”తి? “ఆవుసో, ఉదకే మరణమ్పి థలే మరణమ్పి ఏకమేవ . న మయం గమిస్సామ. తం నిస్సాయ పన అనాగతే సాసనస్స పవేణీ ఠస్సతి. గచ్ఛ త్వం, ఆవుసో”తి. “నాహం, భన్తే, తుమ్హేసు అగచ్ఛన్తేసు గమిస్సామీ”తి యావతతియం కథేత్వాపి థేరం ఆరోపేతుం అసక్కోన్తా నివత్తింసు.

అథ చూళసీవత్థేరో ఇసిదత్తత్థేరం ఆహ – “ఆవుసో ఇసిదత్త, అనాగతే మహాసోణత్థేరం నిస్సాయ సాసనపవేణీ ఠస్సతి; మా ఖో తం హత్థతో విస్సజ్జేహీ”తి. “తుమ్హే పన, భన్తే”తి? “అహం మహాచేతియం వన్దిస్సామీ”తి ద్వే థేరే అనుసాసిత్వా అనుపుబ్బేన చారికం చరన్తో మహావిహారం సమ్పాపుణి. తస్మిం సమయే మహావిహారో సుఞ్ఞో. చేతియఙ్గణే ఏరణ్డా జాతా. చేతియం గచ్ఛేహి పరివారితం, సేవాలేన పరియోనద్ధం. థేరో ధరమానకబుద్ధస్స నిపచ్చాకారం దస్సేన్తో వియ మహాచేతియం వన్దిత్వా పచ్ఛిమదిసాయ సాలం పవిసిత్వా ఓలోకేన్తో ‘ఏవరూపస్స నామ లాభగ్గయసగ్గప్పత్తస్స సరీరధాతుచేతియట్ఠానం అనాథం జాత’న్తి చిన్తయమానో నిసీది.

అథ అవిదూరే రుక్ఖే అధివత్థా దేవతా అద్ధికమనుస్సరూపేన తణ్డులనాళిఞ్చ గుళపిణ్డఞ్చ ఆదాయ థేరస్స సన్తికం గన్త్వా “కత్థ గచ్ఛథ, భన్తే”తి? “అహం దక్ఖిణదిసం, ఉపాసకా”తి. “అహమ్పి తత్థేవ గన్తుకామో, సహ గచ్ఛామ, భన్తే”తి. “అహం దుబ్బలో; తవ గతియా గన్తుం న సక్ఖిస్సామి; త్వం పురతో గచ్ఛ, ఉపాసకా”తి. “అహమ్పి తుమ్హాకం గతియా గమిస్సామీ”తి థేరస్స పత్తచీవరం అగ్గహేసి. తిస్సవాపిపాళిం ఆరుళ్హకాలే చ పత్తం ఆహరాపేత్వా పానకం కత్వా అదాసి. థేరస్స పీతమత్తేయేవ బలమత్తా సణ్ఠాతి. దేవతా పథవిం సఙ్ఖిపిత్వా వేణునదీసన్తికే ఏకం ఛడ్డితవిహారం పత్వా థేరస్స వసనట్ఠానం పటిజగ్గిత్వా అదాసి.

పునదివసే థేరేన ముఖే ధోవితమత్తే యాగుం పచిత్వా అదాసి; యాగుం పీతస్స భత్తం పచిత్వా ఉపనామేసి. థేరో “తుయ్హం ఠపేహి, ఉపాసకా”తి పత్తం హత్థేన పిదహి. “అహం న దూరం గమిస్సామీ”తి దేవతా థేరస్సేవ పత్తే భత్తం పక్ఖిపిత్వా కతభత్తకిచ్చస్స థేరస్స పత్తచీవరమాదాయ మగ్గం పటిపన్నా పథవిం సఙ్ఖిపిత్వా జజ్జరనదీసన్తికం నేత్వా “భన్తే, ఏతం పణ్ణఖాదకమనుస్సానం వసనట్ఠానం, ధూమో పఞ్ఞాయతి. అహం పురతో గమిస్సామీ”తి థేరం వన్దిత్వా అత్తనో భవనం అగమాసి. థేరో సబ్బమ్పి భయకాలం పణ్ణఖాదకమనుస్సే నిస్సాయ వసి.

ఇసిదత్తత్థేరోపి అనుపుబ్బేన చారికం చరన్తో అళజనపదం సమ్పాపుణి. తత్థ మనుస్సా నాతిపక్కాని మధుకఫలాని భిన్దిత్వా అట్ఠిం ఆదాయ తచం ఛడ్డేత్వా అగమంసు. థేరో “ఆవుసో మహాసోణ, భిక్ఖాహారో పఞ్ఞాయతీ”తి వత్వా పత్తచీవరం ఆహరాపేత్వా చీవరం పారుపిత్వా పత్తం నీహరిత్వా అట్ఠాసి. తరుణదారకా థేరం ఠితం దిస్వా ‘ఇమినా కోచి అత్థో భవిస్సతీ’తి వాలుకం పుఞ్ఛిత్వా మధుకఫలత్తచం పత్తే పక్ఖిపిత్వా అదంసు; థేరా పరిభుఞ్జింసు. సత్తాహమత్తం సోయేవ ఆహారో అహోసి.

అనుపుబ్బేన చోరియస్సరం సమ్పాపుణింసు. మనుస్సా కుముదాని గహేత్వా కుముదనాలే ఛడ్డేత్వా అగమంసు. థేరో “ఆవుసో మహాసోణ, భిక్ఖాహారో పఞ్ఞాయతీ”తి వత్వా పత్తచీవరం ఆహరాపేత్వా చీవరం పారుపిత్వా పత్తం నీహరిత్వా అట్ఠాసి. గామదారకా కుముదనాలే సోధేత్వా పత్తే పక్ఖిపిత్వా అదంసు; థేరా పరిభుఞ్జింసు. సత్తాహమత్తం సోవ ఆహారో అహోసి.

అనుపుబ్బేన చరన్తా పణ్ణఖాదకమనుస్సానం వసనట్ఠానే ఏకం గామద్వారం సమ్పాపుణింసు. తత్థ ఏకిస్సా దారికాయ మాతాపితరో అరఞ్ఞం గచ్ఛన్తా “సచే కోచి అయ్యో ఆగచ్ఛతి, కత్థచి గన్తుం మా అదాసి; అయ్యస్స వసనట్ఠానం ఆచిక్ఖేయ్యాసి, అమ్మా”తి ఆహంసు. సా థేరే దిస్వా పత్తం గహేత్వా నిసీదాపేసి. గేహే ధఞ్ఞజాతి నామ నత్థి. వాసిం పన గహేత్వా గుఞ్జచోచరుక్ఖత్తచం గుఞ్జలతాపత్తేహి సద్ధిం ఏకతో కోట్టేత్వా తయో పిణ్డే కత్వా ఏకం ఇసిదత్తత్థేరస్స ఏకం మహాసోణత్థేరస్స పత్తే ఠపేత్వా ‘అతిరేకపిణ్డం ఇసిదత్తత్థేరస్స పత్తే ఠపేస్సామీ’తి హత్థం పసారేసి. హత్థో పరివత్తిత్వా మహాసోణత్థేరస్స పత్తే పతిట్ఠాపేసి. ఇసిదత్తత్థేరో ‘బ్రాహ్మణతిస్సభయే గుఞ్జచోచపిణ్డే విపాకదాయకకమ్మం దేసకాలసమ్పదాయ కీవపమాణం విపాకం దస్సతీ’తి ఆహ. తే తం పరిభుఞ్జిత్వా వసనట్ఠానం అగమంసు. సాపి అరఞ్ఞతో ఆగతానం మాతాపితూనం ఆచిక్ఖి “ద్వే థేరా ఆగతా. తేసం మే వసనట్ఠానం ఆచిక్ఖిత”న్తి. తే ఉభోపి థేరానం సన్తికం గన్త్వా వన్దిత్వా “భన్తే, యం మయం లభామ, తేన తుమ్హే పటిజగ్గిస్సామ; ఇధేవ వసథా”తి పటిఞ్ఞం గణ్హింసు. థేరాపి సబ్బభయకాలం తే ఉపనిస్సాయ వసింసు.

బ్రాహ్మణతిస్సచోరే మతే పితుమహారాజా ఛత్తం ఉస్సాపేసి. ‘భయం వూపసన్తం, జనపదో సమ్పుణ్ణో’తి సుత్వా పరసముద్దతో భిక్ఖుసఙ్ఘో నావాయ మహాతిత్థపట్టనే ఓరుయ్హ ‘మహాసోణత్థేరో కహం వసతీ’తి పుచ్ఛిత్వా థేరస్స సన్తికం అగమాసి. థేరో పఞ్చసతభిక్ఖుపరివారో కాలకగామే మణ్డలారామవిహారం సమ్పాపుణి. తస్మిం సమయే కాలకగామే సత్తమత్తాని కులసతాని పటివసన్తి. రత్తిభాగే దేవతా ఆహిణ్డిత్వా “మహాసోణత్థేరో పఞ్చభిక్ఖుసతపరివారో మణ్డలారామవిహారం పత్తో. ఏకేకో నవహత్థసాటకేన సద్ధిం ఏకేకకహాపణగ్ఘనకం పిణ్డపాతం దేతూ”తి మనుస్సే అవోచుం. పునదివసే చ థేరా కాలకగామం పిణ్డాయ పవిసింసు. మనుస్సా నిసీదాపేత్వా యాగుం అదంసు. మణ్డలారామవాసీ తిస్సభూతిత్థేరో సఙ్ఘత్థేరో హుత్వా నిసీది. ఏకో మహాఉపాసకో తం వన్దిత్వా “భన్తే, మహాసోణత్థేరో నామ కతరో”తి పుచ్ఛి. తేన సమయేన థేరో నవకో హోతి పరియన్తే నిసిన్నో. థేరో హత్థం పసారేత్వా “మహాసోణో నామ ఏస, ఉపాసకా”తి ఆహ. ఉపాసకో తం వన్దిత్వా పత్తం గణ్హాతి. థేరో న దేతి. తిస్సభూతిత్థేరో “ఆవుసో సోణ, యథా త్వం న జానాసి, మయమ్పి ఏవమేవ న జానామ; పుఞ్ఞవన్తానం దేవతా పరిపాచేన్తి; పత్తం దేహి, సబ్రహ్మచారీనం సఙ్గహం కరోహీ”తి ఆహ. థేరో పత్తం అదాసి. మహాఉపాసకో పత్తం ఆదాయ గన్త్వా కహాపణగ్ఘనకస్స పిణ్డపాతస్స పూరేత్వా నవహత్థసాటకం ఆధారకం కత్వా ఆహరిత్వా థేరస్స హత్థే ఠపేసి; అపరోపి ఉపాసకో థేరస్సాతి సత్త సాటకసతాని సత్త చ పిణ్డపాతసతాని థేరస్సేవ అదంసు.

థేరో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స సంవిభాగం కత్వా అనుపుబ్బేన మహావిహారం పాపుణిత్వా ముఖం ధోవిత్వా మహాబోధిం వన్దిత్వా మహాచేతియం వన్దిత్వా థూపారామే ఠితో చీవరం పారుపిత్వా భిక్ఖుసఙ్ఘపరివారో దక్ఖిణద్వారేన నగరం పవిసిత్వా ద్వారతో యావ వళఞ్జనకసాలా ఏతస్మిం అన్తరే సట్ఠికహాపణగ్ఘనకం పిణ్డపాతం లభి. తతో పట్ఠాయ పన సక్కారస్స పమాణం నత్థి. ఏవం కాలవిపత్తియం మధుకఫలత్తచోపి కుముదనాళిపి దుల్లభా జాతా. కాలసమ్పత్తియం ఏవరూపో మహాలాభో ఉదపాది.

వత్తబ్బకనిగ్రోధత్థేరస్సాపి సామణేరకాలే బ్రాహ్మణతిస్సభయం ఉదపాది. సామణేరో చ ఉపజ్ఝాయో చస్స పరసముద్దం నాగమింసు; ‘పణ్ణఖాదకమనుస్సే ఉపనిస్సాయ వసిస్సామా’తి పచ్చన్తాభిముఖా అహేసుం. సామణేరో సత్తాహమత్తం

అనాహారో హుత్వా ఏకస్మిం గామట్ఠానే తాలరుక్ఖే తాలపక్కం దిస్వా ఉపజ్ఝాయం ఆహ – “భన్తే, థోకం ఆగమేథ; తాలపక్కం పాతేస్సామీ”తి. “దుబ్బలోసి త్వం, సామణేర, మా అభిరుహీ”తి. “అభిరుహిస్సామి, భన్తే”తి ఖుద్దకవాసిం గహేత్వా తాలం ఆరుయ్హ తాలపిణ్డం ఛిన్దితుం ఆరభి. వాసిఫలం నిక్ఖమిత్వా భూమియం పతి.

థేరో చిన్తేసి “అయం కిలన్తోవ రుక్ఖం ఆరుళ్హో; కిం ను ఖో ఇదాని కరిస్సతీ”తి సామణేరో తాలపణ్ణం ఫాలేత్వా ఫాలేత్వా వాసిదణ్డకే బన్ధిత్వా ఘట్టేన్తో ఘట్టేన్తో భూమియం పాతేత్వా “భన్తే, సాధు వతస్స సచే వాసిఫలం ఏత్థ పవేసేయ్యాథా”తి ఆహ. థేరో ‘ఉపాయసమ్పన్నో సామణేరో’తి వాసిఫలం పవేసేత్వా అదాసి. సో వాసిం ఉక్ఖిపిత్వా తాలఫలాని పాతేసి. థేరో వాసిం పాతాపేత్వా పవట్టిత్వా గతం తాలఫలం భిన్దిత్వా సామణేరం ఓతిణ్ణకాలే ఆహ “సామణేర, త్వం దుబ్బలో, ఇదం తావ ఖాదాహీ”తి. “నాహం, భన్తే, తుమ్హేహి అఖాదితే ఖాదిస్సామీ”తి వాసిం గహేత్వా తాలఫలాని భిన్దిత్వా పత్తం నీహరిత్వా తాలమిఞ్జం పక్ఖిపిత్వా థేరస్స దత్వా సయం ఖాది. యావ తాలఫలాని అహేసుం, తావ తత్థేవ వసిత్వా ఫలేసు ఖీణేసు అనుపుబ్బేన పణ్ణఖాదకమనుస్సానం వసనట్ఠానే ఏకం ఛడ్డితవిహారం పవిసింసు. సామణేరో థేరస్స వసనట్ఠానం పటిజగ్గి. థేరో సామణేరస్స ఓవాదం దత్వా విహారం పావిసి. సామణేరో ‘అనాయతనే నట్ఠానం అత్తభావానం పమాణం నత్థి, బుద్ధానం ఉపట్ఠానం కరిస్సామీ’తి చేతియఙ్గణం గన్త్వా అప్పహరితం కరోతి; సత్థాహమత్తం నిరాహారతాయ పవేధమానో పతిత్వా నిపన్నకోవ తిణాని ఉద్ధరతి. ఏకచ్చే చ మనుస్సా అరఞ్ఞే చరన్తా మధుం లభిత్వా దారూని చేవ సాకపణ్ణఞ్చ గహేత్వా తిణచలనసఞ్ఞాయ ‘మిగో ను ఖో ఏసో’తి సామణేరస్స సన్తికం గన్త్వా “కిం కరోసి, సామణేరా”తి ఆహంసు. “తిణగణ్ఠిం గణ్హామి, ఉపాసకా”తి. “అఞ్ఞోపి కోచి అత్థి, భన్తే”తి? “ఆమ, ఉపాసకా, ఉపజ్ఝాయో మే అన్తోగబ్భే”తి. “మహాథేరస్స దత్వా ఖాదేయ్యాసి, భన్తే”తి సామణేరస్స మధుం దత్వా అత్తనో వసనట్ఠానం ఆచిక్ఖిత్వా “మయం సాఖాభఙ్గం కరోన్తా గమిస్సామ. ఏతాయ సఞ్ఞాయ థేరం గహేత్వా ఆగచ్ఛేయ్యాసి, అయ్యా”తి వత్వా అగమంసు.

సామణేరో మధుం గహేత్వా థేరస్స సన్తికం గన్త్వా బహి ఠత్వా “వన్దామి, భన్తే”తి ఆహ. థేరో ‘సామణేరో జిఘచ్ఛాయ అనుడయ్హమానో ఆగతో భవిస్సతీ’తి తుణ్హీ అహోసి. సో పునపి “వన్దామి, భన్తే”తి ఆహ. “కస్మా, సామణేర, దుబ్బలభిక్ఖూనం సుఖేన నిపజ్జితుం న దేసీ”తి? “ద్వారం వివరితుం సారుప్పం, భన్తే”తి? థేరో ఉట్ఠహిత్వా ద్వారం వివరిత్వా “కిం తే, సామణేర, లద్ధం”తి ఆహ. మనుస్సేహి మధు దిన్నం, ఖాదితుం సారుప్పం, భన్తే”తి? “సామణేర, ఏవమేవ ఖాదితుం కిలమిస్సామ, పానకం కత్వా పివిస్సామా”తి. సామణేరో పానకం కత్వా అదాసి. అథ నం థేరో “మనుస్సానం వసనట్ఠానం పుచ్ఛసి, సామణేరా”తి ఆహ. సయమేవ ఆచిక్ఖింసు, భన్తే”తి. “సామణేర, పాతోవ గచ్ఛన్తా కిలమిస్సామ; అజ్జేవ గమిస్సామా”తి పత్తచీవరం గణ్హాపేత్వా నిక్ఖమి. తే గన్త్వా మనుస్సానం వసనట్ఠానస్స అవిదూరే నిపజ్జింసు.

సామణేరో రత్తిభాగే చిన్తేసి – ‘మయా పబ్బజితకాలతో పట్ఠాయ గామన్తే అరుణం నామ న ఉట్ఠాపితపుబ్బ’న్తి. సో పత్తం గహేత్వా అరుణం ఉట్ఠాపేతుం అరఞ్ఞం అగమాసి. మహాథేరో సామణేరం నిపన్నట్ఠానే అపస్సన్తో ‘మనుస్సఖాదకేహి గహితో భవిస్సతీ’తి చిన్తేసి. సామణేరో అరఞ్ఞే అరుణం ఉట్ఠాపేత్వా పత్తేన ఉదకఞ్చ దన్తకట్ఠఞ్చ గహేత్వా ఆగమి. “సామణేర, కుహిం గతోసి? మహల్లకభిక్ఖూనం తే వితక్కో ఉప్పాదితో; దణ్డకమ్మం ఆహరా”తి. “ఆహరిస్సామి, భన్తే”తి. థేరో ముఖం ధోవిత్వా చీవరం పారుపి. ఉభోపి మనుస్సానం వసనట్ఠానం అగమంసు. మనుస్సాపి అత్తనో పరిభోగం కన్దమూలఫలపణ్ణం అదంసు. థేరోపి పరిభుఞ్జిత్వా విహారం అగమాసి. సామణేరో ఉదకం ఆహరిత్వా “పాదే ధోవామి, భన్తే”తి ఆహ. “సామణేర, త్వం రత్తిం కుహిం గతో? అమ్హాకం వితక్కం ఉప్పాదేసీ”తి. “భన్తే, గామన్తే మే అరుణం న ఉట్ఠాపితపుబ్బం; అరుణుట్ఠాపనత్థాయ

అరఞ్ఞం అగమాసి”న్తి. “సామణేర, న తుయ్హం దణ్డకమ్మం అనుచ్ఛవికం అమ్హాకమేవ అనుచ్ఛవిక”న్తి వత్వా థేరో తస్మింయేవ ఠానే వసి; సామణేరస్స చ సఞ్ఞం అదాసి “మయం తావ మహల్లకా; ‘ఇదం నామ భవిస్సతీ’తి న సక్కా జానితుం. తువం అత్తానం రక్ఖేయ్యాసీ”తి. థేరో కిర అనాగామీ. తం అపరభాగే మనుస్సఖాదకా ఖాదింసు. సామణేరో అత్తానం రక్ఖిత్వా భయే వూపసన్తే తథారూపే ఠానే ఉపజ్ఝం గాహాపేత్వా ఉపసమ్పన్నో బుద్ధవచనం ఉగ్గహేత్వా తిపిటకధరో హుత్వా వత్తబ్బకనిగ్రోధత్థేరో నామ జాతో.

పితుమహారాజా రజ్జం పటిపజ్జి. పరసముద్దా ఆగతాగతా భిక్ఖూ “కహం వత్తబ్బకనిగ్రోధత్థేరో, కహం వత్తబ్బకనిగ్రోధత్థేరో”తి పుచ్ఛిత్వా తస్స సన్తికం అగమంసు. మహాభిక్ఖుసఙ్ఘో థేరం పరివారేసి. సో మహాభిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో అనుపుబ్బేన మహావిహారం పత్వా మహాబోధిం మహాచేతియం థూపారామఞ్చ వన్దిత్వా నగరం పాయాసి. యావ దక్ఖిణద్వారా గచ్ఛన్తస్సేవ నవసు ఠానేసు తిచీవరం ఉపపజ్జి; అన్తోనగరం పవిట్ఠకాలతో పట్ఠాయ మహాసక్కారో ఉప్పజ్జి. ఇతి కాలవిపత్తియం తాలఫలకన్దమూలపణ్ణమ్పి దుల్లభం జాతం. కాలసమ్పత్తియం ఏవరూపో మహాలాభో ఉప్పన్నోతి. ఏవం కాలవిపత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని కాలసమ్పత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి.

అపరస్సాపి బహూని కల్యాణకమ్మాని హోన్తి. తాని పయోగవిపత్తియం ఠితస్స న విపచ్చేయ్యుం. సో పన ఏకేన కల్యాణకమ్మేన సమ్మాపయోగే పతిట్ఠితో తీణి సుచరితాని పూరేతి, పఞ్చసీలం దససీలం రక్ఖతి. కాలసమ్పత్తియం నిబ్బత్తస్స రాజానో సబ్బాలఙ్కారపతిమణ్డితా రాజకఞ్ఞాయో ‘ఏతస్స అనుచ్ఛవికా’తి పేసేన్తి, యానవాహనమణిసువణ్ణరజతాదిభేదం తం తం పణ్ణాకారం ‘ఏతస్స అనుచ్ఛవిక’న్తి పేసేన్తి .

పబ్బజ్జూపగతోపి మహాయసో హోతి మహానుభావో. తత్రిదం వత్థు – కూటకణ్ణరాజా కిర గిరిగామకణ్ణవాసికం చూళసుధమ్మత్థేరం మమాయతి. సో ఉప్పలవాపియం వసమానో థేరం పక్కోసాపేసి. థేరో ఆగన్త్వా మాలారామవిహారే వసతి. రాజా థేరస్స మాతరం పుచ్ఛి – “కిం థేరో పియాయతీ”తి? “కన్దం మహారాజా”తి. రాజా కన్దం గాహాపేత్వా విహారం గన్త్వా థేరస్స దదమానో ముఖం ఉల్లోకేతుం నాసక్ఖి. సో నిక్ఖమిత్వా చ బహిపరివేణే దేవిం పుచ్ఛి – “కీదిసో థేరో”తి? “త్వం పురిసో హుత్వా ఉల్లోకేతుం న సక్కోసి; అహం కథం సక్ఖిస్సామి? నాహం జానామి కీదిసో”తి. రాజా ‘మమ రట్ఠే బలికారగహపతిపుత్తం ఉల్లోకేతుం న విసహామి. మహన్తం వత భో బుద్ధసాసనం నామా’తి అప్ఫోటేసి. తిపిటకచూళనాగత్థేరమ్పి మమాయతి. తస్స అఙ్గులియం ఏకా పిళకా ఉట్ఠహి. రాజా ‘థేరం పస్సిస్సామీ’తి విహారం గన్త్వా బలవపేమేన అఙ్గులిం ముఖేన గణ్హి. అన్తోముఖేయేవ పిళకా భిన్నా, పుబ్బలోహితం అనుట్ఠుభిత్వా థేరే సినేహేన అమతం వియ అజ్ఝోహరి. సోయేవ థేరో అపరభాగే మరణమఞ్చే నిపజ్జి. రాజా గన్త్వా అసుచికపల్లకం సీసే ఠపేత్వా ‘ధమ్మసకటస్స అక్ఖో భిజ్జతి అక్ఖో భిజ్జతీ’తి పరిదేవమానో విచరి. పథవిస్సరస్స అసుచికపల్లకం సీసేన ఉక్ఖిపిత్వా విచరణం నామ కస్స గతమగ్గో? సమ్మాపయోగస్స గతమగ్గోతి. ఏవం పయోగవిపత్తిపటిబాహితత్తా విపాకం దాతుం అసక్కోన్తాని పయోగసమ్పత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీతి పజానాతి. ఏవం చతూహి విపత్తీహి పటిబాహితం కల్యాణకమ్మం విపాకం అదత్వా చతస్సో సమ్పత్తియో ఆగమ్మ దేతి.

తత్రిదం భూతమత్థం కత్వా ఓపమ్మం – ఏకో కిర మహారాజా ఏకస్స అమచ్చస్స అప్పమత్తేన కుజ్ఝిత్వా తం బన్ధనాగారే బన్ధాపేసి. తస్స ఞాతకా రఞ్ఞో కుద్ధభావం ఞత్వా కిఞ్చి అవత్వా చణ్డకోపే విగతే రాజానం తస్స నిరపరాధభావం జానాపేసుం. రాజా ముఞ్చిత్వా తస్స ఠానన్తరం పటిపాకతికం అకాసి. అథస్స తతో తతో ఆగచ్ఛన్తానం పణ్ణాకారానం

పమాణం నాహోసి. మనుస్సా సమ్పటిచ్ఛితుం నాసక్ఖింసు. తత్థ రఞ్ఞో అప్పమత్తకేన కుజ్ఝిత్వా తస్స బన్ధనాగారే బన్ధాపితకాలో వియ పుథుజ్జనస్స నిరయే నిబ్బత్తకాలో. అథస్స ఞాతకేహి రాజానం సఞ్ఞాపేత్వా ఠానన్తరస్స పటిపాకతికకరణకాలో వియ తస్స సగ్గే నిబ్బత్తకాలో. పణ్ణాకారం సమ్పటిచ్ఛితుం అసమత్థకాలో వియ చతస్సో సమ్పత్తియో ఆగమ్మ కల్యాణకమ్మానం దేవలోకతో మనుస్సలోకం, మనుస్సలోకతో దేవలోకన్తి ఏవం సుఖట్ఠానతో సుఖట్ఠానమేవ నేత్వా కప్పసతసహస్సమ్పి సుఖవిపాకం దత్వా నిబ్బానసమ్పాపనం వేదితబ్బం.

ఏవం తావ పాళివసేనేవ దుతియం బలం దీపేత్వా పున “అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మవిపాకో”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩౪) ఇమినా పటిసమ్భిదానయేనాపి దీపేతబ్బం. తత్థ **‘అహోసి కమ్మ’**న్తి అతీతే ఆయూహితం కమ్మం అతీతేయేవ అహోసి. యేన పన అతీతే విపాకో దిన్నో, తం సన్ధాయ **‘అహోసి కమ్మవిపాకో’**తి వుత్తం. దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీసు పన బహూసుపి ఆయూహితేసు ఏకం దిట్ఠధమ్మవేదనీయం విపాకం దేతి, సేసాని అవిపాకాని. ఏకం ఉపపజ్జవేదనీయం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢతి, సేసాని అవిపాకాని. ఏకేనానన్తరియేన నిరయే ఉపపజ్జతి, సేసాని అవిపాకాని. అట్ఠసు సమాపత్తీసు ఏకాయ బ్రహ్మలోకే నిబ్బత్తతి, సేసా అవిపాకా. ఇదం సన్ధాయ **‘నాహోసి కమ్మవిపాకో’**తి వుత్తం. యో పన బహుమ్పి కుసలాకుసలం కమ్మం కత్వా కల్యాణమిత్తం నిస్సాయ అరహత్తం పాపుణాతి, ఏతస్స కమ్మవిపాకో ‘నాహోసి’ నామ. యం అతీతే ఆయూహితం ఏతరహి విపాకం దేతి తం **‘అహోసి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం పురిమనయేనేవ అవిపాకతం ఆపజ్జతి తం **‘అహోసి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం అతీతే ఆయూహితం అనాగతే విపాకం దస్సతి తం **‘అహోసి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం పురిమనయేన అవిపాకతం ఆపజ్జిస్సతి తం **‘అహోసి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో’** నామ.

యం ఏతరహి ఆయూహితం ఏతరహియేవ విపాకం దేతి తం **‘అత్థి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం పురిమనయేనేవ అవిపాకతం ఆపజ్జతి తం **‘అత్థి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం ఏతరహి ఆయూహితం అనాగతే విపాకం దస్సతి తం **‘అత్థి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం పురిమనయేనేవ అవిపాకతం ఆపజ్జిస్సతి తం **‘అత్థి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో’** నామ.

యం సయమ్పి అనాగతం, విపాకోపిస్స అనాగతో తం **‘భవిస్సతి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో’** నామ. యం సయం భవిస్సతి, పురిమనయేనేవ అవిపాకతం ఆపజ్జిస్సతి తం **‘భవిస్సతి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో’** నామ.

ఇదం తథాగతస్సాతి ఇదం సబ్బేహిపి ఏతేహి ఆకారేహి తథాగతస్స కమ్మన్తరవిపాకన్తరజాననఞాణం అకమ్పియట్ఠేన దుతియబలం వేదితబ్బన్తి.

దుతియబలనిద్దేసవణ్ణనా.

తతియబలనిద్దేసో

౮౧౧. తతియబలనిద్దేసే **మగ్గో**తి వా **పటిపదా**తి వా కమ్మస్సేవేతం నామం. **నిరయగామినీ**తిఆదీసు నిరస్సాదట్ఠేన నిరతిఅత్థేన చ **నిరయో**. ఉద్ధం అనుగన్త్వా తిరియం అఞ్చితాతి తిరచ్ఛానా; తిరచ్ఛానాయేవ **తిరచ్ఛానయోని**. పేతతాయ పేత్తి; ఇతో పేచ్చ గతభావేనాతి అత్థో. పేత్తియేవ **పేత్తివిసయో**. మనస్స ఉస్సన్నతాయ మనుస్సా; మనుస్సావ

మనుస్సలోకో. దిబ్బన్తి పఞ్చహి కామగుణేహి అధిమత్తాయ వా ఠానసమ్పత్తియాతి దేవా; దేవావ **దేవలోకో**. వానం వుచ్చతి తణ్హా; తం తత్థ నత్థీతి **నిబ్బానం**. నిరయం గచ్ఛతీతి **నిరయగామీ**. ఇదం మగ్గం సన్ధాయ వుత్తం. పటిపదా పన నిరయగామినీ నామ హోతి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఇదం సబ్బమ్పి పటిపదం తథాగతో పజానాతి.

కథం ? సకలగామవాసికేసుపి హి ఏకతో ఏకం సూకరం వా మిగం వా జీవితా వోరోపేన్తేసు సబ్బేసమ్పి చేతనా పరస్స జీవితిన్ద్రియారమ్మణావ హోతి. తం పన కమ్మం తేసం ఆయూహనక్ఖణేయేవ నానా హోతి. తేసు హి ఏకో ఆదరేన ఛన్దజాతో కరోతి. ఏకో 'ఏహి త్వమ్పి కరోహీ'తి పరేహి నిప్పీళితత్తా కరోతి. ఏకో సమానచ్ఛన్దో వియ హుత్వా అప్పటిబాహియమానో విచరతి. తేసు ఏకో తేనేవ కమ్మేన నిరయే నిబ్బత్తతి, ఏకో తిరచ్ఛానయోనియం, ఏకో పేత్తివిసయే. తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణేయేవ 'ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి , ఏస తిరచ్ఛానయోనియం, ఏస పేత్తివిసయే'తి పజానాతి . నిరయే నిబ్బత్తమానమ్పి 'ఏస అట్ఠసు మహానిరయేసు నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస సోళససు ఉస్సదనిరయేసు నిబ్బత్తిస్సతీ'తి పజానాతి. తిరచ్ఛానయోనియం నిబ్బత్తమానమ్పి 'ఏస అపాదకో భవిస్సతి, ఏస ద్విపాదకో, ఏస చతుప్పాదకో, ఏస బహుప్పాదకో'తి పజానాతి. పేత్తివిసయే నిబ్బత్తమానమ్పి 'ఏస నిజ్ఝామతణ్హికో భవిస్సతి, ఏస ఖుప్పిపాసికో, ఏస పరదత్తూపజీవీ'తి పజానాతి. తేసు చ కమ్మేసు 'ఇదం కమ్మం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం న సక్ఖిస్సతి, దుబ్బలం దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కం భవిస్సతీతి పజానాతి.

తథా సకలగామవాసికేసు ఏకతో పిణ్డపాతం దదమానేసు సబ్బేసమ్పి చేతనా పిణ్డపాతారమ్మణావ హోతి. తం పన కమ్మం తేసం ఆయూహనక్ఖణేయేవ పురిమనయేన నానా హోతి. తేసు కేచి దేవలోకే నిబ్బత్తిస్సన్తి, కేచి మనుస్సలోకే. తం తథాగతో ఆయూహనక్ఖణేయేవ 'ఇమినా నీహారేన ఆయూహితత్తా ఏస మనుస్సలోకే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస దేవలోకే'తి పజానాతి. దేవలోకే నిబ్బత్తమానానమ్పి 'ఏస పరనిమ్మితవసవత్తీసు నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస నిమ్మానరతీసు, ఏస తుసితేసు, ఏస యామేసు, ఏస తావతింసేసు, ఏస చాతుమహారాజికేసు, ఏస భుమ్మదేవేసు; ఏస పన జేట్ఠకదేవరాజా హుత్వా నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస ఏతస్స దుతియం వా తతియం వా ఠానన్తరం కరోన్తో పరిచారకో హుత్వా నిబ్బత్తిస్సతీ'తి పజానాతి. మనుస్సేసు నిబ్బత్తమానానమ్పి 'ఏస ఖత్తియకులే నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస బ్రాహ్మణకులే, ఏస వేస్సకులే, ఏస సుద్దకులే; ఏస పన మనుస్సేసు రాజా హుత్వా నిబ్బత్తిస్సతి, ఏస ఏతస్స దుతియం వా తతియం వా ఠానన్తరం కరోన్తో పరిచారకో హుత్వా నిబ్బత్తిస్సతీ'తి పజానాతి . తేసు చ కమ్మేసు 'ఇదం కమ్మం పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం న సక్ఖిస్సతి, దుబ్బలం దిన్నాయ పటిసన్ధియా ఉపధివేపక్కం భవిస్సతీ'తి పజానాతి.

తథా విపస్సనం పట్ఠపేన్తేసుయేవ యేన నీహారేన విపస్సనా ఆరద్ధా, 'ఏస అరహత్తం పాపుణిస్సతి, ఏస అరహత్తం పత్తుం న సక్ఖిస్సతి, ఏస అనాగామీయేవ భవిస్సతి, ఏస సకదాగామీయేవ, ఏస సోతాపన్నోయేవ; ఏస పన మగ్గం వా ఫలం వా సచ్ఛికాతుం న సక్ఖిస్సతి, లక్ఖణారమ్మణాయ విపస్సనాయమేవ ఠస్సతి; ఏస పచ్చయపరిగ్గహేయేవ, ఏస నామరూపపరిగ్గహేయేవ, ఏస అరూపపరిగ్గహేయేవ, ఏస రూపపరిగ్గహేయేవ ఠస్సతి, ఏస మహాభూతమత్తమేవ వవత్థపేస్సతి, ఏస కిఞ్చి సల్లక్ఖేతుం న సక్ఖిస్సతీ'తి పజానాతి.

కసిణపరికమ్మం కరోన్తేసుపి 'ఏతస్స పరికమ్మమత్తమేవ భవిస్సతి, నిమిత్తం ఉప్పాదేతుం న సక్ఖిస్సతి; ఏస పన నిమిత్తం ఉప్పాదేతుం సక్ఖిస్సతి, అప్పనం పాపేతుం న సక్ఖిస్సతి; ఏస అప్పనం పాపేత్వా ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం గణ్హిస్సతీ'తి పజానాతీతి.

తతియబలనిద్దేసవణ్ణనా.

చతుత్థబలనిద్దేసో

౮౧౨. చతుత్థబలనిద్దేసే **ఖన్ధనానత్త**న్తి 'అయం రూపక్ఖన్ధో నామ...పే.... అయం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో నామా'తి ఏవం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం నానాకరణం పజానాతి. తేసుపి 'ఏకవిధేన రూపక్ఖన్ధో...పే.... ఏకాదసవిధేన రూపక్ఖన్ధో. ఏకవిధేన వేదనాక్ఖన్ధో...పే.... బహువిధేన వేదనాక్ఖన్ధో...పే.... ఏకవిధేన సఞ్ఞాక్ఖన్ధో...పే.... ఏకవిధేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధో...పే.... ఏకవిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో...పే.... బహువిధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో'తి ఏవం ఏకేకస్స ఖన్ధస్స నానత్తం పజానాతి. **ఆయతననానత్త**న్తి 'ఇదం చక్ఖాయతనం నామ...పే.... ఇదం ధమ్మాయతనం నామ. తత్థ దసాయతనా కామావచరా, ద్వే చతుభూమకా'తి ఏవం ఆయతననానత్తం పజానాతి. **ధాతునానత్త**న్తి 'అయం చక్ఖుధాతు నామ...పే.... అయం మనోవిఞ్ఞాణధాతు నామ. తత్థ సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే చతుభూమకా'తి ఏవం ధాతునానత్తం పజానాతి.

పున **అనేకధాతునానాధాతులోకనానత్త**న్తి ఇదం న కేవలం ఉపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సేవ నానత్తం తథాగతో పజానాతి, అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సాపి నానత్తం తథాగతో పజానాతియేవాతి దస్సేతుం గహితం. పచ్చేకబుద్ధా హి ద్వే చ అగ్గసావకా ఉపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్సాపి నానత్తం ఏకదేసతోవ జానన్తి నో నిప్పదేసతో, అనుపాదిన్నకలోకస్స పన నానత్తం న జానన్తి. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధో పన 'ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స నామ రుక్ఖస్స ఖన్ధో సేతో హోతి, ఇమస్స కాళకో, ఇమస్స మట్ఠో; ఇమస్స బహలత్తచో, ఇమస్స తనుత్తచో; ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స రుక్ఖస్స పత్తం వణ్ణసణ్ఠానాదివసేన ఏవరూపం నామ హోతి; ఇమాయ పన ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స రుక్ఖస్స పుప్ఫం నీలకం హోతి, పీతకం, లోహితకం, ఓదాతం, సుగన్ధం , దుగ్గన్ధం హోతి; ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఫలం ఖుద్దకం హోతి, మహన్తం, దీఘం, రస్సం, వట్టం, సుసణ్ఠానం, దుస్సణ్ఠానం, మట్ఠం, ఫరుసం, సుగన్ధం, దుగ్గన్ధం, మధురం, తిత్తకం, అమ్బిలం, కటుకం, కసావం హోతి; ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నాయ ఇమస్స రుక్ఖస్స కణ్టకో తిఖిణో హోతి, అతిఖిణో, ఉజుకో, కుటిలో, తమ్బో, కాళకో, నీలో, ఓదాతో హోతీ'తి ఏవం అనుపాదిన్నకసఙ్ఖారలోకస్స నానత్తం పజానాతి. సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానంయేవ హి ఏతం బలం, న అఞ్ఞేసన్తి.

చతుత్థబలనిద్దేసవణ్ణనా.

పఞ్చమబలనిద్దేసో

౮౧౩. పఞ్చమబలనిద్దేసే **హీనాధిముత్తికా**తి హీనజ్ఝాసయా. **పణీతాధిముత్తికా**తి కల్యాణజ్ఝాసయా. **సేవన్తీ**తి నిస్సయన్తి అల్లీయన్తి. **భజన్తీ**తి ఉపసఙ్కమన్తి. **పయిరుపాసన్తీ**తి పునప్పునం ఉపసఙ్కమన్తి. సచే హి ఆచరియుపజ్ఝాయా న సీలవన్తో హోన్తి, సద్ధివిహారికా సీలవన్తో హోన్తి, తే అత్తనో ఆచరియుపజ్ఝాయేపి న ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనా సదిసే సారుప్పభిక్ఖూయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. సచే ఆచరియుపజ్ఝాయా సారుప్పభిక్ఖూ, ఇతరే అసారుప్పా, తేపి న ఆచరియుపజ్ఝాయే ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనా సదిసే హీనాధిముత్తికే ఏవ ఉపసఙ్కమన్తి.

ఏవం ఉపసఙ్కమనం పన న కేవలం ఏతరహేవ, అతీతానాగతేపీతి దస్సేతుం **అతీతమ్పి అద్ధాన**న్తిఆదిమాహ. తం ఉత్తానత్థమేవ. ఇదం పన దుస్సీలానం దుస్సీలసేవనమేవ, సీలవన్తానం సీలవన్తసేవనమేవ, దుప్పఞ్ఞానం దుప్పఞ్ఞసేవనమేవ, పఞ్ఞవన్తానం పఞ్ఞవన్తసేవనమేవ కో నియామేతీతి? అజ్ఝాసయధాతు నియామేతి. సమ్బహులా కిర భిక్ఖూ ఏకం గామం గణభిక్ఖాచారం చరన్తి. మనుస్సా బహుభత్తం ఆహరిత్వా పత్తాని పూరేత్వా "తుమ్హాకం యథాసభాగేన పరిభుఞ్జథా"తి దత్వా ఉయ్యోజేసుం. భిక్ఖూపి ఆహంసు "ఆవుసో, మనుస్సా ధాతుసంయుత్తకమ్మే పయోజేన్తీ"తి. తిపిటకచూళాభయత్థేరోపి నాగదీపే చేతియం వన్దనాయ పఞ్చహి భిక్ఖుసతేహి సద్ధిం గచ్ఛన్తో ఏకస్మిం గామే మనుస్సేహి నిమన్తితో. థేరేన చ సద్ధిం ఏకో అసారుప్పభిక్ఖు అత్థి. ధురవిహారేపి ఏకో అసారుప్పభిక్ఖు అత్థి. ద్వీసు భిక్ఖుసఙ్ఘేసు గామం ఓసరన్తేసు తే ఉభోపి జనా, కిఞ్చాపి ఆగన్తుకేన నేవాసికో నేవాసికేన వా ఆగన్తుకో న దిట్ఠపుబ్బో, ఏవం సన్తేపి, ఏకతో హుత్వా హసిత్వా హసిత్వా కథయమానా ఏకమన్తం అట్ఠంసు. థేరో దిస్వా "సమ్మాసమ్బుద్ధేన జానిత్వా ధాతుసంయుత్తం కథిత"న్తి ఆహ.

ఏవం 'అజ్ఝాసయధాతు నియామేతీ'తి వత్వా ధాతుసంయుత్తేన అయమేవత్థో దీపేతబ్బో. గిజ్ఝకూటపబ్బతస్మిఞ్హి గిలానసెయ్యాయ నిపన్నో భగవా ఆరక్ఖణత్థాయ పరివారేత్వా వసన్తేసు సారిపుత్తమోగ్గల్లానాదీసు ఏకమేకం అత్తనో అత్తనో పరిసాయ సద్ధిం చఙ్కమన్తం ఓలోకేత్వా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి "పస్సథ నో తుమ్హే, భిక్ఖవే, సారిపుత్తం సమ్బహులేహి భిక్ఖూహి సద్ధిం చఙ్కమన్త"న్తి? "ఏవం, భన్తే"తి. "సబ్బే ఖో ఏతే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ మహాపఞ్ఞా"తి (సం॰ ని॰ ౨.౯౯) సబ్బం విత్థారేతబ్బన్తి.

పఞ్చమబలనిద్దేసవణ్ణనా.

ఛట్ఠబలనిద్దేసో

౮౧౪. ఛట్ఠబలనిద్దేసే **ఆసయ**న్తి యత్థ సత్తా ఆసయన్తి నివసన్తి, తం తేసం నివాసట్ఠానం దిట్ఠిగతం వా యథాభూతం ఞాణం వా. **అనుసయ**న్తి అప్పహీనానుసయితం కిలేసం. **చరిత**న్తి కాయాదీహి అభిసఙ్ఖతం కుసలాకుసలం. **అధిముత్త**న్తి అజ్ఝాసయం. **అప్పరజక్ఖే**తిఆదీసు పఞ్ఞామయే అక్ఖిమ్హి అప్పం పరిత్తం రాగదోసమోహరజం ఏతేసన్తి **అప్పరజక్ఖా**. తస్సేవ మహన్తతాయ **మహారజక్ఖా**. ఉభయేనాపి మన్దకిలేసే మహాకిలేసే చ సత్తే దస్సేతి. యేసం సద్ధాదీని ఇన్ద్రియాని తిక్ఖాని, తే **తిక్ఖిన్ద్రియా**. యేసం తాని ముదూని, తే **ముదిన్ద్రియా**. యేసం ఆసయాదయో కోట్ఠాసా సున్దరా, తే **స్వాకారా**. విపరీతా **ద్వాకారా**. యే కథితకారణం సల్లక్ఖేన్తి, సుఖేన సక్కా హోన్తి విఞ్ఞాపేతుం, తే **సువిఞ్ఞాపయా**. విపరీతా **దువిఞ్ఞాపయా**. యే అరియమగ్గపటివేధస్స అనుచ్ఛవికా ఉపనిస్సయసమ్పన్నా, తే **భబ్బా**. విపరీతా **అభబ్బా**.

౮౧౫. ఏవం ఛట్ఠబలస్స మాతికం ఠపేత్వా ఇదాని యథాపటిపాటియా భాజేన్తో **కతమో చ సత్తానం ఆసయో**తిఆదిమాహ. తత్థ **సస్సతో లోకో**తిఆదీనం అత్థో హేట్ఠా నిక్ఖేపకణ్డవణ్ణనాయం (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౧౦౫) వుత్తోయేవ. **ఇతి భవదిట్ఠిసన్నిస్సితా వా**తి ఏవం సస్సతదిట్ఠిం వా సన్నిస్సితా. సస్సతదిట్ఠి హి ఏత్థ భవదిట్ఠీతి వుత్తా; ఉచ్ఛేదదిట్ఠి చ విభవదిట్ఠీతి. సబ్బదిట్ఠీనఞ్హి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీ హి సఙ్గహితత్తా సబ్బేపి దిట్ఠిగతికా సత్తా ఇమావ ద్వే దిట్ఠియో సన్నిస్సితా హోన్తి. వుత్తమ్పి చేతం – "ద్వయసన్నిస్సితో ఖో పనాయం, కచ్చాన, లోకో యేభుయ్యేన – అత్థితఞ్చేవ నత్థితఞ్చా"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫). ఏత్థ హి **అత్థితా**తి సస్సతం, **నత్థితా**తి ఉచ్ఛేదో. అయం తావ వట్టసన్నిస్సితానం పుథుజ్జనసత్తానం ఆసయో.

ఇదాని వివట్టసన్నిస్సితానం సుద్ధసత్తానం ఆసయం దస్సేతుం **ఏతే వా పన ఉభో అన్తే అనుపగమ్మా**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఏతే వా పనా**తి ఏతేయేవ. **ఉభో అన్తే**తి సస్సతుచ్ఛేదసఙ్ఖాతే ద్వే అన్తే. **అనుపగమ్మా**తి అనల్లీయిత్వా. **ఇదప్పచ్చయతా పటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసూ**తి ఇదప్పచ్చయతాయ చేవ పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మేసు చ. **అనులోమికా ఖన్తీ**తి విపస్సనాఞాణం. **యథాభూతం వా ఞాణ**న్తి మగ్గఞాణం. ఇదం వుత్తం హోతి – యా పటిచ్చసముప్పాదే చేవ పటిచ్చసముప్పన్నధమ్మేసు చ ఏతే ఉభో సస్సతుచ్ఛేదఅన్తే అనుపగన్త్వా విపస్సనా పటిలద్ధా, యఞ్చ తతో ఉత్తరిమగ్గఞాణం – అయం సత్తానం ఆసయో, అయం వట్టసన్నిస్సితానఞ్చ వివట్టసన్నిస్సితానఞ్చ సబ్బేసమ్పి సత్తానం ఆసయో, ఇదం వసనట్ఠానన్తి. అయం ఆచరియానం సమానత్థకథా.

వితణ్డవాదీ పనాహ – 'మగ్గో నామ వాసం విద్ధంసేన్తో గచ్ఛతి, నను త్వం మగ్గో వాసోతి వదేసీ'తి? సో వత్తబ్బో 'త్వం అరియవాసభాణకో హోసి న హోసీ'తి? సచే పన 'న హోమీ'తి వదతి, 'అభాణకతాయ న జానాసీ'తి వత్తబ్బో. సచే 'భాణకోస్మీ'తి వదతి, 'సుత్తం ఆహరా'తి వత్తబ్బో. సచే ఆహరతి, ఇచ్చేతం కుసలం; నో చే ఆహరతి సయం ఆహరితబ్బం – "దసయిమే, భిక్ఖవే, అరియవాసా, యే అరియా ఆవసింసు వా ఆవసన్తి వా ఆవసిస్సన్తి వా"తి (అం॰ ని॰ ౧౦.౧౯). ఏతఞ్హి సుత్తం మగ్గస్స వాసభావం దీపేతి. తస్మా సుకథితమేవేతన్తి. ఇదం పన భగవా సత్తానం ఆసయం జానన్తో ఇమేసఞ్చ దిట్ఠిగతానం విపస్సనాఞాణమగ్గఞాణానం అప్పవత్తిక్ఖణేపి జానాతి ఏవ. వుత్తమ్పి చేతం –

> "కామం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి 'అయం పుగ్గలో కామగరుకో కామాసయో కామాధిముత్తో'తి. నేక్ఖమ్మం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి 'అయం పుగ్గలో నేక్ఖమ్మగరుకో నేక్ఖమ్మాసయో నేక్ఖమ్మాధిముత్తో'తి. బ్యాపాదం...పే॰... అబ్యాపాదం... థినమిద్ధం...పే॰... ఆలోకసఞ్ఞం నేక్ఖమ్మం సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి సేవన్తఞ్ఞేవ జానాతి 'అయం పుగ్గలో ఆలోకసఞ్ఞాగరుకో ఆలోకసఞ్ఞాసయో ఆలోకసఞ్ఞాధిముత్తో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩).

౮౧౬. అనుసయనిద్దేసే కామరాగో చ సో అప్పహీనట్ఠేన అనుసయో చాతి **కామరాగానుసయో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **యం లోకే పియరూప**న్తి యం ఇమస్మిం లోకే పియజాతికం. **సాతరూప**న్తి సాతజాతికం అస్సాదపదట్ఠానం ఇట్ఠారమ్మణం. ఏత్థ **సత్తానం రాగానుసయో అనుసేతీ**తి ఏతస్మిం ఇట్ఠారమ్మణే సత్తానం అప్పహీనట్ఠేన రాగానుసయో అనుసేతి. యథా నామ ఉదకే నిముగ్గస్స హేట్ఠా చ ఉపరి చ సమన్తభాగే చ ఉదకమేవ హోతి, ఏవమేవ ఇట్ఠారమ్మణే రాగుప్పత్తి నామ సత్తానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణా. తథా అనిట్ఠారమ్మణే పటిఘుప్పత్తి. **ఇతి ఇమేసు ద్వీసు ధమ్మేసూ**తి ఏవం ఇమేసు ద్వీసు కామరాగపటిఘవన్తేసు ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణధమ్మేసు. **అవిజ్జానుపతితా**తి కామరాగపటిఘసమ్పయుత్తా హుత్వా ఆరమ్మణకరణవసేన అవిజ్జా అనుపతితా. **తదేకట్ఠో**తి తాయ అవిజ్జాయ సమ్పయుత్తేకట్ఠవసేన ఏకట్ఠో. **మానో చ దిట్ఠి చ విచికిచ్ఛా చా**తి నవవిధో మానో, ద్వాసట్ఠివిధా దిట్ఠి, అట్ఠవత్థుకా చ విచికిచ్ఛా. **భవరాగానుసయో** పనేత్థ కామరాగానుసయేనేవ సఙ్గహితోతి వేదితబ్బో.

౮౧౭. చరితనిద్దేసే తేరస చేతనా **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**, ద్వాదస **అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో**, చతస్సో **ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో**. తత్థ కామావచరో **పరిత్తభూమకో**, ఇతరో **మహాభూమకో**. తీసుపి వా ఏతేసు యో కోచి అప్పవిపాకో పరిత్తభూమకో, బహువిపాకో మహాభూమకోతి వేదితబ్బో.

౮౧౮. అధిముత్తినిద్దేసో హేట్ఠా పకాసితోవ. కస్మా పనాయం అధిముత్తి హేట్ఠా వుత్తాపి పున గహితాతి? అయఞ్హి హేట్ఠా పాటియేక్కం బలదస్సనవసేన గహితా, ఇధ సత్తానం తిక్ఖిన్ద్రియముదిన్ద్రియభావదస్సనత్థం.

౮౧౯. మహారజక్ఖనిద్దేసే **ఉస్సదగతానీ**తి వేపుల్లగతాని. పహానక్కమవసేన చేస ఉప్పటిపాటియా నిద్దేసో కతో.

౮౨౦. **అనుస్సదగతానీ**తి అవేపుల్లగతానిం. తిక్ఖిన్ద్రియముదిన్ద్రియనిద్దేసే ఉపనిస్సయఇన్ద్రియాని నామ కథితాని. ఉప్పటిపాటియా నిద్దేసే పనేత్థ పయోజనం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౮౨౩. తథా ద్వాకారనిద్దేసాదీసు **పాపాసయా**తి అకుసలాసయా. **పాపచరితా**తి అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారపరిపూరకా. **పాపాధిముత్తికా**తి సక్కాయాభిరతా వట్టజ్ఝాసయా.

౮౨౪. స్వాకారనిద్దేసే యస్మా కల్యాణకో నామ అనుసయో నత్థి, తస్మా కల్యాణానుసయాతి న వుత్తం. సేసం వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం.

౮౨౬. భబ్బాభబ్బనిద్దేసే **కమ్మావరణేనా**తి పఞ్చవిధేన ఆనన్తరియకమ్మేన. **కిలేసావరణేనా**తి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియా. **విపాకావరణేనా**తి అహేతుకపటిసన్ధియా. యస్మా పన దుహేతుకానమ్పి అరియమగ్గపటివేధో నత్థి, తస్మా దుహేతుకపటిసన్ధిపి విపాకావరణమేవాతి వేదితబ్బా. **అస్సద్ధా**తి బుద్ధాదీసు సద్ధారహితా. **అచ్ఛన్దికా**తి కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దరహితా. ఉత్తరకురుకా మనుస్సా అచ్ఛన్దికట్ఠానం పవిట్ఠా. **దుప్పఞ్ఞా**తి భవఙ్గపఞ్ఞాయ పరిహీనా. భవఙ్గపఞ్ఞాయ పన పరిపుణ్ణాయపి యస్స భవఙ్గం లోకుత్తరస్స పాదకం న హోతి, సో దుప్పఞ్ఞోయేవ నామ. **అభబ్బా నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్త**న్తి కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తనియామసఙ్ఖాతం మగ్గం ఓక్కమితుం అభబ్బా.

౮౨౭. **న కమ్మావరణేనా**తిఆదీని వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బాని. ఇదం ద్విన్నం ఞాణానం భాజనీయం – ఇన్ద్రియపరోపరియత్తిఞాణస్స చ ఆసయానుసయఞాణస్స చ. ఏత్థ హి ఆసయానుసయఞాణేన ఇన్ద్రియపరోపరియత్తిఞాణమ్పి భాజితం. ఇతి ఇమాని ద్వే ఞాణాని ఏకతో హుత్వా ఏకం బలఞాణం నామ జాతన్తి.

ఛట్ఠబలనిద్దేసవణ్ణనా.

సత్తమబలనిద్దేసో

౮౨౮. సత్తమబలనిద్దేసే ఝాయతీతి **ఝాయీ. చత్తారో ఝాయీ**తి ఝాయినో చత్తారో జనా వుచ్చన్తి. తత్థ పఠమచతుక్కే తావ పఠమో సమాపత్తిలాభీ సమానోయేవ ‘న లాభీమ్హీ’తి, కమ్మట్ఠానం సమానంయేవ ‘న కమ్మట్ఠాన’న్తి సఞ్ఞీ హోతి. అయం అప్పగుణజ్ఝానలాభీతి వేదితబ్బో. దుతియో సమాపత్తియా అలాభీయేవ ‘లాభీమ్హీ’తి, అకమ్మట్ఠానం సమానంయేవ ‘కమ్మట్ఠాన’న్తి సఞ్ఞీ హోతి. అయం నిద్దాఝాయీ నామ. నిద్దాయిత్వా పటిబుద్ధో ఏవం మఞ్ఞతి. తతియో సమాపత్తిలాభీ సమానో ‘సమాపత్తిలాభీమ్హీ’తి, కమ్మట్ఠానమేవ సమానం ‘కమ్మట్ఠాన’న్తి సఞ్ఞీ హోతి. అయం పగుణజ్ఝానలాభీతి వేదితబ్బో. చతుత్థో అలాభీయేవ ‘అలాభీమ్హీ’తి, అకమ్మట్ఠానంయేవ ‘అకమ్మట్ఠాన’న్తి సఞ్ఞీ హోతి. ఏవమేత్థ ద్వే జనా అజ్ఝాయినోవ ఝాయీనం అన్తో పవిట్ఠత్తా ఝాయీతి వుత్తా.

దుతియచతుక్కే ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన సమాధిపారిబన్ధికధమ్మే విక్ఖమ్భేన్తో **దన్ధం సమాపజ్జతి** నామ. ఏకం ద్వే చిత్తవారే ఠత్వా సహసా వుట్ఠహన్తా **ఖిప్పం వుట్ఠహతి** నామ. సుఖేనేవ పన సమాధిపారిబన్ధికధమ్మే సోధేన్తో **ఖిప్పం సమాపజ్జతి** నామ. యథాపరిచ్ఛేదేన అవుట్ఠహిత్వా కాలం అతినామేత్వా వుట్ఠహన్తో **దన్ధం వుట్ఠాతి** నామ. ఇతరే ద్వేపి ఇమినావ నయేన వేదితబ్బా. ఇమే చత్తారోపి జనా సమాపత్తిలాభినోవ.

తతియచతుక్కే 'ఇదం ఝానం పఞ్చఙ్గికం, ఇదం చతురఙ్గిక'న్తి ఏవం అఙ్గవవత్థానపరిచ్ఛేదే ఛేకో **సమాధిస్మిం సమాధికుసలో** నామ. నీవరణాని పన విక్ఖమ్భేత్వా చిత్తమఞ్జూసాయ చిత్తం ఠపేతుం అఛేకో **నో సమాధిస్మిం సమాపత్తికుసలో** నామ. ఇతరేపి తయో ఇమినావ నయేన వేదితబ్బా. ఇమేపి చత్తారో సమాపత్తిలాభినోయేవ.

ఇదాని యాని ఝానాని నిస్సాయ ఇమే పుగ్గలా 'ఝాయీ' నామ జాతా, తాని దస్సేతుం **చత్తారి ఝానానీ**తిఆదిమాహ. తత్థ చత్తారి ఝానాని తయో చ విమోక్ఖా అత్థతో హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయమేవ (ధ. స. అట్ఠ. ౧౬౦, ౨౪౮) పకాసితా. సేసానమ్పి విమోక్ఖట్ఠో తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. అపిచేత్థ పటిపాటియా సత్త అప్పితప్పితక్ఖణే పచ్చనీకధమ్మేహి విముచ్చనతో చ ఆరమ్మణే చ అధిముచ్చనతో **విమోక్ఖో** నామ. అట్ఠమో పన సబ్బసో సఞ్ఞావేదయితేహి విముత్తత్తా అపగతవిమోక్ఖో నామ. సమాధీసు చతుక్కనయపఞ్చకనయేసు పఠమజ్ఝానసమాధి **సవితక్కసవిచారో** నామ. పఞ్చకనయే దుతియజ్ఝానసమాధి **అవితక్కవిచారమత్తసమాధి** నామ. చతుక్కనయేపి పఞ్చకనయేపి ఉపరి తీసు ఝానేసు సమాధి **అవితక్క అవిచారసమాధి** నామ. సమాపత్తీసు హి పటిపాటియా అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం 'సమాధీ'తిపి నామం 'సమాపత్తీ'తిపి. కస్మా? చిత్తేకగ్గతాసబ్భావతో. నిరోధసమాపత్తియా తదభావతో న సమాధీతి నామం.

హానభాగియో ధమ్మోతి అప్పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం కామాదిఅనుపక్ఖన్దనం. **విసేసభాగియో ధమ్మో**తి పగుణేహి పఠమజ్ఝానాదీహి వుట్ఠితస్స సఞ్ఞామనసికారానం దుతియజ్ఝానాదిఅనుపక్ఖన్దనం. **వోదానమ్పి వుట్ఠాన**న్తి ఇమినా పగుణవోదానం వుట్ఠానం నామ కథితం. హేట్ఠిమం హేట్ఠిమఞ్హి పగుణజ్ఝానం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స పదట్ఠానం హోతి. తస్మా వోదానమ్పి వుట్ఠానన్తి వుత్తం. **తమ్హా తమ్హా సమాధిమ్హా వుట్ఠానమ్పి వుట్ఠాన**న్తి ఇమినా భవఙ్గవుట్ఠానం నామ కథితం. భవఙ్గేన హి సబ్బఝానేహి వుట్ఠానం హోతి. నిరోధతో పన ఫలసమాపత్తియావ వుట్ఠహన్తి. ఇదం పాళిముత్తకవుట్ఠానం నామాతి.

సత్తమబలనిద్దేసవణ్ణనా.

అట్ఠమబలాదినిద్దేసో

౮౨౯. అట్ఠమబలనిద్దేసే **అనేకవిహితం పుబ్బేనివాస**న్తిఆది సబ్బమ్పి విసుద్ధిమగ్గే విత్థారితమేవ. నవమబలనిద్దేసేపి **దిబ్బేన చక్ఖునా**తిఆది సబ్బం తత్థేవ విత్థారితం.

నవమబలనిద్దేసవణ్ణనా.

దసమబలనిద్దేసో

౮౩౧. దసమబలనిద్దేసే **చేతోవిముత్తి**న్తి ఫలసమాధిం. **పఞ్ఞావిముత్తి**న్తి ఫలఞాణం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవ. అయం తావేత్థ ఆచరియానం సమానత్థకథా. పరవాదీ పనాహ – ‘‘దసబలఞాణం నామ పాటియేక్కం నత్థి, సబ్బఞ్ఞుతఞాణస్సేవాయం పభేదో’’తి. తం న తథా దట్ఠబ్బం. అఞ్ఞమేవ హి దసబలఞాణం, అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞాణం. దసబలఞాణఞ్హి సకసకకిచ్చమేవ జానాతి. సబ్బఞ్ఞుతఞాణం పన తమ్పి తతో అవసేసమ్పి జానాతి. దసబలఞాణేసుపి హి పఠమం కారణాకారణమేవ జానాతి, దుతియం కమ్మన్తరవిపాకన్తరమేవ, తతియం కమ్మపరిచ్ఛేదమేవ, చతుత్థం ధాతునానత్తకరణమేవ, పఞ్చమం సత్తానం అజ్ఝాసయాధిముత్తిమేవ, ఛట్ఠం ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావమేవ, సత్తమం ఝానాదీహి సద్ధిం తేసం సంకిలేసాదిమేవ, అట్ఠమం పుబ్బేనివుత్థఖన్ధసన్తతిమేవ, నవమం సత్తానం చుతిపటిసన్ధిమేవ, దసమం సచ్చపరిచ్ఛేదమేవ. సబ్బఞ్ఞుతఞాణం పన ఏతేహి జానితబ్బఞ్చ తతో ఉత్తరితరఞ్చ పజానాతి. ఏతేసం పన కిచ్చం న సబ్బం కరోతి. తఞ్హి ఝానం హుత్వా అప్పేతుం న సక్కోతి, ఇద్ధి హుత్వా వికుబ్బితుం న సక్కోతి, మగ్గో హుత్వా కిలేసే ఖేపేతుం న సక్కోతి.

అపిచ పరవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో – ‘‘దసబలఞాణం నామ ఏతం సవితక్కసవిచారం, అవితక్కవిచారమత్తం, అవితక్కావిచారం, కామావచరం, రూపావచరం, అరూపావచరం, లోకియం, లోకుత్తర’’న్తి? జానన్తో ‘‘పటిపాటియా సత్త ఞాణాని సవితక్కసవిచారానీ’’తి వక్ఖతి; తతో ‘‘పరాని ద్వే ఞాణాని అవితక్కావిచారానీ’’తి వక్ఖతి; ‘‘ఆసవక్ఖయఞాణం సియా సవితక్కసవిచారం, సియా అవితక్కవిచారమత్తం, సియా అవితక్కవిచార’’న్తి వక్ఖతి. తథా ‘‘పటిపాటియా సత్త కామావచరాని, తతో ద్వే రూపావచరాని, అవసానే ఏకం లోకుత్తర’’న్తి వక్ఖతి; ‘‘సబ్బఞ్ఞుతఞాణం పన సవితక్కసవిచారమేవ, కామావచరమేవ, లోకియమేవా’’తి వక్ఖతి. ఇతి అఞ్ఞదేవ దసబలఞాణం, అఞ్ఞం సబ్బఞ్ఞుతఞాణన్తి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఞాణవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౭. ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గో

౧. ఏకకమాతికాదివణ్ణనా

౮౩౨. ఇదాని తదనన్తరే ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గేపి పఠమం మాతికం ఠపేత్వా నిక్ఖిత్తపదానుక్కమేన నిద్దేసో కతో. తత్రాయం నిక్ఖేపపరిచ్ఛేదో. ఆదితో తావ **జాతిమదో**తిఆదయో తేసత్తతి ఏకకా నిక్ఖిత్తా, తతో **కోధో చ ఉపనాహో చా**తిఆదయో అట్ఠారస దుకా, **అకుసలమూలా**దయో పఞ్చతింస తికా, **ఆసవచతుక్కా**దయో చుద్దస చతుక్కా, **ఓరమ్భాగియసంయోజనా**దయో పన్నరస పఞ్చకా, **వివాదమూలా**దయో చుద్దస ఛక్కా, **అనుసయా**దయో సత్త సత్తకా, **కిలేసవత్థు**ఆదయో అట్ఠ అట్ఠకా, **ఆఘాతవత్థు**ఆదయో నవ నవకా, **కిలేసవత్థు**ఆదయో సత్త దసకా, **అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయ అట్ఠారస తణ్హావిచరితానీ**తిఆదయో ఛ అట్ఠారసకాతి సబ్బానిపి ఏతాని అట్ఠ కిలేససతాని నిక్ఖిత్తానీతి వేదితబ్బాని. అయం తావ నిక్ఖేపపరిచ్ఛేదో.

(౧.) ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా

౮౪౩-౮౪౪. ఇదాని యథానిక్ఖిత్తాయ మాతికాయ **తత్థ కతమో జాతిమదో**తిఆదినా నయేన ఆరద్ధే నిద్దేసవారే **జాతిం పటిచ్చా**తి జాతిం నిస్సాయ. ఏత్థ చ అత్థిపటిచ్చం నామ కథితం, తస్మా జాతియా సతీతి అయమేత్థ అత్థో. **గోత్తం పటిచ్చా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. మదనవసేన **మదో**. మజ్జనాకారో **మజ్జనా**. మజ్జితభావో **మజ్జితత్తం**. **మానో మఞ్ఞనా**తిఆదీని హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం (ధ. స. అట్ఠ. ౧౧౨౧) వుత్తత్థానేవ. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవం జాతియా సతి తం జాతిం నిస్సాయ ఉప్పన్నో మజ్జనాకారప్పవత్తో మానో **జాతిమదో**తి వుచ్చతి. స్వాయం ఖత్తియాదీనం చతున్నమ్పి వణ్ణానం ఉప్పజ్జతి. జాతిసమ్పన్నో హి ఖత్తియో 'మాదిసో అఞ్ఞో నత్థి. అవసేసా అన్తరా ఉట్ఠాయ ఖత్తియా జాతా. అహం పన వంసాగతఖత్తియో'తి మానం కరోతి. బ్రాహ్మణాదీసుపి ఏసేవ నయో. గోత్తమదనిద్దేసాదీసుపి ఇమినావుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఖత్తియోపి హి 'అహం కోణ్డఞ్ఞగోత్తో, అహం ఆదిచ్చగోత్తో'తి మానం కరోతి. బ్రాహ్మణోపి 'అహం కస్సపగోత్తో , అహం భారద్వాజగోత్తో'తి మానం కరోతి. వేస్సోపి సుద్దోపి అత్తనో అత్తనో కులగోత్తం నిస్సాయ మానం కరోతి. అట్ఠారసాపి సేణియో 'ఏకిస్సా సేణియా జాతమ్హా'తి మానం కరోన్తియేవ.

ఆరోగ్యమదాదీసు 'అహం అరోగో, అవసేసా రోగబహులా, గద్దుహనమత్తమ్పి మయ్హం బ్యాధి నామ నత్థీ'తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **ఆరోగ్యమదో** నామ.

'అహం తరుణో, అవసేససత్తానం అత్తభావో పపాతే ఠితరుక్ఖసదిసో, అహం పన పఠమవయే ఠితో'తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **యోబ్బనమదో** నామ.

'అహం చిరం జీవిం, చిరం జీవామి, చిరం జీవిస్సామి; సుఖం జీవిం, సుఖం జీవామి, సుఖం జీవిస్సామీ'తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **జీవితమదో** నామ.

‘అహం లాభీ, అవసేసా సత్తా అప్పలాభా, మయ్హం పన లాభస్స పమాణం నామ నత్థీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **లాభమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా యం వా తం వా లభన్తి, అహం పన సుకతం పణీతం చీవరాదిపచ్చయం లభామీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **సక్కారమదో** నామ.

‘అవసేసభిక్ఖూనం పాదపిట్ఠియం అక్కమిత్వా గచ్ఛన్తా మనుస్సా అయం సమణోతిపి న వన్దన్తి, మం పన దిస్వావ వన్దన్తి, పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కత్వా అగ్గిక్ఖన్ధం వియ చ దురాసదం కత్వా మఞ్ఞన్తీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **గరుకారమదో** నామ.

‘ఉప్పన్నో పఞ్హో మయ్హమేవ ముఖేన ఛిజ్జతి, భిక్ఖాచారం గచ్ఛన్తాపి మమేవ పురతో కత్వా పరివారేత్వా గచ్ఛన్తీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **పురేక్ఖారమదో** నామ.

అగారికస్స తావ మహాపరివారస్స ‘పురిససతమ్పి పురిససహస్సమ్పి మం పరివారేతి,’ అనగారియస్స పన ‘సమణసతమ్పి సమణసహస్సమ్పి మం పరివారేతి, సేసా అప్పపరివారా, అహం మహాపరివారో చేవ సుచిపరివారో చా’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **పరివారమదో** నామ.

భోగో పన కిఞ్చాపి లాభగ్గహణేనేవ గహితో హోతి, ఇమస్మిం పన ఠానే నిక్ఖేపరాసి నామ గహితో; తస్మా ‘అవసేసా సత్తా అత్తనో పరిభోగమత్తమ్పి న లభన్తి, మయ్హం పన నిధానగతస్సేవ ధనస్స పమాణం నత్థీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **భోగమదో** నామ.

వణ్ణం పటిచ్చాతి సరీరవణ్ణమ్పి గుణవణ్ణమ్పి పటిచ్చ. ‘అవసేసా సత్తా దుబ్బణ్ణా దురూపా, అహం పన అభిరూపో పాసాదికో; అవసేసా సత్తా నిగ్గుణా పత్థటఅకిత్తినో, మయ్హం పన కిత్తిసద్దో దేవమనుస్సేసు పాకటో – ఇతిపి థేరో బహుస్సుతో, ఇతిపి సీలవా, ఇతిపి ధుతగుణయుత్తో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **వణ్ణమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా అప్పస్సుతా, అహం పన బహుస్సుతో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **సుతమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా అప్పటిభానా, మయ్హం పన పటిభానస్స పమాణం నత్థీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **పటిభానమదో** నామ.

‘అహం రత్తఞ్ఞూ అసుకం బుద్ధవంసం, రాజవంసం, జనపదవంసం, గామవంసం, రత్తిన్దివపరిచ్ఛేదం, నక్ఖత్తముహుత్తయోగం జానామీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **రత్తఞ్ఞుమదో** నామ.

‘అవసేసా భిక్ఖూ అన్తరా పిణ్డపాతికా జాతా, అహం పన జాతిపిణ్డపాతికో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **పిణ్డపాతికమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా ఉఞ్ఞాతా అవఞ్ఞాతా, అహం పన అనుఞ్ఞాతో అనవఞ్ఞాతో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **అనవఞ్ఞాతమదో** నామ.

‘అవసేసానం ఇరియాపథో అపాసాదికో, మయ్హం పన పాసాదికో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **ఇరియాపథమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా ఛిన్నపక్ఖకాకసదిసా, అహం పన మహిద్ధికో మహానుభావో’తి వా ‘అహం యం యం కమ్మం కరోమి, తం తం ఇజ్ఝతీ’తి వా మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **ఇద్ధిమదో** నామ.

హేట్ఠా పరివారగ్గహణేన యసో గహితోవ హోతి. ఇమస్మిం పన ఠానే **ఉపట్ఠాకమదో** నామ గహితో. సో అగారికేనపి అనగారికేనపి దీపేతబ్బో. అగారికో హి ఏకచ్చో అట్ఠారససు సేణీసు ఏకిస్సా జేట్ఠకో హోతి, తస్స ‘అవసేసే పురిసే అహం పట్ఠపేమి, అహం విచారేమీ’తి ; అనగారికోపి ఏకచ్చో కత్థచి జేట్ఠకో హోతి, తస్స ‘అవసేసా భిక్ఖూ మయ్హం ఓవాదే వత్తన్తి, అహం జేట్ఠకో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **యసమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా దుస్సీలా, అహం పన సీలవా’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **సీలమదో** నామ. ‘అవసేససత్తానం కుక్కుటస్స ఉదకపానమత్తేపి కాలే చిత్తేకగ్గతా నత్థి, అహం పన ఉపచారప్పనానం లాభీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **ఝానమదో** నామ.

‘అవసేసా సత్తా నిస్సిప్పా, అహం పన సిప్పవా’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **సిప్పమదో** నామ. ‘అవసేసా సత్తా రస్సా, అహం పన దీఘో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **ఆరోహమదో** నామ. ‘అవసేసా సత్తా రస్సా వా హోన్తి దీఘా వా, అహం నిగ్రోధపరిమణ్డలో’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **పరిణాహమదో** నామ. ‘అవసేససత్తానం సరీరసణ్ఠానం విరూపం బీభచ్ఛం, మయ్హం పన మనాపం పాసాదిక’న్తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **సణ్ఠానమదో** నామ. ‘అవసేసానం సత్తానం సరీరే బహూ దోసా, మయ్హం పన సరీరే కేసగ్గమత్తమ్పి వజ్జం నత్థీ’తి మజ్జనవసేన ఉప్పన్నో మానో **పారిపూరిమదో** నామ.

౮౪౩. ఇమినా ఏత్తకేన ఠానేన సవత్థుకం మానం కథేత్వా ఇదాని అవత్థుకం నిబ్బత్తితమానమేవ దస్సేన్తో తత్థ **కతమో మదో**తిఆదిమాహ. తం ఉత్తానత్థమేవ.

౮౪౬. పమాదనిద్దేసే **చిత్తస్స వోస్సగ్గో**తి ఇమేసు ఏత్తకేసు ఠానేసు సతియా అనిగ్గణ్హిత్వా చిత్తస్స వోస్సజ్జనం; సతివిరహోతి అత్థో. **వోస్సగ్గానుప్పదాన**న్తి వోస్సగ్గస్స అనుప్పదానం; పునప్పునం విస్సజ్జనన్తి అత్థో. **అసక్కచ్చకిరియతా**తి ఏతేసం దానాదీనం కుసలధమ్మానం భావనాయ పుగ్గలస్స వా దేయ్యధమ్మస్స వా అసక్కచ్చకరణవసేన అసక్కచ్చకిరియా. సతతభావో సాతచ్చం. న సతతభావో అసాతచ్చం. న సాతచ్చకిరియతా **అసాతచ్చకిరియతా**. అనట్ఠితకరణం **అనట్ఠితకిరియతా**. యథా నామ కకణ్టకో థోకం గన్త్వా థోకం తిట్ఠతి, న నిరన్తరం గచ్ఛతి, ఏవమేవ యో పుగ్గలో ఏకదివసం దానం వా దత్వా పూజం వా కత్వా ధమ్మం వా సుత్వా సమణధమ్మం వా కత్వా పున చిరస్సం కరోతి, న నిరన్తరం పవత్తేతి, తస్స సా కిరియా అనట్ఠితకిరియతాతి వుచ్చతి. **ఓలీనవుత్తితా**తి నిరన్తరకరణసఙ్ఖాతస్స విప్ఫారస్సేవ అభావేన లీనవుత్తితా. **నిక్ఖిత్తఛన్దతా**తి కుసలకిరియాయ వీరియఛన్దస్స నిక్ఖిత్తభావో. **నిక్ఖిత్తధురతా**తి వీరియధురస్స ఓరోపనం, ఓసక్కితమానసతాతి అత్థో. **అనధిట్ఠాన**న్తి కుసలకరణే పతిట్ఠాభావో. **అననుయోగో**తి అననుయుఞ్జనం. **పమాదో**తి పమజ్జనం. **యో ఏవరూపో పమాదో**తి ఇదం అత్థపరియాయస్స బ్యఞ్జనపరియాయస్స చ పరియన్తాభావతో ఆకారదస్సనం. ఇదం వుత్తం హోతి – య్వాయం ఆదితో పట్ఠాయ దస్సితో పమాదో, యో అఞ్ఞోపి ఏవమాకారో ఏవంజాతికో పమాదో

పమజ్జనాకారవసేన పమజ్జనా, పమజ్జితభావవసేన పమజ్జితత్తన్తి సఙ్ఖం గతో – అయం వుచ్చతి పమాదోతి. లక్ఖణతో పనేస పఞ్చసు కామగుణేసు సతివోస్సగ్గలక్ఖణో, తత్థేవ సతియా విస్సట్ఠాకారో వేదితబ్బో.

౮౪౭. థమ్భనిద్దేసే థద్ధట్ఠేన **థమ్భో**; ఖలియా థద్ధసాటకస్స వియ చిత్తస్స థద్ధతా ఏత్థ కథితా. థమ్భనాకారో **థమ్భనా**. థమ్భితస్స భావో **థమ్భితత్తం**. కక్ఖళస్స పుగ్గలస్స భావో **కక్ఖళియం**. ఫరుసస్స పుగ్గలస్స భావో **ఫారుసియం**. అభివాదనాదిసామీచిరహానం తస్సా సామీచియా అకరణవసేన ఉజుమేవ ఠపితచిత్తభావో **ఉజుచిత్తతా**. థద్ధస్స అముదునో భావో **అముదుతా**. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం థమ్భో నామ వుచ్చతి, యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో గిలితనఙ్గలసీసో వియ అజగరో, వాతభరితా వియ భస్తా చేతియం వా వుడ్ఢతరే వా దిస్వా ఓనమితుం న సక్కోతి, పరియన్తేనేవ చరతి. స్వాయం చిత్తస్స ఉద్ధుమాతభావలక్ఖణోతి వేదితబ్బో.

౮౪౮. సారమ్భనిద్దేసే సారమ్భనవసేన **సారమ్భో**. పటిప్ఫరిత్వా సారమ్భో **పటిసారమ్భో**. సారమ్భనాకారో **సారమ్భనా**. పటిప్ఫరిత్వా సారమ్భనా **పటిసారమ్భనా**. పటిసారమ్భితస్స భావో **పటిసారమ్భితత్తం**. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం సారమ్భో నామ వుచ్చతి. స్వాయం లక్ఖణతో కరణుత్తరియలక్ఖణో నామ వుచ్చతి, యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో తద్దిగుణం తద్దిగుణం కరోతి. అగారికో సమానో ఏకేనేకస్మిం ఘరవత్థుస్మిం సజ్జితే అపరో ద్వే వత్థూని సజ్జేతి, అపరో చత్తారి, అపరో అట్ఠ, అపరో సోళస. అనగారికో సమానో ఏకేనేకస్మిం నికాయే గహితే, 'నాహం ఏతస్స హేట్ఠా భవిస్సామీ'తి అపరో ద్వే గణ్హాతి, అపరో తయో, అపరో చత్తారో, అపరో పఞ్చ. సారమ్భవసేన హి గణ్హితుం న వట్టతి. అకుసలపక్ఖో ఏస నిరయగామిమగ్గో. కుసలపక్ఖవసేన పన ఏకస్మిం ఏకం సలాకభత్తం దేన్తే ద్వే దాతుం, ద్వే దేన్తే చత్తారి దాతుం వట్టతి. భిక్ఖునాపి పరేన ఏకస్మిం నికాయే గహితే, 'ద్వే నికాయే గహేత్వా సజ్ఝాయన్తస్స మే ఫాసు హోతీ'తి వివట్టపక్ఖే ఠత్వా తదుత్తరి గణ్హితుం వట్టతి.

౮౪౯. అత్రిచ్ఛతానిద్దేసే యథా అరియవంససుత్తే (అ॰ ని॰ ౪.౨౮) 'లామకలామకట్ఠో ఇతరీతరట్ఠో' ఏవం అగ్గహేత్వా చీవరాదీసు యం యం లద్ధం హోతి, తేన తేన **అసన్తుట్ఠస్స**; గిహినో వా పన రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బేసు యం యం లద్ధం హోతి, తేన తేన అసన్తుట్ఠస్స. **భియ్యోకమ్యతా**తి విసేసకామతా. ఇచ్ఛనకవసేన **ఇచ్ఛా**. ఇచ్ఛావ **ఇచ్ఛాగతా,** ఇచ్ఛనాకారో వా. అత్తనో లాభం అతిచ్చ ఇచ్ఛనభావో **అతిచ్ఛతా. రాగో**తిఆదీని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవ. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం అతిచ్ఛతా నామ వుచ్చతి. **అత్రిచ్ఛతా**తిపి ఏతిస్సా ఏవ నామం. లక్ఖణతో పన సకలాభే అసన్తుట్ఠి పరలాభే చ పత్థనా – ఏతం అత్రిచ్ఛతాలక్ఖణం. అత్రిచ్ఛపుగ్గలస్స హి అత్తనా లద్ధం పణీతమ్పి లామకం వియ ఖాయతి, పరేన లద్ధం లామకమ్పి పణీతం వియ ఖాయతి; ఏకభాజనే పక్కయాగు వా భత్తం వా పూవో వా అత్తనో పత్తే పక్ఖిత్తో లామకో వియ, పరస్స పత్తే పణీతో వియ ఖాయతి. అయం పన అత్రిచ్ఛతా పబ్బజితానమ్పి హోతి గిహీనమ్పి తిరచ్ఛానగతానమ్పి.

తత్రిమాని వత్థూని – ఏకో కిర కుటుమ్బికో తింస భిక్ఖునియో నిమన్తేత్వా సపూవం భత్తం అదాసి . సఙ్ఘత్థేరీ సబ్బభిక్ఖునీనం పత్తే పూవం పరివత్తాపేత్వా పచ్ఛా అత్తనా లద్ధమేవ ఖాది. బారాణసిరాజాపి 'అఙ్గారపక్కమంసం ఖాదిస్సామీ'తి దేవిం ఆదాయ అరఞ్ఞం పవిట్ఠో ఏకం కిన్నరిం దిస్వా, దేవిం పహాయ, తస్సానుపదం గతో. దేవీ నివత్తిత్వా అస్సమపదం గన్త్వా కసిణపరికమ్మం కత్వా అట్ఠ సమాపత్తియో పఞ్చ చ అభిఞ్ఞాయో పత్వా నిసిన్నా రాజానం ఆగచ్ఛన్తం దిస్వా ఆకాసే ఉప్పతిత్వా అగమాసి. రుక్ఖే అధివత్థా దేవతా ఇమం గాథమాహ –

అత్రిచ్ఛం అతిలోభేన, అతిలోభమదేన చ;

ఏవం హాయతి అత్థమ్హా, అహంవ అసితాభుయాతి. (జా. ౧.౨.౧౬౮);

యథా చన్దకిన్నరిం పత్థయన్తో అసితాభుయా రాజధీతాయ హీనో పరిహీనో, ఏవం అత్రిచ్ఛం అతిలోభేన అత్థమ్హా హాయతి జీయతీతి దేవతా రఞ్ఞా సద్ధిం కేళిమకాసి.

కస్సపబుద్ధకాలేపి మిత్తవిన్దకో నామ సేట్ఠిపుత్తో అస్సద్ధో అప్పసన్నో మాతరా 'తాత, అజ్జ ఉపోసథికో హుత్వా విహారే సబ్బరత్తిం ధమ్మసవనం సుణ, సహస్సం తే దస్సామీ'తి వుత్తే ధనలోభేన ఉపోసథఙ్గాని సమాదాయ విహారం గన్త్వా 'ఇదం ఠానం అకుతోభయ'న్తి సల్లక్ఖేత్వా ధమ్మాసనస్స హేట్ఠా నిపన్నో సబ్బరత్తిం నిద్దాయిత్వా ఘరం అగమాసి. మాతా పాతోవ యాగుం పచిత్వా ఉపనామేసి. సో సహస్సం గహేత్వావ యాగుం పివి. అథస్స ఏతదహోసి – 'ధనం సంహరిస్సామీ'తి. సో నావాయ సముద్దం పక్ఖన్దితుకామో అహోసి. అథ నం మాతా "తాత, ఇమస్మిం కులే చత్తాలీసకోటిధనం అత్థి; అలం గమనేనా"తి వారేసి. సో తస్సా వచనం అనాదియిత్వా గచ్ఛతి ఏవ. సా పురతో అట్ఠాసి. అథ నం కుజ్ఝిత్వా 'అయం మయ్హం పురతో తిట్ఠతీ'తి పాదేన పహరిత్వా పతితం మాతరం అన్తరం కత్వా అగమాసి. మాతా ఉట్ఠహిత్వా "మాదిసాయ మాతరి ఏవరూపం కమ్మం కత్వా గతస్స మే గతట్ఠానే సుఖం భవిస్సతీ"తి ఏవంసఞ్ఞీ నామ త్వం పుత్తాతి ఆహ. తస్స నావం ఆరుయ్హ గచ్ఛతో సత్తమే దివసే నావా అట్ఠాసి. అథ తే మనుస్సా "అద్ధా ఏత్థ పాపపురిసో అత్థి; సలాకం దేథా"తి సలాకా దీయమానా తస్సేవ తిక్ఖత్తుం పాపుణి. తే తస్స ఉళుమ్పం దత్వా తం సముద్దే పక్ఖిపింసు. సో ఏకం దీపం గన్త్వా విమానపేతీహి సద్ధిం సమ్పత్తిం అనుభవన్తో తాహి "పురతో మా అగమాసీ"తి వుచ్చమానోపి తద్దిగుణం సమ్పత్తిం పస్సన్తో అనుపుబ్బేన ఖురచక్కధరం ఏకం పురిసం అద్దస. తస్స తం చక్కం పదుమపుప్ఫం వియ ఉపట్ఠాతి. సో తం ఆహ – "అమ్భో, ఇదం తయా పిళన్ధపదుమం మయ్హం దేహీ"తి. "నయిదం, సామి , పదుమం; ఖురచక్కం ఏత"న్తి. సో "వఞ్చేసి మం త్వం. కిం మే పదుమం న దిట్ఠపుబ్బ"న్తి వత్వా "త్వఞ్హి లోహితచన్దనం లిమ్పేత్వా పిళన్ధనం పదుమపుప్ఫం మయ్హం న దాతుకామోసీ"తి ఆహ. సో చిన్తేసి – 'అయమ్పి మయా కతసదిసం కమ్మం కత్వా తస్స ఫలం అనుభవితుకామో'తి. అథ నం "హన్ద రే"తి వత్వా తస్స మత్థకే చక్కం పక్ఖిపిత్వా పలాయి. ఏతమత్థం విదిత్వా సత్థా ఇమం గాథమాహ –

"చతుబ్భి అట్ఠజ్ఝగమా, అట్ఠాహి పిచ సోళస;
సోళసాహి చ బాత్తింస, అత్రిచ్ఛం చక్కమాసదో;
ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి. (జా. ౧.౧.౧౦౪);

అఞ్ఞతరోపి అత్రిచ్ఛో అమచ్చో సకవిసయం అతిక్కమిత్వా పరవిసయం పావిసి. తత్థ పోథితో పలాయిత్వా ఏకస్స తాపసస్స వసనట్ఠానం పవిసిత్వా ఉపోసథఙ్గాని అధిట్ఠాయ నిపజ్జి. సో తాపసేన 'కిం తే కత'న్తి పుచ్ఛితో ఇమా గాథాయో అభాసి –

"సకం నికేతం అతిహీళయానో,
అత్రిచ్ఛతా మల్లగామం అగచ్ఛిం;
తతో జనా నిక్ఖమిత్వాన గామా,
కోదణ్డకేన పరిపోథయింసు మం.

“సో భిన్నసీసో రుహిరమక్ఖితఙ్గో,

పచ్చాగమాసిం సకం నికేతం;

తస్మా అహం పోసథం పాలయామి,

అత్రిచ్ఛతా మా పునరాగమాసీ”తి. (జా. ౧.౧౪.౧౩౭-౧౩౯);

౮౫౦. మహిచ్ఛతానిద్దేసే మహన్తాని వత్థూని ఇచ్ఛతి, మహతీ వాస్స ఇచ్ఛాతి మహిచ్ఛో, తస్స భావో **మహిచ్ఛతా**. లక్ఖణతో పన అసన్తగుణసమ్భావనతా పటిగ్గహణే చ పరిభోగే చ అమత్తఞ్ఞుతా – ఏతం మహిచ్ఛతాలక్ఖణం. మహిచ్ఛో హి పుగ్గలో యథా నామ కచ్ఛపుటవాణిజో పిళన్ధనభణ్డకం హత్థేన గహేత్వా ఉచ్ఛఙ్గేపి పక్ఖిపితబ్బయుత్తకం పక్ఖిపిత్వా మహాజనస్స పస్సన్తస్సేవ “అమ్మా, అసుకం గణ్హథ, అసుకం గణ్హథా”తి ముఖేన సంవిదహతి. ఏవమేవ సో అప్పమత్తకమ్పి అత్తనో సీలం వా గన్థం వా ధుతగుణం వా అన్తమసో అరఞ్ఞవాసమత్తకమ్పి మహాజనస్స జానన్తస్సేవ సమ్భావేతుకామో హోతి, సమ్భావేత్వా చ పన సకటేహిపి ఉపనీతే పచ్చయే ‘అల’న్తి అవత్వా గణ్హాతి. తయో హి పూరేతుం న సక్కా – అగ్గి ఉపాదానేన, సముద్దో ఉదకేన, మహిచ్ఛో పచ్చయేహీతి.

అగ్గిక్ఖన్ధో సముద్దో చ, మహిచ్ఛో చాపి పుగ్గలో;

బహుకే పచ్చయే దేన్తే, తయోపేతే న పూరయే.

మహిచ్ఛపుగ్గలో హి విజాతమాతుయాపి మనం గణ్హితుం న సక్కోతి, పగేవ ఉపట్ఠాకానం.

తత్రిమాని వత్థూని – ఏకో కిర దహరభిక్ఖు పిట్ఠపూవే పియాయతి. అథస్స మాతా పటిపత్తిం వీమంసమానా ‘సచే మే పుత్తో పటిగ్గహణే మత్తం జానాతి, సకలమ్పి నం తేమాసం పూవేహేవ ఉపట్ఠహిస్సామీ’తి వస్సూపనాయికదివసే పరివీమంసమానా పఠమం ఏకం పూవం అదాసి, తస్మిం నిట్ఠితే దుతియం, తస్మిమ్పి నిట్ఠితే తతియం. దహరో ‘అల’న్తి అవత్వా ఖాదియేవ. మాతా తస్స అమత్తఞ్ఞుభావం ఞత్వా ‘అజ్జేవ మే పుత్తేన సకలతేమాసస్స పూవా ఖాదితా’తి దుతియదివసతో పట్ఠాయ ఏకపూవమ్పి న అదాసి.

తిస్సమహారాజాపి దేవసికం చేతియపబ్బతే భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దానం దదమానో ‘మహారాజ, కిం ఏకమేవ ఠానం భజసి? కిం అఞ్ఞత్థ దాతుం న వట్టతీ’తి జానపదేహి వుత్తో దుతియదివసే అనురాధపురే మహాదానం దాపేసి. ఏకభిక్ఖుపి పటిగ్గహణే మత్తం న అఞ్ఞాసి. ఏకమేకేన పటిగ్గహితం ఖాదనీయభోజనీయం ద్వే తయో జనా ఉక్ఖిపింసు. రాజా దుతియదివసే చేతియపబ్బతే భిక్ఖుసఙ్ఘం నిమన్తాపేత్వా రాజన్తేపురం ఆగతకాలే “పత్తం దేథా”తి ఆహ. “అలం, మహారాజ, అత్తనో పమాణేన భిక్ఖం గణ్హిస్సతీ”తి ఏకభిక్ఖుపి పత్తం న అదాసి. సబ్బే పమాణయుత్తకమేవ పటిగ్గహేసుం. అథ రాజా ఆహ – “పస్సథ తుమ్హాకం భిక్ఖూసు ఏకోపి మత్తం న జానాతి. హియ్యో కిఞ్చి అవసేసం నాహోసి. అజ్జ గహితం మన్దం, అవసేసమేవ బహూ”తి తేసం మత్తఞ్ఞుతాయ అత్తమనో ఇతరేసఞ్చ అమత్తఞ్ఞుతాయ అనత్తమనో అహోసి.

౮౫౧. పాపిచ్ఛతానిద్దేసే **అస్సద్ధో సమానో సద్ధోతి మం జనో జానాతూ**తిఆదీసు ఏవం ఇచ్ఛన్తో కిం కరోతి? అస్సద్ధో సద్ధాకారం దస్సేతి; దుస్సీలాదయో సీలవన్తాదీనం ఆకారం దస్సేన్తి. కథం? అస్సద్ధో తావ మహామహదివసే మనుస్సానం విహారం ఆగమనవేలాయ సమ్మజ్జనిం ఆదాయ విహారం సమ్మజ్జతి, కచవరం ఛడ్డేతి, మనుస్సేహి దిట్ఠభావం ఞత్వా

చేతియఙ్గణం గచ్ఛతి, తత్థాపి సమ్మజ్జిత్వా కచవరం ఛడ్డేతి, వాలికం సమం కరోతి, ఆసనాని ధోవతి, బోధిమ్హి ఉదకం సిఞ్చతి. మనుస్సా దిస్వా 'నత్థి మఞ్ఞే అఞ్ఞో భిక్ఖు విహారజగ్గనకో, అయమేవ ఇమం విహారం పటిజగ్గతి, సద్ధో థేరో'తి గమనకాలే నిమన్తేత్వా గచ్ఛన్తి. దుస్సీలోపి ఉపట్ఠాకానం సమ్ముఖే వినయధరం ఉపసఙ్కమిత్వా పుచ్ఛతి "భన్తే, మయి గచ్ఛన్తే గోణో ఉబ్బిగ్గో. తేన ధావతా తిణాని ఛిన్నాని. సమ్మజ్జన్తస్స మే తిణాని ఛిజ్జన్తి. చఙ్కమన్తస్స మే పాణకా మీయన్తి. ఖేళం పాతేన్తస్స అసతియా తిణమత్థకే పతతి; తత్థ తత్థ కిం హోతీ"తి? "అనాపత్తి, ఆవుసో, అసఞ్చిచ్చ అసతియా అజానన్తస్సా"తి చ వుత్తే "భన్తే, మయ్హం గరుకం వియ ఉపట్ఠాతి; సుట్ఠు వీమంసథా"తి భణతి. తం సుత్వా మనుస్సా 'అమ్హాకం అయ్యో ఏత్తకేపి కుక్కుచ్చాయతి! అఞ్ఞస్మిం ఓళారికే కిం నామ కరిస్సతి; నత్థి ఇమినా సదిసో సీలవాతి పసన్నా సక్కారం కరోన్తి. అప్పస్సుతోపి ఉపట్ఠాకమజ్ఝే నిసిన్నో "అసుకో తిపిటకధరో, అసుకో చతునికాయికో మయ్హం అన్తేవాసికో, మమ సన్తికే తేహి ధమ్మో ఉగ్గహితో"తి వదతి. మనుస్సా 'అమ్హాకం అయ్యేన సదిసో బహుస్సుతో నత్థి, ఏతస్స కిర సన్తికే అసుకేన చ అసుకేన చ ధమ్మో ఉగ్గహితో'తి పసన్నా సక్కారం కరోన్తి.

సఙ్గణికారామోపి మహామహదివసే దీఘపీఠఞ్చ అపస్సయఞ్చ గాహాపేత్వా విహారపచ్ఛన్తే రుక్ఖమూలే దివావిహారం నిసీదతి. మనుస్సా ఆగన్త్వా "థేరో కుహి"న్తి పుచ్ఛన్తి. "గణ్ఠికపుత్తా నామ గణ్ఠికా ఏవ హోన్తి. తేన థేరో ఏవరూపే కాలే ఇధ న నిసీదతి, విహారపచ్ఛన్తే దివాట్ఠానే దీఘచఙ్కమే విహరతీ"తి వదన్తి. సోపి దివసభాగం వీతినామేత్వా నలాటే మక్కటసుత్తం అల్లియాపేత్వా పీఠం గాహాపేత్వా ఆగమ్మ పరివేణద్వారే నిసీదతి. మనుస్సా "కహం, భన్తే, గతత్థ? ఆగన్త్వా న అద్దసమ్హా"తి వదన్తి. "ఉపాసకా, అన్తోవిహారో ఆకిణ్ణో; దహరసామణేరానం విచరణట్ఠానమేతం సట్ఠిహత్థచఙ్కమే దివాట్ఠానే నిసీదిమ్హా"తి అత్తనో పవివిత్తభావం జానాపేతి.

కుసీతోపి ఉపట్ఠాకమజ్ఝే నిసిన్నో "ఉపాసకా, తుమ్హేహి ఉక్కాపాతో దిట్ఠో"తి వదతి. "న పస్సామ, భన్తే; కాయ వేలాయ అహోసీ"తి చ పుట్ఠో "అమ్హాకం చఙ్కమనవేలాయా"తి వత్వా "భూమిచాలసద్దం అస్సుత్థా"తి పుచ్ఛతి. "న సుణామ, భన్తే; కాయ వేలాయా"తి పుట్ఠో "మజ్ఝిమయామే అమ్హాకం ఆలమ్బనఫలకం అపస్సాయ ఠితకాలే"తి వత్వా "మహాఓభాసో అహోసి; సో వో దిట్ఠో"తి పుచ్ఛతి. "కాయ వేలాయ, భన్తే"తి చ వుత్తే "మయ్హం చఙ్కమమ్హా ఓతరణకాలే"తి వదతి. మనుస్సా 'అమ్హాకం థేరో తీసుపి యామేసు చఙ్కమేయేవ హోతి; నత్థి అయ్యేన సదిసో ఆరద్ధవీరియో'తి పసన్నా సక్కారం కరోన్తి.

ముట్ఠస్సతీపి ఉపట్ఠాకమజ్ఝే నిసిన్నో "మయా అసుకకాలే నామ దీఘనికాయో ఉగ్గహితో, అసుకకాలే మజ్ఝిమో, సంయుత్తకో, అఙ్గుత్తరికో; అన్తరా ఓలోకనం నామ నత్థి, ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానే ముఖారుళ్హోవ తన్తి ఆగచ్ఛతి; ఇమే పనఞ్ఞే భిక్ఖూ ఏళకా వియ ముఖం ఫన్దాపేన్తా విహరన్తీ"తి వదతి. మనుస్సా 'నత్థి అయ్యేన సదిసో ఉపట్ఠితసతీ'తి పసన్నా సక్కారం కరోన్తి.

అసమాహితోపి ఉపట్ఠాకానం సమ్ముఖే అట్ఠకథాచరియే పఞ్హం పుచ్ఛతి – 'కసిణం నామ కథం భావేతి? కిత్తకేన నిమిత్తం ఉప్పన్నం నామ హోతి? కిత్తకేన ఉపచారో? కిత్తకేన అప్పనా? పఠమస్స ఝానస్స కతి అఙ్గాని? దుతియస్స తతియస్స చతుత్థస్స ఝానస్స కతి అఙ్గానీ"తి పుచ్ఛతి. తేహి అత్తనో ఉగ్గహితానురూపేన కథితకాలే సితం కత్వా 'కిం, ఆవుసో, ఏవం న హోసీ'తి వుత్తే 'వట్టతి, భన్తే'తి అత్తనో సమాపత్తిలాభితం సూచేతి. మనుస్సా 'సమాపత్తిలాభీ అయ్యో'తి పసన్నా సక్కారం కరోన్తి.

దుప్పఞ్ఞోపి ఉపట్ఠాకానం మజ్ఝే నిసిన్నో ‘మజ్ఝిమనికాయే మే పఞ్చత్తయం ఓలోకేన్తస్స సహిద్ధియావ మగ్గో ఆగతో. పరియత్తి నామ అమ్హాకం న దుక్కరా. పరియత్తివావటో పన దుక్ఖతో న ముచ్చతీతి పరియత్తిం విస్సజ్జయిమ్హా’తిఆదీని వదన్తో అత్తనో మహాపఞ్ఞతం దీపేతి. ఏవం వదన్తో పనస్స సాసనే పహారం దేతి. ఇమినా సదిసో మహాచోరో నామ నత్థి. న హి పరియత్తిధరో దుక్ఖతో న ముచ్చతీతి. అఖీణాసవోపి గామదారకే దిస్వా ‘తుమ్హాకం మాతాపితరో అమ్హే కిం వదన్తీ”తి? “అరహాతి వదన్తి, భన్తే”తి. ‘యావ ఛేకా గహపతికా, న సక్కా వఞ్చేతు’న్తి అత్తనో ఖీణాసవభావం దీపేతి.

అఞ్ఞోపి చేత్థ **చాటిఅరహన్తపారోహఅరహన్తా**దయో వేదితబ్బా – ఏకో కిర కుహకో అన్తోగబ్భే చాటిం నిఖణిత్వా మనుస్సానం ఆగమనకాలే పవిసతి. మనుస్సా ‘కహం థేరో’తి పుచ్ఛన్తి. ‘అన్తోగబ్భే’తి చ వుత్తే పవిసిత్వా విచినన్తాపి అదిస్వా నిక్ఖమిత్వా ‘నత్థి థేరో’తి వదన్తి. ‘అన్తోగబ్భేయేవ థేరో’తి చ వుత్తే పున పవిసన్తి. థేరో చాటితో నిక్ఖమిత్వా పీఠే నిసిన్నో హోతి. తతో తేహి ‘మయం, భన్తే, పుబ్బే అదిస్వా నిక్ఖన్తా, కహం తుమ్హే గతత్థా”తి వుత్తే ‘సమణా నామ అత్తనో ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానం గచ్ఛన్తీ’తి వచనేన అత్తనో ఖీణాసవభావం దీపేతి.

అపరోపి కుహకో ఏకస్మిం పబ్బతే పణ్ణసాలాయం వసతి. పణ్ణసాలాయ చ పచ్ఛతో పపాతట్ఠానే ఏకో కచ్ఛకరుక్ఖో అత్థి. తస్స పారోహో గన్త్వా పరభాగే భూమియం పతిట్ఠితో. మనుస్సా మగ్గేనాగన్త్వా నిమన్తేన్తి. సో పత్తచీవరమాదాయ పారోహేన ఓతరిత్వా గామద్వారే అత్తానం దస్సేతి. తతో మనుస్సేహి పచ్ఛా ఆగన్త్వా ‘కతరేన మగ్గేన ఆగతత్థ, భన్తే’తి పుట్ఠో ‘సమణానం ఆగతమగ్గో నామ పుచ్ఛితుం న వట్టతి, అత్తనో ఇచ్ఛితిచ్ఛితట్ఠానేనేవ ఆగచ్ఛన్తీ’తి వచనేన ఖీణాసవభావం దీపేతి. తం పన కుహకం ఏకో విద్ధకణ్ణో ఞత్వా ‘పరిగ్గహేస్సామి న’న్తి ఏకదివసం పారోహేన ఓతరన్తం దిస్వా పచ్ఛతో ఛిన్దిత్వా అప్పమత్తకేన ఠపేసి. సో ‘పారోహతో ఓతరిస్సామీ’తి ‘ఠ’న్తి పతితో, మత్తికా పత్తో భిజ్జి. సో ‘ఞాతోమ్హీ’తి నిక్ఖమిత్వా పలాయి. పాపిచ్ఛస్స భావో **పాపిచ్ఛతా**. లక్ఖణతో పన అసన్తగుణసమ్భావనతా, పటిగ్గహణే చ అమత్తఞ్ఞుతా; ఏతం పాపిచ్ఛతాలక్ఖణన్తి వేదితబ్బం.

౮౫౨. సిఙ్గనిద్దేసే విజ్ఝనట్ఠేన **సిఙ్గం;** నాగరికభావసఙ్ఖాతస్స కిలేససిఙ్గస్సేతం నామం. సిఙ్గారభావో **సిఙ్గారతా,** సిఙ్గారకరణాకారో వా. చతురభావో **చతురతా**. తథా **చాతురియం**. పరిక్ఖతభావో **పరిక్ఖతతా**; పరిఖణిత్వా ఠపితస్సేవ దళ్హసిఙ్గారభావస్సేతం నామం . ఇతరం తస్సేవ వేవచనం. ఏవం సబ్బేహిపి పదేహి కిలేససిఙ్గారతావ కథితా.

౮౫౩. తిన్తిణనిద్దేసే **తిన్తిణన్తి** ఖీయనం. తిన్తిణాయనాకారో **తిన్తిణాయనా**. తిన్తిణేన అయితస్స తిన్తిణసమఙ్గినో భావో **తిన్తిణాయితత్తం**. లోలుపభావో **లోలుప్పం**. ఇతరే ద్వే ఆకారభావనిద్దేసా. **పుచ్ఛఞ్జికతాతి** లాభలభనకట్ఠానే వేధనాకమ్పనా నీచవుత్తితా. **సాధుకమ్యతాతి** పణీతపణీతానం పత్థనా. ఏవం సబ్బేహిపి పదేహి సువానదోణియం కఞ్జియం పివనకసునఖస్స అఞ్ఞం సునఖం దిస్వా భుభుక్కరణం వియ ‘తవ సన్తకం, మమ సన్తక’న్తి కిలేసవసేన ఖీయనాకారో కథితో.

౮౫౪. చాపల్యనిద్దేసే ఆకోటితపచ్చాకోటితభావాదీహి చీవరస్స మణ్డనా **చీవరమణ్డనా**. మణివణ్ణచ్ఛవికరణాదీహి పత్తస్స మణ్డనా **పత్తమణ్డనా**. చిత్తకమ్మాదీహి పుగ్గలికసేనాసనస్స మణ్డనా **సేనాసనమణ్డనా**. **ఇమస్స వా పూతికాయస్సాతి** ఇమస్స మనుస్ససరీరస్స. యథా హి తదహుజాతోపి సిఙ్గాలో జరసిఙ్గాలోత్వేవ ఊరుప్పమాణాపి చ గళోచిలతా పూతిలతాత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి, ఏవం సువణ్ణవణ్ణోపి మనుస్సకాయో పూతికాయోత్వేవ వుచ్చతి. తస్స అన్తరన్తరా రత్తవణ్ణపణ్డువణ్ణాదీహి నివాసనపారుపనాదీహి సజ్జనా **మణ్డనా** నామ. **బాహిరానం వా పరిక్ఖారానన్తి** ఠపేత్వా పత్తచీవరం

సేసపరిక్ఖారానం; అథవా యా ఏసా చీవరమణ్డనా పత్తమణ్డనాతి వుత్తా, సా తేహి వా పరిక్ఖారేహి కాయస్స మణ్డనా తేసం వా బాహిరపరిక్ఖారానం మణ్డేత్వా ఠపనవసేన మణ్డనాతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **మణ్డనా విభూసనాతి** ఏత్థ ఊనట్ఠానస్స పూరణవసేన **మణ్డనా,** ఛవిరాగాదివసేన **విభూసనాతి** వేదితబ్బా. **కేళనాతి** కీళనా. **పరికేళనాతి** పరికీళనా. **గిద్ధికతాతి** గేధయుత్తతా. **గిద్ధికత్తన్తి** తస్సేవ వేవచనం. చపలభావో **చపలతా.** తథా **చాపల్యం. ఇదం వుచ్చతీతి** ఇదం చాపల్యం నామ వుచ్చతి, యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో వస్ససతికోపి సమానో తదహుజాతదారకో వియ హోతి.

౮౫౫. అసభాగవుత్తినిద్దేసే **విప్పటికూలగ్గాహితాతి** అననులోమగ్గాహితా. **విపచ్చనీకసాతతాతి** విపచ్చనీకేన పటివిరుద్ధకరణేన సుఖాయనా. అనాదరభావో **అనాదరియం.** తథా **అనాదరియతా.** అగారవస్స భావో **అగారవతా.** జేట్ఠకభావస్స అకరణం **అప్పతిస్సవతా. అయం వుచ్చతీతి** అయం అసభాగవుత్తి నామ వుచ్చతి; విసభాగజీవికతాతి అత్థో; యాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో మాతరం పితరం వా గిలానం పటివత్తిత్వాపి న ఓలోకేతి; పితుసన్తకస్స కారణా మాతరా సద్ధిం, మాతుసన్తకస్స కారణా పితరా సద్ధిం కలహం కరోతి; విసభాగజీవితం జీవతి, మాతాపితూనం సన్తకస్స కారణా జేట్ఠేన వా కనిట్ఠేన వా భాతరా సద్ధిం కలహం కరోతి, నిల్లజ్జవచనం వదతి, ఆచరియస్స వా ఉపజ్ఝాయస్స వా వత్తపటివత్తం న కరోతి, గిలానం న ఉపట్ఠాతి, బుద్ధస్స భగవతో చేతియదస్సనట్ఠానే ఉచ్చారం వా పస్సావం వా కరోతి, ఖేళమ్పి సిఙ్ఘాణికమ్పి ఛడ్డేతి, ఛత్తం ధారేతి, ఉపాహనా ఆరుయ్హ గచ్ఛతి, బుద్ధసావకేసు న లజ్జతి, సఙ్ఘే చిత్తీకారం న కరోతి, మాతిమత్తపితిమత్తాదీసు గరుట్ఠానీయేసు హిరోత్తప్పం న పచ్చుపట్ఠాపేతి. తస్సేవం పవత్తమానస్స సబ్బా పేసా కిరియా మాతరీతిఆదీసుపి వత్థూసు అసభాగవుత్తితా నామ హోతి.

౮౫౬. అరతినిద్దేసే **పన్తేసూతి** దూరేసు వివిత్తేసు వా. **అధికుసలేసూతి** సమథవిపస్సనాధమ్మేసు. **అరతీతి** రతిపటిక్ఖేపో. **అరతితాతి** అరమణాకారో. **అనభిరతీతి** అనభిరతభావో. **అనభిరమణాతి** అనభిరమణాకారో. **ఉక్కణ్ఠితాతి** ఉక్కణ్ఠనాకారో. **పరితస్సితాతి** ఉక్కణ్ఠనవసేనేవ పరితస్సనా.

౮౫౭. తన్దీనిద్దేసే **తన్దీతి** జాతిఆలసియం. **తన్దియనాతి** తన్దియనాకారో. **తన్దిమనకతాతి** తన్దియా అభిభూతచిత్తతా. అలసస్స భావో **ఆలస్యం.** ఆలస్యాయనాకారో **ఆలస్యాయనా.** అలస్యాయితస్స భావో **ఆలస్యాయితత్తం.** ఇతి సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి కిలేసవసేన కాయాలసియం కథితం.

౮౫౮. విజమ్భితానిద్దేసే **జమ్భనాతి** ఫన్దనా. పునప్పునం జమ్భనా **విజమ్భనా. ఆనమనాతి** పురతో నమనా. **వినమనాతి** పచ్ఛతో నమనా. **సన్నమనాతి** సమన్తతో నమనా. **పణమనాతి** యథా హి తన్తతో ఉట్ఠితపేసకారో కిస్మిఞ్చిదేవ గహేత్వా ఉజుకం కాయం ఉస్సాపేతి, ఏవం కాయస్స ఉద్ధం ఠపనా. **బ్యాధియకన్తి** ఉప్పన్నబ్యాధితా. ఇతి సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి కిలేసవసేన కాయఫన్దనమేవ కథితం.

౮౫౯. భత్తసమ్మదనిద్దేసే **భుత్తావిస్సాతి** భుత్తవతో. **భత్తముచ్ఛాతి** భత్తగేలఞ్ఞం; బలవభత్తేన హి ముచ్ఛాపత్తో వియ హోతి. **భత్తకిలమథోతి** భత్తేన కిలన్తభావో. **భత్తపరిళాహోతి** భత్తదరథో. తస్మిఞ్హి సమయే పరిళాహుప్పత్తియా ఉపహతిన్ద్రియో హోతి, కాయో జీరతి. **కాయదుట్ఠుల్లన్తి** భత్తం నిస్సాయ కాయస్స అకమ్మఞ్ఞతా.

౮౬౦. చేతసో లీనత్తనిద్దేసో హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం వుత్తత్థోయేవ. ఇమేహి పన సబ్బేహిపి పదేహి కిలేసవసేన చిత్తస్స గిలానాకారో కథితోతి వేదితబ్బో.

౮౬౧. కుహనానిద్దేసే **లాభసక్కారసిలోకసన్నిస్సితస్సాతి** లాభఞ్చ సక్కారఞ్చ కిత్తిసద్దఞ్చ నిస్సితస్స, పత్థయన్తస్సాతి అత్థో. **పాపిచ్ఛస్సాతి** అసన్తగుణదీపనకామస్స. **ఇచ్ఛాపకతస్సాతి** ఇచ్ఛాయ అపకతస్స, ఉపద్దుతస్సాతి అత్థో.

ఇతో పరం యస్మా పచ్చయపటిసేవన సామన్తజప్పనఇరియాపథసన్నిస్సితవసేన మహానిద్దేసే తివిధం కుహనవత్థు ఆగతం, తస్మా తివిధమ్పి తం దస్సేతుం **పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతేన వాతి** ఏవమాది ఆరద్ధం. తత్థ చీవరాదీహి నిమన్తితస్స తదత్థికస్సేవ సతో పాపిచ్ఛతం నిస్సాయ పటిక్ఖిపనేన, తే చ గహపతికే అత్తని సుప్పతిట్ఠితసద్ధే ఞత్వా పున తేసం 'అహో అయ్యో అప్పిచ్ఛో, న కిఞ్చి పటిగ్గణ్హితుం ఇచ్ఛతి, సులద్ధం వత నో అస్స సచే అప్పమత్తకం కిఞ్చి పటిగ్గణ్హేయ్యా'తి నానావిధేహి ఉపాయేహి పణీతాని చీవరాదీని ఉపనేన్తానం తదనుగ్గహకామతంయేవ ఆవికత్వా పటిగ్గహణేన చ తతో పభుతి అసీతిసకటభారేహి ఉపనామనహేతుభూతం విమ్హాపనం పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూతి వేదితబ్బం. వుత్తమ్పి చేతం మహానిద్దేసే (మహాని॰ ౮౭) –

"కతమం పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థు? ఇధ గహపతికా భిక్ఖుం నిమన్తేన్తి చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారేహి. సో పాపిచ్ఛో ఇచ్ఛాపకతో అత్థికో చీవర …పే॰… పరిక్ఖారానం భియ్యోకమ్యతం ఉపాదాయ చీవరం పచ్చక్ఖాతి, పిణ్డపాతం పచ్చక్ఖాతి, సేనాసనం పచ్చక్ఖాతి, గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారం పచ్చక్ఖాతి. సో ఏవమాహ – "కిం సమణస్స మహగ్ఘేన చీవరేన? ఏతం సారుప్పం యం సమణో సుసానా వా సఙ్కారకూటా వా పాపణికా వా నన్తకాని ఉచ్చినిత్వా సఙ్ఘాటిం కత్వా ధారేయ్య. కిం సమణస్స మహగ్ఘేన పిణ్డపాతేన? ఏతం సారుప్పం యం సమణో ఉఞ్ఛాచరియాయ పిణ్డియాలోపేన జీవికం కప్పేయ్య. కిం సమణస్స మహగ్ఘేన సేనాసనేన? ఏతం సారుప్పం యం సమణో రుక్ఖమూలికో వా అస్స సోసానికో వా అబ్భోకాసికో వా. కిం సమణస్స మహగ్ఘేన గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారేన? ఏతం సారుప్పం యం సమణో పూతిముత్తేన వా హరీతకీఖణ్డేన వా ఓసధం కరేయ్యా'తి. తదుపాదాయ లూఖం చీవరం ధారేతి, లూఖం పిణ్డపాతం పరిభుఞ్జతి, లూఖం సేనాసనం పటిసేవతి, లూఖం గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారం పటిసేవతి. తమేనం గహపతికా ఏవం జానన్తి – 'అయం సమణో అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో ఆరద్ధవీరియో ధుతవాదో'తి భియ్యో భియ్యో నిమన్తేన్తి చీవర…పే॰… పరిక్ఖారేహి. సో ఏవమాహ – 'తిణ్ణం సమ్ముఖీభావా సద్ధో కులపుత్తో బహుం పుఞ్ఞం పసవతి – సద్ధాయ సమ్ముఖీభావా సద్ధో కులపుత్తో బహుం పుఞ్ఞం పసవతి, దేయ్యధమ్మస్స…పే॰… దక్ఖిణేయ్యానం సమ్ముఖీభావా సద్ధో కులపుత్తో బహుం పుఞ్ఞం పసవతి. తుమ్హాకఞ్చేవాయం సద్ధా అత్థి, దేయ్యధమ్మో చ సంవిజ్జతి, అహఞ్చ పటిగ్గాహకో. సచాహం న పటిగ్గహేస్సామి, ఏవం తుమ్హే పుఞ్ఞేన పరిబాహిరా భవిస్సథ; న మయ్హం ఇమినా అత్థో, అపిచ తుమ్హాకం ఏవ అనుకమ్పాయ పటిగ్గణ్హామీ'తి. తదుపాదాయ బహుమ్పి చీవరం పటిగ్గణ్హాతి, బహుమ్పి పిణ్డపాతం…పే॰… భేసజ్జపరిక్ఖారం పటిగ్గణ్హాతి. యా ఏవరూపా భాకుటికా భాకుటియం కుహనా కుహాయనా కుహితత్తం – ఇదం వుచ్చతి పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ"తి.

పాపిచ్ఛస్సేవ పన సతో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాధిగమపరిదీపనవాచాయ తథా తథా విమ్హాపనం సామన్తజప్పనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూతి వేదితబ్బం. యథాహ – "కతమం సామన్తజప్పనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థు ? ఇధేకచ్చో పాపిచ్ఛో ఇచ్ఛాపకతో సమ్భావనాధిప్పాయో 'ఏవం మం జనో సమ్భావేస్సతీ'తి అరియధమ్మసన్నిస్సితం వాచం భాసతి – 'యో ఏవరూపం చీవరం ధారేతి, సో సమణో మహేసక్ఖో'తి భణతి; 'యో ఏవరూపం పత్తం,

లోహథాలకం, ధమకరణం, పరిసావనం, కుఞ్చికం, ఉపాహనం, కాయబన్ధనం, ఆయోగం ధారేతి, నో సమణో మహేసక్ఖో’తి భణతి; ‘యస్స ఏవరూపో ఉపజ్ఝాయో, ఆచరియో, సమానుపజ్ఝాయో, సమానాచరియకో, మిత్తో సన్దిట్ఠో, సమ్భత్తో, సహాయో; యో ఏవరూపే విహారే వసతి – అడ్ఢయోగే, పాసాదే, హమ్మియే, గుహాయం, లేణే, కుటియా, కూటాగారే, అట్టే, మాళే, ఉదోసితే, ఉద్దణ్డే, ఉపట్ఠానసాలాయం, మణ్డపే, రుక్ఖమూలే వసతి, నో సమణో మహేసక్ఖో’తి భణతి.

“అథ వా కోరజికకోరజికో భాకుటికభాకుటికో కుహకకుహకో లపకలపకో ముఖసమ్భావితో ‘అయం సమణో ఇమాసం ఏవరూపానం సన్తానం విహారసమాపత్తీనం లాభీ’తి తాదిసం గమ్భీరం గూళ్హం నిపుణం పటిచ్ఛన్నం లోకుత్తరం సుఞ్ఞతాపటిసంయుత్తం కథం కథేతి. యా ఏవరూపా భాకుటికా భాకుటియం కుహనా కుహాయనా కుహితత్తం – ఇదం వుచ్చతి సామన్తజప్పనసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ”తి.

పాపిచ్ఛస్సేవ పన సతో సమ్భావనాధిప్పాయకతేన ఇరియాపథేన విమ్హాపనం ఇరియాపథసన్నిస్సితం కుహనవత్థూతి వేదితబ్బం. యథాహ – “కతమం ఇరియాపథసఙ్ఖాతం కుహనవత్థు? ఇధేకచ్చో పాపిచ్ఛో ఇచ్ఛాపకతో సమ్భావనాధిప్పాయో ‘ఏవం మం జనో సమ్భావేస్సతీ’తి గమనం సణ్ఠపేతి, సయనం సణ్ఠపేతి, పణిధాయ గచ్ఛతి, పణిధాయ తిట్ఠతి, పణిధాయ నిసీదతి, పణిధాయ సేయ్యం కప్పేతి, సమాహితో వియ గచ్ఛతి, సమాహితో వియ తిట్ఠతి, నిసీదతి, సేయ్యం కప్పేతి, ఆపాథకజ్ఝాయీవ హోతి. యా ఏవరూపా ఇరియాపథస్స ఆఠపనా ఠపనా సణ్ఠపనా భాకుటికా భాకుటియం కుహనా కుహాయనా కుహితత్తం – ఇదం వుచ్చతి ఇరియాపథసఙ్ఖాతం కుహనవత్థూ”తి.

తత్థ **పచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతేనా**తి పచ్చయపటిసేవనన్తి ఏవం సఙ్ఖాతేన పచ్చయపటిసేవనేన. **సామన్తజప్పితేనా**తి సమీపే భణితేన. **ఇరియాపథస్సా**తి చతుఇరియాపథస్స. **ఆఠపనా**తి ఆదిఠపనా, ఆదరేన వా ఠపనా. **ఠపనా**తి ఠపనాకారో. **సణ్ఠపనా**తి అభిసఙ్ఖరణా, పాసాదికభావకరణన్తి వుత్తం హోతి. **భాకుటికా**తి పధానపురిమట్ఠితభావదస్సనేన భాకుటికరణం, ముఖసఙ్కోచోతి వుత్తం హోతి. భాకుటికరణం సీలమస్సాతి భాకుటికో; భాకుటికస్స భావో **భాకుటియం. కుహనా**తి విమ్హాపనం, కుహస్స ఆయనా **కుహాయనా**. కుహితస్స భావో **కుహితత్త**న్తి.

౮౬౨. లపనానిద్దేసే **ఆలపనా**తి విహారం ఆగతమనుస్సే దిస్వా కిమత్థాయ భోన్తో ఆగతా? కిం భిక్ఖూ నిమన్తేతుం? యది ఏవం గచ్ఛథ; అహం పచ్ఛతో భిక్ఖూ గహేత్వా ఆగచ్ఛామీ’తి ఏవం ఆదితోవ లపనా. అథ వా అత్తానం ఉపనేత్వా ‘అహం తిస్సో, మయి రాజా పసన్నో, మయి అసుకో చ అసుకో చ రాజమహామత్తో పసన్నో’తి ఏవం అత్తుపనాయికా లపనా ఆలపనా. **లపనా**తి పుట్ఠస్స సతో వుత్తప్పకారమేవ లపనం. **సల్లపనా**తి గహపతికానం ఉక్కణ్ఠనే భీతస్స ఓకాసం దత్వా సుట్ఠు లపనా. **ఉల్లపనా**తి ‘మహాకుటుమ్బికో, మహానావికో, మహాదానపతీ’తి ఏవం ఉద్ధం కత్వా లపనా. **సముల్లపనా**తి సబ్బతోభాగేన ఉద్ధం కత్వా లపనా. **ఉన్నహనా**తి ‘ఉపాసకా, పుబ్బే ఈదిసే కాలే దానం దేథ; ఇదాని కిం న దేథా’తి ఏవం యావ ‘దస్సామ, భన్తే, ఓకాసం న లభామా’తిఆదీని వదన్తి తావ ఉద్ధం నహనా, వేఠనాతి వుత్తం హోతి. అథ వా ఉచ్ఛుహత్థం దిస్వా ‘కుతో ఆగతా, ఉపాసకా’తి పుచ్ఛతి. ‘ఉచ్ఛుఖేత్తతో, భన్తే’తి. ‘కిం తత్థ ఉచ్ఛు మధుర’న్తి? ‘ఖాదిత్వా, భన్తే, జానితబ్బ’న్తి. ‘న, ఉపాసకా, భిక్ఖుస్స ‘ఉచ్ఛుం దేథా’తి వత్తుం వట్టతీ’తి యా ఏవరూపా నిబ్బేఠేన్తస్సాపి వేఠనకథా,

సా ఉన్నహనా . సబ్బతోభాగేన పునప్పునం ఉన్నహనా **సమున్నహనా. ఉక్కాచనాతి** ‘ఏతం కులం మంయేవ జానాతి, సచే ఏత్థ దేయ్యధమ్మో ఉప్పజ్జతి, మయ్హమేవ దేతీ’తి ఏవం ఉక్ఖిపిత్వా కాచనా ఉక్కాచనా; ఉద్దీపనాతి వుత్తం హోతి.

తేలకన్దరికవత్థు చేత్థ వత్తబ్బం. ద్వే కిర భిక్ఖూ ఏకం గామం పవిసిత్వా ఆసనసాలాయ నిసీదిత్వా ఏకం కుమారికం దిస్వా పక్కోసింసు. తాయ ఆగతాయ తత్రేకో ఏకం పుచ్ఛి – ‘అయం, భన్తే, కస్స కుమారికా’తి? ‘అమ్హాకం ఉపట్ఠాయికాయ తేలకన్దరికాయ ధీతా, ఆవుసో. ఇమిస్సా మాతా మయి గేహం గతే సప్పిం దదమానా ఘటేనేవ దేతి, అయమ్పి మాతా వియ ఘటేనేవ దేతీ’తి ఉక్కాచేతి.

సబ్బతోభాగేన పునప్పునం ఉక్కాచనా **సముక్కాచనా. అనుప్పియభాణితాతి** సచ్చానురూపం వా ధమ్మానురూపం వా అనపలోకేత్వా పునప్పునం పియభణనమేవ. **చాటుకమ్యతాతి** నీచవుత్తితా; అత్తానం హేట్ఠతో ఠపేత్వా వత్తనం. **ముగ్గసూప్యతాతి** ముగ్గసూపసదిసతా. యథా ముగ్గేసు పచ్చమానేసు కోచిదేవ న పచ్చతి, అవసేసా పచ్చన్తి; ఏవం యస్స పుగ్గలస్స వచనే కిఞ్చిదేవ సచ్చం హోతి, సేసం అలికం – అయం పుగ్గలో ముగ్గసూప్యోతి వుచ్చతి. తస్స భావో ముగ్గసూప్యతా. **పారిభటయతాతి** పారిభటయభావో. యో హి కులదారకే ధాతీ వియ అఙ్కేన వా ఖన్ధేన వా పరిభటతి, ధారేతీతి అత్థో; తస్స పరిభటస్స కమ్మం పారిభటయం; పారిభటయస్స భావో పారిభటయతాతి.

౮౬౩. నేమిత్తికతానిద్దేసే **నిమిత్తన్తి** యంకిఞ్చి పరేసం పచ్చయదానసంయోజనకం కాయవచీకమ్మం. **నిమిత్తకమ్మన్తి** నిమిత్తస్స కరణకోసల్లం.

తత్రిదం వత్థు – ఏకో కిర పిణ్డపాతికో ఉపట్ఠాకకమ్మారస్స గేహద్వారం గన్త్వా ‘కిం భన్తే’తి పుచ్ఛితో చీవరన్తరేన హత్థం నీహరిత్వా వాసిపహరణాకారం అకాసి. కమ్మారో ‘సల్లక్ఖితం మే, భన్తే’తి వాసిం కత్వా అదాసి. **ఓభాసోతి** పచ్చయపటిసంయుత్తకథా. **ఓభాసకమ్మన్తి** వచ్ఛకపాలకే దిస్వా ‘కిం ఇమే వచ్ఛా ఖీరగోవచ్ఛా, తక్కగోవచ్ఛా’తి పుచ్ఛిత్వా ‘ఖీరగోవచ్ఛా, భన్తే’తి వుత్తే ‘న ఖీరగోవచ్ఛా, యది ఖీరగోవచ్ఛా సియుం భిక్ఖూపి ఖీరం లభేయ్యు’న్తి ఏవమాదినా నయేన తేసం దారకానం మాతాపితూనం నివేదేత్వా ఖీరదాపనాదికం ఓభాసకరణం. **సామన్తజప్పాతి** సమీపం కత్వా జప్పనం.

జాతకభాణకవత్థు చేత్థ కథేతబ్బం. ఏకో కిర జాతకభాణకత్థేరో భుఞ్జితుకామో ఉపట్ఠాయికాయ గేహం పవిసిత్వా నిసీది. సా అదాతుకామా ‘తణ్డులా నత్థీ’తి భణన్తీ తణ్డులే ఆహరితుకామా వియ పటివిస్సకఘరం గతా. భిక్ఖు అన్తోగబ్భం పవిసిత్వా ఓలోకేన్తో కవాటకోణే ఉచ్ఛుం, భాజనే గుళం, పిటకే లోణమచ్ఛఫాలం, కుమ్భియం తణ్డులే, ఘటే ఘతం దిస్వా నిక్ఖమిత్వా నిసీది. ఘరణీ ‘తణ్డులం నాలత్థ’న్తి ఆగతా. థేరో ‘ఉపాసికే, అజ్జ భిక్ఖా న సమ్పజ్జిస్సతీ’తి పటికచ్చేవ నిమిత్తం అద్దస’న్తి ఆహ. ‘కిం, భన్తే’తి? ‘కవాటకోణే నిక్ఖిత్తం ఉచ్ఛుం వియ సప్పం అద్దసం; ‘తం పహరిస్సామీ’తి ఓలోకేన్తో భాజనే ఠపితం గుళపిణ్డం వియ పాసాణం లేడ్డుకేన; పహటేన సప్పేన కతం, పిటకే నిక్ఖిత్తలోణమచ్ఛఫాలసదిసం, ఫణం; తస్స తం లేడ్డుం డంసితుకామస్స, కుమ్భియా తణ్డులసదిసే దన్తే; అథస్స కుపితస్స, ఘటే పక్ఖిత్తఘతసదిసం, ముఖతో నిక్ఖమన్తం విసమిస్సకం ఖేళ’న్తి. సా ‘న సక్కా ముణ్డకం వఞ్చేతు’న్తి ఉచ్ఛుం దత్వా ఓదనం పచిత్వా ఘతగుళమచ్ఛేహి సద్ధిం అదాసీతి. ఏవం సమీపం కత్వా జప్పనం సామన్తజప్పాతి వేదితబ్బం. **పరికథాతి** యథా తం లభతి తథా పరివత్తేత్వా పరివత్తేత్వా కథనం.

౮౬౪. నిప్పేసికతానిద్దేసే **అక్కోసనాతి** దసహి అక్కోసవత్థూహి అక్కోసనా. **వమ్భనాతి** పరిభవిత్వా కథనం. **గరహనాతి** 'అస్సద్ధో అప్పసన్నో'తిఆదినా నయేన దోసారోపనా. **ఉక్ఖేపనాతి** 'మా ఏతం ఏత్థ కథేథా'తి వాచాయ ఉక్ఖిపనం. సబ్బతోభాగేన సవత్థుకం సహేతుకం కత్వా ఉక్ఖేపనా **సముక్ఖేపనా.** అథవా అదేన్తం 'అహో దానపతీ'తి ఏవం ఉక్ఖిపనం **ఉక్ఖేపనా.** 'మహాదానపతీ'తి ఏవం సుట్ఠు ఉక్ఖేపనా **సముక్ఖేపనా. ఖిపనాతి** 'కిం ఇమస్స జీవితం బీజభోజినో'తి ఏవం ఉప్పణ్డనా. **సఙ్ఖిపనాతి** 'కిం ఇమం అదాయకోతి భణథ యో నిచ్చకాలం సబ్బేసమ్పి నత్థీతి వచనం దేతీ'తి ఏవం సుట్ఠుతరం ఉప్పణ్డనా. **పాపనాతి** అదాయకత్తస్స అవణ్ణస్స వా పాపనం. సబ్బతోభాగేన పాపనా **సమ్పాపనా. అవణ్ణహారికాతి** 'ఏవం మే అవణ్ణభయాపి దస్సతీ'తి గేహతో గేహం, గామతో గామం, జనపదతో జనపదం అవణ్ణహరణం. **పరపిట్ఠిమంసికతాతి** పురతో మధురం భణిత్వా పరమ్ముఖే అవణ్ణభాసితా. ఏసా హి అభిముఖం ఓలోకేతుం అసక్కోన్తస్స పరమ్ముఖానం పిట్ఠిమంసఖాదనం వియ హోతి. తస్మా పరపిట్ఠిమంసికతాతి వుత్తా. **అయం వుచ్చతి నిప్పేసికతాతి** అయం యస్మా వేళుపేసికా వియ అబ్భఙ్గం పరస్స గుణం నిప్పేసేతి నిపుఞ్ఛతి, యస్మా వా గన్ధజాతం నిపిసిత్వా గన్ధమగ్గనా వియ పరగుణే నిపిసిత్వా విచుణ్ణేత్వా ఏసా లాభమగ్గనా హోతి, తస్మా నిప్పేసికతాతి వుచ్చతీతి.

౮౬౫. లాభేన లాభం నిజిగీసనతానిద్దేసే **నిజిగీసనతాతి** మగ్గనా. **ఇతో లద్ధన్తి** ఇమమ్హా గేహా లద్ధం. **అముత్రాతి** అముకమ్హి గేహే. **ఏట్ఠీతి** ఇచ్ఛనా. **గవేట్ఠీతి** మగ్గనా. **పరియేట్ఠీతి** పునప్పునం మగ్గనా. ఆదితో పట్ఠాయ లద్ధం లద్ధం భిక్ఖం తత్ర తత్ర కులదారకానం దత్వా అన్తే ఖీరయాగుం లభిత్వా గతభిక్ఖువత్థు చేత్థ కథేతబ్బం. **ఏసనాతిఆదీని ఏట్ఠీతిఆదీనం** వేవచనాని, తస్మా **ఏట్ఠీతి** ఏసనా, **గవేట్ఠీతి** గవేసనా, **పరియేట్ఠీతి** పరియేసనా. ఇచ్చేవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

౮౬౬. సేయ్యమాననిద్దేసే **జాతియాతి** ఖత్తియభావాదిజాతిసమ్పత్తియా. **గోత్తేనాతి** గోతమగోత్తాదినా ఉక్కట్ఠగోత్తేన. **కోలపుత్తియేనాతి** మహాకులభావేన. **వణ్ణపోక్ఖరతాయాతి** వణ్ణసమ్పన్నసరీరతాయ. సరీరఞ్హి పోక్ఖరన్తి వుచ్చతి, తస్స వణ్ణసమ్పత్తియా అభిరూపభావేనాతి అత్థో. **ధనేనాతిఆదీని** ఉత్తానత్థానేవ. **మానం జప్పేతీతి** ఏతేసు యేన కేనచి వత్థునా 'సేయ్యోహమస్మీ'తి మానం పవత్తేతి కరోతి.

౮౬౭. సదిసమాననిద్దేసే **మానం జప్పేతీతి** ఏతేసు యేన కేనచి వత్థునా 'సదిసోహమస్మీ'తి మానం పవత్తేతి. అయమేత్థ అత్థతో విసేసో. పాళియం పన నానాకరణం నత్థి.

౮౬౮. హీనమాననిద్దేసే **ఓమానం జప్పేతీతి** హేట్ఠామానం పవత్తేతి. **ఓమానోతి** లామకో హేట్ఠామానో. **ఓమఞ్ఞనా ఓమఞ్ఞితత్తన్తి** ఆకారభావనిద్దేసో. **హీళనాతి** జాతిఆదీహి అత్తజిగుచ్ఛనా. **ఓహీళనాతి** అతిరేకతో హీళనా. **ఓహీళితత్తన్తి** తస్సేవ భావనిద్దేసో. **అత్తుఞ్ఞాతి** అత్తానం హీనం కత్వా జాననా. **అత్తావఞ్ఞాతి** అత్తానం అవజాననా. **అత్తపరిభవోతి** జాతిఆదిసమ్పత్తినామమేవ జాతాతి అత్తానం పరిభవిత్వా మఞ్ఞనా. ఏవమిమే తయో మానా పుగ్గలం అనిస్సాయ జాతిఆదివత్థువసేనేవ కథితా. తేసు ఏకేకో తిణ్ణమ్పి సేయ్యసదిసహీనానం ఉప్పజ్జతి. తత్థ 'సేయ్యోహమస్మీ'తి మానో సేయ్యస్సేవ యాథావమానో, సేసానం అయాథావమానో. 'సదిసోహమస్మీ'తి మానో సదిసస్సేవ యాథావమానో, సేసానం అయాథావమానో. 'హీనోహమస్మీ'తి మానో హీనస్సేవ యాథావమానో, సేసానం అయాథావమానో.

౮౬౯. **తత్థ కతమో సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీ**తిఆదయో పన నవ మానా పుగ్గలం నిస్సాయ కథితా. తేసు తయో తయో ఏకేకస్స ఉప్పజ్జన్తి. తత్థ **దహతీతి** ఠపేతి. **తం నిస్సాయాతి** తం సేయ్యతో దహనం నిస్సాయ. ఏత్థ పన సేయ్యస్స

సేయ్యోహమస్మీతి మానో రాజూనఞ్చేవ పబ్బజితానఞ్చ ఉప్పజ్జతి. రాజా హి ‘రట్ఠేన వా ధనేన వా వాహనేహి వా కో మయా సదిసో అత్థీ’తి ఏతం మానం కరోతి. పబ్బజితోపి ‘సీలధుతఙ్గాదీహి కో మయా సదిసో అత్థీ’తి ఏతం మానం కరోతి.

౮౭౦. సేయ్యస్స సదిసోహమస్మీతి మానోపి ఏతేసంయేవ ఉప్పజ్జతి. రాజా హి ‘రట్ఠేన వా ధనేన వా వాహనేహి వా అఞ్ఞరాజూహి సద్ధిం మయ్హం కిం నానాకరణ’న్తి ఏతం మానం కరోతి. పబ్బజితోపి ‘సీలధుతఙ్గాదీహి అఞ్ఞేన భిక్ఖునా సద్ధిం మయ్హం కిం నానాకరణ’న్తి ఏతం మానం కరోతి.

౮౭౧. సేయ్యస్స హీనోహమస్మీతి మానోపి ఏతేసంయేవ ఉప్పజ్జతి. యస్స హి రఞ్ఞో రట్ఠం వా ధనం వా వాహనాని వా సమ్పన్నాని న హోన్తి, సో ‘మయ్హం రాజాతి వోహారసుఖమత్తమేవ; కిం రాజా నామ అహ’న్తి ఏతం మానం కరోతి. పబ్బజితోపి ‘అప్పలాభసక్కారో అహం. ధమ్మకథికో బహుస్సుతో మహాథేరోతి కథామత్తమేవ. కిం ధమ్మకథికో నామాహం, కిం బహుస్సుతో నామాహం, కిం మహాథేరో నామాహం యస్స మే లాభసక్కారో నత్థీ’తి ఏతం మానం కరోతి.

౮౭౨. సదిసస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానాదయో అమచ్చాదీనం ఉప్పజ్జన్తి. అమచ్చో హి రట్ఠియో వా ‘భోగయానవాహనాదీహి కో మయా సదిసో అఞ్ఞో రాజపురిసో అత్థీ’తి వా ‘మయ్హం అఞ్ఞేహి సద్ధిం కిం నానాకరణ’న్తి వా ‘అమచ్చోతి నామమత్తమేవ మయ్హం; ఘాసచ్ఛాదనమత్తమ్పి మే నత్థి. కిం అమచ్చో నామాహ’న్తి ఏతే మానే కరోతి.

౮౭౩. హీనస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానాదయో దాసాదీనం ఉప్పజ్జన్తి. దాసో హి ‘మాతితో వా పితితో వా కో మయా సదిసో అఞ్ఞో దాసో నామ అత్థి’ అఞ్ఞే జీవితుం అసక్కోన్తా కుచ్ఛిహేతు దాసా నామ జాతా. అహం పన పవేణీఆగతత్తా సేయ్యో’తి వా ‘పవేణీఆగతభావేన ఉభతోసుద్ధికదాసత్తేన అసుకదాసేన నామ సద్ధిం కిం మయ్హం నానాకరణ’న్తి వా ‘కుచ్ఛివసేనాహం దాసబ్యం ఉపగతో. మాతాపితుకోటియా పన మే దాసట్ఠానం నత్థి. కిం దాసో నామ అహ’న్తి వా ఏతే మానే కరోతి. యథా చ దాసో ఏవం పుక్కుసచణ్డాలాదయోపి ఏతే మానే కరోన్తియేవ.

ఏత్థ చ ‘సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీ’తి ఉప్పన్నమానోవ యాథావమానో, ఇతరే ద్వే అయాథావమానా. తథా ‘సదిసస్స సదిసోహమస్మీ’తి ‘హీనస్స హీనోహమస్మీ’తి ఉప్పన్నమానోవ యాథావమానో, ఇతరే ద్వే అయాథావమానా. తత్థ యాథావమానా అరహత్తమగ్గవజ్ఝా, అయాథావమానా సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝా.

౮౭౪. ఏవం సవత్థుకే మానే కథేత్వా ఇదాని అవత్థుకం నిబ్బత్తితమానమేవ దస్సేతుం **తత్థ కతమో మానో**తిఆది వుత్తం.

౮౭౫. అతిమాననిద్దేసే సేయ్యాదివసేన పుగ్గలం అనామసిత్వా జాతిఆదీనం వత్థువసేనేవ నిద్దిట్ఠో. తత్థ **అతిమఞ్ఞతీ**తి ‘జాతిఆదీహి మయా సదిసో నత్థీ’తి అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞతి.

౮౭౬. మానాతిమాననిద్దేసే **యో ఏవరూపో**తి యో ఏసో ‘అయం పుబ్బే మయా సదిసో, ఇదాని అహం సేట్ఠో, అహం హీనతరో’తి ఉప్పన్నో మానో. అయం భారాతిభారో వియ పురిమం సదిసమానం ఉపాదాయ మానాతిమానోతి దస్సేతుం ఏవమాహ.

౮౮౧. ఓమాననిద్దేసో హీనమాననిద్దేససదిసోయేవ. వేనేయ్యవసేన పన సో 'హీనోహమస్మీ'తి మానో నామ వుత్తో – అయం ఓమానో నామ. అపిచేత్థ 'త్వం జాతిమా, కాకజాతి వియ తే జాతి; త్వం గోత్తవా, చణ్డాలగోత్తం వియ తే గోత్తం; తుయ్హం సరో అత్థి, కాకస్సరో వియ తే సరో'తి ఏవం అత్తానం హేట్ఠా కత్వా పవత్తనవసేన అయం ఓమానోతి వేదితబ్బో.

౮౮౨. అధిమాననిద్దేసే **అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞితా**తి చత్తారి సచ్చాని అప్పత్వా పత్తసఞ్ఞితాయ . **అకతే**తి చతూహి మగ్గేహి కత్తబ్బకిచ్చే అకతేయేవ. **అనధిగతే**తి చతుసచ్చధమ్మే అనధిగతే. **అసచ్ఛికతే**తి అరహత్తేన అపచ్చక్ఖకతే. **అయం వుచ్చతి అధిమానో**తి అయం అధిగతమానో నామ వుచ్చతి.

అయం పన కస్స ఉప్పజ్జతి, కస్స నుప్పజ్జతీతి? అరియసావకస్స తావ నుప్పజ్జతి. సో హి మగ్గఫలనిబ్బానపహీనకిలేసావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణేన సఞ్జాతసోమనస్సో అరియగుణపటివేధే నిక్కఙ్ఖో. తస్మా సోతాపన్నాదీనం 'అహం సకదాగామీ'తిఆదివసేన మానో నుప్పజ్జతి; దుస్సీలస్సాపి నుప్పజ్జతి; సో హి అరియగుణాధిగమే నిరాసోవ. సీలవతోపి పరిచ్చత్తకమ్మట్ఠానస్స నిద్దారామతాదిమనుయుత్తస్స నుప్పజ్జతి.

పరిసుద్ధసీలస్స పన కమ్మట్ఠానే అప్పమత్తస్స నామరూపం వవత్థపేత్వా పచ్చయపరిగ్గహేన వితిణ్ణకఙ్ఖస్స తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స ఉప్పజ్జతి; ఉప్పన్నే చ సుద్ధసమథలాభీ వా సుద్ధవిపస్సనాలాభీ వా అన్తరా ఠపేతి. సో హి దసపి వీసమ్పి తింసమ్పి వస్సాని కిలేససముదాచారం అపస్సన్తో 'అహం సోతాపన్నో'తి వా 'సకదాగామీ'తి వా 'అనాగామీ'తి వా మఞ్ఞతి. సమథవిపస్సనాలాభీ పన అరహత్తేయేవ ఠపేతి. తస్స హి సమాధిబలేన కిలేసా విక్ఖమ్భితా, విపస్సనాబలేన సఙ్ఖారా సుపరిగ్గహితా. తస్మా సట్ఠిపి వస్సాని అసీతిపి వస్సాని వస్ససతమ్పి కిలేసా న సముదాచరన్తి; ఖీణాసవస్సేవ చిత్తచారో హోతి. సో ఏవం దీఘరత్తం కిలేససముదాచారం అపస్సన్తో అన్తరా అట్ఠత్వావ 'అరహా అహ'న్తి మఞ్ఞతి, ఉచ్చమాలఙ్కవాసీ మహానాగత్థేరో వియ, హఙ్కనకవాసీ మహాదత్తత్థేరో వియ, చిత్తలపబ్బతే నిఙ్కపోణ్ణపధానఘరవాసీ చూళసుమత్థేరో వియ చ.

తత్రిదం ఏకవత్థుపరిదీపనం – తలఙ్గరవాసీ ధమ్మదిన్నత్థేరో కిర నామ ఏకో పభిన్నపటిసమ్భిదో మహాఖీణాసవో మహతో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స ఓవాదదాయకో అహోసి. సో ఏకదివసం అత్తనో దివాట్ఠానే నిసీదిత్వా 'కిన్ను ఖో అమ్హాకం ఆచరియస్స ఉచ్చతలఙ్కవాసీమహానాగత్థేరస్స సమణకిచ్చం మత్థకం పత్తో, నో'తి ఆవజ్జన్తో పుథుజ్జనభావమేవస్స దిస్వా 'మయి అగచ్ఛన్తే పుథుజ్జనకాలకిరియమేవ కరిస్సతీ'తి చ ఞత్వా ఇద్ధియా వేహాసం ఉప్పతిత్వా దివాట్ఠానే నిసిన్నస్స థేరస్స సమీపే ఓరోహిత్వా వన్దిత్వా వత్తం దస్సేత్వా ఏకమన్తం నిసీది. 'కిం, ఆవుసో ధమ్మదిన్న, అకాలే ఆగతోసీ'తి చ వుత్తో 'పఞ్హం, భన్తే, పుచ్ఛితుం ఆగతోమ్హీ'తి ఆహ.

తతో 'పుచ్ఛావుసో, జానమానో కథయిస్సామీ'తి వుత్తో పఞ్హాసహస్సం పుచ్ఛి. థేరో పుచ్ఛితపుచ్ఛితం పఞ్హం అసజ్జమానోవ కథేసి. తతో 'అతితిక్ఖం తే, భన్తే, ఞాణం. కదా తుమ్హేహి అయం ధమ్మో అధిగతో'తి వుత్తో 'ఇతో సట్ఠివస్సకాలే, ఆవుసో'తి ఆహ. 'సమాధిమ్పి, భన్తే, వళఞ్జేథా'తి? 'న ఇదం, ఆవుసో, భారియ'న్తి. 'తేన హి, భన్తే, ఏకం హత్థిం మాపేథా'తి. థేరో సబ్బసేతం హత్థిం మాపేసి. 'ఇదాని, భన్తే, యథా అయం హత్థీ అఞ్చితకణ్ణో పసారితనఙ్గుట్ఠో సోణ్డం ముఖే పక్ఖిపిత్వా భేరవం కోఞ్చనాదం కరోన్తో తుమ్హాకం అభిముఖో ఆగచ్ఛతి తథా తం కరోథా'తి. థేరో తథా కత్వా వేగేన ఆగచ్ఛతో హత్థిస్స భేరవం ఆకారం దిస్వా ఉట్ఠాయ పలాయితుం ఆరద్ధో. తమేనం ఖీణాసవత్థేరో హత్థం పసారేత్వా చీవరకణ్ణే గహేత్వా 'భన్తే,

ఖీణాసవస్స సారజ్జం నామ హోతీ’తి ఆహ. సో తస్మిం కాలే అత్తనో పుథుజ్జనభావం ఞత్వా ‘అవస్సయో మే, ఆవుసో ధమ్మదిన్న, హోహీ’తి వత్వా పాదమూలే ఉక్కుటికం నిసీది. ‘భన్తే, తుమ్హాకం అవస్సయో భవిస్సామిచ్చేవాహం ఆగతో, మా చిన్తయిత్థా’తి కమ్మట్ఠానం కథేసి. థేరో కమ్మట్ఠానం గహేత్వా చఙ్కమం ఆరుయ్హ తతియే పదవారే అగ్గఫలం అరహత్తం పాపుణి. థేరో కిర దోసచరితో అహోసి.

౮౮౩. అస్మిమాననిద్దేసే **రూపం అస్మీతి మానో**తి ‘అహం రూప’న్తి ఉప్పన్నమానో. **ఛన్దో**తి మానం అనుగతచ్ఛన్దోవ. తథా **అనుసయో**. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౮౮౪. మిచ్ఛామాననిద్దేసే **పాపకేన వా కమ్మాయతనేనా**తి ఆదీసు **పాపకం కమ్మాయతనం** నామ కేవట్టమచ్ఛబన్ధనేసాదాదీనం కమ్మం. **పాపకం సిప్పాయతనం** నామ మచ్ఛజాలఖిపనకుమినకరణేసు చేవ పాసఓడ్డనసూలారోపనాదీసు చ ఛేకతా. **పాపకం విజ్జాట్ఠానం** నామ యా కాచి పరూపఘాతవిజ్జా. **పాపకం సుతం** నామ భారతయుద్ధసీతాహరణాదిపటిసంయుత్తం. **పాపకం పటిభానం** నామ దుబ్భాసితయుత్తం కప్పనాటకవిలప్పనాదిపటిభానం. **పాపకం సీలం** నామ అజసీలం గోసీలం. **వతమ్పి** అజవతగోవతమేవ. **పాపికా దిట్ఠి** పన ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠిగతేసు యా కాచి దిట్ఠి.

౮౮౫. ఞాతివితక్కనిద్దేసాదీసు ‘మయ్హం ఞాతయో సుఖజీవినో సమ్పత్తియుత్తా’తి ఏవం పఞ్చకామగుణసన్నిస్సితేన గేహసితపేమేన ఞాతకే ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కోవ **ఞాతివితక్కో** నామ. ‘ఖయం గతా వయం గతా సద్ధా పసన్నా’తి ఏవం పవత్తో పన ఞాతివితక్కో నామ న హోతి.

౮౮౬. ‘అమ్హాకం జనపదో సుభిక్ఖో సమ్పన్నసస్సో’తి తుట్ఠమానస్స గేహసితపేమవసేనేవ ఉప్పన్నవితక్కో **జనపదవితక్కో** నామ. ‘అమ్హాకం జనపదే మనుస్సా సద్ధా పసన్నా ఖయం గతా వయం గతా’తి ఏవం పవత్తో పన జనపదవితక్కో నామ న హోతి.

౮౮౭. అమరత్థాయ వితక్కో, అమరో వా వితక్కోతి **అమరవితక్కో**. తత్థ ‘ఉక్కుటికప్పధానాదీహి దుక్ఖే నిజ్జిణ్ణే సమ్పరాయే అత్తా సుఖీ హోతి అమరో’తి దుక్కరకారికం కరోన్తస్స తాయ దుక్కరకారికాయ పటిసంయుత్తో వితక్కో అమరత్థాయ వితక్కో నామ. దిట్ఠిగతికో పన ‘సస్సతం వదేసీ’తిఆదీని పుట్ఠో ‘ఏవన్తిపి మే నో, తథాతిపి మే నో’ అఞ్ఞథాతిపి మే నో, నోతిపి మే నో, నో నోతిపి మే నో’తి (దీ॰ ని॰ ౧.౬౨) విక్ఖేపం ఆపజ్జతి, తస్స సో దిట్ఠిగతపటిసంయుత్తో వితక్కో. యథా అమరో నామ మచ్ఛో ఉదకే గహేత్వా మారేతుం న సక్కా, ఇతో చితో చ ధావతి, గాహం న గచ్ఛతి; ఏవమేవ ఏకస్మిం పక్ఖే అసణ్ఠహనతో న మరతీతి అమరో నామ హోతి. తం దువిధమ్పి ఏకతో కత్వా **అయం వుచ్చతి అమరవితక్కో**తి వుత్తం.

౮౮౮. **పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో**తి అనుద్దయతాపతిరూపకేన గేహసితపేమేన పటిసంయుత్తో. **సహనన్దీ**తిఆదీసు ఉపట్ఠాకేసు నన్దన్తేసు సోచన్తేసు చ తేహి సద్ధిం దిగుణం నన్దతి, దిగుణం సోచతి; తేసు సుఖితేసు దిగుణం సుఖితో హోతి, దుక్ఖితేసు దిగుణం దుక్ఖితో హోతి. **ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసూ**తి తేసు మహన్తేసు వా ఖుద్దకేసు వా కమ్మేసు ఉప్పన్నేసు. **అత్తనా వా యోగం ఆపజ్జతీ**తి తాని తాని కిచ్చాని సాధేన్తో పణ్ణత్తిం వీతిక్కమతి, సల్లేఖం కోపేతి. **యో తత్థా**తి యో తస్మిం సంసట్ఠవిహారే, తస్మిం వా యోగాపజ్జనే గేహసితో వితక్కో – అయం పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో వితక్కో నామ.

౮౮౯. **లాభసక్కారసిలోకపటిసంయుత్తో**తి చీవరాదిలాభేన చేవ సక్కారేన చ కిత్తిసద్దేన చ సద్ధిం ఆరమ్మణకరణవసేన పటిసంయుత్తో.

౮౯౦. **అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో**తి 'అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యుం, న పోథేత్వా విహేఠేత్వా కథేయ్యు'న్తి ఏవం అనవఞ్ఞాతభావపత్థనాయ సద్ధిం ఉప్పజ్జనవితక్కో. **యో తత్థ గేహసితో**తి యో తస్మిం 'మా మం పరే అవజానింసూ'తి ఉప్పన్నే చిత్తే పఞ్చకామగుణసఙ్ఖాతగేహనిస్సితో హుత్వా ఉప్పన్నవితక్కో. సేసం సబ్బత్థ పాకటమేవాతి.

ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౨.) దుకనిద్దేసవణ్ణనా

౮౯౧. దుకేసు కోధనిద్దేసాదయో హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. హేట్ఠా అనాగతేసు పన ఉపనాహనిద్దేసాదీసు పుబ్బకాలం కోధం ఉపనయ్హతీతి అపరకాలకోధో **ఉపనాహో** నామ. ఉపనయ్హనాకారో **ఉపనయ్హనా**. ఉపనయ్హితస్స భావో **ఉపనయ్హితత్తం. అట్ఠపనా**తి పఠముప్పన్నస్స అనన్తరట్ఠపనా మరియాదట్ఠపనా వా. **ఠపనా**తి పకతిఠపనా. **సణ్ఠపనా**తి సబ్బతోభాగేన పునప్పునం ఆఘాతట్ఠపనా. **అనుసంసన్దనా**తి పఠముప్పన్నేన కోధేన సద్ధిం అన్తరం అదస్సేత్వా ఏకీభావకరణా. **అనుప్పబన్ధనా**తి పురిమేన సద్ధిం పచ్ఛిమస్స ఘటనా. **దళ్హీకమ్మ**న్తి థిరకరణం. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఉపనన్ధనలక్ఖణో వేరం అప్పటినిస్సజ్జనరసో ఉపనాహోతి వుచ్చతి; యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో వేరం నిస్సజ్జితుం న సక్కోతి; 'ఏవం నామ మం ఏస వత్తుం అననుచ్ఛవికో'తి అపరాపరం అనుబన్ధతి; ఆదిత్తపూతిఅలాతం వియ జలతేవ ; ధోవియమానం అచ్ఛచమ్మం వియ, వసాతేలమక్ఖితపిలోతికా వియ చ న పరిసుజ్ఝతి.

౮౯౨. మక్ఖనభావవసేన **మక్ఖో;** పరగుణమక్ఖనాయ పవత్తన్తోపి అత్తనో కారణం, గూథపహారణకం గూథో వియ, పఠమతరం మక్ఖేతీతి అత్థో. తతో పరా ద్వే ఆకారభావనిద్దేసా. నిట్ఠురభావో **నిట్ఠురియం;** 'తం నిస్సాయ ఏత్తకమ్పి నత్థీ'తి ఖేళపాతనన్తి అత్థో. **నిట్ఠురియకమ్మ**న్తి నిట్ఠురియకరణం. గహట్ఠో వా హి గహట్ఠం, భిక్ఖు వా భిక్ఖుం నిస్సాయ వసన్తో అప్పమత్తకేనేవ కుజ్ఝిత్వా 'తం నిస్సాయ ఏత్తకమ్పి నత్థీ'తి ఖేళం పాతేత్వా పాదేన మద్దన్తో వియ నిట్ఠురియం నామ కరోతి. తస్స తం కమ్మం నిట్ఠురియకమ్మన్తి వుచ్చతి. లక్ఖణాదితో పనేస పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో మక్ఖో, తేసం వినాసనరసో, పరేన సుకతానం కిరియానం అవచ్ఛాదనపచ్చుపట్ఠానో.

పళాసతీతి **పళాసో;** పరస్స గుణే దస్సేత్వా అత్తనో గుణేహి సమం కరోతీతి అత్థో. పళాసస్స ఆయనా **పళాసాయనా.** పళాసో చ సో అత్తనో జయాహరణతో ఆహారో చాతి **పళాసాహారో. వివాదట్ఠాన**న్తి వివాదకారణం. **యుగగ్గాహో**తి సమధురగ్గహణం. **అప్పటినిస్సగ్గో**తి అత్తనా గహితస్స అప్పటినిస్సజ్జనం. లక్ఖణాదితో పనేస యుగగ్గాహలక్ఖణో పళాసో, పరగుణేహి అత్తనో గుణానం సమకరణరసో, పరేసం గుణప్పమాణేన ఉపట్ఠానపచ్చుపట్ఠానో. పళాసీ హి పుగ్గలో దుతియస్స ధురం న దేతి, సమం పసారేత్వా తిట్ఠతి, సాకచ్ఛమణ్డలే అఞ్ఞేన భిక్ఖునా బహూసు సుత్తేసు చ కారణేసు చ ఆభతేసుపి 'తవ చ మమ చ వాదే కిం నామ నానాకరణం? నను మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణం వియ ఏకసదిసమేవ అమ్హాకం వచన'న్తి వదతి. ఇస్సామచ్ఛరియనిద్దేసా వుత్తత్థా ఏవ.

౮౯౪. మాయానిద్దేసే **వాచం భాసతీ**తి జానంయేవ 'పణ్ణత్తిం వీతిక్కమన్తా భిక్ఖూ భారియం కరోన్తి, అమ్హాకం పన వీతిక్కమట్ఠానం నామ నత్థీ'తి ఉపసన్తో వియ భాసతి. **కాయేన పరక్కమతీ**తి 'మయా కతం ఇదం పాపకమ్మం మా కేచి జానింసూ'తి కాయేన వత్తం కరోతి. విజ్జమానదోసపటిచ్ఛాదనతో చక్ఖుమోహనమాయా వియాతి **మాయా**. మాయావినో భావో **మాయావితా**. కత్వా పాపం పున పటిచ్ఛాదనతో అతిచ్చ ఆసరన్తి ఏతాయ సత్తాతి **అచ్చాసరా**. కాయవాచాకిరియాహి అఞ్ఞథా దస్సనతో వఞ్చేతీతి **వఞ్చనా**. ఏతాయ సత్తా నికరోన్తీతి **నికతి;** మిచ్ఛాకరోన్తీతి అత్థో. 'నాహం ఏవం కరోమీ'తి పాపానం విక్ఖిపనతో **వికిరణా**. 'నాహం ఏవం కరోమీ'తి పరివజ్జనతో **పరిహరణా**. కాయాదీహి సంవరణతో **గూహనా**. సబ్బతోభాగేన గూహనా **పరిగూహనా**. తిణపణ్ణేహి వియ గూథం కాయవచీకమ్మేహి పాపం ఛాదేతీతి **ఛాదనా**. సబ్బతోభాగేన ఛాదనా **పటిచ్ఛాదనా**. న ఉత్తానం కత్వా దస్సేతీతి **అనుత్తానీకమ్మం**. న పాకటం కత్వా దస్సేతీతి **అనావికమ్మం**. సుట్ఠు ఛాదనా **వోచ్ఛాదనా**. కతపటిచ్ఛాదనవసేన పునపి పాపస్స కరణతో **పాపకిరియా**. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం కతపటిచ్ఛాదనలక్ఖణా మాయా నామ వుచ్చతి; యాయ సమన్నాగతో పుగ్గలో భస్మాపటిచ్ఛన్నో వియ అఙ్గారో, ఉదకపటిచ్ఛన్నో వియ ఖాణు, పిలోతికాపలివేఠితం వియ చ సత్థం హోతి.

సాఠేయ్యనిద్దేసే **సఠో**తి అసన్తగుణపరిదీపనతో న సమ్మా భాసితా. సబ్బతోభాగేన సఠో **పరిసఠో**. **యం తత్థా**తి యం తస్మిం పుగ్గలే. **సఠన్తి** అసన్తగుణదీపనం కేరాటియం. **సఠతా**తి సఠాకారో. **కక్కరతా**తి పదుమనాలిస్స వియ అపరామసనక్ఖమో ఖరఫరుసభావో. **కక్కరియన్తి**పి తస్సేవ వేవచనం. **పరిక్ఖత్తతా పారిక్ఖత్తియన్తి** పదద్వయేన నిఖణిత్వా ఠపితం వియ దళ్హకేరాటియం వుత్తం. **ఇదం వుచ్చతీ**తి ఇదం అత్తనో అవిజ్జమానగుణప్పకాసనలక్ఖణం సాఠేయ్యం నామ వుచ్చతి; యేన సమన్నాగతస్స పుగ్గలస్స కుచ్ఛిం వా పిట్ఠిం వా జానితుం న సక్కా.

> వామేన సూకరో హోతి, దక్ఖిణేన అజామిగో;
> సరేన నేలకో హోతి, విసాణేన జరగ్గవోతి.

ఏవం వుత్తయక్ఖసూకరసదిసో హోతి. **అవిజ్జా**దినిద్దేసా వుత్తత్థా ఏవ.

౯౦౨. అనజ్జవనిద్దేసే **అనజ్జవో**తి అనుజుతాకారో. అనజ్జవభావో **అనజ్జవతా**. **జిమ్హతా**తి చన్దవఙ్కతా. **వఙ్కతా**తి గోముత్తవఙ్కతా. **కుటిలతా**తి నఙ్గలకోటివఙ్కతా. సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి కాయవచీచిత్తవఙ్కతావ కథితా.

అమద్దవనిద్దేసే న ముదుభావో **అముదుతా**. అమద్దవాకారో **అమద్దవతా**. కక్ఖళభావో **కక్ఖళియం**. మద్దవకరస్స సినేహస్స అభావతో ఫరుసభావో **ఫారుసియం**. అనీచవుత్తితాయ ఉజుకమేవ ఠితచిత్తభావో **ఉజుచిత్తతా** . పున అముదుతాగహణం తస్సా విసేసనత్థం 'అముదుతాసఙ్ఖాతా ఉజుచిత్తతా, న అజ్జవసఙ్ఖాతా ఉజుచిత్తతా'తి.

౯౦౩. **అక్ఖన్తి**నిద్దేసాదయో ఖన్తినిద్దేసాదిపటిపక్ఖతో వేదితబ్బా.

౯౦౮. సంయోజననిద్దేసే **అజ్ఝత్తన్తి** కామభవో. **బహిద్ధా**తి రూపారూపభవో. కిఞ్చాపి హి సత్తా కామభవే అప్పం కాలం వసన్తి కప్పస్స చతుత్థమేవ కోట్ఠాసం, ఇతరేసు తీసు కోట్ఠాసేసు కామభవో సుఞ్ఞో హోతి తుచ్ఛో, రూపారూపభవే బహుం కాలం వసన్తి, తథాపి నేసం యస్మా కామభవే చుతిపటిసన్ధియో బహుకా హోన్తి, అప్పా రూపారూపభవేసు, యత్థ చ చుతిపటిసన్ధియో బహుకా తత్థ ఆలయోపి పత్థనాపి అభిలాసోపి బహు హోతి, యత్థ అప్పా తత్థ అప్పో, తస్మా కామభవో

అజ్ఝత్తం నామ జాతో, రూపారూపభవా బహిద్ధా నామ. ఇతి అజ్ఝత్తసఙ్ఖాతే కామభవే బన్ధనం **అజ్ఝత్తసంయోజనం** నామ, బహిద్ధాసఙ్ఖాతేసు రూపారూపభవేసు బన్ధనం **బహిద్ధాసంయోజనం** నామ. తత్థ ఏకేకం పఞ్చపఞ్చవిధం హోతి. తేన వుత్తం "పఞ్చోరమ్భాగియాని పఞ్చుద్ధమ్భాగియానీ"తి. తత్రాయం వచనత్థో – ఓరం వుచ్చతి కామధాతు, తత్థ ఉపపత్తినిప్ఫాదనతో తం ఓరం భజన్తీతి ఓరమ్భాగియాని. ఉద్ధం వుచ్చతి రూపారూపధాతు, తత్థ ఉపపత్తినిప్ఫాదనతో తం ఉద్ధం భజన్తీతి ఉద్ధమ్భాగియానీతి.

దుకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౩.) తికనిద్దేసవణ్ణనా

౯౦౯. తికనిద్దేసే తీహి అకుసలమూలేహి వట్టమూలసముదాచారో కథితో. అకుసలవితక్కాదీసు వితక్కనవసేన **వితక్కో**, సఞ్జాననవసేన **సఞ్ఞా**, సభావట్ఠేన **ధాతూ**తి వేదితబ్బా. దుచ్చరితనిద్దేసే పఠమనయో కమ్మపథవసేన విభత్తో, దుతియో సబ్బసఙ్గాహికకమ్మవసేన, తతియో నిబ్బత్తితచేతనావసేనేవ.

౯౧౪. ఆసవనిద్దేసే సుత్తన్తపరియాయేన తయోవ ఆసవా కథితా.

౯౧౯. ఏసనానిద్దేసే సఙ్ఖేపతో **తత్థ కతమా కామేసనాతి** ఆదినా నయేన వుత్తో కామగవేసనరాగో **కామేసనా. యో భవేసు భవచ్ఛన్దో**తిఆదినా నయేన వుత్తో భవగవేసనరాగో **భవేసనా. సస్సతో లోకో**తిఆదినా నయేన వుత్తా దిట్ఠిగతికసమ్మతస్స బ్రహ్మచరియస్స గవేసనా దిట్ఠి **బ్రహ్మచరియేసనాతి** వేదితబ్బా. యస్మా చ న కేవలం రాగదిట్ఠియో ఏవ ఏసనా, తదేకట్ఠం పన కమ్మమ్పి ఏసనా ఏవ, తస్మా తం దస్సేతుం దుతియనయో విభత్తో. తత్థ **తదేకట్ఠన్తి** సమ్పయుత్తేకట్ఠం వేదితబ్బం. తత్థ కామరాగేకట్ఠం కామావచరసత్తానమేవ పవత్తతి; భవరాగేకట్ఠం పన మహాబ్రహ్మానం. సమాపత్తితో వుట్ఠాయ చఙ్కమన్తానం ఝానఙ్గానం అస్సాదనకాలే అకుసలకాయకమ్మం హోతి, 'అహో సుఖం అహో సుఖ'న్తి వాచం భిన్దిత్వా అస్సాదనకాలే వచీకమ్మం, కాయఙ్గవాచఙ్గాని అచోపేత్వా మనసావ అస్సాదనకాలే మనోకమ్మం. అన్తగ్గాహికదిట్ఠివసేన సబ్బేసమ్పి దిట్ఠిగతికానం చఙ్కమనాదివసేన తాని హోన్తియేవ.

౯౨౦. విధానిద్దేసే "కథంవిధం సీలవన్తం వదన్తి, కథంవిధం పఞ్ఞవన్తం వదన్తీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౯౫) ఆకారసణ్ఠానం విధా నామ. "ఏకవిధేన ఞాణవత్థూ"తిఆదీసు (విభ॰ ౭౫౧) కోట్ఠాసో. "విధాసు న వికమ్పతీ"తిఆదీసు (థేరగా॰ ౧౦౭౯) మానో. ఇధాపి మానోవ విధా నామ. సో హి సేయ్యాదివసేన విదహనతో విధాతి వుచ్చతి. ఠపనట్ఠేన వా విధా. తస్మా 'సేయ్యోహమస్మీ'తి ఏవం ఉప్పన్నా మానవిధా మానఠపనా **సేయ్యోహమస్మీతి విధాతి** వేదితబ్బా. సేసపదద్వయేసుపి ఏసేవ నయో.

౯౨౧. భయనిద్దేసే **జాతిం పటిచ్చ భయన్తి** జాతిపచ్చయా ఉప్పన్నభయం. **భయానకన్తి** ఆకారనిద్దేసో. **ఛమ్భితత్తన్తి** భయవసేన గత్తచలనం. **లోమహంసోతి** లోమానం హంసనం, ఉద్ధగ్గభావో. ఇమినా పదద్వయేన కిచ్చతో భయం దస్సేత్వా పున **చేతసో ఉత్రాసోతి** సభావతో దస్సితం.

౯౨౨. తమనిద్దేసే విచికిచ్ఛాసీసేన అవిజ్జా కథితా. "తమన్ధకారో సమ్మోహో, అవిజ్జోఘో మహబ్భయో"తి వచనతో హి అవిజ్జా **తమో** నామ. తిణ్ణం పన అద్ధానం వసేన దేసనాసుఖతాయ విచికిచ్ఛాసీసేన దేసనా కతా. తత్థ 'కిం ను ఖో అహం అతీతే ఖత్తియో అహోసిం ఉదాహు బ్రాహ్మణో వేస్సో సుద్దో కాళో ఓదాతో రస్సో దీఘో'తి కఙ్ఖన్తో **అతీతం అద్ధానం ఆరబ్భ కఙ్ఖతి** నామ. 'కిం ను ఖో అహం అనాగతే ఖత్తియో భవిస్సామి ఉదాహు బ్రాహ్మణో వేస్సో...పే.... దీఘో'తి కఙ్ఖన్తో **అనాగతం అద్ధానం ఆరబ్భ కఙ్ఖతి** నామ. 'కిం ను ఖో అహం ఏతరహి ఖత్తియో ఉదాహు బ్రాహ్మణో వేస్సో సుద్దో; కిం వా అహం రూపం ఉదాహు వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణ'న్తి కఙ్ఖన్తో **పచ్చుప్పన్నం అద్ధానం ఆరబ్భ కఙ్ఖతి** నామ.

తత్థ కిఞ్చాపి ఖత్తియో వా అత్తనో ఖత్తియభావం, బ్రాహ్మణో వా బ్రాహ్మణభావం, వేస్సో వా వేస్సభావం, సుద్దో వా సుద్దభావం అజాననకో నామ నత్థి, జీవలద్ధికో పన సత్తో ఖత్తియజీవాదీనం వణ్ణాదిభేదం సుత్వా 'కీదిసో ను ఖో అమ్హాకం అబ్భన్తరే జీవో – కిం ను ఖో నీలకో ఉదాహు పీతకో లోహితకో ఓదాతో చతురంసో ఛళంసో అట్ఠంసో'తి కఙ్ఖన్తో ఏవం కఙ్ఖతి నామ.

౯౨౩. తిత్థాయతనానీతి తిత్థభూతాని ఆయతనాని, తిత్థియానం వా ఆయతనాని. తత్థ తిత్థం నామ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో. తిత్థియా నామ యేసం తా దిట్ఠియో రుచ్చన్తి ఖమన్తి. ఆయతనట్ఠో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. తత్థ యస్మా సబ్బేపి దిట్ఠిగతికా సఞ్ఞాయమానా ఇమేసుయేవ తీసు ఠానేసు సఞ్ఞాయన్తి, సమోసరమానాపి ఏతేసుయేవ సమోసరన్తి సన్నిపతన్తి, దిట్ఠిగతికభావే చ నేసం ఏతానియేవ కారణాని, తస్మా తిత్థాని చ తాని సఞ్జాతానీతిఆదినా అత్థేన ఆయతనాని చాతి తిత్థాయతనాని; తేనేవత్థేన తిత్థియానం ఆయతనానీతిపి తిత్థాయతనాని. **పురిసపుగ్గలో**తి సత్తో. కామఞ్చ పురిసోతిపి పుగ్గలోతిపి వుత్తే సత్తోయేవ వుత్తో, అయం పన **సమ్ముతికథా** నామ యో యథా జానాతి తస్స తథా వుచ్చతి. **పటిసంవేదేతీ**తి అత్తనో సన్తానే ఉప్పన్నం జానాతి, పటిసంవిదితం కరోతి అనుభవతి వా. **పుబ్బేకతహేతూ**తి పుబ్బే కతకారణా, పుబ్బే కతకమ్మపచ్చయేనేవ పటిసంవేదేతీతి అత్థో. అయం నిగణ్ఠసమయో. ఏవంవాదినో పన తే కమ్మవేదనఞ్చ కిరియవేదనఞ్చ పటిక్ఖిపిత్వా ఏకం విపాకవేదనమేవ సమ్పటిచ్ఛన్తి. పిత్తసముట్ఠానాదీసు (మహాని॰ ౨౫) చ అట్ఠసు ఆబాధేసు సత్త పటిక్ఖిపిత్వా అట్ఠమంయేవ సమ్పటిచ్ఛన్తి, దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీసు చ తీసు కమ్మేసు ద్వే పటిక్ఖిపిత్వా ఏకం అపరాపరియవేదనీయమేవ సమ్పటిచ్ఛన్తి, కుసలాకుసలవిపాకకిరియసఙ్ఖాతాసు చ చతూసు చేతనాసు విపాకచేతనంయేవ సమ్పటిచ్ఛన్తి.

ఇస్సరనిమ్మానహేతూతి ఇస్సరనిమ్మానకారణా; బ్రహ్మునా వా పజాపతినా వా ఇస్సరేన నిమ్మితత్తా పటిసంవేదేతీతి అత్థో. అయం బ్రాహ్మణసమయో. అయఞ్హి నేసం అధిప్పాయో – ఇమా తిస్సో వేదనా పచ్చుప్పన్నే అత్తనా కతమూలకేన వా ఆణత్తిమూలకేన వా పుబ్బే కతేన వా అహేతుఅప్పచ్చయా వా పటిసంవేదేతుం నామ న సక్కా; ఇస్సరనిమ్మానకారణా ఏవ పన ఇమా పటిసంవేదేతీతి. ఏవంవాదినో పనేతే హేట్ఠా వుత్తేసు అట్ఠసు ఆబాధేసు ఏకమ్పి అసమ్పటిచ్ఛిత్వా సబ్బం పటిబాహన్తి. తథా దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీసుపి సబ్బకోట్ఠాసేసు ఏకమ్పి అసమ్పటిచ్ఛిత్వా సబ్బం పటిబాహన్తి.

అహేతు అప్పచ్చయాతి హేతుఞ్చ పచ్చయఞ్చ వినా అకారణేనేవ పటిసంవేదేతీతి అత్థో. అయం ఆజీవకసమయో. ఏవం వాదినో ఏతేపి హేట్ఠా వుత్తేసు కారణేసు చ బ్యాధీసు చ ఏకమ్పి అసమ్పటిచ్ఛిత్వా సబ్బం పటిక్ఖిపన్తి.

౯౨౪. **కిఞ్చనాతి** పలిబోధా. **రాగో కిఞ్చనన్తి** రాగో ఉప్పజ్జమానో సత్తే బన్ధతి పలిబున్ధేతి, తస్మా కిఞ్చనన్తి వుచ్చతి. దోసమోహేసుపి ఏసేవ నయో. **అఙ్గణానీతి** "ఉదఙ్గణే తత్థ పపం అవిన్దు"న్తి (జా. ౧.౧.౨) ఆగతట్ఠానే భూమిప్పదేసో అఙ్గణం. "తస్సేవ రజస్స వా అఙ్గణస్స వా పహానాయ వాయమతీ"తి (మ. ని. ౧.౧౮౪; అ. ని. ౧౦.౫౧) ఆగతట్ఠానే యం కిఞ్చి మలం వా పఙ్కో వా. "సాఙ్గణోవ సమానో"తి (మ. ని. ౧.౫౭) ఆగతట్ఠానే నానప్పకారో తిబ్బకిలేసో. ఇధాపి తదేవ కిలేసఙ్గణం అధిప్పేతం. తేనేవ **రాగో అఙ్గణన్తి**ఆదిమాహ.

మలానీతి మలినభావకరణాని. **రాగో మలన్తి** రాగో ఉప్పజ్జమానో చిత్తం మలినం కరోతి, మలం గాహాపేతి, తస్మా మలన్తి వుచ్చతి. ఇతరేసుపి ద్వీసు ఏసేవ నయో.

విసమనిద్దేసే యస్మా రాగాదీసు చేవ కాయదుచ్చరితాదీసు చ సత్తా పక్ఖలన్తి, పక్ఖలితా చ పన సాసనతోపి సుగతితోపి పతన్తి, తస్మా పక్ఖలనపాతహేతుతో **రాగో విసమన్తి**ఆది వుత్తం.

అగ్గీతి అనుదహనట్ఠేన అగ్గి. **రాగగ్గీతి** రాగో ఉప్పజ్జమానో సత్తే అనుదహతి ఝాపేతి, తస్మా అగ్గీతి వుచ్చతి. దోసమోహేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ వత్థూని – ఏకా కిర దహరభిక్ఖునీ చిత్తలపబ్బతవిహారే ఉపోసథాగారం గన్త్వా ద్వారపాలకరూపం ఓలోకయమానా ఠితా. అథస్సా అన్తో రాగో ఉప్పన్నో. సా తేనేవ ఝాయిత్వా కాలమకాసి. భిక్ఖునియో గచ్ఛమానా 'అయం దహరా ఠితా, పక్కోసథ న'న్తి ఆహంసు. ఏకా గన్త్వా 'కస్మా ఠితాసీ'తి హత్థే గణ్హి. గహితమత్తా పరివత్తిత్వా పతితా. ఇదం తావ రాగస్స అనుదహనతాయ వత్థు. దోసస్స పన అనుదహనతాయ మనోపదోసికా దేవా దట్ఠబ్బా. మోహస్స అనుదహనతాయ ఖిడ్డాపదోసికా దేవా దట్ఠబ్బా. మోహనవసేన హి తేసం సతిసమ్మోసో హోతి. తస్మా ఖిడ్డావసేన ఆహారకాలం అతివత్తిత్వా కాలం కరోన్తి. **కసావాతి** కసటా నిరోజా. రాగాదీసు చ కాయదుచ్చరితాదీసు చ ఏకమ్పి పణీతం ఓజవన్తం నత్థి, తస్మా **రాగో కసావోతి**ఆది వుత్తం.

౯౨౫. **అస్సాదదిట్ఠీతి** అస్సాదసమ్పయుత్తా దిట్ఠి. **నత్థి కామేసు దోసోతి** కిలేసకామేన వత్థుకామపటిసేవనదోసో నత్థీతి వదతి. **పాతబ్యతన్తి** పాతబ్బభావం పరిభుఞ్జనం అజ్ఝోహరణం. ఏవంవాదీ హి సో వత్థుకామేసు కిలేసకామం పివన్తో వియ అజ్ఝోహరన్తో వియ పరిభుఞ్జతి. **అత్తానుదిట్ఠీతి** అత్తానం అనుగతా దిట్ఠి. **మిచ్ఛాదిట్ఠీతి** లామకా దిట్ఠి. ఇదాని యస్మా ఏత్థ పఠమా సస్సతదిట్ఠి హోతి, దుతియా సక్కాయదిట్ఠి, తతియా ఉచ్ఛేదదిట్ఠి, తస్మా తమత్థం దస్సేతుం **సస్సతదిట్ఠి అస్సాదదిట్ఠీతి**ఆదిమాహ.

౯౨౬. **అరతినిద్దేసో** చ **విహేసానిద్దేసో** చ వుత్తత్థోయేవ. అధమ్మస్స చరియా **అధమ్మచరియా,** అధమ్మకరణన్తి అత్థో. విసమా చరియా, విసమస్స వా కమ్మస్స చరియాతి **విసమచరియా. దోవచస్సతాపాపమిత్తతా** నిద్దేసా వుత్తత్థా ఏవ. పుథునిమిత్తారమ్మణేసు పవత్తితో నానత్తేసు సఞ్ఞా **నానత్తసఞ్ఞా**. యస్మా వా అఞ్ఞావ కామసఞ్ఞా, అఞ్ఞా బ్యాపాదాదిసఞ్ఞా, తస్మా నానత్తా సఞ్ఞాతిపి నానత్తసఞ్ఞా. కోసజ్జపమాదనిద్దేసేసు పఞ్చసు కామగుణేసు విస్సట్ఠచిత్తస్స కుసలధమ్మభావనాయ అననుయోగవసేన లీనవుత్తితా **కోసజ్జం,** పమజ్జనవసేన పమత్తభావో **పమాదోతి** వేదితబ్బో. **అసన్తుట్ఠితాదినిద్దేసా** వుత్తత్థా ఏవ.

౯౩౧. అనాదరియనిద్దేసే ఓవాదస్స అనాదియనవసేన అనాదరభావో **అనాదరియం.** అనాదరియనాకారో **అనాదరతా.** సగరువాసం అవసనట్ఠేన అగారవభావో **అగారవతా**. సజేట్ఠకవాసం అవసనట్ఠేన **అప్పతిస్సవతా. అనద్దా**తి అనాదియనా. **అనద్దాయనా**తి అనాదియనాకారో. అనద్దాయ అయితస్స భావో **అనద్దాయితత్తం**. అసీలస్స భావో **అసీల్యం. అచిత్తీకారో**తి గరుచిత్తీకారస్స అకరణం.

౯౩౨. అస్సద్ధభావో **అస్సద్ధియం.** అసద్దహనాకారో **అసద్దహనా**. ఓకప్పేత్వా అనుపవిసిత్వా అగ్గహణం **అనోకప్పనా**. అప్పసీదనట్ఠేన **అనభిప్పసాదో.**

అవదఞ్ఞుతాతి థద్ధమచ్ఛరియవసేన ‘దేహి, కరోహీ’తి వచనస్స అజానతా.

౯౩౪. **బుద్ధా చ బుద్ధసావకా చా**తి ఏత్థ బుద్ధగ్గహణేన పచ్చేకబుద్ధాపి గహితావ. **అసమేతుకమ్యతా**తి తేసం సమీపం అగన్తుకామతా. **సద్ధమ్మం అసోతుకమ్యతా**తి సత్తతింస బోధిపక్ఖియధమ్మా సద్ధమ్మో నామ, తం అసుణితుకామతా. **అనుగ్గహేతుకమ్యతా**తి న ఉగ్గహేతుకామతా.

ఉపారమ్భచిత్తతాతి ఉపారమ్భచిత్తభావో. యస్మా పన సో అత్థతో ఉపారమ్భోవ హోతి, తస్మా తం దస్సేతుం **తత్థ కతమో ఉపారమ్భో**తిఆది వుత్తం. తత్థ ఉపారమ్భనవసేన **ఉపారమ్భో**. పునప్పునం ఉపారమ్భో **అనుపారమ్భో** ఉపారమ్భనాకారో **ఉపారమ్భనా.** పునప్పునం ఉపారమ్భనా **అనుపారమ్భనా.** అనుపారమ్భితస్స భావో **అనుపారమ్భితత్తం. ఉఞ్ఞా**తి హేట్ఠా కత్వా జాననా. **అవఞ్ఞా**తి అవజాననా. పరిభవనం **పరిభవో**. రన్ధస్స గవేసితా **రన్ధగవేసితా.** రన్ధం వా గవేసతీతి రన్ధగవేసీ, తస్స భావో రన్ధగవేసితా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం పరవజ్జానుపస్సనలక్ఖణో ఉపారమ్భో నామ వుచ్చతి, యేన సమన్నాగతో పుగ్గలో, యథా నామ తున్నకారో సాటకం పసారేత్వా ఛిద్దమేవ ఓలోకేతి, ఏవమేవ పరస్స సబ్బేపి గుణే మక్ఖేత్వా అగుణేసుయేవ పతిట్ఠాతి.

౯౩౬. **అయోనిసో మనసికారో**తి అనుపాయమనసికారో. **అనిచ్చే నిచ్చన్తి** అనిచ్చేయేవ వత్థుస్మిం ‘ఇదం నిచ్చ’న్తి ఏవం పవత్తో. **దుక్ఖే సుఖన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **సచ్చవిప్పటికులేన చా**తి చతున్నం సచ్చానం అననులోమవసేన. **చిత్తస్స ఆవట్టనా**తిఆదీని సబ్బానిపి ఆవజ్జనస్సేవ వేవచనానేవ. ఆవజ్జనఞ్హి భవఙ్గచిత్తం ఆవట్టేతీతి చిత్తస్స **ఆవట్టనా**. అనుఅను ఆవట్టేతీతి **అనావట్టనా**. ఆభుజతీతి **ఆభోగో**. భవఙ్గారమ్మణతో అఞ్ఞం ఆరమ్మణం సమన్నాహరతీతి **సమన్నాహారో.** తదేవారమ్మణం అత్తానం అనుబన్ధిత్వా ఉప్పజ్జమానే మనసికరోతీతి **మనసికారో**. **కరోతీ**తి ఠపేతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం అనుపాయమనసికారో ఉప్పథమనసికారలక్ఖణో అయోనిసోమనసికారో నామ వుచ్చతి. తస్స వసేన పుగ్గలో దుక్ఖాదీని సచ్చాని యాథావతో ఆవజ్జితుం న సక్కోతి.

కుమ్మగ్గసేవనానిద్దేసే యం కుమ్మగ్గం సేవతో సేవనా కుమ్మగ్గసేవనాతి వుచ్చతి, తం దస్సేతుం **తత్థ కతమో కుమ్మగ్గో**తి దుతియపుచ్ఛా కతా. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానమేవాతి.

తికనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౪.) చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౯౩౯. చతుక్కనిద్దేసే తణ్హుప్పాదేసు **చీవరహేతూతి** 'కత్థ మనాపం చీవరం లభిస్సామీ'తి చీవరకారణా ఉప్పజ్జతి. **ఇతిభవాభవహేతూతి** ఏత్థ **ఇతీతి** నిదస్సనత్థే నిపాతో; యథా చీవరాదిహేతు ఏవం భవాభవహేతూతిపి అత్థో. **భవాభవోతి** చేత్థ పణీతపణీతతరాని తేలమధుఫాణితాదీని అధిప్పేతాని. ఇమేసం పన చతున్నం తణ్హుప్పాదానం పహానత్థాయ పటిపాటియావ చత్తారో అరియవంసా దేసితాతి వేదితబ్బా.

అగతిగమనేసు **ఛన్దాగతిం గచ్ఛతీతి** ఛన్దేన పేమేన అగతిం గచ్ఛతి, అకత్తబ్బం కరోతి. పరపదేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ యో 'అయం మే మిత్తో వా సన్దిట్ఠో వా సమ్భత్తో వా ఞాతకో వా లఞ్జం వా పన మే దేతీ'తి ఛన్దవసేన అస్సామికం సామికం కరోతి – అయం ఛన్దాగతిం గచ్ఛతి నామ. యో 'అయం మే వేరీ'తి పకతివేరవసేన వా తఙ్ఖణుప్పన్నకోధవసేన వా సామికం అస్సామికం కరోతి – అయం **దోసాగతిం గచ్ఛతి** నామ. యో పన మన్దత్తా మోమూహత్తా యం వా తం వా వత్వా అస్సామికం సామికం కరోతి – అయం **మోహాగతిం గచ్ఛతి** నామ. యో పన 'అయం రాజవల్లభో వా విసమనిస్సితో వా అనత్థమ్పి మే కరేయ్యా'తి భీతో అస్సామికం సామికం కరోతి – అయం **భయాగతిం గచ్ఛతి** నామ. యో వా పన భాజియట్ఠానే కిఞ్చి భాజేన్తో 'అయం మే మిత్తో వా సన్దిట్ఠో వా సమ్భత్తో వా'తి పేమవసేన అతిరేకం దేతి, 'అయం మే వేరీ'తి దోసవసేన ఊనకం దేతి, మోమూహత్తా దిన్నాదిన్నం అజానమానో కస్సచి ఊనకం కస్సచి అధికం దేతి, 'అయం ఇమస్మిం అదీయమానే మయ్హం అనత్థమ్పి కరేయ్యా'తి భీతో కస్సచి అతిరేకం దేతి, సో చతుబ్బిధోపి యథానుక్కమేన ఛన్దాగతిఆదీని గచ్ఛతి నామ. అరియా ఏతాయ న గచ్ఛన్తీతి **అగతి,** అనరియా ఇమినా అగతిం గచ్ఛన్తీతి **అగతిగమనం**. ఇమం ద్వయం చతున్నమ్పి సాధారణవసేన వుత్తం. ఛన్దేన గమనం **ఛన్దగమనం**. ఇదం దోసాదీనం అసాధారణవసేన వుత్తం. సకపక్ఖరాగఞ్చ పరపక్ఖదోసఞ్చ పురక్ఖత్వా అసమగ్గభావేన గమనం **వగ్గగమనం**. ఇదం ఛన్దదోససాధారణవసేన వుత్తం. వారినో వియ యథానిన్నం గమనన్తి **వారిగమనం**. ఇదం చతున్నమ్పి సాధారణవసేన వుత్తం.

విపరియాసేసు అనిచ్చాదీని వత్థూని నిచ్చన్తిఆదినా నయేన విపరీతతో ఏసన్తీతి విపరియాసా, సఞ్ఞాయ విపరియాసో **సఞ్ఞావిపరియాసో**. ఇతరేసుపి ద్వీసు ఏసేవ నయో. ఏవమేతే చతున్నం వత్థూనం వసేన చత్తారో, యేసు వత్థూసు సఞ్ఞాదీనం వసేన ద్వాదస హోన్తి. తేసు అట్ఠ సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తి. **అసుభే సుభన్తి** సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసా సకదాగామిమగ్గేన తనుకా హోన్తి, అనాగామిమగ్గేన పహీయన్తి. **దుక్ఖే సుఖన్తి** సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసా అరహత్తమగ్గేన పహీయన్తీతి వేదితబ్బా.

అనరియవోహారేసు **అనరియవోహారాతి** అనరియానం లామకానం వోహారా. **దిట్ఠవాదితాతి** 'దిట్ఠం మయా'తి ఏవం వాదితా. ఏత్థ చ తం తం సముట్ఠాపికచేతనావసేన అత్థో వేదితబ్బో. సహ సద్దేన చేతనా కథితాతిపి వుత్తమేవ. దుతియచతుక్కేపి ఏసేవ నయో. అరియో హి అదిస్వా వా 'దిట్ఠం మయా'తి దిస్వా వా 'న దిట్ఠం మయా'తి వత్తా నామ నత్థి; అనరియోవ ఏవం వదతి. తస్మా ఏవం వదన్తస్స ఏతా సహ సద్దేన అట్ఠ చేతనా అనరియవోహారాతి వేదితబ్బా.

దుచ్చరితేసు పఠమచతుక్కం వేరచేతనావసేన వుత్తం, దుతియం వచీదుచ్చరితవసేన.

భయేసు పఠమచతుక్కే జాతిం పటిచ్చ ఉప్పన్నం భయం **జాతిభయం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. దుతియచతుక్కే రాజతో ఉప్పన్నం భయం **రాజభయం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

తతియచతుక్కే **చత్తారి భయానీ**తి మహాసముద్దే ఉదకం ఓరోహన్తస్స వుత్తభయాని. మహాసముద్దే కిర మహిన్దవీచి నామ సట్ఠి యోజనాని ఉగ్గచ్ఛతి. గఙ్గావీచి నామ పణ్ణాస. రోహణవీచి నామ చత్తాలీస యోజనాని ఉగ్గచ్ఛతి. ఏవరూపా ఊమియో పటిచ్చ ఉప్పన్నం భయం **ఊమిభయం** నామ. కుమ్భీలతో ఉప్పన్నం భయం **కుమ్భీలభయం**. ఉదకావట్టతో భయం **ఆవట్టభయం**. సుసుకా వుచ్చతి చణ్డమచ్ఛో; తతో భయం **సుసుకాభయం**.

చతుత్థచతుక్కే **అత్తానువాదభయ**న్తి పాపకమ్మినో అత్తానం అనువదన్తస్స ఉప్పజ్జనకభయం. **పరానువాదభయ**న్తి పరస్స అనువాదతో ఉప్పజ్జనకభయం. **దణ్డభయ**న్తి అగారికస్స రఞ్ఞా పవత్తితదణ్డం, అనగారికస్స వినయదణ్డం పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకభయం. **దుగ్గతిభయ**న్తి చత్తారో అపాయే పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకభయం. ఇతి ఇమేహి చతూహి చతుక్కేహి సోళస మహాభయాని నామ కథితాని.

దిట్ఠిచతుక్కే తిమ్బరుకదిట్ఠి (సం॰ ని॰ ౨.౧౮) నామ కథితా. తత్థ **సయంకతం సుఖదుక్ఖ**న్తి వేదనం అత్తతో సమనుపస్సతో వేదనాయ ఏవ వేదనా కతాతి ఉప్పన్నా దిట్ఠి. ఏవఞ్చ సతి తస్సా వేదనాయ పుబ్బేపి అత్థితా ఆపజ్జతీతి అయం సస్సతదిట్ఠి నామ హోతి. **సచ్చతో థేతతో**తి సచ్చతో థిరతో. **పరంకత**న్తి పచ్చుప్పన్నవేదనతో అఞ్ఞం వేదనాకారణం వేదనత్తానం సమనుపస్సతో 'అఞ్ఞాయ వేదనాయ అయం వేదనా కతా'తి ఉప్పన్నా దిట్ఠి. ఏవం సతి పురిమాయ కారణవేదనాయ ఉచ్ఛేదో ఆపజ్జతీతి అయం ఉచ్ఛేదదిట్ఠి నామ హోతి. **సయంకతఞ్చ పరంకతఞ్చా**తి యథావుత్తేనేవ అత్థేన 'ఉపడ్ఢం సయంకతం, ఉపడ్ఢం పరేన కత'న్తి గణ్హతో ఉప్పన్నా దిట్ఠి – అయం సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠి నామ. చతుత్థా అకారణా ఏవ సుఖదుక్ఖం హోతీతి గణ్హతో ఉప్పన్నా దిట్ఠి. ఏవం సతి అయం అహేతుకదిట్ఠి నామ. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవాతి.

చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౫.) పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా

౯౪౦. పఞ్చకనిద్దేసే యస్మా యేసం సక్కాయదిట్ఠిఆదీని అప్పహీనాని, తే భవగ్గేపి నిబ్బత్తే ఏతాని ఆకడ్ఢిత్వా కామభవేయేవ పాతేన్తి, తస్మా **ఓరమ్భాగియాని సంయోజనానీ**తి వుత్తాని. ఇతి ఏతాని పఞ్చ గచ్ఛన్తం న వారేన్తి, గతం పన ఆనేన్తి. రూపరాగాదీనిపి పఞ్చ గచ్ఛన్తం న వారేన్తి, ఆగన్తుం పన న దేన్తి. రాగాదయో పఞ్చ లగ్గనట్ఠేన **సఙ్గా**, అనుపవిట్ఠట్ఠేన పన **సల్లా**తి వుత్తా.

౯౪౧. చేతోఖిలాతి చిత్తస్స థద్ధభావా కచవరభావా ఖాణుకభావా. **సత్థరి కఙ్ఖతీ**తి సత్థు సరీరే వా గుణే వా కఙ్ఖతి. సరీరే కఙ్ఖమానో 'ద్వత్తింసవరలక్ఖణపటిమణ్డితం నామ సరీరం అత్థి ను ఖో నత్థీ'తి కఙ్ఖతి. గుణే కఙ్ఖమానో 'అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నజాననసమత్థం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అత్థి ను ఖో నత్థీ'తి కఙ్ఖతి. **విచికిచ్ఛతీ**తి విచినన్తో కిచ్ఛతి, దుక్ఖం ఆపజ్జతి, వినిచ్ఛేతుం న సక్కోతి. **నాధిముచ్చతీ**తి 'ఏవమేత'న్తి అధిమోక్ఖం న పటిలభతి . **న సమ్పసీదతీ**తి గుణేసు ఓతరిత్వా నిబ్బిచికిచ్ఛభావేన పసీదితుం అనావిలో భవితుం న సక్కోతి.

ధమ్మేతి పరియత్తిధమ్మే చ పటివేధధమ్మే చ. పరియత్తిధమ్మే కఙ్ఖమానో 'తేపిటకం బుద్ధవచనం చతురాసీతిధమ్మక్ఖన్ధసహస్సానీతి వదన్తి, అత్థి ను ఖో ఏతం నత్థీ'తి కఙ్ఖతి. పటివేధధమ్మే కఙ్ఖమానో 'విపస్సనానిస్సన్దో మగ్గో

నామ , మగ్గనిస్సన్దో ఫలం నామ, సబ్బసఙ్ఖారపటినిస్సగ్గో నిబ్బానం నామాతి వదన్తి, తం అత్థి ను ఖో నత్థీతి కఙ్ఖతి'.

సఙ్ఘే కఙ్ఖతీతి 'ఉజుప్పటిపన్నో'తిఆదీనం పదానం వసేన ఏవరూపం పటిపదం పటిపన్నా చత్తారో మగ్గట్ఠా చత్తారో ఫలట్ఠాతి అట్ఠన్నం పుగ్గలానం సమూహభూతో సఙ్ఘో నామ అత్థి ను ఖో నత్థీ'తి కఙ్ఖతి. సిక్ఖాయ కఙ్ఖమానో 'అధిసీలసిక్ఖా నామ అధిచిత్తసిక్ఖా నామ అధిపఞ్ఞా సిక్ఖా నామాతి వదన్తి, సా అత్థి ను ఖో నత్థీ'తి కఙ్ఖతి.

చేతసోవినిబన్ధాతి చిత్తం బన్ధిత్వా ముట్ఠియం కత్వా వియ గణ్హన్తీతి చేతసోవినిబన్ధా. **కామే**తి వత్థుకామేపి కిలేసకామేపి. **కాయే**తి అత్తనో కాయే. **రూపే**తి బహిద్ధా రూపే. **యావదత్థ**న్తి యత్తకం ఇచ్ఛతి తత్తకం. **ఉదరావదేహక**న్తి ఉదరపూరం. తఞ్హి ఉదరం అవదేహనతో ఉదరావదేహకన్తి వుచ్చతి. **సేయ్యసుఖ**న్తి మఞ్చపీఠసుఖం ఉతుసుఖం వా. **పస్ససుఖ**న్తి యథా సమ్పరివత్తకం సయన్తస్స దక్ఖిణపస్సవామపస్సానం సుఖం హోతి, ఏవం ఉప్పన్నసుఖం. **మిద్ధసుఖ**న్తి నిద్దాసుఖం. **అనుయుత్తో**తి యుత్తపయుత్తో విహరతి. **పణిధాయా**తి పత్థయిత్వా. **సీలేనా**తిఆదీసు **సీల**న్తి చతుపారిసుద్ధిసీలం. **వత**న్తి వతసమాదానం. **తపో**తి తపచరణం. **బ్రహ్మచరియ**న్తి మేథునవిరతి. **దేవో వా భవిస్సామీ**తి మహేసక్ఖదేవో వా భవిస్సామి. **దేవఞ్ఞతరో వా**తి అప్పేసక్ఖదేవేసు వా అఞ్ఞతరో. కుసలధమ్మే ఆవరన్తి నివారేన్తీతి **నీవరణాని.**

మాతా జీవితా వోరోపితా హోతీతి మనుస్సేనేవ సకజనికా మనుస్సమాతా జీవితా వోరోపితా హోతి. **పితా**పి మనుస్సపితావ. **అరహా**పి మనుస్సఅరహావ. **దుట్ఠేన చిత్తేనా**తి వధకచిత్తేన.

సఞ్ఞీతి సఞ్ఞాసమఙ్గీ. **అరోగో**తి నిచ్చో. **ఇత్థేకే అభివదన్తీ**తి ఇత్థం ఏకే అభివదన్తి, ఏవమేకే అభివదన్తీతి అత్థో. ఏత్తావతా సోళస సఞ్ఞీవాదా కథితా. **అసఞ్ఞీ**తి సఞ్ఞావిరహితో. ఇమినా పదేన అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా కథితా. తతియపదేన అట్ఠ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా కథితా. **సతో వా పన సత్తస్సా**తి అథవా పన విజ్జమానస్సేవ సత్తస్స. **ఉచ్ఛేద**న్తి ఉపచ్ఛేదం. **వినాస**న్తి అదస్సనం. **విభవ**న్తి భావవిగమం. సబ్బానేతాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనానేవ. తత్థ ద్వే జనా ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హన్తి – లాభీ చ అలాభీ చ. తత్థ లాభీ అరహతో దిబ్బేన చక్ఖునా చుతిం దిస్వా ఉపపత్తిం అపస్సన్తో, యో వా చుతిమత్తమేవ దట్ఠుం సక్కోతి న ఉపపాతం, సో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. అలాభీ 'కో పరలోకం జానాతీ'తి కామసుఖగిద్ధతాయ వా 'యథా రుక్ఖతో పణ్ణాని పతితాని న పున విరుహన్తి, ఏవం సత్తా'తిఆదినా వితక్కేన వా ఉచ్ఛేదం గణ్హాతి. ఇధ పన తణ్హాదిట్ఠీనం వసేన తథా చ అఞ్ఞథా చ వికప్పేత్వావ ఉప్పన్నా సత్త ఉచ్ఛేదవాదా కథితా. తేసఞ్హి ఇదం సఙ్గహవచనం. **దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం వా పనేకే**తి ఏత్థ **దిట్ఠధమ్మో**తి పచ్చక్ఖధమ్మో వుచ్చతి. తత్థ తత్థ పటిలద్ధత్తభావస్సేతం అధివచనం. దిట్ఠధమ్మే నిబ్బానం **దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం;** ఇమస్మింయేవ అత్తభావే దుక్ఖా వూపసమన్తి అత్థో. ఇదం పఞ్చన్నం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదానం సఙ్గహవచనం.

౯౪౨. **వేరా**తి వేరచేతనా. **బ్యసనా**తి వినాసా. **అక్ఖన్తియా**తి అనధివాసనాయ. **అప్పియో**తి దస్సనసవనపటికూలతాయ న పియాయితబ్బో. చిన్తేతుమ్పి పటికూలత్తా మనో ఏతస్మిం న అప్పేతీతి **అమనాపో. వేరబహులో**తి బహువేరో. **వజ్జబహులో**తి బహుదోసో.

ఆజీవకభయన్తి ఆజీవం జీవితవుత్తిం పటిచ్చ ఉప్పన్నం భయం . తం అగారికస్సపి హోతి అనగారికస్సపి. తత్థ అగారికేన తావ ఆజీవహేతు బహుం అకుసలం కతం హోతి. అథస్స మరణసమయే నిరయే ఉపట్ఠహన్తే భయం ఉప్పజ్జతి. అనగారికేనాపి బహు అనేసనా కతా హోతి. అథస్స మరణకాలే నిరయే ఉపట్ఠహన్తే భయం ఉప్పజ్జతి. ఇదం ఆజీవకభయం

నామ. **అసిలోకభయన్తి** గరహభయం **పరిససారజ్జభయన్తి** కతపాపస్స పుగ్గలస్స సన్నిపతితం పరిసం ఉపసఙ్కమన్తస్స సారజ్జసఙ్ఖాతం భయం ఉప్పజ్జతి. ఇదం పరిససారజ్జభయం నామ. ఇతరద్వయం పాకటమేవ.

౯౪౩. దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవారేసు **పఞ్చహి కామగుణేహీతి** మనాపియరూపాదీహి పఞ్చహి కామకోట్ఠాసేహి బన్ధనేహి వా. **సమప్పితోతి** సుట్ఠు అప్పితో అల్లీనో హుత్వా. **సమఙ్గీభూతోతి** సమన్నాగతో. **పరిచారేతీతి** తేసు కామగుణేసు యథాసుఖం ఇన్ద్రియాని చారేతి సఞ్చారేతి ఇతో చితో చ ఉపనేతి; అథ వా పన లళతి రమతి కీళతీతి. ఏత్థ చ దువిధా కామగుణా – మానుస్సకా చేవ దిబ్బా చ. మానుస్సకా మన్ధాతుకామగుణసదిసా దట్ఠబ్బా; దిబ్బా పరనిమ్మితవసవత్తిదేవరాజస్స కామగుణసదిసాతి. ఏవరూపే కామే ఉపగతఞ్హి తే పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానప్పత్తో హోతీతి వదన్తి. తత్థ **పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానన్తి** పరమం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం, ఉత్తమన్తి అత్థో.

దుతియవారే హుత్వా అభావట్ఠేన **అనిచ్చా;** పటిపీళనట్ఠేన **దుక్ఖా;** పకతిజహనట్ఠేన **విపరిణామధమ్మాతి** వేదితబ్బా. **తేసం విపరిణామఞ్ఞథాభావాతి** తేసం కామానం విపరిణామసఙ్ఖాతా అఞ్ఞథాభావా. 'యమ్పి మే అహోసి తమ్పి మే నత్థీ'తి వుత్తనయేన ఉప్పజ్జన్తి **సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా**. తత్థ అన్తోనిజ్ఝాయనలక్ఖణో **సోకో;** తన్నిస్సితలాలప్పలక్ఖణో **పరిదేవో;** కాయపటిపీళనలక్ఖణం **దుక్ఖం;** మనోవిఘాతలక్ఖణం **దోమనస్సం;** విఘాతలక్ఖణో **ఉపాయాసో**.

వితక్కితన్తి అభినిరోపనవసేన పవత్తో **వితక్కో. విచారితన్తి** అనుమజ్జనవసేన పవత్తో విచారో. **ఏతేన ఏతన్తి** ఏతేన వితక్కేన చ విచారేన చ ఏతం పఠమజ్ఝానం ఓళారికం సకణ్టకం వియ ఖాయతి.

పీతిగతన్తి పీతిమేవ. **చేతసో ఉప్పిలావితన్తి** చిత్తస్స ఉప్పిలభావకరణం. **చేతసో ఆభోగోతి** ఝానా వుట్ఠాయ తస్మిం సుఖే పునప్పునం చిత్తస్స ఆభోగో మనసికారోతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౬.) ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౯౪౪. ఛక్కనిద్దేసే యస్మా కుద్ధో వా కోధవసేన, సన్దిట్ఠిపరామాసీ వా సన్దిట్ఠిపరామాసితాయ కలహం విగ్గహం వివాదం ఆపజ్జతి, తస్మా కోధాదయో 'వివాదమూలానీ'తి వుత్తా.

ఛన్దరాగనిద్దేసే కామగేహసితత్తా **ఛన్దరాగా గేహస్సితా ధమ్మాతి** సఙ్గహతో వత్వా పున పభేదతో దస్సేతుం **మనాపియేసు రూపేసూతిఆది** వుత్తం. తత్థ **మనాపియేసూతి** మనవడ్ఢనకేసు ఇట్ఠేసు. విరోధా ఏవ **విరోధవత్థూని. అమనాపియేసూతి** అనిట్ఠేసు.

౯౪౫. అగారవేసు **అగారవోతి** గారవవిరహితో. **అప్పతిస్సోతి** అప్పతిస్సయో అనీచవుత్తి. ఏత్థ పన యో భిక్ఖు సత్థరి ధరమానే తీసు కాలేసు ఉపట్ఠానం న యాతి, సత్థరి అనుపాహనే చఙ్కమన్తే సఉపాహనో చఙ్కమతి , నీచే చఙ్కమే చఙ్కమన్తే ఉచ్చే చఙ్కమే చఙ్కమతి, హేట్ఠా వసన్తే ఉపరి వసతి, సత్థుదస్సనట్ఠానే ఉభో అంసే పారుపతి, ఛత్తం ధారేతి, ఉపాహనం ధారేతి, న్హాయతి, ఉచ్చారం వా పస్సావం వా కరోతి, పరినిబ్బుతే వా పన చేతియం వన్దితుం న గచ్ఛతి, చేతియస్స పఞ్ఞాయనట్ఠానే సత్థుదస్సనట్ఠానే వుత్తం సబ్బం కరోతి – అయం **సత్థరి అగారవో** నామ. యో పన ధమ్మసవనే

సఙ్ఘట్ఠే సక్కచ్చం న గచ్ఛతి, సక్కచ్చం ధమ్మం న సుణాతి, సముల్లపన్తో నిసీదతి, న సక్కచ్చం గణ్హాతి, న సక్కచ్చం వాచేతి – 'అయం **ధమ్మే అగారవో** నామ. యో పన థేరేన భిక్ఖునా అనజ్ఝిట్ఠో ధమ్మం దేసేతి, పఞ్హం కథేతి, వుడ్ఢే భిక్ఖూ ఘట్టేన్తో గచ్ఛతి, తిట్ఠతి, నిసీదతి, దుస్సపల్లత్థికం వా హత్థపల్లత్థికం వా కరోతి, సఙ్ఘమజ్ఝే ఉభో అంసే పారుపతి, ఛత్తుపాహనం ధారేతి – అయం **సఙ్ఘే అగారవో** నామ. ఏకభిక్ఖుస్మిమ్పి హి అగారవే కతే సఙ్ఘే అగారవో కతోవ హోతి. తిస్సో సిక్ఖా పన అపూరయమానోవ **సిక్ఖాయ అగారవో** నామ. అప్పమాదలక్ఖణం అననుబ్రూహయమానో **అప్పమాదే అగారవో** నామ. దువిధం పటిసన్థారం అకరోన్తో **పటిసన్థారే అగారవో** నామ.

పరిహానియా ధమ్మాతి పరిహానకరా ధమ్మా. **కమ్మారామతా**తి నవకమ్మే వా చీవరవిచారణాదీసు వా కమ్మేసు అభిరతి యుత్తపయుత్తతా. **భస్సారామతా**తి తిరచ్ఛానకథావసేన భస్సే యుత్తపయుత్తతా. **నిద్దారామతా**తి నిద్దాయ యుత్తపయుత్తతా. **సఙ్గణికారామతా**తి సఙ్గణికాయ యుత్తపయుత్తతా. **సంసగ్గారామతా**తి సవనసంసగ్గే, దస్సనసంసగ్గే, సముల్లాపసంసగ్గే, పరిభోగసంసగ్గే, కాయసంసగ్గేతి పఞ్చవిధే సంసగ్గే యుత్తపయుత్తతా. **పపఞ్చారామతా**తి తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చేసు యుత్తపయుత్తతా.

౯౪౬. **సోమనస్సుపవిచారా**దీసు సోమనస్సేన సద్ధిం ఉపవిచరన్తీతి **సోమనస్సుపవిచారా. చక్ఖునా రూపం దిస్వా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం పస్సిత్వా. **సోమనస్సట్ఠానియ**న్తి సోమనస్సస్స ఆరమ్మణవసేన కారణభూతం. **ఉపవిచరతీ**తి తత్థ విచారప్పవత్తనేన ఉపవిచరతి. వితక్కో పన తంసమ్పయుత్తో వాతి ఇమినా నయేన తీసుపి ఛక్కేసు అత్థో వేదితబ్బో.

౯౪౭. **గేహసితానీ**తి కామగుణనిస్సితాని. **సోమనస్సానీ**తి చేతసికసుఖాని. **దోమనస్సానీ**తి చేతసికదుక్ఖాని. **ఉపేక్ఖా**తి అఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా ఉపేక్ఖా వేదనా, అఞ్ఞాణుపేక్ఖాతిపి ఏతాసంయేవ నామం.

౯౪౮. **అత్థి మే అత్తాతి వా**తి సబ్బపదేసు వా-సద్దో వికప్పత్థో; ఏవం వా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం హోతి. **అత్థి మే అత్తా**తి చేత్థ సస్సతదిట్ఠి సబ్బకాలేసు అత్తనో అత్థితం గణ్హాతి. **సచ్చతో థేతతో**తి భూతతో చ థిరతో చ; ఇదం సచ్చన్తి సుట్ఠు దళ్హభావేనాతి వుత్తం హోతి. **నత్థి మే అత్తా**తి అయం పన ఉచ్ఛేదదిట్ఠి, సతో సత్తస్స తత్థ తత్థ విభవగ్గహణతో. అథ వా పురిమాపి తీసు కాలేసు అత్థీతి గహణతో సస్సతదిట్ఠి, పచ్చుప్పన్నమేవ అత్థీతి గణ్హన్తీ ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. పచ్ఛిమాపి అతీతానాగతేసు నత్థీతి గహణతో 'భస్మన్తా ఆహుతియో'తి గహితదిట్ఠికానం వియ ఉచ్ఛేదదిట్ఠి, అతీతేయేవ నత్థీతి గణ్హన్తీ అధిచ్చసముప్పన్నికస్సేవ సస్సతదిట్ఠి. **అత్తనా వా అత్తానం సఞ్జానామీ**తి సఞ్ఞాక్ఖన్ధసీసేన ఖన్ధే అత్తాతి గహేత్వా సఞ్ఞాయ అవసేసక్ఖన్ధే సఞ్జాననతో 'ఇమినా అత్తనా ఇమం అత్తానం సఞ్జానామీ'తి ఏవం హోతి. **అత్తనా వా అనత్తాన**న్తి సఞ్ఞాక్ఖన్ధంయేవ అత్తాతి గహేత్వా ఇతరే చత్తారో ఖన్ధే అనత్తాతి గహేత్వా సఞ్ఞాయ తేసం జాననతో ఏవం హోతి. **అనత్తనా వా అత్తాన**న్తి సఞ్ఞాక్ఖన్ధం అనత్తాతి ఇతరే చ చత్తారో ఖన్ధే అత్తాతి గహేత్వా సఞ్ఞాయ తేసం జాననతో ఏవం హోతి. సబ్బాపి సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియోవ.

వదో వేదెయ్యోతి ఆదయో పన సస్సతదిట్ఠియా ఏవ అభినివేసాకారా. తత్థ వదతీతి **వదో**; వచీకమ్మస్స కారకోతి వుత్తం హోతి. వేదయతీతి **వేదెయ్యో**; జానాతి అనుభవతి చాతి వుత్తం హోతి. ఇదాని యం సో వేదేతి తం దస్సేతుం **తత్ర తత్ర దీఘరత్తం కల్యాణపాపకాన**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **తత్ర తత్రా**తి తేసు తేసు యోనిగతిఠితినివాసనికాయేసు ఆరమ్మణేసు వా. **దీఘరత్త**న్తి చిరరత్తం. **పచ్చనుభోతీ**తి పటిసంవేదయతి. **న సో జాతో నాహోసీ**తి సో అత్తా అజాతిధమ్మతో న జాతో నామ;

సదా విజ్జమానో యేవాతి అత్థో. తేనేవ అతీతే నాహోసి, అనాగతేపి న భవిస్సతి. యో హి జాతో సో అహోసి, యో చ జాయిస్సతి సో భవిస్సతీతి. అథవా ‘న సో జాతో నాహోసీ’తి సో సదా విజ్జమానత్తా అతీతేపి న జాతు నాహోసి , అనాగతేపి న జాతు న భవిస్సతి. **నిచ్చో**తి ఉప్పాదవయరహితో. **ధువో**తి థిరో సారభూతో. **సస్సతో**తి సబ్బకాలికో. **అవిపరిణామధమ్మో**తి అత్తనో పకతిభావం అవిజహనధమ్మో కకణ్టకో వియ నానప్పకారత్తం నాపజ్జతి. ఏవమయం సబ్బాసవదిట్ఠి (మ॰ ని॰ ౧.౧౯ ఆదయో) నామ కథితా. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా.

(౭.) సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా

౯౪౯. సత్తకనిద్దేసే థామగతట్ఠేన అప్పహీనట్ఠేన చ అనుసేన్తీతి **అనుసయా**. వట్టస్మిం సత్తే సంయోజేన్తి ఘటేన్తీతి **సంయోజనాని**. సముదాచారవసేన పరియుట్ఠహన్తీతి **పరియుట్ఠానాని**. కామరాగోవ పరియుట్ఠానం **కామరాగపరియుట్ఠానం.** సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

౯౫౦. అసతం ధమ్మా, లామకట్ఠేన వా అసన్తా ధమ్మాతి **అసద్ధమ్మా**. రాగాదీహి దోసేహి దుట్ఠాని చరితానీతి **దుచ్చరితాని**. తేన తేనాకారేన మఞ్ఞన్తీతి **మానా**.

౯౫౧. దిట్ఠినిద్దేసే **రూపీ**తి రూపవా. **చాతుమహాభూతికో**తి చతుమహాభూతమయో. మాతాపితూనం ఏతన్తి మాతాపేత్తికం. కిన్తం? సుక్కసోణితం. మాతాపేత్తికే సమ్భూతో జాతోతి **మాతాపేత్తికసమ్భవో**. ఇధ రూపకాయసీసేన మనుస్సత్తభావం అత్తాతి వదతి. దుతియో తం పటిక్ఖిపిత్వా దిబ్బత్తభావం వదతి. **దిబ్బో**తి దేవలోకే సమ్భూతో. **కామావచరో**తి ఛకామావచరదేవపరియాపన్నో . కబళీకారం భక్ఖయతీతి **కబళీకారభక్ఖో. మనోమయో**తి ఝానమనేన నిబ్బత్తో. **సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గీ**తి సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గయుత్తో. **అహీనిన్ద్రియో**తి పరిపుణ్ణిన్ద్రియో; యాని బ్రహ్మలోకే అత్థి తేసం వసేన, ఇతరేసఞ్చ సణ్ఠానవసేనేతం వుత్తం. **ఆకాసానఞ్చాయతనూపగో**తి ఆకాసానఞ్చాయతనభావం ఉపగతో. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౮.) అట్ఠకనిద్దేసవణ్ణనా

౯౫౨. అట్ఠకనిద్దేసే కిలేసాయేవ **కిలేసవత్థూని. కుసీతవత్థూనీ**తి కుసీతస్స అలసస్స వత్థూని, పతిట్ఠా, కోసజ్జకారణానీతి అత్థో. **కమ్మం కాతబ్బం హోతీ**తి చీవరవిచారణాదికమ్మం కాతబ్బం హోతి. **న వీరియం ఆరభతీ**తి దువిధమ్పి వీరియం నారభతి. **అప్పత్తస్సా**తి ఝానవిపస్సనామగ్గఫలధమ్మస్స అప్పత్తస్స పత్తియా. **అనధిగతస్సా**తి తస్సేవ అనధిగతస్స అధిగమత్థాయ. **అసచ్ఛికతస్సా**తి తస్సేవ అసచ్ఛికతస్స సచ్ఛికరణత్థాయ. **ఇదం పఠమన్తి** ‘ఇదం హన్దాహం నిపజ్జామీ’తి ఏవం ఓసీదనం పఠమం కుసీతవత్థు. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

మాసాచితం మఞ్ఞేతి ఏత్థ పన **మాసాచితం** నామ తిన్తమాసో; యథా తిన్తమాసో గరుకో హోతి, ఏవం గరుకోతి అధిప్పాయో. **గిలానా వుట్ఠితో హోతీ**తి గిలానో హుత్వా పచ్ఛా వుట్ఠితో హోతి.

౬౩౪. **అట్ఠసు లోకధమ్మేసూతి** ఏత్థ లోకస్స ధమ్మాతి **లోకధమ్మా**. ఏతేహి విముత్తో నామ నత్థి, బుద్ధానమ్పి హోన్తి ఏవ. తస్మా 'లోకధమ్మా'తి వుచ్చన్తి. **పటిఘాతోతి** పటిహఞ్ఞనాకారో. **లాభే సారాగోతి** 'అహం లాభం లభామీ'తి ఏవం గేహసితసోమనస్సవసేన ఉప్పన్నో సారాగో; సో చిత్తం పటిహనతి. **అలాభే పటివిరోధోతి** 'అహం లాభం న లభామీ'తి దోమనస్సవసేన ఉప్పన్నవిరోధో; సోపి చిత్తం పటిహనతి. తస్మా 'పటిఘాతో'తి వుత్తో. **యసాదీసుపి** 'అహం మహాపరివారో, అహం అప్పపరివారో, అహం పసంసప్పత్తో, అహం గరహప్పత్తో, అహం సుఖప్పత్తో, అహం దుక్ఖప్పత్తో'తి ఏవమేతేసం ఉప్పత్తి వేదితబ్బా. **అనరియవోహారాతి** అనరియానం వోహారా.

౬౩౬. **పురిసదోసాతి** పురిసానం దోసా. **న సరామీతి** 'మయా ఏతస్స కమ్మస్స కతట్ఠానం న సరామి న సల్లక్ఖేమీ'తి ఏవం అస్సతిభావేన నిబ్బేఠేతి మోచేతి. **చోదకంయేవ పటిప్ఫరతీతి** పటివిరుద్ధో హుత్వా ఫరతి, పటిభాణితభావేన తిట్ఠతి. **కిం ను ఖో తుయ్హన్తి** 'తుయ్హం బాలస్స అబ్యత్తస్స భణితేన నామ కిం' యో త్వం నేవ వత్థునా ఆపత్తిం, న చోదనం జానాసీ'తి దీపేతి; 'త్వం పి నామ ఏవం కిఞ్చి అజానన్తో భణితబ్బం మఞ్ఞిస్ససీ'తి అజ్ఝోత్థరతి. **పచ్చారోపేతీతి** 'త్వం పి ఖోసీ'తిఆదీని వదన్తో పటిఆరోపేతి. **పటికరోహీతి** దేసనాగామినిం దేసేహి, వుట్ఠానగామినితో వుట్ఠాహి తతో సుద్ధన్తే పతిట్ఠితో అఞ్ఞం చోదేస్ససీ'తి దీపేతి.

అఞ్ఞేనాఞ్ఞం పటిచరతీతి అఞ్ఞేన కారణేన వచనేన వా అఞ్ఞం కారణం వచనం వా పటిచ్ఛాదేతి. 'ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ'తి వుత్తో 'కో ఆపన్నో? కిం ఆపన్నో? కథం ఆపన్నో? కిస్మిం ఆపన్నో? కం భణథ? కిం భణథా'తి వదతి. 'ఏవరూపం కిఞ్చి తయా దిట్ఠ'న్తి వుత్తే 'న సుణామీ'తి సోతం వా ఉపనేతి. **బహిద్ధా కథం అపనామేతీతి** 'ఇత్థన్నామం ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ'తి పుట్ఠో 'పాటలిపుత్తం గతోమ్హీ'తి వత్వా పున 'తవ పాటలిపుత్తగమనం న పుచ్ఛామా'తి వుత్తే 'తతో రాజగహం గతోమ్హీ'తి 'రాజగహం వా యాహి, బ్రాహ్మణగేహం వా; ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ'తి? 'తత్థ మే సూకరమంసం లద్ధ'న్తిఆదీని వదన్తో కథం బహిద్ధా విక్ఖిపతి. **కోపన్తి** కుపితభావం. **దోసన్తి** దుట్ఠభావం. ఉభయమ్పేతం కోధస్సేవ నామం. **అప్పచ్చయన్తి** అసన్తుట్ఠాకారం; దోమనస్సస్సేతం నామం. **పాతుకరోతీతి** దస్సేతి పకాసేతి. **బాహావిక్ఖేపకం భణతీతి** బాహా విక్ఖిపిత్వా అలజ్జివచనం వదతి. **విహేసేతీతి** విహేఠేతి బాధతి. **అనాదియిత్వాతి** చిత్తీకారేన అగ్గహేత్వా అవజానిత్వా; అనాదరో హుత్వాతి అత్థో.

అతిబాళ్హన్తి అతిదళ్హం అతిప్పమాణం. **మయి బ్యావటాతి** మయి బ్యాపారం ఆపన్నా. **హీనాయావత్తిత్వాతి** హీనస్స గిహిభావస్స అత్థాయ ఆవత్తిత్వా; గిహీ హుత్వాతి అత్థో. **అత్తమనా హోథాతి** తుట్ఠచిత్తా హోథ, 'మయా లభితబ్బం లభథ, మయా వసితబ్బట్ఠానే వసథ, ఫాసువిహారో వో మయా కతో'తి అధిప్పాయేన వదతి.

౬౩౮. అసఞ్ఞీతి పవత్తో వాదో అసఞ్ఞీవాదో; సో తేసం అత్థీతి **అసఞ్ఞీవాదా. రూపీ అత్తాతిఆదీసు** లాభినో కసిణరూపం **అత్తాతి** గహేత్వా **రూపీతి** దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి; అలాభినో తక్కమత్తేనేవ , ఆజీవకానం వియ. లాభినోయేవ చ పన అరూపసమాపత్తినిమిత్తం అత్తాతి గహేత్వా **అరూపీతి** దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి; అలాభినో తక్కమత్తేనేవ, నిగణ్ఠానం వియ. అసఞ్ఞీభావే పనేత్థ ఏకన్తేనేవ కారణం న పరియేసితబ్బం. దిట్ఠిగతికో హి ఉమ్మత్తకో వియ యం వా తం వా గణ్హాతి. **రూపీ చ అరూపీ చాతి** రూపారూపమిస్సకగాహవసేన వుత్తం. అయం దిట్ఠి రూపావచరారూపావచరసమాపత్తిలాభినోపి తక్కికస్సాపి ఉప్పజ్జతి. **నేవ రూపీ నారూపీతి** పన ఏకన్తతో తక్కికదిట్ఠియేవ. **అన్తవాతి** పరిత్తకసిణం అత్తతో గణ్హన్తస్స దిట్ఠి. **అనన్తవాతి** అప్పమాణకసిణం. **అన్తవా చ అనన్తవా చాతి** ఉద్ధమధో సపరియన్తం తిరియం అపరియన్తం కసిణం అత్తాతి గహేత్వా ఉప్పన్నదిట్ఠి. **నేవన్తవా నానన్తవాతి** తక్కికదిట్ఠియేవ. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

అట్ఠకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౯.) నవకనిద్దేసవణ్ణనా

౯౬౦. నవకనిద్దేసే **నవ ఆఘాతవత్థూనీ**తి సత్తేసు ఉప్పత్తివసేనేవ కథితాని. పురిసానం మలానీతి **పురిసమలాని. నవవిధా**తి నవకోట్ఠాసా నవప్పభేదా వా.

౯౬౩. **తణ్హం పటిచ్చా**తి తణ్హం నిస్సాయ. **పరియేసనా**తి రూపాదిఆరమ్మణపరియేసనా. సా హి తణ్హాయ సతి హోతి. **లాభో**తి రూపాదిఆరమ్మణపటిలాభో. సో హి పరియేసనాయ సతి హోతి. **వినిచ్ఛయో** పన ఞాణతణ్హాదిట్ఠివితక్కవసేన చతుబ్బిధో. తత్థ "సుఖవినిచ్ఛయం జఞ్ఞా, సుఖవినిచ్ఛయం ఞత్వా అజ్ఝత్తం సుఖమనుయుఞ్జేయ్యా"తి (మ॰ ని॰ ౩.౩౨౩) అయం **ఞాణవినిచ్ఛయో.** "వినిచ్ఛయోతి ద్వే వినిచ్ఛయా – తణ్హావినిచ్ఛయో చ దిట్ఠివినిచ్ఛయో చా"తి (మహాని॰ ౧౦౨) ఏవం ఆగతాని అట్ఠసతతణ్హావిచరితాని **తణ్హావినిచ్ఛయో**. ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో **దిట్ఠివినిచ్ఛయో**. "ఛన్దో ఖో, దేవానమిన్ద, వితక్కనిదానో"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౫౮) ఇమస్మిం పన సుత్తే ఇధ వినిచ్ఛయోతి వుత్తో వితక్కోయేవ ఆగతో. లాభం లభిత్వా హి ఇట్ఠానిట్ఠం సున్దరాసున్దరఞ్చ వితక్కేనేవ వినిచ్ఛినాతి – 'ఏత్తకం మే రూపారమ్మణత్థాయ భవిస్సతి , ఏత్తకం సద్దాదిఆరమ్మణత్థాయ , ఏత్తకం మయ్హం భవిస్సతి, ఏత్తకం పరస్స, ఏత్తకం పరిభుఞ్జిస్సామి, ఏత్తకం నిదహిస్సామీ'తి. తేన వుత్తం "లాభం పటిచ్చ వినిచ్ఛయో"తి.

ఛన్దరాగోతి ఏవం అకుసలవితక్కేన వితక్కితే వత్థుస్మిం దుబ్బలరాగో చ బలవరాగో చ ఉప్పజ్జతి. ఇదఞ్హి ఇధ **ఛన్దో**తి దుబ్బలరాగస్సాధివచనం . **అజ్ఝోసాన**న్తి అహం మమన్తి బలవసన్నిట్ఠానం. **పరిగ్గహో**తి తణ్హాదిట్ఠివసేన పరిగ్గహకరణం. **మచ్ఛరియ**న్తి పరేహి సాధారణభావస్స అసహనతా. తేనేవస్స పోరాణా ఏవం వచనత్థం వదన్తి – "ఇదం అచ్ఛరియం మయ్హమేవ హోతు, మా అఞ్ఞస్స అచ్ఛరియం హోతూతి పవత్తత్తా మచ్ఛరియన్తి వుచ్చతీ"తి. **ఆరక్ఖో**తి ద్వారపిదహనమఞ్జూసగోపనాదివసేన సుట్ఠు రక్ఖణం. అధికరోతీతి అధికరణం; కారణస్సేతం నామం. **ఆరక్ఖాధికరణ**న్తి భావనపుంసకం; ఆరక్ఖహేతూతి అత్థో. దణ్డాదానాదీసు పరనిసేధనత్థం దణ్డస్స ఆదానం **దణ్డాదానం**. ఏకతోధారాదినో సత్థస్స ఆదానం **సత్థాదానం. కలహో**తి కాయకలహోపి వాచాకలహోపి. పురిమో పురిమో విరోధో **విగ్గహో,** పచ్ఛిమో పచ్ఛిమో **వివాదో. తువం తువ**న్తి అగారవవచనం, త్వం త్వన్తి అత్థో.

౯౬౪. **ఇఞ్జితానీ**తి ఇఞ్జనాని చలనాని. **అస్మీతి ఇఞ్జితమేత**న్తిఆదీహి సబ్బపదేహి మానోవ కథితో. అహన్తి పవత్తోపి హి మానో ఇఞ్జితమేవ, **అయమహ**న్తి పవత్తోపి, **నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీ భవిస్స**న్తి పవత్తోపి. సేసనవకేహిపి మానోవ కథితో. మానో హి ఇఞ్జనతో **ఇఞ్జితం,** మఞ్ఞనతో **మఞ్ఞితం,** ఫన్దనతో **ఫన్దితం,** పపఞ్చనతో **పపఞ్చితం.** తేహి తేహి కారణేహి సఙ్ఖతత్తా **సఙ్ఖత**న్తి చ వుచ్చతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

నవకనిద్దేసవణ్ణనా.

(౧౦.) దసకనిద్దేసవణ్ణనా

౯౬౬. దసకనిద్దేసే కిలేసా ఏవ **కిలేసవత్థూని. ఆఘాతవత్థూని** పనేత్థ “అనత్థం మే అచరీ”తిఆదీనం వసేన అవికోపేతబ్బే ఖాణుకణ్టకాదిమ్హిపి అట్ఠానే ఉప్పన్నాఘాతేన సద్ధిం వుత్తాని.

౯౭౦. మిచ్ఛత్తేసు **మిచ్ఛాఞాణన్తి** పాపకిరియాసు ఉపాయచిన్తావసేన పాపం కత్వా ‘సుకతం మయా’తి పచ్చవేక్ఖణాకారేన ఉప్పన్నో మోహో. **మిచ్ఛావిముత్తీ**తి అవిముత్తస్సేవ సతో విముత్తసఞ్ఞితా. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

దసకనిద్దేసవణ్ణనా.

తణ్హావిచరితనిద్దేసవణ్ణనా

౯౭౩. తణ్హావిచరితనిద్దేసే **తణ్హావిచరితానీ**తి తణ్హాసముదాచారా తణ్హాపవత్తియో. **అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయా**తి అజ్ఝత్తికం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. ఇదఞ్హి ఉపయోగత్థే సామివచనం. **అస్మీతి హోతీ**తి యదేతం అజ్ఝత్తం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ తణ్హామానదిట్ఠివసేన సమూహగాహతో ‘అస్మీ’తి హోతి, తస్మిం సతీతి అత్థో. **ఇత్థస్మీతి హోతీ**తిఆదీసు పన ఏవం సమూహతో ‘అహ’న్తి గహణే సతి తతో అనుపనిధాయ చ ఉపనిధాయ చాతి ద్విధా గహణం హోతి. తత్థ **అనుపనిధాయా**తి అఞ్ఞం ఆకారం అనుపగమ్మ సకభావమేవ ఆరమ్మణం కత్వా ‘ఇత్థస్మీ’తి హోతి; ఖత్తియాదీసు ‘ఇదంపకారో అహ’న్తి ఏవం తణ్హామానదిట్ఠివసేన హోతీతి అత్థో. ఇదం తావ అనుపనిధాయ గహణం. **ఉపనిధాయ గహణం** పన దువిధం హోతి – సమతో చ అసమతో చ. తం దస్సేతుం **ఏవస్మీతి చ అఞ్ఞథాస్మీ**తి చ వుత్తం. తత్థ **ఏవస్మీ**తి ఇదం సమతో ఉపనిధాయ గహణం; యథా అయం ఖత్తియో, యథా అయం బ్రాహ్మణో, ఏవం అహమ్పీతి అత్థో. **అఞ్ఞథాస్మీ**తి ఇదం పన అసమతో గహణం; యథాయం ఖత్తియో, యథాయం బ్రాహ్మణో, తతో అఞ్ఞథా అహం హీనో వా అధికో వాతి అత్థో. ఇమాని తావ పచ్చుప్పన్నవసేన చత్తారి తణ్హావిచరితాని. **భవిస్సన్తి**ఆదీని పన చత్తారి అనాగతవసేన వుత్తాని. సేసం పురిమచతుక్కే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **అస్మీ**తి సస్సతో అస్మి. **సాతస్మీ**తి అసస్సతో అస్మి. అసస్మీతి సతస్మీతి వా పాఠో. తత్థ అత్థీతి అసం; నిచ్చస్సేతం అధివచనం. సీదతీతి సతం; అనిచ్చస్సేతం అధివచనం. ఇతి ఇమాని ద్వే సస్సతుచ్ఛేదవసేన వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. ఇతో పరాని **సియన్తి**ఆదీని చత్తారి సంసయపరివితక్కవసేన వుత్తాని. తాని పురిమచతుక్కే వుత్తనయేనేవ అత్థతో వేదితబ్బాని. **అపాహం సియన్తి**ఆదీని పన చత్తారి “అపి నామాహం భవేయ్య”న్తి ఏవం పత్థనాకప్పనవసేన వుత్తాని. తాని పురిమచతుక్కే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. ఏవమేతేసు –

ద్వే దిట్ఠిసీసా చత్తారో, సుద్ధసీసా సీసమూలకా;
తయో తయోతి ఏతాని, అట్ఠారస విభావయే.

ఏతేసు హి సస్సతుచ్ఛేదవసేన వుత్తా ద్వే **దిట్ఠిసీసా** నామ. అస్మీతి, భవిస్సన్తి, సియన్తి, అపాహం సియన్తి ఏతే చత్తారో **సుద్ధసీసా**ఏవ. ఇత్థస్మీతి ఆదయో తయో తయోతి ద్వాదస **సీసమూలకా** నామాతి. ఏవమేతే ద్వే దిట్ఠిసీసా, చత్తారో సుద్ధసీసా, ద్వాదస సీసమూలకాతి అట్ఠారస తణ్హావిచరితధమ్మా వేదితబ్బా.

౯౭౪. ఇదాని పటిపాటియావ తే ధమ్మే భాజేత్వా దస్సేతుం **కథఞ్చ అస్మీతి హోతీ**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కఞ్చి ధమ్మం అనవకారిం కరిత్వా**తి రూపవేదనాదీసు కఞ్చి ఏకధమ్మమ్పి అవినిబ్భోగం కత్వా, ఏకేకతో అగ్గహేత్వా, సమూహతోవ

గహేత్వాతి అత్థో. **అస్మీతి ఛన్దం పటిలభతీతి** పఞ్చక్ఖన్ధే నిరవసేసతో గహేత్వా 'అహ'న్తి తణ్హం పటిలభతి. **మానదిట్ఠీసుపి** ఏసేవ నయో. తత్థ కిఞ్చాపి అయం తణ్హావిచరితనిద్దేసో, మానదిట్ఠియో పన న వినా తణ్హాయ, తస్మా తదేకట్ఠవసేన ఇధ వుత్తా. తణ్హాసీసేన వా పపఞ్చత్తయమ్పి ఉద్దిట్ఠం. తం ఉద్దేసానురూపేనేవ నిద్దిసితుమ్పి మానదిట్ఠియో గహితా. తణ్హాపపఞ్చం వా దస్సేన్తో తేనేవ సద్ధిం సేసపపఞ్చేపి దస్సేతుం ఏవమాహ.

తస్మిం సతి ఇమాని పపఞ్చితానీతి తస్మిం "అస్మీతి ఛన్దం పటిలభతీ"తిఆదినా నయేన వుత్తే పపఞ్చత్తయే సతి పున ఇమాని "ఇత్థస్మీతి వా"తిఆదీని పపఞ్చితాని హోన్తీతి అత్థో.

ఖత్తియోస్మీతిఆదీసు అభిసేకసేనామచ్చాదినా 'ఖత్తియో అహం', మన్తజ్ఝేన పోరోహిచ్చాదినా 'బ్రాహ్మణో అహం', కసిగోరక్ఖాదినా 'వేస్సో అహం', అసితబ్యాభఙ్గితాయ 'సుద్దో అహం' , గిహిబ్యఞ్జనేన 'గహట్ఠో అహ'న్తి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **ఏవం ఇత్థస్మీతి హోతీతి** ఏవం ఖత్తియాదీసు ఖత్తియాదిప్పకారం అత్తని ఉప్పాదయిత్వా 'ఇత్థంపకారో అహ'న్తి హోతి.

యథా సో ఖత్తియోతిఆదీసు 'యథా సో అభిసేకసేనామచ్చాదినా ఖత్తియో, తథా 'అహమ్పి ఖత్తియో'తి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. దుతియనయే 'యథా సో అభిసేకసేనామచ్చాదినా ఖత్తియో, నాహం తథా ఖత్తియో; అహం పన తతో హీనో వా సేట్ఠో వా'తి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **భవిస్సన్తి**ఆదినిద్దేసాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౯౭౫. ఏవం అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయ తణ్హావిచరితాని భాజేత్వా ఇదాని బాహిరస్స ఉపాదాయ తణ్హావిచరితాని భాజేతుం **తత్థ కతమానీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **బాహిరస్స ఉపాదాయాతి** బాహిరం ఖన్ధపఞ్చకం ఉపాదాయ. ఇదమ్పి హి ఉపయోగత్థే సామివచనం. **ఇమినాతి** ఇమినా రూపేన వా...పే.... విఞ్ఞాణేన వా. అవసేసం పన ఉద్దేసవారే తావ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౯౭౬. నిద్దేసవారే పన **అవకారిం కరిత్వాతి** వినిబ్భోగం కత్వా. **ఇమినా అస్మీతి ఛన్దం పటిలభతీ**తిఆదీసు ఇమినా రూపేన వా...పే.... విఞ్ఞాణేన వాతి ఏవం పఞ్చక్ఖన్ధే ఏకదేసతో గహేత్వా ఇమినా 'అహ'న్తి ఛన్దాదీని పటిలభతీతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

ఇమినా ఖత్తియోస్మీతిఆదీసు 'ఇమినా ఛత్తేన వా ఖగ్గేన వా అభిసేకసేనామచ్చాదినా వా ఖత్తియో అహ'న్తి ఏవం పురిమనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **ఇమినాతి** పదమత్తమేవ హేత్థ విసేసో.

యథా సో ఖత్తియోతిఆదీసుపి **ఇమినాతి** వుత్తపదమేవ విసేసో. తస్మా తస్స వసేన యథా ఖత్తియో, ఏవం అహమ్పి ఇమినా ఖగ్గేన వా ఛత్తేన వా అభిసేకసేనామచ్చాదినా వా ఖత్తియోతి ఏవం యోజేత్వా సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. **ఇమినా నిచ్చోస్మీ**తి పఞ్చక్ఖన్ధే అనవకారిం కత్వా రూపాదీసు ఏకమేవ ధమ్మం 'అహ'న్తి గహేత్వా 'ఇమినా ఖగ్గేన వా ఛత్తేన వా అహం నిచ్చో ధువో'తి మఞ్ఞతి. ఉచ్ఛేదదిట్ఠియమ్పి ఏసేవ నయో. సేసం సబ్బత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

ఇతి ఏవరూపాని అతీతాని ఛత్తింసాతి ఏకేకస్స పుగ్గలస్స అతీతే ఛత్తింస. **అనాగతాని ఛత్తింసాతి** ఏకేకస్సేవ అనాగతే ఛత్తింస. **పచ్చుప్పన్నాని ఛత్తింసాతి** ఏకేకస్స వా పుగ్గలస్స యథాలాభవసేన బహూనం వా పచ్చుప్పన్నే ఛత్తింస.

సబ్బసత్తానం పన ఏకంసేనేవ అతీతే ఛత్తింస, అనాగతే ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నే ఛత్తింసాతి వేదితబ్బాని. అనన్తా హి అసదిసతణ్హామానదిట్ఠిభేదా సత్తా. **అట్ఠతణ్హావిచరితసతం హోతీ**తి ఏత్థ పన అట్ఠసతసఙ్ఖాతం తణ్హావిచరితం హోతీతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

తణ్హావిచరితనిద్దేసవణ్ణనా.

దిట్ఠిగతనిద్దేసవణ్ణనా

౯౭౭. దిట్ఠిగతనిద్దేసే **బ్రహ్మజాలే వేయ్యాకరణే**తి బ్రహ్మజాలనామకే వేయ్యాకరణే, దీఘనికాయస్స పఠమసుత్తన్తే. **వుత్తాని భగవతా**తి సత్థారా సయం ఆహచ్చ భాసితాని. **చత్తారో సస్సతవాదా**తిఆదీసు ''తే చ భోన్తో సమణబ్రాహ్మణా కిమాగమ్మ కిమారబ్భ సస్సతవాదా సస్సతం అత్తానఞ్చ లోకఞ్చ పఞ్ఞాపేన్తి చతూహి వత్థూహీ''తిఆదినా (దీ. ని. ౧.౨౯-౩౦) బ్రహ్మజాలే వుత్తనయేనేవ పభేదో చ అత్థో చ వేదితబ్బోతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ఖుద్దకవత్థువిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. ధమ్మహదయవిభఙ్గో

౧. సబ్బసఙ్గాహికవారవణ్ణనా

౯౭౮. ఇదాని తదనన్తరే ధమ్మహదయవిభఙ్గే పాళిపరిచ్ఛేదో తావ ఏవం వేదితబ్బో – ఏత్థ హి ఆదితోవ ఖన్ధాదీనం ద్వాదసన్నం కోట్ఠాసానం వసేన సబ్బసఙ్గాహికవారో నామ వుత్తో. దుతియో తేసంయేవ ధమ్మానం కామధాతుఆదీసు ఉప్పత్తానుప్పత్తిదస్సనవారో నామ. తతియో తత్థేవ పరియాపన్నాపరియాపన్నదస్సనవారో నామ. చతుత్థో తీసు భూమీసు ఉప్పత్తిక్ఖణే విజ్జమానావిజ్జమానధమ్మదస్సనవారో నామ. పఞ్చమో తేసం ధమ్మానం భూమన్తరవసేన దస్సనవారో నామ. ఛట్ఠో గతీసు ఉప్పాదకకమ్మఆయుప్పమాణదస్సనవారో నామ. సత్తమో అభిఞ్ఞేయ్యాదివారో నామ. అట్ఠమో సారమ్మణానారమ్మణవారో నామ. నవమో తేసం ఖన్ధాదిధమ్మానం దిట్ఠసుతాదివసేన సఙ్గహేత్వా దస్సనవారో నామ. దసమో కుసలత్తికాదివసేన సఙ్గహేత్వా దస్సనవారో నామ.

౯౭౯. ఏవం దసహి వారేహి పరిచ్ఛిన్నాయ పాళియా పఠమే తావ సబ్బసఙ్గాహికవారే ''అవీచితో యావ భవగ్గం ఏత్థన్తరే కతి ఖన్ధా''తి పుచ్ఛితే ''ఏకోతి వా…పే.… చత్తారోతి వా ఛాతి వా అవత్వా పఞ్చాతి వత్తుం సమత్థో అఞ్ఞో నత్థీ''తి అత్తనో ఞాణబలం దీపేన్తో **పఞ్చక్ఖన్ధా**తి పుచ్ఛానురూపం విస్సజ్జనం ఆహ. యథాపుచ్ఛం విస్సజ్జనఞ్హి సబ్బఞ్ఞుబ్యాకరణం నామాతి వుచ్చతి. **ద్వాదసాయతనానీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **రూపక్ఖన్ధాదీనం** పభేదో ఖన్ధవిభఙ్గాదీసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

౨. ఉప్పత్తానుప్పత్తివారవణ్ణనా

౯౯౧. దుతియవారే యే ధమ్మా కామభవే కామధాతుసమ్భూతానఞ్చ సత్తానం ఉప్పజ్జన్తి – కామధాతుయం పరియాపన్నా వా అపరియాపన్నా వా – తే సబ్బే సఙ్గహేత్వా **కామధాతుయా పఞ్చక్ఖన్ధా**తిఆది వుత్తం. **రూపధాతు**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. యస్మా పన రూపధాతుపరియాపన్నానం సత్తానం ఘానాయతనాదీనం అభావేన గన్ధాయతనాదీని ఆయతనాదికిచ్చం న కరోన్తి, తస్మా **రూపధాతుయా ఛ ఆయతనాని, నవ ధాతుయో**తిఆది వుత్తం . యస్మా చ ఓకాసవసేన వా సత్తుప్పత్తివసేన వా అపరియాపన్నధాతు నామ నత్థి, తస్మా అపరియాపన్నధాతుయాతి అవత్వా యం యం అపరియాపన్నం తం తదేవ దస్సేతుం **అపరియాపన్నే కతి ఖన్ధా**తిఆది వుత్తం.

౩. పరియాపన్నాపరియాపన్నవారవణ్ణనా

౯౯౯. తతియవారే **కామధాతుపరియాపన్నా**తి కామధాతుభజనట్ఠేన పరియాపన్నా; తంనిస్సితా తదన్తోగధా కామధాతుత్వేవ సఙ్ఖం గతాతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **పరియాపన్నా**తి భవవసేన ఓకాసవసేన చ పరిచ్ఛిన్నా. **అపరియాపన్నా**తి తథా అపరిచ్ఛిన్నా.

౪. ధమ్మదస్సనవారవణ్ణనా

౧౦౦౭. చతుత్థవారే **ఏకాదసాయతనానీ**తి సద్దాయతనవజ్జాని. తఞ్హి ఏకన్తేన పటిసన్ధియం నుప్పజ్జతి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. సత్తకే ''దేవానం అసురాన''న్తి గతివసేన అవత్వా అవిసేసేన **గబ్భసేయ్యకాన**న్తి వుత్తం. తస్మా యత్థ

యత్థ గబ్భసేయ్యకా సమ్భవన్తి తత్థ తత్థ తేసం సత్తాయతనాని వేదితబ్బాని. తథా ధాతుయో. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ. పఞ్చమవారే యం వత్తబ్బం తం ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం వుత్తమేవ.

౬. ఉప్పాదకకమ్మఆయుప్పమాణవారవణ్ణనా

(౧.) ఉప్పాదకకమ్మం

౧౦౨౧. ఛట్ఠవారే పఞ్చహి కామగుణేహి నానప్పకారేహి వా ఇద్ధివిసేసేహి దిబ్బన్తీతి **దేవా. సమ్ముతిదేవాతి** 'దేవో, దేవీ'తి ఏవం లోకసమ్ముతియా దేవా. **ఉపపత్తిదేవాతి** దేవలోకే ఉప్పన్నత్తా ఉపపత్తియా దేవా. **విసుద్ధిదేవాతి** సబ్బేసం దేవానం పూజారహా సబ్బకిలేసవిసుద్ధియా దేవా. **రాజానోతి** ముద్ధాభిసిత్తఖత్తియా. **దేవియోతి** తేసం మహేసియో. **కుమారాతి** అభిసిత్తరాజూనం అభిసిత్తదేవియా కుచ్ఛిస్మిం ఉప్పన్నకుమారా.

ఉపోసథకమ్మం కత్వాతి చాతుద్దసాదీసు అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం ఉపోసథం ఉపవసిత్వా. ఇదాని యస్మా పరిత్తదానాదిపుఞ్ఞకమ్మం మనుస్ససోభగ్యతాయ పచ్చయో, మత్తసో కతం మనుస్ససోభగ్యతాయ అధిమత్తం, అధిమత్తభావేపి నానప్పకారభేదతో నానప్పకారస్స ఖత్తియమహాసాలాదిభావస్స పచ్చయో, తస్మా తస్స వసేన ఉపపత్తిభేదం దస్సేన్తో **అప్పేకచ్చే గహపతిమహాసాలానన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ మహాసారో ఏతేసన్తి మహాసారా; ర-కారస్స పన ల-కారం కత్వా మహాసాలాతి వుత్తం. గహపతియోవ మహాసాలా, గహపతీసు వా మహాసాలాతి **గహపతిమహాసాలా**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ యస్స గేహే పచ్ఛిమన్తేన చత్తాలీసకోటిధనం నిధానగతం హోతి, కహాపణానఞ్చ పఞ్చ అమ్బణాని దివసవళఞ్జో నిక్ఖమతి – అయం **గహపతిమహాసాలో** నామ. యస్స పన గేహే పచ్ఛిమన్తేన అసీతికోటిధనం నిధానగతం హోతి, కహాపణానఞ్చ దసఅమ్బణాని దివసవళఞ్జో నిక్ఖమతి – అయం **బ్రాహ్మణమహాసాలో** నామ. యస్స పన గేహే పచ్ఛిమన్తేన కోటిసతధనం నిధానగతం హోతి, కహాపణానఞ్చ వీసతి అమ్బణాని దివసవళఞ్జో నిక్ఖమతి – అయం **ఖత్తియమహాసాలో** నామ.

సహబ్యతన్తి సహభావం; సభాగా హుత్వా నిబ్బత్తన్తీతి అత్థో. **చాతుమహారాజికానన్తి**ఆదీసు చాతుమహారాజికా నామ సినేరుపబ్బతస్స వేమజ్ఝే హోన్తి. తేసు పబ్బతట్ఠకాపి అత్థి, ఆకాసట్ఠాపి; తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. ఖిడ్డాపదోసికా, మనోపదోసికా, సీతవలాహకా, ఉణ్హవలాహకా, చన్దిమా దేవపుత్తో, సూరియో దేవపుత్తోతి ఏతే సబ్బేపి చాతుమహారాజికదేవలోకట్ఠకా ఏవ.

తేత్తింస జనా తత్థ ఉపపన్నాతి **తావతింసా**. అపిచ తావతింసాతి తేసం దేవానం నామమేవాతి వుత్తం. తేపి అత్థి పబ్బతట్ఠకా, అత్థి ఆకాసట్ఠకా. తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. తథా యామాదీనం. ఏకదేవలోకేపి హి దేవానం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం అప్పత్తా నామ నత్థి. తత్థ దిబ్బం సుఖం యాతా పయాతా సమ్పత్తాతి **యామా**. తుట్ఠా పహట్ఠాతి **తుసితా**. పకతిపటియత్తారమ్మణతో అతిరేకేన రమితుకామకాలే యథారుచితే భోగే నిమ్మినిత్వా రమన్తీతి **నిమ్మానరతీ**. చిత్తాచారం ఞత్వా పరేహి నిమ్మితేసు భోగేసు వసం వత్తేన్తీతి **పరనిమ్మితవసవత్తీ**.

(౨.) ఆయుప్పమాణం

౧౦౨౨. అప్పం వా భియ్యోతి దుతియం వస్ససతం అప్పత్వా వీసాయ వా తింసాయ వా చత్తాలీసాయ వా పఞ్ఞాసాయ వా సట్ఠియా వా వస్సేహి అధికమ్పి వస్ససతన్తి అత్థో. సబ్బమ్పి హేతం దుతియం వస్ససతం అప్పత్తత్తా అప్పన్తి వుత్తం.

౧౦౨౪. బ్రహ్మపారిసజ్జాదీసు మహాబ్రహ్మానం పారిసజ్జా పరిచారికాతి **బ్రహ్మపారిసజ్జా**. తేసం పురోహితభావే ఠితాతి **బ్రహ్మపురోహితా**. వణ్ణవన్తతాయ చేవ దీఘాయుకతాయ చ మహన్తో బ్రహ్మాతి మహాబ్రహ్మా, తేసం **మహాబ్రహ్మానం**. ఇమే తయోపి జనా పఠమజ్ఝానభూమియం ఏకతలే వసన్తి; ఆయుఅన్తరం పన నేసం నానా.

౧౦౨౫. పరిత్తా ఆభా ఏతేసన్తి **పరిత్తాభా**. అప్పమాణా ఆభా ఏతేసన్తి **అప్పమాణాభా**. దణ్డదీపికాయ అచ్చి వియ ఏతేసం సరీరతో ఆభా ఛిజ్జిత్వా ఛిజ్జిత్వా పతన్తీ వియ సరతి విసరతీతి **ఆభస్సరా**. ఇమేపి తయో జనా దుతియజ్ఝానభూమియం ఏకతలే వసన్తి; ఆయుఅన్తరం పన నేసం నానా.

౧౦౨౬. పరిత్తా సుభా ఏతేసన్తి **పరిత్తసుభా**. అప్పమాణా సుభా ఏతేసన్తి **అప్పమాణసుభా**. సుభేన ఓకిణ్ణా వికిణ్ణా, సుభేన సరీరప్పభావణ్ణేన ఏకగ్ఘనా, సువణ్ణమఞ్జూసాయ ఠపితసమ్పజ్జలితకఞ్చనపిణ్డసస్సిరీకాతి **సుభకిణ్హా**. ఇమేపి తయో జనా తతియజ్ఝానభూమియం ఏకతలే వసన్తి; ఆయుఅన్తరం పన నేసం నానా.

౧౦౨౭. ఆరమ్మణనానత్తతాతి ఆరమ్మణస్స నానత్తభావో. **మనసికారనానత్తతాదీసు**పి ఏసేవ నయో. ఏత్థ ఏకస్స పథవీకసిణం ఆరమ్మణం హోతి...పే.... ఏకస్స ఓదాతకసిణన్తి ఇదం ఆరమ్మణనానత్తం. ఏకో పథవీకసిణం మనసి కరోతి... పే.... ఏకో ఓదాతకసిణన్తి ఇదం మనసికారనానత్తం. ఏకస్స పథవీకసిణే ఛన్దో హోతి...పే.... ఏకస్స ఓదాతకసిణేతి ఇదం **ఛన్దనానత్తం**. ఏకో పథవీకసిణే పత్థనం కరోతి...పే.... ఏకో ఓదాతకసిణేతి ఇదం **పణిధినానత్తం**. ఏకో పథవీకసిణవసేన అధిముచ్చతి...పే.... ఏకో ఓదాతకసిణవసేనాతి ఇదం **అధిమోక్ఖనానత్తం**. ఏకో పథవీకసిణవసేన చిత్తం అభినీహరతి...పే.... ఏకో ఓదాతకసిణవసేనాతి ఇదం **అభినీహారనానత్తం**. ఏకస్స పథవీకసిణపరిచ్ఛిన్దనకపఞ్ఞా హోతి...పే.... ఏకస్స ఓదాతకసిణపరిచ్ఛిన్దనకపఞ్ఞాతి ఇదం **పఞ్ఞానానత్తం**. తత్థ ఆరమ్మణమనసికారా పుబ్బభాగేన కథితా. ఛన్దపణిధిఅధిమోక్ఖాభినీహారా అప్పనాయపి వత్తన్తి ఉపచారేపి. పఞ్ఞా పన లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితా.

అసఞ్ఞసత్తానన్తి సఞ్ఞావిరహితానం సత్తానం. ఏకచ్చే హి తిత్థాయతనే పబ్బజిత్వా 'చిత్తం నిస్సాయ రజ్జనదుస్సనముయ్హనాని నామ హోన్తీ'తి చిత్తే దోసం దిస్వా 'అచిత్తకభావో నామ సోభనో, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానమేత'న్తి సఞ్ఞావిరాగం జనేత్వా తత్రూపగం పఞ్చమం సమాపత్తిం భావేత్వా తత్థ నిబ్బత్తన్తి. తేసం ఉపపత్తిక్ఖణే ఏకో రూపక్ఖన్ధోయేవ నిబ్బత్తతి. ఠత్వా నిబ్బత్తో ఠితకో ఏవ హోతి, నిసీదిత్వా నిబ్బత్తో నిసిన్నకోవ నిపజ్జిత్వా నిబ్బత్తో నిపన్నోవ. చిత్తకమ్మరూపకసదిసా హుత్వా పఞ్చ కప్పసతాని తిట్ఠన్తి. తేసం పరియోసానే సో రూపకాయో అన్తరధాయతి, కామావచరసఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి; తేన ఇధ సఞ్ఞుప్పాదేన తే దేవా తమ్హా కాయా చుతాతి పఞ్ఞాయన్తి.

విపులా ఫలా ఏతేసన్తి **వేహప్ఫలా**. అత్తనో సమ్పత్తియా న హాయన్తి న విహాయన్తీతి **అవిహా**. న కఞ్చి సత్తం తప్పన్తీతి **అతప్పా**. సున్దరా దస్సనా అభిరూపా పాసాదికాతి **సుదస్సా**. సుట్ఠు పస్సన్తి, సున్దరమేతేసం వా దస్సనన్తి **సుదస్సీ**. సబ్బేహి ఏవ గుణేహి చ భవసమ్పత్తియా చ జేట్ఠా, నత్థేత్థ కనిట్ఠాతి **అకనిట్ఠా**.

౧౦౨౮. ఆకాసానఞ్చాయతనం ఉపగతాతి **ఆకాసానఞ్చాయతనూపగా**. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో . ఇతి ఛ కామావచరా, నవ బ్రహ్మలోకా, పఞ్చ సుద్ధావాసా, చత్తారో అరూపా అసఞ్ఞసత్తవేహప్ఫలేహి సద్ధిం ఛబ్బీసతి దేవలోకా; మనుస్సలోకేన సద్ధిం సత్తవీసతి.

తత్థ సమ్మాసమ్బుద్ధేన మనుస్సానం దేవానఞ్చ ఆయుం పరిచ్ఛిన్దమానేన చతూసు అపాయేసు భుమ్మదేవేసు చ ఆయు పరిచ్ఛిన్నం తం కస్మాతి? నిరయే తావ కమ్మమేవ పమాణం. యావ కమ్మం న ఖీయతి, న తావ చవన్తి. తథా సేసఅపాయేసు. భుమ్మదేవానమ్పి కమ్మమేవ పమాణం. తత్థ నిబ్బత్తా హి కేచి సత్తాహమత్తం తిట్ఠన్తి, కేచి అద్ధమాసం, కేచి మాసం, కప్పం తిట్ఠమానాపి అత్థియేవ.

తత్థ మనుస్సేసు గిహిభావే ఠితాయేవ సోతాపన్నాపి హోన్తి, సకదాగామిఫలమ్పి అనాగామిఫలమ్పి అరహత్తఫలమ్పి పాపుణన్తి. తేసు సోతాపన్నాదయో యావజీవం తిట్ఠన్తి. ఖీణాసవా పన పరినిబ్బాయన్తి వా పబ్బజన్తి వా. కస్మా? అరహత్తం నామ సేట్ఠగుణో, గిహిలిఙ్గం హీనం, తం హీనతాయ ఉత్తమం గుణం ధారేతుం న సక్కోతి. తస్మా తే పరినిబ్బాతుకామా వా పబ్బజితుకామా వా హోన్తి.

భుమ్మదేవా పన అరహత్తం పత్వాపి యావజీవం తిట్ఠన్తి. ఛసు కామావచరదేవేసు సోతాపన్నసకదాగామినో యావజీవం తిట్ఠన్తి; అనాగామినా రూపభవం గన్తుం వట్టతి, ఖీణాసవేన పరినిబ్బాతుం. కస్మా ? నిలీయనోకాసస్స అభావా. రూపావచరారూపావచరేసు సబ్బేపి యావజీవం తిట్ఠన్తి. తత్థ రూపావచరే నిబ్బత్తా సోతాపన్నసకదాగామినో న పున ఇధాగచ్ఛన్తి, తత్థేవ పరినిబ్బాయన్తి. ఏతే హి ఝానఅనాగామినో నామ.

అట్ఠసమాపత్తిలాభీనం పన కిం నియమేతి? పగుణజ్ఝానం. యదేవస్స పగుణం హోతి, తేన ఉప్పజ్జతి. సబ్బేసు పన పగుణేసు కిం నియమేతి? పత్థనా. యత్థ ఉపపత్తిం పత్థేతి తత్థేవ ఉపపజ్జతి. పత్థనాయ అసతి కిం నియమేతి? మరణసమయే సమాపన్నా సమాపత్తి. మరణసమయే సమాపన్నా నత్థి, కిం నియమేతి? నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తి. ఏకంసేన హి సో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే ఉపపజ్జతి. నవసు బ్రహ్మలోకేసు నిబ్బత్తఅరియసావకానం తత్రూపపత్తిపి హోతి ఉపరూపపత్తిపి న హేట్ఠూపపత్తి. పుథుజ్జనానం పన తత్రూపపత్తిపి హోతి ఉపరూపపత్తిపి హేట్ఠూపపత్తిపి. పఞ్చసు సుద్ధావాసేసు చతూసు చ అరూపేసు అరియసావకానం తత్రూపపత్తిపి హోతి ఉపరూపపత్తిపి. పఠమజ్ఝానభూమియం నిబ్బత్తో అనాగామీ నవ బ్రహ్మలోకే సోధేత్వా మత్థకే ఠితో పరినిబ్బాతి. వేహప్ఫలా, అకనిట్ఠా, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి ఇమే తయో దేవలోకా **సేట్ఠభవా** నామ. ఇమేసు తీసు ఠానేసు నిబ్బత్తఅనాగామినో నేవ ఉద్ధం గచ్ఛన్తి, న అధో, తత్థ తత్థేవ పరినిబ్బాయన్తీతి. ఇదమేత్థ పకిణ్ణకం.

౭. అభిఞ్ఞేయ్యాదివారవణ్ణనా

౧౦౩౦. సత్తమవారే సలక్ఖణపరిగ్గాహికాయ అభిఞ్ఞాయ వసేన **అభిఞ్ఞేయ్యతా** వేదితబ్బా. ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞానం వసేన **పరిఞ్ఞేయ్యతా**. సా చ **రూపక్ఖన్ధో అభిఞ్ఞేయ్యో పరిఞ్ఞేయ్యో న పహాతబ్బో**తిఆదీసు ఞాతతీరణపరిఞ్ఞావసేనేవ వేదితబ్బా. **సముదయసచ్చం అభిఞ్ఞేయ్యం పరిఞ్ఞేయ్యం పహాతబ్బ**న్తిఆదీసు పహానపరిఞ్ఞావసేన.

అట్ఠమవారే రూపాదిఆరమ్మణానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వసేన సారమ్మణానారమ్మణతా వేదితబ్బా. నవమవారో ఉత్తానత్థోయేవ. దసమవారేపి యం వత్తబ్బం సియా తం సబ్బం తత్థ తత్థ పఞ్హాపుచ్ఛకవారే వుత్తమేవాతి.

సమ్మోహవినోదనియా విభఙ్గట్ఠకథాయ

ధమ్మహదయవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

అభిధమ్మం దేసేన్తో, ధమ్మగరు ధమ్మగారవయుత్తానం;
దేవానం దేవపురే, దేవగణసహస్సపరివారో.

దుతియం అదుతియపురిసో, యం ఆహ **విభఙ్గపకరణం** నాథో;
అట్ఠారసహి విభఙ్గేహి, మణ్డితమణ్డపేయ్యగుణో.

అత్థప్పకాసనత్థం, తస్సాహం యాచితో ఠితగుణేన;
యతినా అదన్ధగతినా, సుబుద్ధినా బుద్ధఘోసేన.

యం ఆరభిం రచయితుం, అట్ఠకథం సునిపుణేసు అత్థేసు;
సమ్మోహవినోదనతో, సమ్మోహవినోదనిం నామ.

పోరాణట్ఠకథానం, సారం ఆదాయ సా అయం నిట్ఠం;
పత్తా అనన్తరాయేన, పాళియా భాణవారేహి.

చత్తాలీసాయ యథా, ఏకేన చ ఏవమేవ సబ్బేపి;
నిట్ఠం వజన్తు విమలా, మనోరథా సబ్బసత్తానం.

సద్ధమ్మస్స ఠితత్థం, యఞ్చ ఇమం రచయతా మయా పుఞ్ఞం;
పత్తం తేన సమత్తం, పాపుణాతు సదేవకో లోకో.

సుచిరం తిట్ఠతు ధమ్మో, ధమ్మాభిరతో సదా భవతు లోకో;
నిచ్చం ఖేమసుభిక్ఖాది-సమ్పదా జనపదా హోన్తూతి.

పరమవిసుద్ధసద్ధాబుద్ధివీరియపటిమణ్డితేన సీలాచారజ్జవమద్దవాదిగుణసముదయసముదితేన సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహణసమత్థేన పఞ్ఞావేయ్యత్తియసమన్నాగతేన తిపిటకపరియత్తిప్పభేదే సాట్ఠకథే సత్థుసాసనే అప్పటిహతఞాణప్పభావేన మహావేయ్యాకరణేన

కరణసమ్పత్తిజనితసుఖవినిగ్గతమధురోదారవచనలావణ్ణయుత్తేన యుత్తముత్తవాదినా వాదీవరేన మహాకవినా పభిన్నపటిసమ్భిదాపరివారే ఛళభిఞ్ఞాపటిసమ్భిదాదిప్పభేదగుణపటిమణ్డితే ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే సుప్పతిట్ఠితబుద్ధీనం థేరవంసప్పదీపానం థేరానం మహావిహారవాసీనం వంసాలఙ్కారభూతేన విపులవిసుద్ధబుద్ధినా **బుద్ధఘోసో**తి గరూహి గహితనామధేయ్యేన థేరేన కతా అయం **సమ్మోహవినోదనీ** నామ విభఙ్గట్ఠకథా.

తావ తిట్ఠతు లోకస్మిం, లోకనిత్థరణేసినం;
దస్సేన్తీ కులపుత్తానం, నయం పఞ్ఞావిసుద్ధియా.

యావ బుద్ధోతి నామమ్పి, సుద్ధచిత్తస్స తాదినో;
లోకమ్హి లోకజేట్ఠస్స, పవత్తతి మహేసినోతి.

సమ్మోహవినోదనీ నామ విభఙ్గ-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.